

A C T E L E
MARTIRICE

COLECȚIA
«PĂRINȚI ȘI SCRITORI BISERICEȘTI»

APARE
DIN INIȚIATIVA ȘI SUB INDRUMAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

COMISIA DE EDITARE :

Arhim. BARTOLOMEU V. ANANIA (președinte), Pr. Prof.
TEODOR BODOGAE, Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, Prof. NICO-
LAIE CHIȚESCU, Pr. Prof. IOAN G. COMAN, Prof. ALEXAN-
DRU ELIAN, Pr. Prof. DUMITRU FECIORU, Prof. IORGU
IVAN, Pr. Prof. GRIGORIE T. MARCU, Pr. Prof. IOAN RĂMU-
REANU, Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE, Prof. ADRIAN
POPESCU (secretar).

PĂRINȚI ȘI SCRITORI BISERICEȘTI

— 11 —

ACTELE
MARTIRICE

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

STUDIU INTRODUCȚIV,
TRADUCERE, NOTE ȘI COMENTARII
DE PR. PROF. IOAN RĂMUREANU

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI — 1982

Redactor : ION CIUTACU
Tehnoredactor : VALENTIN BOGDAN

Dat la cules 12.X.1981. Bun de tipar 12.IX.1982.
Apărut 1982. Format 16/70×100 legat 1/1.
Comanda Nr. 360.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE
MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Coperta : VL. STOIANOV

INTRODUCERE GENERALĂ

Publicăm în acest volum traducerea în românește din limbile greacă și latină a Actelor martirice autentice ale unora dintre martirii creștini din secolele II—IV, care au pățimit pentru Domnul Hristos și pentru mărturisirea credinței creștine până la jertfa vieții lor.

Din epoca persecuțiilor Bisericii de către împărații romani în secolele I—IV, Biserica a moștenit cultul martirilor, care s-a născut ca o manifestare firească a credinței creștine, pe care martirii creștini au mărturisit-o cu statornicie și curaj, și s-au încoronat pentru chinurile îndurate și pentru moartea lor martirică cu cununa nemuririi și a vieții veșnice.

Martirii creștini au suferit cu un curaj neînfricat, care a uimit lumea greco-romană, toate torturile și pedepsele inventate de fanatismul și brutalitatea lumii păgâne, care ura pe creștini, disprețuia credința lor într-un Dumnezeu spiritual și invizibil, lua în derîdere credința lor în învierea morților și în viața viitoare și nu avea nici o prețuire pentru viața lor morală, curată și sfântă.

La îngrozitoare suferințe fizice, se adăugau suferințele morale ale martirilor creștini provocate de grija pentru părinții, fiii, fiicele, rudele și prietenii lor. Martirii le-au suportat pe toate cu un eroism fizic și moral unic, care a forțat chiar admirația păgînilor. Curajul martirilor a făcut pe mulți păgîni să treacă la creștinism: «Semen est sanguis christianorum» = «Sîngele creștinilor este o sămînță», scria Tertulian¹.

Atitudinea morală a martirilor creștini în fața morții este vrednică de toată lauda, căci ei au renunțat la toate ale lumii acesteia, la părinți, la fii și fiice, la frați și la surori, la rude și prieteni, din dragoste nemărginită pentru Dumnezeu Cel nevăzut și pentru Domnul Iisus Hristos și învățătura Sa mîntuitoare. Prin aceasta, ei au împlinit cu prisosință cuvintele Mîntuitorului, Care a spus: «Oricine va măr-

1. Tertulian, *Apologeticum*, 50, 13, ed. J. P. Waltzing; Tertullien, *Apologétique* Texte établi et traduit. Collection des Universités de France, Paris, 1929, p. 108.

turisi pentru Mine înaintea oamenilor, și Eu voi mărturisi pentru el înaintea Tatălui Meu care este în ceruri»... și «Cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine ; cel ce iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine. Și cel ce nu-și ia crucea și nu-Mi urmează Mie nu este vrednic de Mine» (Mt. 10, 32, 37—38).

Martirii creștini au murit cu bucurie, senini și răbdători în chinuri și moarte, fără revoltă și orgoliu, modești, fără să se laude cu sacrificiul vieții lor în fața păgînilor, rugîndu-se pentru prigonitorii lor, iertîndu-i, așa cum Domnul Hristos a iertat pe cei ce L-au răstignit (Lc. 23, 34), încrezători în dreptatea cauzei sfinte pentru care mureau. Ei aveau credința puternică, care i-a întărit în mijlocul celor mai grozave chinuri și suferințe, că însuși Domnul Hristos va fi împreună cu ei și va suferi împreună cu ei, bucurîndu-se că în modul acesta ei devin părtași la suferințele și moartea Domnului Hristos pe cruce.

«Scriu tuturor Bisericii și le spun tuturor», se adresează Sfîntul Ignatie Teoforul creștinilor din Roma, martirizat în 107, în circul Colossaeum, în timpul jocurilor publice oferite de împăratul Traian (98—117) populației Romei, în urma victoriei sale contra dacilor din 105—106, «că mor de bună voie pentru Dumnezeu, numai dacă voi nu mă veți împiedica. Vă rog să nu-mi arătați o bunăvoință nepotrivită. Lăsați-mă să fiu mîncarea fiarelor, prin care pot ajunge la Dumnezeu. Sînt grîu al lui Dumnezeu și voi fi măcinat de dinții fiarelor ca să fiu găsit pîine curată a lui Hristos...»².

Tăria credinței sale, dragostea sa fierbinte pentru Hristos, Care a pătimit pentru mîntuirea neamului omenesc, rugămințile și mărturisirea sa înainte de a fi măcinat de dinții fiarelor, la Roma, a impresionat totdeauna pe creștini :

«O, de-aș avea parte de fiarele ce-mi sînt pregătite, scrie el în continuare romanilor, și mă rog să le găsesc gata ! Le voi și momi ca să mă mănînce îndată, nu ca pe unii, de care, temîndu-se, nu s-au atins. Și chiar dacă ele nu vor vrea, le voi sili».

«Iertați-mă ! Eu știu ce-mi folosește ! Acum încep să fiu ucenic. Nu mai rîvnesc nimic din cele văzute și nevăzute, ca să ajung la Hristos. Focul, crucea, mulțimea fiarelor, tăierile, împărțirile, risipirile oaselor, strivirea membrilor, sfărîmările întregului trup, pedepsele rele ale diavolului să vie asupra mea, numai să ajung la Hristos».

2. Sf. Ignatie, Epistola către Romani, IV, ed. P. Th. Camelot, Ignace d'Antioche, *Lettres. Texte grec, introduction, traduction et notes*, 3-e édition, (Collection Sources Chrétiennes, 10 bis), Paris, 1958, p. 130—131. Vezi și trad. românească de Pr. Ioan Mihăilescu, *Scrierile Părinților Apostolici*, t. I, București, 1927, p. 170—171.

«Mai bine îmi este să mor pentru Hristos-Iisus, decît să împărățesc pînă la marginile pămîntului. Caut pe Acela care a murit pentru noi ; li vreau pe Acela care a înviat pentru noi ; iar vremea nașterii îmi este aproape».

«Iertați-mă, fraților, nu mă împiedicați să trăiesc în Hristos, nevoind voi ca să mor ; nu dați lumii pe cel ce vrea să fie al lui Dumnezeu și nu-l amăgiți prin materie. Lăsați-mă să primesc lumina cea curată ; ajuns acolo voi fi om. Îngăduiți-mi să fiu imitator al suferinței Dumnezeului meu...» = «'Επιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι τοῦ πάθους τοῦ Θεοῦ μου»³.

Sfînta Felicitas, care a suferit mučenicia pentru Domnul Hristos la 7 martie 203, la Cartagina, în Africa, împreună cu stăpîna ei, Sfînta Perpetua, și un grup de creștini, pe cînd se afla în închisoare, plîngîndu-se de greutatea firească a unei nașteri în luna a opta, a fost muștrată astfel de unul dintre soldații care păzeau închisoarea :

«Dacă acum tu suferi atît de mult, ce vei face atunci cînd vei fi aruncată fiarelor, pe care le-ai disprețuit, fiindcă n-ai voit să jertfești zeilor ?».

Iar ea i-a răspuns :

«Acum eu sufăr ceea ce sufăr. Acolo, însă, un altul (Hristos) va fi în mine, care va pătimi pentru mine, fiindcă și eu voi pătimi pentru El»⁴.

Astfel, martirii luptă și suferă pentru Iisus Hristos, deoarece și Hristos a suferit moartea pe cruce pentru mîntuirea noastră.

Cît privește atitudinea martirilor față de păgînii care-i dușmăneau și-i disprețuiau, iată ce se spune în Martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas († 7 martie 203) : pe cînd Sfintele Perpetua și Felicitas și martirii cei dimpreună cu ele se aflau în ajunul pătimirii și luau ultima cină, numită agapă — masa dragostei, s-a adunat o mare mulțime, care-î privea cu dispreț și curiozitate. Iar ei, cu aceeași statornicie (în credință) au adresat mulțimii cuvinte, ameninșînd (pe cei de față) cu judecata lui Dumnezeu, mărturisind fericirea pentru pătimirea lor și luînd în rîs curiozitatea celor ce alergau să-i privească.

Saturus (unul dintre mucenici) le-a zis : «Nu vă este de ajuns ziua de mîine ca să priviți în voie ceea ce urîți astăzi ? Azi prieteni ;

3. *Ibidem*, V și VI, ed. P. Th. Camelot, p. 132—134 ; Pr. I. Mihălcescu, *op. cit.*, p. 171—172.

4. *Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis*, 15, ed. Herbert Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford, 1972 ; ed. a 2-a, Oxford, 1979, text latin, cu traducere engleză, p. 122—124 ; ed. Corn. I. M. I. van Beek, în *Florilegium Patristicum*, Fasciculus XLIII, Coloniae (Köln), 1938, text latin și grec, p. 48—49 ; ed. R. Knopf und Gustav Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, dritte Auflage, text latin, Tübingen, 1929, p. 41 ; M. Viller, *Martyre et perfection* în «*Revue d'ascétique et mystique*», VI (1925), p. 3—35.

mîine dușmani. Intipăriți-vă bine în minte, însă, fețele noastre, ca să ne recunoașteți în ziua aceea» (ziua judecății).

«Astfel toți au plecat de acolo înspăimîntați. Mulți dintre ei au crezut (în Hristos)»⁵.

Judecarea martirilor creștini de către autoritățile romane, istorisirea chinurilor lor îngrozitoare, mai presus de fire, «au fost transmise și în scris urmașilor, cum se exprimă istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea († 340), ca fiind vrednice cu adevărat de o amintire nepieritoare» = «ἀ καὶ γραψῆ τοῖς μετέπειτα παραδοθῆναι, ἀλήστου μνήμης ὡς ἀληθῶς ἄξια ὄντα συμβέβηκεν»⁶.

Ele au, după Eusebiu, nu numai o valoare istorică, ci și una doctrinară și morală, căci cunoașterea și istorisirea pătimirii martirilor este ziditoare de suflet. Martirii ne arată modul de a ne conduce în viață după poruncile Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

De aceea el ne informează că va expune «luptele foarte pacifice pentru pacea sufletului și va arăta numele bărbaților și femeilor creștine care au avut curajul să îndure lupta pentru adevărurile credinței creștine.

«De asemenea, el va descrie luptele atleților credinței, eroismul lor victorios în atîtea încercări, biruințele pe care le-au avut împotriva demonilor, victoriile pe care le-au obținut asupra vrăjmașilor nevăzuți și coroanele pe care le-au dobîndit în aceste lupte, spre o amintire eternă»⁷.

Istorisirea chinurilor îndurate de martiri și de mărturisitori — ὁμολογηταί, confessores, și felurile diferite ale morții lor în diferitele provincii și orașe ale vastului Imperiu roman, adică torturile, pedepsele inumane, închisoarea și tot felul de chinuri născocite de furia unei mulțimi fanatizate de ura contra creștinilor, se păstrează pînă azi, pentru o parte din ei în Actele martirice, care sînt autentice.

Ele sînt de mai multe feluri :

I. — Copii de pe procesele verbale de judecată, obținute de creștini cu greutate de la tribunalele romane. Acestea se numesc propriu-zis Acta = «Acte» și sînt de mare valoare istorică. Actele martirice originale, adică copiile făcute de clerici sau de creștini după procesele verbale de judecată ale autorităților romane, făcute la diferite tribunale din orașele Imperiului roman, au fost numeroase, dar multe din

5. *Ibidem*, 17, ed. H. Musurillo, p. 124—125; ed. Corn. van Beek, p. 50—53; ed. R. Knopf—G. Krüger, p. 42.

6. Eusebiu, *Istoria Bisericească*, V, Prefată, 1, ed. G. Bardy, Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique*, t. II, livres V—VII, Texte grec. Traduction et notes, Paris, 1955, p. 5.

7. Eusebiu, *Ist. Bis.*, V, prefată 1, ed. G. Bardy, p. 5.

ele au fost distruse în timpul persecuției împăraților Dioclețian (284—305; † 316) și Galeriu (293—311), care au ordonat distrugerea arhivelor creștine între anii 303—305.

De cea mai mare valoare istorică sînt :

1. Martiriul Sfințelor Perpetua și Felicitas († 7 martie 203), deoarece l-a scris ea singură, Sfînta Perpetua, pînă în ajunul morții ei martirice, cum se spune în introducerea Martiriului, adăugată de un creștin contemporan la istorisirea martiriului ei, care se exprimă în acești termeni : «Ea însăși a istorisit de aici înainte toată desfășurarea martiriului său așa cum a lăsat-o scrisă de mîna și de simțirea ei»⁸.

2. Testamentul Sfinților și slăviților patruzeci de martiri, care au suferit pentru Hristos la 9 martie 320, sub împăratul Liciniu (308—324), compus în numele tuturor de unul dintre ei, numit Meletie, sub forma unei scrisori.

Multe Acte martirice sînt aproape procesele-verbale de judecată, obținute de contemporani de la tribunalele romane, cărora li s-a adăugat o scurtă introducere și o încheiere, avînd ca scop zidirea morală a credincioșilor.

Astfel sînt :

Martiriul Sfinților mucenici Iustin, Hariton, Harit, Evelpist, Hierax, Peon și Liberian, martirizați la Roma în iunie 165, în timpul împăratului Marcu Aureliu (161—180) și coregentului său Lucius Verus (161—192).

Martiriul Sfinților scilitani, treisprezece la număr, martirizați la Scili, în Africa, la 17 iulie 180, în timpul împăratului Comod (180—192). Actul lor martiric are mare importanță, deoarece este primul document creștin redactat în limba latină.

Martiriul Sfîntului și prea lăudatului apostol Apollos (corect Apollonius) cel numit și Sakkeas, martirizat la Roma, sub împăratul Comod, la 21 aprilie 184.

Martiriul Sfîntului Pioniu preotul și a celor împreună cu el, martirizați la Smirna, în Asia proconsulară, la 12 martie 250, în timpul împăratului Deciu (249—251). În afară de faptul că în Martiriul său sînt înscrise două procese-verbale, ni se spune că preotul Pioniu însuși «a lăsat această scriere — τὸ σύγγραμμα τοῦτο κατέλιπεν — spre încurajarea noastră»⁹. Deci, el însuși și-a scris o parte din Actul său martiric.

Martiriul Sfinților Carp, Papil și Agatonica, martirizați la Pergam, în Asia proconsulară, la 13 octombrie 250, sub împăratul Deciu (249—251).

8. *Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis*, II, ed. H. Musurillo, p. 108; ed. Corn. van Beek, p. 10—11; ed. R. Knopf—G. Krüger, p. 36.

9. *Martiriul St. Pionius preotul și al celor împreună cu el*, I, H. Musurillo, p. 136; ed. R. Knopf—G. Krüger, p. 45.

Actele Sfântului Ciprian, episcopul Cartaginei, martirizat la 14 septembrie 258 sub împăratul Valerian (253—260).

Martiriul Sfântului Montanus, preotul din Singidunum (Belgrad), martirizat la 26 martie 304, sub împărații Dioclețian și Galeriu, a fost refăcut de Pr. Nic. M. Popescu după Martiriul Sf. Irineu de Sirmium, ținând seama de informațiile istoricilor și ale martirologiilor de la începutul secolului al IV-lea.

Martiriul Sfintelor Agapi, Irina și Hiona, care au suferit mucenicia la Tesalonic, la 1 aprilie 304, sub împărații Dioclețian (284—305 ; † 316) și Galeriu (293—311).

În Actul lor martiric sînt inserate două procese-verbale.

Martiriul Sfântului Irineu, episcop de Sirmium, martirizat la Sirmium (azi Mitrovița, în Serbia) la 6 aprilie 304, în provincia Pannonia Inferior (Secunda), în timpul împăraților Dioclețian și Galeriu, care reproduce aproape întocmai procesul său verbal de judecată de la tribunalul din Sirmium.

Martiriul Sfântului Euplus, diacon al Bisericii din Catania în Sicilia, martirizat la 12 august 304, sub împărații Dioclețian (284—305) și Maximian Hercule (286—305).

II. — Altele sînt istorisiri scrise de clericii sau de creștinii contemporani, martori oculari ai chinurilor martirilor, sau pe baza mărturiilor unor contemporani, care au povestit suferințele acestora, din auzite.

Aceste istorisiri ale arestării, judecării, chinurii și morții martirilor, fie că le-au scris martirii înșiși, fie că le-au scris alți creștini după procesele verbale luate de la tribunalele romane, sau după cele văzute sau auzite de ei de la creștinii care au fost martori oculari, se numesc în genere «martirii» — μαρτύριοι sau μαρτύρια, passio sau passiones.

E de la sine înțeles că valoarea lor istorică este mare pentru că ne arată credința și viața morală exemplară a creștinilor din epoca persecuțiilor împăraților romani, secolele I—IV. Ele se citeau la cultul creștin, pentru îmbărbătarea și edificarea credincioșilor și se citesc pînă azi.

Dintre Actele martirice scrise de autori contemporani ai martirilor, sînt traduse aici :

Martiriul Sfântului Policarp, episcopul Smirnei, care a suferit martiriul la 23 februarie 155 în timpul împăratului Antonin Pius (138—161), fiind cel mai vechi «Martiriu» care ni s-a păstrat în întregime în limba greacă. El este foarte important pentru că, între altele, ne arată modul în care a început cultul Sfinților și cinstirea moaștelor lor.

Scrisoarea Bisericii din Lugdun (Lyon) și Vienna (în Gallia) către Bisericele din Asia și Frigia despre cei 48 de martiri din Lugdun și Vien-

na, martirizați sub împăratul Marcu Aureliu (161—180) la începutul lunii august 177.

Martiriul Sfântului Dasius, martirizat la Axiopolis (Hinog, Cernavodă, jud. Constanța), sărbătorit și la Durostor (Silistra), la 20 noiembrie 304, în timpul împăraților romani Dioclețian (284—305; † 316) și Maximian Galeriu (293—305, cezar; 305—311, împărat).

Martiriul Sfântului Mucenic Emilian din Durostor, martirizat la 18 iulie 362, în timpul împăratului Iulian Apostatul (361—363).

Martiriul Sfântului Sava Gotul, martirizat la nordul Dunării la 12 aprilie 372, în Dacia Carpatică, de goții păgîni.

La aceste Acte martirice am adăugat și :

Viața Sfântului Bretanio, episcop de Tomis († 25 ianuarie 380 sau 381).

Viața Sfântului Teotim, episcop de Tomis († înainte de 407), avînd în vedere că acești doi sfinți au păstorit ca episcopi la Tomis-Constanța, în România de azi.

Viața Sfântului Alexandru Romanul de Drizipara, localitate din Tracia, între Adrianopol și Constantinopol, soldat creștin în armata romană, martirizat în 298, sub împărații Dioclețian și Maximian Galeriu, pe care a tradus-o în românește Pr. prof. Teodor Bodoșogae.

Avînd în vedere importanța lor deosebită pentru vechimea creștinismului, mai ales pentru pătrunderea lui în lumea greco-romană, precum și pentru istoricitatea persoanei lui Iisus Hristos, am socotit că este bine să dăm în românește două dintre cele mai vechi epitafe creștine și anume :

1. Epitaful lui Abercius de Hierapolis (Frigia), care a trăit între anii 140—216.

2. Epitaful lui Pectorius de Autun (Augustodunum), în Galia, la sfîrșitul secolului al II-lea sau începutul secolului al III-lea.

Aceste Acte martirice autentice, pe lângă marea lor valoare istorică, deoarece ele ne arată ce gîndea societatea păgînă greco-romană despre creștini și măsurile de pedepsire pe care le-au luat autoritățile Imperiului roman contra lor, care au întrecut prin cruzime orice închipuire omească, dezlănțuind de la jumătatea secolului I pînă la publicarea edictului de la Milan, din ianuarie 313, cele mai crude și sălbatice persecuții în Imperiul roman, au și o mare valoare morală și educativă, fiind totdeauna ziditoare de suflet pentru creștini.

«Dacă vechile pilde de credință, se spune în introducerea Martiriului Sfintelor Perpetua și Felicitas, care mărturisesc harul lui Dumnezeu și lucrează la zidirea sufletească a omului, au fost păstrate în scris, iar prin citirea lor, ca printr-o reprezentare a faptelor, și Dumnezeu să fie

cinstit și omul întărit»... «tot așa și mărturisirile și faptele cele noi (ale martirilor), deopotrivă făgăduite, să le socotim, ca și pe celelalte, lucrări ale Duhului Sfânt, alături de Scriptura Bisericii — instrumentum Ecclesiae —, căreia i s-a transmis același Duh, spre a împărți tuturor toate darurile, după cum a dat Domnul fiecăruia (Rom. 12, 3 ; I Cor. 7, 17)... fiindcă Dumnezeu împlinește totdeauna ceea ce a făgăduit, spre a fi mărturie necredincioșilor și spre folos credincioșilor»¹⁰.

Ele au în același timp și o valoare doctrinară, deoarece ne arată ce credeau creștinii în ultimele momente ale vieții lor, când au mărturisit cu curaj înaintea persecutorilor credința lor în Hristos. În mărturisirile lor, Sfinții martiri arată scopul creării universului și al omului, scopul întrupării lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care s-a răstignit pentru mântuirea lumii, însemnătatea învierii lui Hristos, pentru creștini, credința în nemurirea sufletului și speranța în viața viitoare fericită, unde creștinii vor trăi împreună cu Domnul Hristos în împărăția cerurilor, unde bucuria, desfătarea și fericirea celor ce cred în Dumnezeu și împlinesc pe pământ poruncile Sale sfinte nu se va termina niciodată.

Iată cu câtă căldură și credință s-a rugat Sfântul Policarp († 23 februarie 155), înainte de a fi ars pe rugul ridicat de păgini în piața publică din Smirna, în care vedem elementele principale ale învățăturii creștine :

«Doamne Dumnezeule, atotputernice, Tatăl iubitului și binecuvîntatului Tău Fiu, Iisus Hristos, prin Care am primit cunoștința despre Tine, Dumnezeul îngerilor, al puterilor, a toată zidirea și al întregului neam al celor drepti, care trăiesc înaintea feței Tale. Te binecuvîntez că m-ai învrednicit de ziua și ceasul acesta, ca să iau parte cu ceata mucenicilor Tăi la paharul Hristosului Tău, spre învierea vieții de veci a sufletului și a trupului, în nestricăciunea Duhului Sfânt, între care fă să fiu primit înaintea Ta astăzi, ca jertfă grasă și bineplăcută, precum m-ai pregătit și mi-ai descoperit și împlinit, Dumnezeule Cel nemincinos și adevărat. Pentru aceasta și pentru toate Te laud, Te binecuvîntez și Te preamăresc prin veșnicul și cerescul arhieru Iisus Hristos, iubitul Tău Fiu, prin Care, împreună cu El și cu Duhul Sfânt, Ți se cuvine slavă acum și în veacurile ce vor să fie. Amin»¹¹.

Aceasta este cea mai veche rugăciune, rostită cu câteva clipe înainte de moartea sa martirică de un episcop ortodox, de Sfântul Policarp, pe care a consemnat-o istoria și ni s-a păstrat întocmai pînă azi.

10. *Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis*, 1, ed. H. Musurillo, p. 106; Corn. van Beek, p. 6—7; ed. R. Knopf — G. Krüger, p. 35—36.

11. *Martiriul Sfântului Policarp*, 14, ed. H. Musurillo, p. 12—15; ed. R. Knopf — G. Krüger, p. 5.

Iată acum mărturisirea scurtă, dar substanțială, făcută de Sfântul Iustin martirul și filozoful în anul 165, înaintea prefectului Romei, Rusticus, în timpul domniei împăratului Marcu Aureliu (161—180), despre credința și învățătura creștină, înainte de a fi condamnat la moarte și executat imediat.

«Noi adorăm pe Dumnezeu creștinilor, despre care credem că este unul singur, făcătorul și creatorul de la început a toată lumea văzută și nevăzută, și pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a fost proorocit de profeți, că va veni pentru mântuirea neamului omenesc, propovăduitorul și dascălul învățăturilor bune».

«Și eu, om fiind, socotesc cuvintele mele neînsemnate față de nemărginirea lui Dumnezeu, mărturisind că este nevoie de acea putere profetică prin care a fost proorocit Cel despre care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. Să știi, deci, că primind putere de sus au prezis profeții venirea viitoare a Acestuia (a lui Hristos), printre oameni»¹².

Actele martirice ne arată, de asemenea, cum a luat naștere cultul Sfinților și al sfintelor moaște. El s-a practicat chiar de la începuturile creștinismului. Sfântul Apostol Iacob spune că «mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului» (Iacob 5, 16), prin care trebuie să înțelegem mai ales «rugăciunea sfântului», iar Sfântul evanghelist și apostol Ioan ne spune că «cei douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului (Domnului Hristos), având fiecare alăută și cupe de aur, pline cu tămâie, care sînt rugăciunile Sfinților» (Apoc. 5, 8). Rugăciunile Sfinților s-au ridicat totdeauna în Biserică ca o tămâie bineplăcută și plină de mireasmă înaintea lui Dumnezeu și a Domnului Hristos.

Apocalipsa Sfântului Ioan este plină la fiecare pagină de amintirea celor ce și-au vărsat sîngele pentru Hristos. «Am văzut sub jertfelnic sufletele celor înjunghiați pentru cuvîntul lui Dumnezeu și pentru mărturia pe care au dat-o» (Apoc. 6, 9). De aceea moaștele Sfinților au fost depuse chiar din secolul al II-lea pe sfînta masă, în altarele bisericilor, pe care se săvîrșește pînă azi jertfa euharistică, ele făcînd legătura între jertfa lui Iisus Hristos pe Cruce, jertfa martirilor și jertfa nesîngeroasă euharistică. În Apocalipsă, martiriul apare ca o formă strălucită a sfințeniei creștine. «Acestia, care sînt îmbrăcați în haine albe, se spune în Apocalipsă, sînt cei ce vin din strîmtorarea cea mare și și-au spălat veșmintele lor și le-au făcut albe în sîngele Mielului (Hristos)» (Apocalipsă 7, 13—14).

După Clement Alexandrinul († 216), numele de «gnostic» ce caracterizează pe creștinul desăvîrșit, care a ajuns la cunoașterea perfectă

12. Martiriul Sf. Iustin și a celor dimpreună cu el, 2, ed. Musurillo, p. 48; ed. R. Knopf—G. Krüger, p. 15—16.

a lui Dumnezeu și s-a unit cu El, se recapitulează în numele de martir — ἔχεις συγκεφαλαίωσιν γνωστικοῦ μάρτυρος.¹³ Martirul creștin reprezintă în esență perfecțiunea sau plenitudinea iubirii față de atotputernicul Dumnezeu și față de aproapele nostru. «Și dacă trecem la iubire, spune Clement Alexandrinul, martir fericit și adevărat este într-adevăr cel ce mărturisește desăvârșit poruncile (divine), pe Dumnezeu și pe Hristos, pe Care iubindu-L L-a recunoscut ca frate și s-a dăruit Lui cu totul...»¹⁴.

«Apostolii, imitând pe Domnul, și fiind cu adevărat gnostici și desăvârșiți — γνωστικοὶ καὶ τέλειοι — au murit (ca martiri) pentru Bisericele pe care le-au înființat»¹⁵.

Martiriul mai înseamnă, după Clement Alexandrinul, și «curățirea de păcate în slavă» — «μάρτυρος ἀποκάθαρσις εἶναι ἀμαρτιῶν μετὰ δόξης».¹⁶

Creștinii au făcut totdeauna deosebire între cultul Sfinților și cultul păgîn al morților și eroilor. Ei nu cinsteau pe Sfinți ca păgînii pe zei, căci rugăciunea lor se îndrepta, prin mijlocirea Sfinților, către Dumnezeu. Sfântul este un intercesor, un mijlocitor bine plăcut lui Dumnezeu, care, investit cu cinstea și nimbul sfințeniei, se roagă pentru creștini.

«Ne închinăm lui Hristos, se spune în Martiriul Sfântului Policarp († 23 februarie 155), pentru că El este Fiul lui Dumnezeu, iar pe martiri îi cinstim după vrednicie ca pe ucenicii și imitatorii Domnului, pentru neîntrecuta lor iubire față de împăratul și învățătorul lor. Fie ca și noi să devenim părtași și împreună ucenici cu ei»¹⁷.

Martirii au fost îngropați cu deosebită cinste. Trupurile, resturile sau osemintele lor au fost îngropate de creștini cu mare grijă, dragoste și pietate. Pe mormintele martirilor sau în apropierea acestora, s-au ridicat primele locașuri creștine de cult, numite «martyria». La mormîntul martirilor, creștinii se adunau și săvârșeau cultul, în deosebi Sfînta Euharistie, în ziua aniversării morții lor, pe care o numeau «ziua nașterii» — ἡμέρα γενέθλιος — latinește dies natalis, căci au trecut din moarte la viață.

«Noi am dobîndit, mai în urmă, se spune în Martiriul Sfîntului Policarp, osemintele lui, mai cinstite decît pietrele prețioase și mai scumpe decît aurul și le-am așezat la un loc cuviincios. Dea Domnul să ne

13. Clement Alexandrinul, *Stromata*, IV, 14, 96, ed. O. Stählin — L. Früchtel, Band II, Buch I—IV, dritte Auflage, in «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderten», Band 52 (15), Berlin, 1960, p. 290.

14. Idem, *Stromata*, IV, 9, 74, ed. cit., p. 282.

15. Ibidem, IV, 9, 74, ed. cit., p. 282.

16. Ibidem, IV, 9, 73, ed. cit., p. 281.

17. Martiriul Sf. Policarp, 17, ed. H. Musurillo, p. 16—17; ed. R. Knopf — G. Krüger, p. 6.

adunăm și noi acolo, după puțină, cu bucurie și veselie, ca să sărbătorim ziua martiriului lui — ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον — ca zi a nașterii, atât pentru amintirea celor ce au săvârșit lupta cît și pentru deprinderea și pregătirea celor ce vor lupta în urmă»¹⁸.

Tertulian amintește că creștinii făceau rugăciuni în fiecare an pentru cei morți, cu ocazia aniversării nașterii lor spirituale. «Facem pomniri pentru cei morți în ziua anuală a nașterii lor (spirituale), — spune textual Tertulian: «Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus»¹⁹. Din aceste însemnări, s-au format martirologiile și calendarul creștin.

În cinstea martirilor și Sfinților s-au ridicat locașuri de cult, iar numele lor a început să se dea și se dă pînă azi ca nume de botez.

În marea familie care este Biserica, ai cărei membri sînt deopotrivă creștinii din viață, care formează Biserica luptătoare de pe pămînt, și creștinii adormiți întru Domnul, care formează Biserica triumfătoare din ceruri, martirii și sfinții se roagă neîncetat lui Dumnezeu pentru mîntuirea tuturor creștinilor. Dacă în cultul sfinților și al moaștelor lor, s-au putut strecura uneori unele abuzuri, faptul acesta nu infirmă legitimitatea și folosul cultului martirilor și Sfinților în una, Sfîntă, universală și apostolică Biserică a Domnului Hristos, Cel ce o călăuzește pînă la sfîrșitul veacurilor.

INDICE SCRIPTURISTIC

Matei 10, 32, 37—38	— 6	Iacob 5, 16	— 13
Luca 23, 34	— 6	Apocalipsa 5, 8	— 13
Romani 12, 3	— 12	6, 9	— 13
I Corinteni 7, 17	— 12	7, 13—14	— 13

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A	Antonin Pius, împărat roman, 10.
Abercius de Hierapolis (Frigia), 11.	Apocalipsa, 13.
Acte, 8.	Apollos și Apollonius, martir, 9.
Acte martirice, 5, 8, 9, 10, 11, 13.	Apostoli, 14.
Admirație, 5.	Aprilie, 9, 10, 11.
Adrianopol, 11.	Aproapele, 14.
Africa, 7.	Arestare, -ri, 10.
Agapă, 7.	Arhiereu, 12.
Agapi, martiră, 10.	Arhivă, -ve, 9.
Agatonica, martiră, 9.	Armata romană, 11.
Ajun, 9.	Asia (proconsulară), provincie
Alexandru Romanul de Drizipara, 11.	romană, 10.
Altar, -re, 13.	Atitudine, 5, 7.
Amintire, 8, 13, 15.	Atlet, -ți, 8.
Aniversare, 15.	August, luna, 10, 11.
	Aur, 14.

18. *Ibidem*, 18, ed. H. Musurillo, p. 16—17; ed. R. Knopf—G. Krüger, p. 6.

19. Tertulian, *De corona militis*, III, P.L., II, col. 99.

Autorități, 8, 11.
 Autun (Augustodunum), oraș din Gallia, 11.
 Axlopolis (Hinog, Cernavodă), oraș din Scythia Minor, 11.

B

Bărbat, bărbați, 8.
 Biruință, -țe, 8.
 Biserică, Biserici, 5, 6, 10, 13, 14, 15.
 Biserică luptătoare, 15.
 Biserică triumfătoare, 15.
 Bodogae, Pr. prof. Teodor, 11.
 Bretanio, episcop de Tomis, 11.
 Bucurie, 15.

C

Calendarul creștin, 15.
 Carp, martir, 9.
 Cartagina, 7, 10.
 Catania, oraș în Sicilia, 10.
 Cer, ceruri, 6.
 Cernavodă, oraș, 11.
 Cezar, demnitate imperială, 11.
 Chin, -uri, 5, 6, 8, 10.
 Cină, 7.
 Cinstirea moaștelor, 10.
 Ciprian, sfânt, 10.
 Clement Alexandrinul, scriitor bisericesc, 13, 14.
 Clerici, 8, 10.
 Colossaeum, 6.
 Comod, împărat roman, 9.
 Confessoires, 8.
 Constanța, județ, 11.
 Constantinopol, 11.
 Contemporani, 9, 10.
 Copii, 8.
 Coroană, -ne, 8.
 Creator, 13.
 Credincios, -și, 9, 12.
 Credință, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12.
 Creștini, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15.
 Creștinism, 11, 13.
 Cruce, 6, 7, 13.
 Cultul martirilor, 5, 15.
 Cultul moaștelor, 13, 15.
 Cultul păgîn, 14.
 Cultul Sfinților, 10, 13, 14, 15.
 Cunoaștere, 13.
 Cunoștință, 12.
 Cumuna nemuririi, 5.
 Curaj, 5, 8, 12.
 Curățire, 14.
 Cuvînt, cuvinte, 13.

D

Dacia Carpatică, 11.
 Dascăl, -ul, 13.
 Dastus, martir și sfânt, 11.

Deciu, împărat roman, 10.
 Demon, -ni, 8.
 Desfătare, 12.
 Desfășurarea (martiriului), 9.
 Diacon, 10.
 Dies natalis — ziua nașterii, 14.
 Dioclețian, împărat roman, 9, 10, 11.
 Document, -e, 9.
 Doamne Dumnezeu, 12.
 Domnul, 14.
 Dragostea, 5, 14.
 Drizipara, localitate din Tracia, 11.
 Duhul Sfânt, 12.
 Dumnezeu, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15.
 Dumărea, 11.
 Durostor (Siliștra), oraș din Scythia Minor, 11.

E

Emilian din Durostor (Siliștra), martir și sfânt, 11.
 Episcop, -i, 11, 12.
 Epitaf creștin, 11.
 Epocă, 5, 10.
 Eroism, 5, 8.
 Erou, -i, 14.
 Euharistie (Sfînta), 14.
 Eusebiu de Cezareea, istoric, 8.
 Euplus, martir, 10.
 Evelpist, martir, 9.

F

Familie, 15.
 Fanatism, 5.
 Fapte (omenești), 11, 12.
 Făcător, 13.
 Februarie, 10.
 Felicitas, sfînta, 7, 9, 11.
 Femeie, femei, 8.
 Ferice, 7, 12.
 Fiare, 6, 7.
 Fiul lui Dumnezeu, 8, 12, 13, 14.
 Poc, 6.
 Frate, frați, 7.
 Frigia, provincie romană, 10.

G

Galeriu, împărat roman (numit și Maximian Galeriu), 9, 10, 11.
 Gallia, azi Franța, 10.
 Gnostic, -ci, 13, 14.
 Goții, 11.
 Grîu, 6.

H

Har, -ul, 11.
 Harit, martir, 9.
 Hariton, martir, 9.
 Hierapolis, oraș din Frigia, 11.
 Hierax, martir, 9.

Hinog, oraș pe Dunăre, 11.
Hiona, martiră, 10.
Hristos, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15.

I

Iacob, sfântul apostol, 13.
Ianuarie, lună, 11.
Ignatie Teoforul (sfântul), 6.
Iisus Hristos, 7, 8, 11.
Imitator, -ri, 7, 14.
Imperiul roman, Imperiul, 8, 9, 11.
Informații, 10.
Intercesor, 14.
Instrumentum Ecclesiae — Scriptura
Bisericii, 12.
Introducere, 9.
Ioan, Sfântul evanghelist, 13.
Irina, martiră, 10.
Irineu de Sirmium (Mitrovitza), sfânt, 10.
Istoria, istorie, 12.
Istorici, 10.
Istoricitate, 11.
Istorisire, -ri, 8, 9, 10.
Iubirea, 14.
Iulian Apostatul, împărat roman, 11.
Iulie, lună, 9, 11.
Iunie, lună, 9.
Iustin, Sfânt și martir, 9, 13.

I

Împărăția cerurilor, 12.
Împărații romani, 5.
Împărat,-ul, 14.
Început, 13.
Încheiere, 9.
Închisoare, -ri, 7, 8.
Îngeri, 12.
Întrupare, 12.
Învățătură, -uri, 5, 12, 13.
Învățător, 14.
Învierea morților, 5, 12.

J

Jertfă, 5, 12, 13.
Jertfa euharistică, 13.
Jertfelnic, 13.
Jocuri publice, 6.
Judecare, 8, 10.
Judecată, 7, 8, 9.

L

Liberian, martir, 9.
Liciniu, împărat, 9.
Limba greacă, 10.
Limba latină, 9.
Locașuri, 14, 15.
Lucius Verus, coregent, 9.
2 — Actele martirice

Lugdun (Lyon), oraș din Galia, 10.
Lumea, 7, 13.
Lumea greco-romană, 11.
Lumina, 7.
Luptă, lupte, 7, 8, 15.

M

Marcu Aureliu, împărat roman, 9, 10, 13.
Marginile pământului, 7.
Martie, 7, 9, 10.
Martyria, 14.
Martir, -ii, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15.
Martirii creștine, 5, 6, 8.
Martiriul, 9, 10, 11, 14.
Martirizat, 6, 9, 10, 11.
Martirologii, 10, 15.
Martori, 10.
Mărturie, 10, 11, 12, 14.
Masa dragostei, 7.
Materie, 7.
Maximian Hercule, împărat roman, 10.
Mărturisire, -ri, 6, 11, 12, 13.
Mărturisitori, 8.
Meletie, martir, 9.
Membre, 6.
Membri, 15.
Mielul Hristos, 13.
Mijlocire, 14.
Mijlocitor, 14.
Milan (Mediolanum), 11.
Mintuire, 6, 7, 12, 13, 15.
Mintuitorul, 5.
Moartea, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14.
Moaștele Sfinților, 13.
Montanus, preot și sfânt, 10.
Morminte, 14.
Mort, -ți, 14, 15.
Mucenicia, 7, 10.
Mucenici, 12.
Mulțimea, 7, 8.

N

Nașterea, -e, 7.
Neam, 12, 13.
Nemurire, 5.
Nestricăciune, 12.
Nimb, 14.
Noiembrie, 11.
Nume de botez, 15.

O

Octombrie, 9.
Om, -ul, 7, 13.
Orașe, 8.
Osemințe, 14.

P

Păcat, -e, 14.
Păgini, 6, 7, 11, 12, 14.

Pahar, 12.
 Pannonia Inferior (Secunda), 10.
 Papil, martir, 9.
 Passio și passiones, 10.
 Pătimirea, 8.
 Pectorius de Autum (Augustodunum), creștin din Gallia, 11.
 Pedepsă, 5, 6, 8.
 Peon, martir, 9.
 Pergam, oraș din Asia proconsulară, 9.
 Perpetua, sfântă, 7, 9, 11.
 Persecutori, 12.
 Persecuția (creștinilor), 10, 11.
 Persoană, 11.
 Pietate, 14.
 Pietre prețioase, 14.
 Pliniu, preot și martir, 10.
 Pline, 6.
 Policarp, martir și sfânt, 10, 12, 14.
 Popescu, Pr. Nic. M., preot și istoric, 10.
 Poruncă, porunci, 8, 12, 14.
 Prefect, 13.
 Prigonitori, 6.
 Procese verbale, 8, 9, 10.
 Profeți, 13.
 Propovăduitor, 13.
 Provinci, 8, 10.
 Putere profetică, 13.
 Puterile (cerești), 12.

R

Roma, 6, 9.
 Romani, 6.
 România, 11.
 Risipirea oaselor, 6.
 Rug, -ul, 12.
 Rugăciune, -uni, 12, 13, 14, 15.
 Rugăminți, 6.
 Rusticus, prefectul Romei, 13.

S

Sakkeas, numit și Apollos și Apollonius, 9.
 Sacrificiu, 6.
 Saturnus, martir, 7.
 Sava Gotul, martir și sfânt, 11.
 Sămânță, 5.
 Scili, localitate în Africa, 9.
 Scriere, -ri, 10.
 Scrisoare, -ri, 9, 10.
 Scriptura Bisericii, 12.
 Septembrie, 10.
 Serbia, 10.
 Sfânta masă, 13.
 Sfânt, sfinți, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.

Sfințenie, 14.
 Sfinții martiri, 12.
 Sfinții scilitani, 9.
 Sicilia, 10.
 Singidunum (Belgrad), 10.
 Singe, 5, 13.
 Slavă, 12, 14.
 Smirna, oraș din Asia proconsulară, 10, 12.
 Societatea greco-romană, 11.
 Speranță, 12.
 Stăpîn, stăpînă, 7.
 Strimtorare, 13.
 Suferință, suferințe, 5, 6, 7, 10.
 Suflor, 8, 11, 12, 13.

T

Tămîie, 13.
 Tatăl, 6, 12.
 Teotim, episcop de Tomis, 11.
 Testament, 9.
 Tertulian, scriitor bisericesc, 5, 15.
 Tesalonic, 10.
 Timp, -uri, 9, 10.
 Tomis (Constanța), oraș din Scythia Minor, 11.
 Torturi, 5, 8.
 Traian, 6.
 Tribunal, -le, romane, 8, 9, 10.
 Trup, -uri, 6, 12, 14.

U

Ucenic, -ci, 6, 14.
 Univers, 12.

V

Valerian, împărat roman, 10.
 Valoare istorică, 8, 10, 11.
 Veac, -uri, 12, 15.
 Venirea viitoare, 13.
 Veșminte, 13.
 Viață, 5, 6, 8, 10, 14.
 Viață viitoare, Viața de veci, 5, 12.
 Victorie, -rii, 8.
 Vienna, oraș din Gallia, 10.
 Vrajmaș, -și, 8.

Z

Zei, 7, 14.
 Zidire, -a, 9, 12.
 Zidire sufletească, 11.
 Ziua judecății, 8.
 Ziua nașterii, dies natalis, 14, 15.

MARTIRIUL SFÎNTULUI POLICARP, EPISCOPUL SMIRNEI

(† 23 februarie 155)

INTRODUCERE

Sfântul Policarp, episcopul Smirnei, a suferit martiriul pentru Hristos într-o sîmbătă, 23 februarie 155, în timpul împăratului Antonin Pius (138—161). Actul său martiric, păstrat sub formă de Scrisoare a Bisericii din Smirna către Biserica lui Dumnezeu care se află în Philomaelium și către toate comunitățile din tot locul ale Bisericii universale, prezintă un interes istoric excepțional, deoarece este primul act martiric care ni s-a păstrat în limba greacă, în forma lui originală, care a creat genul literar creștin al Actelor martirice¹. Philomaelium era un orașel din provincia Frigia, situat la frontiera cu provincia Licaonia.

Policarp era episcop la Smirna din anul 106, cum aflăm din Epistola către Efeseni a Sfântului Ignatie, episcopul Antiohiei, care, în drum spre Roma, unde a suferit martiriul în 107, a fost oaspetele său², iar după plecare, i-a trimis o scrisoare din orașul Troia³.

Sfântul Irineu, episcopul Lugdunului (†202), în Galia, din 177, născut la Smirna în 115, a cunoscut pe episcopul Policarp din copilărie și ne-a lăsat în Scrisoarea către Florinus, trimisă acestuia în 186, informații dintre cele mai prețioase, din care aflăm că Sfântul Policarp a cunoscut și s-a întreținut cu Sfântul Ioan Evanghelistul la Efes și cu alții care văzuseră pe Domnul Hristos.

«Am auzit pe Policarp, îi scrie Sfântul Irineu lui Florinus, cum istorisea el despre relațiile sale cu Ioan (Evanghelistul) și cu ceilalți care văzuseră pe Domnul, cum își amintea el cuvintele lor și unele fapte pe

1. *Martyre de Polycarpe. Texte grec, introduction et notes de P. Th. Camelot*, 3-e éd. (Collection Sources Chrétiennes, no. 10 bis), Paris, 1958, p. 227.

2. Sf. Ignatie, *Scrisoarea către Efeseni*, XXI, 1, ed. P. Th. Camelot, Ignace d'Antioche, *Lettres*, Texte grec, introduction, traduction et notes 3-e éd. (Collection Sources Chrétiennes, no. 10 bis), Paris, 1958, p. 92—93.

3. Sf. Ignatie, *Scrisoarea către Policarp*, ed. P. Th. Camelot, p. 171—181.

care le auzise de la ei despre Domnul, despre minunile Sale și învățătura Sa ; cum Policarp, după ce a primit toate acestea de la martorii oculari ai vieții Cuvîntului (I In. 1, 1—2) a învățat acestea toate potrivit Scrip- turilor...»⁴.

Această relatare este confirmată de Sfîntul Irineu al Lugdunului și în lucrarea sa *Contra Haereses*, în care se exprimă astfel : «Policarp nu numai că a fost instruit de Apostoli și s-a întreținut cu mulți din cei ce văzuseră pe Domnul, ci a fost pus de Apostoli episcop în Asia, în Biserica din Smirna ; noi înșine l-am văzut în copilăria noastră... ; el a propovăduit totdeauna acele învățături pe care le predă Biserica de la Apostoli și numai acestea sînt adevărate»⁵.

În anul 154, sau cel mai tîrziu la începutul anului 155, Sfîntul Policarp a făcut o vizită la Roma, pentru a ajunge cu papa Anicet (154—166) la o înțelegere cu privire la data serbării Paștelui. Creștinii din Palestina, Siria, Mesopotamia, Cilicia și din provinciile Asiei Mici, urmînd tradiția Sfîntului Ioan, sărbătoreau «Paștele Crucii» — Πάσχα σταυρώσιμον, la 14 nisan (aprilie), odată cu iudeii, fapt pentru care erau numiți «quartodecimani», tradiție pe care o păstra și Sfîntul Policarp, iar cei de la Roma, din Alexandria și din provinciile apusene ale Imperiului roman sărbătoreau Paștile în duminica imediată după Vinerea Patimilor, numit «Paștile învierii» — Πάσχα ἀναστάσιμον. Înțelegerea nu s-a putut realiza, dar cei doi conducători ai Bisericii s-au despărțit în pace⁶.

La cîtva timp după sosirea sa de la Roma, Sfîntul Policarp a suferit martiriul, fiind ars pe rug în cirul din Smirna, în Sîmbăta cea mare, 23 februarie 155, cu ocazia sărbătorilor organizate de asiarhul Filip, guvernatorul Asiei proconsulare⁷.

Ecoul evenimentelor tragice din Filadelfia și Smirna a început să se răspîndească în provinciile și orașele din jur, iar Biserica din Philomaelium, din Frigia, a cerut informații.

Creștinii din Philomaelium doreau o istorisire a martiriului Sfîntului Policarp pe care s-o citească în Biserica lor și s-o facă cunoscută apoi și altor Biserici din lume.

Din martiriul Sfîntului Policarp, aflăm unele informații istorice interesante.

4. Sf. Irineu, *Scrisoarea către Florinus*, păstrată de Eusebiu, *Ist. Bis.*, V, 20, 6—8, ed. G. Bardy, Eusèbe de Césarée, *Histoire Ecclésiastique*, t. II, livres V—VII. Texte grec. Traduction et notes, Paris, 1955, p. 62.

5. Sf. Irineu, *Contra Haereses*, III, 4, 3, text reprodus de Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 1, ed. G. Bardy, t. I, livres I—IV, Paris, 1952, p. 179.

6. Eusebiu, *Ist. Bis.*, V, 23, 24, 3—6 ; 16, ed. G. Bardy, t. II, p. 66, 68 și 71.

7. *Martiriul Sf. Policarp*, cap. XII, 2, ed. Herbert Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*. Introduction, texts and translation, Oxford, 1972 ; ed. a 2-a Oxford, 1979, p. 10—11.

Au suferit martiriul în acest timp, în orașele Filadellia și Smirna, din Asia proconsulară 12 martiri, dar unul singur, un frigian numit Quintus, a avut slăbiciunea să apostasieze de la credință, denunțându-se proconsulului de bună voie. Un altul, Germanicus, a rezistat cu tărie, fiind dat fiarelor sălbătice.

Sentimentele mulțimii față de creștini erau împărțite. Unii spectatori simțeau compătimire pentru creștini, socotindu-i oameni nevinovați, care nu făcuseră nimic rău contra legilor romane, dar alții, cei mai mulți, înfuriați de curajul creștinilor, strigau: «La moarte cu ateii (neglegiuții)! Să fie căutat Policarp!» Creștinii erau numiți de păgâni «atei», pentru că ei adorau un Dumnezeu nevăzut și spiritual și nu se închinau ca păgânii statuiilor văzute ale zeilor, în care cei de rînd credeau că locuiește puterea lor.

Sfătuit de creștinii din jurul său, Sfîntul Policarp s-a retras într-o casuță de țară din apropierea orașului Smirna, unde a fost arestat de soldați și adus de irinarhul Irod, adică de șeful miliției, și de Nichita, tatăl acestuia, în piața din Smirna, în fața proconsulului L. Statius Quadratus, care a încercat să-l convingă să renege pe Hristos în fața mulțimii.

Iar Sfîntul Policarp a răspuns: «De optzeci și șase de ani Îi servesc și nici un rău nu mi-a făcut. Cum pot să blestem pe Împăratul meu, Cel ce m-a mîntuit?»⁸.

În fața mulțimii adunate în stadionul din Smirna, Sfîntul Policarp a mărturisit că este creștin. Proconsulul a voit să-l condamne la fiare, dar, cum jocurile cu fiarele se terminaseră, spectatorii înfuriați au început să strige ca Policarp să fie ars îndată de viu.

Mulțimea păgînilor și iudeilor a pregătit îndată rugul din vreascuri, lemne și scînduri, aduse din prăvălii și de la băi.

Sfîntul Policarp a refuzat să fie legat sau pironit pe lemn și, după o rugăciune fierbinte către atotputernicul Dumnezeu, una dintre cele mai frumoase și vechi rugăciuni care ni s-a păstrat, s-a adus «jertfă de ardere bine plăcută lui Dumnezeu»⁹.

Un confector (lăncier) i-a străpuns trupul cu pumnalul. Creștinii au voit să scoată trupul lui din foc, dar, la instigația iudeilor, păgînii au intervenit pe lângă Nichita, tatăl irinarhului Irod, să roage pe proconsulul Statius Quadratus ca să nu-l dea «ca nu cumva, creștinii părăsind pe cel răstignit (pe Hristos), să înceapă să se închine acestuia ...Ei nu înțeleg că noi nici pe Hristos nu-L vom putea părăsi vreodată ...și nici să ne închinăm altuia. Căci lui Hristos ne închinăm pentru că este Fiul lui Dumnezeu, iar pe martiri îi iubim după vrednicie ca pe ucenicii și imi-

8. *Ibidem*, cap. I—VIII și aici cap. IX, 3, ed. II. Musurillo, p. 8.

9. *Ibidem*, cap. XIV, ed. II. Musurillo, p. 12.

tatorii Domnului»¹⁰. Este cel mai vechi text, din care putem cunoaște cum a luat naștere și ce semnificație are cultul martirilor și Sfinților, în Biserica creștină. Tot din acest document, aflăm cum a luat naștere și cultul moaștelor, deoarece, după ce creștinii au adunat din foc osemintele Sfântului Policarp și le-au așezat la locul cuvenit, autorul textului se exprimă astfel: «Dea Domnul să ne adunăm și noi acolo, după putință, cu bucurie și veselie, ca să sărbătorim ziua martiriului lui ca ziua nașterii» — τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, latinește, dies natalis¹¹.

Martiriul Sfântului Policarp este important și pentru faptul că textul folosește termenul de Biserică universală — καθολικὴ ἐκκλησία, Ecclesia universalis, de trei ori¹², după ce pentru prima oară l-a folosit Sfântul Ignatie al Antiohiei († 107), în Epistola către Smirneni VIII, 1¹³.

Ca și Sfântul Ignatie, autorul textului Martiriului Sfântului Policarp, înțelege prin Biserica universală, Biserica cea adevărată, răspândită peste tot pământul locuit — κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικὴ ἐκκλησία — singura care păstrează adevărata credință a Domnului Hristos, opusă grupărilor eretice, care răstălmăcesc și falsifică învățătura Sa.

Scrisoarea creștinilor din Smirna către creștinii din Philomaelium amintește tuturor Bisericilor și creștinilor din lume că «Policarp, asemenea Domnului (Hristos), a așteptat ca să fie dat morții, pentru ca și noi să devenim imitatorii lui, nu căutînd numai cele ale noastre, ci și cele ale aproapelui»¹⁴.

Ideea centrală a Martiriului Sfântului Policarp este o paralelă între martiriul său și suferințele lui Hristos pe cruce pentru mîntuirea neamului omenesc.

Autorul și timpul compunerii Martiriului Sfântului Policarp. Referitor la autor, H. Delehayé afirmă că Biserica din Smirna, pentru a răspunde dorinței Bisericii din Philomaelium de a cunoaște mai amănunțit cele în-tîmplare cu Sfântul Policarp, a îndemnat pe creștinul Marcianus, să compună istorisirea sub forma unei Scrisori, pe care a trimis-o Bisericii din Philomaelium, cu rugămintea de a trimite și altor Biserici, scrisoare copiată apoi de Evarestos¹⁵.

Din capitolul XXII al Scrisorii, aflăm că «acestea le-a copiat Gaius, după Irineu († 202), un ucenic al lui Policarp, cel ce a petrecut împre-

10. Ibidem, cap. XVIII, 3, ed. H. Musurillo, p. 15—16.

11. Ibidem, cap. XVIII, 3, ed. H. Musurillo, p. 16.

12. Ibidem, în formula de adresare: τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας, ed. cit., p. 3; cap. VIII, I și XIX, 2: καὶ πάσης κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας, ed. cit., p. 8 și 16.

13. Sf. Ignatie, Epistola către Smirneni, VIII, 1, éd. P. Th. Camelot, p. 162—163.

14. Fil. 2, 14; Martiriul Sf. Policarp, cap. I, 2, ed. H. Musurillo, p. 2.

15. H. Delehayé, Les passions des martyrs et les genres littéraires, Bruxelles, 1921, p. 11.

ună cu Irineu. Iar eu, Socrate din Corint, le-am scris după copia lui Gaius. Eu, Pioniu, am scris din nou cele de mai înainte...»¹⁶.

S-a presupus că acest Pioniu ar fi preotul Pioniu, care a suferit martiriul pentru Hristos cu un grup de creștini, la 12 martie 250, în timpul împăratului Deciu (249—251), la Pergam, în Asia Mică, dar distanța prea mare de timp ne impune să avem rezervă față de identificarea lui Pioniu, care a copiat, la sfârșitul secolului II, Martiriul Sfântului Policarp, cu preotul Pioniu, martirizat în 250¹⁷.

În ceea ce privește ziua și anul martiriului Sfântului Policarp, am rămas împreună cu majoritatea istoricilor și patrologilor la data de 23 februarie 155, care este calculată după cele afirmate în capitolul XXI al Martiriului Sfântului Policarp, unde se spune: «A primit mucenicia prefericitul Policarp a doua zi a lunii Xantic (februarie), cu șapte zile înainte de calendele lui Martie, în Sîmbăta cea mare, pe la ceasul opt. A fost prins de Irod, fiind arhiereu Filip Tralianul și proconsul Statius Quadratus»¹⁸.

Data de 23 februarie 155 este atestată și în Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae¹⁹, Martirologiul Hieronimian²⁰, Bibliotheca hagiographica Graeca²¹ și Bibliotheca hagiographica Latina²².

Istoricul și bizantinologul belgian Henri Grégoire, întemeindu-se pe știrea dată de Eusebiu de Cezareea, în Istoria sa, IV, 15²³, în care scrie că Sfântul Policarp a suferit martiriul în timpul lui Marcu Aureliu (161—180), a încercat să demonstreze că Sfântul Policarp a fost martirizat în 23 februarie 177, în anul în care au suferit martiriul la Lugdunum (Lyon) în Galia, 48 de martiri, dar opinia sa n-a fost acceptată²⁴. H. I. Marrou

16. Martiriul Sfântului Policarp, XXII, 2 și 3, ed. H. Musurillo, p. 18—19.

17. Martiriul Sf. Policarp și al celor dimpreună cu el, II, 1; III, 6, ed. H. Musurillo, p. 136—138; H. Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford, 1979, Introduction, p. XIV; P. Corssen, *Die Vita Polycarpi*, în «Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft», V (1914), p. 266—302; E. Schwartz, *De Pionio et Polycarpo*, Göttingen, 1905.

18. Martiriul Sfântului Policarp, XXI, ed. H. Musurillo, p. 18—19; Pr. Prof. D. Fecioru, op. cit., p. 23, este de părere că Sfântul Policarp a suferit martiriul la 23 februarie 156.

19. Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, opera et studio H. Delehaye, in Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, Bruxellis, 1902, col. 485.

20. Martyrologium Hieronymianum, ed. J. Baptista de Rossi et L. Duchesne, in Acta Sanctorum Novembris, t. II, pars prior, Bruxellis, 1894, p. 24; Commentarius perpetuus in Martyrologium Hieronymianum, ed. H. Delehaye et H. Quentin, in Acta Sanctorum Novembris, t. II, pars posterior, Bruxellis, 1931, p. 112—113.

21. Ed. Fr. Halkin, 3-e éd., t. II, Bruxelles, 1957, p. 212—214 cu o bogată bibliografie.

22. Ed. Socii Bollandiani, t. II, ed. 2-a, Bruxelles, 1948, p. 1000—1001.

23. Eusebiu, Ist. Bis., IV, 15, 1, ed. G. Bardy, p. 181.

24. H. Grégoire, *La véritable date du martyre de S. Polycarpe*, 23 février, 177, în «Analecta Bollandiana», 69 (1951), p. 1—38; P. Th. Camelot, *Martyre de St. Polycarpe*, Paris, 1958, p. 227; P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, Paris, 1974; R.

pune data martiriului Sfântului Policarp în primii ani ai domniei împăratului Marcu Aureliu, între 161—169 ²⁵.

Istorisirea Martiriului Sfântului Policarp, fiind alcătuită de un martor ocular, este reală și autentică, nu inventată, deși s-a încercat de către unii să se arate părțile interpolate și adăugate ²⁶. Acest Act martiric prezintă nu numai o mare valoare istorică și dogmatică, fiind primul și cel mai vechi Act martiric care ni s-a păstrat în forma lui originală, din cea mai adâncă antichitate creștină, jumătatea secolului II, ci, datorită frumuseții stilului colorat și viu, are și o valoare literară deosebită, fapt care a făcut pe eruditul cunoscător și editor al Vieților Sfinților, Hippolyte Delehaye, să se exprime despre el în modul următor :

«Martiriul Sfântului Policarp și Actele Sfințelor Perpetua și Felicitas... ar putea fi puse pe aceeași treaptă cu Martirii lui Chateaubriand, în ceea ce privește valoarea literară...» ²⁷.

Biserica Ortodoxă sărbătorește pe Sfântul Policarp la 23 februarie, data martiriului său, iar Biserica Romano-Catolică îl sărbătorește la 26 ianuarie.

* * *

Am folosit la traducerea de față următoarele ediții critice :

Panaiot C. Hristu, Τὰ Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν ... Text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 102—129.

Klein, *Das frühe Christentum im römischen Staat*, Darmstadt, 1971; J. Speigl, *Der römische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus*, Amsterdam, 1970; A. Hamman, *La vie quotidienne des premiers chrétiens au II-e siècle*, (95—197), Paris, 1971; H. Grégoire, P. Orgels et J. Moreau, *Les martyrs de Pionius et de Polycarpe*, în «Bulletin de l'Académie royale de Belgique», XLVII (1961), nr. 3, p. 72—83; H. Grégoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Maricq, *Les persécutions dans l'Empire romain*, 2-e éd., în Mémoires de l'Académie royale de Belgique, Classe de Lettres, 56, Bruxelles, 1964, nr. 5, p. 26—27 și nota 25, p. 110—114; B. Sepp, *Das Martyrium Polycarpi*, Regensburg, 1911; E. Schwartz, *De Pionio et Polycarpo*, 1905.

25. H. I. Marrou, *La date du martyre de S. Polycarpe*, în «Analecta Bollandiana», 71 (1953), p. 5—20. Vezi și P. Brind'Amour, *La date du martyre de S. Polycarpe* (la 23 février 167), în «Analecta Bollandiana», XCVIII (1980), p. 456—462; W. Telfer, *The date of the Martyrdom of Polycarp*, în «Journal of Theological Studies», N. S., III (1959), p. 79—82; M. Simonetti, *Alcune osservazioni sul martirio di S. Polycarpo*, în «Giornale Italiano di Filologia», 9 (1956), p. 328—344; Pr. Cristian Belodan, *La ce an a murit St. Policarp al Smirnei?*, în «Mitropolia Olteniei», 29 (1977), p. 206—208; Paraschiv V. Drăghici, *Sfântul Policarp, episcopul Smirnei*, București, 1902.

26. H. von Campenhausen, *Bearbeitungen und Interpolationen des Polycarpmartyrium*, în «Sitzungsberichte der Akademie Heidelberg», 1957, 3, p. 1—48. Vezi alte studii la bibliografia generală.

27. H. Delehaye, *Les passions des martyrs...*, p. VII—VIII.

Herbert Musurillo, *The Acts of the Christians Martyrs, Introduction, texts and translation* (Oxford early christian Texts. General Editor Henry Chadwick), Oxford, 1972 ; ed. a 2-a, Oxford, 1979, p. 2—21.

Martyre de Polycarp, *Text grec, introduction, traduction et notes de P. Th. Camelot*, 3-e éd., (Collection Sources Chrétiennes, 10 bis), Paris, 1958, p. 243—275.

Martyre de Polycarp, *la Eusèbe de Césarée, Histoire Ecclésiastique*, IV, 15, 3 — IV, 15, 43, t. I, livres I—IV, Paris, 1952, p. 182—189, foarte important, pentru că ne-a păstrat cea mai mare parte a textului martiriului.

Textul grec al Martiriului Sfintului Policarp, în ediția : *Ausgewählte Märtyrerakten, herausgegeben von D. Rudolf Knopf und Gustav Krüger*, dritte Auflage, Tübingen, 1929, p. 1—8.

Textul grec și latin al Martiriului Sfintului Policarp, în *Florilegium Patristicum, Fasciculus primus*. Monumenta aevi apostolici, ed. G. Rauschen, Bonnae, 1914, p. 40—60.

Th. Ruinart, *Acta primorum martÿrum sincera et selecta*, ed. a 2-a, Paris, 1859, text grec și latin, p. 62—70.

Am consultat, de asemenea, și următoarele traduceri :

G. Lazzati, *Gli sviluppi della letteratura sui martiri nei primi quarto secoli*, Torino, 1956, p. 99—106.

A. Hamman, *La Geste du sang. Texte français avec introduction de H. Daniel-Rops*, Paris, 1953 ; traducere italiană de Elena Contucci, sub titlul : *Le Gesta dei Martiri*, Milano, 1958, p. 33—42.

Pierre Hanozin, *Un vieil évêque, Polycarp*, în *La Geste des Martyrs*, Paris, 1935, p. 17—30.

Paul Monceaux, *La vraie Légende dorée*, Paris, 1928, p. 115—128.

A. Lelong, *Les Pères Apostoliques. III. Ignace d'Antioche et Polycarpe de Smyrne, Epître. Martyre de Polycarpe* (Textes et documents pour l'étude historique du christianisme, ed. H. Hemmer et P. Legay, 12), 2-e éd., Paris, 1927.

Ildefonso Clerici, *Atti autentici dei martiri*, Versione italiana, Milano, 1927, p. 96—109.

Martyrium des heiligen Polycarp, la F. X. Funk, *Patres Apostolici*, vierte Auflage von K. Bihlmeyer, Tübingen, 1924, p. 120—132.

Gerhard Rauschen, *Echte alte Märtyrerakten. Martyrium des heiligen Polycarp*, în «*Bibliothek der Kirchenväter*», Band 14, Kempten und München, 1913, p. 8—20.

Dom H. Leclercq, *Le Martyre de Saint-Polycarpe*, în *Les Martyrs*, t. 1, Paris, 1902, p. 67—76.

În limba română :

Pr. prof. Ioan Mihălcescu, *Martiriul Sfântului Policarp*, în *Scrierile Părinților Apostolici dimpreună cu Așezămintele și Canoanele Apostolice*, București, 1927, p. 199—208.

Pr. Prof. D. Fecioru, *Sfântul Policarp al Smirnei, Epistola către Filipeni*, în *Scrierile Părinților Apostolici*, București, 1979, p. 24.

Vezi și altă bibliografie : B. Altaner — A. Stuiber, *Patrologie*, Freiburg, Basel, Wien, 1966, p. 50—52 ; *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fr. Halkin, t. II, 3-e éd., Bruxelles, 1957, p. 212—214 ; *Bibliotheca hagiographica Latina*, ed. Socii Bollandiani, t. II, Bruxelles, 1949, p. 1000—1001.

**MARTIRIUL SFÎNTULUI POLICARP,
EPISCOPUL SMIRNEI**
(† 23 februarie 155)

Biserica lui Dumnezeu, care se află în Smirna, către Biserica lui Dumnezeu care se află în Filomelium și tuturor comunităților din tot locul ale Bisericii universale : mila, pacea și dragostea lui Dumnezeu și a Domnului nostru Iisus Hristos să se înmulțească.

I.

1. V-am scris, fraților, cele privitoare la martiri și despre Fericitul Policarp, care a făcut să înceteze persecuția, pecetluind-o, ca să spunem astfel, prin mucenicia sa ; căci toate cele petrecute s-au făcut ca Domnul să ne arate din cer ce înseamnă mucenicia cea după Evanghelie.

2. Căci, asemenea Domnului, el a așteptat să fie dat (morții), pentru ca și noi să devenim imitatorii lui, nu căutînd numai cele ale noastre, ci și cele ale aproapelui ¹. Căci dragostea adevărată și statornică urmărește ca cineva să se mîntuiască nu numai pe sine, ci pe toți frații ².

II.

1. Fericite și vrednice de laudă sînt toate muceniciile care s-au făcut după voia lui Dumnezeu ; căci, devenind noi mai evlavioși, trebuie să atribuim lui Dumnezeu puterea Sa peste toate.

2. Într-adevăr, cine nu va admira curajul, răbdarea și iubirea lor de Dumnezeu ? Sfîșiați prin biciuiri, de li se vedea alcătuirea trupului lor pînă la vinele și arterele dinlăuntru, ei au răbdat atît de mult, încît și pe cei ce stăteau în jurul lor i-au făcut să plîngă și să se vaiete ; iar ei au arătat atîta tărie sufletească, încît nici unul din ei n-a gemut și n-a suspinat, cei chinuiți dovedindu-ne tuturor că în ceasul mucenicii, prea vitejii martiri ai lui Hristos sînt ca și dezbrăcați de trup, sau, mai bine că Domnul însuși este de față și vorbește cu ei.

1. *Fl.* 2, 4.

2. *In.* 17, 3 ; *I Tim.* 2, 4 ; *II Tim.* 2, 25.

3. Și, luînd aminte la harul lui Hristos, au disprețuit chinurile lumii, cîștigînd printr-o singură oră (de suferințe) viața de veci. Iar focul sălbaticilor lor chinuitori era pentru ei răcoritor, avînd înaintea ochilor să scape de focul cel veșnic, care nu se stinge niciodată, și priveau cu ochii inimii bunătățile păstrate celor ce îndelung rabdă, despre care urechea n-a auzit, ochiul nu le-a văzut și nici la inima omului nu s-au suit ³. Lor, însă, le-au fost arătate de Domnul, deoarece nu mai erau oameni, ci îngeri.

4. De asemenea, și cei aruncați fiarelor sălbatice au îndurat chinuri îngrozitoare, iar alții au fost pironiți prin cuie și pedepsiți și cu alte felurite chinuri, pentru ca vrăjmașul, de-i era cu putință, să-i facă să tăgăduiască pe Hristos, printr-o îndelungată chinuire.

III.

Multe, într-adevăr, a uneltit diavolul împotriva mucenicilor, dar, prin harul lui Dumnezeu, n-a reușit nimic contra nici unuia. Căci prea viteazul Germanicus a învins teama lor prin răbdarea lui, ca unul care s-a luptat cu cel mai mare curaj cu fiarele. Voind, deci, proconsulul să-l convingă să se lepede de Hristos, zicîndu-i că-i pare rău de tinerețea lui, el a întărit singur fiara împotriva sa, lovind-o, voind a scăpa mai repede de nedreapta și nelegiuita viață (ce-i oferea).

Pentru aceasta, toată mulțimea, uimită de marele curaj al iubitorului și temătorului de Dumnezeu neam al creștinilor, a strigat : «Piară nelegiuirii ! Să fie căutat Policarp !»

IV.

Totuși unul, cu numele de Quintus, frigian, venit de curînd din Frigia, văzînd fiarele, s-a înfricoșat. Iar acesta s-a prezentat de la sine și a îndemnat și pe alții să vină de bună voie (în fața proconsulului). Proconsulul, rugîndu-l și făgăduindu-i multe, l-a convins să jure pe zei și să le jertfească. De aceea, fraților, să nu lăudăm pe cei ce se predau ei înșiși, pentru că nu așa ne învață Evanghelia ⁴.

V.

1. Dar prea minunatul Policarp, auzind el mai întîi (mulțimea), nu s-a tulburat, ci voia să rămînă în cetate ; cei mai mulți, însă, l-au înduplecat să plece. Și s-a adăpostit într-o casă de țară, nu departe de cetate, și petrecea cu cîțiva, noaptea și ziua, nefăcînd nimic altceva, decît rugîndu-se pentru toți și pentru toate Bisericile din lume, precum era obi-

3. *I Cor.* 2, 9 ; comp. *Is.* 64, 3.

4. *Mt.* 10, 23.

ceiul său. 2. Și rugîndu-se, cu trei zile mai înainte de a fi prins, a avut o vedenie, căci a văzut perna lui cuprinsă de flăcări ; și, întorcîndu-se, a spus către cei ce se aflau împreună cu el : «Trebuie să fiu ars de viu».

VI.

Iar cei ce-l căutau, stăruind (să-l găsească), el s-a mutat într-o altă casă și îndată s-au înfățișat urmăritorii. Dar, negăsindu-l, au arestat doi tineri sclavi, dintre care unul, fiind chinuit, a arătat locul unde se afla. Era și cu neputință să rămînă el ascuns, deoarece chiar casnicii lui erau trădătorii ⁵. Iar șeful miliției (irinarhul = făcătorul de pace) care îndeplinea această funcție, numit Irod, s-a grăbit să-l ducă în stadion, pentru ca el, Policarp, să-și primească moștenirea sa, devenind părtaș cu Hristos, iar trădătorii lui să-și ia pedeapsa lui Iuda.

VII.

1. Avînd, deci, cu ei un sclav, într-o vineri, pe la ceasul prînzului, urmăritorii și călăreții cu armele lor obișnuite, mergînd ca la un tilhar ⁶ și sosind seara tîrziu, îl aflară stînd într-o căsuță, la etaj. Iar el ar fi putut fugi de acolo într-un alt loc, dar n-a voit, zicînd : «Facă-se voia lui Dumnezeu» ⁷. 2. Auzind, deci, că aceștia au sosit, coborînd, s-a întreținut cu ei, încît cei ce priveau vîrsta și înfățișarea lui liniștită se mirau de ce a trebuit o așa de mare grabă pentru a prinde un bătrîn atît de venerabil. Apoi el a poruncit îndată să le dea să mănînce și să bea, în acel ceas, cît vor vrea, rugîndu-i doar să-l lase să se roage netulburat o oră. 3. Iar aceștia, îngăduindu-i, s-a rugat în picioare, plin de harul lui Dumnezeu, că aproape două ore n-a putut să se oprească, încît a umplut de mirare pe ascultători, dintre care multora le părea rău că au pornit împotriva unui bătrîn așa de evlavios.

VIII.

1. Iar după ce și-a terminat rugăciunea, pomenind pe toți care s-au întîlnit vreodată cu el, mici și mari, străluciți și smeriți, și întreaga Biserică universală din lume, sosind ora plecării, l-au suit pe un asin și l-au adus în cetate, fiind Sîmbăta cea mare. 2. Și l-a întîmpinat conducătorul miliției (irinarhul) Irod și tatăl lui, Nichita, care, urcîndu-l într-o căruță, s-au așezat și ei lîngă el, încercînd să-l convingă (să se lepede de Hristos), zicîndu-i : «Ce rău este să zici «Domnul Împărat», să jertfești zeilor și să faci și cele asemenea acestora, ca să-ți scapi viața?»

5. Mt. 10, 36.

6. Mt. 26, 55.

7. Mt. 6, 10 ; 26, 42 ; Lc. 11, 2 ; 22, 42 ; Fapte 21, 14.

Iar el, la început, nu le-a răspuns ; dar ei, stăruind, el le-a zis : «Nu voi face ceea ce mă sfătuiți». 3. Aceștia, nereușind să-l convingă, i-au spus cuvinte amenințătoare și-l împinseră cu sila, încît, căzînd din căruță, și-a scrîntit piciorul. Dar el, neîntorcîndu-se, ca și cum n-ar fi suferit nimic, mergea cu voioșie, fiind adus în stadion. Era așa de mare zgomot în stadion, încît nimeni nu putea fi auzit.

IX.

1. Iar în timp ce Policarp intra în stadion, un glas din cer i-a zis : «Fii tare și îndrăznește, Policarp !»⁸ Pe cel ce vorbea nimeni nu l-a văzut, dar cei de față dintre ai noștri (creștinii) au auzit glasul⁹. Cînd a fost adus el, s-a făcut mare zgomot, auzind ei că Policarp a fost prins. 2. Fiind deci adus, l-a întrebat proconsulul dacă el este Policarp. Iar el, mărturisind, proconsulul căuta să-l convingă să se lepede (de Hristos), zicînd : «Fie-ți milă de vîrsta ta !» și altele asemenea acestora, cum este obiceiul să li se spună (creștinilor), ca : «Jură pe soarta împăratului», «Căiește-te», zi : «Piară nelegiuîții !». Iar Policarp, cu fața serioasă, privind la toată mulțimea nelegiuîților de păgîni din stadion, ridicînd mîna către ei, suspinînd și privind spre cer a zis : «Piară nelegiuîții».

3. Cum, însă, proconsulul stăruia și-i zicea : «Jură (pe zei) și te voi elibera, blestemă pe Hristos !», Policarp i-a răspuns : «*De optzeci și șase de ani ți servesc și nici un rău nu mi-a făcut. Cum pot să blestem pe Împăratul meu, Cel ce m-a mîntuit ?*»

X.

1. Stăruind iarăși acesta și zicîndu-i : «Jură pe soarta împăratului», Policarp a răspuns : «De socotești în zadar că voi jura pe soarta împăratului, cum zici tu, și te prefaci că nu știi cine sînt, avînd îndrăzneală, ascultă : *sînt creștin*. Iar dacă vrei să cunoști învățătura creștinismului, dă-mi o zi și ascultă-mă». 2. A zis proconsulul : «Convinge poporul». Iar Policarp a răspuns : «Pe tine te-am socotit vrednic de cunoaștere, căci am învățat să dăm autorităților și stăpînirilor rînduite de Dumnezeu cinstea cuvenită¹⁰, care nu ne aduce nici un rău ; pe aceia, însă, nu-i socotesc vrednici să mă apăr înaintea lor».

XI.

1. A zis proconsulul : «Am fiare ; te voi da acestora, de nu te căiești». Iar el a zis : «Poruncește ; căci pentru noi rămîne neschimbată

8. *Ios.* 1, 6—7 ; *Comp. Deut.* 31, 6—7, 23.

9. *Fapte* 9, 7.

10. *Mt.* 22, 21 ; *Rom.* 13, 1 și 7 ; *I Pt.* 2, 12 ; *Tit* 3, 1.

întoarcerea de la mai bine la mai rău ; dimpotrivă, este bine să te întorci de la cele rele spre cele bune». 2. Iar acela îi zise din nou : «Dacă disprețuiești fiarele, voi face să fii mistuit prin foc, de nu te îndrepti». Iar Policarp a zis : «Tu mă ameninți cu un foc care arde un ceas și după puțin se stinge, pentru că nu cunoști focul judecării viitoare și al pedepsei veșnice, păstrat pentru cei nelegiuți. Dar, de ce întârzi ? Fă ceea ce voiești».

XII.

1. Acestea și mai multe altele zicînd, s-a umplut de curaj și de bucurie, iar fața lui strălucea de har, încît nu numai că nu s-a prăbușit, fiind tulburat de cele spuse lui, ci dimpotrivă a scos din fire pe proconsul, care a trimis crainicul său să strige de trei ori în mijlocul stadionului : «*Policarp a mărturisit că este creștin*». 2. Aceasta vestindu-se de crainic, toată mulțimea păgînilor și a iudeilor care locuiau în Smirna, cu nestăpînită furie și cu glas mare striga : «Acesta este dascălul Asiei (Proconsulare), tatăl creștinilor, surpătorul zeilor noștri, care a învățat pe mulți să nu jertfească și să nu se închine (zeilor)». Acestea zicînd, strigau și cereau asiarhului (prefectului) Filip, să dea drumul unui leu (asupra lui Policarp). Acesta a spus, însă, că nu-i îngăduit aceasta, pentru că luptele cu fiarele se terminaseră. 3. Atunci li s-a părut să strige într-un glas, ca Policarp să fie ars de viu ; căci trebuia să se îplinească vedenia cu perna care se arătase lui, cînd, văzînd-o arzînd, în timp ce se ruga, întorcîndu-se, a spus credincioșilor din jurul său în chip profetic : «Trebuie să fiu ars de viu».

XIII.

1. Acestea, deci, s-au întîmplat cu o așa de mare grabă, mai repede decît se poate spune, mulțimile aducînd îndată din prăvălii și din băi lemne și vreascuri, mai ales iudeii, care slujiră la acestea cu bucurie, cum este obiceiul lor. 2. Iar cînd rugul a fost gata, Policarp, dezbrăcîndu-se de toate hainele și desfăcîndu-și cureaua, încerca să se descalțe, mai înainte nefăcînd aceasta, pentru că fiecare din credincioși se grăbea să se atingă repede de trupul lui ; căci era împodobit și înainte de a avea perii albi cu toată frumusețea (sufletului), datorită viețuirii sale. 3. Îndată au fost puse în jur unelte pregătite pentru rug. Iar ei voinđ să-l și pironească, el le zise : «Lăsați-mă așa, căci Cel ce-mi dă tăria să îndur focul îmi va da putere să îndur nemișcat pe rug, chiar și fără siguranța cuielor voastre».

XIV.

1. Astfel, nu l-au mai pironit, ci l-au legat. Iar el, cu mâinile legate la spate, ca un berbec ales din turma cea mare, pregătit spre a fi adus jertfă de ardere bine plăcută lui Dumnezeu, privind spre cer, zise :

«Doamne, Dumnezeule, atotputernice¹¹, Tatăl iubitului și binecuvîntatului Tău Fiu, Iisus Hristos¹², prin Care am primit cunoștința despre Tine¹³, Dumnezeul îngerilor, al puterilor, a toată zidirea și al întregului neam al celor drepti, care trăiesc înaintea feței Tale. 2. Te binecuvîntez că m-ai învrednicit de ziua și ceasul acesta, ca să iau parte cu ceata mucenicilor la paharul Hristosului Tău, spre învierea vieții de veci a sufletului și a trupului, în nestricăciunea Duhului Sfînt. Între care fă să fiu primit înaintea Ta astăzi, ca jertfă grasă și bineplăcută, precum m-ai pregătit și mi-ai descoperit și împlinit, Dumnezeule cel nemincinos și adevărat. 3. Pentru aceasta și pentru toate, Te laud, Te binecuvîntez și Te preamăresc prin veșnicul și cerescul arhieru Iisus Hristos, iubitul Tău Fiu, prin Care, împreună cu El și cu Duhul Sfînt, Ți se cuvine slavă acum și în veacurile ce vor să fie. Amin».

XV.

1. După ce el zise *amin* și-și sfîrși rugăciunea, oamenii însărcinați cu focul, l-au aprins. Iar cînd s-a făcut o flacără mare, am văzut o minune, cei cărora ni s-a dat s-o vedem, care pentru aceea am fost păstrați (în viață) ca să vestim și altora cele întîmplăte. 2. Căci focul, luînd forma unei cămăși, ca o pînză de corabie umflată de vînt, înconjura ca un cerc trupul mucenicului. Iar el stătea în mijloc, nu ca un trup care arde, ci ca o pîine ce se coace¹⁴, sau ca aurul și argintul care se încearcă în cuptor. Am simțit chiar și o mireasmă plăcută, ca un miros de tămîie sau de alte miresme prețioase.

XVI.

1. Văzînd în sfîrșit nelegiuirii că trupul lui nu poate fi nimicit prin foc, au poruncit să se apropie de el un confector (lăncier, servitorul care ucidea în circ fiarele periculoase pentru spectatori), spre a-l străpunge cu pumnalul. Și făcînd aceasta, a ieșit din împunsătură sînge mult, încît a stins focul, iar toată mulțimea se mira că este așa de mare deosebire între necredincioși și cei aleși (creștini). 2. Unul dintre ei a fost și acest

11. Apoc. 4, 8, 15; 11, 17; 15, 3; 16, 7; 21, 22.

12. Mt. 14, 33; 16, 16; 26, 63—64; Mc. 14, 61—62; Lc. 9, 20; 22, 69—70; In. 5, 18—47; 6, 69; 11, 27; Fapte 8, 37; 9, 20; Evr. 1, 3—5; I In. 4, 15; 5, 5.

13. In. 1, 17; 3, 16; 5, 37; 14, 6; 17, 3; I Tim. 2, 4; II Tim. 2, 25.

14. Apoc. 1, 15.

prea minunat mucenic Policarp, în timpurile noastre, învățător apostolic și cu duh proorocesc, episcopul *Bisericii universale* din Smirna. Căci orice cuvânt, care a ieșit din gura lui, s-a împlinit și se va împlini.

XVII.

1. Iar cel invidios, viclean și rău, protivnicul neamului celor drepti, văzînd măreția muceniei lui și viețuirea lui curată dintru început, ca unul care s-a încununat cu cununa nestrîcaciunii și a dobîndit premiul netăgăduit al biruinței, s-a străduit ca nici măcar rămășițele trupului său să fie luate de noi, deși mulți dintre noi doreau să facă aceasta și să aibă sfîntul lui trup.

2. Au șoptit, deci, lui Nichita, tatăl lui Irod și fratele Alcei, să roage pe proconsul, ca să nu dea trupul lui Policarp, *«ca nu cumva, zicea el, creștinii, părăsind pe cel răstignit (pe Hristos), să înceapă să se închine acestuia»*. Iar ei au zis acestea, fiind îndemnați și instigați și de iudei, care păzeau trupul, cînd am voit noi să-l luăm din foc. Ei nu înțeleg că noi nici pe Hristos nu-L vom putea părăsi vreodată, Cel care fără de vină a pătimit pentru cei păcătoși și pentru mîntuirea întregii lumi, și nici să ne închinăm altuia. *Căci lui Hristos ne închinăm pentru că este Fiul lui Dumnezeu, iar pe martiri îi iubim după vrednicie ca pe ucenicii și imitatorii Domnului, pentru neîntrecuta lor iubire față de împăratul și învățătorul lor*. Fie ca și noi să devenim părtași și împreună ucenici cu ei.

XVIII.

1. Văzînd deci centurionul supărarea iudeilor, punînd trupul Sfîntului Policarp în mijloc, cum e obiceiul lor, l-a ars. 2. În acest chip, noi am dobîndit mai în urmă osemintele lui, mai cinstite decît pietrele prețioase și mai scumpe decît aurul, și le-am așezat la un loc cuviincios. 3. Dea Domnul să ne adunăm și noi acolo, după putință, cu bucurie și veselie *ca să sărbătorim ziua martiriului lui ca zi a nașterii*, atît pentru amintirea celor ce au săvîrșit lupta, cît și pentru deprinderea și pregătirea celor ce vor lupta în urmă.

XIX.

1. Astfel sînt cele cu privire la fericitul Policarp, care, împreună cu cei din Filadelfia, este al doisprezecelea care a primit mucenicia în Smirna. El singur dintre toți este mai mult pomenit, că și păgînii de pretutindeni vorbesc despre el, fiind nu numai un dascăl ales, ci și martir renumit, a cărui mucenie toți doresc s-o urmeze, pentru că a fost după *Evangelia lui Hristos*.

2. Căci prin răbdarea sa, biruind pe nedreptul dregător și primind astfel cununa nestricăciunii, se bucură cu Apostolii și cu toți dreptii, proslăvește pe Dumnezeu și pe Tatăl atotțiitorul și binecuvîntează pe Domnul nostru Iisus Hristos, Mîntuitorul sufletelor ¹⁵ și călăuzitorul trupurilor noastre, și păstorul Bisericii universale din lume.

XX.

1. Ne-ați rugat, deci, să vă lămurim mai pe larg cele întîmplate, iar noi, pentru prezent, vi le-am amintit pe scurt prin fratele nostru Marcion. Așadar, aflînd acestea, trimiteți epistola și fraților din afară, ca și ei să preamărească pe Domnul, Cel ce face alegere dintre slujitorii Săi.

2. Iar Celui ce poate să ne primească pe toți, prin harul și darul Său, în împărăția Sa cea veșnică, prin Unul Născut, Fiul Său, Iisus Hristos, se cuvine slavă, cinste, putere și mărire în veci.

Salutați pe toți sfinții (creștinii). Împreună cu noi, vă salută și Evharest, cel ce a scris acestea, dimpreună cu toată casa lui.

XXI.

A primit mucenicia prea fericitul Policarp a doua zi a lunii Xantic (februarie), cu șapte zile înainte de calendele lui martie, în Sîmbăta cea mare, pe la ceasul opt. A fost prins de Irod, fiind arhiereu Filip Tralianul, proconsul Statius Quadratus (Codrat), iar împărat al veacurilor Iisus Hristos, Căruia se cuvine slavă, cinste, mărire, tron veșnic din neam în neam. Amin.

XXII.

1. Vă dorim, fraților, să fiți sănătoși, umblînd după cuvîntul Evangheliei lui Iisus Hristos, Căruia se cuvine slavă dimpreună cu Dumnezeu și Tatăl și Sfîntul Duh, spre mîntuirea tuturor celor aleși, precum a mărturisit fericitul Policarp, pe ale cărui urme să fim și noi aflați în împărăția lui Iisus Hristos.

2. Acestea le-a copiat Gaius, după Irineu, un ucenic al lui Policarp, cel ce a petrecut împreună cu Irineu. Iar eu, Socrate din Corint, le-am scris după copia lui Gaius. Harul să fie cu toți.

3. Eu, Pioniu, am scris din nou cele de mai înainte, aflîndu-le prin descoperirea făcută mie de fericitul Policarp, precum voi lămuri în cele ce urmează. Am adunat acestea, aproape nimicite de timp, pentru ca și pe mine să mă adune Domnul Hristos împreună cu aleșii Săi în împărăția Lui cea veșnică, Căruia se cuvine slava împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt în vecii vecilor. Amin.

15. I Pt. 1, 9.

O altă încheiere după un codice din Moscova :

1. Acestea s-au copiat de către Gaius după cele scrise de Irineu, cel care a petrecut împreună cu Irineu, ucenicul lui Policarp. 2. Acest Irineu, pe vremea muceniciei episcopului Policarp, se afla la Roma, unde a învățat pe mulți. Scrierile sale sînt multe, foarte bune și corecte, iar în acestea, el amintește de Policarp, căci a învățat de la el. Irineu a combătut cu tărie orice erezie și a întocmit canonul bisericesc și drept-credincios, așa precum l-a primit de la Policarp.

3. Se spune și acest lucru : întîlnindu-se odată Marcion, de la care-și trag numele cei ce se cheamă Marcioniți, cu Sfîntul Policarp, căruia i-a zis : «Mă cunoști, Policarpe», acesta i-a răspuns lui Marcion : «*Cunosc, cunosc pe întîiul născut al Satanei*». 4. Se mai spune și aceasta în scrierile lui Irineu, că în ziua și ora în care a pătimit mucenicia la Smirna Policarp, s-a auzit în cetatea Romei, fiind de față Irineu, un glas ca de trîmbiță, zicînd : «Policarp a murit ca mucenic».

5. Așadar, după acestea, cum s-a spus, adică după scrierile lui Irineu, a scris Gaius, iar după Gaius a copiat Socrate din Corint ; iar eu, Pioniu, am scris din nou după copiile lui Socrate, după descoperirea făcută mie de Policarp, adunîndu-le, fiind aproape stricate de vreme, pentru ca și pe mine să mă adune Domnul Iisus Hristos împreună cu aleșii Săi în împărăția Sa cea cerească, Căruia se cuvine slavă, împreună cu Tatăl și cu Fiul și cu Sfîntul Duh în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Deuteronom 31, 6—7, 23 — IX, 1, 30.	5, 18—47 — XIV, 1, 32.
Iosua 1, 6—7 — IX, 1, 30.	5, 37 — XIV, 1, 32.
Isaia 64, 3 — II, 3, 28.	6, 69 — XIV, 1, 32.
Matei 6, 10 — VII, 1, 29.	11, 27 — XIV, 1, 32.
10, 33 — IV, 1, 28.	14, 6 — XIV, 1, 32.
10, 36 — VI, 1, 29.	17, 3 — I, 2, 27.
14, 33 — XIV, 1, 32.	17, 3 — XIV, 1, 32.
16, 16 — XIV, 1, 32.	Fapte 8, 37 — XIV, 1, 32.
22, 21 — X, 2, 30.	9, 7 — IX, 1, 30.
26, 42 — VII, 1, 29.	9, 20 — XIV, 1, 32.
26, 55 — VII, 1, 29.	21, 14 — VII, 1, 29.
26, 63—64 — XIV, 1, 32.	Romani 13, 1, 7 — X, 2, 30.
Marcu, 14, 61—62 — XIV, 1, 32.	I Corinteni 2, 9 — II, 3, 28.
Luca, 9, 20 — XIV, 1, 32.	Filipeni 2, 4 — I, 2, 27.
11, 2 — VII, 1, 29.	2, 14 — 22.
22, 42 — VII, 1, 29.	I Timotei 2, 4 — I, 2, 27.
22, 69—70 — XIV, 1, 32.	2, 4 — XIV, 1, 32.
Ioan 1, 17 — XIV, 1, 32.	II Timotei 2, 25 — I, 2, 27.
3, 16 — XIV, 1, 32.	2, 25 — XIV, 1, 32.
	I Tit 3, 1 — X, 2, 30.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la paragraf, iar ultima indică pagina. Cifra singură indică pagina.

Evrei 1, 3—5 — XIV, 1, 32.
 I Petru 1, 9 — XIX, 2, 34.
 2, 13 — X, 2, 30.
 I Ioan 1, 1—2 — 20.
 4, 15 — XIV, 1, 32.
 5, 5 — XIV, 1, 32.

Apocalipsa 1, 15 — XV, 2, 32.
 4, 8, 15 — XIV, 1, 32.
 11, 17 — XIV, 1, 32.
 15, 3 — XIV, 1, 32.
 16, 7 — XIV, 1, 32.
 21, 22 — XIV, 1, 32.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Act, -e, martirice, 19.
 Alca, locuitoare din orașul Smirna, XVII, 2, 33.
 Alcătuirea trupului, II, 2, 27.
 Alegere, XX, 1, 34.
 Aleși XVI, 1, 32; XXII, 1, 34; XXII, 3, 34; 5, 35.
 Alexandria, 20.
 Amin, XIV, 2 și XV, 1, 32; XXI, 1, 34; XXII, 3, 34; 5, 35.
 Amintire, XVIII, 3, 33.
 An, ani, 20, 21, 23, 24.
 Anicet, papă al Romei, 20.
 Antichitatea creștină, 24.
 Antiohia, oraș roman, 19.
 Antonin Pius, împărat roman, 19.
 Apostasia (a), 21.
 Apostol, -li, 20; XIX, 2, 34.
 Aproapele, 19; I, 2, 27.
 Apropiere, 21.
 Ardere, XIV, 1, 32.
 Arhiereu, (păgîn), XIV, 3, 32; XXI, 1, 34.
 Argint, XV, 2, 32.
 Ardere, II, 2, 27.
 Asia Mică, 20, 23.
 Asia proconsulară, provincie romană, 20; XII, 2, 31.
 Aslarh, șeful miliției în provincia romană
 Asia proconsulară, XII, 2, 31.
 Asin, VIII, 1, 29.
 Atel. Creștinii erau numiți ateii pentru că nu se închinau la statuile zeilor, 21.
 Aur, XV, 2, 32; XVIII, 2, 33.
 Autor, 22.
 Autorități, X, 2, 30.

B

Bai, XIII, 1, 31.
 Bătrîn, VII, 2 și 3, 29.
 Berbec, XIV, 1, 32.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 23.
 Bibliotheca hagiographica Latina, 23.
 Bicliulri, II, 2, 27.
 Bine, XI, 1, 31.
 Biruință, XVII, 1, 33.
 Biserică, 19, 20, 22, 23, 27; V, 1, 28.
 Biserica Ortodoxă, 24.
 Biserica Romano-Catolică, 24.

Biserica universală, 22, 27; VIII, 1, 29; XVI, 2, 33; XIX, 2, 34.
 Bizantinolog, 23.
 Bucurie, 22; XII, 1, 31; XIII, 1, 31; XVIII, 3, 34.
 Bunătăți, II, 3, 28.

C

Calende, 20; XXI, 1, 34.
 Canonul bisericesc, 2, 35.
 Capitol, 23.
 Casa, XX, 2, 34.
 Casă de țară, V, 1, 28; VI, 1, 29.
 Casmicii, VI, 1, 29.
 Călăreții, VII, 1, 29.
 Călăuzitor, XIX, 2, 34.
 Cămașă, XV, 2, 32.
 Căruță, VIII, 2, 29; VIII, 3, 30.
 Căsuță, 18; VII, 1, 29.
 Ceas, 20; VII, 2, 29; XI, 2, 31; XIV, 2, 32; XXI, 1, 34.
 Ceasul muceniceii, II, 2, 27.
 Ceasul prînzului, VII, 2, 29.
 Ceata, XIV, 2, 32.
 Centurionul, XVIII, 1, 33.
 Cer, I, 1, 27; IX, 1 și 2, 30; XIV, 1, 32.
 Cerc, XV, 2, 32.
 Cetate V, 1, 28; VIII, 1, 29; 4, 35.
 Chateaubriand, François-René, scriitor francez, 24.
 Chin, -uri, II, 3, 28; II, 4, 28.
 Chinuitori, II, 3, 28.
 Cilicia, provincie romană în Asia Mică, 20.
 Cinste, XX, 2, 34; XXI, 1, 34.
 Circ, 17; XVI, 1, 32.
 Codice, 35.
 Compătimire, 21.
 Compunere, 23.
 Comunitate, -ți, 16, 27.
 Conducător, -ri, 20.
 Confector (lăncier), 21; XVI, 1, 32.
 Contra Haereses, 20.
 Copie, 23; XXII, 2, 34; 5, 35.
 Copilărie, 19, 20.
 Crainic, XII, 1 și 2, 31.
 Credință, 22.
 Credincioși, XII, 3, 31; XIII, 2, 31.
 Creștin, -ni, 20, 21, 22, 23; III, 1, 28; IX, 1, 2, 30; X, 1, 30; XII, 1 și 2, 31; XVI, 1, 32; XVII, 2, 33.

Creștinism, X, 1, 30.
 Cruce, 23.
 Cununa nestrăcaciunii, XVII, 1, 33; XIX, 2, 34.
 Cuie, II, 4, 28; XIII, 3, 31.
 Cultul moaștelor, 22.
 Cultul morților, 22.
 Cultul Sfinților, 22.
 Cunoaștere, X, 2, 30.
 Cunoștință, XIV, 1, 32.
 Cuptor, XV, 2, 32.
 Curaj, 18; II, 2, 27; III, 1, 28; XII, 1, 31.
 Curea, XIII, 2, 31.
 Cuvânt, -te, VIII, 3, 30; XVI, 2, 33.
 Cuvântul, 19.
 Cuvântul Evangheliei, XXII, 1, 34.

D

Darul, XX, 2, 34.
 Dascăl, XII, 2, 31; XIX, 1, 33.
 Deciu, împărat roman, 23.
 Delehay, Hippolyte, aghiograf, 23, 24.
 Deosebire, XVI, 1, 32.
 Deprindere, XVIII, 3, 33.
 Descoperire, XXII, 3, 34; 5, 35.
 Diavolul, III, 1, 28.
 Dies natalis — ziua nașterii, 22.
 Distanță, 23.
 Doamne Dumnezeule, XIV, 1, 32.
 Document, 22.
 Domnul, 19, 20, 22; I, 1, 27; XVII, 2, 33; XVIII, 3, 33; XIX, 2, 34; XX, 1, 34; 5, 35.
 Domnul Hristos, XXII, 3, 34.
 Dorință, 23.
 Dragoste, 26; I, 2, 27.
 Dregător, XIX, 2, 34.
 Drepti, XIX, 2, 34.
 Drum, XII, 2, 31.
 Duh proorocesc, XVI, 2, 33.
 Duhul Sfânt și Sfântul Duh, XIV, 2, 32; XXII, 1 și 3, 34; 5, 35.
 Duminică, 20.
 Dumnezeu, 19, 21; II, 1, 27; III, 1, 28; VII, 1, 3, 29; X, 2, 30; XIV, 1 și 2, 32; XIX, 2, 34; XXII, 1, 34.

E

Ecou, 20.
 Editor, 24.
 Efes, oraș, capitala provinciei romane Asia proconsulară, 19.
 Episcop, -i, 19, 20; XVI, 2, 33; 2, 35.
 Epistolă, XX, 1, 34.
 Epistolă către Efeseni a Sf. Ignatie, 19.
 Epistolă către Smirneni a Sf. Ignatie al Antiohiei, 22.
 Erezie, 2, 35.
 Etaj, VII, 1, 29.

Eusebiu de Cezareea, istoric, 24.
 Evanghelie, I, 1, 27; IV, 1, 28; XIX, 1, 33; XXII, 1, 34.
 Evarestos, copist, 22; XX, 2, 34.
 Eveniment, -e, 20.
 Evlavioși, II, 1, 27.

F

Fapt, 22, 24.
 Față, 21; II, 2, 27; IX, 2, 30; XII, 1, 31; XIV, 1, 32.
 Februarie, 19, 20, 23, 27.
 Felicitas, martiră și sfântă, 23.
 Fericit, XXI, 1, 34; XXII, 1 și 3, 34.
 Fiare sălbatice, 18; II, 4, 28; III, 1, 28; IV, 1, 28; XI, 1 și 2, 31; XVI, 1, 32.
 Filadelfia, oraș din provincia romană Asia proconsulară, 22; XIX, 1, 33.
 Filip, asiarh sau prefectul poliției din provincia romană Asia proconsulară, 20; XII, 2, 31.
 Filip Tralianul, arhiereu păgîn în orașul Smirna din Asia proconsulară, 23; XXI, 1, 34.
 Filomelium, și Philomaelium, oraș din provincia romană Asia proconsulară, 19, 20, 22, 27.
 Fire, XII, 1, 31.
 Fiu, XIV, 1 și 2, 32; XX, 2, 34.
 Fiul lui Dumnezeu, 22; XVII, 2, 33.
 Flacăra, XV, 1, 32; Flăcări, V, 2, 29.
 Florinus, 19.
 Foc, -ul, 22; II, 3, 28; XI, 2, 31; XIII, 3, 31; XV, 1 și 2, 32; XVI, 1, 32; XVII, 2, 33.
 Foc răcoritor, II, 3, 28.
 Focul cel veșnic, II, 3, 28.
 Formă, 23.
 Frate, frați, I, 1, 27; IV, 1, 28; XVII, 33; XX, 1, 34; XXII, 1, 34.
 Frigia, provincie romană, 19; IV, 1, 28.
 Frontieră, 19.
 Frumusețea sufletului, XIII, 2, 31.
 Funcție, VI, 1, 29.
 Furie, XII, 2, 31.

G

Gaius, copist, 23; XXII, 2, 34; 1, 35; 5, 35.
 Gallia, 23.
 Gen literar creștin, 19.
 Germanicus, martir la Smirna, 21; III, 1, 28.
 Glas, IX, 1, 30; XII, 2, 31; 4, 35.
 Grabă, VII, 2, 29; XIII, 1, 31.
 Grégoire, Henri, bizantinolog belgian, 23.
 Grup, 23.
 Grupare, -ări, eretice, 22.
 Gară, XVI, 2, 33.
 Guvernator, 20.

H

Halne, XIII, 2, 31.
 Harul, II, 3, 28; VII, 3, 29; XII, 1, 31; XX, 2, 34; XXII, 2, 34.
 Harul lui Dumnezeu, III, 1, 28.
 Harul lui Hristos, II, 3, 28.
 Hristos, 19, 21, 22, 23; II, 3, 28; II, 4, 28; VI, 1, 29; VIII, 2, 29; IX, 2 și 3, 30; XIV, 2, 32; XVII, 2, 33; XIX, 1, 33.

I

Ianuarie, 24.
 Identificare, 23.
 Ignatie, episcopul Antiohiei, martir și sfânt, 19, 22.
 Iisus Hristos, XIV, 1 și 2, 32; XIX, 2, 34; XX, 2, 34; XXI, 1, 34; XXII, 1, 34; 5, 35.
 ἡμέρα γενέθλιος — ziua nașterii, 22; XVIII, 3, 33.
 Imitator, -ri, 19; I, 2, 27; XVII, 2, 33.
 Imperiul roman, 20.
 Informații istorice, 20.
 Inima, II, 3, 28.
 Instigație, 21.
 Ioan Evanghelistul, 19, 20.
 Irinarh — făcător de pace, șeful miliției în orașul Smirna, 21; VI, 1, 29; VIII, 2, 29.
 Irineu, episcopul Lugdunului (Lyon), 16, 20; XXII, 2, 34; 1, 35; 4, 5, 35.
 Irod, irinarhul — șeful miliției din Smirna, 21, 23; VI, 1, 29; VIII, 2, 29; XVII, 2, 33; XXI, 1, 34.
 Isocrate din Corint, copist, 5, 35.
 Istoricul, 23.
 Istorie, 24.
 Istorică, 23.
 Istorisire, 23, 24.
 Iubire, II, 2, 27; XVII, 2, 33.
 Iudei, 20, 21, 22; XII, 2, 31; XIII, 1, 31; XVII, 2, 33; XVIII, 1, 33.

I

Împărat, -ți, 21; VIII, 2, 29; IX, 2, 30; IX, 3, 30; X, 1, 30; XVII, 2, 33; XXI, 1, 34.
 Împărăție, XXII, 1, 34.
 Împărăție cerească, 5, 35.
 Împărăția veșnică, XX, 2, 34; XXII, 3, 34.
 Împunsătură, XVI, 1, 32.
 Îndrăzneală, X, 1, 30.
 Început, XVII, 1, 33.
 Închelere, 35.
 Închina, 19; XVII, 2, 33.
 Înfrățire, VII, 2, 29.
 Înger, II, 3, 28; XIV, 1, 32.
 Întoarcere, XI, 1, 31.
 Înțelegere, 20.
 Învățător, XVI, 2, 33; XVII, 2, 33.

Învățătură, -uri, 17, 19; X, 1, 30.
 Înviere, XIV, 2, 32.

J

Jertfă de ardere, 21; XIV, 1 și 2, 32.
 Joc, -uri, 21.
 Judecata viitoare, XI, 2, 31.

L

Laudă, II, 1, 27.
 Lăncier, 31; XVI, 1, 32.
 Legile romane, 21.
 Lemn, -ne, 21; XIII, 1, 31.
 Leu, XII, 2, 31.
 Licaonia, provincie romană, 19.
 Limba greacă, 19.
 Loc, 19; VII, 1, 29; XVIII, 1, 33.
 Lucrare, 20.
 Lucru, 3, 35.
 Lugdunum (Lyon), oraș în Gallia, 19, 23.
 Lumea, 20; II, 3, 28; VIII, 1, 29; XVII, 2, 33; XIX, 2, 34.
 Lupta, luptele, XII, 2, 31; XVIII, 3, 33.

M

Majoritate, 23.
 Marcianus, creștin, 23.
 Marcion, creștin din Smirna, XX, 1, 34.
 Marcion, eretic, 3, 35.
 Marcioniți, 3, 35.
 Marcu Aureliu, împărat roman, 23.
 Marrou, H.I., istoric francez, 23.
 Martie, 20; XXI, 1, 34.
 Martir, -ri, 20, 22, 24; I, 1, 27; XVII, 2, 33; XIX, 1, 33.
 Martiriul, 20, 22, 23, 24.
 Martirologiul Hieronimian, 23.
 Martor, -ori, 19.
 Martor ocular, 24.
 Măreție, XVII, 1, 33.
 Mărire, XX, 2, 34; XXI, 1, 34.
 Mesopotamia, 20.
 Mijloc, XV, 2, 32; XVIII, 1, 33.
 Milă, 27; IX, 2, 30.
 Miliție, VI, 1, 29; VIII, 2, 29.
 Minune, -uni, 19; XV, 1, 32.
 Mirare, VII, 3, 29.
 Mireasmă, XV, 2, 32.
 Miresme, XV, 2, 32.
 Miros, XV, 2, 32.
 Mînă, -ni, IX, 2, 30; XIV, 1, 32.
 Mintuire, 20; XVII, 2, 33; XXII, 1, 34.
 Mîntuitorul, XIX, 2, 34.
 Moarte, 19; I, 2, 27.
 Moscova, 35.
 Moștenire, VI, 1, 29.
 Mucenici -ci, XIV, 2, 32; XV, 2, 32; XVI, 2, 33; 4, 35.
 Mucenicie, 23; I, 1, 29; XIX, 1, 33; XXI, 1, 34; 2, 4, 35.
 Mulțime, mulțimi, 21; III, 1, 28; V, 1, 28; XII, 2, 31; XIII, 1, 31; XVI, 1, 32.

N

Naștere, 22; XVIII, 3, 33.
 Neamul celor drepti, XIV, 1, 32; XVII, 1, 33.
 Neamul creștinilor, III, 1, 28.
 Neamul omenesc, 23; XXI, 1, 34.
 Necredincioși, XVI, 1, 32.
 Nelegiuți, III, 1, 28; IX, 2, 30; XI, 2, 31; XVI, 1, 32.
 Nestricăciune, XIV, 2, 32; XVII, 1, 33; XIX, 2, 34.
 Nichita, locuitor din Smirna, 21, 22; VIII, 2, 29; XVII, 2, 33.
 Nisan, (aprilie), lună la evrei, 20.
 Noapte, V, 1, 28.
 Nume, 3, 35.

O

Oaspete, -le, 19.
 Obicei, IX, 2, 30; XIII, 1, 31; XVIII, 1, 33.
 Ochii inimii, II, 3, 28.
 Ochiul, II, 3, 28.
 Om, oameni, 21; II, 3, 28; XV, 1, 32.
 Opinie, 23.
 Oră, II, 3, 28; VII, 2 și 3, 29; 4, 35.
 Oraș, -se, 19, 20, 21.
 Oseminte, 22; XVIII, 2, 33.

Q

Quartodecimanii, 20.
 Quintus, frigan, apostat de la credința creștină, 21; IV, 1, 28.

P

Pace, 20.
 Pahar, XIV, 2, 32.
 Palestina, 20.
 Paralelă, 23.
 Parte, -ți, 24; XIV, 2, 32.
 Paștele, Paști, 20.
 Paștele crucii, 20.
 Paștele Învierii, 20.
 Patrologi, 23.
 Păcătoși, XVII, 2, 33.
 Păgini, 18, 19; IX, 2, 30; XII, 2, 31; XIX, 1, 33.
 Pământ, 22.
 Păr, perii (capului), XIII, 2, 31.
 Părtaș, VI, 1, 29; XVII, 2, 33.
 Păstor, XIX, 2, 34.
 Pedepsă, VI, 1, 29.
 Pedepsă veșnică, XI, 2, 31.
 Pergam, oraș din provincia romană Asia proconsulară, 23.
 Pernă, V, 2, 29; XII, 3, 31.
 Perpetua, martiră și sfântă, 24.
 Persecuție, I, 1, 27.

Philomaellum și Filomellum, oraș din provincia romană Asia proconsulară, 19, 20, 22, 23, 27.

Piață, 21.

Picior, VIII, 3, 30.

Pietre prețioase, XVIII, 2, 33.

Pioniu, copist, 20; XXII, 3, 34; 5, 35.

Pioniu, preot, 23.

Piine, XV, 2, 32.

Pinză, XV, 2, 32.

Plecure, 19; VIII, 1, 29.

Policarp, martir și sfânt, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25; I, 1, 27; V, 1, 28; VI, 1, 29; IX, 1, 30; IX, 3, 30; XI, 2, 31; XII, 1, 2 și 3, 31; XIII, 2, 31; XVI, 2, 33; XVII, 2, 33; XVIII, 1, 33; XIX, 1, 33; XXI, 1, 34; XXII, 1, 2, 3, 34; 1, 2, 3, 4, 5, 35.

Popor, X, 2, 30.

Prăvălii, XIII, 1, 31.

Prefect, XII, 2, 31.

Pregătire, XVIII, 3, 33.

Premiul, XVII, 1, 33.

Prezent, XX, 1, 34.

Proconsul, -li, 21; III, 1, 28; IV, 1, 28; IX, 2, 30; X, 2, 30; XI, 1, 30; XII, 1, 31; XVII, 2, 33; XXI, 1, 34.

Proslăvi (a), XIX, 2, 34.

Protivnicul neamului celor drepti, XVII, 1, 33.

Provincie, -ii, 19, 20.

Pumnal, 22; XVI, 1, 32.

Putere, -ri, 21; II, 1, 27; XIII, 3, 31; XIV, 1, 32; XX, 2, 34.

Putință, 22; XVIII, 3, 33.

R

Răbdare, II, 2, 27; III, 1, 28; XIX, 2, 34.

Rămășițe, XVII, 1, 33.

Râu, 18; VIII, 2, 29; IX, 3, 30; X, 2, 30; XI, 1, 31.

Relatare, 20.

Rezervă, 23.

Roma, capitala Imperiului roman, 19, 20; 2, 35; 4, 35.

Rug, 20, 21; XIII, 2 și 3, 31.

Rugăciune, -ni, 21; VIII, 1, 29; XV, 1, 32.

Rugămintă, 22.

S

Satana, 3, 35.

Sărbătoare, -ri, 20.

Scînduri, 21.

Sclav, -vi, VI, 1 și VII, 1, 29.

Scriere, -ri, 2, 3, 4, 35; 5, 35.

Scrisoare, 19, 22.

Scrisoarea către Florinus, 19.

Scriptură, -uri, 20.

Secol, 24.

Semnificație, 22.

Sentiment, -te, 21.
 Serbarea Paștelui, 20.
 Servitor, XVI, 1, 32.
 Sfinții (creștinii), XX, 2, 34.
 Sfirșit, 23.
 Siguranță, XIII, 3, 31.
 Silă, VIII, 3, 30.
 Siria, 20.
 Sînge, XVI, 1, 32.
 Slăbiciune, 21.
 Sîmbătă, 19.
 Sîmbăta cea mare, 20, 23; VIII, 1, 29; XXI, 1, 34.
 Slavă, XIV, 2, 32; XX, 2, 34; XXI, 1, 34; XXII, 1 și 3, 34; 5, 35.
 Slujitori, XX, 1, 34.
 Smirna, oraș din provincia romană Asia proconsulară, 19, 20, 21, 22, 27; XII, 2, 31; XVI, 2, 33; XIX, 1, 33; 4, 35.
 Soarta împăratului, IX, 2, 30; X, 1, 30.
 Socrate din Corint, copist, 23; XXII, 2, 34.
 Soldat, -ți, 21.
 Sosire, 20.
 Spate, XIV, 1, 32.
 Spectatori, 18; XVI, 1, 32.
 Stadion, 18; VI, 1, 29; VIII, 3, 30; IX, 2, 30; XII, 1, 31.
 Statius Quadratus (Codrat), proconsul al provinciei romane Asia proconsulară, 18, 23; XXI, 1, 34.
 Statuie, -ui, 21.
 Stăpînire, -ri, X, 2, 30.
 Stil, 24.
 Suferință, -e, 32; II, 3, 28.
 Suflet, XIV, 2, 32; XIX, 2, 34.
 Supărare, XVIII, 1, 33.
 Surpător, XII, 2, 31.
 Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, 23.

Ș

Știre, 23.

T

Tămîie, XV, 2, 32.
 Tărie sufletească, 18; II, 2, 27; XIII, 3, 31.
 Tatăl (ca părinte), XII, 2, 31; XIV, 1, 32; XVII, 2, 33; 5, 35.
 Tatăl (Dumnezeu), XXII, 1 și 3, 34.
 Tatăl atotțiitorul, XIX, 2, 34.
 Teamă, III, 1, 28.
 Termen, 22.
 Text, 22.
 Timp, 31; 20; XII, 3, 31; XVI, 2, 33; XXII, 3, 34.
 Tinerețe, III, 1, 28.
 Tradiție, 20.

Trădători, VI, 1, 29.
 Treaptă, 24.
 Trîmbiță, 4, 35.
 Troia, oraș, 19.
 Tron veșnic, XXI, 1, 34.
 Trup, II, 2, 27; XIII, 2, 31; XIV, 2, 32; XV, 2, 32; XVI, 1, 32; XVII, 1 și 2, 33; XVIII, 1, 33; XIX, 2, 34.
 Turmă, XIV, 1, 32.

U

Ucenic, -nici, 22; XVII, 2, 33; 1, 35.
 Unelte, XIII, 3, 31.
 Unul Născut, XX, 2, 34.
 Ureche, II, 3, 28.
 Urmăritori, VI, 1, 29.
 Urme, XXII, 1, 34.

V

Valoare dogmatică, 24.
 Valoare istorică, 24.
 Valoare literară, 24.
 Veac, veci, XIV, 2, 32; XX, 2, 34; XXI, 1, 34; XXII, 3, 34; 5, 35.
 Vedenie, V, 1, 29; XII, 3, 31.
 Veselie, 19; XVIII, 3, 33.
 Viață, 16; III, 1, 28; VIII, 2, 29; XV, 1, 32.
 Viață de veci, II, 3, 28; XIV, 2, 32.
 Viețile Sfinților, 24.
 Viețuire, XIII, 2, 31; XVII, 1, 33.
 Vinele (trupului), II, 2, 27.
 Vineri, VII, 1, 29.
 Vinerea Patimilor, 20.
 Viteji, II, 2, 27.
 Vizită, 20.
 Vînt, XV, 2, 32.
 Vîrstă, VII, 2, 29; IX, 2, 30.
 Voie, 21.
 Voia lui Dumnezeu, II, 1, 27.
 Voioșie, VIII, 31, 30.
 Vreascuri, 21; XIII, 1, 31.
 Vreme, 2, 35; 5, 35.
 Vrajmașul (diavolul), II, 4, 28.
 Vrednicie, 21; XVII, 2, 33.

Z

Zidire XIV, 1, 32.
 Zi, ziuă, zile, 23; V, 1, 25; XIV, 2, 32; XXI, 1, 34; 4, 35.
 Ziua martiriului, 22; XVIII, 3, 33.
 Ziua nașterii — ἡμέρα γενέθλιος 22; XVIII, 3, 33.
 Zeu, zei, 21; IV, 1, 28; IX, 3, 30; XII, 2, 31.
 Zgomot, VIII, 3, 30; IX, 1, 30.

X

Xantic (februarie), lună la greci, 23; XXI, 1, 34.

MARTIRIUL SFINŢILOR MUCENICI IUSTIN, HARITON, HARIT, EVELPIST, HIERAX, PEON ŞI LIBERIAN

(† iunie 165)

INTRODUCERE

Sfântul Iustin martirul şi filozoful s-a născut la începutul secolului al II-lea, în Flavia Neapolis, nu departe de vechiul Sichem, azi Nablus, în provincia Samaria din Palestina.

În tinereţe, a învăţat filozofia stoică, peripatetică (aristotelică), pitagoreică şi platonice, iar aceasta din urmă a exercitat asupra lui o înrîurire puternică. Îndemnat de un bătrîn necunoscut, pe care l-a întâlnit pe malul mării la Efes, sau mai curînd la Cezareea Palestinei, a trecut la creştinism, care a devenit pentru el singura filozofie adevărată şi folosită. Viaţa morală a creştinilor şi suferinţele îndurate pentru credinţa în Hristos, Fiul lui Dumnezeu, l-au impresionat mult. «Mie însumi, mărturiseşte el, îmi plăceau învăţăturile lui Platon, dar, auzind calomniile despre creştini şi văzînd că ei sînt neînfricaţi în faţa morţii şi faţă de toate cele ce sînt socotite de temut, am înţeles că e cu neputinţă ca ei să trăiască în răutate şi în iubire de plăceri»¹.

A venit la Roma în două rînduri, unde, după 150, se stabileşte pînă la moartea sa martirică din iunie 165. Din Actul său martiric, aflăm că Sfântul Iustin a locuit la Roma în casa unuia numit Martin, lîngă băile lui Timotei. Aci a deschis o şcoală de cateheză creştină. «Şi dacă cineva voia să vină la mine, ne spunea el, îi împărtăşeam cuvintele adevărului»², adică îl învăţa principiile religiei creştine. Unul dintre străluciţii săi elevi a fost Taţian Asirianul.

Vorbînd despre activitatea Sfîntului Iustin la Roma, istoricul Eusebiu de Cezareea se exprimă în aceşti termeni :

1. Sfîntul Iustin, *Apologia a II-a*, XII, 1, ed. L. Pautigny, Justin, *Apologies*. Text grec, traduction française, introduction, Paris, 1904, p. 172—175. Citat şi de Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 8, 3, ed. G. Bărdy, p. 170.

2. *Martiriul Sfinţilor Iustin şi al celor dimpreună cu el*, ed. H. Musurillo, p. 48—50.

«În acest timp a ajuns în culmea gloriei Iustin ; în costum de filozof, el predica cuvîntul divin și lupta în cărțile sale pentru credință» ³.

Intr-adevăr, Sfîntul Iustin a scris în apărarea credinței creștine mai multe lucrări, dintre care mai importante sînt : Apologia I-a, adresată, către 155, împăratului Antonin Pius (138—161) și Senatului roman, scriere de mare valoare, care ne oferă o mărturie autentică despre credința și viața creștină și despre Liturghia creștină primară, la jumătatea secolului al II-lea ; Dialogul cu Iudeul Trifon, scris între 150 și 155 ; Apologia a II-a, scrisă după 161, adresată Senatului roman, și multe altele, din care ni s-au păstrat doar unele fragmente sau numai titlurile lor.

La Roma, datorită activității sale filozofice și catehetice, a intrat în conflict cu filozoful cinic Crescens, care, din invidie și ură personală, l-a denunțat autorității romane că este creștin.

Sfîntul Iustin însuși ne spune următoarele despre conflictul lui cu Crescens : «Eu însumi mă aștept să sufăr din pricina uneltirilor și să fiu pus în butuci din partea celor pe care i-am numit, sau de către Crescens, cel iubitor de laudă și de paradă. Căci nu se cuvine să numim filozof pe un bărbat, care, vorbind despre noi lucruri pe care nu le cunoaște, acuză în public pe creștini că sînt atei și necredincioși, făcînd aceasta pentru bucuria și plăcerea celor mulți, care sînt în rătăcire. Căci, dacă ne atacă pe noi, fără să cunoască învățăturile lui Hristos, el este foarte neonest și cu mult mai rău decît cei simpli, care adesea se păzesc să discute și să mărturisească fals despre cele pe care nu le cunosc. Iar dacă le-a citit, el n-a înțeles marea lor, sau dacă, neînțelegîndu-le, el face aceasta pentru a nu fi bănuț (de a fi creștin), atunci el este cu mult mai laș și mai rău, fiind stăpînit de opinia ignorantă și deșartă, și de teamă... Iar dacă cunoaște (învățătura noastră), de teama ascultătorilor, nu îndrăznește să declare, cum am spus mai înainte, încît se arată nu filozof, (iubitor de înțelepciune), ci iubitor de slavă, și nu respectă frumoasa maximă a lui Socrate : «Omul nu trebuie cinstit înaintea adevărului» — «'Αλλ' οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ἄνθρωπος» ⁴.

Știrea că Sfîntul Iustin a fost victima urii, invidiei, uneltirilor și calomniilor filozofului cinic Crescens este confirmată și de istoricul Eusebiu, care se exprimă astfel : «În acel timp, Iustin despre care am vorbit mai înainte, după ce a prezentat împăraților despre care am vorbit a doua carte (Apologia) în apărarea învățăturilor noastre, s-a împodobit cu dumnezeiescul martiriu, căci filozoful Crescens, care ambiționa să

3. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 11, 8, ed. G. Bardy, p. 175.

4. Platon, *Republica*, X, 595 C, ed. E. Chambry, Platon, *La République*, Tome VII, 2-e partie, livres VIII—X, Paris, 1946, p. 83 ; Sf. Iustin, *Apologia a II-a*, III, 3—4, ed. L. Pautigny, p. 156—157 ; Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 16, 3—6, ed. G. Bardy, p. 191.

ducă viața și traiul celor ce poartă numele de cinici, puse la cale uneltiri contra lui, și Iustin, după ce l-a combătut de mai multe ori în discuții, în fața auditorilor, a dobândit în sfârșit răsplata victoriei adevărului prin martiriul pe care l-a îndurat»⁵.

De asemenea, în Discurs contra grecilor, Tațian Asirianul, urmașul Sfântului Iustin la Școala creștină din Roma, se exprimă despre filozoful Crescens astfel: «Crescens, deci, și-a făcut cuibul în marele oraș (Roma)... El, însă, disprețuind moartea, se temea în mare măsură de moarte și a uneltit împotriva lui Iustin, precum și a mea, să ne provoace moartea ca ceva rău, fiindcă Iustin predica adevărul și numea pe filozofi lacomi și înșelători»⁶.

Sfântul Iustin Martirul și Filozoful a suferit martiriul pentru Hristos la Roma, în timpul domniei împăratului Marcu Aureliu (161—180) și a coregentului său, Lucius Verus (161—169), în iunie 165, fiind judecat și condamnat la moarte de prefectul Romei Iunius Rusticus (162—167), împreună cu alți șase creștini și anume: Hariton, Harit, Evelpist, Hiorax, Peon și Liberian, numit în versiunea C a actului martiric Valerian.

Iunius Rusticus — consul ordinarius în 162 și prefectul Romei din 162 până în 168 — a fost profesorul de filozofie stoică al împăratului Marcu Aureliu și a avut asupra tânărului împărat filozof o mare influență. Marcu Aureliu, deși ne-a lăsat pagini de mare frumusețe filozofică în lucrarea sa *Εἰς ἑαυτὸν* — Către sine însuși, în care sînt expuse principiile stoicismului, ura pe creștini, ca și profesorul său Iunius Rusticus, pentru faptul că creștinismul avea mari succese în masele de jos ale poporului, printre care filozofia stoică nu putea pătrunde și nu avea nici o înrîurire⁷.

Data exactă a martiriului lor a fost deseori contestată, însă am rămas la anul 165, dată acceptată de cei mai mulți istorici.

Textul Actului martiric al Sfântului Iustin și al celor șase martiri care au suferit împreună cu el, ni s-a păstrat în trei versiuni: versiunea scurtă A, bazată pe Codex Parisinus Graecus 1470, din 890, versiunea mijlocie B, care este cea mai cunoscută și folosită, întemeiată pe cel mai vechi manuscris din secolul al VIII-lea (Cambridge, Cant. Add. 4489), care reproduce de fapt forma originală a procesului-verbal de judecată

5. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 16, 1, ed. G. Bardy, p. 190—191.

6. Tațian Asirianul, *Discurs către greci*, 19, ed. I. C. Th. Otto, în «Corpus Apologetarum christianorum saeculi secundi», t. VI, Ienae, 1861, p. 84; Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 15, 8, ed. G. Bardy, p. 192.

7. O. Riba, *Iunius Rusticus*, în A. Paulys, G. Wissowa, W. Kroll, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearbeitung, 19, Halbband, Stuttgart, 1917, col. 1083.

a martirilor, luat de creștini de la tribunalul din Roma, ce prezintă cea mai mare valoare istorică, și versiunea lungă C, mai prelucrată și literară, păstrată de un manuscris al Bibliotecii Sfântului Mormînt (S. Sepulchri 17), din secolul al XII-lea, alcătuită pentru zidirea moral-spirituală a credincioșilor ⁸.

În timpul judecării, Sfântul Iustin și cei șase martiri au mărturisit în fața prefectului Romei, Iunius Rusticus, că nu adoră zeii, pentru că ei sînt creștini. Mărturisirea Sfântului Iustin a fost mai lungă și substanțială, el exprimînd pe scurt învățăturile fundamentale ale doctrinei creștine. «Noi, a mărturisit Sfântul Iustin, adorăm pe Dumnezeu creștinilor, despre care credem că este unul singur, făcătorul și creatorul de la început a toată lumea văzută și nevăzută, și pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a fost proorocit de profeți că va veni pentru mîntuirea neamului omenesc, propoveduitorul și dascălul învățăturilor bune».

«Și eu, om fiind, socotesc cuvintele mele neînsemnate față de nemărginirea lui Dumnezeu, mărturisind că este nevoie de acea putere profetică prin care a fost proorocit Cel despre care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. Să știi, deci, că primind putere de sus au prezis profeții venirea viitoare a Acestuia printre oameni (a lui Hristos)» ⁹.

Interesant este faptul, din punct de vedere istoric, că creștinismul pătrunsese chiar printre sclavii casei imperiale. Astfel, Evelpist, sclavul împăratului, a răspuns în acești termeni prefectului Rusticus : «Și eu sînt creștin, fiind eliberat de Hristos, și împărtășesc aceeași speranță prin harul lui Hristos» ¹⁰. Atît Evelpist cît și martirul Peon au mărturisit că au primit această învățătură creștină «de la părinții noștri» ¹¹, ceea ce arată că creștinismul pătrunsese în masele populare la Roma în secolul al II-lea.

Sfântul Iustin martirul și filozoful, împreună cu cei șase creștini, au fost condamnați de prefectul Iunius Rusticus la moarte prin decapitare, iar sentința s-a executat imediat. Unii dintre credincioși au luat în ascuns trupurile lor și le-au pus într-un loc potrivit ¹², fără să fie cunoscut autorităților romane.

8. H. Musurillo, *op. cit.*, Introduction, p. XVIII, versiunea scurtă A, p. 42—46; versiunea mijlocie B, p. 46—53; versiunea dezvoltată, p. 54—61, toate trei cu textul grec și traducere engleză.

9. *Martiriul Sf. Iustin...*, II, 5 și 6, ed. H. Musurillo, p. 48.

10. *Ibidem*, IV, 3, ed. H. Musurillo, p. 50.

11. *Ibidem*, IV, 6 și 7, ed. cit., p. 50.

12. *Ibidem*, VI, 2, ed. cit., p. 52. Vezi mai pe larg Paul Allard, *Histoire des persécutions pendant les deux premiers siècles*, 4-e éd. Paris, 1911, p. 385—396; T. D. Barnes, *Pre Decian Acta Martyrum*, în «Journal of Theological Studies», n.s., 19 (1968),

Actul martiric al Sfîntului Iustin și al celor dimpreună cu el este autentic, fiind aproape în întregime procesul lor verbal de judecată, scris în timpul interogatoriului lor la Roma. De aceea el are o mare valoare istorică, pentru că autenticitatea lui n-a putut și nu poate fi contestată.

Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae pune pomenirea Sfîntului Iustin la 1 iunie, în fiecare an¹³. Tot la 1 iunie pune sărbătoarea Sfîntului Iustin și Bibliotheca hagiographica Graeca¹⁴.

*
*
*

Prezentăm traducerea de față după versiunea B, ed. H. Musurillo 10, op. cit., text grec și traducere engleză, p. 46—53, care a fost publicată și de alți istorici.

Această versiune a înserat-o în ediția sa și Panaiot C. Hristu, *Tà Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν...* după ediția lui H. Musurillo, Oxford, 1972. Text în limba greacă veche cu traducere în neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 90—101.

Vezi și edițiile: Βιβλιοθήκη ἐλλήνων Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, t. IV, Atena, 1955, p. 233—235; G. Lazzati, *Gli sviluppi...*, p. 122—124; Idem, *Gli Atti di S. Giustino martire*, în «Aevum», Milano, 1953, nr. 6, p. 473—497; D. Ruiz Bueno, *Actas de los mártires*. Text grec cu

p. 515—516; Pio Franchi de' Cavalieri, Note agiografiche, 6, în «Studi e Testi», 33, (1920), p. 5—17, cu corectările lui G. Lazzati, *Gli sviluppi...*, p. 120—122 și *Gli atti di S. Giustino martire*, în «Aevum», 27 (1953), p. 473—497; W. C. Frend, *Martyrdom and persecution in the Early Church*, Oxford, 1965, New York, 1967, p. 189—191; L. W. Barnard, *Justin Martyr, His Life and Thought*, Cambridge, 1967, în special p. 5—26; G. Bardy, *Justin* în «Dictionnaire de Théologie catholique» VIII, 2-e partie, Paris, 1925, col. 2231; H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Paris, 1921, p. 119—121; B. Aubé, *Saint Justin, philosophe et martyr*, Paris, 1881.

13. Ed. H. Delehaye, col. 721—722.

14. Ed. Fr. Halkin, t. II, ed. 3-a, Bruxelles, 1957, p. 50.

Pentru martiriul Sfîntului Iustin († iunie 165) sub Marcu Aureliu (161—180) vezi și studiile: R. Klein, *Marc Aurel*, Darmstadt, 1979, 538 p.; P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, Paris, 1974, p. 276—379; R. Klein, *Das frühe Christentum im römischen Staat*, Darmstadt, 1971; J. Speigl, *Der römische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus*, Amsterdam, 1970; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain de Marc Aurèle à Anastase* (coll. Nouvelle Cléo, 11) Paris, 1964; 2-e éd., Paris, 1970; P. Keresztes, *Marcus Aurelius a Persecutor*, în «The Harvard Theological Review», 61 (1968), p. 321—341; J. Daniélou et M. Marrou, *Nouvelle histoire de l'Eglise*, t. I. *Des origines à Saint Grégoire le Grand*, Paris, 1963; P. Proyant, *Marc-Aurèle, un empereur citoyen du monde*, Clamart, 1962; L. Harmand, *Le monde romain sous les Antonins et les Sévères*, Paris, 1960; M. Hammond, *The Antonin Monarchy*, Roma, 1959; V. Monachino, *Il fondo giuridico delle persecuzioni nei primi due secoli*, Roma, 1955; Fr. Carrata Thoms, *Il regno di Marco Aurelio*, Torino, 1953; N. Spanneut, *Le Stoicisme des Pères de l'Eglise de Clément de Rome à Clément d'Alexandrie*, Paris, 1957; A. S. L. Farquharson, *Marcus Aurelius. His Life and his World*, Oxford, 1951; J. Lebreton et J. Zeiller, *L'Eglise primitive*, t. I. *Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours*, publiée sous la direction de Aug. Fliche et Victor Martin, Paris, 1934, p. 312; C. Clayton Dove, *Marcus Aurelius Antonius*, London, 1930; H. Eberlin, *Kaiser Mark Aurel und die Christen*, Breslau, 1914; E. Renan, *Marc Aurèle et la fin du monde antique*, Paris, 1881; Alte studii la bibliografia generală.

traducere spaniolă, Madrid, 1962, p. 311—316 ; Propylaeum ad Acta Sanctorum Decembris, ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1940, p. 136—137 ; R. Knopf — G. Krüger, op. cit., text grec, p. 13—17 ; G. Rauschen, Acta s. Iustini et sociorum, în Monumenta minora saeculi secundi, în op. cit., p. 113—119, text grec și latin ; Pio Franchi de'Cavalieri, Gli Atti di S. Giustino, în «Studi e Testi», 8 (1902), p. 33—36 și 9 (1902), p. 73—75. Vezi și F. C. Burkitt, The Oldest Manuscript of St. Justin's Martyrdom, în «Journal of Theological Studies», 11 (1909), p. 61—66 ; Th. Ruinart, op. cit., p. 105—107, text latin.

Vezi și următoarele traduceri în diferite limbi : A. Hamman, op. cit., trad. italiană, p. 49—52, pune data martiriului Sfântului Iustin în 163 ; P. Hanozin, op. cit., p. 33—37, traducere franceză ; Paul Monceaux, La vraie Légende dorée, Paris, 1928, p. 132—137, traducere franceză ; G. Rauschen, Echte alte Märtyrerakten. Martyrium des Heiligen Justin und Seiner Genossen, în op. cit., p. 209—312, traducere germană.

În limba română : Ion Dinu, Un document creștin-occidental de conștiință ortodoxă-orientală, Cernăuți, 1937, p. 68—71, traducere depărtată de textul grec, fiind făcută după traducerea franceză a lui H. Leclercq, Les Martyrs, Recueil des pièces authentiques sur les martyrs depuis les origines du christianisme jusqu'au XX-e siècle, t. I, Paris, 1902.

MARTIRIUL SFINȚILOR MUCENICI IUSTIN, HARITON, HARIT, EVELPIST, HIERAX, PEON ȘI LIBERIAN

(† iunie 165)

I.

1. În timpul nelegiuirilor apărători ai idolatriei, s-au publicat nepioasele porunci împotriva evlavioșilor creștini în orașe și la sate, încât îi sileau să jertfească idolilor celor zadarnici.

2. Fiind, deci, arestați împreună amintiții sfinți, au fost aduși la prefectul Romei cu numele de Rusticus (162—168).

II.

1. Iar după ce au fost aduși la scaunul de judecată, Rusticus prefectul a zis lui Iustin : Mai întâi, crede în zei și supune-te evlavioșilor împărați.

2. Iustin a zis : Este un lucru curat și nevinovat să credem în cele poruncite de Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

3. Rusticus prefectul a zis : Cu ce învățături te ocupi ? Iustin a răspuns : Am încercat să învăț toate științele, dar m-am oprit la învățăturile cele adevărate ale creștinilor, deși ele nu plac celor atrași de înșelăciune.

4. Rusticus prefectul a zis : Așadar îți plac aceste învățături, nefericitule ? Iustin a zis : Da, fiindcă, pentru învățătura cea adevărată, îi urmez pe creștini. Rusticus prefectul a întrebat : Care este această învățătură ?

5. Iustin a zis : «Noi adorăm pe Dumnezeuul creștinilor, despre care credem că este unul singur, făcătorul și creatorul de la început a toată lumea văzută și nevăzută, și pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu ¹, Cel ce a fost proorocit de profeți că va veni pentru mântuirea neamului omenesc, propoveduitorul și dascălul învățăturilor bune.

1. *In.* 1, 3 și 10; *Fapte* 4, 24; 14, 15; *Ef.* 3, 9; *Col.* 1, 16; *Evr.* 1, 2; *Apoc.* 4, 11; 10, 6; *Fac.* 1, 1; *Ieș.* 20, 11; *Is.* 37, 16; 42, 5; *Amos* 4, 13; *II Mac.* 7, 28.

6. Și eu, om fiind, socotesc cuvintele mele neînsemnate față de nemărginirea lui Dumnezeu, mărturisind că este nevoie de acea putere profetică prin care a fost proorocit Cel despre care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. Să știi, deci, că primind putere de sus au prezis profeții venirea viitoare a Acestuia (a lui Hristos) printre oameni».

III.

1. Rusticus prefectul întreabă : Unde vă adunați ? Iustin a răspuns : Acolo unde vrea fiecare și unde poate. Socotești, oare, că noi toți ne adunăm în același loc ? Nu așa, fiindcă Dumnezeu creștinilor nu este mărginit de un loc, ci, nevăzut fiind, umple cerul și pământul și este pretutindeni adorat și slăvit de credincioși.

2. Rusticus prefectul a zis : Spune-mi, unde vă adunați sau în ce loc aduni pe ucenicii tăi ?

3. Iustin a răspuns : Eu locuiesc aproape de casa unuia numit Martin, lângă băile lui Timotei, tot timpul de când am venit pentru a doua oară la Roma și nu cunosc alt loc de întâlnire decât acolo. Și dacă cineva voia să vină la mine, îi împărtășeam cuvintele adevărului.

4. Rusticus prefectul a zis : Nu cumva, deci, ești creștin ? Iustin a zis : *Da, sînt creștin.*

IV.

1. Rusticus prefectul a zis lui Hariton : Și tu ești creștin ? Hariton a răspuns : Sînt creștin din porunca lui Dumnezeu.

2. Rusticus prefectul a zis lui Harit : Tu ce spui, Harit ? Harit a răspuns : Sînt creștin prin harul lui Dumnezeu.

3. Rusticus prefectul a zis lui Evelpist : Iar tu, cine ești Evelpist ?

Evelpist, sclavul împăratului, a răspuns : Și eu sînt creștin, fiind eliberat de Hristos și împărtășesc aceeași speranță prin harul lui Hristos.

4. Rusticus prefectul a zis lui Hierax : Și tu ești creștin ? Hierax a spus : Da, sînt creștin, căci ador și mă închin Aceluiași Dumnezeu.

5. Rusticus prefectul a zis : Iustin v-a făcut pe voi creștini ? Hierax a spus : De mult timp am fost creștin și voi fi.

6. Iar Peon, ridicîndu-se a spus : Și eu sînt creștin.

Rusticus prefectul a întrebat : Cine v-a învățat ? Peon a spus : De la părinții noștri am primit această frumoasă învățătură.

7. Evelpist a spus : Într-adevăr, am ascultat cu plăcere învățăturile lui Iustin, dar eu am învățat să fiu creștin de la părinți.

Rusticus prefectul a întrebat : Unde sînt părinții tăi ? Evelpist a răspuns : În Capadocia.

8. Rusticus a zis lui Hierax : Părinții tăi unde sînt ? Iar el a răspuns : Tatăl nostru cel adevărat este Hristos, și mamă, credința în El. Părinții mei pămîntești au murit, iar eu, fiind luat cu de-a sila din Iconium, în Frigia, am fost adus aici.

9. Rusticus prefectul a zis lui Liberian : Tu ce spui ? Ești creștin ? Nici tu nu crezi (în zei) ? Liberian a spus : Și eu sînt creștin. Cinstesc și ador pe singurul adevăratul Dumnezeu.

V.

1. Prefectul zice lui Iustin : Ascultă, tu cel numit învățat, care socotești că știi cuvintele adevărului. De vei fi biciuit și ți se va tăia capul, crezi tu că te vei sui la cer ?

2. Iustin a spus : Sper că voi avea locașurile Lui, dacă rabd aceste. Căci știu că și celor ce au viețuit drept, li se dăruiește harul dumnezeiesc pînă la sfîrșitul acestei lumi.

3. Rusticus prefectul a zis : Îți închipui, deci, că te vei sui la ceruri pentru a primi o bună răsplată ? Iustin a răspuns : Nu-mi închipui, ci știu sigur și sînt încredințat.

4. Rusticus prefectul a zis : Să venim, deci, la subiectul de față, care este necesar și se cere (să-l îndepliniți). Apropiați-vă împreună și jertfiți zeilor. Iustin a răspuns : Oricine gîndește cu înțelepciune nu cade de la credință în nelegiuire.

5. Rusticus prefectul a zis : Dacă nu vă supuneți, veți fi chinuiți fără milă.

6. Iustin a spus : Avem făgăduința că fiind chinuiți pentru Domnul nostru Iisus Hristos, vom fi mîntuiți. Căci această suferință va fi pentru noi mîntuire și îndrăzneală la înfricoșatul scaun de judecată univărsală a Domnului și Mîntuitorului nostru.

7. De asemenea, și ceilalți martiri au zis : Fă ceea ce voiești. Căci noi sîntem creștini și nu jertfim idolilor.

8. Rusticus prefectul a hotărît, spunînd : Cei ce n-au voit să jertfească zeilor și să se supună poruncii împăratului, să fie duși spre a fi biciuiți și să li se taie capul, potrivit dreptei rînduiei a legilor.

VI.

1. Sfinții mucenici, preamărînd pe Dumnezeu, mergînd la locul obișnuit, li s-au tăiat capetele și au săvîrșit mucenicia lor prin mărturisirea Domnului nostru.

2. Unii dintre credincioși, luînd în ascuns trupurile lor, le-au pus într-un loc potrivit, fiind ei ajutați de harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

- Facere 1, 1 — II, 5, 47.
 Ieșire 20, 11 — II, 5, 47.
 Isaia 37, 16 și 42, 5 — II, 5, 47.
 Amos 4, 13 — II, 5, 47.
 II Macabei 7, 28 — II, 5, 47.
 Ioan 1, 3, 10 — II, 5, 47.
 Fapte 4, 24; 14, 15 — II, 5, 47.
 Efeseni 3, 9 — II, 5, 47.
 Coloseni 1, 16 — II, 5, 47.
 Evrei 1, 2 — II, 5, 47.
 Apocalipsa 4, 11; 10, 6 — II, 5, 47.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

- A**
 Act, -e, martiric, -ce, 41, 43, 45.
 Activitate, 41, 42.
 Adevăr, 42, 43.
 Amin, VI, 2, 49.
 An, ani, 43, 45.
 Antonin Pius, împărat roman, 42.
 Apărare, 42.
 Apărători, I, 1, 47.
 Apologia I-a, 42.
 Apologia a II-a, 42.
 Ascultător, -ri, 42.
 Atei. Creștinii erau numiți «Atei» pentru că nu adorați pe zei și statuile lor, 42.
 Autenticitate, 45.
 Auditori, 43.
 Autoritate, -ți, 42.
 Autoritățile romane, 44.
B
 Baie, băile lui Timotei, 41; III, 3, 48.
 Bărbat, -ți, 42.
 Bătrîn, 41.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 45.
 Bibliotheca Sfântului Mormînt (Sancti Sepulchri) 17, 44.
 Bucurie, 42.
 Butuci, 42.
C
 Calomnie, -ii, 42.
 Cambridge, oraș în Anglia, 45.
 Cap, capete, V, 1; VI, 1, 49.
 Capadocia, IV, 7, 48.
 Carte, -ți, 42.
 Casa, 33; III, 3, 48.
 Casa imperială, 36, 44.
 Cateheza creștină, 41.
 Către sine însuși, lucrarea filozofului și împăratului Marcu Aureliu, 43.
 Cer, ceruri, III, 1, 48; V, 1, 3, 49.
 Cezareea Palestinei, oraș, 41.
 Cinic, -ci, filozofi, 42, 43.
 Codex Parisinus graecus, 1470, 43.
 Conflict, 42.
 Consul ordinarius, 43.
 Coregent, 43.
 Costum, 42.
 Creator, 44; II, 5, 47.
 Credință, 41, 42; IV, 8, 49.
 Credincioși 44; III, 1, 48; VI, 2, 49.
 Crescens, filozof cinic, 42, 43.
 Creștin, -i, 41, 42, 43, 44; I, 1, 47; II, 3, 4, 5, 47; III, 1, 4 și IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 47—49; V, 7, 49.
 Creștinism, 41, 43, 44.
 Cuib, 43.
 Culme, 41.
 Cuvînt, cuvinte, 44; II, 6, 48.
 Cuvintele adevărului, 41; III, 3, 48; V, 1, 49.
 Cuvîntul divin, 42.
D
 Dascălul, 44; II, 5, 47.
 Data, 43.
 Decapitare, 44.
 Dialogul cu iudeul Trifon, lucrarea Sfîntului Iustin Martirul, 42.
 Discurs contra grecilor, lucrarea apologetului Tațian Asirianul, 43.
 Discuții, 43.
 Doctrina, creștină, 44.
 Domnul, 44; II, 5, 47; V, 6, 49; VI, 1, 2, 49.
 Dumnezeu, 44; II, 5, 6, 47—49; III, 1 și IV, 1, 2, 9, 48—49; VI, 1, 49.
E
 Efes, oraș, capitala provinciei romane Asia proconsulară, 41.
 Elev, -i, 41.
 Eusebiu de Cezareea, istoric bisericesc, 41, 45.
 Evelpist, martir, 41, 43, 44, 47; IV, 3, 7, 48.
 Evlavioși, I, 1, 47.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la pragraf, iar ultima indică pagina. Numerele cu două cifre arabe între 41—49 indică pagina.

F

Fapt, 43, 44.
 Făcător, 44; II, 5, 47.
 Făgăduință, V, 6, 49.
 Filozof, 41, 42, 43, 44.
 Filozofie, 41.
 Filozofia peripatetică (aristotelică), 41.
 Filozofia pitagoreică, 41.
 Filozofia platonice, 41.
 Filozofia stoică, 43.
 Fiul lui Dumnezeu, 41, 44; II, 5, 6, 47.
 Flavia Neapolis, oraș din Palestina, 41.
 Forma originală, 43.
 Fragment, -e, 42.
 Frigia, provincie romană, IV, 8, 49.
 Frumusețe filozofică, 43.

G

Glorie, 41.

H

Har, 44; IV, 2, 3, 48; V, 2, 49; VI, 2, 49.
 Harit, martir, 41, 44, 47; IV, 2, 48.
 Hariton, martir, 43, 47; IV, 1, 48.
 Hierax, martir, 41, 43, 47; IV, 4, 5, 8, 48, 49.
 Hristos, 41, 42, 43, 44; II, 6, 48; IV, 8, 49.

I

Iconium, oraș din provincia romană Frigia, IV, 8, 49.
 Idoli, I, 1, 47; V, 7, 49.
 Idolatrie, I, 1, 47.
 Iisus Hristos, 44; II, 2, 47; II, 5, 47; V, 6, 49; VI, 2, 49.
 Influență, 43.
 Interogatoriu, 44.
 Introducere, 41.
 Invidie, 42.
 Istorice, -ci, 41, 42, 43.
 Iubire, 41.
 Iunie, 41, 43, 45, 47.
 Iunius Rusticus (162—167), consul ordinar, prefectul Romei, 43, 44; I, 2, 47; II, 1, 3, 4, 47; III, 1, 2, 3, 4, 48; IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 48—49; V, 3, 4, 5, 8, 49.
 Iustin, filozof, martir și sfânt, 41, 42, 43, 44, 45; II, 1, 2, 3, 4, 5, 47; IV, 5, 7, 48; V, 1, 2, 3, 4, 6, 49.

I

Împărat, -ți, 42, 43, 44; II, 1, 47; IV, 3, 48.
 Început, 41, 44; II, 5, 47.
 Îndrăzneală, V, 6, 49.
 Înfruntare, 41, 43.
 Înșelăciune, II, 3, 47.

Înțelepciune, 42; V, 4, 49.

Întâlnire, III, 3, 48.

Învățătură, -ri, 41, 42, 44; II, 3, 4, 5, 47; IV, 6, 7, 48.

J

Judecare, 44.
 Judecata universală, V, 6, 49.

L

Laudă, 42.
 Legi, V, 8, 49.
 Liberian, martir, 41, 43, 47; IV, 9, 49.
 Liturghia creștină, 42.
 Loc, 44; III, 1, 2, 48; VI, 1, 2, 49.
 Locaș, -uri, V, 2, 49.
 Lucius Verus, coregentul împăratului Marc Aureliu, 43.
 Lucrare, -ri, 42, 43.
 Lucru, -uri, 42; II, 2, 47.
 Lume, V, 2, 49.
 Lumea nevăzută, 44; II, 5, 47.
 Lumea văzută, 44; II, 5, 47.

M

Malul mării, 41.
 Mamă, IV, 8, 41.
 Manuscris, 43, 44.
 Marcu Aureliu, împărat roman, 43.
 Martin, locuitor din Roma, 41; III, 3, 48.
 Martir, -i, 41, 43, 44; V, 7, 49.
 Martiriul, 42, 43, 47.
 Mărturisire, VI, 1, 49.
 Masă, masele (populare), 43, 44.
 Maximă, 42.
 Măreție, 42.
 Mărturie, 42.
 Mărturisirea, 44.
 Milă, V, 5, 49.
 Mintuire, 44; II, 5, 47; V, 6, 49.
 Mintuitorul, II, 2, 47; V, 6, 49.
 Moarte, 41, 43, 44.
 Moarte martirică, 41.
 Mucenici, VI, 1, 49.
 Mucenicie, VI, 1, 49.

N

Nablus, oraș din Palestina, 41.
 Neamul omenesc, 44; II, 5, 47.
 Necredincioși. Creștinii erau numiți necredincioși pentru că nu se închinau la zeii păgînilor, 42.
 Nelegiuire, V, 4, 49.
 Nelegiuiri, I, 1, 47.
 Nemărginire, 44; II, 6, 49.
 Neputință, 41.
 Nume, I, 2, 47.

O

Om, omul, 42, 44; II, 6, 48.
 Opinie, 42.
 Oraș, orașe, 43; I, 1, 47.

P

Pagină, -ni, 43.
 Palestina, 41.
 Paradă, 42.
 Parte, -ți, 42.
 Pământ, III, 1, 48.
 Părinți, 44; IV, 6, 7, 8, 48—49.
 Peon, martir, 41, 43, 44; IV, 6, 48.
 Platon, filozof grec, 41.
 Plăcere, -ri, 41, 42; IV, 7, 48.
 Pomenire, 44.
 Popor, 43.
 Poruncă, -ci, I, 1, 47; V, 8, 49.
 Prefect, 43, 44; I, 2, 47; II, 1, 3, 4, 47;
 III, 1, 2, 4, 48; IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9,
 48—49; V, 1, 3, 4, 5, 8, 49.
 Pricină, 42.
 Principii, 41, 43.
 Proces-verbal de judecată, 43, 45.
 Profesor, 43.
 Profet, -ți, 44; II, 5, 47.
 Propoveduitor, 44; II, 5, 47.
 Provincie, 41.
 Public, 42.
 Putere, 44; II, 6, 48.
 Putere profetică, 44; II, 6, 48.

R

Răsplată, 43; V, 3, 49.
 Rătăcire, -ri, 42.
 Răutate, 41.
 Religia creștină, 41.
 Rînduială, V, 8, 49.
 Roma, 41, 42, 43, 44, 45; I, 2, 47; III,
 3, 48.
 Rusticus, vezi la Iunius Rusticus.

S

Samaria, provincie a Palestinei, 41.
 Sate, I, 1, 47.
 Sărbătoare, 45.
 Scaun de judecată, II, 1, 47; V, 6, 49.
 Slav, sclavi, 44; IV, 3, 48.
 Scriere, 42.
 Secol, 41, 42, 44.
 Senatul roman, 42.
 Sentință, 44.
 Sfinți, I, 2, 47.
 Sfârșit, 43; V, 2, 49.
 Sichem, oraș din Palestina, 41.
 Simpli, 42.
 Slavă, 42; VI, 2, 49.
 Socrate, filozof grec, 42

Speranță, 44; IV, 3, 48.
 Știință, -te, II, 3, 47.
 Stoicism, sistem filozofic, 43.
 Subiect, V, 4, 41.
 Succese, 43.
 Suferință, -e, 41; V, 6, 49.
Synaxarium Ecclesiae Constantinopoli-
tanae, 44.

Ș

Școală de cateheză creștină, 41.
 Școala creștină din Roma (sec. II), 43.

T

Tatăl, IV, 8, 49.
 Tașian Asirianul, scriitor bisericesc,
 41, 43.
 Teamă, 42.
 Termen, -ni, 41, 44.
 Text, 43.
 Timotei, locuitor din Roma, 41; III,
 3, 48.
 Timp, 41, 42, 44, 45; I, 1, 47; III, 3, 48.
 Tinerețe, 41.
 Titlu, titluri, 42.
 Trai, 43.
 Tribunal, 44.
 Trup, -uri, 44; VI, 2, 49.

U

Ucenic, -ci, III, 2, 48.
 Uneltire, -ri, 42, 43.
 Ură, 42.
 Urmas, 43.

V

Valerian, pentru Liberian, martir, 43.
 Valoare, 42.
 Valoare istorică, 44, 45.
 Veac, veci, VI, 2, 49.
 Venirea viitoare, 44; II, 6, 48.
 Versiune, 43, 44.
 Viață, 41, 43.
 Viața creștină, 42.
 Viața morală, 41.
 Victorie, 43.

Z

Zidire morală și spirituală, 44.
 Zeu, zeii, 44; II, 1, 47; IV, 9 și V 4
 8, 49.

MARTIRII DE LA LYON

(† august 177)

INTRODUCERE

Un grup numeros de patruzeci și opt de creștini au suferit martiriul pentru Hristos la Lugdunum (Lyon), pe valea Ronului, în Galia, la începutul lui august 177, în timpul împăratului Marcu Aureliu (161—180).

Aflăm cu ocazia persecuției pornite contra creștinilor că existau în Galia două comunități creștine înfloritoare, la Vienna (Vienne) și Lugdunum (Lyon), întemeiate de creștinii care veniseră sau aveau strânse legături cu cei din Asia proconsulară, a cărei capitală era orașul Efes, unde a trăit și a predicat pînă la sfîrșitul vieții Sfîntul Apostol Ioan, precum și cu creștinii din Frigia.

Creștinii veniți pe valea Ronului din cele două provincii ale Asiei Mici au făcut numeroase convertiri printre locuitorii galo-romani din Lugdunum (Lyon) și Vienna.

Persecuția și suferințele de tot felul îndurate de creștinii de pe valea Ronului din Galia ne sînt cunoscute dintr-o lungă Scrisoare a Bisericilor din Lugdunum (Lyon) și Vienna către Bisericile din Asia și Frigia, păstrată aproape în întregime de istoricul Eusebiu de Cezareea, care este singurul nostru izvor¹.

Persecuția a izbucnit la 1 august 177, cu prilejul unor sărbători păgîne date la Lugdunum (Lyon) unde se întruneau în conferință administrativă anuală delegații celor trei Galii — Concilium trium Galliarum. Ea a pornit mai întîi din partea populației păgîne, care, cu puțin mai înainte, a prins, a maltrat și batjocorit un număr de creștini. Propretorul Galiei, în calitate sa de guvernator al celor trei Galii, a ordonat sau a permis arestarea creștinilor. Au fost puși la torturi, cum era obiceiul neuman al romanilor, unii sclavi păgîni, care, pentru a scăpa de torturi, au dat mărturii false contra creștinilor. Creștinii, bărbați și fe-

1. Eusebiu, *Ist. Bis.*, V, cap. 1, 1—63; cap. 2, 1—8, ed. G. Bardy, t. II. livres V—VII, Paris, 1955, p. 6—26.

mei, tineri și bătrâni, printre ei tineri copilandri, ca cei doi frați, sclava creștină Blandina și fratele ei, Ponticus, au suferit chinuri îngrozitoare, pentru a fi siliți să apostazieze de la credință. Autoritățile romane urmăreau mai ales reîntoarcerea creștinilor la religia romană decât să facă din ei martiri. Unii creștini, într-adevăr, la început s-au lepădat de credință, dar apoi și-au revenit și au suferit martiriul împreună cu ceilalți.

Iată lista martirilor de la Lugdunum (Lyon), păstrată de Sfântul Grigorie de Tours : Zacharias presbyter, Vettius Epagathus, Macarius, Alcibiades, Silvius, Primus, Ulpus (aliter — Alpius), Vitalis, Comminus, October, Philominus, Geminus, Julia, Albina, Grata, Aemilia, Posthumiana, Pompeia, Rodone, Biblis, Quarta, Materna, Elpenipsa, Stamas.

Au fost dați la fiare : Sanctus diaconus, Maturus, Attalus din Pergam, medicul Alexandru din Frigia, Ponticus și sora lui Blandina (Blandiana), tineri de 15—16 ani.

Au murit în închisoare : Arescius, Fotinus, Cornelius, Zotimus, Titus, Zoticus, Iulius, Aemilia, Gamete, Pompeia, Alumna, Mamilia, Justa, Trifime, Antonia², fericitul episcop Potinus și alți doi necunoscuți.

Martirii, cei mai mulți de origine orientală, din Asia proconsulară și Frigia, proveneau din clase sociale diferite. Numele unora ni s-a păstrat în Scrisoarea inserată de Euseblu în Istoria sa ca : diaconul Sanctus din Vienna, medicul Alexandru, originar din Frigia, Vettius Epagathus, galo-roman, de origine nobilă, Maturus, un neofit, Attalus din Pergam, Vivliada, care l-a început a renega, apoi a mărturisit cu curaj pe Hristos, Blandina și fratele ei, Ponticus, copilandri încă, de 15 și 16 ani, care erau sclavi.

A suferit, de asemenea, moarte martirică, după grele torturi, bătrânul episcop de Lugdunum, Potin, de peste 80 de ani. Foarte slăbit cu trupul și abia mai respirând, a fost dus la închisoare și după două zile și-a dat sufletul³.

Nu se cunoaște cine este autorul Scrisorii Bisericii din Lugdunum (Lyon) și Vienna către creștinii din Asia proconsulară și Frigia și către Biserica Romei. Martirii din Lyon își istorisesc ei înșiși suferințele și chi-

2. Sf. Grigorie de Tours, *De gloria beatorum martyrum*, 49, P.L., LXXI, col. 751 AB; *Martyrologium Hieronymianum*, ed. J. Baptista de Rossi et L. Duchesne, t. II, pars prior, p. 73; ed. H. Delehaye et H. Quentin, t. II, pars posterior, p. 298, la 2 iunie; H. Quentin, *La liste des martyrs de Lyon de l'an 177*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXIX (1921), fasc. I și II, p. 113—138; H. Leclercq, Lyon, în «*Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*», X, 1, Paris, 1931, col. 43—119. Bibliografie foarte bogată, col. 393—402.

3. *Scrisoarea Bisericii din Lugdun și Vienna...*, 9, 17, 25, 29—34, 37, 41—42, 47, 49, 52—58, ed. H. Musurillo, *op. cit.*, text grec cu traducere engleză, p. 64, 66, 68, 72, 74, 76, 78—80; H. Leclercq, Lyon în «*Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*», X, 1-re parte, Paris, 1931, col. 103—115.

nurile îndurate, pentru care merită toată aprecierea și admirația tuturor creștinilor.

Populația locală era reprezentată de câțiva creștini galo-romani ca Vettius Epagathus, cetățean roman, pe care *Scrisoarea* amintită îl prezintă ca «avînd multă rîvnă față de Dumnezeu și fierbînd cu Duhul»⁴. S-a pus problema dacă el nu avea legături cu mișcarea montanistă din Frigia, apărută cel mai devreme în 172, care nu pune probleme de doctrină, ci era un val de neoprofetism în Biserică⁵.

Se găsea printre credincioșii din Lyon, în fața magistratului roman, diaconul Sanctus, reprezentantul Bisericii din Vienna, care a răspuns la interogatoriu în latinește⁶. Tot latinește a vorbit și Attalus din Pergam, cetățean roman, ceea ce arată că creștinii de origine romană se exprimau în latinește⁷. Înainte de a fi dus la închisoare, Attalus a înconjurat amfiteatrul din Lyon, purtînd o tăbliță pe care era scris în latinește : «Acesta este Attalus, creștinul»⁸.

Persecuția creștinilor din Lyon și Vienna a început din partea populației locale galo-romane, căci, la sfîrșitul domniei împăratului Marcu Aureliu, păgînii au început să se arate foarte agresivi și feroci față de creștini, care erau calomniați și acuzați de tot felul de crime și orori. «Am fost alungați, scriu creștinii din Lyon și Vienna, nu numai din case, din băi și din piețe, ci ni s-a interzis să ne arătăm chiar și în vreun oarecare loc»⁹.

Dar creștinii din Lyon și Vienna au răbdut cu bărbăție, cum se exprimă ei, «strigăte, răni, tirîri pe jos, jafuri, aruncări cu pietre, închisori și toate cîte îi place să săvîrșească unei mulțimi înfuriate, ca față de dușmani și războinici»¹⁰.

Arestările și chinurile creștinilor au crescut la 1 august 177, și în zilele următoare, cu ocazia sărbătorilor date în cinstea zeiței Roma și a împăratului, care constituiau de fapt o manifestare anuală de lealism politic față de puterea Romei și a Imperiului roman, de la care creștinii se sustrăgeau și nu manifestau nici un respect pentru cultul zeiței Roma și al împăratului.

4. *Fapte*, 18, 25; *Romani* 12, 11. Ed. H. Musurillo, op. cit., 9, p. 64.

5. Pierre de Labriolle, *La crise montaniste*, Paris, 1913, p. 225 ș.u.; H. Leclercq, Lyon, în *Dict. cit.*, col. 78—83.

6. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun și Vienna*, 21, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 68; ἀπεκρίνατο τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ.

7. *Ibidem*, p. 52, ed. cit., p. 78.

8. *Ibidem*, 44, ed. cit., p. 74; G. Bardy, *La question des langues dans l'Eglise ancienne*, t. I, Paris, 1974, p. 74. Ch. Mohrmann, *Etude sur le latin des chrétiens*, Rome, 1958; 2-e éd., Rome, 1961; Idem, *Latin vulgaire, latin des chrétiens, latin médiéval*. Paris, 1955.

9. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun și Vienna*, 5, ed. cit., p. 62.

10. *Ibidem*, 7, ed. cit., p. 52.

Legatul imperial — *legatus propraetore Augusti*, fiind absent din Lyon, intervin magistrații orașului — *duumviri iure dicundo* și tribunul celei de a XIII-a cohorte urbane, staționată la Lyon, care-i supuseră la chinuri și-i puseră la închisoare pînă la sosirea legatului imperial ¹¹.

După sosirea legatului imperial, al cărui nume nu-l cunoaștem, a început interogatoriul creștinilor.

Un număr de zece creștini au apostaziat de la credință, dar, cum arestările continuau, noii arestați au completat numărul celor căzuți de la credință. În urmă, însă, și cei căzuți de la credință și-au revenit și s-au întors în sânul Bisericii, suferind martiriul cu cei care au rezistat de la început ¹².

În timpul interogatoriului, faptul cel mai grav a fost că sclavii păgîni din serviciul creștinilor «au mărturisit în mod mincinos că creștinii săvîrșesc «ospețe thiestice (mănîncă copii ca Thyest) și împreunări oedipodeice (ca Oedip) și cîte nu ne sînt îngăduite nici a le vorbi, nici a le gîndi...» ¹³. Se constată totodată că unii creștini, care aveau sclavi, erau de rang social înalt și posedau cetățenia romană.

În timpul torturilor, care au continuat cîteva zile, creștinii s-au apărat cu demnitate și curaj de acuzațiile nedrepte ale păgînilor. «Sînt creștină, a răspuns sclava Blandina, și nimic rău nu se săvîrșește la noi» ¹⁴. Iar Vivliada, care, la început, a negat credința, și-a revenit și a spus astfel persecutorilor: «Cum ar mîncă astfel de oameni copii, ei cărora nu le este îngăduit să mănînce nici sînge de animal necuvîntător?» ¹⁵. În timpul torturilor, cînd creștinul Attalus din Pergam a fost pus pe un scaun de fier înroșit și a început să se răspîndească miros de carne friptă, s-a adresat astfel în limba latină persecutorilor: «Iată ce înseamnă să mănînci oameni; ceea ce faceți voi. Noi nici nu mîncăm oameni, nici nu facem ceva rău» ¹⁶.

În timpul torturilor și condamnărilor la fiare, aflînd guvernatorul Galiei că Attalus din Pergam este cetățean roman, speriat de faptul că trebuie să-l condamne, precum și de numărul mare al condamnărilor la moarte care trebuiau să urmeze, s-a adresat împăratului Marcu Aureliu ¹⁷. Răspunsul împăratului, care știa de existența creștinilor, urmează

11. *Ibidem*, 8, ed. cit., p. 24. L. Homo, *Le Haut-Empire*, Paris, 1933, p. 123—124; P. Willeumier, *L'administration de la Lyonnaise sous le Haut-Empire*, Paris, 1948

12. *Ibidem*, 11, 25, 32—35, ed. cit., p. 64, 68—70, 72.

13. *Ibidem*, 14, ed. cit., p. 64—66.

14. *Ibidem*, 19, ed. cit., p. 66.

15. *Ibidem*, 26, ed. cit., p. 70. Blandina citează textul din *Fapte* 15, 29.

16. *Ibidem*, 52, ed. cit., p. 78.

17. *Ibidem*, 44, ed. cit., p. 74.

în parte prevederile rescriptului lui Traian din 111—112¹⁸. Cei ce mărturisesc credința creștină să fie condamnați la moarte, iar cei ce reneagă să fie puși în libertate¹⁹.

Rescriptul lui Traian din 111—112 prevedea că creștinii «nu trebuie căutați» din oficiu — *conquirendi non sunt*²⁰. Dar Marcu Aureliu a înăspriț legislația romană contra creștinilor, lăsînd frîu liber urii popoului, introduse sistemul căutării lor din oficiu, se acceptau mărturiile sclavilor contra stăpînilor, se luau de bune denunțurile anonime și se dădeau denunțătorilor o parte din averea creștinilor condamnați²¹.

După primirea răspunsului împăratului, creștinii care la început apostasiaseră, spre uimirea păgînilor, s-au întors la credință, «încît s-a făcut multă bucurie mamei fecioare», adică Bisericii, «fiindcă pe cei ce i-a lepădat ca morți, i-a reprimiț ca vii»²².

Ultimii care au fost torturați și aruncați la fiare, de la care păgînii așteptau apostasia, au fost un copilandru de 15 ani, numit Ponticus, și sora lui, Blandina, o sclavă de 16 ani, care «se bucura și se veselea de sfîrșitul ei, ca și cum era chemată la ospățul de nuntă și nu spre a fi aruncată fiarelor»²³. Prin eroismul și curajul ei, Blandina, această tînră fecioară, arată păgînilor cît de nobil este sacrificiul unei disprețuite slave, smulgînd admirația lor, care, uimiți, exclamă: «Niciodată la noi n-a suferit o femeie atîtea și așa de crude chinuri»²⁴.

Au urmat apoi executările. Celor ce posedau cetățenia romană li s-au tăiat capetele, iar ceilalți au fost aruncați la fiare²⁵. Executarea condamnaților a avut loc în amfiteatrul roman din Lugdunum (Lyon), ale cărui ruine sînt situate pe stîncă abruptă care domină cartierul Fourvière de azi²⁶.

18. Plinius, *Epistolae*, X, 97, ed. C. Kirsch, *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae*, ed. IV, Freiburg, im Breisgau, 1923, p. 24; Plinius Caecilius Secundus, *Epistularum libri novem*, ed. 3-a, de M. Schuster et R. Hanslik, Lipsiae (Teubner), 1958, p. 357.

19. *Scrisoarea Bisericii din Lugdun și Vienna*, 47, ed. cit., p. 76.

20. Plinius, *Epistolae*, X, 97, ed. C. Kirsch, p. 24; Plinius, *Epistolae*, X, 97, ed. M. Schuster et R. Hanslik, p. 357; M. Sordi, *I rescritti di Traiano e di Adriano sui cristiani*, în «*Rivista di storia della Chiesa*», XIV (1960), p. 344—370.

21. *Scrisoarea Bisericii din Lugdun și Vienna*, 14, ed. cit., p. 64 și 66; Pr. I. Rămureanu, Pr. Milan Șesan și Pr. T. Bodogae, *Istoria Bisericească universală*, București, 1975, p. 81.

22. *Scrisoarea Bisericii din Lugdun și Vienna*, 45, ed. cit. p. 76: ἐνεγίνετο πολλή χάρις τῇ παρθένῳ μητρὶ, Biserica Fecioară. Vezi și studiul: J. C. Plumpe, *Mater Ecclesia an inquiry into concept of the Church as Mother in early Christianity*, Washington, 1943. Pentru întoarcerea celor căzuți (apostaților). vezi P. Galtier, *L'Eglise et la remission des péchés aux premiers siècles*, Paris, 1931; A. d'Alès, *L'édit de Calliste. Etude sur les origines de la pénitence chrétienne*, Paris, 1914, p. 244—251.

23. *Scrisoarea Bisericii din Lugdun și Vienna*, 55, ed. cit., p. 78.

24. *Ibidem*, 56, ed. cit., p. 80.

25. *Ibidem*, 47, ed. cit., p. 76.

26. H. Leclercq, Lyon, în «*Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de Liturgie*», t. X, 1-re partie, Paris, 1931, col. 59—72; O. Hirschfeld, *Kleine Schriften*, Berlin, 1913,

Trupurile sfîrtecate de fiare ale martirilor și ale celor decapitați au fost expuse în aer liber șase zile spre batjocura trecătorilor, apoi au fost arse, iar cenușa lor a fost aruncată în fluviul Ron, pîgînii «socotind că ar putea învinge pe Dumnezeu și că martirii vor fi lipsiți de o nouă naștere», pentru ca, ziceau ei, «să nu mai aibă speranța învierii»²⁷.

Ne mirăm că sub un împărat liberal și filozof, ca Marcu Aureliu, au putut fi atît de mulți martiri. Trebuie să avem în vedere, însă, că civilizația greco-romană, sub lustrul ei umanist, păstra un fond de cruzime²⁸.

Istoricul american J. W. Thompson a negat autenticitatea Scrisorii Bisericii din Lugdunum și Vienna și realitatea persecuției creștinilor de la Lyon în anul 177, sub Marcu Aureliu, punînd martirii de la Lyon sub Valerian (253—268), Aurelian (270—275) sau chiar Dioclețian (284—305)²⁹. Opinia lui, însă, a fost combătută și respinsă de toți istoricii³⁰.

J. Colin face din martirii de la Lyon niște creștini din Galatia, care ar fi suferit martiriul în Pont, la Sebastopolis — Herakleopolis³¹, dar părerea sa a fost temeinic combătută și respinsă, de asemenea, de numeroși istorici³².

Dincolo de orice ipoteze și opinii, Scrisoarea Bisericii din Lugdun și Vienna este un document veridic, o «narratio», o istorisire autentică, făcută de creștinii din Lyon, care au fost martori oculari ai suferințelor și chinurilor îngrozitoare suferite la începutul lunii august 177 de frații lor. Ea constituie, cum se exprimă istoricul francez J. Zeiller, «unul dintre cele mai frumoase monumente ale antichității creștine, în care povestirea celor mai crude suferințe este făcută pe tonul cel mai simplu, dar în

p. 158—185; C. Germain de Montauzan, *Du Forum à l'amphithéâtre de Fourvière. Les martyrs de l'an 177*, în «Revue d'histoire de Lyon», IX (1910), p. 325—345.

27. Scrisoarea Bisericii din Lugdun și Vienna, 63, ed. cit., p. 80 și 82.

28. P. Carrington, *Early Christian Church*, t. I, Cambridge, 1957, p. 243; J. Daniélou et H. Marrou, *Nouvelle histoire de l'Eglise. I. Des origines à Saint Grégoire le Grand*, Paris, 1963, p. 121; P. Keresztes, *The Massacre at Lugdunum, in 177, A.D.*, în «Historia», 16 (1967), p. 75—86.

29. J. W. Thompson, *The Alleged Persecution of the Christians at Lyon in 177*, în «American Journal of Theology», 16 (1912), p. 359—384 și 17 (1913), p. 349—358.

30. H. Musurillo, *op. cit.*, p. XLIV, nota 13; W.H. C. Frend, *Martyrdom and Persecution in the early Church*, Oxford, 1965, p. 324, nr. 8 și 423, n. 29.

31. J. Colin, *Martyrs grecs de Lyon ou martyrs galates*, în «Antiquité Classique», XXXIII (1964), p. 108—115. Tema a fost apoi dezvoltată de autor în lucrarea: *L'Empire des Antonins et les martyrs gaullois de 177*, Bonn, 1964.

32. Dintre cei ce au combătut teza lui J. Colin, vezi următorii: E. Démougeot, *A-propos des martyrs lyonnais de 177*, în «Revue des Etudes anciennes», LXVIII (1966), nr. 3—4, p. 323—331; F. Halkin, *Martyrs de Lyon ou d'Asie Mineurs?*, în «Analecta Bollandiana», LXXXIII (1965), p. 189—190; G. Jouassard, în «Revue des Etudes Augustiniennes», 11 (1965), p. 1—8; J. Rougé, în «Cahiers d'histoire», 1964, p. 417—420; E. Griffe, în «Bulletin de littérature ecclésiastique», 1964, p. 231—232; P. Camelot, în «Revue des Sciences philosophiques et théologiques», 1964, p. 748—749; S. Rossi, în «Giornale italiano di filologia», p. 289—320 ș.a.

care respiră încă toată ardoarea luptei duse din dragostea față de Hristos»...³³. Deși unii istorici și patrologi înclină să creadă că Sfântul Irineu este autorul Scrisorii Bisericii din Lyon și Vienna, aceasta nu se poate susține temeinic, deoarece în 177, Sfântul Irineu, atunci preot al Bisericii din Lyon, a fost trimis ca delegat la Roma, în problema ereziei montaniste.

Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae menționează uciderea episcopului Potin la Lugdun, la 23 august 177³⁴.

Bibliotheca hagiographica Graeca amintește de martirii de la Lugdun la 2 iunie 177³⁵. Episcopul Potiny și Blandina sînt amintiți în Bibliotheca hagiographica Latina la 2 iunie³⁶, iar Sfântul Alexandru din Lugdun, la 22 aprilie 177³⁷. Martirologium Hieronymianum pune amintirea Sfinților martiri de la Lugdunum (Lyon) la 2 iunie 177³⁸, sub împăratul Marcu Aureliu.

*
* *
*

Am folosit la traducerea de față ed. lui Panaiot C. Hristu, Τὰ Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν... text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 192—223; ed. lui H. Musurillo,

33. J. Lebreton et J. Zeiller, *L'Eglise primitive. T. I de l'Histoire de l'Eglise*, de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1934, p. 313.

Alte studii: R. Klein, *Marc Aurel*, Darmstadt, 1979, 538 p.; *Les martyrs de Lyon* (177). (Colloque tenu à Lyon, 20—23 sept. 1977, cu diferite studii), Paris, 1978, 328 p.; Marta Sordi, *La ricerca d'ufficio nel processo del 177*, în *Les martyrs de Lyon*, p. 179—186; Idem, *I nuovi decreti di Marco Aurelio*, în «*Studii Romani*», 9 (1961), p. 372 ș.u.; H. Kraft, *Die Lyoner Märtyrer und der Montanismus*, în «*Pietas*», *Festschrift für Bernhard Kötting*. Hrg. von E. Dassmann und K. S. Frank, Münster im Westphalen, 1980, p. 250—266; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurèle...* (coll. Nouvelle Clio, 11), 2-e ed., Paris 1970, R. Klein, *Der frühe Christentum im römischen Staat*, Darmstadt, 1971; A. Hamman, *La vie quotidienne des premiers chrétiens au II-e siècle* (95—197), Paris, 1971; J. Speigl, *Der römische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus*, Amsterdam, 1970; P. M. Duval, *La Gaule jusqu'au milieu du V-e siècle*, Paris, 1971; Idem, *La Gaule chrétienne à l'époque romaine. I. Des origines chrétiennes à la fin du IV-e siècle*, Paris, 1964; J. J. Halt, *Histoire de la Gaule romaine* (120 avant J. Chr. — 451 après J. Chr.), Paris, 1959; p. 184—189; J. Vogt, *Christenverfolgung*, în *Reallexikon* cit., col. 1175—1176; Griffe, *La Gaule chrétienne à l'époque romaine*, t. I—II, Paris, 1947, 1957; V. Monachino, *Il fondo juridico delle persecuzioni nei primi due secoli*, Roma, 1955; A. Chagny, *Les martyrs de Lyon*, Lyon, 1936; J. Courrat, *Les Saints Martyrs de Lyon*, Lyon, 1926; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes de la Gaule*, în «*Revue d'histoire de l'Eglise de France*», XII (1926), p. 16—34; C. Julian, *Histoire de la Gaule*, t. IV, 2-e éd., Paris, 1921, p. 492—498; P. Allard, *Histoire des persécutions pendant les deux premiers siècles*, t. I, 4-e éd., Paris, 1911, p. 415—445. Vezi și alte studii la Bibliografia generală.

34. Ed. H. Delehay, col. 917.

35. Ed. Fr. Halkin, t. II, p. 217.

36. Ed. Socii Bollandiani, t. II, p. 994—995, episcopul Potinus, t. I, p. 204, Blandina.

37. *Ibidem*, t. I, p. 46: Sf. Alexandru din Lugdun.

38. Ed. H. Delehay et H. Quentin, t. II, pars, posterior, Bruxelles, 1931, p. 293; 297—298; Ed. J. Baptista de Rossi et L. Duchesne, t. I, Bruxelles, 1894, p. 73.

op. cit., p. 62—85, text grec și traducere engleză ; Eusebiu, Ist., Bis., V, 1, 1—63 ; 2, 1—8, ed. G. Bardy : Eusèbe de Césarée, Histoire ecclésiastique, t. II, livres V—VII. Texte grec et traduction (Coll. Sources chrétiennes, 41), Paris, 1955, p. 6—23 și 23—26 ; Traducere engleză de G. A. Williamson, Eusebius, The History of the Church from Christ to Constantine, Harmondsworth, 1967, p. 193—205 ; Vezi și edițiile : D. Ruiz Bueno, op. cit., p. 327—348, text grec cu traducere spaniolă ; G. Lazzati, Gli sviluppi..., p. 107—119 ; R. Knopf und G. Krüger, op. cit., text grec, p. 18—28 ; Th. Ruinart, op. cit., text latin, p. 109—117.

Am consultat și următoarele traduceri în diferite limbi : A. Hamman, op. cit., traducere italiană, p. 58—72 ; P. Hanozin, op. cit., traducere franceză, p. 38—53 ; Paul Manceaux, La vraie Légende dorée, Paris, 1928, p. 90—109 ; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 114—134 ; H. Leclercq, Lyon, XX. Texte de la Lettre de Lyon, în Dict. cit., col. 93—102, care reproduce traducerea lui C. Germain de Montauzan, din rev. cit., IX (1910), p. 325—345.

În limba română, Ion Dinu, Un document creștin — occidental de conștiință ortodoxă — orientală, Cernăuți, 1937, p. 25—38, prezintă o traducere mult depărtată de originalul grec, fiind făcută după traducerea franceză a lui H. Leclercq, Les Martyrs..., t. I, ed. 1902.

Depărtată de textul grec este și traducerea Scrisorii Bisericii de la Lugdun și Vienna, făcută de fostul mitropolit Iosif (Gheorghian), Eusebiu de Cezareea, Istoria Bisericească... București, 1896, p. 131—140 ; 140—142, fiind făcută după o traducere franceză, nemenționată de autor.

MARTIRII DE LA LYON

Scrisoarea Bisericii din Lugdun (Lyon) și Vienna (în Galia) către Bisericiile din Asia și Frigia (Martirizați la începutul lunii august 177).

Scrisoarea ni s-a păstrat în întregime, în limba greacă de istoricul Eusebiu de Cezareea († 340), în *Istoria sa Bisericească*, cartea a V-a, cap. 1. La începutul acestei scrisori el face o scurtă introducere, după cum urmează :

I

1. Galia era, deci, țara în care s-a stabilit cîmpul de luptă al celor arătate. Ea are două metropole renumite, care întrec pe cele din jur, numite Lugdun (Lyon) și Vienna, iar printre amîndouă curge fluviul Ron cu apă multă, care udă toată țara.

2. Cu privire la martirii de aci, foarte renumitele Biserici din aceste orașe trimit o scrisoare Bisericii din Asia și Frigia, istorisindu-le cele suferite de ele în modul acesta. Voi reproduce chiar cuvintele lor.

3. *Servii lui Hristos care locuiesc în Lugdun (Lyon) și Vienna din Galia (azi Franța) către frații din Asia și Frigia, care au aceeași credință și speranță în mîntuire : pacea, harul și mărirea de la Dumnezeu Tatăl și de la Iisus Hristos, Domnul nostru.*

4. Apoi, după acestea, spunînd în continuare altele, ca introducere, ei fac începutul istorisirii astfel :

Nu sîntem în stare să istorisim cu precizie și nici nu poate fi descrisă mărirea persecuției de aici, cît de violentă a fost mînia păgînilor contra sfinților (creștinilor) și cîte au suferit fericirii martiri.

5. Căci protivnicul (diavolul) s-a repezit (contra noastră) cu toată puterea, făcînd începutul venirii lui viitoare, pregătind și exercitînd pe ai săi împotriva servilor lui Dumnezeu, încît am fost alungați nu numai din case, din băi și din piețe, ci ni s-a interzis să ne arătăm chiar în vreun loc oarecare.

6. Însă harul lui Dumnezeu a luptat și a apărut pe cei slabi, a ridicat stîlpi puternici (creștini curajoși) ¹, care prin răbdare să poată atrage

1. I Tim. 3, 15.

asupra lor toată pornirea celui rău și aceștia au mers la martiriu, îndurînd tot felul de chinuri și pedepse ².

Și aceste multe chinuri socotindu-le puține, ei s-au grăbit spre Hristos, arătînd cu adevărat că suferințele vremii de acum nu sînt vrednice de slava viitoare care va fi descoperită nouă ³.

7. Într-adevăr, mai întîi ei au răbdat cu bărbăție cele născocite de întreaga mulțime, fără deosebire, strigăte, răniri, tîriri pe jos, jafuri, aruncări cu pietre, închisori și toate cîte îi place să săvîrșească unei mulțimi înfuriate, ca față de dușmani și războinici.

8. În sfîrșit, sînt aduși în for de către tribun și de magistrației orașului care aveau puterea ⁴, și, după ce au fost interogați în fața întregului popor și ei au mărturisit (că sînt creștini), au fost închiși în temniță pînă la venirea legatului imperial (guvernatorul Galiei).

9. După aceea, fiind chinuiți în fața propretorului, acesta purtîndu-se față de noi cu toată cruzimea, s-a ridicat Vettius Epagathus, unul dintre frați, plin de iubire față de Dumnezeu și de aproapele, a cărui viețuire ajunsese la așa desăvîrșire că încă din tinerețe se învrednicise de lauda adusă preotului Zaharia, căci urma întru toate poruncile și învățăturile Domnului ⁵, fiind curat și grabnic la orice slujire față de aproapele, avînd multă rîvnă față de Dumnezeu și fierbînd cu duhul ⁶. Deci, astfel fiind el, nu a suportat judecata cea nedreaptă contra noastră, ci s-a mîniat și a cerut să fie și el ascultat, apărînd pe frați, (spunînd) că la ei nu se află nici necredință în Dumnezeu și nici vreo nelegiuire.

10. Dar cei din jurul tribunalului au început să strige contra lui (căci el era de neam mare), iar guvernatorul a respins cererea lui, deși era dreaptă, întrebîndu-l numai dacă și el este creștin; mărturisind el cu voce foarte tare (că este creștin), a fost și el arestat în numărul martirilor, socotit fiind apărătorul — «paracletul» creștinilor, dar el avea ca Mîngîietor în sine Duhul, mai mult decît Zaharia, care s-a arătat prin plinătatea iubirii, luptînd el cu bunăvoință pentru apărarea fraților și punîndu-și sufletul (pentru ei) ⁷. Căci și el era ucenic adevărat al Mielului (Iisus Hristos), urmîndu-L ori unde mergea ⁸.

11. Din acest moment, cei arestați s-au împărțit: unii, mărturisind lămurit (că sînt creștini) și fiind pregătiți, au devenit cei dintîi martiri,

2. *Evr.* 10, 33.

3. *Rom.* 8, 18.

4. E vorba de comandantul militar al cohorței a XIII-a urbane, care staționa la Lyon.

5. *Lc.* 1, 6.

6. *Rom.* 12, 11; *Fapte* 18, 25.

7. *In.* 15, 13; *I In.* 3, 16; *I Tes.* 2, 8.

8. *Apoc.* 14, 4.

iar aceștia și-au împlinit cu toată bucuria mărturisirea pentru mucenie, dar alții s-au arătat nepregătiți și neobișnuiți, ba chiar slabi, nepuțin să îndure furia unei mari lupte. Dintre aceștia, s-au arătat slabi în credință aproape zece la număr. Ei ne-au pricinuit o mare întristare și nemăsurată durere, și au slăbit râvna celor rămași nearestați; aceștia deși sufereau toate grozăviile, au urmat totuși pe martiri și nu i-au părăsit.

12. Atunci noi toți am fost cuprinși de o mare teamă pentru nesiguranța mărturisirii lor de credință, nu temându-ne de pedepsele care ni se dădeau, ci avînd teamă ca cineva să nu cadă (să apostazieze).

13. Au fost arestați, deci, în fiecare zi, cei vrednici, ei completînd numărul acelor (celor căzuți), încît au fost adunați laolaltă creștinii zeloși din cele două Biserici prin care au luat ființă cele de aici.

14. Au fost arestați, însă, și unii păgîni, servitorii noștri, fiindcă guvernatorul poruncise în public ca noi toți să fim cercetați. Iar aceștia, din viclenia diavolului, temîndu-se de chinurile pe care le-au văzut că le-au suferit sfinții (creștinii) și îndemnați la aceasta de soldați, au mărturisit în chip mincinos că noi săvîrșim opește thiestice (ne mîncăm copiii ca Thyest) și împreunări oedipodeice (incestuase, ca Oedip) și cîte nu ne sînt îngăduite nici a le vorbi, nici a le gîndi, și nici măcar să credem că oamenii au putut face vreodată asemenea fapte.

15. Răspîndindu-se aceste zvonuri, s-au înfuriat toți împotriva noastră, încît, dacă mai înainte unii, datorită rudeniei cu noi, se purtau cu măsură, atunci s-au aprins tare de minie și scrișneau contra noastră⁹. S-a împlinit astfel cuvîntul spus de Domnul că *«va veni timpul, cînd tot cel ce vă va ucide pe voi să i se pară că aduce închinare lui Dumnezeu»*¹⁰.

16. După aceasta, deci, sfinții martiri au îndurat chinuri mai presus de orice istorisire, satana mult dorind ca ei să rostească blasfemii.

17. Toată furia mulțimii, a guvernatorului și a soldaților s-a năpus-tit peste măsură asupra diaconului Sanctus din Vienna, asupra lui Maturus, de curînd botezat, dar luptător viteaz, asupra lui Attalus, care a fost totdeauna stîlpul și temelie¹¹ creștinilor de aici, și asupra Blandinei, prin care Hristos a arătat că cele ce par oamenilor neînsemnate, fără frumusețe și disprețuite, la Dumnezeu se învrednicesc de mare slavă, prin dragostea față de El, care se arată prin luptă și nu se laudă în zadar.

9. Fapte 7, 54.

10. In. 16, 2.

11. I Tim. 3, 15

18. Căci noi toți temîndu-ne, ca și stăpîna ei după trup, care era și ea o luptătoare între martiri, că, fiind chinuită, ea nu va putea avea curajul să mărturisească (pe Hristos), din cauza slăbiciunii trupului ei, Blandina a împlinit aceasta cu atîta tărie, încît cei ce o chinuiau s-au descurajat și schimbîndu-se unii pe alții o chinuiau în tot chipul, de dimineața pînă seara ; dar ei înșiși s-au declarat învinși, nemaiavînd ce să-i mai facă, și se mirau că mai poate să respire, întreg trupul ei fiind de jur împrejur sfîșiat și deschis de lovituri, mărturisind ei că un singur chin de felul acesta era de ajuns pentru ca ea să-și dea sufletul, și nu era nevoie de asemenea și de atît de multe chinuri.

19. Dar fericita (Blandina) ca un viteaz atlet își reinnoia puterile prin mărturisire, iar reluarea acesteia era pentru ea repaus și alinare pentru cele suferite, spunînd : «*Sînt creștină și nimic rău nu se săvîrșește de noi*».

20. Iar Sanctus, răbdînd și el vitejește mai presus de fire și de orice om, toate caznele oamenilor nelegiuîți, sperînd ca prin durata și mărirea chinurilor să audă de la el ceva ce nu se cuvine (pentru un creștin), el a rezistat cu atîta tărie, încît nu și-a spus nici numele, nici neamul, nici orașul de unde era, nici dacă e sclav sau liber, ci la toate întrebările a răspuns *în limba latină* : *Sînt creștin*. Aceasta a mărturisit el de fiecare dată în loc de nume, în loc de neam, în loc de orice, iar alt cuvînt n-au auzit de la el pîgînii.

21. Din cauza aceasta, s-a produs marea pornire a guvernatorului și a chinuitorilor contra lui, încît, nemaiavînd ce să-i mai facă, în cele din urmă, i-au pus plăci înroșite de aramă pe părțile cele mai plăpînde ale trupului.

22. Și acestea ardeau, iar el a rămas neclintit, neînfrînt și statornic în mărturisirea lui, fiind răcorit și întărit de izvorul cel ceresc al apei vieții, care țîșnește din coasta lui Hristos ¹².

23. Iar trupul lui era mărturia celor suferite, fiind în întregime rană și vînătaie, și sfîșiat atît de mult, încît pierduse înfățișarea omenească exterioară ; ¹³ dar în el pătimind Hristos ¹⁴, el săvîrșea mari minuni, zdrobind pe protivnicul (diavolul), arătînd celorlalți pilda că nimic nu e de temut, unde este dragostea Tatălui, și nimic dureros, unde se află slava lui Hristos.

24. După cîteva zile, începînd nelegiuîții să-l chinuie iarăși pe martir, și socotind ei că, avînd el părțile trupului umflate și arse, l-ar în-

12. In. 7, 38 ; 19, 34.

13. Is. 53, 2 și 5.

14. I Tim. 1, 16. Creștinii vedeau în martiri pe Hristos, Care suferă împreună cu ei și le ușurează chinurile.

vinge, dacă aceste pedepse s-ar mări, — căci el nu mai putea suferi nici măcar atingerea mâinilor, sau că, dacă ar muri el de chinuri, ar intra frica în ceilalți, nu numai că nu s-a întâmplat nimic din acestea cu el, ci, contra oricărei așteptări omenești, s-a refăcut și s-a îndreptat prin chinurile de pe urmă, și a primit înfățișarea de mai înainte și putința folosirii membrelor, încît a doua lui chinuire a fost pentru el, prin harul lui Hristos, nu pedeapsă, ci vindecare.

25. Iar pe oarecare femeie (numită) Vivliada, una din cele ce au tăgăduit (că sînt creștine), diavolul părădind că a și înghițit-o, voind să fie judecată și pentru blasfemie, a adus-o spre a fi chinuită, pentru a o sili să spună despre noi, fiindcă era slabă și fără curaj, lucruri nelegiuite.

26. Dar, în timpul chinurii, și-a revenit și, ca să spunem astfel, ea s-a trezit ca dintr-un somn adînc, amintindu-și prin pedeapsa cea vremelnică de pedeapsa cea veșnică din (focul) Gheenei, și a răspuns de-a dreptul blasfemiatorilor, spunînd : «Cum ar mânca astfel de oameni copii, ei cărora nu le este îngăduit să mănînce nici sînge de animal necuvîntător ?»¹⁵. Și din acest moment ea a mărturisit că este creștină și a fost trecută în grupul martirilor.

27. Chinurile tiranilor, fiind, însă, zădărnice de Hristos, datorită răbdării fericiților (martiri), diavolul a pus la cale alte umeltiri, anume închiderile în temniță, în întuneric și în locul cel mai îngrozitor, și punerea picioarelor în butuci, ele fiind întinse pînă la a cincea gaură, și alte grozăvii, cîte obișnuiau slujitorii înfuriați, inspirați de diavolul, spre a le aplica celor închiși. Astfel, mulți au murit sufocați în închisoare, atîția cîți a voit Dumnezeu să-și dea sufletul, arătînd slava Lui¹⁶.

28. Unii dintre cei ce au fost chinuiți cu cruzime, încît se părea că nici dîndu-li-se toată îngrijirea, nu vor mai putea trăi, au rămas în închisoare, dar, deși au fost lipsiți de ajutorul oamenilor, s-au făcut sănătoși de Domnul, și, întărindu-se cu trupul și sufletul, încurajau și mîngiau pe ceilalți.

29. Iar fericitul Potin, căruia i s-a încredințat păstoria episcopiei Lugdunului (Lyonului), fiind în vîrstă de mai mult de optzeci de ani și foarte slăbit cu trupul și abia mai respirînd, din cauza slăbiciunii trupului pe care o avea, întărindu-se prin rîvna duhului de dorința lui pentru mucenicie, a fost tîrît și el la tribunal, deși era slăbit cu trupul de vîrstă și de boală, abia mai rămînînd sufletul în el, ca prin mucenicia lui să biruie Hristos¹⁷.

15. *Fapte* 15, 29.

16. După Sf. Grigore de Tours, *De gloria martyrum*, 49, Migne P.L., LXXI, col. 751, au murit în închisoare 18 creștini.

17. *II Cor.* 2, 14.

30. După ce acesta a fost adus de către soldați la tribunal, însoțit de magistrații care dețineau puterea și de toată mulțimea, toți scoțind strigăte, ca și cum el ar fi fost Hristos, a făcut mărturisirea cea bună ¹⁸.

31. Iar când a fost întrebat de guvernator, cine este Dumnezeuul creștinilor, el a răspuns : «De vei fi vrednic, vei cunoaște».

Atunci a fost tirat fără milă și a suferit multe răni, cei din apropiere lovindu-l tot timpul cu pumnii și cu picioarele, fără respect pentru vârsta lui, iar cei de mai departe aruncând asupra lui ce aveau fiecare în mîini, socotind toți că ar fi o greșeală și o nelegiuire, dacă cineva s-ar abține să-l necinstească, crezînd ei că ar răzbuna astfel pe zeii lor. Și, abia mai respirînd, l-au aruncat în închisoare, iar după două zile și-a dat sufletul ¹⁹.

32. Atunci s-a împlinit marea rînduială a lui Dumnezeu și s-a arătat nemărginita milostivire a lui Iisus, fapt întîmplat rar în comunitatea noastră, care n-a fost părăsită de ajutorul lui Hristos.

33. Căci aceia care la prima arestare au negat (că sînt creștini) au fost și ei închiși, avînd parte de chinuri, astfel tăgăduirea (credinței) nu le-a fost lor în acel timp de nici un folos.

Iar cei ce au mărturisit ceea ce erau au fost închiși ca creștini, fără să li se mai aducă nici o altă învinuire ; însă, cei ce au negat, fiind deci acuzați ca ucigași și făcători de rele, au fost îndoit pedepsiți decît ceilalți (cei rămași creștini).

34. Într-adevăr, bucuria muceniciei, speranța celor făgăduite, dragostea de Hristos și Duhul Tatălui îi ușurau pe aceia de chinuri, dar pe aceștia (care s-au lepădat de credință) conștiința îi muștra puternic, încît ei erau recunoscuți de toți ceilalți după mersul și înfățișarea lor.

35. Căci, într-adevăr, cei ce au mărturisit mergeau veseli, fețele lor fiind pline de slavă și multă bucurie, iar lanțurile îi înconjurau ca o podoabă frumoasă, așa precum sînt marginile brodate cu aur ale rochiei unei mirese gătită de nuntă ²⁰, răspîndind totodată mireasma lui Hristos ²¹, încît unora li se părea că ei sînt unși cu parfum frumos mirositor.

Dar cei ce au negat (că sînt creștini) mergeau cu ochii plecați, umiliți, schimbați la înfățișare și plini de toată rușinea ; pe lângă aceasta erau batjocoriți de păgîni ca înșelători și lipsiți de curaj și acuzați de crime omenesti, pierzînd numele lor cel cinstit, slăvit și dătător de viață. Ceilalți, văzînd aceasta, s-au întărit, încît cei care au mai fost arestați au mărturisit fără șovăire, nemaiavînd gîndul diavolului.

18. I Tim. 6, 13.

19. Biserica din Lyon celebrează sărbătoarea Sfîntului Potin la 2 iunie.

20. Ps. 44, 14—15.

21. II Cor. 2, 15.

36. (Spunind ei pe lingă acestea și altele, în urmă, adaugă îndată) :

Așadar, după aceste suferințe, sfîrșitul muceniciei lor s-a împărțit în tot felul. Căci, împletind fiecare o coroană din diferite culori și cu tot felul de flori, au adus-o Tatălui. Se cuvenea deci, ca atleții cei vi-teji, care au suferit tot felul de lupte și au biruit cu strălucire să pri-mească cununa cea mare a nemuririi.

37. Maturus, Sanctus, Blandina și Attalus au fost dați fiarelor în amfiteatru, spre a fi distracția comună a păgînilor fără milă, cu prilejul zilei de lupte cu fiarele, aleasă din cauza noastră.

38. Maturus și Sanctus au fost supuși din nou în amfiteatru la tot felul de chinuri, și, ca și cum n-ar fi suferit chiar nimic mai înainte, dar, mai ales, fiindcă biruiseră deja pe protivnic, în mai multe chipuri, avînd să dea lupta pentru cununa însăși, au suferit din nou loviturile de bice, obișnuite acolo, sfișierile fiarelor sălbatice și toate cîte un popor infuriat le striga și le porunceă, iar la urma tuturoră punerea pe scaunul de fier înroșit, de pe care trupurile lor arse răspîndeau un mi-ros de carne friptă.

39. Dar nici așa nu s-au liniștit aceștia (păgînii), ci încă și mai mult s-au infuriat, voind să învingă răbdarea lor ; însă, ca și la început, ei n-au auzit de la Sanctus nimic altceva decît cuvîntul mărturisirii (că e creștin), pe care s-a obișnuit să-l spună.

40. Deci acestora, fiindcă după o atît de mare și îndelungată luptă, mai aveau încă sufletul în ei, li s-a tăiat capul, făcîndu-se ei în ziua aceea priveriște (mulțimii) ²², în locul diferitelor lupte.

41. Iar Blandina, fiind spînzurată pe un stîlp, a fost oferită ca hrană fiarelor, sau, pentru ca luptătorii, privind-o răstignită în forma crucii și auzindu-o făcînd neîncetată rugăciune cu voce tare, să se încurajeze, văzînd ei în luptă, cu ochii trupești, în sora lor, pe Cel ce s-a răstignit pentru ei (pe Hristos), ca să convingă pe cei credincioși în El, că cel ce pătimește pentru slava lui Hristos are părășie cu Dumnezeu Cel viu.

42. Dar fiindcă nici una dintre fiare nu s-a atins atunci de ea, fiind dezlegată de pe stîlp, a fost dusă din nou la închisoare și amînată pentru o nouă luptă, pentru ca, biruind prin multe lupte să aducă șarpelui celui amăgitor (diavolului) osîndirea veșnică ; ²³ Iar ea, cea mică, cea slabă și disprețuită, care a îmbrăcat pe Hristos ²⁴, atletul cel mare și neînvins, să încurajeze pe frați, învingînd în multe chipuri pe protivnic (diavol), încoronîndu-se prin luptă cu cununa nemuririi.

22. I Cor. 4, 9 ; Evr. 10, 33.

23. Is. 27, 1. Comp. Gen. 3, 15.

24. Rom. 13, 14 ; Gal. 3, 27.

43. Attalus, fiind și el cerut cu stăruință de mulțime (căci era cunoscut) a intrat ca un luptător pregătit, avînd conștiința curată, pentru că era într-adevăr instruit în învățătura creștină și a fost totdeauna la noi mărturisitorul adevărului.

44. Și fiind adus, a înconjurat amfiteatrul, purtînd o tăbliță pe care era scris latinește : *Acesta este Attalus, creștinul*, iar poporul, aprinzîndu-se tare contra lui, aflînd guvernatorul că este roman, a poruncit să fie dus la închisoare, unde se aflau ceilalți, a scris despre ei împăratului și aștepta hotărîrea acestuia.

45. Iar timpul de așteptare n-a fost pentru ei nici spre lenevire, nici neroditor ²⁵, ci, prin răbdarea lor, s-a arătat mila cea nemăsurată a lui Hristos ; căci prin cei vii, cei morți au înviat, iar martirii au iertat pe cei ce nu au mărturisit (credința) ²⁶, încît s-a făcut multă bucurie mamei fecioare (Bisericii), fiindcă, pe cei ce i-a lepădat ca morți, i-a reprimit ca vii.

46. Căci prin aceia (prin cei vii), cei mai mulți din cei ce negaseră (că sînt creștini) și-au revenit, s-au renăscut, s-au înflăcărat și au învățat să mărturisească, încît, înviind din nou și întărindu-se, s-au prezentat la scaunul de judecată, îndreptați fiind de Dumnezeu Cel iertător, care nu vrea moartea păcătosului, ci (întoarcerea lui) spre pocăință ²⁷ —, ca să fie interogați din nou.

47. A răspuns, deci, împăratul (Marcu Aureliu) (161—180), că cei ce au mărturisit (că sînt creștini) să fie chinuiți, iar cei ce vor nega să fie eliberați. Iar începînd să se celebreze sărbătoarea țării de aici (deoarece la aceasta venea mulțime mare de oameni, dintre toate neamurile), au fost aduși la scaunul de judecată, ca la o reprezentație teatrală, și fericirii (martiri), spre a face plăcere mulțimilor. De aceea (guvernatorul) i-a judecat din nou, și celor care au arătat că au cetățenia romană, li s-au tăiat capetele, iar pe ceilalți i-a trimis la fiare.

48. Iar Hristos a fost preamărit cu putere de cei ce au tăgăduit la început, căci atunci ei au mărturisit (că sînt creștini), împotriva așteptării păgînilor. Aceștia au fost judecați aparte, ca și cum ei vor putea fi eliberați, dar, mărturisind, au fost adăugați la grupul martirilor. Au rămas, însă, în afară (necercetați), cei care n-au avut niciodată vreo urmă de credință, nici înțelesul hainei de nuntă ²⁸, nici cunoașterea fricii de

25. II Pt. 1, 8.

26. II Cor. 2, 7 ; Col. 3, 13.

27. Iez. 18, 23 ; II Pt. 3, 9 ; I Tim. 2, 4.

28. Mt. 22, 11—12.

Dumnezeu ²⁹, adică fiii pierzării ³⁰, aceia care și prin împotrivirea lor, blestemă calea (vieții).

49. Iar toți ceilalți au rămas în Biserică. Și fiind ei interogați, un oarecare Alexandru, frighian de neam, medic prin știință, care a petrecut mulți ani în Galia, cunoscut aproape de toți pentru dragostea lui față de Dumnezeu și pentru îndrăzneala cuvântului ³¹ (căci nu era lipsit de har apostolic), fiind de față la scaunul de judecată și îndemnându-i pe aceștia prin semne de aprobare la mărturisire, ca și cum i-ar naște din nou în dureri ³², a fost văzut de cei din jurul scaunului de judecată.

50. Înfuriindu-se mulțimile pentru faptul că cei ce negaseră mai înainte, acum au mărturisit (că sînt creștini), au strigat împotriva lui Alexandru că el a făcut aceasta. Iar guvernatorul i-a poruncit să se înfățișeze, și, întrebându-l cine este, spunînd că el este «*creștin*», s-a infuriat și l-a condamnat la fiare, iar a doua zi a intrat împreună cu Attalus (în amfiteatru). Căci și pe Attalus, pentru a plăcea mulțimii, guvernatorul l-a condamnat din nou la fiare.

51. Iar ei, trecînd în amfiteatru prin toate instrumentele născocite pentru chinuri, au îndurat lupta cea mare și, la sfîrșit, li s-au tăiat capetele. În tot acest timp, Alexandru nici n-a gemut, nici n-a murmurat, ci vorbea în inima sa cu Dumnezeu.

52. Iar Attalus, cînd a fost pus pe scaunul de fier înroșit, îndată ce s-a răspîndit miros de carne friptă din trupul lui, a zis către mulțime, în limba latină: «Iată ce înseamnă să mîncînci oameni, ceea ce faceți voi. Noi nici nu mîncăm oameni și nici nu facem ceva rău». Fiind întrebat, ce nume are Dumnezeu, el a răspuns: «Dumnezeu nu are nume, ca omul».

53. După toate acestea, în ultima zi a luptei cu fiarele, Blandina a fost adusă din nou împreună cu Ponticus (fratele ei), un copil de cincisprezece ani. Deși ei au fost duși în fiecare zi să vadă chinurile celorlalți, ca să-i silească să jure pe idolii lor, pentru că ei s-au împotrivit cu statornicie și i-au luat în rîs pe cei ce stăruiau ca ei să se lepede de credința (creștină), s-a infuriat mulțimea contra lor, fără să-i fie milă de vîrsta copilului și nici să se rușineze de tînăra fecioară.

54. I-au supus pe ei la toate grozăviile și i-au trecut prin tot felul de chinuri, silindu-i pe rînd să jure pe zei, dar n-au reușit să facă aceasta. Căci Ponticus era într-adevăr încurajat și întărit de sora sa.

29. Rom. 2, 24; Ps. 110, 10; Iov 28, 28; Pilde 9, 10.

30. In. 17, 12; II Tes. 2, 3.

31. Fapte 4, 29—31.

32. Gal. 4, 19.

încît și păgînii au văzut că ea este aceea care-l îndeamnă și-l întărește ; iar el, răbdînd cu vitejie toate chinurile, și-a dat sufletul.

55. Iar fericita Blandina, cea din urmă dintre toți, întocmai ca o mamă vitează care-și îndeamnă copiii (la luptă) și i-a dus victorioși în fața împăratului, trecînd și ea prin toate luptele copiilor, s-a grăbit spre aceștia ³³, bucurîndu-se și veselindu-se de sfîrșitul ei, ca și cum era chemată la ospățul de nuntă și nu spre a fi aruncată fiarelor.

56. După biciuiri, după fiare și grătar, la urmă, fiind pusă într-o plasă, a fost aruncată unui taur și, fiind asvîrlită în sus de mai multe ori de animal, ea n-a simțit nimic din cele întîmplăte, avînd speranța și așteptarea celor crezute și vorbirea cu Hristos ; apoi i s-a tăiat și ei capul. Păgînii înșiși au mărturisit că niciodată la ei n-a suferit o femeie atîtea și așa de crude chinuri.

57. Dar nici așa nu s-a săturat furia și cruzimea lor față de sfinți (creștini). Căci aceste triburi sălbatice și barbare ³⁴, erau neîncetat tulburate de fiara cea îngrozitoare (diavolul), încît mînia lor a pus din nou o stăpînire deosebită asupra trupurilor (martirilor).

58. Ei nu s-au rușinat, văzînd că au fost învinși, pentru că nu au o judecată omenească, ci mai mult s-a aprins mînia lor, ca la o fiară ; iar guvernatorul și poporul arătau față de noi aceeași nedreaptă ură, ca să se plinească Scriptura : *«Cel nelegiuit să mai facă nelegiuiri, iar cel drept să fie și mai drept»* (Dan. 12, 10 ; Apoc. 22, 11).

59. Intr-adevăr, pe cei ce au murit sufocați în închisoare, i-au aruncat la cîini, păzindu-i cu grijă noaptea și ziua ca să nu fie cîineva înmormîntat de noi ; au expus atunci la vedere și resturile rămase de la fiare și de la foc, fie bucățile sfîșiate, fie resturile arse ; iar capetele celorlalți, împreună cu trupurile lor sfîrtecate, lăsate, de asemenea, neîngropate, le-au păzit cu gardă de soldați zile de-a rîndul.

60. Și unii murmurau și scrișneau din dinți contra acestor resturi ³⁵, căutînd să primească de la ei vreo pedeapsă și mai mare ; alții, însă, rîdeau și-și băteau joc, mărînd totodată pe idolii lor, care au adus martirilor această pedeapsă ; alții mai măsurați, părădînd întrucîtva că suferă împreună cu ei, ocărau, zicînd : «Unde este Dumnezeuul lor și la ce le-a servit religia pe care au preferat-o în locul vieții lor ?».

61. La ei se afla această deosebire de păreri, dar noi ne aflam într-o mare durere, pentru că nu puteam să îngropăm în pămînt trupurile martirilor. Căci nici noaptea nu ne servea la aceasta, nici banii nu-i

33. II Mac. 7, 21—23 ; 27—29, 41.

34. Odiseea, VII, 206 : ἄγρια φύλα... Texte établi et traduit par V. Berard, L'Odyssee, Tome I : Chants I—VII, Collection des Universités de France, Paris, 1962, p. 191.

35. Fapte 7, 54.

ispiteau (pe soldați), nici rugămințile noastre nu-i înduioșau, păzindu-i în tot chipul, ca și cum ar dobîndi un mare cîștig, lăsîndu-i fără mormînt.

62. (Pe lîngă acestea, după altele, ei spun următoarele) :

Așadar, trupurile martirilor au fost batjocorite în tot chipul și lăsate în aer liber șase zile și, după aceea, fiind arse și prefăcute în cenușă, aceasta a fost aruncată de nelegiuîți în fluviul Ron, care curge prin apropiere, ca să nu mai rămînă nici un rest din ele pe pămînt.

63. Ei au făcut aceasta, socotind că ar putea învinge pe Dumnezeu și că martirii vor fi lipsiți de o nouă naștere, pentru că, ziceau ei, «să nu mai aibă speranța învierii, datorită căreia erau convinși că introduc la noi o credință străină și nouă, disprețuiesc chinurile și sînt gata să meargă la moarte cu bucurie; să vedem acum dacă vor învia și dacă Dumnezeul lor poate să-i ajute să scape din mîinile noastre».

II.

Eusebiu continuă astfel :

1. Acestea și cele arătate către împăratul despre care am vorbit (Marcu Aureliu), s-au întîmplat Bisericii lui Hristos, după care trebuie să judecăm cu mintea și cele săvîrșite în celelalte provincii (ale Imperiului). Dintre acestea, se cuvine să arătăm din aceeași scrisoare și cîteva părți prin care se descrie bunătatea și iubirea de oameni a martirilor arătați, cu propriile lor cuvinte.

2. Acești martiri au devenit în cea mai mare măsură următorii și imitatorii lui Hristos, Cel care «fiind în chipul lui Dumnezeu, nu răpire a socotit a fi întocmai cu El» (Filip. 2, 6), dar, deși se aflau în așa de mare slavă, mărturisind (că sînt creștini) nu o dată, nici de două ori, ci de multe ori, fiind sfîșiați de fiare și avînd în jurul trupului arsuri, semne și răni, nu numai că nu s-au numit pe ei înșiși *martiri*, ci nu ne-au îngăduit nici nouă să ne adresăm lor cu acest nume, ci, dacă vreodată cineva dintre noi îi numea astfel prin scris sau prin cuvînt, ei ne mustrau cu asprime.

3. Căci ei dădeau cu bucurie numele de martir lui Hristos, credinciosului și adevăratului mărturisitor, Cel dintîi născut din morți și începătorul vieții în Dumnezeu ³⁶. Și, amintind de martirii care și-au dat sufletul prin chinuri, ziceau : «Aceia sînt, într-adevăr, martiri, pe care Hristos i-a învrednicit să-i ia la Sine prin mărturisire, pecetluind cu moartea mucenicia lor, iar noi sîntem mărturisitori mici și smeriți».

Cu lacrimi rugau ei pe frați, avînd nevoie ca aceștia să facă rugăciuni necontenite pentru sfîrșitul lor.

36. Fapte 3, 15; Apoc. 3, 14; 1, 5; Col. 1, 18.

4. Ei arătau prin fapte puterea mărturisirii lor, avînd multă îndrăzneală față de păgîni, făceau cunoscută buna lor purtare prin răbdare, curaj și statornicie și se lipseau să primească de la frați numele de martiri, plini de frica de Dumnezeu.

5. Și îndată după cîteva fapte arătate pe scurt, ei spun :

Se smereau pe ei înșiși sub mîna cea puternică a lui Dumnezeu, prin care sînt înălțați acum cu putere ³⁷ ; atunci ei au apărut pe toți, dar n-au condamnat pe nimeni ; au dezlegat pe toți și n-au legat pe nimeni ³⁸ ; iar pentru cei ce i-au făcut să sufere chinuri grozave, s-au rugat ca Ștefan martirul desăvîrșit : «Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta» ³⁹. Căci dacă el se ruga pentru cei ce-l ucideau cu pietre, cu atît mai mult s-a rugat pentru frați.

6. Și îndată, după altele, ei spun : Aceasta a fost și lupta lor cea mare împotriva diavolului ; prin dragoste adevărată de frați, ca pe cei ce fuseseră înghițiți, pe care fiara îi socotea mai înainte căzuți, să-i dea afară vii. Ei nu se lăudau ⁴⁰ împotriva celor căzuți, ci, din cele ce aveau din belșug, ajutau pe cei săraci, avînd față de ei iubire de mamă, vîrsînd multe lacrimi pentru ei către Tatăl.

7. Ei au cerut viața și li s-a dat ⁴¹ și au împărtășit-o și celor de aproape, care s-au întors spre Dumnezeu întru toate biruitori. Iubind totdeauna pacea și dăruind totdeauna pacea, ei au plecat în pace la Dumnezeu, fără să lase mamei (Bisericii) suferință, nici dezbinare și război între frați, ci bucurie, pace, înțelegere și iubire.

8. Este folositor să se arate acestea și cele privitoare la dragostea fericitilor martiri față de cei căzuți dintre frați, din cauza purtării neomenești și nemiloase a celor ce s-au arătat după acestea fără îndurare față de membrii lui Hristos.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Facere, 3, 15 — I, 42, 67

Iov, 28, 28 — I, 48, 69.

Isaia, 27, 1 — I, 42, 67.

53, 2, 5 — I, 23, 64.

Iezechiel 18, 23 — I, 46, 68.

Daniel, 12, 10 — I, 58, 70.

Psalmi, 20, 4 — II, 8, 72.

44, 14—15 — I, 35, 66.

110, 10 — I, 48, 69.

Pilde, 9, 10 — I, 48, 69.

II Macabei, 7, 21—23 — I, 55, 70.

27—29, 41 — I, 55, 70.

Matei, 16, 19 — II, 5, 72.

22, 11—12 — I, 48, 68.

23, 12 și 28, 18 — II, 5, 72.

Luca I, 6 — I, 9, 62.

37. Mt. 23, 12 ; Lc. 14, 11 și 28, 14 ; Iac. 4, 6 și 10 ; I Pt. 5, 6.

38. Mt. 16, 19 și 28, 18 ; In. 20, 23.

39. Fapte 7, 60 ; comp. Lc. 23, 34.

40. Gal. 6, 4.

41. Ps. 20, 4.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră, arabă, la paragraf, iar ultima indică pagina. Numerele cu două cifre arabe, între p. 53—60, indică pagina.

- 14, 11 și 28, 14 - II, 5, 72.
 23, 34 - III, 5, 72.
 Ioan, 7, 38 - I, 22, 64.
 15, 13 - I, 10, 62.
 16, 2 - I, 15, 63.
 17, 12 - I, 48, 69.
 19, 34 - I, 22, 64.
 20, 23 - II, 5, 72.
 Fapte, 3, 15 - II, 3, 71.
 4, 29-31 - I, 49, 69.
 7, 54 - I, 15, 63.
 7, 54 - I, 60, 70.
 7, 60 - II, 5, 72.
 15, 29 - I, 26, 65.
 18, 25 - I, 9, 62.
 Romani, 2, 24 - I, 48, 69.
 8, 18 - I, 6, 62.
 12, 11 - I, 9, 62.
 13, 14 - I, 42, 67.
 I Corinteni, 4, 9 - I, 40, 67.
 III Corinteni, 2, 7 - I, 45, 68.
 2, 14 - I, 29, 65.
 2, 15 - I, 35, 66.
 Galateni, 3, 27 - I, 42, 67.
 4, 19 - I, 49, 69.
 6, 4 - II, 6, 72.
 Filipeni, 2, 6 - II, 2, 71.
 Coloseni, 1, 18 - II, 3, 71.
 3, 13 - I, 45, 68.
 I Tesaloniceni, 2, 8 - I, 10, 62.
 II Tesaloniceni, 2, 3 - I, 48, 69.
 I Timotei, 1, 16 - I, 23, 64.
 2, 4 - I, 46, 68.
 3, 15 - I, 6, 61.
 6, 13 - I, 30, 66.
 Evrei, 10, 33 - I, 6, 62.
 10, 33 - I, 40, 67.
 Iacob, 4, 6 și 10 - II, 5, 72.
 I Petru, 5, 6 - II, 5, 72.
 II Petru, 1, 8 - I, 45, 68.
 3, 9 - I, 46, 68.
 I Ioan, 3, 16 - I, 10, 62.
 Apocalipsă 3, 14 - II, 3, 71.
 22, 11 - I, 58, 70.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

- Acuzație, -ții, 56.
 Adevăr, I, 43, 68.
 Admirația, 55, 57.
 Aemilia, martiră, 54.
 Aer, 58; I, 62, 71.
 Ajutor, I, 28, 65; I, 32, 66.
 Albina, martiră, 54.
 Alcibiades, martir, 54.
 Alexandru din Frigia, medic și martir
 numit și Alexandru din Lugdun
 (Lyon), 54, 59; I, 49, 69; I, 50, 69;
 I, 51, 69.
 Alinare, I, 19, 64.
 Alumna, martiră, 54.
 Amfiteatru, 55, 57; I, 37, 67; I, 38, 67;
 I, 44, 68; I, 50, 69; I, 51, 69.
 Amintire, 59.
 An, ani, 54, 57, 58; I, 49, 69.
 Animal, 56; I, 26, 65; I, 56, 70.
 Antichitatea creștină, 58.
 Antonia, martiră, 54.
 Apa vieții, I, 22, 64.
 Apă, I, 1, 61.
 Apărare, I, 10, 62.
 Apărător, I, 10, 62.
 Apostasie, adică lepădarea credinței creș-
 tine, 57.
 Apreciere, 55.
 Aprilie, 59.
 Aproapele, I, 9, 67.
 Aprobare, I, 49, 69.
 Apropiere, I, 31, 66; I, 62, 71.
 Ardoare, 59.
 Arescius, martir, 54.
 Arestare, -ri, 53, 55, 56; I, 33, 66.
 Arsură, -uri, II, 2, 71.
 Aruncări cu pietre, 55; I, 7, 62.
 Asia Mică, 53.
 Asia proconsulară, provincie romană, 53,
 54.
 Asprime, II, 2, 71.
 Așteptare, I, 24, 65; I, 45, 68; I, 48, 68;
 I, 56, 70.
 Atingere, I, 24, 65.
 Atleți, I, 19, 64; I, 36, 67; I, 42, 67.
 Attalus din Pergam, martir în Lugdun
 (Lyon), 54, 55, 56; I, 17, 63; I, 37,
 67; I, 43, 68; I, 44, 68; I, 50, 69; I,
 52, 69.
 August (luna), 53, 55, 58, 59.
 Aur, I, 35, 66.
 Aurelian, împărat roman, 58.
 Autenticitate, 58.
 Autor, 54, 59.
 Autorități, 54.
 Avere, 57.

B

- Banii, I, 61, 70.
 Batjocură, 58.
 Băi, 55; I, 5, 61.
 Bărbați, 53.
 Bărbăție, 55; I, 7, 62.
 Bătrâni, 54.
 Belșug, II, 6, 72.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 59.
 Bibliotheca hagiographica Latina, 59.
 Biblis, martir, 54.

Bice, I, 38, 67.
 Biciuri, I, 56, 70.
 Biruitori, II, 7, 72.
 Biserică, biserici, 55, 56, 57; I, 2, 61; I, 13, 63; I, 49, 69; II, 1, 71; II, 7, 72.
 Biserica din Lyon, 53, 59.
 Biserica Romei, 54.
 Biserica din Vienna, 53, 55.
 Bisericile din Asia și Frigia, 53.
 Blandina (Blandiana), martiră, 54, 56, 57, 59; I, 17, 63; I, 18, 64; I, 19, 64; I, 37, 67; I, 41, 67; I, 53, 69; I, 55, 70.
 Blasfemie, -ii, I, 16, 63; I, 25, 65.
 Blasfemiator, -ri, I, 26, 65.
 Boală, I, 29, 65.
 Bucată, -ți, I, 59, 70.
 Bucurie, 57; I, 11, 63; I, 34, 66; I, 35, 66; I, 45, 68; I, 63, 71; II, 3, 71; II, 7, 72.
 Bunătate, II, 1, 71.
 Bunăvoință, I, 10, 62.
 Butuc, -ci, I, 27, 65.

C

Calea vieții, I, 48, 69.
 Calitate, 53.
 Cap, capete, 57; I, 40, 67; I, 47, 68; I, 51, 69; I, 56, 70; I, 59, 70.
 Capitală, 53.
 Carne friptă, 56; I, 38, 67; I, 52, 70.
 Cartier, 57.
 Casă, -se, 55; I, 5, 61.
 Căuză, I, 18, 64; I, 21, 64; I, 29, 65; I, 37, 67.
 Caznă, -ne, I, 20, 64.
 Căutare, 57.
 Căzuți (lapsi), I, 13, 63; II, 6, 8, 72.
 Cenușă, 58; I, 62, 71.
 Cel dintâi născut din morți, II, 3, 71.
 Cerere, I, 10, 62.
 Cetățean roman, 55, 56.
 Cetățenia romană, 56, 57; I, 47, 68.
 Chinuire, I, 24, 65; I, 26, 65.
 Chin, chinuri, 54, 55, 56, 57, 58; I, 6, 62; I, 14, 63; I, 16, 63; I, 18, 64; I, 20, 64; I, 24, 65; I, 27, 65; I, 33, 66; I, 34, 66; I, 38, 67; I, 51, 69; I, 53, 69; I, 54, 69; I, 56, 70; I, 63, 71; II, 3, 71; II, 5, 72.
 Chinuitor, -ri, I, 21, 64.
 Chip, -uri, I, 38, 67; I, 42, 67.
 Chipul lui Dumnezeu, II, 2, 71.
 Cinste, 55.
 Civilizația greco-romană, 58.
 Cline, ciini, I, 59, 70.
 Câmpul de luptă, I, 1, 61.
 Cîstig, I, 61, 72.
 Clasă, -e, socială, -e, 54.
 Coasta lui Hristos, I, 22, 64.
 Cohortă urbană, 55.
 Colin, J., istoric francez, 58.
 Comminius, martir, 54.

Comunitate, -ți, 42; I, 32, 66.
 Concilium, trium Galliarum, 53.
 Condamnare, -ri, 63.
 Condamnări la fiare, 56.
 Condamnări la moarte, 56.
 Condamnat, -ti, 57.
 Conferință administrativă, 53.
 Conquirendi non sunt, text, din rescriptul lui Traian din 111—112, referitor la creștini, 46.
 Conștiință, I, 34, 66; I, 43, 68.
 Convertire, -ri, 53.
 Copil, copii, 56; I, 26, 65; I, 53, 69; I, 55, 70.
 Copilandru, -i, 54, 57.
 Coroană, I, 36, 67.
 Cornelius, martir, 54.
 Credincios, -și, I, 41, 67.
 Credință, 54; 56, 57; I, 3, 61; I, 11, 63; I, 12, 63; I, 33, 66; I, 34, 66; I, 45, 68; I, 48, 68; I, 53, 69; I, 63, 71.
 Creștini, -ni, 53, 54, 55, 56, 57, 58; I, 6, 61; I, 8, 62; I, 10, 62; I, 11, 62; I, 13, 62; I, 17, 63; I, 19, 64; I, 20, 64; I, 25, 65; I, 26, 65; I, 33, 66; I, 35, 66; I, 39, 67; I, 44, 68; I, 46, 67; I, 47, 68; I, 48, 68; I, 50, 69; II, 2, 71.
 Creștini galo-romani, 55.
 Crime, 55; I, 35, 66.
 Cruce, I, 41, 67.
 Cruzime, 58; I, 9, 62; I, 28, 65; I, 57, 70.
 Culoare, -ri, I, 36, 67.
 Cultul zeiței Roma și al împăratului, 55.
 Cunoaștere, I, 48, 68.
 Cunună, I, 36, 67; I, 38, 67.
 Cununa nemuririi, I, 36, 67; I, 42, 67.
 Curaj, 54, 56, 57; I, 18, 64; I, 35, 66; II, 4, 72.
 Cuvînt, cuvinte, I, 2, 61; I, 15, 63; I, 20, 64; I, 39, 67; I, 49, 69; II, 1, 71.

D

Delegat, -ți, 53, 59.
 Demnitate, 56.
 Denunț, -țuri, 57.
 Denunțator, -tori, 57.
 Deosebire, I, 7, 62.
 Deosebire de păreri, I, 61, 70.
 Desăvîrșire, I, 9, 62.
 Dezbinare, II, 7, 72.
 Diavol, I, 5, 61; I, 14, 63; I, 23, 64; I, 25, 65; I, 27, 65; I, 35, 66; I, 42, 67; I, 57, 70; II, 6, 72.
 Dimineața, I, 18, 64.
 Dinte, -ți, I, 60, 70.
 Dioclețian, împărat roman, 58.
 Distracție, I, 37, 67.
 Doctrină, 55.
 Document, 58.
 Domnie, 55.

Domnul, I, 3, 61; I, 9, 62; I, 15, 63; I, 28, 65; II, 5, 72.
 Dorință, I, 29, 65.
 Dragoste, 59; I, 17, 63; I, 23, 64; I, 49, 69; II, 6, 72; II, 8, 72.
 Dragostea de Hristos, 59; I, 34, 66.
 Dragostea față de Dumnezeu, I, 49, 69.
 Dragoste de frați, II, 6, 72.
 Drept, -ți, I, 57, 70.
 Duhul (omului), 54; I, 9, 62; I, 29, 65.
 Duhul (Sfânt), I, 10, 62.
 Duhul Tatălui, I, 34, 66.
 Dumnezeu, 55, 58; I, 5, 61; I, 6, 61; I, 9, 62; I, 15, 63; I, 27, 65; I, 32, 65; I, 48, 69; I, 49, 69; I, 51, 69; I, 52, 69; I, 60, 70; I, 63, 71; II, 2, 3, 71; II, 5, 7, 72.
 Dumnezeuul creștinilor, I, 31, 66.
 Dumnezeuul Cel iertător, I, 46, 68.
 Dumnezeu Tatăl, I, 3, 61.
 Dumnezeuul Cel viu, I, 41, 67.
 Durată, I, 20, 64.
 Dureri, dureri, I, 11, 63; I, 49, 69; I, 61, 70.
 Dușmani, 55; I, 7, 62.
 Duumviri iure dicundo (= magistrații orașului), 56.

E

Efes, oraș, capitala provinciei romane, Asia proconsulară, 53.
 Elpenipsa, martiră, 54.
 Epagathus Vettius, martir, 54, 55.
 Episcop, 59.
 Episcopia Lugdunului, I, 29, 65.
 Erezia montanistă, 59.
 Eroism, 57.
 Eusebiu de Cezareea, istoric bisericesc, 53, 54; II, 1, 71.
 Executare, -ri, 57.
 Existență, 56.

F

Fapt, -te, 56; I, 14, 63; I, 32, 55; I, 50, 69; II, 4, 72; II, 5, 72.
 Față, fețe, I, 35, 66; I, 49, 69; I, 55, 70.
 Făcători de rele, I, 33, 66.
 Fecioară, 57; I, 53, 69.
 Femeie, femei, 54, 57; I, 25, 65; I, 56, 70.
 Fiare (sălbatic), 54, 56, 57, 58; I, 37, 67; I, 38, 67; I, 41, 67; I, 42, 67; I, 47, 68; I, 50, 69; I, 53, 69; I, 55, 70; I, 56, 70; I, 57, 70; I, 59, 70; II, 2, 71.
 Fiara (diavolul), II, 6, 72.
 Fiara cea îngrozitoare (diavolul), I, 57, 70.
 Fier înroșit, 56; I, 38, 67; I, 52, 69.
 Fiii pierzării, I, 48, 69.

Ființă, I, 13, 63.
 Filozof, 57.
 Fire, I, 20, 64.
 Floare, flori, I, 36, 67.
 Fluviu, 58; I, 62, 71.
 Foc, I, 59, 70.
 Focul (Gheenei), I, 26, 65.
 Folos, I, 33, 66.
 Folosire, I, 24, 65.
 Fond, 58.
 For, I, 8, 62.
 Formă, I, 41, 67.
 Fotinus, martir, 54.
 Fourvière, cartier în Lyon, 57.
 Franța, I, 3, 61.
 Frate, frați, 54, 58; I, 3, 61; I, 9, 62; I, 10, 62; I, 42, 67; I, 53, 69; II, 3, 5, 6, 7, 8, 71—72.
 Frică, I, 24, 65; II, 4, 72.
 Frică de Dumnezeu, I, 48, 68; II, 4, 72.
 Frigia, provincie romană în Asia proconsulară, 53, 54, 55.
 Friu, 57.
 Frumusețe, I, 17, 63.
 Furie, I, 11, 63; I, 17, 63; I, 57, 70.

G

Galia, 53, 56; I, 1, 61; I, 49, 69.
 Galitia, provincie romană din Asia Mică, 58.
 Geminus, martir, 54.
 Gamite, martir, 54.
 Gardă de soldați, I, 59, 70.
 Gaură, I, 27, 65.
 Gheena, I, 26, 65.
 Gînd, I, 35, 66.
 Grata, martiră, 54.
 Grătar, I, 56, 70.
 Greșală, I, 31, 66.
 Grigorie de Tours, 54.
 Grozăvie, -ii, I, 11, 63; I, 27, 65; I, 54, 69.
 Grijă, I, 59, 70.
 Grup, 42; I, 26, 65; I, 48, 68.
 Guvernator, 52; 56; I, 10, 62; I, 14, 63; I, 17, 63; I, 21, 64; I, 31, 66; I, 44, 68; I, 47, 68; I, 50, 69; I, 58, 70.
 Guvernatorul Galiei, 42; I, 8, 62.

H

Haină de nuntă, I, 48, 68.
 Har, I, 3, 61; I, 6, 61.
 Har apostolic, I, 49, 69.
 Harul lui Hristos, I, 24, 65.
 Herakleopolis (Sebastopolis), oraș din Pont, 58.
 Hotărîre, I, 44, 68.
 Hrană, I, 41, 67.
 Hristos, 53, 54, 59; I, 3, 61; I, 6, 62; I, 17, 63; I, 18, 64; I, 22, 64; I, 23, 64; I, 24, 65; I, 27, 65; I, 29, 65; I, 30,

66; I, 32, 66; I, 35, 66; I, 41, 67; I, 42, 67; I, 45, 68; I, 48, 68; I, 56, 70; II, 1, 2, 3, 71; II, 8, 72.

I

Idol, -li, I, 53, 69; I, 60, 70.
Iisus Hristos, I, 3, 61; I, 32, 66.
Imitator, -ri, II, 2, 71.
Imperiul roman, 55; II, 1, 71.
Inimă, I, 51, 69.
Instrument, -te, I, 51, 69.
Interogatoriu, 55, 56.
Introducere, 53; I, 4, 61.
Ioan, Sfântul Apostol, 53.
Ipoteză, -e, 58.
Irineu, Sfântul, episcop de Lugdun (Lyon), în Galia, 59.
Istoria bisericească a lui Eusebiu de Cezareea, 54.
Istoric, -ci, 53, 58, 59.
Istorisire, 58; I, 4, 61; I, 16, 63.
Iubire, I, 9, 62; I, 10, 62; II, 7, 72.
Iubire față de aproapele, I, 9, 62.
Iubire față de Dumnezeu, I, 9, 62.
Iubire de mamă, II, 6, 72.
Iubirea de oameni, II, 1, 71.
Iulius, martir, 54.
Iunie, 59.
Izvor, 53; I, 22, 64.
Izvorul cel ceresc, I, 22, 64.

I

Împărat, 53, 55, 56, 57; 58; 59; I, 44, 68; I, 47, 68; I, 55, 70; II, 1, 71.
Împotrivire, I, 48, 69.
Împreunări oedipodice (ca Oedip, care a trăit cu mama sa, fără să știe), 56; I, 14, 63.
Început, 53, 54, 56, 58; I, 4, 61; I, 5, 61; I, 48, 68.
Începutul vieții, II, 3, 71.
Închidere, -ri, I, 27, 65.
Închinare lui Dumnezeu, I, 15, 63.
Închisoare, -ri, 54, 55, 56; I, 7, 62; I, 27, 65; I, 28, 65; I, 31, 66; I, 42, 67; I, 44, 68; I, 59, 70.
Îndrăzneala Cuvintului, I, 49, 69; II, 4, 72.
Îndurare, II, 8, 72.
Înfățișare, I, 23, 65; I, 24, 65; I, 34, 66; I, 35, 67.
Îngrijire, I, 28, 65.
Înșelători, I, 35, 66.
Întoarcere, I, 46, 68.
Întrebare, -ări, I, 20, 64.
Întristare, I, 11, 63.
Întuneric, I, 27, 65.
Înțelegere, II, 7, 72.
Înțelesul, I, 48, 68.
Învățătură, -ri, I, 9, 62.
Învățătura creștină, I, 43, 68.

Înviere, 58; I, 63, 71.
Învinuire, I, 33, 66.

J

Jafuri, 55; I, 7, 62.
Judecată, I, 9, 62; I, 46, 68; I, 49, 69; I, 57, 70.
Julia, martiră, 54.
Julius, martir, 54.
Justa, martiră, 54.

L

Lacrimi, II, 6, 72.
Lanțuri, I, 35, 66.
Laudă, I, 9, 62.
Lealism politic, 55.
Legat imperial, 55, 56; I, 8, 62.
Legatus propraetore Augusti, 55.
Legături, 53, 55.
Legislația romană, 57.
Lenevire, I, 45, 68.
Liber, -ri, I, 20, 64.
Libertate, 57.
Limba greacă, 61.
Limba latină, 56; I, 20, 64; I, 52, 69.
Listă, 54.
Loc, 55; I, 5, 61; I, 27, 65; I, 40, 67; I, 60, 70.
Locuitori, -ri, 53.
Lovitură, -uri, I, 18, 54.
Lovituri de bice, I, 38, 67.
Lucru, -uri, I, 25, 65.
Lugdunum (Lyon), 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59; I, 1, 61; I, 3, 61; I, 29, 65.
Luptă, -te, 59; I, 11, 63; I, 17, 63; I, 36, 67; I, 37, 67; I, 40, 67; I, 41, 67; I, 42, 67; I, 51, 69; I, 55, 70; II, 6, 72.
Lupta cu fiarele, I, 53, 69.
Luptătoare, I, 18, 64.
Luptător, -ri, I, 17, 63; I, 41, 67; I, 43, 68.
Lustru, 58.
Lyon, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59.

M

Macarius, martir, 54.
Magistrat, -li, 55, 56; I, 8, 62; I, 30, 55.
Magistrații orașului, 56.
Mamă, II, 6, 72.
«Mama fecioară», adică Biserica, 57; I, 45, 68; II, 7, 72.
Mamă vitează, I, 55, 70.
Mamilia, martiră, 54.
Manifestare, 55.
Marcu Aureliu, filozof și împărat roman, 53, 55, 56, 57, 58, 59; I, 47, 68; II, 1, 71.
Margine, -ni, I, 35, 66.
Martir, -ri, 53, 54, 58, 59; I, 2, 61; I, 4, 61; I, 10, 62; I, 11, 62; I, 16, 63; I, 18, 64; I, 24, 64; I, 26, 65; I, 27, 65;

- I, 45, 68; I, 47, 68; I, 57, 70; I, 60, 70; I, 61, 70; I, 62, 71; I, 63, 71; II, 1, 2, 3, 71; II, 4, 5, 8, 72.
 Martiriul, 53, 54, 56, 58; I, 6, 62.
 Martori oculari, 58.
 Martyrologium Hieronymianum, 59.
 Materna, martiră, 54.
 Maturus, neofit — de curînd botezat, martir, 54; I, 17, 63; I, 37, 67; I, 38, 67.
 Mărime, I, 4, 61; I, 20, 64.
 Mărire, I, 3, 61.
 Mărturie, -ii, 53, 57; I, 23, 64.
 Mărturisire, I, 11, 63; I, 19, 64; I, 22, 64; I, 30, 66; I, 39, 67; I, 49, 69; II, 3, 71; II, 4, 72.
 Mărturisitor, I, 43, 68; II, 3, 71.
 Măsură, I, 15, 63.
 Medic, I, 49, 69.
 Membru, -re, I, 24, 65.
 Membrii lui Hristos, II, 8, 72.
 Mers, I, 34, 66.
 Metropolă, -le, I, 1, 61.
 Mielul (Iisus Hristos), I, 10, 62.
 Milă, I, 31, 66; I, 37; 67; I, 45, 68; I, 53, 69.
 Milostivire, I, 32, 66.
 Minte, II, 1, 71.
 Minune, -ni, I, 23, 64.
 Mireasă, I, 35, 66.
 Mireasma lui Hristos, I, 35, 66.
 Miros de carne friptă, 56; I, 38, 67; I, 52, 69.
 Mișcarea montanistă, 55.
 Mînă, mîini, I, 24, 65; I, 31, 66; I, 63, 71.
 Mina cea puternică a lui Dumnezeu, II, 5, 72.
 Mîngîietor, I, 10, 62.
 Mînie, I, 4, 61; I, 15, 63; I, 57, 70.
 Mîntuire, I, 3, 61.
 Moarte, I, 45, 68; I, 63, 71; II, 3, 71.
 Moarte martirică, 54.
 Moment, I, 11, 62; I, 26, 65.
 Monument, -te, 58.
 Mormînt, I, 61, 71.
 Mort, morți, 57; I, 45, 68.
 Mucenicie, I, 11, 63; I, 29, 65; I, 34, 66; I, 36, 67; II, 3, 71.
 Multime, 55; I, 7, 62; I, 17, 63; I, 30, 66; I, 40, 67; I, 43, 68; I, 50, 69; I, 52, 69; I, 53, 69.
N
 Narratio — istorisire, 58.
 Naștere, 58; I, 63, 71.
 Neam, I, 10, 62; I, 20, 64; I, 47, 68; I, 49, 69.
 Necredință, I, 9, 62.
 Nelegiuire, I, 9, 62; I, 31, 66; I, 58, 70.
 Nelegiuit, -ți, I, 24, 64; I, 62, 71.
 Nemurire, I, 36, 67.
 Neofit, -ți, creștin de curînd botezat, 54.
 Neoprofetism, 55.
 Nesiguranță, I, 12, 63.
 Nevoie, I, 18, 64; II, 3, 71.
 Noapte, I, 59, 70; I, 61, 70.
 Număr, 56; I, 10, 62; I, 11, 63; I, 13, 63.
 Nume, 54, 56; I, 20, 64; I, 35, 66; I, 52, 69; II, 2, 71; II, 4, 72.
 Nuntă, 57; I, 35, 66; I, 48, 68; I, 55, 70.
O
 Obicei, 53.
 Ocazie, 53, 55.
 Ochi, I, 35, 66; I, 41, 67.
 October, martir, 54.
 Oedip, 56; I, 14, 63.
 Oficiu, 57.
 Om, oameni, 56; I, 14, 63; I, 17, 63; I, 20, 64; I, 26, 65; I, 28, 65; I, 47, 68; I, 52, 69; II, 1, 71.
 Opinie, 58.
 Origine, 54, 55.
 Oraș, orașe, 53, 56; I, 2, 61; I, 20, 64.
 Orori, 55.
 Osîndirea veșnică, I, 42, 67.
 Ospăț, de nuntă, 57; I, 55, 70.
 Ospete thiestice (= păgînii acuzau pe creștini că-și mînlîcă copiii), 56; I, 14, 63.
Q
 Quarta, martiră, 54.
P
 Pace, I, 3, 61; II, 7, 72.
 Paraclet, I, 10, 62.
 Parfum, I, 35, 66.
 Parte, părți, 53, 55, 56, 57; I, 24, 64; II, 1, 71.
 Patrologi, 59.
 Păcat, II, 5, 72.
 Păcătos, -și, I, 46, 68.
 Păgîn, -ni, 55, 56, 57, 58; I, 4, 61; I, 14, 63; I, 20, 64; I, 35, 66; I, 37, 67; I, 39, 67; I, 48, 68; I, 54, 69; I, 56, 70; II, 4, 72.
 Pămînt, I, 61, 70; I, 62, 71.
 Părere, 58; I, 61, 70.
 Părtășie, I, 41, 67.
 Păstorie, I, 29, 65.
 Pedepsă, -se, I, 6, 62; I, 12, 63; I, 24, 65; I, 60, 70.
 Pedepsă vremelnică, I, 26, 65.
 Ptdeapsă vremelnică, I, 26, 65.
 Pergam, oraș din provincia romană Asia proconsulară, 54, 55, 56.
 Persecuție, 53, 55, 58; I, 4, 61.
 Persecutor, -ri, 56.
 Philomînus, martir, 54.
 Piață, -țe, 55; I, 5, 61.
 Piatră, -re, II, 5, 72.

Picior, -re, I, 27, 65; I, 31, 66.
 Pierzare, I, 48, 69.
 Pildă, I, 23, 64.
 Plasă, I, 56, 70.
 Plăcere, I, 47, 68.
 Plăci înroșite de aramă, I, 21, 64.
 Plinătatea iubirii, I, 10, 62.
 Pocăință, I, 46, 68.
 Podoabă, I, 35, 66.
 Pompeia, martiră, 54.
 Pont, provincie romană din Asia Mică, 58.
 Ponticus, martir, 54, 57; I, 53, 69, I, 54, 69.
 Popor, 57; I, 8, 62; I, 38, 67; I, 44, 68; I, 58, 70.
 Populație, 53, 54, 55.
 Pornirea celui rău, I, 6, 62; I, 21, 64.
 Poruncă, -ci, I, 9, 62.
 Posthumiana, martiră, 54.
 Potinus, episcop de Lugdunum (Lyon), martir și sfânt, 54, 59; I, 29, 65.
 Povestire, 58.
 Preot, 59.
 Prevedere, -ri, 56.
 Prilej, I, 37, 67.
 Primire, 57.
 Primus, martir, 54.
 Priveliște, I, 40, 67.
 Problemă, 55, 59.
 Proprietar, 53; I, 9, 62.
 Protivnicul (diavolul), I, 5, 61; I, 23, 64; I, 38, 67; I, 42, 67.
 Provincie, -ii, 53; II, 1, 71.
 Pumn, pumni, I, 31, 66.
 Punerea picioarelor în butuci, I, 27, 65.
 Punerea pe scaunul de fier înroșit, I, 38, 67.
 Puntare, II, 4, 8, 72.
 Putere, -ri, 55; I, 5, 61; I, 8, 62; I, 19, 64; I, 30, 66; I, 48, 68; II, 4, 5, 72.
 Putință, I, 24, 65.

R

Rană, răni, I, 23, 64; I, 31, 66; II, 2, 71.
 Rang social, 56.
 Răbdare, I, 6, 61; I, 27, 65; I, 39, 67; I, 45, 68; II, 4, 72.
 Răniri, 55; I, 7, 61.
 Răspuns, 56, 57.
 Rău, 56; I, 6, 61; I, 52, 69.
 Război între frați, II, 7, 72.
 Războinici, 55; I, 7, 62.
 Realitate, 58.
 Reîntoarcere, 54.
 Religie, I, 60, 70.
 Religia romană, 54.
 Reluare, I, 19, 64.
 Repaos, I, 19, 64.
 Reprezentant, 55.
 Reprezenție, I, 47, 68.
 Rescriptul lui Traian, 56, 57.
 Respect, 55; I, 31, 66.

Rest, -uri, I, 59; 70; I, 60, 70; I, 62, 71.
 Rînduială, I, 32, 66.
 Ris, -ul, I, 53, 69.
 Rivnă, 55; I, 9, 62; I, 11, 63; I, 29, 66.
 Rochie, I, 35, 66.
 Rodone, martir, 51.
 Roma, 55, 59.
 Roman, -ni, 53; I, 44, 68.
 Ron, fluviu în Gallia, 53, 58; I, 1, 61; I, 62, 71.
 Rudenie, I, 15, 63.
 Rugăciune, -ni, I, 41, 67; II, 3, 73.
 Rugăminti, I, 61, 71.
 Ruină, ruine, 57.
 Rușine, I, 35, 66.

S

Sacrificiu, 57.
 Sanctus, diaconus, din Vienna, 54, 55; I, 17, 63; I, 20, 64; I, 37, 67; I, 38, 67; I, 39, 67.
 Satana, I, 16, 63.
 Sărac, -ci, II, 6, 72.
 Sărbătoare, 53, 55.
 Sărbători păgîne, 53, 55.
 Scaun de fier înroșit, 56; I, 38, 67.
 Scaun de judecată, I, 46, 68; I, 47, 68; I, 49, 69.
 Sclavă, 54, 56, 57.
 Sclav, sclavi, 53, 54, 56, 57; I, 20, 64.
 Scriptură, I, 58, 70.
 Scrisoarea Bisericii din Lugdunum (Lyon) și Vienna către Bisericele din Asia și Frigia, 53, 54, 55, 58, 59; I, 2, 61; I, 3, 61; II, 1, 71.
 Seară, I, 18, 64.
 Sebastopolis-Herakleopolis, oraș din provincia romană Pont, 58.
 Semn, -ne, I, 49, 69; II, 2, 71.
 Semne de aprobare, I, 49, 69.
 Serviciu, 56.
 Servii, I, 3, 61; I, 5, 61.
 Servitori, I, 14, 63.
 Sfinți (creștini), I, 4, 61; I, 14, 63; I, 57, 70.
 Sfinșit, 53, 55, 57; I, 36, 67; I, 51, 69; I, 55, 70; II, 3, 71.
 Sfinșirile fiarelor sălbatice, I, 38, 67.
 Silviu, martir, 54.
 Sistem, 57.
 Singe, 56.
 Singe, de animal, I, 26, 65.
 Sînul Bisericii, 56.
 Slab, -bi, I, 6, 61; I, 11, 63.
 Slavă, I, 17, 63; I, 27, 65; I, 35, 66; II, 2, 71.
 Slava lui Hristos, I, 23, 64; I, 41, 67.
 Slava viitoare, I, 6, 62.
 Slăbiciune, I, 18, 64; I, 29, 65.
 Slujire, I, 9, 62.
 Slujitor, -ri, I, 27, 65.

Soldați, I, 14, 63; I, 17, 63; I, 30, 66; I, 59, 70; I, 61, 70.
 Somn, I, 26, 65.
 Soră, 54, 57; I, 54, 69.
 Sosire, 56.
 Speranță, 58; I, 3, 61; I, 34, 66; I, 56, 70.
 Speranța învierii, 58; I, 63, 71.
 Stamas, martir, 54.
 Statormicie, I, 53, 69; II, 4, 72.
 Stăpîn, 57.
 Stăpînă, I, 18, 64.
 Stăpînire, I, 57, 70.
 Stăruință, I, 43, 68.
 Stîlp, -i, I, 6, 61; I, 17, 63; I, 41, 67; I, 42, 67.
 Stîncă, 57.
 Strălucire, I, 36, 67.
 Strigăte, 55; I, 7, 62; I, 30, 66.
 Suferință, -te, 53, 54, 58; I, 6, 62; I, 36, 67; II, 7, 72.
 Suflet, 54; I, 10, 62; I, 18, 64; I, 27, 65; I, 28, 65; I, 29, 65; I, 31, 66; I, 40, 67; I, 54, 70; II, 3, 71.
 Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, 59.

Ș

Șarpele cel amăgitor (diavolul), I, 42, 67.
 Șovăire, I, 35, 66.
 Ștefan, martirul, II, 5, 72.
 Știință, I, 49, 69.

T

Tatăl (Dumnezeu), I, 23, 64; I, 36, 67; II, 6, 72.
 Taur, I, 56, 70.
 Tăblită, 55; I, 44, 68.
 Tăgăduirea credinței, I, 33, 66.
 Tărie, I, 18, 64; I, 20, 64.
 Teamă, I, 12, 63.
 Temelie, I, 17, 63.
 Temniță, I, 8, 62; I, 27, 65.
 Thyest, 56; I, 14, 63.
 Timp, 53, 56; I, 15, 63; I, 26, 65; I, 31, 66; I, 33, 66; I, 45, 68; I, 51, 69.
 Tinerețe, I, 9, 62.
 Tiran, -ni, I, 27, 65.
 Titus, martir, 54.
 Thompson, J. W., istoric american, 58.
 Tîrîri pe jos, 55; I, 7, 62.
 Ton, 58.
 Tortură, -uri, 53, 54, 56.
 Traian, împărat roman, 56, 57.
 Trecători, 58.
 Trib, -uri, I, 57, 70.
 Tribun, 55; I, 8, 62.
 Tribunal, I, 10, 62; I, 29, 65; I, 30, 66.
 Trifime, martir, 54.

Trup, 54, 58; I, 18, 64; I, 21, 64; I, 23, 64; I, 24, 64; I, 28, 65; I, 29, 65; I, 38, 67; I, 52, 69; I, 57, 70; I, 59, 70; I, 61, 70; I, 62, 71; II, 2, 71.

Ț

Țară, I, 1, 61; I, 47, 68.

U

Ucenic, I, 10, 62.
 Ucidere, 59.
 Ucigași, I, 33, 66.
 Uimire, 57.
 Ulpus (aliter-Alpius), martir, 54.
 Uneltire, -ri, I, 27, 65.
 Ură, 57.
 Urmă, I, 48, 68.

V

Val de neo-profetism, 55.
 Vale, 53.
 Valerian, împărat roman, 58.
 Vedere, I, 59, 70.
 Venire, I, 8, 60.
 Venirea viitoare, I, 5, 61.
 Vettius Epagatus, martir, 54, 55; I, 9, 62.
 Viață, 53; I, 22, 64; I, 35, 66; I, 48, 69; I, 60, 70; II, 3, 71; II, 6, 72.
 Viclenia diavolului, I, 14, 63.
 Vienna (Vienne), oraș pe valea Ronului, în Galia, 53, 54, 55, 58, 59; I, 1, 61; I, 3, 61.
 Vietuire, I, 9, 62.
 Vindecare, I, 24, 65.
 Vitalis, martir, 54.
 Vitejie, I, 54, 70.
 Vivliada, martiră, 54, 56; I, 25, 65.
 Viu, vii, 57; I, 45, 68; I, 46, 68; II, 6, 72.
 Vinătaie, I, 23, 64.
 Virstă, I, 29, 65; I, 31, 66; I, 53, 69.
 Voce, I, 10, 62; I, 41, 67.
 Vorbire, I, 56, 70.
 Vreme, I, 6, 62.

Z

Zacharias presbyter, martir, 54.
 Zaharia, preotul, I, 9, 62; I, 10, 62.
 Zeiller, J., istoric francez, 58.
 Zeița, Roma, 55.
 Zeu, zei, I, 31, 66; I, 54, 69.
 Zi, zile, 54, 55, 56, 58; I, 13, 63; I, 24, 64; I, 31, 66; I, 37, 67; I, 50, 69; I, 53, 69; I, 59, 70; I, 62, 71.
 Zoticus, martir, 54.
 Zotimus, martir, 54.
 Zvon, -uri, I, 15, 63.

MARTIRIUL SFINȚILOR SCILITANI

(17 iulie 180)

INTRODUCERE

La 17 iulie 180, au suferit mucenicia pentru Hristos la Cartagina, în Africa, sub împăratul Comod (180—192), în timpul celui de al doilea consulat al lui Claudianus, cei doisprezece martiri scilitani, numiți așa după cetatea Scilli sau Scillium, din Numidia proconsulară, de unde erau originari, fiind judecați și condamnați la moarte prin decapitare de proconsulul P. Vigellius Saturninus, care-și avea reședința la Cartagina. Tertulian se exprimă astfel despre proconsulul Africei, Saturninus : «Acesta a fost primul care a folosit sabia contra noastră» = «Primus hic gladium in nos egit»¹. Într-adevăr, cei doisprezece creștini din Scillium au fost primii martiri în Africa. Actul martiric ne-a păstrat numele lor, care sînt următoarele : Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Secunda, Vestia, Veturius, Felix, Aquilinus, Laetantius; Januaria și Generosa².

Nu s-a reușit pînă în prezent să se precizeze localizarea cetății Scillium din Numidia.

Actul martirilor scilitani este cel mai vechi document de limbă latină creștină.

Unii istorici sînt de părere că Actul martiric al Sfinților scilitani a constituit o introducere la Acta Cypriani († 14 septembrie 258)³. F. Cor-

1. Tertulian, *Ad Scapulam*, III, P.L., I, col. 780 A; R. Stiglitz, P. Vigellius Saturninus, la A. Paulus, G. Wissowa, W. Kroll, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Band VIII, sechszenter Halbband, Stuttgart, 1958, col. 2569—2570.

P. Vigellius Saturninus a fost mai înainte *legatus pro praetore Augusti* în provincia Moesia Inferior. Numele său s-a păstrat într-o inscripție din Troesmis (Iglîța, Turcoaia, jud. Tulcea) descoperită în 1861, dedicată de ordo Troesmensium, după anul 170 lui Vigellius Saturninus, personaj care purta multe nume, sub forma aceasta : Vigellius Raius Florius Saturninus Atilius Braduarus Caucidius Tertullus. Vezi *Corpus Inscriptionum Latinarum*, ed. Th. Mommsen, t. III, pars prior, nr. 775, Berolini, 1873, p. 146 și t. III, pars posterior, nr. 6183, Berolini, 1873, p. 1005; Radu Vulpe și Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos*, t. I, București, 1968, p. 169; A. Stein, *Die Legaten von Moesien*, Budapesta, 1940, p. 79.

2. *Passio Sanctorum Scillitanorum*, 1 și 14—15, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 86 și 88.

3. H. Musurillo, op. cit., p. XXII.

saro a emis ipoteza că textul original al martirilor din Scillium cuprindea numai șase martiri, iar ceilalți șase au fost adăugați din martirologiul de la Cartagina ⁴.

H. Karpp crede, de asemenea, că au fost două grupe de martiri, al doilea grup fiind adăugat în Acta Sanctorum Scillitanorum ca făcând parte din aceeași arie și perioadă de timp ⁵.

Asemenea ipoteze nu sînt necesare, deoarece cei doisprezece martiri sînt menționați în sentința finală a proconsulului P. Vigellius Saturninus, păstrată în Actul lor martiric ⁶.

Cei doisprezece martiri au fost introduși în secretariat — în secretario ⁷, adică în sala de ședințe a tribunalului din Scillium, la 17 iulie 180, spre a fi audiați și judecați. Judecata și condamnarea Sfinților scilitani s-a făcut în aceeași zi, deși proconsulul P. Vigellius Saturninus le-a propus un răgaz de treizeci de zile spre a se răzgîndi. Dar Speratus, purtătorul lor de cuvînt, a răspuns cu îndrăzneală lui Saturninus: «Într-o chestiune atît de dreaptă, nu este nevoie de gîndire» ⁸.

Din actul lor martiric mai aflăm că ei aveau cu ei, într-o lădiță, cărțile Vechiului și Noului Testament. Astfel, cînd proconsulul P. Vigellius Saturninus i-a întrebat: «Ce lucruri se află în lădița voastră?», Speratus a răspuns: «Cărțile Sfinte și Scrisorile lui Pavel, un bărbat drept» ⁹.

Este cea dintîi mențiune, din care aflăm că din a doua jumătate a secolului al II-lea, creștinii de limbă latină din provinciile Imperiului roman se aflau în posesia primei versiuni a traducerii Sfintei Scripturi în latinește — Afra, care se folosea în bisericile din provincia romană Africa, sau poate Italia.

Cei doisprezece martiri scilitani, fiind cetățeni romani, au fost condamnați la moarte prin decapitare, în ziua de 17 iulie 180, sentința fiind citită de pe o tăbliță de proconsulul P. Vigellius Saturninus. Martirii au zis: «Mulțumim lui Dumnezeu... Astăzi sîntem martiri în ceruri» ¹⁰. Apoi, proconsulul Saturninus a poruncit și crainicilor să citească sentința de

4. F. Corsaro, *Note sugli «Acta Martyrum Scillitanorum»*, în «Nuovo Didaskaleion», Catania, 1956, p. 5—51, în deosebi p. 38—39; H. Musurillo, *op. cit.*, p. LXV, nota 18.

5. H. Karpp, *Die Zahl der Scillitanischen Märtyrer*, în «Vigiliae christianae», Amsterdam, 15 (1961), p. 165—172; H. Musurillo, *op. cit.*, p. LXV, nota 18.

6. *Passio Sanctorum Scillitanorum*, 14 și 16, ed. H. Musurillo, p. 88.

7. R. Hanslik, *Secretarium und Tribunal in den Acta Martyrum Scillitanorum*, în *Mélanges Mohrmann*, Utrecht, 1963, p. 65; H. Musurillo, *op. cit.*, p. LXV, nota 18.

8. *Passio Sanctorum Scillitanorum*, 11 și 13, ed. H. Musurillo, p. 88.

9. *Ibidem*, 12, ed. cit., p. 88. Vezi și studiile: I. Mohrmann, *Etude sur le latin des chrétiens*, Rome, 1958; Idem, *Latin vulgaire, latin des chrétiens, latin médiéval*, Paris, 1955; Idem, *Les origines de la latinité chrétienne à Rome*, în «Vigiliae Christianae», Amsterdam, 3 (1949), p. 67—107; G. Bardy, *La question des langues dans l'Eglise ancienne*, t. I, Paris, 1947.

10. *Ibidem*, 15 ed. cit., p. 88.

6 — Actele martirice

condamnare la moarte a martirilor, care este aceasta : «Am poruncit să fie duși la moarte Speratus, Nartzalus, Cittinus, Veturius, Felix, Aquilinus, Laetantius, Januaria, Generosa, Vestia, Donata, Secunda» ¹¹. Sentința a fost executată în aceeași zi.

Precum se vede, șapte dintre martiri erau tineri sau bărbați mai în vîrstă, și cinci erau tinere fecioare sau femei, care s-au încoronat cu martiriul și s-au învrednicit de cununa cea neveștejită a nemuririi și vieții veșnice.

Acta Sanctorum Scillitanorum este cel mai vechi act martiric autentic în limba latină. Ele păstrează în întregime forma primară a procesului-verbal de judecată, copiate de creștini de la tribunalul din Cartagina, în Africa. De aceea autenticitatea lor n-a fost contestată pînă azi de nici un istoric, oricît de exigent ar fi fost. În același timp, ele au și o mare valoare filologică și literară, fiind cel dintîi monument de limbă latină creștină.

Martyrologium Hieronymianum pune pomenirea Sfinților mucenici scilitani la 17 iulie ¹², Bibliotheca hagiographica Graeca, la 17 iulie ¹³, iar Bibliotheca hagiographica Latina, la 14 iulie ¹⁴, dată care este greșită.

*
*
*

Prezentăm traducerea de față după ediția lui H. Musurillo, op. cit., p. 86—89, text latin cu traducere engleză.

Vezi și edițiile următoare ale textului latin : R. Knopf, G. Krüger, G. Ruhbach, op. cit., p. 28—29 ; G. Lazzati, Gli sviluppi..., p. 128—130 ;

11. *Ibidem*, 16, ed. cit., p. 88.

12. Ed. J. B. De Rossi et L. Duchesne, t. II, pars prior, p. 92 ; ed. H. Delehay et H. Quentin, t. II, pars posterior, p. 380.

13. Ed. Fr. Halkin, t. I, p. 245.

14. E. Socii Bollandiani, t. II, p. 1091—1092.

Studii : Adrian Hastings, *A History of African Christianity*, 1950—1975, Cambridge, 1979 ; Jean Daniélou, *Les origines du christianisme latin*, Paris, 1978 ; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurèle à Anastase* (coll. Nouvelle Cléo, 11), 2-e éd. Paris, 1970 ; R. Klein, *Das frühe Christentum im römischen Staat*, Darmstadt, 1971 ; A. Hamman, *La vie quotidienne des premiers chrétiens au II-e siècle (95—197)*, Paris, 1971 ; V. Monachino, *Il fondo giuridico delle persecuzioni nei primi due secoli*, Roma, 1955 ; F. Grosso, *La lotta politica al tempo din Commodus*, Turin, 1964 ; H. Grégoire, P. Orgels, J. Moreau, et A. Maricq, *Les persécutions dans l'Empire Romain*, in «Mémoires de L'Académie royale de Belgique», 56, 5, Bruxelles, 1964, p. 28 ; J. Daniélou et H. Marou, *Nouvelle histoire de l'Eglise*, t. I, *Des origines à saint Grégoire le Grand*, Paris, 1968, p. 171, 173, 184 ; J. Vogt, *Christenverfolgung*, in *Reallexikon* cit., col. 1176 ; J. Lebreton et J. Zeiller, op. cit., p. 317—318 ; P. de Labriolle, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, 3-e éd., Paris, 1947, p. 94 ; H. Delehay, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 60—63 și 397—400 ; Martin Schantz, *Geschichte der römischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justiniani. Dritter Teil : Die Zeit von Hadrian 117 bis auf Constantin 324*, 3-e Auflage von Carl Hosius und S. Krüger, München, 1922, p. 254 și 439 ; Paul Monceaux, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, Paris, 1924, p. 53 ; Idem, *Histoire littéraire d'Afrique chrétienne*, t. I, Paris, 1901, p. 61—70 ; P. Allard, op. cit., t. I, 4-e éd., p. 460—471 ; B. Aubé, *Etude sur un nouveau texte des Actes des martyrs Scillitains*, Paris, 1881.

G. Rauschen, *Passio Sanctorum Scillitanorum*, în *Monumenta minora saeculi secundi. Florilegium Patristicum*, Bonnae, 1914, p. 120—122 ; Th. Ruinart, op. cit., p. 132—134 ; Carolus de Smedt, *Passio Martyrum Scillitanorum*, în «*Analecta Bollandiana*», VIII (1889), p. 6—8.

Versiunea greacă a textului Actului martiric al Sfinților Scilitani a fost editată după Codex Parisinus Graecus, 1470 (s. IX) de J. Armitage Robinson, *The Acts of the Scillitan Martyrs (Text and Studies I, 2. Appendix)*, Cambridge, 1891, p. 113—117.

Am consultat și următoarele traduceri : A. Hamman, op. cit., traducere italiană, p. 75—77 ; P. Hanosin, op. cit., trad. franceză, p. 57—59 ; P. Monceaux, *La vraie Légende dorée*, p. 141—143 ; Vincenzo Corrente, *Atti dei martiri. Gli atti dei martiri Scillitani...*, Siena, 1928, p. 3—6 ; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 137—140 ; G. Rauschen, *Echte alte Märtyrerakten. Das Leiden der Scillitanischen Märtyrer*, op. cit., trad. germană, p. 29—31 ; H. Leclercq, *Les Martyrs*, Paris, 1902 și ed. din 1921, trad. franceză ; P. Allard, *Histoire des persécutions pendant les deux premiers siècles*, Paris, 1911, p. 467—470.

În limba română : Ion Dinu, op. cit., p. 72—74.

MARTIRIUL SFINŢILOR SCILITANI

(17 iulie 180)

PRIMUL DOCUMENT CREŞTIN DE LIMBĂ LATINĂ

1. La Cartagina, în timpul celui de al doilea consulat al lui Claudianus, cu 16 zile înaintea calendelor lui august (17 iulie), fiind introduşi în sala de şedinţe (în secretariat), *Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Secunda* şi *Vestia*, proconsulul Saturninus a zis : Puteţi dobîndi iertarea stăpînului nostru împăratul (Comod 180—192), dacă vă întoarceţi la gîndirea cea bună.

2. *Speratus* a zis : N-am făcut rău niciodată, nici n-am săvîrşit vreo nedreptate ; n-am blestemat niciodată, ci, rău primiţi, am mulţumit, pentru că respectăm pe împăratul nostru.

3. Saturninus proconsulul a zis : Şi noi sîntem credincioşi, iar religia noastră este simplă, jurăm pe soarta stăpînului nostru, împăratul, şi ne rugăm pentru sănătatea lui, ceea ce trebuie să faceţi şi voi.

4. *Speratus* a zis : De vei îngădui ca urechile tale să mă asculte în linişte, spun taina (credinţei) celei simple.

5. Saturninus a zis : Nu voi lăsa urechile noastre (să audă) de la tine că începi să spui lucruri rele despre cele sfinte ale noastre ; ci mai degrabă jură pe divinitatea stăpînului nostru împăratul.

6. *Speratus* a zis : Eu nu cunosc împărăţia acestei lumi ; ci servesc mai ales acelui Dumnezeu, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut ¹, nici nu poate să-L vadă cu aceşti ochi. Furt n-am făcut ; iar dacă cîştig ceva, dau dajdie : Fiindcă cunosc pe Domnul meu, regele regilor şi împăratul tuturor neamurilor.

7. Saturninus proconsulul a zis : Lăsaţi-vă de această rătăcire. *Speratus* a zis : Rătăcirea cea rea este a ucide şi a spune mărturie mincinoasă ².

1. *In.* 1, 18 ; *I In.* 4, 12 ; *I Tim.* 6, 16 ; *Ieş.* 23, 19—20 ; *Deut.* 4, 12.

2. *Mt.* 5, 21, 33—37 ; 19, 18 ; *Mc.* 10, 19 ; *Lc.* 18, 20 ; *Ieş.* 20, 13 şi 15 ; *Deut.* 5, 17 şi 19.

8. Saturninus proconsulul a zis : Nu mai fiţi părtaşi la această ne-bunie. Cittinus a zis : Noi nu avem pe altul de care să ne temem, decît pe Domnul Dumnezeu nostru, Care este în ceruri.

9. Donata a zis : Dau cinste împăratului, ca împăratului ; mă tem însă de Dumnezeu. Vestia a zis : *Sînt creştină*. Secunda a zis : Ceea ce sînt, aceea vreau să fiu.

10. Saturninus proconsulul a zis lui Speratus : Stăruieşti să fii creştin ? Speratus a zis : *Sînt creştin* ; şi împreună cu el au mărturisit toţi.

11. Saturninus proconsulul a zis : Vreţi, oare, un timp, pentru a vă gîndi ? Speratus a zis : Într-o chestiune atît de dreaptă, nu e nevoie de gîndire.

12. Saturninus proconsulul a zis : Ce lucruri se află în lădiţa voastră ? Speratus a zis : Cărţile sfinte şi scrisorile lui Pavel, un bărbat drept.

13. Saturninus proconsulul a zis : Aveţi un răgaz de treizeci de zile ca să vă răzgîndiţi. Speratus a spus iarăşi : *Sînt creştin* ; şi împreună cu el au mărturisit toţi.

14. Saturninus proconsulul a citit hotărîrea de pe tăbliţă : «Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Vestia, Secunda şi ceilalţi au mărturisit că trăiesc după practica creştinilor, şi, cu toate că li s-a oferit puţinţa de a se întoarce la tradiţia romanilor, fiindcă au stăruit cu încăpătînire (să rămînă creştini), s-a hotărît să fie ucişi cu sabia».

15. Speratus a zis : Mulţumim lui Dumnezeu. Nartzalus a zis : Astăzi sîntem martiri în ceruri, mulţumesc lui Dumnezeu.

16. Saturninus proconsulul a poruncit să se citească de către crai-nic : «Am poruncit să fie duşi la moarte Speratus, Nartzalus, Cittinus, Veturius, Felix, Aquilinus, Laetantius, Januaria, Generosa, Vestia, Do-nata, Secunda».

17. Toţi au zis : Mulţumim lui Dumnezeu. Şi astfel toţi împreună s-au încoronat cu martiriul şi domnesc cu Tatăl şi cu Fiul şi cu Sfîntul Duh în toţi vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Ieşire, 20, 13 şi 15 — 7, 84.

33, 19—20 — 6, 84.

Deuteronom, 4, 12 — 6, 84.

5, 17 şi 19 — 7, 84.

Matei, 5, 21 ; 33—37 — 7, 84.

19, 18 — 7, 84.

Marcu, 10, 19 — 7, 84.

Luca, 18, 20 — 7, 84.

Ioan, 1, 18 — 6, 84.

I Timotei, 6, 16 — 6, 84.

I Ioan, 4, 12 — 6, 84.

*) Cifrele arabe între numerele 1—17 indică paragraful ; ultimele cifre arabe între numerele 80—85 indică pagina.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Act martiric, 80, 81.
 Acta Cypriani, 80.
 Acta Sanctorum Scillitanorum, 80, 81.
 Actul martiric al Sfinților scilitani, 80.
 Africa, 30, 81, 82.
 Afra, traducerea latină a Sfintei Scripturi,
 care circula în provincia romană A-
 frica, 81.
 Amin, 17, 85.
 Aquilinus, martir, 80, 81; 16, 85.
 Arie, -rii, 80.
 August, 1, 84.
 Autenticitate, 82.

B

Bărbat, -ți, 82; 12, 85.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 82.
 Bibliotheca hagiographica Latina, 82.
 Biserici, 81.

C

Calende, 1, 84.
 Cartagina, 80, 82; 1, 84.
 Carte, -ți, 81.
 Cărțile sfinte, 81; 12, 85.
 Cărțile Vechiului și Noului Testament, 81.
 Cer, -uri, 81; 8, 15, 85.
 Cetate, 80.
 Cetățeni romani, 81.
 Chestiune, 81; 11, 85.
 Cittinus, martir, 80, 82; 1, 84; 8, 14,
 16, 85.
 Claudianus, consul, 80; 1, 84.
 Comod, împărat roman, 80; 1, 84.
 Condammare, 81.
 Consulat, 80; 1, 84.
 Corsaro, F., istoric, 80.
 Craimic, -ci, 80; 16, 85.
 Credincios, -și, 3, 84.
 Creștin, -ni, 80; 81; 82; 10, 13, 14, 85.
 Creștină, 9, 85.
 Cununa nemuririi și a vieții veșnice, 82.
 Cunună, 82.
 Cuvânt, cuvinte, 81.

D

Dajdie, 6, 84.
 Decapitare, 80; 81.
 Divinitatea stăpînului nostru împăratul,
 5, 84.
 Document, 80; 82.
 Document creștin, 84.
 Domnul, 6, 84; 8, 85.
 Donata, martiră, 80; 82; 1, 84; 9, 14,
 16, 85.
 Duh, Sfântul, 17, 85.
 Dumnezeu, 81; 6, 84; 8, 9, 15, 17, 84—85.

F

Fecioară, -re, 82.

Felix, martir, 80; 82; 16, 85.
 Femeie, -ei, 82.
 Fiul (lui Dumnezeu), 17, 85.
 Formă, 82.
 Furt, 6, 84.

G

Generosa, martiră, 80; 81; 16, 85.
 Gîndire, 81; 1, 84; 11, 85.
 Gaudium (= sabie), 80.
 Grup, grupă, 80.

H

Hotărîre, 14, 85.
 Hristos, 80.

I

Ianuară, martiră, 80; 81; 16, 85.
 Iertare, 1, 84.
 Imperiul roman, 81.
 Introducere, 80.
 Ipoteza, 80.
 Istoric, -ci, 80; 82.
 Itala, prima traducere a Sfintei Scripturi
 în limba latină, 81.
 Iulie, 80; 81; 82; 1, 84.

Î

Împărat, 1, 2, 3, 4, 6, 84; 9, 85.
 Împărăția acestei lumi, 6, 84.
 Împăratul tuturor neamurilor, 6, 84.
 Încăpăținare, 14, 85.
 Îndrăzneală, 81.

J

Judecată, 81; 82.
 Jumătate, 81.

K

Karpp, H., istoric, 80.

L

Laetantius, 80; 16, 85.
 Lădiță, 81; 12, 85.
 Limba latină, 81; 82; 84.
 Limba latină creștină, 80; 82.
 Liniște, 4, 84.
 Localizare, 80.
 Lucru, -uri, 81; 5, 84; 12, 85.
 Lume, 6, 84.

M

Martir, -ri, 80; 81; 15, 85.
 Martirii scilitani, 80; 81.
 Martiriul, 80; 81; 17, 85.
 Martiriul Sfinților scilitani, 84.

Martirologiu, 80.
 Mărturie mincinoasă, 7, 84.
 Martyrologium Hieronymianum, 82.
 Mențiune, 81.
 Moarte, -ți, 80; 81; 16, 85.
 Mucenicie, 80.
 Mucenicii scilitani, 82.

N

Nartzalus, martir, 80; 81; 1, 84; 14, 15, 16, 85.
 Nebunie, 8, 85.
 Nedreptate, 2, 84.
 Nemurire, 80.
 Noul Testament, 81.
 Nume, 80.
 Numidia proconsulară, provincie română în Africa, 80.

O

Ochi, 6, 84.
 Om, oameni, 6, 84.

P

Parte, -ți, 80.
 Păreră, 80.
 Părtași, 8, 85.
 Perioadă de timp, 80.
 Pomenirea, 82.
 Posesie, 81.
 Practica creștinilor, 14, 85.
 Prezent, 80.
 Proces-verbal, 82.
 Proconsul, 80; 81.
 Provincie, -ii, 81.
 Purtător de cuvânt, 81.
 Putință, 14, 85.

R

Răgaz, 81; 13, 85.
 Rătăcire, 7, 84.
 Rău, rele, 2, 5, 84.
 Regele regilor, 6, 84.
 Religie, 3, 84.
 Reședință, 80.
 Romani, 14, 85.

S

Sabie (— gladium), 80; 14, 85.
 Sala de ședințe, 1, 84.
 Saturninus, P. Vigellius, proconsul în provincia română Numidia în timpul împăratului Comod (180—192), 80; 81;

1, 3, 5, 7, 84; 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 85.
 Sănătate, 3, 84.
 Scilli sau Scillium, localitate în provincia romană Numidia proconsulară din Africa, 80; 81.
 Scrisorile lui Pavel, 81; 12, 85.
 Secol, 81.
 Secretariat, 81; 1, 84.
 Secretari, 81.
 Secunda, martiră, 80; 81; 1, 84; 9, 14, 16, 85.
 Sentință, 80; 81.
 Septembrie, 80.
 Sfânta Scriptură, 81.
 Sfinții mucenici scilitani, 82.
 Sfinții scilitani, 80; 81.
 Sfântul Duh, 17, 85.
 Soartă, 3, 84.
 Speratus, martir, 80; 81; 1, 2, 4, 6, 7, 84; 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 85.
 Stăpîn, 1, 3, 5, 84.

Ș

Ședință, 81.

T

Taina (credinței), 4, 84.
 Tatăl, 17, 85.
 Tăbliță, 14, 85.
 Tertulian, scriitor creștin latin, 80.
 Text, 80.
 Timp, 80; 82; 1, 84; 11, 85.
 Tradiția romanilor, 14, 85.
 Traducere, 82; 84.
 Tribunal, 81; 82.

U

Ureche, -chi, 4, 5, 84.

V

Valoare filologică și literară, 82.
 Vechiul Testament, 81.
 Vecii vecilor, 17, 85.
 Versiune, 81.
 Vestia, martiră, 80; 81; 1, 84; 9, 14, 16, 85.
 Veturius, martir, 80; 81; 16, 85.
 Viața veșnică, 82.
 Vigellius Saturninus, 80; 81; 1, 3, 5, 7, 84; 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 85.
 Virstă, 82.

Z

Zi, zile, 81; 1, 84; 13, 85.

MARTIRIUL SFÎNTULUI APOLLONIUS

(† 21 aprilie 184?)

INTRODUCERE

La 21 aprilie 184, a fost martirizat la Roma, în timpul domniei împăratului Comod (180—192), Sfântul Apollonius, bărbat de familie nobilă, denunțat că este creștin de sclavul său, Severus, prefectului Pretoriului, Tigidius Perennis, care a ocupat această funcție la Roma între 180—185¹.

Datorită influenței binefăcătoare a soției sale Marcia, care era creștină și a intervenit în favoarea creștinilor, împăratul Comod, cu toate defectele și marile lui scăderi personale, nu era un persecutor al creștinilor, încât, în timpul său, multe familii nobile romane profesau creștinismul. «În timpul lui Comod, relatează istoricul Eusebiu de Cezareea, la Roma, mulți dintre bărbații cei mai distinși prin bogăția și nașterea lor mergeau în același timp la mântuirea lor cu toată casa și familia lor»².

Nu se știe cu precizie dacă Apollonius era senator roman, cum au crezut unii istorici. Eusebiu de Cezareea îl numește doar «bărbat renumit», scriind despre el în acești termeni: «Deci în orașul romanilor (la Roma), au dus înaintea tribunalului pe Apollonius, bărbat renumit atunci prin educația și filozofia sa»³.

Fericitul Ieronim afirmă, însă, că «Apollonius a fost senator al cetății Roma» — «Romanae urbis senator»⁴, iar informația lui, întrucât cunoștea mai bine evenimentele istorice din Roma, poate fi considerată ca adevărată.

Se află deosebiri la cei doi istorici citați și cu privire la autoritatea romană care a judecat pe Apollonius. Eusebiu afirmă că Sfântul Apollo-

1. Fer. Ieronim, *De viris illustribus*, cap. 42, în P.L., XXIII, col. 691.

2. Eusebiu, *Ist. Bis.*, V, 21, 1, ed. G. Bardy, Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique*, t. II, livres V—VII, Paris, 1955, p. 63.

3. *Ibidem*, V, 21, 2, ed. G. Bardy, p. 63—65.

4. Fer. Ieronim, *De viris illustribus*, cap. 42, P.L., XXIII, col. 691. *Epistola* 70. *Ad Magnum*, 4, P.L., XII, col. 667; W. Eck, *Das Eindringen des Christentums in den Senatorenstand bis zu Konstantin der Grosse*, în «Chiron», 1971, nr. 1, p. 381 ș.u.

nius a fost dus în fața tribunalului din Roma și a fost condamnat de judecătorul Perennis⁵, în timp ce Ieronim afirmă că Apollonius, fiind denunțat senatului roman de sclavul său Severus că este creștin, i s-a poruncit de către senat să dea socoteală despre credința lui, iar el a compus o lucrare mare — însigned volumen composuit, — o apologie pe care a citit-o în senatul roman⁶.

Actul martiric al Sfîntului Apollonius în versiunea greacă a fost cunoscut de Eusebiu și pus în colecția lui de Acte martirice, care apoi s-a pierdut. El era o traducere a actului martiric original al Sfîntului Apollonius din limba latină, adaptat, cum ne lasă să înțelegem începutul și sfîrșitul lui în forma lui actuală, pentru a fi citit în biserici la ziua aniversării Sfîntului.

Secole de-a rîndul, Actul martiric al Sfîntului Apollonius a rămas necunoscut. Abia la sfîrșitul secolului al XIX-lea, el a fost descoperit și editat în 1874, într-o culegere armeană de Acte martirice publicată la Veneția de către Părinții mehitaniști⁷, ediție după care F. C. Conybeare, a făcut în 1894 o traducere engleză⁸. Versiunea armeană datează din secolul al V-lea.

Textul grec, mai dezvoltat decît cel armean, a fost publicat ca editio princeps în 1895 de către bollandistul Josephus van Gheyn, după Codex Parisinus Graecus 1219 (olim Colbertinus 4137), sec. XI/XII⁹. Textul grec al ed. J. van Gheyn a fost reprodus apoi de R. Knopf — G. Krüger¹⁰ și de H. Musurillo¹¹.

Este sigur că nici versiunea armeană, care prezintă unele omisiuni, nici versiunea greacă, în care au fost introduse unele adaosuri, nu redau actul martiric în forma lui originală din limba latină, ci-l avem, cum se exprimă J. P. Kirsch, «cu unele retușări»¹².

Dar acestea nu strică forma originală a actului martiric pentru a fi socotit, cum se exprimă A. Puech, o adevărată «compoziție literară»¹³,

5. Eusebiu, *Ist. Bis.*, V, 21, 2, ed. G. Bardy, p. 63—64.

6. Fer. Ieronim, *De viris illustribus*, cap. 42, P.L., XXIII, col. 691.

7. *Armenian Lives of the Saints*, t. I, Veneția, 1874, p. 138—143; H. Musurillo, *op. cit.*, p. XXV.

8. F. C. Conybeare, *The Armenian Apology and Acts of Apollonius and other monuments of early Christianity*, în «The Guardian», 18 June, 1893, London, 1894, p. 29—48; 2-nd ed., London, 1896.

9. Joseph van den Gheyn, *Sancti Apollonii romani Acta graeca ex codice Parisino Graeco*, 1219, în «*Analecta Bollandiana*», 14 (1895), p. 286—294. Vezi corectările lui Max Bonnet, *Notes sur les Actes d'Apollonios*, în «*Analecta Bollandiana*», 18 (1899), p. 50.

10. Vezi R. Knopf-G. Krüger, ed. 2-a, p. 30—35.

11. Ed. H. Musurillo, *op. cit.*, p. 90—104.

12. J. P. Kirsch, *Apollonius*, în «*Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastique*», t. III, Paris, 1924, col. 1012.

13. A. Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne*, t. II, Paris, 1928 p. 307.

sau un fals tendențios, cum crede J. Geffcken¹⁴. În ciuda omisiunilor din versiunea armeană și a adaosurilor din cea greacă, actul martiric al Sfântului Apollonius rămâne în fond un act autentic.

Totuși, unele dificultăți rămân. Astfel, în versiunea greacă, Sfântul Apollonius este numit «*Apollos, cel numit și Sakkeas*»¹⁵, ceea ce este o confuzie cu Apollos, contemporanul Sfântului Apostol Pavel, cunoscut din Faptele Apostolilor¹⁶, în timp ce, în versiunea armeană, mai veche, din secolul al V-lea, el este numit corect: Apollonius. În versiunea armeană Apollonius nu apare ca roman, ci alexandrin. În textul grec, așa cum îl avem azi, Tigidius Perennis, judecătorul Sfântului Apollonius, care era praefectus praetorio la Roma între 180—185, apare ca proconsul în Asia Proconsulară¹⁷, fapt care nu corespunde adevărului istoric.

În traducerea românească, am înlocuit, deci, numele de Apollos, cu numele corect de Apollonius.

Cum bine a observat istoricul Teodor M. Popescu, ceea ce se poate discuta cu privire la Actul martiric al Sfântului Apollonius «*nu este autenticitatea, ci integritatea lui*»¹⁸. În ciuda unor adaosuri sau a unor omisiuni, el rămâne deci un act martiric autentic.

Textul actului martiric ne indică două interogatorii ale Sfântului Apollonius, primul mai scurt, cap. 2—9, iar după un interval de trei zile, unul mai lung, cap. 14—44, în care el face apologia creștinismului, religie revelată de Dumnezeu Cel atotputernic, incomparabil superioară păgânismului, religie absurdă și inutilă, demonstrând aceasta cu mărturii din viața și istoria atenienilor, cretanilor, romanilor și sirienilor, scoase din Istoria lui Herodot, dintr-o lucrare a satiricului Lucian de Samosata și din Republica lui Platon¹⁹.

«*Hristos, spune Sfântul Appolonius, s-a făcut om în Iudeea, drept întru toate și plin de înțelepciune dumnezeiască, Cel ce ne-a învățat cu iubire de oameni cine este Dumnezeuul tuturor și care este scopul virtuții...*».

«*El ne-a învățat să ne reținem minia, să ne înfrînăm pofta, să ne stăpânim plăcerile, să alungăm tristețea, să fim prietenoși, să facem să*

14. J. Geffcken, *Die Acta Apolonii*, în «*Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*» Philologisch-historische Klasse, 1904, Heft 2, p. 262—284; Idem, *Die christlichen Martyrien*, în «*Hermes*», Bd. 45 (1910), Heft 4, p. 481—505.

15. Martiriul Sfântului și prea lăudatului Apostol Apollo, cel numit și Sakkeas, Ed. H. Musurillo, p. XXV și 90, în titlu.

16. Fapte 18, 24; I Cor. 3, 5.

17. *Ibidem*, Introducere, ed. H. Musurillo, p. 90.

18. Teodor M. Popescu, Martiriul Sfântului Apollonius, în «*Studii Teologice*», seria I-a, III (1932), p. 82.

19. Martiriul Sfântului Apollonius, 2—9 și 14—44, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 90—92 și 94—102.

sporească iubirea, să îndepărtăm lauda deșartă, să nu căutăm răzbunarea față de cei ce ne fac nedreptăți... să adorăm numai pe Dumnezeu Cel nemuritor, să credem că sufletul este nemuritor, să fim convinși că există o judecată după moarte, să sperăm în răsplătirea osternelilor virtuții după înviere, care va fi dată de Dumnezeu celor ce au viețuit cu evlavie»²⁰.

După cum se constată, Actul martiric al Sfântului Apollonius are o mare valoare istorică. El ne înfățișează sub forma unui proces-verbal luat la interogatoriul său la Roma, modul în care a fost judecat un creștin aristocrat și instruit, în fața unui public select de senatori și bărbați culți, în timpul împăratului Comod, care personal nu se interesa de aproape de creștinism, de către prefectul pretoriului Tigidius Perennis, care i-a arătat mult respect în timpul audierii și s-a declarat adînc mîhnit că trebuie totuși să aplice porunca senatului și a împăratului²¹, condamnîndu-l la moarte prin decapitare.

20. *Ibidem*, cap. 36 și 37, ed. cit., p. 100.

21. *Ibidem*, cap. 23 și 45, ed. cit., p. 96 și 102.

Studii: P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, p. 380—381; R. Klein, *Das frühe Christentum im römischen Staat*, Darmstadt, 1971; A. Hamman, *La vie quotidienne des premiers chrétiens au II-e siècle (95—197)*, Paris, 1971; J. Speigl, *Der römische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus*, Amsterdam, 1970; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurèle à Anastase* (coll. Nouvelle Cléo, 11), 2-e éd., Paris, 1970; E. Gabba, *Il processo di Apollonio*, in *Mélanges d'Archéologie, d'Epigraphie et d'Histoire offerts à J. Carcopino*, Paris, 1966, p. 397—402; G. Tibiletti, *Gli Atti di Apollonio e Tertulliano*, in *Atti Acad. Scienze Torino*, 99 (1964—1965), p. 295—337; Marta Sordi, *Un senator cristiano dell'età di Comodo* in *«Epigraphica»*, 17 (1955), p. 104 ș.u.; W.H.C. Frend, *Martyrdom and Persecution in the early Church*, Oxford, 1965; New York, 1967, p. 234—236 și 481, n. 52; J. Daniélou et H. Marrou, *Nouvelle histoire de l'Eglise*, t. I, Paris, 1963, p. 173; F. Grosso, *La lotta politica al tempo di Comodo*, Turin, 1964; R. Grégoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Maricq, op. cit., p. 29; L. Harmand, *Le monde romain sous les Antonins et les Sévères*, Paris, 1960; J. Zeiller, *Sur un passage de la Passion du martyr Apollonius*, in *Mélanges J. Lebreton*, t. II, Paris, 1952, p. 153—157; E. Griffe, *Les Actes du martyr Apollonius et les problèmes de la base juridique des persécutions*, in *«Bulletin de la littérature ecclésiastique»*, 53 (1952), p. 65—76; C. Verschaefel, art. *Apollonius (Saint)*, in *«Dictionnaire de Théologie Catholique»*, t. I, 2-e partie, Paris, 1923, col. 1508; H. Delehaye, *Les Passions des martyrs...*, p. 125—136; M. Schantz, op. cit., Dritter Teil, *Die Zeit von Hadrian 117 bis auf Constantin 324*, 3-e Auflage, von Carl Hosius und G. Krüger, München, 1922, p. 254; P. Allard, op. cit., t. I, 4-e éd., p. 471—478; Th. Klette, *Der Prozess und die Acta S. Apollonii*, in *«Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur»*, 15, Leipzig, 1897, nr. 2, p. 92—131; Max. Franz von Sachsen, *Der heilige Märtyrer Apollonius von Rom. Eine historisch-kritische Studie*, Mainz, 1903; A. Hilgenfeld, *Apollonius von Rom*, in *«Zeitschrift für Wissenschaftliche Theologie»*, XXXVII (1894), p. 58—91 și XLI (1898), p. 180—203; Th. Mommsen, *Der Prozess des Christen Apollonius unter Commodus*, in *«Sitzungsberichte der Kön. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin»*, 1894, p. 462—503; Adolf von Harnack, *Der Prozess des Christen Apollonius von dem Praefectus praetorio Perennis und dem römischen Senat*, in *«Sitzungsberichte der Kön. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin»*, 1893, p. 721—746; R. Seeberg, *Das Martyrium des Apollonius*, in *«Neue Kirchliche Zeitschrift»*, IV (1893), p. 836—872.

Bibliotheca hagiographica Graeca pune amintirea Sfântului Apollonius la 21 aprilie ²².

*
* *
*

Prezentăm traducerea de față după ediția lui Panaiot C. Hristu, *Τὰ Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν...* Text în limba greacă veche cu traducere în limba greacă modernă, *Tesalonic*, 1978, p. 224—243 și ed. H. Musurillo, op. cit., p. 90—105, text grec cu traducere engleză.

Vezi și edițiile: G. Lazzati, *Gli sviluppi...*, p. 169—174; D. Ruiz Bueno, op. cit., p. 363—373; R. Knopf-G. Krüger, op. cit., p. 30—35; Gerardus Rauschen, *Acta s. Apolonii in Monumenta minora saeculi secundi. Florilegium Patristicum*, *Bonnae*, 1914, p. 85—104, text grec și latin; Otto von Gebhardt, *Acta martyra selecta*, *Berlin*, 1902, p. 44—60; Th. Ruinart, op. cit., p. 128—129, text latin, înfățișează viața Sf. Apollonius foarte pe scurt.

Pentru traducerea noastră, am consultat și următoarele traduceri:

P. Hanosin, op. cit., traducere franceză, p. 60—68; A. Hamman, op. cit., traducere italiană, p. 18—84; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 143—151; P. Monceaux, *La vraie légende dorée*, p. 148—157; G. Rauschen, *Echte alte Märtyrerakten. Martyrium des heiligen Apollonius*, op. cit., p. 319—340; Dom. H. Leclercq, *Les Martyrs*, t. I, *Paris*, 1902, p. 112—119.

În limba română, Teodor M. Popescu, *Martiriul sfântului și prealăudatului apostol Apollos cel numit și Sakkeas*, în «*Studii teologice*», *Seria I-a, III* (1932), nr. 1, p. 83—90.

²². *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fr. Haikim, t. I, p. 52.

MARTIRIUL SFÎNTULUI ȘI PREA LĂUDATULUI
APOSTOL APOLLOS ¹ (CORECT APOLLONIUS)
CEL NUMIT ȘI SAKKEAS

(Martirizat la Roma la 21 aprilie 184 (?))

Fiind mare persecuție contra creștinilor sub împăratul Comod (180—192), era proconsul al Asiei ² un oarecare Perennis. Iar Apollos apostolul ³, bărbat evlavios, de neam alexandrin ⁴, temător de Dumnezeu, fiind arestat, a fost adus (în fața prefectului).

1. După ce a fost adus, proconsulul Perennis i-a zis : Apollonius, ești creștin ?

2. Apollonius a zis : Da, sint creștin. Și de aceea cinstesc și mă tem de Dumnezeu, Cel ce a făcut cerul și pământul, marea și toate cele dintr-însele ⁵.

3. Proconsulul Perennis a zis : Căiește-te și ascultă-mă, Apollonius, și jură pe soarta domnului nostru, împăratul Comod.

4. Iar Apollonius, cel numit și Sakkeas, zise : Ascultă-mă cu înțelepciune, Perennis, cu privire la apărarea cuvenită și legală, despre care voi vorbi. Cel ce nu respectă poruncile cele drepte, bune și minunate ale lui Dumnezeu este nelegiuit, necucernic și cu adevărat fără Dumnezeu; dar cel ce se căiește de toată nedreptatea, nelegiuirea și idolatria, și de gândurile cele rele, fugind de stăpînia păcatelor, și nu se mai întoarce nicidecum la ele, un astfel de om este drept.

1. Apollos pare a fi o prescurtare pentru Apollonius, care a fost confundat cu Apollos din Noul Testament (Fapte 18, 24; I Cor. 3, 5). Versiunea armeană scrie corect : *Apollonius*.

2. Informație greșită. Tigridius Perennis era *praelectus praetorio* la Roma.

3. Informație greșită, datorită confuziei cu Apollos din Alexandria. Apollonius a fost consul la Roma între 180—185. Noi am înlocuit în traducere numele de Apollos cu *Apollonius*, care este cel corect.

4. Informație greșită, datorită confuziei de nume.

5. Fapte 1, 1; Ieș. 20, 11; Is. 27, 16; 42, 5; Amos 4, 13; II Mac. 7, 28; Fapte 4, 24; 14, 15; Apoc. 4, 11; 10, 6.

5. Și crede nouă, Perennis, din această apărare, că poruncile cele bune și strălucite le-am învățat de la Cuvîntul lui Dumnezeu (Iisus Hristos), Cel ce cunoaște toate gîndurile oamenilor ⁶.

6. Pe lîngă aceasta, El ne-a poruncit să nu jurăm nicidecum ⁷, ci să spunem în toate adevărul; căci adevărul (spus) prin «da» este un mare jurămînt ⁸ și de aceea pentru un creștin este rușine să jure. Fiindcă din minciună, iese necredința, iar din necredință naște iarăși jurămîntul. Vrei, însă, să jur că noi cinstim pe împărat și ne rugăm pentru împărăția lui? Cu plăcere aș jura, adevărînd chiar pe Dumnezeu, Cel ce există mai înainte de veci, pe Care nu mîini omenesci L-au făcut, ci dimpotrivă El a rînduit un om care să împărățească pe pămînt peste oameni.

7. Proconsulul Perennis a zis: Fă ceea ce-ți spun și căiește-te, Apollonius, și jertfește zeilor și chipului împăratului Comod.

8. Iar Apollonius, zîmbind, a zis: Cu privire la schimbarea gîndului și la jurămînt, Perennis, ți-am făcut apărarea, iar despre jertfă ascultă: Aduc și eu și toți creștinii jertfă nesîngeroasă și curată Atotputernicului Dumnezeu, Care stăpînește cerul și pămîntul și toată suflarea, mai ales prin rugăciunile (făcute) pentru chipurile oamenilor inteligenți și raționali, orînduiți de pronia lui Dumnezeu să împărățească pe pămînt.

9. De aceea, în fiecare zi, ne rugăm lui Dumnezeu care locuiește în ceruri ⁹ după porunca cea dreaptă, pentru Comod, cel ce împărățește în lumea aceasta, bine știind că nu de la vreun oarecare altul domnește pe pămînt, ci, cum am spus, numai din voința nebiruitului Dumnezeu, care cuprinde toate.

10. Proconsulul Perennis a zis: Îți dau o zi, Apollonius, ca să chibzuiești în sine însuși despre viața ta.

11. După trei zile a poruncit să fie adus; era (de față) mulțime mare de senatori, consilieri și mari înțelepți (filozofi). Și poruncind să fie chemat, zise: Să se citească actele lui Apollonius. Iar după citirea lor, proconsulul Perennis a întrebat: Ce ai chibzuit în sine însuși, Apollonius?

12. Iar Apollonius a zis: Să rămîn cucernic, precum ai hotărît, socotind după acte.

13. Perennis proconsulul a zis: Te sfătuiesc, pentru porunca senatului, să te schimbi, să cinstești și să te închini zeilor, pe care toți oamenii îi cinstim și-i adorăm, și să trăiești împreună cu noi.

6. I Cor. 2, 10, 11; Evr. 4, 13; Ps. 32, 15; 138, 14—15; Înț. Sir. 23, 27.

7. Mt. 5, 33—37; 19, 18; Mc. 10, 19; Lc. 18, 20; Ieș. 20, 16; Deut. 5, 20.

8. Mt. 5, 37.

9. I Tim. 2, 1—2.

14. Apollonius a zis : Eu cunosc porunca senatului, Perennis. Am devenit însă evlavios, ca să nu cinstesc idolii făcuți de mâini omenești. De aceea nu voi adora nici aur, nici argint, nici aramă, nici fier sau zei mincinoși de lemn și de piatră, care nici nu văd, nici nu aud, pentru că sînt făcuți de lucrători, de bijutieri și de turnători, sculpturi făcute de mâini omenești, și nu se mișcă de la sine ¹⁰.

15. Ador însă pe Dumnezeu din ceruri și numai Lui mă închin, Cel ce a suflat tuturor oamenilor suflet viu și dăruiește viața în fiecare zi tuturor ¹¹.

16. Nu mă voi înjosi, de aceea, Perennis, nici nu mă voi arunca sub cele mai urite ; căci este un lucru rușinos să te închini unuia, egal cu oamenii, sau chiar mai mic decît demonii.

Păcătuiesc însă oamenii foarte ușuratici, cînd adoră aceste lucruri, care țin prin starea lor de cioplitura rece în piatră, de lemn uscat, de metal lucitor și de oase moarte. Ce înseamnă prostia acestei înșelăciuni?

17. De asemenea, egiptenii se închină, între alte multe murdării, la un lighean, numit de mulți spălător de picioare ¹². Ce înseamnă prostia acestei simplități ?

18. Atenienii, chiar și acum, adoră un cap de bou de aramă, numindu-l Destinul Atenienilor, încît ei nu se mai roagă, într-un fel, propriilor lor zei. E limpede că mai ales acestea aduc vătămare sufletului celor ce se încred în ele.

19. Căci prin ce se deosebesc acestea de argila arsă și de un ciob spart ? Se roagă însă statuilor demonilor, care nu aud, cum auzim noi, nu cer, nu dau. Înfațișarea lor este, într-adevăr, mincinoasă. Căci au urechi și nu aud, ochi au și nu văd, mâini au și nu le întind, picioare au și nu merg ¹³, căci forma nu înlocuiește ființa. Se crede că Socrate al Atenienilor, în bătaie de joc, se jura pe un platan, pe un lemn sălbatic ¹⁴.

20. De asemenea, pentru a doua oară păcătuiesc oamenii contra cerului, cînd se închină la cele ce aparțin firii materiale : ceapa și ustu-

10. Ps. 113, 12—15 ; 134, 15—17 ; Is. 44, 12—18 ; Avac. 2, 19.

11. Fapte 17, 25.

12. Vasul a fost transformat în zeu spre a fi adorat de egipteni, de către faraonul Amasis. Vezi Herodote, *Histoire*, livre II, *Euterpe*, 172. Texte établi e traduit par Ph. E. Legrand, Collection des Universités de France, Paris, 1936, p. 187—188.

13. Vezi nota 10.

14. Lucian de Samosata, Βίων πρᾶξις (*vitarum auctio*), 16, ed. C. Iacobitz, (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), t. I, Lipsiae, 1870, p. 238 ; Idem, *Icaromenippus, sive Hypernephelus*, 9, ed. cit., t. II, Lipsiae, 1866, 406. Vezi Lucian de Samosata, *Icaromenipp sau călătoria dincolo de noi*, 9, trad. de Radu Hincu, în Lucian de Samosata, *Scrieri alese*, București, 1959, p. 149—172, aici p. 154—155.

roiul erau zeul Pelusienilor, toate lucruri care intră în pîntece și se aruncă afară ¹⁵.

21. Pe lângă acestea, pentru a treia oară păcătuiesc oamenii la cer, cînd se închină la cele înzestrate cu simțire: pește și porumbel, sau ca egiptenii la ciine și chimocefal (mămuță africană), la crocodil și bou, la aspidă și lup, (care sînt) o închipuire a felului lor de viață.

22. Mai mult, pentru a patra oară păcătuiesc oamenii la ceruri, cînd se închină ființelor care au rațiune, oamenii, care prin lucrarea lor rea sînt demoni ; astfel ei numesc zei pe cei ce mai înainte au fost oameni, așa cum au dovedit miturile lor. Căci ei spun că Dionysos a fost sfîșiat și Hercule pus de viu pe foc, iar despre Zeus că a fost îngropat în Creta ; potrivit cu acestea, li se cercetează numele ; deci, datorită miturilor, li se cunoaște numele ; dar, mai ales pentru nelegiuirea lor, renunț la aceasta.

23. Perennis proconsulul zise : Apollonius, porunca senatului este să nu fie creștini.

24. Iar Apollonius, cel numit și Sakkeas, a spus : *Dar nu poate fi biruită porunca lui Dumnezeu de porunca omului.* Cu cît cei ce au crezut în El, care nu săvîrșesc nici o nedreptate, sînt uciși pe nedrept și fără judecată, cu atît mai mult Dumnezeu înmulțește numărul lor.

25. Vreau să știi, Perennis, că Dumnezeu a rînduit o moarte pentru împărați și senatori, pentru cei cu multă putere, pentru bogați și săraci, pentru liberi și sclavi, pentru mari și mici, pentru înțelepți și simpli, iar după moarte, va fi judecata pentru toți oamenii ¹⁶.

26. Dar este deosebire de moarte : pentru aceasta, ucenicii Cuvîntului nostru (Iisus Hristos) mor în fiecare zi plăcerilor ¹⁷, își înfrînează poftele prin cumpătare, voind să trăiască după poruncile dumnezeiești. Și crede nouă, Perennis, că nu este nici o pîrticică de plăcere care să nu fie înfrînată de noi, dar mai ales alungăm orice vedere rușinoasă de la ochii noștri și de la urechile noastre orice cuvînt al ispititorilor, pentru ca inima noastră să rămînă curată.

27. Folosindu-ne de viață, potrivit acestei reguli, proconsule, socotim că nu este greu a muri pentru Dumnezeu Cel adevărat. Căci ceea ce sîntem, pentru Dumnezeu sîntem. De aceea îndurăm toate ca să nu murim cum nu se cuvine.

15. Mt. 15, 17 ; Mc. 7, 19.

16. Mt. 25, 31—46 ; In. 5, 27 ; Fapte 17, 31 ; Rom. 14, 10 ; II Cor. 5, 10 ; Iac. 2, 13.

17. Rom. 13, 14 ; I Cor. 6, 13 ; 15, 31 ; II Cor. 4, 10 ; Gal. 5, 16 ; I Pt. 2, 11.

28. Căci fie de trăim, fie de murim, ai Domnului sîntem ¹⁸. Adesea pot ucide și dizenteria și frigurile ; voi socoti, deci, că am pierit de una din ele.

29. Perennis proconsulul a zis : Judecînd aceasta, Apollonius, mori cu plăcere ?

30. Apollonius a zis : Trăiesc într-adevăr cu plăcere, Perennis, netemîndu-mă, deci, de moarte din dragoste de viață. Căci nimic nu e mai prejos ca viața, *dar viața veșnică*, care este nemurirea sufletului ce s-a purtat bine în viața de aici.

31. Perennis proconsulul a zis : Nu înțeleg ce spui și nici nu cunosc după lege ce-mi declari.

32. Apollonius zise : Ce ai tu, dacă te deplîng pe tine, cel ce nu înțelegi cele cu privire la foloasele harului ? Căci cuvîntul Domnului, Perennis, este pentru inima care vede, după cum este lumina pentru ochii care văd, fiindcă nimic nu folosește omul care grăiește celor ce nu-nțeleg, după cum nici lumina care răsare (nu folosește) orbilor.

33. Iar un oarecare filozof cinic a zis : Apollonius, bate-ți joc de tine însuși, căci mult ai rătăcit, deși ți se pare că ești adînc.

34. Apollonius a zis : Eu am învățat să mă rog, nu să iau în rîs ; dar ipocrizia din tine mărturisește orbirea inimii tale, deși ea apare ca o mare apărare. Căci celor ce nu înțeleg, adevărul li se pare într-adevăr, batjocură.

35. Perennis proconsulul a zis : Știm și noi că cuvîntul lui Dumnezeu este creatorul și al sufletului și al trupului celor drepti, și că el a vorbit și a învățat ceea ce este plăcut lui Dumnezeu.

36. Apollonius zise : Acesta este Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Care s-a făcut om în Iudeea, drept întru toate și plin de înțelepciune dumnezeiască ¹⁹, Cel ce ne-a învățat cu iubire de oameni cine este Dumnezeuul tuturor și care este scopul virtuții, scop care în viețuirea cucernică se potrivește cu sufletele oamenilor. Acesta (Iisus Hristos), prin patimile Sale, a făcut să înceteze stăpînia păcatelor.

37. El ne-a învățat să ne reținem mînia, să ne înfrîmăm pofta, să ne stăpînim plăcerile, să alungăm tristețea, să fim prietenoși, să facem să sporească iubirea, să îndepărtăm lauda deșartă, să nu căutăm răzbu-narea față de cei ce ne fac nedreptăți, să disprețuim osîndirea la moarte dată prin judecată, nu pentru nedreptatea făcută, ci pentru a suferi fiind nedreptățiți ²⁰ ; pe lîngă aceasta, (ne-a învățat) să ne supunem

18. Rom. 14, 8.

19. Comp. In. 14, 10—11 ; 17, 5 ; Fapte, 2 22 ; 10, 38 ; II Cor. 4, 4 ; Fil. 2, 6 ; Col. 1, 15 ; Evr. 1, 3.

20. I Pt. 2, 19—20 ; 3, 14 ; 4, 14.

7 — Actele martirice

legii date de El, să cinstim pe împărat²¹; să adorăm numai pe Dumnezeu Cel nemuritor, să credem că sufletul este nemuritor, să fim convinși că există o judecată după moarte²², să sperăm în răsplătirea ostenelelor virtuții după înviere, care va fi dată de Dumnezeu celor ce au viețuit cu evlavie.

38. Învățându-ne acestea lămurit și încredințându-ne cu multe dovezi, El și-a câștigat într-adevăr marea slavă a virtuții, dar a fost pizmuit de cei ce nu L-au înțeles, cum au fost și dreptii și filozofii dinaintea Lui. Căci pentru cei nedrepți, dreptii sînt nefolositori.

39. Cu privire la aceasta, este un cuvînt spus pe nedrept de cei neînțelepți: «Să legăm pe cel drept, căci este supărător pentru noi».

40. Chiar și la greci (a zis) unul, cum auzim: «Cel drept, zice, va fi biciuit, chinuit, legat, i se vor arde ochii și, sfîrșind să sufere toate relele, va fi răstignit»²³.

41. Deci, precum atenienii defăimători au condamnat pe Socrate, după ce au convins și poporul, tot așa unii dintre nelegiuîți au condamnat și pe Învățătorul și Mintuitorul nostru, după ce L-au arestat.

Tot așa (au condamnat ei) înaintea Lui pe profeți, care au prorocit despre acest om, zicînd că va veni Unul asemenea lor drept și virtuos întru toate, Care, făcînd bine tuturor oamenilor, îi va convinge să adore în virtute pe Dumnezeuul tuturor, pe Care noi, ajungînd cei dinții, îl cinstim, pentru că am învățat poruncile Sale sfinte, pe care nu le știam, încît nu mai rătăcim.

42. Iar dacă aceasta ar fi, cum spuneți voi, rătăcire, anume că sufletul este nemuritor, că va fi o judecată după moarte, că la înviere va fi răsplătirea virtuții, că Dumnezeu va fi judecător, am îmbrățișa cu plăcere această rătăcire, prin care am învățat să viețuim cum se cuvine, așteptînd nădejdea cea viitoare, deși (acum) suferim cele potrivnice.

43. Perennis proconsulul a zis: Eu gîndeam, Apollonius, că de acum înainte ți-ai schimbat această părere și vei cinsti împreună cu noi zeii.

44. Apollonius zise: Eu speram, proconsule, că ai (acum) gînduri bune și că ți s-au luminat ochii sufletului prin apărarea mea, încît inima ta a devenit roditoare pentru a adora pe Dumnezeu, creatorul tuturor, și spre a-i aduce în fiecare zi numai Lui singur rugăciuni prin milostenii și purtare iubitoare de oameni, ca jertfă nesîngerioasă și curată lui Dumnezeu.

21. Mt. 22, 21; Rom. 13, 1 și 7; I Tim. 2, 1—2; Tit 3, 1; I Pt. 2, 13 și 17.

22. Vezi nota 16.

23. Platon, *La République*, II, 5, 361 e—362 a. Texte établi et traduit par Emile Chambry, în col. Platon, *Oeuvres complètes*, t. VI, *La République*, livres I—III (Collection des Universités de France), Paris, 1947, p. 55.

45. Perennis proconsulul a zis : Vreau să te liberez, Apollonius, dar sînt împiedicat de porunca împăratului Comod. Mă voi purta însă față de tine cu iubire de oameni. Și a făcut semn din partea lui să se sfărîme fluierul picioarelor martorului *.

46. Iar Apollonius, cel numit și Sakkeas, zise : Mulțumesc Dumnezeului meu, proconsule Perennis, împreună cu toți cei ce au mărturisit pe Dumnezeu atotțiitorul și pe Unul Născut Fiul Său, Iisus Hristos, și pe Sfîntul Duh, și pentru această hotărîre a ta, mîntuitoare pentru mine.

47. Un astfel de sfîrșit slăvit, de martir, cu sufletul smerit și cu inima voioasă, a primit acest prea sfînt biruitor, cel numit și Sakkeas. Iar ziua cea mare, în care el, învingînd pe cel rău, a dobîndit răsplata biruinței, s-a rînduit astăzi.

Întărîndu-ne, deci, fraților, sufletul nostru în credință prin frumoasele lui lupte, să ne arătăm iubitori ai aceluiași har, prin mila și harul lui Iisus Hristos, Căruia se cuvine, împreună cu Dumnezeu Tatăl și cu Sfîntul Duh, mărirea și puterea în vecii vecilor, amin.

Cel de trei ori fericitul Apollonius, numit și Sakkeas, a murit ca martir cu 11 zile înainte de calendele lui mai (21 aprilie), după romani, iar după cei din Asia în luna a opta (21), iar după noi, împărătînd Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine mărirea în veci.

INDICE SCRIPTURISTIC **

Facere 1, 1 — 2, 93.
 Ieșire 20, 11 — 2, 93.
 20, 16 — 6, 94.
 Deuteronom 5, 20 — 6, 94.
 Ps. 113, 12—15 — 6, 94.
 134, 15—17 — 14, 95.
 32, 15 — 5, 94.
 138, 14—15 — 5, 94.
 Isaia 27, 16 — 2, 93.
 42, 5 — 2, 93.
 44, 12—18 — 14, 95.
 Amos 4, 13 — 2, 93.
 Avacum 2, 19 — 14, 95.
 Sirah 23, 27 — 5, 94.
 II Macabei 7, 28 — 2, 93.
 Matei 5, 33—37 — 6, 94.
 5, 37 — 6, 94.
 15, 17 — 20, 96.
 19, 18 — 6, 94.
 22, 21 — 37, 98.
 25, 31—46 — 25, 96.

Marcu 7, 19 — 20, 96.
 10, 19 — 6, 94.
 Luca 18, 20 — 6, 94.
 Ioan 5, 27 — 25, 96.
 14, 10—11 — 36, 97.
 17, 5 — 36, 97.
 Fapte 1, 1 — 2, 93.
 2, 22 — 36, 97.
 4, 24 — 2, 93.
 10, 38 — 36, 97.
 14, 15 — 2, 93.
 17, 25 — 15, 95.
 17, 31 — 25, 96.
 18, 24 — 90, 93.
 Romani 13, 1 și 7 — 37, 98.
 13, 14 — 26, 96.
 14, 8 — 28, 97.
 14, 10 — 25, 96.
 I Corinteni 2, 10—11 — 5, 94.
 3, 5 — 90, 93.
 6, 13 — 26, 96.
 15, 31 — 26, 96.

* Text nesigur.

** Cifrele arabe între numerele 1—47, indică paragraful. Cifrele arabe între numerele 88—99, indică pagina.

II Corinteni 4, 4 — 36, 97.
 4, 10 — 26, 96.
 5, 10 — 25, 96.
 Galateni 5, 16 — 26, 96.
 Coloseni 1, 15 — 36, 97.
 I Timotei 2, 1—2 — 9, 94.
 2, 1—2 — 37, 98.
 Filipeni 2, 6 — 36, 97.
 Tit 3, 1 — 37, 98.

Evrei 1, 3 — 36, 97.
 4, 13 — 5, 94.
 Iacob 2, 13 — 25, 96.
 I Petru 2, 11 — 26, 96.
 2, 13 și 17 — 37, 98.
 2, 19—20 — 37, 97.
 3, 14 — 37, 97.
 4, 14 — 37, 97.
 Apocalipsa 4, 11 — 2, 93.
 10, 6 — 2, 93.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Act, acte, 11, 12, 94.
 Act martiric, acte martirice, 89; 90; 91.
 Adaos, adaose, 89; 90.
 Adevăr, 6, 94; 34, 97.
 Adevăr istoric, 90.
 Alexandrin, 90.
 Amin, 47, 99.
 Aniversare, 89.
 Apărare, 4, 5, 93—94; 8, 94; 34, 97; 44, 98.
 Apologie, 89; 90.
 Apollonius, martir și sfânt, 88; 89; 90; 91; 93; 1, 2, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 93—94; 14, 95; 29, 32, 33, 34, 97; 36, 97; 47, 99.
 Apollos, 90; 93.
 Apostol, 93.
 Aprilie, 88; 92; 93; 47, 99.
 Aramă, 14, 95.
 Argilă, 19, 95.
 Argint, 14, 95.
 Asia (proconsulară), provincie romană, 93; 47, 99.
 Aspidă, 21, 96.
 Atenieni, 90; 18, 19, 95; 41, 98.
 Atlet, 47, 99.
 Audiere, 91.
 Aur, 14, 95.
 Autenticitate 90.

B

Batjocură, 34, 97.
 Bărbat, 88; 91; 93.
 Bătaie de joc, 19, 95.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 91.
 Bijutier, -ri, 14, 95.
 Biserică, -ci, 89.
 Bogați, 25, 96.
 Bogăție, 88.
 Bou, 21, 96.

C

Calende, 47, 99.
 Cap de bou de aramă, 18, 95.
 Casă, 88.
 Ceapă, 20, 95.

Cer, ceruri, 2, 93; 8, 9, 94; 15, 95; 20, 22, 95—96.
 Cetatea Roma, 88.
 Chinocefal, maimuță africană, 21, 96.
 Chip, -uri, 7, 8, 94.
 Ciob, 19, 95.
 Cioplitură, 16, 95.
 Citire, 11, 94.
 Ciudă, 90.
 Ciine, 21, 96.
 Codex Parisinus graecus 1219 (olim Colbertinus 4137), 89.
 Colecție, 89.
 Colbertinus, codex, 4137, 89.
 Comod, împăratul roman, 88; 91; 93; 3, 93; 9, 94; 45, 99.
 Compoziție literară, 90.
 Confuzie, 90.
 Consilier, -ri, 11, 94.
 Contemporan, 90.
 Creator, 35, 97; 44, 98.
 Creștin, -ni, 91; 93; 23, 96.
 Creștinism, 90; 91.
 Creta, insulă în Marea Mediterană, 22, 98.
 Cretani, 90.
 Crocodil, 21, 96.
 Conybeare, F.C., istoric englez, 89.
 Credință, 89; 47, 99.
 Creștin, -ni, 88; 89; 1, 2, 6, 93—94.
 Creștină, 88.
 Culegere armeană, 89.
 Cumpătare, 26, 96.
 Cuvânt, cuvinte, 26, 99; 32, 97; 39, 98.
 Cuvântul (= Iisus Hristos), 26, 96; 36, 97.

D

Decapitare, 81.
 Defăimător, -ri, 41, 98.
 Defect, -te, 88.
 Demon, -ni, 16, 19, 95; 22, 96.
 Deosebire, -ri, 88; 26, 96.
 Destinul Atenienilor, 18, 95.
 Dificultate, -ți, 90.
 Dionysos, zeu grec de origine traco-frigiană, 22, 96.
 Dizenterie, 28, 97.
 Domnie, 88.

Domnul (ca om), 3, 93.
 Domnul (ca Dumnezeu), 28, 32, 97.
 Dovadă, -zi, 38, 98.
 Dreptii, 38, 98.
 Dumnezeu, 90; 91; 93; 2, 4, 5, 6, 8, 9, 93—
 94; 15, 95; 24, 25, 96; 27, 96; 35, 36, 37,
 97; 41, 44, 98; 46, 47, 99.
 Dumnezeul cel nemuritor, 90; 37, 98.
 Dumnezeu Tatăl, 47, 99.
 Duh, Sfîntul Duh, 46, 99.

F

Editie, 89.
 Editio princeps, 89.
 Educație, 88.
 Egiptean, -ni, 17, 95; 21, 96.
 Eusebiu de Cezareea, istoric bisericesc,
 88; 89.
 Eveniment, -te, 88.
 Evlavie, 91; 37, 98.

F

Fals, 90.
 Familie, 88.
 Fapt, 90.
 Faptele Apostolilor, 90.
 Favoarea, 88.
 Fier, 14, 95.
 Ființă, -te, 19, 95; 22, 96.
 Filozofii, 11, 94; 38, 98.
 Filozof cinic, 33, 97.
 Filozofie, 88.
 Fire, 20, 95.
 Fiul lui Dumnezeu, 46, 99.
 Fluier, -erele (picioarelor), 45, 99.
 Foc, 22, 96.
 Folos, -oase, 32, 97.
 Formă, 89; 91; 19, 95.
 Frați, 47, 99.
 Friguri, 28, 97.
 Funcție, 88.

G

Geffcken, J., istoric german, 90.
 Gheyn, Josephus van, bollandist, aghio-
 graf, 89.
 Gînd, -uri, 4, 5, 93; 8, 94; 44, 98.
 Greci, 40, 98.

H

Har, 32, 97; 47, 99.
 Hercule, erou din mitologia greacă, 22, 93.
 Herodot, istoric grec, 90.
 Hotărîre, 46, 99.
 Hristos, 90.

I

Idol, -li, 14, 95.
 Ieronim, scriitor bisericesc latin, 88.

Iisus Hristos, 26, 96; 36, 97; 46, 47, 99.
 Influență, 88.
 Informație, 88.
 Inimă, 26, 96; 32, 34, 97; 44, 98; 47, 99.
 Insigne volumen, 89.
 Integritate, 90.
 Interogatoriu, -ii, 90; 91.
 Interval, 90.
 Ipocrizie, 34, 97.
 Ispititor, -ori, 26, 96.
 Istoria lui Herodot, 90.
 Istoric, -ci, 88.
 Iubire, 37, 97.
 Iubirea de oameni, 90; 36, 97; 45, 99.
 Iudeea, provincie a Palestinei, 90; 36, 97.

I

Îmbrărat, -ți, 91; 6, 94; 25, 96; 37, 98; 45,
 99.
 Împărăție, 6, 94.
 Început, 89.
 Încipuire, 21, 96.
 Înselăciune, 16, 95.
 Înțelepciune, 4, 93.
 Înțelepciune dumnezeiască, 90; 36, 97.
 Înțelept, -ți, 11, 94; 25, 96.
 Învățător, 41, 98.
 Înviere, 91; 37, 98; 42, 98.

J

Jertfă, 8, 94.
 Jertfă nesingeroasă, 8, 94; 44, 98.
 Judecată, 91; 24, 25, 96; 37, 97; 42, 98.
 Judecător, 42, 98.
 Jurămint, 6, 94; 8, 94.

K

Kirsch, J. P., istoric german, 84.
 Knopf, G., aghiograf, 89.
 Krüger, G., aghiograf, 89.

L

Lauda deșartă, 91; 37, 97.
 Lege, 31, 97; 37, 98.
 Lemn, 14, 16, 97; 19, 97.
 Liber, -eri, 25, 96.
 Lighean, 17, 95.
 Limba latină, 89.
 Lucian de Samosata, satiric grec, 90.
 Lucrare, -ri, 90; 22, 96.
 Lucrare, 88.
 Lucrător, -ori, 14, 95.
 Lucru, -uri, 16, 95; 20, 97.
 Lumea, 9, 94.
 Lumină, 32, 97.
 Luma (anului), 47, 99.
 Lup, 21, 96.
 Luptă, -te, 47, 99.

M

Mai, luna, 47, 99.
 Marcia, soția împăratului Comod (180—192), care era creștină, 88.
 Marea, 2, 93.
 Martir, 47, 99.
 Martiriul Sfântului Apollonius, 88; 93.
 Martor, -ri, 45, 99.
 Mărire, 47, 99.
 Măturie, -ii, 89.
 Metal, 16, 95.
 Milă, 47, 99.
 Milostenie, -ii, 44, 98.
 Minciună, 6, 94.
 Mit, -uri, 22, 96.
 Mână, mâini, 6, 94; 14, 19, 95.
 Minie, 90; 37, 97.
 Mîntuire, 88.
 Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, 36, 97; 41, 98.
 Moarte, 91; 25, 26, 96; 30, 97; 37, 97; 42, 98.
 Mod, 91.
 Multime, 11, 94.
 Murdărie, 17, 95.
 Musurillo, H., aghiotgraf, 89.

N

Naștere, 88.
 Nădejde, 42, 98.
 Neam, 93.
 Necredință, 6, 94.
 Nedreptate, -ți, 91; 4, 93; 24, 96; 37, 97.
 Neînțelept, -ți, 39, 98.
 Nelegiuît, -ți, 41, 98.
 Nelegiuire, 4, 93; 22, 96.
 Număr, 24, 96.
 Nume, 22, 96.

O

Oase, 16, 95.
 Ochi, 19, 95; 26, 96; 32, 97; 40, 98.
 Ochii sufletului, 44, 98.
 Om, oameni, 90; 4, 5, 93; 6, 8, 12, 94; 15, 95; 20, 21, 22, 24, 25, 95—96; 32, 97; 36, 97; 41, 44, 45, 98—99.
 Omisiune, -ni, 89; 90.
 Oraș, 88.
 Orb, -bi, 32, 97.
 Orbirea inimii, 34, 97.
 Osîndire, 37, 97.
 Osteneală, -li, 91; 37, 98.

P

Patimă, -mi (cu sensul de suferință), 36, 97.
 Pavel, Sfîntul apostol, 90.
 Păcat, -te, 4, 93; 36, 97.
 Păgînism, 90.
 Pămînt, 2, 93; 6, 8, 9, 94.
 Părere, 43, 98.

Părinții nechitaniști, 89.
 Părticică, 26, 96.
 Pelusieni, locuitori ai orașului Pelusium din Egipt, 20, 96.
 Perennis, Tigidius, proconsul și prefectul pretoriului din Roma între 180—185 d.Hr., 88; 90; 91; 1, 3, 4, 5, 7, 10, 13, 93—94; 14, 16, 95; 23, 25, 96; 26, 29, 31, 33, 96—97; 35, 97.
 Persecuție, 93.
 Persecutor, -ori, 88.
 Pește, 21, 96.
 Picior, -re, 19, 95.
 Piatră, 14, 16, 95.
 Pîntece, 20, 96.
 Platan, 19, 95.
 Plăcere, -ri, 90; 26, 96; 29, 30, 97; 37, 97; 42, 98.
 Platon, filozof grec, 90.
 Poftă, 90; 26, 96; 37, 97.
 Popescu, Teodor M., istoric, 90.
 Popor, 41, 98.
 Porumbel, 21, 96.
 Poruncă, -ci, 91; 4, 93; 5, 94; 9, 94; 13, 14, 94—95; 23, 24, 96; 26, 96; 41, 45, 98—99.
 Praefectus praetorio, 90.
 Prefect, 88; 93.
 Prefectul pretoriului, 91.
 Precizie, 88.
 Pretoriul, 88.
 Proces-verbal, 91.
 Proconsul, 27, 96; 43, 44, 45, 98—99.
 Proconsulul Asiei, 90.
 Profet, -ți, 41, 93.
 Pronia lui Dumnezeu, 8, 94.
 Prostie, 16, 17, 95.
 Public select, 91.
 Puech, A., istoric francez, 89.
 Purtare iubitoare de oameni, 44, 98.
 Putere, 25, 96.

R

Rățiune, 22, 96.
 Răsplată, 47, 99.
 Răsplătire, 91; 37, 98; 42, 98.
 Rătăcire, 42, 98.
 Rău, rele, 40, 98.
 Răzbunare, 91; 37, 97.
 Regulă, 27, 96.
 Religie revelată, 90.
 Republica lui Platon, 90.
 Respect, 91.
 Retușări, 89.
 Roma, 88; 90; 91.
 Roman, -ni, 88; 90; 47, 99.
 Romanae urbis senator, 88.
 Rugăciune, -ni, 8, 94; 44, 98.
 Rușine, 6, 94.

S

Sakkeas, nume dat Sf. Apollonius, 90; 93; 4, 93; 24, 96; 46, 99; 47, 99.
Săraci, 25, 96.
Schimbare, 8, 94.
Sclav, -vi, 88; 89; 25, 96.
Scăderi, 88.
Scop, 90; 36, 97.
Sculptură, -ri, 14, 95.
Secol, -le, 89, 90.
Senat, 91; 13, 94; 23, 96.
Senator, -ri, 91; 11, 94; 25, 96.
Senator roman, 88.
Senatul roman, 89.
Severus, sclav din Roma, 88; 89.
Sfârșit, 89; 47, 99.
Simpli, 25, 96.
Simplitate, 17, 95.
Simțire, 21, 96.
Sirieni, 90.
Slavă, 38, 98.
Soartă, 3, 93.
Socoteală, 89.
Socrate, filozof grec, 19, 95; 41, 98.
Soție, 88.
Spălător de picioare, 17, 95.
Stare, 16, 95.
Statuie, 19, 95.
Stăpînia și stăpînirea păcatelor, 4, 93; 36, 97.
Suflare, 8, 94.
Suflet, 91; 15, 18, 95; 35, 36, 37, 97; 44, 98; 47, 99.

T

Termen, -ni, 88.
Text, 90.

Text grec, 89.
Timp, 88; 90; 91.
Traducere, 89.
Traducere engleză, 89.
Tristețe, 90; 37, 97.
Trup, -uri, 35, 97.
Turnător, -ori de metale, 14, 95.

U

Ucenic, -ci, 26, 96.
Unul Născut, Fiul Său, 46, 99.
Urechi, 19, 95; 26, 96.
Usturoi, 20, 95—96.

V

Valoare istorică, 91.
Vătămarea sufletului, 18, 95.
Veac, veacuri, 6, 94.
Vecii vecilor, 47, 99.
Vedere, 26, 96.
Veneția, 89.
Versiune armeană, 89; 90.
Versiune greacă, 89; 90.
Viață, vieți, 90; 10, 94; 15, 95; 27, 30, 96—97.
Viață veșnică, 30, 97.
Viețuire, 36, 97.
Virtute, -ți, 90; 91; 36, 37, 38, 97—98; 41, 98.
Voință, 9, 94.

Z

Zeu, zei, 7, 94; 13, 94; 14, 95; 18, 95; 20, 22, 96; 43, 98.
Zeus, căpetenia zeilor la greci, 22, 96.
Zi, zile, 90; 9, 10, 11, 94; 15, 95; 26, 96; 44, 98; 47, 99.

MARTIRIUL SFINTELOR PERPETUA ȘI FELICITAS

(7 martie 203)

INTRODUCERE

Actul martiric al Sfințelor Perpetua și Felicitas, care au pătimit pentru Hristos la 7 martie 203, la Cartagina, împreună cu alți patru tineri creștini, în timpul împăratului Septimiu Sever (191—211), este unul dintre cele mai complete și prețioase dintre actele martirice pe care ni le-a transmis antichitatea creștină, în forma lui originală, în limba latină, redactat de un martor ocular în 203, după istorisirea autentică lăsată de Sfânta Perpetua și după viziunea martirului Saturus, care a pătimit împreună cu ea.

Sfânta Perpetua este una dintre cele mai frumoase și mai interesante figuri din istoria creștinismului, iar istorisirea chinurilor și patimilor ei pentru Hristos, scrise chiar de ea însăși pînă în ziua martiriului, ne emoționează pînă azi și va emoționa totdeauna inimile celor ce cred în Domnul Hristos. Intregul document este o mărturie vie, zguduitoare și autentică despre vigoarea și puterea tinerei Biserici din provincia Africa a Imperiului roman, la începutul secolului al III-lea. Documentul e scris în spiritul cărții Apocalipsa din Noul Testament și al scrierii Păstorul lui Herma (începutul secolului II), iar în unele capitole se simte înrîurirea montanismului, sectă apărută în provincia Frigia din Asia Mică, după 172, care constituia un val de neo-profetism în Biserica veche, înrîurire puternică în Africa, datorită scriitorului Tertulian († după 220), care a îmbrățișat unele idei montaniste.

Autenticitatea acestui act martiric n-a fost pusă niciodată la îndoială, deoarece în el ni se spune precis: «Ea însăși, Perpetua, a istorisit de aici înainte toată desfășurarea martiriului său, așa cum a lăsat-o scrisă de mîna și simțirea ei»¹. Iar după ce Perpetua își încheie istorisirea suferințelor ei, autorul necunoscut al părții finale a actului martiric,

1. Martiriul Sfințelor Perpetua și Felicitas, II, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 108.

cap. 14—21, spune că el îndeplinește aceasta, ca un mandat, ba chiar ca un testament al preasfintei Perpetua : «mandatum sanctissimae Perpetuae, immo fideicommissum eius exequimur» ².

În afară de Perpetua, care a scris cea mai mare parte a actului său martiric, cap. 3—10³ și viziunea lui Saturus, catehetul martirilor, scrisă de el, cap. 11—13 ⁴, un autor necunoscut, despre care unii istorici cred că este Tertulian, a compus o interesantă introducere, cap. 1 și 2 și partea finală, cap. 14—21, pentru zidirea morală a credincioșilor ⁵.

Se scoate în relief, în introducere, lucrarea sfîntitoare a Sfîntului Duh, care din ziua Cincizecimii și-a revărsat bogăția harului său în lume și lucrează permanent la curăția, înnoirea și sfîntirea lumii : «Căci dacă vechile pilde de credință, care mărturisesc harul lui Dumnezeu și lucrează la zidirea sufletească a omului, au fost păstrate în scris... și mărturiile cele noi vor ajunge cîndva vechi și folositoare urmașilor... ; căci le socotim, ca și pe celelalte, lucrări ale Duhului Sfînt, alături de Scriptura Bisericii...» numită în text «Instrumentum Ecclesiae» ⁶. Profetul Ioil însuși a proorocit că «în zilele cele mai de pe urmă, zice Domnul, voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul» ⁷.

La începutul anului 203, în urma edictului dat de împăratul Septimiu Sever (193—211), în 202, pentru interzicerea prozelitismului creștin, sau pentru faptul că creștinii au fost acuzați că n-au participat la sărbătorile Decennalia (zece ani de domnie), date în cinstea împăratului Septimiu Sever, în 202, că n-au săvîrșit vota publica (rugăciunile publice) și au refuzat să sacrifice pro salute imperatorum (= pentru sănătatea împăraților) ⁸, s-au produs în Africa mișcări din partea populației păgîne, fanatizată contra creștinilor.

A fost arestată Vibia Perpetua, matroană romană, de 22 de ani, instruită și bine educată, căci în afară de limba latină vorbea și scria grecește, care aparținea unei familii înstărite, din orașul Thuburbo Minus:

2. Ibidem, XVI, ed. cit., p. 124.

3. Ibidem, 3—10, ed. cit., p. 108—118.

4. Ibidem, 11—13 ; ed. cit., p. 118—122.

5. Ibidem, cap. I—II și XIV—XXI, ed. cit., p. 106—108 și 122—131.

6. Ibidem, cap. I, ed. cit. p. 106.

7. Ioil, II, 28—29 ; Ibidem, cap. I, ed. cit., p. 106, unde se citează Ioil II, 28 ; Fapte 2, 17—18.

8. Unii istorici sînt de părere că împăratul Septimiu Sever n-a dat edictul de persecuție din 202 contra creștinilor. Vezi dintre aceștia : T. D. Barnes, *Legislation against the Christian*, în «Journal of Religion Studies» (Chicago—JRS), 1968, p. 32—50 ; R. Freudensberger, *Das angebliche Christenedikt des Septimius Severus*, în «Wiener Studien», n.r., 1968, 2, p. 206—217 ; K. H. Schwarte, *Das angebliche Christengesetz des Septimius Severus*, în «Historia», Zeitschrift für alte Geschichte, nr. 12 (Baden-Baden), 1965, p. 185—208 ; L. Petit, *Histoire générale de l'Empire Romain*, Paris, 1974, p. 382.

(azi Tebourba)⁹, situat la peste 40 de km de Cartagina, căsătorită, avînd un copil mic pe care-l alăpta, avînd tată un păgîn fanatic și mamă pe jumătate creștină și doi frați, unul catehumen și altul, copilandru, care murise din cauza unui cancer facial. În momentul arestării era simplă catehumenă, adică nu primise încă botezul creștin.

Odată cu ea au fost arestați doi tineri de condiție liberă, dar modestă, Saturninus și Secundulus, Felicitas, sclava Sfintei Perpetua, și sclavul Revocatus, toți catehumeni. Mai târziu, s-a prezentat de la sine autorităților și Saturus, catehetul lor, deci erau două creștine și patru creștini¹⁰. Numele martirelor Perpetua și Felicitas și ale martirilor care au pătimit împreună cu ele ni s-au păstrat și de inscripția de pe piatra lor funerară, descoperită în 1907 de arheologul francez Delattre, în Basilica majorum, ridicată pe mormintele lor¹¹.

Autoritățile municipale din Thuburbo, voind să se descarce de orice răspundere, au trimis cele două tinere femei și pe cei patru tineri la Cartagina, unde au fost închiși într-o temniță întunecoasă și oribilă, probabil lângă palatul proconsulului, pe coasta colinei Byrsa¹². Comunitatea creștină din Cartagina, prin diaconii Tertius și Pomponius, le-a venit imediat în ajutor, obținînd pe bani de la conducătorul închisorii o ameliorare a situației creștinilor închiși. Astfel, Perpetua a putut primi pe tatăl ei, care a încercat în zadar s-o înduplece să se lepede de creștinism, pe mama și fratele ei, copilul pentru a-l alăpta, rudele și prietenii, încît, putînd alăpta copilul, i s-a părut închisoarea «ca un palat»¹³. De la arestare și pe tot parcursul martiriului, Perpetua e stăpînită de credința puternică în Iisus Hristos, Care, cum credea ea, va suferi împreună cu ea și cu ceilalți martiri, și de dorința ei neclintită de-a deveni martiră, luptîndu-se în sine cu dragostea de mamă, față de copilul pe care-l alăpta și de părinții ei, care nu înțelegeau noua credință creștină și nu se bucurau de martiriul ei.

Perpetua și cei dimpreună cu ea puteau acum primi în închisoare pe tatăl, mama și fratele ei, rudele, prietenii și cunoscuții.

În prima viziune pe care a avut-o în închisoare, Perpetua s-a luptat cu diavolul, înfățișat ei sub chipul unui balaur pe care l-a învins și a intrat biruitoare în paradis. Acolo a văzut șezînd pe un scaun un bărbat înalt, cu părul alb, în haină de păstor, care i-a dat ca împărtășanie o în-

9. Martiriul Sf. Perpetua și Felicitas, III și XIII, ed. cit., p. 108 și 122.

10. Ibidem, II și IV, ed. cit., p. 108 și 110.

11. Delattre, *La Basilica Majorum Tombeau des Saintes Perpétue et Félicité*, în *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres*, 1907, p. 176—177, 191—195, 511—512, 519—531; E. Diehl, *Inscriptiones latinae veteres*, Berlin, 1961, nos 2040—2041.

12. T. Monceaux, *La vraie Légende dorée*, Paris, 1928, p. 160.

13. Martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas, ed. cit., III, p. 110 și 112.

ghițitură de brânză, făcută din laptele muls de la oile pe care le păstora¹⁴. Este aici o referință la textul din proorocia lui Daniel, unde se spune că «s-a așezat pe scaun Cel vechi de zile (Dumnezeu); îmbrăcăminte Lui era albă ca zăpada, iar părul capului Său curat ca lina»¹⁵.

În ceea ce privește cuminecarea cu «brânză», avem aici o mărturie că creștinii din Cartagina au fost influențați de secta tertulianiștilor, adepții scriitorului bisericesc Tertulian († după 220), care adoptaseră unele practici encratiste și montaniste, între altele practicînd împărtășirea cu lapte și brânză.

După cîteva zile Perpetua și cei dimpreună cu ea au fost duși în forul din Cartagina, spre a fi judecați de procuratorul Hilarianus, guvernatorul interimar care a succedat în 203, proconsulului Minucius Timinianus, după moartea acestuia¹⁶. Cu toții au refuzat să abjure credința creștină, spre marea indignare și iritare a păgînilor. Perpetua n-a cedat nici rugămintelor pline de lacrimi ale tatălui ei. La sfîrșitul interogatoriului, procuratorul Hilarianus le-a dat pedeapsa capitală: condamnarea la moarte, fiind dați fiarelor sălbatice în ziua de naștere a cezarului Geta, fiul împăratului Septimiu Sever, care corespunde datei de 7 martie 203.

În așteptarea executării pedepsei, martirii sînt duși din nou în carceră. Perpetua are acum două noi viziuni. Într-una îi apare fratele ei, Dinocrate, mort de copil din cauza unui cancer facial, care i s-a arătat acum lîngă un bazin cu apă din care putea bea spre a se răcori, vesel și vindecat de boală¹⁷. În altă viziune, s-a luptat cu un egiptean urît la înfățișare, care preînchipuie pe diavolul, pe care ea l-a biruit, zdrobindu-i capul cu călcîiul¹⁸.

Catehetul Saturus a avut și el o viziune. Se făcea că martirii au fost duși de patru îngeri în paradis, unde au găsit pe alți martiri: Jocundus, Saturninus, Artaxius, care au pierit arși de vii în prigoană și pe Quintus, care a murit în închisoare. Au întîlnit apoi pe episcopul Optatus și pe preotul Aspasius, care erau certați între ei și stăteau despărțiți și triști, iar martirii i-au rugat să se ierte unul pe altul și să se împace, spre a nu scandaliza poporul credincios¹⁹.

Dintre martiri, Secundulus a murit mai înainte în închisoare²⁰.

14. Ibidem, ed. cit., IV, p. 110—112.

15. Dan. 7, 9.

16. Pentru Minucius Oppianus sau Timinianus, vezi *Prosopographia Imperii Romani*, t. II, ed. E. Klebs et H. Dessau, 1897—1898; ed. 2-a, de E. Groag et A. Stein, 1933, p. 441; H. Musurillo, op. cit., p. 113, n. 9.

17. Martiriul Sf. Perpetua și Felicitas, ed. Musurillo, VII și VIII, p. 114—116.

18. Ibidem, X, ed. cit., p. 116—118.

19. Ibidem, XI, XII, XIII, ed. cit., p. 118—122.

20. Ibidem, XIV, ed. cit., p. 122.

*Felicitas, sclava Perpetuei, fiind însărcinată, a născut în luna a opta, în condiții foarte grele, o fetiță, pe care a luat-o s-o crească o soră creștină. Astfel, a putut să sufere și ea martiriul împreună cu ceilalți, căci justiția romană interzicea ca o femeie însărcinată să fie executată*²¹.

*În ajunul pătimirii, pe când martirii luau ultima cină, numită agapă (masa dragostei), s-au strâns păgînii, curioși să-i privească. Dar catehetul Satorus i-a muștrat, zicîndu-le : «Nu vă este de ajuns ziua de mîine ? Azi prieteni, mîine dușmani ! Întipăriți-vă bine în minte, însă, fețele noastre ca să ne recunoașteți în ziua aceea» (ziua judecării)*²². Auzind acestea, păgînii s-au retras înfricoșați, iar mulți au crezut în Hristos.

A doua zi, 7 martie 203, în ziua aniversării zilei de naștere a cezarului Geta, martirii, două femei și trei tineri, au fost duși în amfiteatrul din Cartagina, unde au suferit pătimirea pentru Hristos, în fața unei mulțimi imense, adunată ca la jocurile de circ.

*În timpul pătimirii, Saturninus și Revocatus au fost atacați de un leopard și de un urs ; Satorus, de un leopard, iar Perpetua și Felicitas, de o vacă sălbatică. Un oarecare catehumen cu numele de Rusticus a încurajat continuu pe Perpetua. Satorus, fiind grav rănit de un leopard care-i făcuse o mușcătură mare din care curgea din abundență sîngele, iar păgînii în delir îi strigau : «Mîntuit, spălat ; mîntuit, spălat», ca unul care primise botezul sîngelui, a cerut soldatului Pudens să-și scoată inelul din deget și înmuindu-l în sîngele ranei sale i l-a dat «ca semn (al iubirii) și ca amintire a sîngelui său». După atacul fiarelor, martirii au fost aduși în mijlocul amfiteatrului, unde li s-au tăiat capetele. Perpetua, văzînd ezitarea gladiatorului, i-a dus singură la gît mîna lui tremurătoare*²³.

*Pe mormintele celor cinci martiri, s-a ridicat mai tîrziu în Cartagina o mare basilică, Basilica majorum. La aniversarea morții martirice a Sfintei Perpetua și a tovarășilor ei de suferință, Fericitul Augustin († 430) a rostit trei frumoase cuvîntări*²⁴.

*Pentru că Tertulian vorbește despre viziunile Perpetuei*²⁵, iar în prima viziune Perpetua menționează unele practici montaniste cu privire la sfînta cuminicare²⁶, unii istorici au presupus că marele scriitor

21. *Ibidem*, XV, ed. cit., p. 122—124.

22. *Ibidem*, XVII, ed. cit., p. 124.

23. *Ibidem*, XIX, XX, XXI, p. 126—130. Pentru data de 7 martie 203, vezi : T. D. Barnes, *Pre-Dacian Acta Martyrum*, în «*Journal of Theological Studies*», 19(1968) p. 521—525.

24. Fer. Augustin. *In Natali martyrum Perpetuae et Felicitatis*, P. L. XXXVIII, col. 1281—1284 ; 1284—1285 ; 1285—1286.

25. Tertulian, *De anima*, 55, 4, ed. J. H. Waszink, *Corpus Christianorum*, Amsterdam, 1947 și 1954, p. 862—863 ; Ed. A. Reifferscheid ed G. Wissowa, în *Corp. Scrip. Eccl. Lat.*, t. XX, 1, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1890, p. 3.

26. *Martiriul St. Perpetua și Felicitas*, IV, ed. H. Musurillo, p. 110—112.

african este autorul martiriului *Sfintelor Perpetua și Felicitas*²⁷. Dar aceasta este numai o ipoteză, deoarece nici stilul și nici ideile nu sînt ale lui Tertulian²⁸. În realitate, martiriul lor a fost compus de un martor ocular anonim din Cartagina, în limba latină, care este textul original, iar textul grec a fost tradus din limba latină²⁹.

Textul martiriului *Sfintelor Perpetua și Felicitas* și al martirilor împreună cu ele, fiind compus de un martor ocular după istorisirea autentică a *Sfintei Perpetua*, are cea mai mare valoare istorică și literară. Martiriul lor, istorisit în culori vii, simple și sincere, fără nici un fel de artificii și exagerări, rămîne cel mai prețios act martiric din epoca persecuției creștinilor de către împărații romani, în primele trei secole, și totodată cea mai frumoasă și emoționantă operă literară pe care ne-a transmis-o vechea literatură creștină, care va mișca și emoționa pînă la lacrimi inimile creștinilor din toate timpurile. El este, cum se exprimă istoricul francez Pierre de Labriolle, «un document celebru, de o exaltare atît de arzătoare și pură, de o atît de mișcătoare și grațioasă simplitate, de-abia atinsă ici și colo de o bănuială de retorică»³⁰.

După părerea cunoscutului aghiograf H. Delehaye, «Martiriul Sfîntului Policarp și Actele Sfintelor Perpetua și Felicitas... ar putea fi puse pe aceeași linie cu Martirii lui Chateaubriand»³¹.

Sinaxarul Constantinopolitan amintește de martiriul *Sfintelor Perpetua și Felicitas*, la 1 și 2 februarie, 4 și 14 martie³², iar Martirologiul Ieronimian³³, Bibliotheca hagiographica Graeca³⁴ și Bibliotheca hagiographica Latina³⁵ îl datează corect la 7 martie 203³⁶.

27. J. van Beek, *Passio SS Perpetuae et Felicitatis*, Nimègue (Noviomagi), 1936, p. 84—96 și ed. din Florilegium Patristicum, Fasc. XLIII, Bonnae, 1936, p. 6—63; P. de Labriolle, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, 3-e éd., Paris, 1947, p. 99, note 1; Pr. Marin Neamțu, *Mucenicia Sfintelor Perpetua și Felicitas*. Traducere din latinește și grecește, cu un studiu introductiv, Craiova, 1944, p. V.

28. P. Monceaux, *La vraie Légende dorée*, Paris, 1928, p. 161; Idem, *Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne*, t. I, Paris, 1901, p. 70—96; retipărită la Bruxelles, 1963; P. de Labriolle, *La crise montaniste*, Paris, 1913, p. 345—351.

29. H. Musurillo, op. cit., p. XXVIII. Excelentă traducere greacă a textului original latin, s-a păstrat în Codex Hierosolymitanus S. Sepulchri (sec. X); G. Lazzati, *Note critiche al testo della Passio SS. Perpetuae et Felicitatis*, în «Aevum», 30 (Milano, 1956), p. 30—35; M. Schantz, op. cit., p. 440.

30. P. de Labriolle, op. cit., p. 156.

31. H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. VII—VIII.

32. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehaye, p. 440, 508, 536.

33. *Martirologium Hieronymianum*, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, t. II, p. 1, p. 29; ed. H. Delehaye et H. Quintin, t. II, 2, p. 131—132.

34. Ed. Fr. Halkin, t. I, p. 189.

35. Ed. Socii Bollandiani, t. II, p. 964, cu bună bibliografie.

36. Studii: Marta Sordi, *I rapporti fra il Cristianesimo e l'impero da Severi a Gallieno*, în *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, Band II, Berlin-New York, 1979, p. 340—345; Idem, *Il Cristianesimo e Roma*, Bologna, 1965; Adrian Hastings, *A History of African Christianity*, 1950—1975, Cambridge, 1979; J. Daniélou, *Les*

Biserica Ortodoxă sărbătorește pe Sfintele Perpetua și Felicitas în fiecare an la 1 februarie.

*
* *
*

Am folosit la traducerea de față ed. lui Panaiot C. Hristu, Τὰ Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν... text în limba greacă veche cu traducere în limba greacă modernă, Tesalonic, 1979, p. 252—293 și ed. H. Musurillo, op. cit., p. 106—131, text latin, cu traducere engleză.

Am consultat, de asemenea, edițiile :

Corn. I. M. van Beek, *Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis*, Latine et Graece, în *Florilegium Patristicum*, fasc. XLIII, Bonnæ, 1938, p. 6—63; vezi și ed. de Nimega, 1956; G. Lazzati, *Gli sviluppi...*, p. 177—189; D. Ruiz-Bueno, op. cit., p. 440—447; R. Knopf — G. Krüger, op. cit., p. 35—41; W. H. Schewring, *The passion of SS Perpetua and Felicity*, London, 1931; A. H. Salonius, *Passio Sanctae Perpetuae*, Helsingfors, 1928; O. von Gebhardt, op. cit., p. 61—95; vezi și P. Fr. de'Cavalieri, *La Passio S. S. Perpetuae et Felicitatis*, în «*Römische Quartalschrift*», 5 *Supplementheft*, 1896, p. 104—148; R. J. Armitage, *Texts and Studies*, t. I, nr. 2. *The Passion of S. Perpetua with an appendix on the Scillitan*

origines du christianisme latin, Paris, 1978; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain*, de Marc Aurèle à Anastase (coll. Nouvelle Cléo, 11), 2-e éd., Paris, 1970; J. Speigl, *Die Christenpolitik des Septimius Severus*, în «*Münchener theologische Zeitschrift*», XX (1969), p. 181—194; P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, Paris, 1974, p. 382; M. Meslin, *Le Christianisme dans l'Empire romain*, Paris, 1970; J. Mohlhagen, *Der römische Staat und die Christen*, 1970, și 1973, p. 215—217; P. Keresztes, *The Empeur Septimius Severus. A precursor of Decius*, în «*Historia*», 1970, p. 565—578; Cl. Lepelley, *L'Empire romain et le christianisme*, Paris 1969; J. R. Palanque, *Le christianisme antique*, Paris, 1967; J. Vogt, *Christenverfolgung*, în *Reallexikon*, cit. t. II, col. 1181; J. Daniélou et H. Marrou, *Nouvelle histoire de l'Eglise*, T. I, p. 155—156; 171, 176; H. Grégoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Maricq, *Les persécutions dans l'Empire romain*, în *Mém. cit.*, Bruxelles, 56 (1964), no. 5, p. 19, 112; W. H. C. Frend, *Martyrdom and Persecution in the early Church*, Oxford, 1965; New York, 1967, p. 268—271; L. Harmand, *Le monde romain sous les Antonins et sous les Sévères*, Paris, 1960; J. Campos, *El autor de la Passio SS. Perpetuae et Felicitatis*, în «*Helmantica*» 10 (1959), p. 357 s.u.; A. Calderini, *I. Severi. La crisi dell'impero nel III secolo* (Storia di Roma, VII), Bologna, 1959; G. E. Edsman, *Le baptême du feu*, Lund, 1940, p. 42—48; M. Besnier, *L'Empire romain de l'avènement des Sévères au concile de Nicée*, (Histoire romaine sous la direction de G. Glotz), t. IV, 1-e partie, Paris, 1937, p. 51—52; 2-e éd. Paris, 1945; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin du 2-e siècle à la paix constantinienne*, t. 2, de l'Histoire de l'Eglise..., de Aug. Flèche et V. Martin, Paris, 1935, p. 115—117; L. Duchesne, *Les origines du culte des martyrs*, 2-e éd., Paris, 1933, p. 430; L. Masson, *Sainte Perpétue, Sainte Félicité et leurs compagnons martyrs*, Lyon—Paris, 1920; H. Delehaye, *Les passions des martyrs*, p. 63—70; L. Gatti, *La Passio SS. Perpetuae et Felicitatis*, în «*Didascalion*», 1 (1923), p. 31—43; J. Mesnage, *Le christianisme en Afrique*, 3 vol., Paris, 1915; P. Allard, *Histoire des persécutions pendant la première moitié du troisième siècle*, (Septime Sévère, Maximin. Dèce), 3-e éd., Paris, 1905, p. 89—144; B. Aubé, *Les chrétiens dans l'Empire romain*, 2-e éd. Paris, 1881, p. 521—525.

martyrdom, Cambridge, 1891, p. 506—516 ; Migne, P.L. III, col. 13—62 ; Th. Ruinart, op. cit., p. 134—146.

Am consultat, de asemenea, traduceri :

A. Hamman, op. cit., p. 87—103 ; traducere italiană ; P. Hanosin, op. cit., p. 71—89, traducere franceză ; Vincenzo Corrente, Atti dei martiri... La passione di S. Perpetua e di S. Felicita, Siena, 1928, p. 15—44 ; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 155—179 ; P. Monceaux, La vraie Légende dorée, p. 165—188 ; G. Rauschen, Echte alte Märtyrerakten. Die Akten der Hl. Perpetua und Felicitas, Kempten und München, 1913, p. 40—56 ; trad. germană ; H. Leclercq, Les Martyrs, t. I, Paris, 1902, p. 120—139. Vezi și traducerea franceză : La Passion des saintes Perpétue et Felicité (mars 203), Carthage, 1954.

În limba română : Mucenicia Sfințelor Perpetua și Felicitas. Pagini glorioase de autentică muceniec creștină. Trad. din grecește și latinește... de Pr. M. Neamțu, Craiova, 1944 ; Pătimirea Sfințelor mucenice Perpetua și Felicitas, trad. din latinește de Iorgu Stoian, București, 1937.

MARTIRIUL SFINTELOR PERPETUA ȘI FELICITAS

(† 7 martie 203)

i.

Dacă vechile pilde de credință, care mărturisesc harul lui Dumnezeu și lucrează la zidirea sufletească a omului ¹, au fost păstrate în scris, iar prin citirea lor, ca printr-o reprezentare a faptelor, și Dumnezeu să fie cinstit și omul să fie întărit, de ce să nu fie istorisite și noile mărturii, care servesc deopotrivă acestui îndoit scop ?

Căci și aceste mărturii vor ajunge cândva vechi și folositoare urmașilor, chiar dacă în timpul de față, din pricina mării cinstiri a trecutului sînt socotite de mai puțină însemnătate.

Ar putea să vadă, însă, cei ce judecă puterea Unuia Duhului Sfînt după vechimea timpului că mărturiile cele de pe urmă trebuie socotite chiar mai de preț, ca unele ce sînt cele mai noi, după bogăția revărsării harului, făgăduit în vremile cele mai de pe urmă ale lumii :

«Căci în zilele cele mai de pe urmă, zice Domnul, voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul și fiii și fiicele oamenilor vor prooroci ; și voi vărsa din Duhul Meu peste robii și roabele Mele și tinerii vor avea vedenii și bătrînii vor visa visuri» ².

De aceea și noi, care recunoaștem și cinstim profețiile și vedeniile cele noi, deopotrivă făgăduite, și le socotim, ca și pe celelalte, lucrări ale Duhului Sfînt, alături de Scriptura Bisericii, căreia i s-a trimis același Duh, spre a împărți tuturor toate darurile, după cum a dat Domnul fiecăruia ³, trebuie să le scriem și să le răspîdim, citindu-le, spre slava lui Dumnezeu, pentru ca să nu se creadă cumva, fie din cauza slăbiciunii, fie pentru credința lipsită de nădejde, că harul lui Dumnezeu s-a dăruit numai celor din vechime, fie prin vrednicia martirilor, fie prin a

1. I Cor. 14, 3 ; II Cor. 12, 19.

2. Fapte 2, 17—18 ; Ioil 3, 1—2.

3. Rom. 12, 3 ; I Cor. 7, 17.

descoperirilor, fiindcă Dumnezeu împlinește totdeauna ceea ce a făgăduit, spre a fi mărturie necredincioșilor și spre folos credincioșilor.

De aceea și noi, fraților și fiilor, vă facem cunoscut ceea ce am auzit, am văzut și am pipăit ⁴, pentru ca și voi care ați fost de față să vă aduceți aminte de slava Domnului, iar cei ce cunoașteți acum din auzite să aveți părtășie cu sfinții mucenici și prin ei cu Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine mărirea și cinstea în vecii vecilor. Amin.

II.

Au fost prinși tinerii catehumeni Revocatus și Felicitas, tovarășa lui de sclavie, Saturninus și Secundulus. Între aceștia (se afla) și Vibia Perpetua, de familie nobilă, cu educație aleasă, căsătorită ca o matroană, avînd tată și mamă, și doi frați, unul de asemenea catehumen, și un copil mic la sîn; iar ea avea aproape douăzeci și doi de ani. Ea însăși, Perpetua, a istorisit de aici înainte toată desfășurarea martiriului ei, așa cum a lăsat-o scrisă de mîna și de simțirea ei.

III.

Pe cînd eram încă, spune ea, cu prigonitorii noștri, iar tatăl, din marea lui iubire, dorea prin cuvinte să mă întorcă de la credință, i-am zis :

— «Tată, vezi, de pildă, vasul acela care se află acolo, un urci⁵or sau altceva?».

Și el a zis : — «Îl văd».

Iar eu i-am zis lui : — «Poate el oare fi numit cu alt nume, decît ceea ce este?»

Și el a răspuns : — «Nu».

— «Tot așa și eu nu pot să mă numesc altfel, decît ceea ce sînt, creștină».

Atunci, tatăl, tulburat de acest cuvînt, s-a repezit la mine ca să-mi scoată ochii, dar m-a rănit numai, apoi, fiind învins, a plecat cu dovezile lui drăcești.

Atunci, în puținele zile în care a lipsit tatăl, am adus mulțumire Domnului, și, în lipsa lui, m-am refăcut; chiar în răstimpul acestor cîteva zile, am fost botezați. Iar Duhul Sfînt mi-a insuflat că nu trebuie să cer altceva de la apa (Botezului), decît pătimirea trupului.

Peste cîteva zile, am fost duși la închisoare; iar eu m-am înfricoșat, fiindcă niciodată n-am văzut un astfel de întuneric.

O, ce zi îngrozitoare! Era o căldură înăbușitoare din cauza mulțimii (celor închiși) și a brutalității soldaților. Cel mai mult eram chinată acolo de grija copilului.

⁴ Lc. 1, 2; I In. 1, 1 și 3.

⁵ — Actele martirice

Atunci, binecuvîntații diaconi, Tertius și Pomponius, care ne slujeau, au obținut prin daruri ca pentru cîteva ore să fim scoși într-un loc mai bun al închisorii, ca să ne răcorim. Ieșind atunci toți din închisoare, se ocupa fiecare de ale sale. Eu îmi alăptam copilul, aproape mort de foame. Îngrijorată pentru el, vorbeam cu mama, îmi încurajam fratele, le încredințam copilul. Mă sfîrșeam de durere, pentru că-i vedeam pe ei istovindu-se din pricina mea.

Am suferit asemenea griji multe zile ; și am reușit, ca copilul să rămînă cu mine în închisoare. El s-a făcut bine îndată, iar eu am fost ușurată de chinul și de grija copilului. Și s-a schimbat deodată pentru mine închisoarea, ca într-un palat, încît preferam să fiu aci decît altundeva.

IV.

Atunci, mi-a zis fratele meu : — «Doamnă soră, iată ești în mare cînstă, încît poți cere o vedenie și ți se va arăta dacă o să pătimim sau vom fi liberați!» Iar eu, care știam că vorbesc cu Domnul, ale Cărui binefaceri atît de mari le cunoscusem, i-am făgăduit lui cu încredere, spunînd :

— «Îți voi vesti mîine».

Și am cerut și mi s-a arătat aceasta :

Văd o scară ⁵ de bronz de o mărime uimitoare, care se ridica pînă la cer, dar îngustă, pe care nu se putea urca decît unul cîte unul ; iar pe laturile scării, erau înfipte tot felul de instrumente de fier. Erau acolo săbii, lănci, cîngi, cuțite, încît, dacă s-ar fi urcat cineva, fără băgare de seamă, și fără să privească în sus, ar fi fost sfîșiat, și bucăți de carne din trupul lui ar fi atîrnat de fiare. Sub această scară sta culcat un balaur ⁶ de o mărime uimitoare, care întindea curse celor ce urcau și-i înfricoșa ca să nu se urce.

Saturus, însă, s-a urcat cel dintîi, fiind cel ce s-a predat de bună voie, în urmă, din cauza noastră, pentru că el însuși ne instruisese (în credință), iar atunci cînd am fost arestați, el nu fusese de față. Ajungînd în capul scării, s-a întors spre mine și mi-a zis :

— «Perpetua, te susțin ! Dar vezi să nu te muște balaurul acela».

Și eu i-am răspuns : — «În numele lui Iisus Hristos, nu mă va vătăma». Iar balaurul de sub scară, ca și cum s-ar fi temut de mine, și-a ridicat încet capul și eu am călcat pe capul lui ca și cum aș fi călcat pe prima treaptă.

Iar eu m-am urcat și am văzut o grădină de o întindere foarte mare și în mijlocul ei sețea un bărbat înalt cu părul alb, în haină de păstor,

5. *Fac.* 28, 12.

6. *Fac.* 3, 13—15.

care mulgea oile ; în jurul lui stăteau multe mii de oameni în alb, iar el a ridicat capul, m-a privit și mi-a zis : «Bine ai venit, copilă !» M-a chemat apoi și mi-a dat din brânza făcută din laptele muls ca o înghițitură ; Și eu am primit-o cu mâinile împreunate și am mincat-o ; iar toți cei ce stăteau în jur au zis : «Amin» ! ⁷ Și la auzul acestui cuvânt, m-am deșteptat, mestecînd nu știu ce, ceva dulce.

Îndată am istorisit aceasta fratelui meu și noi am înțeles că vom pătimi ; și am început să nu mai avem nici o speranță în lumea aceasta.

V.

Peste puține zile, s-a răspîndit zvonul că vom fi judecați. A venit, însă, din cetate, pe neașteptate și tatăl meu, nimicît de durere, și se urcă la mine ca să mă întoarcă (de la credință), zicînd :

— «Fie-ți milă, fiică, de perii mei albi ! Îndură-te de tatăl tău, dacă mai sînt vrednic să-mi zici tată ; dacă te-am adus cu aceste mîini pînă la această floare a vîrstei ; dacă te-am prețuit mai mult decît pe toți frații tăi, să nu mă dai spre rușinea oamenilor ! Privește la frații tăi ! Gîndește-te la mama și la bunica ta ! Privește la copilul tău, care nu va mai putea trăi, fără tine ! Leapădă-ți mîndria, ca să nu ne nimicești pe toți ; căci nimeni dintre noi nu va mai vorbi în voie, dacă tu ai să suferi ceva».

Acestea le spunea din iubirea sa, ca tată, sărutîndu-mi mîinile și aruncîndu-se la picioarele mele. Și cu lacrimi, mă numea nu numai fiică, ci doamnă. Iar eu sufeream din pricina tatălui meu, fiindcă el singur, din tot neamul meu, n-avea să se bucure de pătimirea mea ! Și l-am mîngîiat, spunîndu-i : «Se va întîmpla la scaunul acela de judecată ce va vrea Dumnezeu ! Căci să știi că noi nu sîntem în puterea noastră, ci în a lui Dumnezeu». Și el a plecat de la mine întristat.

VI.

A doua zi, pe cînd prînzeam, am fost ridicați pe neașteptate, ca să fim judecați și am ajuns în piața publică. Îndată s-a răspîndit zvonul în împrejurimile forului și s-a adunat mulțime imensă de popor. Ne-am urcat pe estradă. Ceilalți, fiind întrebați (de sînt creștini), au mărturisit (că sînt). A venit și rîndul meu, și deodată a venit tata cu copilul meu și m-a tras de pe treaptă, rugîndu-se : — «Fie-ți milă de copil».

7. Perpetua a fost influențată de ideile sectei tertulianiștilor din Africa, care adoptaseră rigorismul montaniștilor din provincia Frigia, din Asia Mică. Tertulian și secta encratiților (a celor ce se înfrînează), practicau cuminecarea cu lapte și brînză, în loc de vin și piine. E aproape sigur că unii creștini din Cartagina împărtășeau ideile lui Tertulian.

Iar procuratorul Hilarianus, care primise atunci dreptul sabiei (dreptul de viață și de moarte), în locul răposatului (proconsul) Minucius Timinianus, îmi zise :

— «Cruță părul alb al tatălui tău ! Fie-ți milă de copilaș ! Jertfește pentru sănătatea împăraților !»

Iar eu i-am răspuns :

— «Nu fac aceasta».

Hilarianus întrebă :

— «Ești creștină ?»

Și eu am răspuns :

— «Sînt creștină».

Iar în timp ce tatăl stăruia de mine să mă lepăd (de credință), Hilarianus a poruncit să fie pus la pămînt și să fie lovit cu nuiuva. Și m-a durut suferința tatălui meu, ca și cum eu aș fi fost lovită. Astfel am suferit pentru nefericita lui bătrînețe.

Apoi ni se pronunță sentința și ne condamnă pe toți la fiarele sălbatice. Iar noi am coborît veseli la închisoare. Atunci, fiindcă copilul se obișnuise să sugă la sînul meu și să rămînă cu mine în închisoare, trimit îndată la tata pe diaconul Pomponius, ca să ceară copilul. Dar tatăl n-a voit să-l dea. Iar Dumnezeu a voit în așa fel ca nici el să nu mai dorească sînul și nici eu să nu mai simt aprinderea pieptului, ca să nu mai fiu chinuită din grija copilului și de durerea sînilor.

VII.

După puține zile, pe cînd ne rugam cu toții, mi-a scăpat pe neașteptate, în mijlocul rugăciunii un cuvînt și am numit pe Dinocrate. Și m-am mirat, fiindcă niciodată nu-mi venise în minte, decît atunci, încît m-am întristat, amintindu-mi de suferința lui. Am înțeles îndată că sînt vrednică (să mă rog) și că trebuie să mă rog și pentru el, și am început să mă rog îndelungat pentru el și să plîng către Domnul. Îndată, chiar în noaptea aceea, mi s-a arătat aceasta : Văd pe Dinocrate, ieșind dintr-un loc întunecos, unde erau mulți, foarte aprins de căldură și însetat, cu fața murdară și palid la culoare, purtînd pe față rana pe care o avea cînd a murit. Acest Dinocrate era fratele meu după trup, de șapte ani, și a murit de o boală care-i cancerase rău fața, astfel încît moartea lui a fost ceva îngrozitor pentru toți oamenii. Pentru el, deci, m-am rugat. Și între el și mine era o mare depărtare⁸, încît nu puteam să ne apropiem unul de altul, nici eu, nici el. Era, apoi, în locul acela, unde se afla Dinocrate o fîntînă plină cu apă, avînd marginea mai înaltă decît statura copilului. Și se întindea Dinocrate ca și cum ar fi vrut să bea. Eu

8. Lc. 17, 26.

sufeream, fiindcă fîntîna aceea avea apă și totuși, din cauza înălțimii marginii, el nu putea să bea. M-am deșteptat și am înțeles că fratele meu se chinuiește. Dar aveam credința că voi fi de folos la chinul lui. Și m-am rugat pentru el în toate zilele, pînă cînd am trecut în închisoarea din tabără (militară) ; căci noi aveam să luptăm la sărbătorile militare, date atunci în cinstea zilei de naștere a împăratului Geta. Și m-am rugat pentru el ziua și noaptea, gemînd și lăcrimînd, ca să mi se împlinească rugăciunea.

VIII.

În ziua în care am rămas în butuci, mi s-a arătat aceasta : Văd locul pe care-l văzusem mai înainte și pe Dinocrate cu trupul curat, bine îmbrăcat și răcorit ; iar unde era rana, văd doar un semn. Și fîntîna pe care o văzusem mai înainte avea acum marginea micșorată pînă la mijlocul copilului. Curgea fără încetare apă din ea și pe marginea ei se afla un vas plin cu apă. Dinocrate s-a apropiat și a început să bea din el, iar apa din vas nu se împuțina. Și, săturîndu-se, s-a depărtat de apă ca să se joace, bucurîndu-se, în felul copiilor. Și m-am deșteptat. Am înțeles atunci că el a scăpat de pedeapsă.

IX.

Apoi, după cîteva zile, soldatul Pudens, mai marele închisorii, fiind locțiitorul sutașului, a început să ne prețuiască, înțelegînd că se află o mare putere în noi ; el a permis multora dintre creștini și rude să vină la noi, ca și noi și ei să ne întărim sufletește unii pe alții.

Iar cînd s-a apropiat ziua muceniei, a intrat la mine tatăl meu, zdrobit de durere, și a început să-și smulgă barba, să se arunce la pămînt, să se trîntească cu fața în jos, să-și blesteme anii săi și să spună cuvinte atît de mari, încît ar fi mișcat orice ființă. Eu sufeream pentru nefericita lui bătrînețe.

X.

În ajunul zilei cînd aveam să luptăm, văd în viziune aceasta : diaconul Pomponius venise la ușa închisorii și bătea cu putere. Eu am ieșit și i-am deschis. Era îmbrăcat într-o haină albă descinsă, cu încălțăminte felurit colorată.

Și mi-a zis :

— «Perpetua, te așteptăm. Vino !»

Și mă ținea de mîină și am început să mergem prin locuri stîlcoase și întortocheate. În sfîrșit, am ajuns cu greutate, gîfîind, în amfiteatru și m-a dus în mijlocul arenei, și mi-a zis :

— «Nu te teme ! Sînt cu tine aici și sufăr împreună cu tine».

Și a plecat. Iar eu văd o mulțime mare de popor, încremenită de uimire. Și fiindcă știam că am fost condamnată la fiare, mă miram că nu se dă drumul fiarelor împotriva mea. A ieșit contra mea un egiptean, urît la înfățișare, cu slujitorii săi, ca să lupte cu mine. Lîngă mine, au venit niște tineri frumoși, ca ajutători și sprijinitori ai mei. Am fost dezbrăcată și mă schimbasem în bărbat. Și au început sprijinitorii mei să mă ungă cu untdelemn, cum se obișnuiește la luptă (în jocurile publice). În fața mea, văd pe egiptean că se tăvălește în nisip.

Și a apărut apoi un bărbat oarecare de o mărime uimitoare, care întrecea chiar înălțimea amfiteatrului, îmbrăcat într-o haină de purpură prinsă cu două agrafe pe mijlocul pieptului, nefîncins, avînd încălțăminte felurită colorată din aur și argint. El purta în mînă o nuia, ca mai marele gladiatorilor și o ramură verde pe care erau niște mere de aur.

Și cerînd liniște, a zis :

— «Dacă acest egiptean o va învinge pe aceasta (pe Perpetua), el o va ucide cu sabia ; dar, dacă ea îl va birui, va primi această ramură». Și s-a retras.

Iar noi, Perpetua și egipteanul, ne-am apropiat unul de altul și am început lupta cu pumnii. El voia să-mi prindă picioarele, iar eu îl loveam în față cu călcîiele. Și m-am ridicat în aer și am început să-l lovesc astfel, ca și cum nu aș fi călcat pămîntul. Dar, cînd am văzut că lupta va dura, mi-am împreunat mîinile, mi-am pus degetele unele într-altele, i-am apucat capul și el a căzut cu fața la pămînt, iar eu i-am călcat capul. Și poporul a început să strige (de bucurie) și sprijinitorii mei să cînte. Și m-am apropiat de arbitru și am primit ramura. El m-a sărutat și mi-a zis :

— «Fiico, pace ție».

Și am început să merg biruitoare spre poarta Sanavivaria. Eu m-am deșteptat și am înțeles că nu voi avea de luptat cu fiarele, ci contra diavolului. Știam însă că voi fi biruitoare.

Am scris acestea pînă în ajunul mucenicieii. Ce se va petrece, însă, în timpul mucenicieii, de va vrea cineva, s-o scrie.

XI.

Dar și binecuvîntatul Satorus a istorisit această vedenie a sa, pe care a scris-o el însuși.

Pătîmiserăm, spune el, și ieșiserăm din trup și am început să fim duși de patru îngeri spre răsărit, ale căror mîini nu ne atingeau. Mergeam însă nu culcați, cu fața în sus, ci ca și cum urcam o colină ușoară.

Și trecînd prima lume, am văzut o lumină foarte mare. Și i-am zis Perpetuei, căci ea era alături de mine :

— «Aceasta este ceea ce ne făgăduia Domnul. Acum ni se împlinește făgăduința».

Și pe cînd eram purtați de cei patru îngeri, ne-a apărut o mare întindere, care era ca un fel de grădină (paradisul), avînd arbori de trandafiri și tot felul de flori. Înălțimea arborilor era ca a chiparoșilor, iar frunzele lor cădeau fără încetare. Acolo, în grădină, însă, erau alți patru îngeri, mai strălucitori ca ceilalți. Aceștia, cînd ne-au văzut, ne-au dat multă cinstire și au zis celorlalți îngeri cu admirație:

— «Iată, ei sînt, iată, ei sînt !»

Și îngerii care ne purtau, înfricoșîndu-se, ne-au lăsat jos. Am străbătut cu picioarele noastre o arenă pe un drum larg, și am găsit acolo pe Jocundus, Saturninus și Artaxius, care au pierit arși de vii în aceeași prigoană precum și pe Quintus, care murise și el ca martir în închisoare. Și-i întrebam pe ei, unde sînt ceilalți.

Îngerii ne-au spus :

— «Veniți, mai întii înlăuntru, mergeți și vă închinați Domnului».

XII.

Și am ajuns aproape de un locaș ai cărui pereți erau făcuți parcă din lumină. Iar înaintea porții acelu locaș stăteau patru îngeri, care îmbrăcau pe cei ce intrau în veșminte albe. Și am intrat și am auzit un glas armonios, fără încetare :

— «Sfînt, Sfînt, Sfînt !» ⁹.

Și am văzut în acel loc șezînd un bărbat bătrîn cu perii capului ca zăpada ¹⁰, dar cu o față de tînăr ; picioarele lui nu le-am văzut. Iar la dreapta și la stînga lui, stăteau patru bătrîni ¹¹, și în urma acestora stăteau în picioare mai mulți alți bătrîni.

Și intrînd, ne-am oprit uimiți în fața tronului. Cei patru îngeri ne-au ridicat în sus și noi l-am sărutat (pe bătrîn), iar el ne-a mîngîiat cu mîna lui pe față. Și ceilalți bătrîni ne-au zis :

— «Să ne ridicăm în picioare».

Și noi ne-am ridicat și ne-am dat sărutul păcii.

Și ne-au zis bătrînii :

— «Mergeți, și vă bucurați».

Iar eu i-am spus Perpetuei :

9. Is. 6, 3 ; Apoc. 4, 8.

10. Dan. 7, 9 ; Apoc. 1, 14.

11. Apoc. 4, 4 ; 5, 6.

— «Ai ceea ce voiești».

Și ea mi-a răspuns :

— «Mulțumesc lui Dumnezeu că, precum am fost voioasă în trup, acum sînt aici și mai voioasă».

XIII.

Apoi am ieșit și înaintea porților am văzut pe episcopul Optatus la dreapta și pe învățatul preot Aspasius la stînga, despărțiți și triști. Ei s-au aruncat la picioarele noastre și au zis :

— «Împăcați-ne între noi, fiindcă voi ați ieșit din lume și ne-ați lăsat pe noi așa» (neîmpăcați).

Iar noi le-am zis :

— «Nu ești tu episcopul nostru, iar tu preotul nostru ? Cum de vă aruncați voi la picioarele noastre ?». Am fost mișcați de aceasta și i-am îmbrățișat. Iar Perpetua a început să vorbească grecește cu ei. Și noi i-am dus de-o parte în grădină, sub un arbore de trandafir. Și pe cînd vorbeam cu ei, îngerii le-au zis :

— «Lăsați-i pe aceștia să se refacă. Iar dacă între voi aveți neînțelegeri, iertați-vă unii pe alții» ¹².

Și ei s-au tulburat.

Au zis (îngerii) lui Optatus :

— «Îndreaptă-ți poporul, fiindcă oamenii se adună la tine ca și cum s-ar întoarce de la circ, certîndu-se între ei ca între partide».

Și ni s-a părut că ei ar vrea să închidă porțile (paradisului). Iar noi am început să cunoaștem acolo mulți frați, chiar și martiri. Toți ne hrăneau cu un miros de nedescris, care ne sătura. Atunci, bucurîndu-mă, m-am deșteptat.

XIV.

Acestea sînt vedeniile mai însemnate ale acestor preafericiți martiri, Satorus și Perpetua, pe care le-au scris ei înșiși. Iar pe Secundulus, Dumnezeu l-a chemat din lume printr-o moarte mai timpurie, în închisoare, dar nu fără har, ca să scape de fiarele sălbatice. Dacă, totuși, n-a cunoscut sabia, în viață ¹³, trupul lui a cunoscut-o, desigur, (după moarte).

XV.

Cît despre Felicitas, s-a bucurat și ea de harul Domnului. Fiindcă se afla în luna a opta de sarcină (căci fusese arestată însărcinată), iar ziua spectacolului se apropia, ea era în mare frămîntare, ca nu cumva,

12. Mt. 6, 14—15 ; 18, 21—22 și 35 ; Mc. 11, 25 ; Ef. 4, 32 ; Col. 3, 13.

13. Comp. Lc. 2, 35.

din cauza sarcinii, să fie amînată (de la pătimire). Căci nu se îngăduia (după legile romane) ca femeile însărcinate să fie condamnate la moarte. Apoi, (se temea) să nu-și verse sîngele ei sfînt și nevinovat printre alți nelegiuîți (mai în urmă).

Dar și însoțitorii ei de mucenicie erau adînc întristați de a lăsa o așa de bună tovarășă și însoțitoare singură pe calea aceleiași speranțe. De aceea, cu trei zile înaintea muceniei, uniți cu toți în aceeași întristare, au făcut rugăciune către Domnul. Îndată, după rugăciune, au cuprins-o durerile (nașterii). Și pe cînd suferea, plîngîndu-se de greutatea firească a unei nașteri în luna a opta, unul dintre paznicii celor închiși i-a zis :

— «Dacă acum tu suferi atît de mult, ce vei face atunci cînd vei fi aruncată fiarelor, pe care le-ai disprețuit, fiindcă n-ai voit să jertfești zeilor ?»

Și ea a răspuns :

— «Acum eu sufăr ceea ce sufăr. Acolo, însă, un altul (Hristos) va fi în mine, care va pătimi pentru mine, fiindcă și eu voi pătimi pentru El».

Astfel, a născut o fetiță pe care a crescut-o o soră (creștină) ca pe o fiică a ei.

XVI.

Așadar, fiindcă Duhul Sfînt a îngăduit, și, îngăduind, a voit să fie scrisă desfășurarea acestei mucenicii, deși sîntem nevrednici să descriem continuarea unei glorii atît de mari, îndeplinim totuși aceasta ca pe o însărcinare a prea sfintei Perpetua, ba chiar ca pe un testament al ei, adăugînd încă o mărturie despre statornicia și măreția sufletului ei.

Astfel, cînd ei erau tratați mai aspru de tribunul (închisorii), fiindcă după înștiințările unor oameni de nimic, el se temea să nu fim răpiți din închisoare prin niscaiva farmece vrăjitoarești, Perpetua i-a zis în față :

— «De ce, deci, nu ne îngădui nouă, prea aleșilor osîndiți ai Cezarului, să ne refacem, noi care vom avea să luptăm de ziua nașterii lui ? Nu este oare spre cinstea ta, dacă o să fim prezentați mai arătoși?»

Tribunul s-a înfricoșat și s-a rușinat, și de aceea a poruncit să fim tratați mai omeneste, (îngăduind) ca fratele ei și ceilalți să aibă libertatea de a intra și să ne întărim sufletește împreună.

Chiar și mai marele închisorii a devenit credincios.

XVII.

Iar în ajunul (pătimirii), pe cînd luau ultima cină, pe care o numesc masă liberă, ei (au făcut din masa liberă, pe cît le-a fost cu putință o agapă (o masă a dragostei). Cu aceeași statornicie în credință, ei au adresat mulțimii cuvinte, amenințînd (pe cei de față) cu judecata lui Dumnezeu, mărturisind fericirea pentru pătimirea lor și luînd în ris curiozitatea celor ce alergau (să privească).

Saturus le-a zis :

— «Nu vă este de ajuns ziua de mîine ca să priviți în voie ceea ce urîți astăzi ? Azi prieteni, mîine dușmani. Întipăriți-vă bine în minte, însă, fețele noastre, ca să ne recunoașteți în ziua aceea !» (ziua judecății).

Astfel, toți au plecat de acolo înspăimîntați. Mulți dintre ei au crezut (în Hristos).

XVIII.

A sosit și ziua strălucită a biruinței lor și ei au pomit de la închisoare spre amfiteatru ca spre cer, veseli și frumoși la înfățișare ; dacă poate păreau înfiorați, aceasta era de bucurie, nu de teamă.

În urma lor mergea Perpetua, cu pas liniștit, ca o mireasă a lui Iisus Hristos, ca aleasa lui Dumnezeu, iar prin strălucirea ochilor ei, a făcut să se plece privirea tuturor.

Felicitas, de asemenea, mergea bucuroasă că a născut sănătoasă, ca să lupte cu fiarele, trecînd de la sînge spre sînge, de la moasă la gladiator, ca să se curețe după naștere printr-un al doilea botez (botezul singelui).

Iar cînd au fost duși la poartă și siliți să se îmbrace, bărbații în veșmintele preoților lui Saturn, iar femeile în cele ale preoteselor zeiței Ceres, curajoasa Perpetua s-a împotrivit cu hotărîre pînă la sfîrșit.

Căci zicea ea :

— «Am venit de bună voia noastră pînă aici ca să nu ni se restrîngă libertatea. De aceea ne-am dat viața noastră ca să nu facem așa ceva. Așa ne-am înțeles cu voi asupra acestui lucru».

Nedreptatea a recunoscut dreptatea, iar tribunul a îngăduit să ne introducă așa cum eram, îmbrăcați simplu.

Perpetua cînta psalmi, călcînd de mult capul egipteanului.

Revocatus, Saturninus și Saturus amenințau mulțimea care privea (la ei).

Apoi, cînd au ajuns în fața lui Hilarianus, au început să-i spună prin gesturi și semne din cap :

— «Tu ne pedepsești, ziceau ei, pe noi, iar Dumnezeu te va pedepsi pe tine».

Înfuriată de aceasta, mulțimea a cerut să fie bătuți pe rînd cu bice de către gladiatori. Iar ei s-au bucurat, desigur, fiindcă au îndurat ceva și din patimile Domnului.

XIX.

Dar cel care a zis : «Cereți și veți primi» ¹⁴ a dat celor ce au cerut moartea pe care și-o dorise fiecare. Astfel, cînd discutau între ei despre pătimirea pe care și-ar dori-o, Saturninus mărturisea într-adevăr că ar voi să fie aruncat la toate fiarele, ca să poarte adică o coroană mai glorioasă. Așadar, la începutul spectacolului, pe cînd el și Revocatus se luptau cu un leopard, au fost atacați pe scenă și de un urs. Saturus însă de nimic nu se temea mai mult ca de urs. Presimțea însă că va fi ucis de o mușcătură de leopard. Așadar, cînd a fost aruncat în fața unui porc mistreț, vînătorul care-l legase de acest mistreț a fost sfîșiat mai degrabă de această fiară, iar a doua zi după spectacol, acesta muri. Saturus a fost doar trîntit la pămînt. Iar cînd a fost dus pe estradă, spre a fi dat ursului, ursul n-a voit să iasă din cușcă. Și astfel, pentru a doua oară Saturus este adus înapoi nevătămat.

XX.

Pentru tinerele femei, însă, diavolul pregătise o vacă foarte furioasă, dresată anume mai mult ca de obicei pentru acest scop, spre a lupta în batjocură chiar cu o fiară de sexul lor. Ele au fost aduse în arenă, dezbrăcate și îmbrăcate cu niște rețele subțiri. Și s-a înfiorat mulțimea văzînd pe una o copilă gîngășă, iar pe cealaltă cu sînii picurînd (de lapte) după nașterea pe care a avut-o de curînd. De aceea ele au fost aduse înapoi și îmbrăcate în haine lungi.

A fost aruncată mai întîi Perpetua și ea a căzut într-o rînă. Și pe cînd stătea așa, văzînd ea tunica spintecată într-o parte, o strînse spre a-și acoperi picioarele, amintindu-și mai degrabă de rușine, decît de durere. Apoi, căutîndu-și acul... își prinse părul despletit. Căci nu se cădea ca o martiră să pătimească cu părul despletit, ca să nu pară că plînge în gloria sa.

S-a ridicat astfel în picioare, și văzînd pe Felicitas fără putere s-a apropiat de ea, i-a dat mîna și a ridicat-o. Și au rămas împreună în pi-

14. Mt. 7, 7; 21, 22; Mc. 11, 24; Lc. 11, 9; In. 16, 24.

cioare ; iar sălbăticia mulțimii, imblinzindu-se, au fost aduse din nou la poarta Sanavivaria ¹⁵. Acolo, Perpetua, după ce a fost primită de un oarecare catehumen, cu numele Rusticus, care nu se deslipea de lângă ea, ca și cum se trezise din somn (atît de mult fusese ea în duh și în extaz), a început să privească în jur și zise tuturor celor ce priveau uimiți la ea :

— «Cînd vom fi oare duse înaintea vacii aceleia pe care n-o știu?»

Iar cînd a aflat ceea ce i se întîmplase, n-a crezut la început (și se convinsese) numai după ce recunoscuse urmele acelea ale chinurii pe trupul și pe haina ei.

Apoi, chemînd pe fratele său și pe acel catehumen, le-a vorbit, spunînd :

— «Fiți tari în credință și să vă iubiți unii pe alții ; ¹⁶ iar de pătimirile noastre să nu vă scandalizați».

XXI.

La altă poartă, Satorus încuraja pe soldatul Pudens, zicînd :

— «În sfîrșit, pînă acum, zise el, așa precum am bănuît și desigur am spus, n-am fost lovit de nici o fiară. Dar acum să crezi cu toată inima. Iată merg acolo și voi fi ucis dintr-o singură mușcătură de leopard».

Și îndată, la sfîrșitul spectacolului, dîndu-se drumul unui leopard, dintr-o singură mușcătură a curs atîta sînge, încît poporul, întorcîndu-se spre el, îi striga în față mărturia celui de al doilea botez : «Mîntuit, spălat ; mîntuit, spălat».

Într-adevăr era mîntuit cel care se spălase în modul acesta.

Atunci el a zis soldatului Pudens :

— «Rămîi cu bine și amintește-ți de credința mea ; iar acestea să nu te tulbure, ci să te întărească».

În același timp, îi ceru inelul din deget și înmuindu-l în rană i l-a dat ca semn (al iubirii) și ca amintire a singelui său.

De acolo, este depus împreună cu ceilalți în locul unde se obișnuia să li se taie capul.

Dar, fiindcă poporul îi cerea la mijloc, ca atunci cînd sabia va străpunge trupul lor, ei să devină pînțari cu ochii la ucidere, martirii se ridicară de bună voie și se mutară acolo unde voia mulțimea.

15. La *Porta Sanavivaria*, erau duși gladiatorii victorioși sau cei pe care mulțimea din circ voia să-i cruce, pe unde puteau ieși afară ; combatanții morți erau scoși afară din circ pe *Porta Libitinensis* sau *Porta Libitina*.

16. *I Cor.* 16, 13—14 ; *Fapte* 14, 22.

Ei s-au sărutat în fața mulțimii unii cu alții, ca să săvârșească mucenicia lor prin sărutul solemn al păcii.

Intr-adevăr, ceilalți primiră tăierea capului nemișcați și în tăcere ; mai ales Satorus care se urcase mai întâi și cel dintâi și-a dat sufletul. El sprijinea și pe Perpetua.

Iar Perpetua, ca să guste ceva din durere, țipă, când a fost lovită între coaste ; apoi, ea însăși duse la gîtul ei mîna tremurătoare a gladiatorului care șovăia.

Poate că asemenea femeie de care se temea duhul necurat, n-ar fi putut fi omorîtă altfel, de n-ar fi voit ea.

O, prea viteji și prea fericiți martiri ! O, voi cei într-adevăr chemați și aleși spre slava Domnului nostru Iisus Hristos.

Oricine care mărește, cinstește și adoră slava Lui trebuie desigur să cinstească și aceste noi mărturii (de credință), nu mai mici decît cele vechi spre întărirea Bisericii, pentru ca și aceste noi mărturii să arate că unul și același Duh Sfînt lucrează pînă acum împreună cu atotputernicul Dumnezeu Tată și cu Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava și nemărginita putere în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Facere 3, 13—15 — IV, 114.

28, 12 — IV, 114.

Isaia 6, 3 — XII, 119.

Daniel 7, 9 — XIII, 119.

Iodl 3, 1—2 — I, 112.

Matei 6, 14—15 — XVI, 120.

7, 7 — XIX, 123.

18, 21—22, 35 — XIII, 120.

21, 22 — XIX, 123.

Marcu, 11, 24 — XIX, 123.

11, 25 — XIII, 120.

Luca 1, 2 — I, 113.

2, 35 — XIV, 120.

11, 9 — XIX, 123.

17, 26 — VII, 116.

Ioan 16, 24 — XIX, 123.

Fapte 2, 17—18 — I, 112.

14, 22 — XX, 124.

Romani 12, 3 — I, 112.

I Corinteni 7, 17 — I, 112.

14, 3 — I, 112.

16, 13—14 — XX, 124. —

II Corinteni 12, 19 — I, 112.

Efesenii 4, 32 — XIII, 120.

Coloseni 3, 13 — XIII, 120.

I Ioan 1, 1 și 3 — I, 113.

Apocalipsa 1, 14 — XII, 119.

4, 4 — XII, 119.

4, 8 — XII, 119.

5, 6 — XII, 119.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Abundență, 108.

Ac, XX, 123.

Act martiric, 104; 105; 109.

Actele Sfințelor Perpetua și Felicitas, 109 .

Adepții, 107.

Admirație, XI, 119.

Aer, X, 118.

* Prima cifră (romană) arată capitolul, a doua — arabă — se referă la pagină. Cifrele cu numerele arabe între 104—111 indică paginile Introducerii.

Africa, provincie romană, 104; 105.
 Agapă, 108; XVII, 122.
 Aghiograf, 109.
 Agrafe, X, 118.
 Ajun, 108; X, 117—118; XVII, 122.
 Ajutor, 106.
 Ajutători, X, 118.
 Aleasa lui Dumnezeu, XVIII, 122.
 Ameliorare, 106.
 Amfiteatru, 108; X, 117—118; XVIII, 122.
 Amin, I, 113; IV, 115; XXI, 124.
 Amintire, 108; XXI, 125.
 An, ani, 105; 110; II, 113; IX, 117.
 Aniversare, 108.
 Antichitatea creștină, 104.
 Apa (botezului), III, 113.
 Apă, 107; VII, 116; VIII, 117.
 Apocalipsă, 104.
 Aprinderea pieptului, VI, 116.
 Arbitru, X, 118.
 Arbori de trandafiri, XI, 119; XIII, 120.
 Arenă, X, 117; XI, 119; XX, 123.
 Arestare, 106.
 Argint, X, 118.
 Arheolog, 106.
 Artaxius, martir, 107; XI, 119.
 Artificii, 109.
 Asia Mică, 104.
 Aspasius, preot, 107; XIII, 120.
 Așteptare, 107.
 Atac, -uri, 108.
 Augustin, Fericitul, scriitor bisericesc latin, 108.
 Aur, X, 118.
 Autenticitate, 104.
 Autor, 104; 105; 109.
 Autoritate, -ți, 106.
 Auzul, IV, 115.

B

Balaur, 106; IV, 114.
 Bani, 106.
 Barba, IX, 117.
 Basilica majorum, ridicată în orașul Cartagina în cinstea Sf. Perpetua și Felicitas, 106; 108.
 Batjocură, XX, 123.
 Bazin cu apă, 107.
 Băgare de seamă, IV, 114.
 Bănuială, 109.
 Bărbat, -ți, 106; X, 118; XII, 119; XVIII, 122.
 Bărbat cu părul alb (— Dumnezeu), 106; IV, 114.
 Bătrânețe, VI, 116; IX, 117.
 Bătrâni, I, 112.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 109.
 Bibliotheca hagiographica Latina, 109.
 Bice, XVIII, 123.
 Binefaceri, IV, 114.
 Byrsa, colină în orașul Cartagina, 106.
 Biruință, XVIII, 122.

Biruitoare, -oare, X, 118.
 Biserică, -ci, 104; 105; XXI, 125.
 Biserica Ortodoxă, 110.
 Boală, 107; VII, 116.
 Bogăție, 105; I, 112.
 Botez, 106; 108; III, 113; XVIII, 122; XXI, 124.
 Botezul singelui, 108; XVIII, 122.
 Brinză, 107; IV, 115.
 Brutalitate, III, 113.
 Bucăți de carne, IV, 114.
 Bucurie, X, 118; XVIII, 122.
 Bună voie, IV, 114; XVIII, 122; XXI, 124.
 Bunică, V, 115.
 Butuci, VIII, 117.

C

Calea speranței, XV, 121.
 Cancer facial, 106; 107.
 Cap, capete, 107; 108; IV, 114; X, 118; XVIII, 122; XXI, 125.
 Capitol, 104.
 Carceră, 107.
 Cartagina, 104; 106; 107; 108; 109.
 Carte, 104.
 Catehet, 105; 106; 107; 108.
 Catehumen, -ni, 106; 108; II, 113; XX, 124.
 Catehumenă, 106.
 Cauză, 106; 107; I, 112; III, 113; IV, 114; VII, 117; XV, 121.
 Călcii, călcie, 107; X, 118.
 Căldură, VII, 116.
 Căngi, IV, 114.
 Cer, IV, 114; XVIII, 122.
 Ceres, zeiță la romani, XVIII, 122.
 Cetate, V, 115.
 Cezar, rang imperial, 107; 108; XVI, 121.
 Chateaubriand, scriitor francez, 109.
 Chin, -uri, 104; III, 114; VIII, 117.
 Chinuire, XX, 124.
 Chip, 106.
 Chiparoși, XI, 119.
 Cină, 108; XVII, 122.
 Cincizecime, sărbătoare, 105.
 Cinste, 105; I, 113; IV, 114; VII, 117; XVI, 121.
 Cinstire, I, 112; XI, 119.
 Circ, 108; XIII, 120.
 Citire, I, 112.
 Coastă, -te, 106; XXI, 125.
 Colină, 106; XI, 118.
 Comunitate creștină, 106.
 Condamnare la moarte, 107.
 Condiție, 108.
 Condiție liberă, 106.
 Conducător, -ri, 106.
 Continuarea, XVI, 121.
 Copil, copii, 106; 107; II, 113; III, 113—114; V, 115; VI, 115—116; VII, 116; VIII, 117.
 Copilandru, 106.

Copilaș, VI, 116.
 Copilă, IV, 115; XX, 123.
 Coroană, XIX, 123.
 Credincios, -și, 105; I, 113.
 Credință, 105; 106; 107; I, 112; III, 113;
 IV, 114; V, 115; VI, 116; VII, 117;
 XVII, 122; XX, 124; XXI, 124—125.
 Credincios, -și, 105.
 Credința creștină, 107.
 Creștin, -ni, 105; 106; 107; 109; III, 113;
 VI, 115; IX, 117.
 Creștinism, 104; 106.
 Culoare, -ri, 109; VII, 116.
 Cuminecare, 107; 108.
 Cunoscut, -ți, 106.
 Curăția, 105.
 Curiozitate, XVII, 122.
 Curse, IV, 114.
 Cușcă, XIX, 123.
 Cușite, IV, 114.
 Cuvint, cuvinte, III, 113; IV, 115; VII,
 116; IX, 117; XVII, 122.
 Cuvintări, 108.

D

Daniel, profet, 107.
 Dar, -uri, I, 112; III, 114.
 Dată, 107.
 Decennalia, zece ani de domnie, 105.
 Deget, -te, 108; X, 118; XXI, 124.
 Delattre, arheolog francez, 106.
 Delehay, H., 109.
 Delir, 108.
 Depărtare, VII, 116.
 Descoperire, -ri, I, 113.
 Desfășurare, 104; II, 113; XVI, 121.
 Diacon, -ni, 106; III, 114; VI, 116; X,
 117.
 Diavol, 106; 107; X, 118; XX, 123.
 Dinocrate, copil, fratele Sf. Perpetua, care
 a murit la 7 ani de cancer facial, 107;
 VII, 116; VIII, 117.
 Doamnă, IV, 114; V, 115.
 Document, 104; 109.
 Domnie, 105.
 Domnul (ca Dumnezeu), 105; I, 112; III,
 113; VII, 116; XI, 119; XV, 120—121.
 Domnul Hristos, 104; I, 113; IV, 114;
 XI, 119; XV, 120—121; XVIII, 123.
 Dorință, 106.
 Dovadă, dovezi, III, 113.
 Dragoste, 106.
 Dreapta, XII, 119; XIII, 120.
 Dreptate, XVIII, 122.
 Dreptul sabiei (=jus gladii), de viață și
 de moarte, VI, 116.
 Drum, X, 116; XI, 118; XXI, 124.
 Duh, în sens obișnuit, XX, 124.
 Duh, Sfântul Duh, 105; I, 112; III, 113;
 XVI, 121; XXI, 125.
 Duhul necurat (diavolul), XXI, 125.
 Dumnezeu, 105; 107; I, 112—113; V, 115;

VI, 116; XII, 120; XIV, 120; XVIII,
 122—123; XXI, 125.
 Durere, III, 114; V, 115; VI, 116; IX,
 117; XX, 123; XXI, 125.
 Durerile nașterii, XV, 121.
 Dușman, -ni, 108; XVII, 122.

E

Ecclesia — Biserică, 105.
 Edict, 105.
 Educație, II, 113.
 Egiptean, 107; X, 118; XVIII, 122.
 Episcop, 107; XIII, 120.
 Epocă, 109.
 Estradă, (în Cartagina), VI, 115; XIX, 123.
 Ezitare, 108.
 Exagerări, 109.
 Exaltare, 109.
 Executare, 107.
 Extaz, XX, 124.

F

Familie, 105; II, 113.
 Fapt, fapte, 105; I, 112.
 Farmece, XVI, 121.
 Față, fețe, 108; VII, 116; IX, 117; X,
 118; XI, 118; XII, 119; XVII, 122.
 Făgăduință, XI, 119.
 Februarie, 109; 110.
 Felicitas, 104; 106; 108; 109; 110; II,
 113; XV, 120; XVIII, 122; XX, 123.
 Femeie, femei, 106; 108; XV, 121; XVIII,
 122; XX, 123; XXI, 125.
 Fericiere, XVII, 122.
 Fetiță, 108; XV, 121.
 Fiare (instrumente de fier), IV, 114.
 Fiare sălbatice, 107; 108; VI, 116; X,
 118; XIV, 120; XV, 121; XVIII, 122;
 XIX, 123; XX, 123; XXI, 124.
 Fideicommissum — testament, 105.
 Figură, -ri, 109.
 Fiică, fiice, I, 112; V, 115; X, 118; XV,
 121.
 Ființă, IX, 117.
 Fiu, fii, 107; I, 112—113.
 Fiul (ca Dumnezeu), XXI, 125.
 Fintină, VII, 116; VIII, 117.
 Floare, -ori, XI, 119.
 Floarea vîrstei, V, 115.
 Foame, III, 114.
 Folos, I, 113; VII, 117.
 Forul din Cartagina, 107; VI, 115.
 Formă, 104.
 Frate, -ți, 106; 107; I, 113; II, 113; III,
 114; IV, 114—115; V, 115; VII, 116;
 XIII, 120; XVI, 121; XX, 124.
 Frământare, XV, 120.
 Frigia, provincie romană în Asia Mică,
 104.
 Frunze, XI, 119.

G

Gesturi, XVIII, 122.
 Geta, cezar, fiul împăratului Septimiu Sever, 107; 108; VII, 117.
 Git, 108; XXI, 125.
 Gladiator, -ri, 108; X, 118; XVIII, 122—123; XXI, 125.
 Glas, XII, 119.
 Glorie, XVI, 121; XX, 123.
 Grădină, IV, 114; XI, 119; XIII, 120.
 Greutate, XV, 121.
 Grija, -ji, III, 114; VI, 116.
 Guvernator, 107.

H

Haină, -ne, 106; IV, 114; X, 117; XX, 123—124.
 Haină de purpură, X, 118.
 Har, 105; I, 112; XIV, 120; XV, 120.
 Harul lui Dumnezeu, I, 112.
 Hilarianus, procurator în orașul Cartagina, 107; VI, 116; XVIII, 122.
 Hotărîre, XVIII, 122.
 Hristos, 104; 108; XV, 121; XVII, 122.

I

Idee, idei, 104; 109.
 Iisus Hristos, 106; I, 113; IV, 114; XVIII, 122; XXI, 125.
 Imperiul roman, 104.
 Indignare, 107.
 Inel, 108; XXI, 124.
 Inimă, inimi, 104; 109; XXI, 124.
 Inscripție, 106.
 Instrumentum Ecclesiae — Scriptura Bisericii, 105.
 Interogatoriu, 107.
 Interzicere, 105.
 Introducere, 105.
 Ioil, profet, 105.
 Instrumente de fier, IV, 114.
 Ipoteză, 109.
 Iritare, 107.
 Istoric, -ci, 105; 108; 109.
 Istorie, 104.
 Istorisire, 104; 109.
 Iubire, 108; III, 113; V, 115; XXI, 124.

J

Imbrăcămintă, 107.
 Împărat, -ți, 104; 105; 107; 109.
 Împărtaşanie, 106.
 Împărtaşire, 107.
 Împrejurimi, VI, 115.
 Înălțime, VII, 117; X, 118; XI, 119.
 Încălțăminte, X, 117—118.
 Început, 104; 105; XIX, 123; XX, 123.
 Încetare, XI, 119; XII, 119.

Închisoare, 106; 107; III, 113; VI, 116; VII, 117; IX, 117; X, 117; XI, 119; XIV, 120; XVI, 121; XVIII, 122.

Încredere, IV, 114.
 Îndoială, 104.
 Înfățișare, 107; X, 118; XVIII, 122.
 Îngeri, 107; XI, 119; XII, 119; XIII, 120.
 Înghițitură, 107; IV, 115.
 Înnoire, 105.
 Înriurire, 104.
 Însărcinare, XVI, 121.
 Însemnătate, I, 112.
 Însotitoare, XV, 121.
 Însotitori, XV, 121.
 Înstiințare, XVI, 121.
 Întindere, XI, 119.
 Întristare, XV, 121.
 Întuneric, III, 113.

J

Jocuri de circ, 108.
 Jocuri publice, X, 118.
 Jocundus, martir, 107; XI, 119.
 Judecată, V, 115.
 Judecata lui Dumnezeu, XVII, 122.
 Justiția romană, 108.

L

Labriolle, Pierre de, istoric francez, 109.
 Lacrimă, -mi, 107; 109; V, 115.
 Lance, -ci, IV, 114.
 Lapte, 107; IV, 115; XX, 123.
 Laturi, IV, 114.
 Legile romane, XV, 121.
 Leopard, 108; XIX, 123; XXI, 124.
 Libertate, XVI, 121; XVIII, 122.
 Limba latină, 104; 105; 109.
 Linie, 109.
 Liniște, X, 118.
 Lipsă, III, 113.
 Literatura creștină, 109.
 Lină, 107.
 Loc, III, 114; VI, 116; VII, 116; VIII, 117; XII, 119; XXI, 124.
 Loc întunecos, VIII, 116.
 Locaș, XII, 119.
 Locuri stîncoase, X, 117.
 Locuitor, IX, 117.
 Lucrare, -ări, 105; I, 112.
 Lucrare sfîntitoare, 105.
 Lucru, XVIII, 122.
 Lume, 105; I, 112; IV, 115; XI, 119; XIII, 120; XIV, 120.
 Lumină, XI, 119; XII, 119.
 Lună (a anului), 108; XV, 120—121.
 Luptă, X, 118.

M

Mamă, 106; II, 113; III, 114; V, 115.
 Mandat, 105.
 Mandatum, 105.
 Margine, VII, 116; VIII, 117.

Martie, 104; 107; 108; 109.
 Martir, -ri, 104; 105; 106; 107; 108; 112;
 I, 112; XI, 119; XIII, 120; XIV, 120;
 XX, 123; XXI, 124.
 Martirii lui Chateaubriand, 109.
 Martiriu, 104; 106; 108; 109; II, 113.
 Martirologiul Ieronimian, 109.
 Martiriul Sfințelor Perpetua și Felicitas,
 109; 112.
 Martirologiul Sfântului Policarp, 109.
 Martor ocular, 104; 109.
 Masa dragostei (agapă), 108; XVII, 122.
 Masă liberă, XVII, 122.
 Matroană romană, 105; II, 113.
 Măreție, XVI, 121.
 Mărime, IV, 114; X, 118.
 Mărire, I, 113.
 Mărturie, -rii, 104; 105; 107; I, 112—113;
 XVI, 121; XXI, 124—125.
 Mere de aur, X, 118.
 Mijloc, 108; VIII, 117; X, 118.
 Milă, V, 115; VI, 115.
 Minte, 108; VII, 116; XVII, 122.
 Mireasă, XVIII, 122.
 Miros, XIII, 120.
 Mistreț, XIX, 123.
 Mișcare, -ri (cu sens de răscoală), 105.
 Mină, mîini, 104; 108; II, 113; IV, 115;
 V, 115; X, 118; XI, 118; XII, 119;
 XX, 123; XXI, 125.
 Mindrie, V, 115.
 Moarte, 107; 108; VI, 116; VII, 116;
 XIV, 120; XV, 121; XIX, 123.
 Moașă, XVIII, 122.
 Moment, 106.
 Montanism, erezie ivită în provincia ro-
 mană Frigia, în secolul al II-lea, 104.
 Mormînt, -te, 106, 108.
 Mucenici, I, 113.
 Mucenie, IX, 117; X, 118; XV, 121;
 XVI, 121; XXI, 125.
 Multime, 108; III, 113; VI, 115; X, 118;
 XVII, 122; XVIII, 123; XX, 123—124;
 XXI, 124.
 Mulțumire, III, 113.
 Mușcătură, 108; XIX, 123; XXI, 124.

N

Naștere, 107; 108; XVI, 121; XVIII, 122;
 XX, 123.
 Nădejde, I, 112.
 Neam, V, 115.
 Necredincios, -și, I, 113.
 Nedreptate, XVIII, 122.
 Neînțelegere, XIII, 120.
 Nelegiuiri, XV, 121.
 Nisip, X, 118.
 Noapte, VII, 116—117.
 Noul Testament, 104.
 Nuia, VI, 116; X, 118.
 Nume, 106; 108; III, 113; IV, 114.

9 — Actele martirice

O

Oaie, oi, 107; IV, 115.
 Obicei, XX, 123.
 Ochi, III, 113; XVIII, 122; XXI, 124.
 Om, oameni, 105; I, 112; IV, 115; V, 115;
 VII, 116; XIII, 120; XVI, 121.
 Operă literară, 109.
 Optatus, episcop, 107; XIII, 120.
 Osîndiți, XVI, 121.

Q

Quintus, martir, 107; XI, 119.

P

Pace, X, 118; XXI, 125.
 Palat, -te, 106; III, 114.
 Paradis, 106; 107; XI, 119; XIII, 120.
 Parcur, 106.
 Parte, 104, 105.
 Partide, XIII, 120.
 Pas, XVIII, 122.
 Patimă, -mi (ca suferință), 104.
 Patimile Domnului, XVIII, 123.
 Paznici, XV, 121.
 Păgîn, -ni, 107; 108.
 Pămînt, VI, 116; IX, 117; X, 118; XIX,
 123.
 Păr, perii capului, 106; 107; V, 115; XII,
 119; XX, 123.
 Părere, 109.
 Părinți, 106.
 Părtășie, I, 113.
 Păstor, 106; IV, 114.
 Păstorul lui Herma, 104.
 Pătimire, -ri, 108; III, 113; V, 113; XV,
 121; XVII, 122; XIX, 123; XX, 124.
 Pedepsă, 107; VIII, 117.
 Pereți, XII, 119.
 Perpetua și Vibia Perpetua, 104; 105; 106;
 107; 108; 109; 110; II, 113; IV, 114;
 X, 118; XI, 119; XII, 119; XIII, 120;
 XIV, 120; XVI, 121; XVIII, 122; XX,
 123—124; XXI, 125.
 Persecuție, 109.
 Piatră funerară, 106.
 Piață publică (din Cartagina), VI, 115.
 Picior, picioare, V, 115; X, 118, XII, 119;
 XIII, 120; XX, 123.
 Piept, VI, 116; X, 118.
 Pildă, -de, I, 112.
 Pilde de credință, 105; I, 112.
 Poartă, porți, X, 118; XII, 119; XIII,
 120; XVIII, 122; XXI, 124.
 Policarp, 109.
 Pomponius, diacon în Biserica din Carta-
 gina, 106; III, 114; VI, 116; X, 117.
 Popor, 107; VI, 115; X, 118; XIII, 120;
 XXI, 124.
 Populație, 105.
 Porc mistreț, XIX, 123.
 Practici encratiste (— de înfrinare), 107

Practici montaniști, 107; 108.
 Preot, -ți, 107; XIII, 120.
 Preoții lui Saturn, XVIII, 122.
 Preoteasă, XVIII, 122.
 Preț, I, 112.
 Pricină, I, 112; III, 114; V, 115.
 Prieten, -ni, 106; 108; XVIII, 122.
 Prigoană, 107; XI, 119.
 Prigonitor, -ori, III, 113.
 Privire, XVIII, 122.
 Proconsul, 106; 107.
 Procurator, 107; VI, 116.
 Profetie, -ții, I, 112.
 Proorocie, 107.
 Provincie, 104.
 Prozelitism, 105.
 Psalmi, XVIII, 122.
 Pudens, soldat roman din Cartagina, 108; IX, 117; XXI, 124.
 Pumni, X, 118.
 Putere, 104; I, 112; IX, 117; X, 117; XX, 123; XXI, 125.
 Putință, XVII, 122.

R

Ramură, X, 118.
 Rană, 108; VII, 116; VIII, 117; XXI, 123.
 Răposat, VI, 116.
 Răsărit, XI, 118.
 Răspundere, 106.
 Răstimp, III, 113.
 Realitate, 109.
 Referință, 107.
 Relief, 105.
 Reprezentare, I, 112.
 Retorică, 109.
 Rețele, XX, 123.
 Revărsare, I, 112.
 Revocatus, martir, 106; 108; II, 113; XVIII, 122; XIX, 123.
 Rînă, XX, 123.
 Rînd, VI, 115.
 Rîs, XVII, 122.
 Roabe, I, 112.
 Robi, I, 112.
 Rude, 106; IX, 117.
 Rugăciune, VII, 116—117; XV, 121.
 Rugăciuni publice, 105.
 Rugămintă, -ți, 107.
 Rusticus, catehumen în Cartagina, 108; XX, 124.
 Rușine, V, 115; XIX, 123.

S

Sabie, IV, 114; VI, 116; X, 118; XIV, 120; XXI, 124.
 Salus imperatorum — sănătatea împăraților, 105.
 Sanavivaria, poartă la amfiteatrul din Cartagina, X, 118; XX, 124.
 Sarcină, XIV, 121.
 Saturn, zeu la romani, XVIII, 122.

Saturninus, martir, 106; 107; 108; II, 113; XI, 19; XVIII, 122; XIX, 123.
 Satorus, martir, 104; 105; 106; 107; 108; IV, 114; XI, 118; XIV, 120; XVII, 122; XVIII, 122; XIX, 123; XXI, 124—125.
 Sălbăticie, XX, 124.
 Sănătate, 105.
 Sănătatea împăraților, 105; VI, 113.
 Sărbătoare, -ri, 105.
 Sărbători militare, VII, 117.
 Sărutul păcii, XII, 119; XXI, 125.
 Scară de bronz, IV, 114.
 Scaun, -ne, 106; 107.
 Scaunul de Judecată, V, 115.
 Scenă, XIX, 123.
 Sclav, 106.
 Sclavie, II, 113.
 Sclavă, 106; 108.
 Scop, I, 112; XX, 123.
 Scriere, 104.
 Scris, 105; I, 112.
 Scriitor, -ri, 104; 107; 108.
 Scriptura Bisericii, 105; I, 112.
 Secol, secole, 104; 109.
 Sectă, 107.
 Secundulus, martir, 106; 107; II, 113; XIV, 120.
 Semn, 108; VIII, 122; XVIII, 122; XXI, 124.
 Sentință, VI, 116.
 Septimiu Sever, împărat roman, 104; 105; 107.
 Sex, XX, 123.
 Sfințire, 105.
 Sfînt, Sfînt, Sfînt, XII, 119.
 Sfirșit, 107; XVIII, 122; XXI, 124.
 Simplitate, 109.
 Simțăminte, 104.
 Simțire, 104; II, 113.
 Sinaxarul Constantinopolitan, 109.
 Situație, 106.
 Sîn, sîni, VI, 116; XX, 123.
 Sînge, 104; 108; XV, 121; XVIII, 122; XXI, 124.
 Slavă, XXI, 125.
 Slava Domnului, I, 113; XXI, 125.
 Slava lui Dumnezeu, I, 112.
 Slăbiciune, I, 112.
 Slujitor, -ri, X, 118.
 Soldat, -ți, 108; III, 113; IX, 117; XXI, 124.
 Somn, XX, 123.
 Soră, 108; IV, 111; XV, 120.
 Spectacol, XIV, 119; XIX, 122; XXI, 124.
 Speranță, IV, 115; XV, 121.
 Spîrit, 104.
 Sprijinitori, X, 118.
 Statornicie, XVI, 124; XVII, 122.
 Statură, VII, 116.
 Stil, 109.
 Stingă, XII, 119; XIII, 120.

Strălucire, XVIII, 122.
 Suferință, -țe, 104; 108; VI, 116; VII, 116.
 Sufler, XVI, 124; XXI, 125.
 Sutaș, IX, 117.

T

Tabără, (militară), VII, 117.
 Tată, 106; 107; II, 113; III, 113; V, 115;
 VI, 115—116; IX, 117.
 Tatăl (ca Dumnezeu), XXI, 125.
 Tăcere, XXI, 125.
 Tăierea capului, XXI, 125.
 Teamă, XVIII, 122.
 Temniță, 106.
 Tertius, diacon în Biserica din Cartagina,
 106; III, 114.
 Tertulian, scriitor bisericesc, 104; 105;
 107; 108; 109.
 Tertulianiști, sectă montanistă, adepții lui
 Tertulian, 107.
 Testament, 105; XVI, 121.
 Text, 105; 107; 109.
 Thuburbo Minus, azi Tebourba, oraș lângă
 Cartagina, în provincia romană Africa,
 105; 106.
 Timinianus, Minucius, procurator în Car-
 tagina, 107; VI, 116.
 Timp, -uri, 104; 108; 109; I, 112; VI, 113;
 IX, 117; XXI, 124.
 Tinăr, -ri, 104; 105; 106; 108; I, 109;
 II, 116; X, 118; XII, 119.
 Tovarăș, -și, 108.
 Tovarășă, II, 113; XV, 121.
 Treaptă, IV, 114; VI, 115.
 Trecut, I, 112.
 Tribun, XVI, 121; XVIII, 122.
 Tron, XII, 119.
 Trup, 105; I, 112; III, 113; IV, 114; VII,
 116; VIII, 117; XI, 118; XII, 120;
 XIV, 120; XX, 124.
 Tunică, XX, 123.

U

Ucidere, XXI, 124.
 Uimire, X, 118.
 Untdelemn, X, 118.
 Urcior, III, 113.

Urmaș, -și, 105; I, 112.
 Urmele, XX, 124.
 Urs, 108; XIX, 123.
 Ușa, X, 117.

V

Vacă, 108; XX, 123—124.
 Val de neo-profetism, 104.
 Valoare istorică, 109.
 Valoare literară, 109.
 Vas, III, 113; VIII, 117.
 Vedenie, -nii, I, 112; IV, 114; XI, 118;
 XIV, 120.
 Vechime, I, 112.
 Vecii vecilor, I, 113; XXI, 125.
 Veșminte, XII, 119; XVIII, 122.
 Viață, VI, 116; XIV, 120; XVIII, 122.
 Vigoare, 104.
 Vise, visuri, I, 112.
 Viu, vii, XI, 119.
 Viziune, 104; 105; 106; 107; 108; X, 117.
 Vinător, XIX, 123.
 Vîrstă, V, 115.
 Voie, IV, 114; XVIII, 122; XXI, 124.
 Vota publica — rugăciuni publice la ro-
 mani, 105.
 Vrednicie, I, 112.
 Vreme, vremi, I, 112.

Z

Zăpadă, 107.
 Zeiță, XVIII, 122.
 Zi, zile, 104; 105; 107; 108; I, 112; III,
 113; V, 115; VI, 115; VII, 116—117;
 VIII, 117; IX, 117; X, 117; XV, 121;
 XVIII, 122; XIX, 123.
 Ziua Cincizecimii, 105.
 Ziua judecării, 108; XVII, 122.
 Ziua martiriului, 104.
 Ziua mucenicieii, IX, 117.
 Ziua de naștere, 108; VII, 117; XVI, 121.
 Zidire morală, 105.
 Zidire sufletească, 105; I, 112.
 Zăpadă, 107; XIII, 119.
 Zeu, zei, XV, 121.
 Zvon, V, 115; VI, 115.

**MARTIRIUL SFÎNTULUI PIONIU,
PREOT, ȘI AL CELOR DIMPREUNĂ CU EL
(† 12 martie 250)**

INTRODUCERE

Sfântul Pioniu, preot al Bisericii Universale din Smirna, în Asia proconsulară, a suferit martiriul pentru Hristos la 12 martie 250, în timpul grelei persecuții pornită de împăratul roman Deciu (249—251) contra creștinilor¹. El a fost arestat de autoritățile din Smirna în ziua pomenirii fericitului martir Policarp, la 23 februarie 250, împreună cu Sabina mărturisitoarea, care în timpul procesului a primit și numele de Teodota, cu Asclepiade, Macedonia și Limn, de asemenea preot al Bisericii Universale din Smirna².

Autorul necunoscut al Martiriului Sfântului Pioniu și al celor dimpreună cu el a utilizat la compunerea textului mai multe piese autentice și anume :

O scriere autobiografică, lăsată de preotul Pioniu, care a fost integrată în textul martiriului ;³

Două procese-verbale din partea autorităților romane din Smirna. În primul proces-verbal s-au consemnat răspunsurile date de Pioniu, ale muceniței Sabina și ale martirului Asclepiade la interogatoriul luat de Polemon, paznicul templului roman din Smirna, care i-a îndemnat pe martiri să cinstească pe împărat și să aducă jertfe zeilor⁴. În al doilea proces-verbal, s-au consemnat răspunsurile Sfântului Pioniu la al doilea interogatoriu făcut de Julius Prochus Quintillianus, proconsulul Asiei (249—250), care a venit de la Efes la Smirna în acest scop și a condamnat pe Sfântul Pioniu la moarte prin ardere pe rug⁵.

1. *Martiriul Sf. Pioniu*, XIX, 5 și XXIII, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 160 ; 164—166.

2. *Ibidem*, II, 1, ed. cit., p. 136.

3. *Ibidem*, I, ed. cit., p. 136 : τὸ σύγγραμμα τοῦτο κατέλιπεν.

4. *Ibidem*, IX, 1—9, ed. cit., p. 146—148.

5. *Ibidem*, XIX și XX, ed. cit., p. 160—162.

O lungă cuvîntare a Sfîntului Pioniu ținută în închisoare în fața creștinilor care au venit să-l viziteze ⁶.

O introducere, legătura părților componente ale textului martiriului și istorisirea scenei finale a arderii pe rug a Sfîntului Pioniu, care aparțin autorului anonim al Martiriului Sfîntului Pioniu și al celor dimpreună cu el ⁷. El face parte dintre martorii oculari, care au asistat la martiriul Sfîntului Pioniu.

Preotul Pioniu din Smirna era un bărbat cult, care cunoștea foarte bine Vechiul și Noul Testament. După arestare, el și ceilalți martiri au fost duși cu lanțuri de gît de paznicul templului Polemon în piața din Smirna ca să se apere în fața unei mari mulțimi. În lunga cuvîntare ținută, Sfîntul Pioniu muștră cu asprime pe iudei pentru că nu înțeleg că Iisus Hristos este Mesia, Cel prezis de prooroci, iar păgînilor, greci și-romani, le explică de ce creștinii nu pot adora zeii ⁸.

Din textul martiriului putem cunoaște și sentimentele și atitudinea păgînilor față de creștini, care evoluaseră cu mult, în comparație cu atitudinea păgînilor din timpul Sfîntului Policarp, ars pe rug în piața din Smirna la 23 februarie 155. Autoritățile romane și populația păgînă doreau acum reîntoarcerea preotului Pioniu și a celorlalți martiri la credința greco-romană, decît osîndirea lor la moarte. Unii dintre păgîni îl rugau pe Pioniu să se lepede de Hristos și-i spuneau: «Crede nouă, Pioniu, că noi te iubim și pentru multe ești vrednic să trăiești, mai ales pentru curăția și bunătatea ta. Este bine să trăiești și să vezi această lumină».

Iar Pioniu le-a răspuns: «Și eu spun că este bine să trăiești, dar noi dorim binele acela care este mai mare. Dorim și lumina, dar cea adevărată» ⁹.

A urmat apoi interogatoriul preotului Pioniu, al Sabinei, numită acum Teodota, pentru a scăpa de urmărirea stăpînei sale nelegiuite, Polita, care o asuprea, și al creștinului Asclepiade, de către Polemon, paznicul templului din Smirna, iar răspunsurile lor au fost trecute de grefierul public într-un proces verbal. Martirii au declarat că sînt creștini, adoră pe Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și au refuzat să aducă jertfe zeilor ¹⁰.

În urma celor declarate, au fost duși la închisoarea orașului, unde erau foarte înghesuși, pînă la înăbușire. În închisoare, au găsit pe Limn,

6. Ibidem, XII—XIV, ed. cit., p. 150—156.

7. Ibidem, I, 1—2; XXI—XXII, ed. cit., p. 136; 162—166.

8. Ibidem, IV și V, ed. cit., p. 138—144.

9. Ibidem, V, 3—4, ed. cit., p. 142.

10. Ibidem, IX, 1—9, ed. cit., p. 146—148.

preotul Bisericii Universale din Smirna, pe Macedonia mărturisitoarea din satul Carina și pe un frigian numit Eutihian din secta montaniștilor ¹¹, apărută în Frigia după 172, ca un val de neoprofetism în Biserica veche, ale căror învățături erau contrare învățăturii adevărate a Bisericii referitoare la Sfântul Duh.

Preotul Pioniu și ceilalți martiri au fost vizitați la închisoare de creștini, atât de cei evlavioși și statornici în credință, cât și de cei ce se lepădaseră de nevoie de Hristos, în timpul asprei persecuții a împăratului Deciu, care, din cauza apostaziei lor, au făcut plînset mare. Sfântul Pioniu, plîngînd, le-a ținut tuturor o lungă și interesantă cuvîntare, plină de citate din Vechiul și Noul Testament, îndemnîndu-i pe toți la pocăință ca pe niște copii ai săi «pe care-i va naște din nou în dureri, pînă ce Hristos va lua chip în ei» ¹². Apoi a îndemnat pe toți să plece din închisoare. S-a prezentat îndată după aceasta paznicul templului Polemon, însoțit de ofițerul de cavalerie Teofil, împreună cu alți persecutori și mulțime mare, încercînd să-i convingă pe martiri să renege pe Hristos, dîndu-le ca exemplu pe episcopul Euctimon, care s-a lepădat de Hristos și a adus jertfă la templul zeiței Nemesis din Smirna, un miel. Dar Sfântul Pioniu a făcut apel la judecata proconsulului Asiei care locuia la Efes. Fiind îmbrîncit, Sfântul Pioniu a fost dus din închisoare cu forța în piață, la templul zeiței Nemesis, unde un oarecare funcționar, Lepidus, l-a întrebat de ce creștinii nu adoră zeii și ce Dumnezeu adoră ei. Apoi Lepidus a început să-l blesteme, iar Sfântul Pioniu le-a răspuns tuturor păgînilor, spunînd: «Respectați religia, cinstiți dreptatea, cunoașteți suferințele altora, urmați legile voastre (legile romane)...» ¹³.

Un oarecare Rufin din mulțime, care se credea vestit prin oratorie a început să-și bată joc de Sfântul Pioniu. Iar acesta i-a răspuns astfel: «Acestea sînt dovezile tale?... Socrate n-a suferit asemenea insulte din partea atenienilor. Acum toți sînteți pîrîtorii Anytos și Melitos? Oare Socrate, Aristide, Anaxarh și ceilalți filozofi se preamăreau în deșert, după voi, cînd practicau înțelepciunea, dreptatea și tăria sufletească?» ¹⁴ Un altul din mulțime, Terentius, a strigat: «Să știți că acesta înfricoșează pe ceilalți să nu sacrifice zeilor» ¹⁵.

11. *Ibidem*, XI, 2, ed. cit., p. 150.

12. Gal. IV, 19; *Ibidem*, XII, 4, ed. cit., p. 150. Întreaga cuvîntare a Sf. Pioniu se află în cap. XII—XIV, ed. cit., p. 150—156.

13. *Ibidem*, XVI, 1—6, ed. cit., p. 156—158; XVIII, 13—14, ed. cit., p. 160.

14. *Ibidem*, XVII, 1—3, ed. cit., p. 158.

15. *Ibidem*, XVIII, 3, ed. cit., p. 158.

Li s-au pus apoi coroane pe cap, dar martirii le-au rupt și le-au aruncat. Un slujbaş al statului le-a poruncit să mănânce din cele jertfite idolilor, dar nici unul nu s-a apropiat, strigînd, noi sîntem creștini, încît le-a mîncat singur¹⁶.

Văzînd autoritățile romane că nu reușesc să-i înduplece să jertfească zeilor, i-au adus din nou în închisoare, așteptînd sosirea proconsulului Asiei care locuia la Efes, ca să-i judece.

În sfîrșit, a sosit proconsulul Julius Proclus Quintillianus, care a făcut interogatoriul Sfîntului Pioniu, iar pentru că acesta s-a împotrivit să aducă jertfe zeilor, l-a condamnat la moarte prin ardere de viu în amfiteatrul din Smirna¹⁷. Sentința s-a citit în latinește și s-a executat imediat. El a fost pironit prin cuie pe un stîlp, apoi s-a dat foc rugului, murind cu curaj și cu credință desăvîrșită în Dumnezeu, în mîinile Căruia și-a încredințat sufletul. Odată cu Sfîntul Pioniu a fost ars pe rug de viu și un oarecare preot din secta marcioniștilor, adepții ereticului Marcion (sec. II), în ziua de 12 martie 250, în timpul celui de al doilea consulat al împăratului Gaius Mesius Quintus Trajanus Decius și cel de al treilea al lui Vettius Gratus¹⁸. Autorul nu ne mai spune ce s-a mai întîmplat cu Sabina, Asclepiade și ceilalți martiri.

Istoricul Eusebiu de Cezareea, însă, pune la sfîrșitul domniei împăratului Marcu Aureliu (161—180), moartea martirică a Sfîntului Pioniu,

16. Ibidem, XVIII, 4—6, ed. cit., p. 158.

17. Ibidem, XIX, 1—13, XX, 1—7, ed. cit., p. 160—162.

18. Ibidem, XXIII, ed. cit., p. 164—166. Pentru proconsulul Asiei Julius Proclus Quintillianus (249—250), vezi: D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, t. II, Princeton, 1950, p. 1586; H. Musurillo, op. cit., p. 29, n. 11 și 165, n. 54.

Studii pentru Sf. Pioniu și cei dimpreună cu el: Marta Sordi, *I rapporti fra il Cristianesimo e l'impero dai Severi a Gallieno*, in *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, Berlin — New York, 1979, p. 369—364; Idem, *La data dell'editto di Decio e il significato della persecuzione anticristiana*, in «*Rivista di storia della Chiesa in Italia*», XXXIV, (1980), p. 451—461; Idem, *Il Cristianesimo e Roma*, Bologna, 1965; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurèle à Anastase* (coll. Nouvelle Clio, 11), 2-e éd., Paris, 1970; P. Petit, *Histoire générale de l'empire romain*, Paris, 1974, p. 450—451; O. Giordano, *I cristiani nel III secolo. L'editto di Decio*, Messina, 1967, p. 117—163; A. Alföldi, *Studien zur Geschichte des 3. Jahrhunderts n. Chr.*, Darmstadt, 1967, p. 180—209; Idem, *Zu den Christenverfolgung in der Mitte des 3. Jahrhunderts*, in «*Klio*» 31 (Leipzig, 1938), Heft 3, p. 323—348; L. Robert, *Recherches épigraphiques (IV—IX)*, in «*Revue des Études anciennes*», LXII (1960), p. 319, n. 1, menține data Sf. Pioniu sub împăratul Deciu, în 250; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin du 2-e siècle à la paix constantinienne*, t. II, de *L'Histoire de l'Eglise* de A. Fliche et V. Martin, Paris, 1935, p. 149; E. Liesering, *Untersuchungen zur Christenverfolgung des Decius*, Würzburg, 1933; L. Wohleb, *Die Überlieferung des Pionios-Martyrums*, in «*Römische Quartalschrift*», 37 (1929), p. 173—177; H. Delehaye, *Les passions des martyrs...* p. 21—54; P. Allard, *Histoire des persécutions pendant la première moitié du troisième siècle*, Paris, 1905, p. 404—418; J. A. Gregg, *The Decian Persecution, 1898*; O. von Gebhardt, *Das Martyrium des heiligen Pionius*, in «*Archiv für slavische Philologie*», 18 (1896), 1—2, p. 156—171.

în cinstea căruia se exprimă astfel: «Măriturisirile sale amănunțite, îndrăzneala cuvîntului său, apărarea credinței în fața poporului și a magistraților, cuvîntările de învățătură adresate poporului și încă încurajarea celor ce căzuseră de la credință în timpul persecuțiilor, îndemnurile adresate în închisoare fraților care veneau la el, suferințele pe care le-a îndurat apoi, chinurile care se adăugară altora, rănilor făcute de cuie, curajul său pe rug, moartea sa după toate suferințele, se găsesc scrise toate în cartea care i-a fost consacrată»¹⁹. Lucrarea lui Eusebiu s-a pierdut.

P. Orgels, urmînd indicațiile lui Eusebiu, fixează data martiriului Sfîntului Pioniu și al celor dimpreună cu el la 12 martie 180, «cîteva zile înaintea morții împăratului Marcu Aureliu, cîteva luni înaintea morții martirilor scilitani»²⁰. Aceasta însă este o datare eronată, deoarece la sfîrșitul textului martiriului Sfîntului Pioniu ni se indică data exactă: patru zile înainte de idele lunii martie, în al doilea consulat al împăratului Deciu, adică 12 martie 250²¹.

Sinaxarul constantinopolitan pune data morții martirice a Sfîntului Pioniu la 11 martie 250²², Bibliotheca hagiographica Graeca la 12 martie 250²³; Martirologiul Ieronimian²⁴, la 12 martie 250; Bibliotheca hagiographica Latina, la 1 februarie 250²⁵. Noi am rămas la data de 12 martie 250, așa cum indică actul Martiriului Sfîntului Pioniu.

Sfîntul Pioniu, preot renumit al Bisericii Universale din Smirna, este un caracter energic, un bărbat cult, care cunoștea bine sensurile cele mai fine și profunde ale cărților Vechiului și Noului Testament și era înzestrat cu tărie sufletească și cu o credință arzătoare în dumnezeirea Domnului Hristos, pentru Care și-a dat viața ca martir cu un curaj care a uimit pe păgîni. Istorisirea patimilor sale și ale celor dimpreună cu el este adevărată, vie, nu inventată și ea prezintă mare valoare istorică,

19. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 15, 47, ed. G. Bardy, t. I, Paris, 1952, p. 189—190.

20. P. Orgels, *La véritable date du martyre de S. Polycarpe (23 février 177)*, în «*Analecta Bollandiana*», LXIX (1951), p. 12—13, n. 2; H. Grégoire, P. Orgels, et J. Moreau, *Les martyrs de Pionios et de Polycarpe*, în «*Bulletin de la Classe de Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique*», XLVII (1961), no. 3, p. 72—83; J. Vogt, *Christenverfolgung*, în «*Reallexikon für Antike und Christentum*», t. II, Stuttgart, 1958, col. 1175, datează greșit martiriul Sf. Pioniu sub împăratul Aurelian (270—275).

21. *Martiriul Sf. Pioniu*, XXIII, ed. H. Musurillo, ed. cit., p. 166.

22. *Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehaye, p. 529.

23. *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fr. Halkin, t. II, p. 210.

24. *Martyrologium Hieronymianum*, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, t. I, p. 31; ed. H. Delehaye et H. Quintin, t. II, p. 140.

25. *Bibliotheca hagiographica Latina*, ed. Socii Bollandiani, t. II, p. 996.

deoarece ne dă informații dintre cele mai prețioase despre creștinii care au suferit martiriul în timpul grelei persecuții dintre anii 249—251 pornită contra Bisericii creștine de împăratul Deciu.

* *

La traducerea de față, am folosit următoarele ediții : ed. Panaiot C. Hristu, *Τὰ Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν...* text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, *Tesalonic*, 1978, p. 130—179 ; ed. H. Musurillo, op. cit., p. 136—167, text grec cu traducere engleză ; R. Knopf-G. Krüger-G. Ruhbach, op. cit., p. 45—57, text grec ; *Acta Sanctorum Propylaeum Decembris*, ed. H. Delehay, Bruxelles, 1940, 1 febr. p. 44 : *Pionius* ; J. Bollandus, *Acta Sanctorum*, t. I, februarie, Paris, 1863, p. 37—46 ; Th. Ruinart, op. cit., p. 188—198, text latin.

Am consultat traducerile : P. Hanozin, op. cit., p. 95—116, trad. franceză ; A. Hamman, op. cit., p. 109—127, traducere italiană, care fixează data martiriului Sf. Pioniu la 1 februarie 250 ; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 193—219 ; G. Rauschen, *Echte alte Märtyrerakten. Die Akten der Kirchenväter, Band 14, Kempten und München*, 1913, p. 57—78 ; H. Lecerq, *Les martyrs, t. II, troisième siècle* : Paris, 1903, p. 68—88.

Nu avem nici o traducere în limba română. Traducerea noastră este cea dintâi.

MARTIRIUL SFÎNTULUI PIONIU PREOTUL ȘI AL CELOR DIMPREUNĂ CU EL

(12 martie 250)

I.

1. Apostolul ne îndeamnă să ne aducem aminte de Sfinți¹, cunoscînd că făcînd pomenirea celor ce au trăit după cuviință și cu toată inima în credință, se întăresc cei ce vor să-i imite la săvîrșirea faptelor celor bune.

2. Se cuvine să ne amintim mai ales de martirul Pioniu, pentru că, pe cînd viețuia în lume, a întors pe mulți de la rătăcire², făcîndu-se pentru frații noștri bărbat apostolic, și la sfîrșit, cînd a fost chemat la Domnul și a mărturisit că este creștin, *a lăsat această scriere spre încurajarea noastră, pentru ca să avem și acum amintirea învățaturii lui.*

II.

1. În timpul persecuției lui Deciu (249—251), a doua zi din luna a șasea, fiind Sîmbăta cea mare, în ziua pomenirii fericitului martir Policarp (23 februarie 250), au fost arestați (la Smîrna) preotul Pioniu, Sabina mărturisitoarea, Asclepiade, Macedonia și Limn, preotul Bisericii Universale.

2. Pioniu, deci, cu o zi înainte de sărbătoarea lui Policarp, a cunoscut prin vedenie că ei vor fi arestați în această zi.

3. Fiind deci împreună cu Sabina și Asclepiade în post, pentru că el știa că a doua zi ei trebuie să fie arestați, luînd trei lanțuri împletite, le-a pus în jurul gîtului său, al Sabinei și al lui Asclepiade și aștepta în casă.

4. Iar el a făcut aceasta în vederea celor ce aveau să-i aresteze, ca aceștia să nu creadă că, atunci cînd vor fi luați, vor mîncă din jertfele idolești ca și ceilalți, ci să știe că s-au judecat ei înșiși, spre a fi duși îndată la închisoare.

1. Rom. 12, 13.

2. Iac. 5, 20.

III.

1. După ce s-au rugat și au luat pline sfințită și apă, în ziua sîmbetei, s-a prezentat la ei paznicul templului, Polemon, și cei însărcinați împreună cu el spre a căuta și a sili pe creștini să jertfească și să mănînce din cele jertfite zeilor.

2. Și a zis paznicul : «Cunoașteți, fără îndoială, porunca împăratului care vă poruncește să jertfiți zeilor».

3. Iar Pioniu a zis : «Cunoaștem poruncile lui Dumnezeu prin care ne poruncește să ne închinăm numai Lui»³.

4. Polemon a zis : «Mergeți deci în piață și acolo veți crede». Iar Sabina și Asclepiade au zis : «Noi credem în Dumnezeuul Cel viu».

5. I-au dus, deci, pe aceștia, dar nu cu sila⁴. Și pe cînd mergeau, au văzut toți că ei purtau lanțuri, și, ca la un lucru neobișnuit, s-a strîns în grabă mulțimea, încît se împingeau unii pe alții.

6. Și ajungînd ei în piață, la porticul dinspre răsărit, la poarta dublă, s-a umplut toată piața și porticurile cu foisoare ale elinilor, ale iudeilor și ale femeilor. Căci oamenii erau liberi, fiind marele Sabat.

7. Iar ei s-au urcat pe bănci și pe scaune ca să privească.

IV.

1. I-a pus, deci, pe cei trei creștini la mijloc și Polemon a zis : «Este bine pentru voi, Pioniu, să vă supuneți ca toți ceilalți și să jertfiți, ca să nu fiți chinuiți».

2. Pioniu, ridicînd mîna, cu fața luminoasă, a început să se apere, zicînd :

«Bărbați din Smirna, voi care vă mîndriți de frumusețea Smirnei și vă lăudați cu Homer, fiul lui Meletos, cum spuneți, și aceia dintre iudei care sînt de față printre voi, ascultați-mă pe mine cel ce vă vorbește în puține cuvinte.

3. Aud că voi luați în rîs pe cei ce se leapădă de credință și, bucurîndu-vă, socotiți greșeala lor o glumă, deoarece jertfesc de bună voie zeilor.

4. Trebuie, deci, o ! elinilor, să credeți pe învățătorul vostru, Homer, care vă sfătuiește că nu este lucru cucernic să vă făliți din pricina celor ce mor⁵.

5. Iar vouă, iudeilor, Moise vă poruncește : «De vei vedea asinul vrăjmașului căzut sub povară, să nu treci pe lîngă el, ci să-l ridici»⁶.

3. Ieș. 20, 3—5 ; Deut. 6, 13—15.

4. Fapte 5, 26.

5. *Odiseea*, XXII, 412. Texte établi et traduit par V. Bernard, *L'Odysée*, tome III. Chants XVI—XXIV (Collection des Universités de France), Paris, 1963, p. 147.

6. Ieș. 23, 5.

6. De asemenea, trebuie să ascultați și de Solomon, care spune : «Nu te bucura, de cade vrăjmașul tău, și nu te înălța de căderea lui» ⁷.

7. Iar eu, crezînd Învățătorului meu (Iisus Hristos), doresc mai degrabă să mor decît să calc cuvintele Lui, și lupt să nu schimb ceea ce am învățat la început și am predat apoi și altora.

8. Cine sîntem noi, deci, pentru ca iudeii să-și bată joc de noi, fără milă ? Căci chiar dacă sîntem dușmanii lor, cum zic ei, sîntem totuși oameni, și încă oameni prigionii pentru dreptate.

9. Spun ei că noi avem prilejul de a vorbi cu îndrăzneală. Fie ! Dar pe cine am nedreptățit noi ? Pe cine am ucis ? Pe cine am prigonit ? Pe cine am silit să jertfească zeilor ?

10. Sau cred ei că păcatele lor sînt asemănătoare celor săvîrșite acum de unii creștini de teama oamenilor ? Dar cît de mult se deosebesc păcatele făcute de bună voie de cele făcute fără voie ⁸.

11. Căci cine a silit pe iudei să aducă jertfe lui Beelfegor (Baal-Peor) ⁹, sau să mănînce jertfele morților ¹⁰, să se desfrîneze cu fiicele altor neamuri ¹¹, să jertfească idolilor pe fiii și fiicele lor ¹², să vorbească împotriva lui Dumnezeu ¹³, să cîrtească contra lui Moise ¹⁴, să nu mulțumească celor ce le-au făcut bine, să se întoarcă cu inima spre Egipt ¹⁵ ? Sau, cînd Moise s-a suit în munte, să primească Legea, cine i-a silit să spună lui Aaron : «Fă-ne nouă zei», și le-a făcut un vițel de aur ¹⁶, și toate celelalte cîte au făcut ?

12. Ei vă înșeală pe voi, păgînii ; de aceea, (cereți-le) să vă citească cartea Judecătorilor, cărțile Regilor, Ieșirea și toate celelalte în care se arată că sînt osîndiți.

13. Dar ei cercetează de ce unii creștini, fără să fie siliți, au mers de bună voie să jertfească zeilor, și, din cauza acestora, ei condamnă pe toți creștinii.

14. Socotiți cele prezente asemănătoare cu o arie ; care întindere este mai mare, a plevii sau a grîului ? Cînd vine agricultorul să curețe aria cu lopata ¹⁷, pleava, fiind mai ușoară, e luată cu ușurință de suflarea vîntului, iar grîul rămîne pe loc.

7. Pilde 24, 17.

8. Evr. 10, 26—27.

9. Deut. 4, 3 ; Num. 25, 3 ; Ps. 105, 28 ; Ios. 22, 17.

10. Ps. 105, 28.

11. Num. 25, 1 ; Iez. 16, 27—29 ; I Cor. 10, 8.

12. Ps. 105, 37—38 ; Ier. 7, 31 ; Iez. 23, 39.

13. Num. 16, 11 ; 21, 5 ; Ps. 105, 25.

14. Ieș. 25, 24 ; 16, 2 ; Num. 14, 1—2, 27 ; 16, 3, 11 ; 21, 5.

15. Ieș. 16, 3 ; Num. 11, 4—5 ; 14, 2—3.

16. Ieș. 22, 1—6 ; Ps. 105, 19 ; I Cor., 10, 7.

17. Mt. 3, 12.

15. Priviți, de asemenea năvodul aruncat în mare ; nu toate cele pe care le strînge sînt folositoare ¹⁸ ; tot așa și cele prezente.

16. Cum vreți voi să suferim noi acestea, ca drepti sau ca vinovați ? Dacă, într-adevăr, le suferim ca vinovați, de ce voi, care sînteți acuzați ca vinovați de aceleași fapte, nu suferiți acestea ? Iar dacă le suferim ca drepti, ce speranță mai aveți, dacă cei drepti sufăr ? Căci dacă dreptul abia se mîntuiește, ce va fi cu cel necredincios și păcătos ¹⁹ ?

17. Judecata lumii este aproape ²⁰, iar despre aceasta noi am fost înștiințați prin multe semne.

18. Într-adevăr, eu am călătorit și am străbătut toată țara Iudeii, și, trecînd Iordanul, am văzut pămîntul care mărturisește pînă acum mînia lui Dumnezeu asupra lui, din pricina păcatelor locuitorilor lui, care au omorît pe profeți și au alungat pe străini, pentru care au fost pedepsiți ²¹.

19. Am văzut fumul, ridicîndu-se pînă acum din el și pămîntul prefăcut în cenușă, fiind lipsit de orice rod și umezeală.

20. Am văzut și Marea Moartă și apa ei cu firea schimbată, rămasă fără vigoare de teama lui Dumnezeu, neputînd să hrănească vreo ființă ; am văzut și un om care înota în ea, scos afară din apă, marea neputînd să mai poarte în ea trupul unui om. Căci nu vrea să mai primească vreun om, spre a nu mai fi pedepsită iarăși din cauza omului.

21. Iar acestea pe care vi le spun sînt depărtate de voi. Dar voi vedeți și povestiți despre pămîntul Lidiei și despre Decapolis, cetatea cea arsă de foc, rămasă pînă acum ca pildă pentru necredincioși, despre (vulcanul) Etna și Sicilia, și încă de focul care țîșnește din insule.

22. Deși toate acestea s-au petrecut foarte departe de voi, înțelegeți folosul apei calde, spun de aceea care țîșnește din pămînt, și gîndiți-vă de unde se încălzește sau de unde arde, dacă nu din focul cel din lăuntrul pămîntului.

23. Vorbiți și despre unele incendii și potoape, cum au fost la voi pe timpul lui Deucalion, sau la noi pe timpul lui Noe ²². Ele s-au întîmplat numai în unele părți (ale pămîntului), pentru ca de la cele întîmplate în acele părți să se cunoască sfîrșitul general.

24. Iată de ce vă mărturisim noi despre judecata viitoare, pe care o va face Dumnezeu prin Cuvîntul Său, Iisus Hristos, că va fi prin foc ²³. Și din cauza aceasta, noi nu adorăm pe cei numiți de voi zei și nu ne închinăm chipului lor din aur ²⁴.

18. Mt. 16, 47—48.

19. Pilde 11, 31 ; I Pt. 4, 18.

20. In. 12, 31.

21. Fac. 19, 1—29.

22. Fac. cap. 6, 7 și 8.

23. II Pt. 3, 12, 24.

24. Dan. 3, 18.

V.

1. Spunînd acestea și multe altele, cum Pioniu n-a tăcut mult timp, paznicul templului și cei dimpreună cu el și toată mulțimea au ascultat cu atenție, încît s-a făcut așa de mare liniște că nimeni nu murmură.

2. Iar Pioniu, spunînd din nou : «noi nu adorăm pe zeli voștri și nu ne închinăm chipului lor de aur»²⁵, i-au adus în mijlocul pieții, sub cerul liber²⁶, și unii dintre cei din piață împreună cu Polemon, îl rugau și ziceau :

3. «Crede nouă, Pioniu, că noi te iubim și pentru multe ești vrednic să trăiești, mai ales pentru curăția și bunătatea ta. Este bine să trăiești și să vezi această lumină și încă multe altele».

4. Iar el le-a răspuns : «Și eu spun că este bine să trăiești, dar noi dorim binele acela care este mai mare. Dorim și lumina, dar cea adevărată²⁷.

5. Într-adevăr, toate acestea sînt frumoase și noi nu renunțăm la ele ca cei osîndiți la moarte sau ca cei ce urăsc lucrările lui Dumnezeu, însă, fiind pentru noi pline de curse, le disprețuim (pentru dobîndirea) altora cu mult mai mari».

VI.

1. Iar un oarecare om din popor, Alexandru, om rău, a zis : «Ascultă-ne, Pioniu». Pioniu a răspuns : «Fii tu cu luare aminte ca să mă ascuți ; căci cele pe care le cunoști tu, eu le cunosc, dar cele pe care le știu eu, tu nu le știi».

2. Iar Alexandru a vrut să-și bată joc de el și de aceea i-a zis în ironie : «Iar aceste lanțuri, pentru ce vi le-ați pus ?».

3. Pioniu a răspuns : «Ne-am pus aceste lanțuri, ca, trecînd prin cetatea voastră, să nu credeți că noi am mers să mîncăm din cele jertfite idolilor, și ca să știți că socotim că nu trebuie să fim interogați, deoarece, judecîndu-ne noi înșine, nu mergem la templul zeiței Nemesis, ci la închisoare, și ca să nu ne duceți ca pe ceilalți, luîndu-ne cu sila, ci, pentru lanțurile pe care le purtăm, să ne lăsați în pace ; căci datorită lanțurilor nu ne-ați dus să jertfim zeilor voștri».

4. Și astfel Alexandru a tăcut. Și iarăși ceilalți l-au rugat multe, iar el a răspuns : «Ne-am judecat astfel pe noi înșine», și i-a muștrat pentru multe și le-a vorbit despre cele viitoare, iar Alexandru a zis : «Ce nevoie este de aceste cuvinte ale voastre, deoarece nu trebuie să trăiți».

25. *Ibidem.*

26. *Fapte 17, 5.*

27. *In. 1, 9.*

VII.

1. Voind poporul să se adune în amfiteatru ca să asculte acolo mai multe, unii, dorind să cruțe pe guvernator, apropiindu-se, au zis paznicului Polemon : «Nu îngădui lui Pioniu să vorbească, ca să nu se adune ei în amfiteatru, să se revolte și să ceară pîine».

2. Auzind acestea, Polemon zise : «Pioniu, dacă nu vrei să aduci jertfă, mergi cel puțin la templul zeiței Nemesis».

Pioniu însă a zis : «Nu e de folos idolilor tăi să mergem noi acolo».

3. Polemon a zis : Ascultă de noi, Pioniu.

Pioniu a răspuns : «O ! de-aș putea eu să vă conving să deveniți creștini».

4. Iar unii, rîzînd tare, au zis : «N-ai să faci aceasta, ca să nu fim arși de vii».

Pioniu le-a spus : «Este cu mult mai rău să ardeți, după ce veți muri».

5. Iar Sabina, zîbind, paznicul templului (Polemon) și cei împreună cu el, i-au zis : Ești bucuroasă ?

Și ea a răspuns : «Dacă Dumnezeu vrea, da ; fiindcă noi sîntem creștini ; căci toți care au crezut fără nici o îndoială în Hristos se vor bucura de fericirea veșnică» ²⁸.

Apoi aceștia i-au zis : Tu vei suferi ceea ce nu vrei. Căci femeile care nu vor să jertfească, vor merge într-o casă de desfrîu.

Iar Sabina a zis : «Dumnezeu va îngriji de aceasta».

VIII.

1. Din nou Polemon a zis lui Pioniu : Ascultă de noi, Pioniu.

Pioniu a zis : «Ți s-a poruncit, fie să ne convingi, fie să ne pedepsești ; deoarece nu poți să ne convingi, pedepsește-ne».

2. Atunci paznicul Polemon a întrebat pe Pioniu, zicînd : Jertfești, Pioniu ?

Pioniu a răspuns : Nu jertfesc, căci sînt creștin.

3. Polemon a zis : Ce Dumnezeu adori ?

Pioniu a răspuns : «Ador pe Dumnezeu Cel atotputernic, Care a făcut cerul și pămîntul și cele dintr-însele și pe noi toți ²⁹, Care ne dăruiește toate cu îmbelșugare, pe Care L-am cunoscut prin Cuvîntul Său Hristos» ³⁰.

4. Polemon a zis : Jertfește, deci, cel puțin pentru împărat.

Pioniu a răspuns : Eu nu jertfesc unui om, căci sînt creștin.

28. Lc. 6, 21.

29. Fapte 4, 24 ; 14, 15 ; Ef. 3, 6 ; Fac. 1, 1 ; Ieș. 20, 11 ; Is. 36, 16 ; 42, 5 ; Amos 4, 13 ; II Mac. 7, 28 ; Apoc. 10, 6.

30. Mt. 11, 27 ; Lc. 10, 22 ; In. 1, 18 ; 14, 7.

IX.

1. Apoi grefierul, scriind toate, Polemon a întrebat : Cum te numești ?

El a răspuns : Pioniu.

2. Polemon a zis : Ești creștin ?

Pioniu a spus : Da.

Polemon, paznicul templului, a zis : Al cărei Biserici ?

Pioniu a răspuns : Al Bisericii Universale, căci Hristos n-a întemeiat altă Biserică.

3. A venit apoi rîndul Sabinei. Pioniu i-a zis să spună că se numește Teodota, pentru a nu mai cădea din nou, din pricina numelui, în mîinile nelegiuitei Polita, care fusese stăpîna ei.

4. Această femeie, în timpul împăratului Gordian (238—244), voind s-o întoarcă pe Sabina de la credință, pedepsind-o, a trimis-o în munți, unde avea cele trebuincioase în ascuns de la frați (creștini). După aceea, s-a lucrat cu rîvnă ca să fie eliberată și de Polita și de lanțuri, și trăia la (preotul) Pioniu, încît a fost arestată în această persecuție.

5. I-a zis, deci, și acesteia Polemon : Cum te numești ?

Iar ea a răspuns : Teodota.

Polemon a întrebat : Ești creștină ?

Iar ea a zis : Da, sînt creștină.

6. Polemon a întrebat : A cărei Biserici ?

Sabina a zis : A Bisericii Universale.

Polemon a întrebat : Pe cine adori ?

Sabina a răspuns : Ador pe Dumnezeu Cel atotputernic, Care a făcut cerul și pămîntul ³¹ și pe noi toți, pe Care L-am cunoscut prin Cuvîntul Său, Iisus Hristos ³².

7. Apoi a întrebat pe Asclepiade : Cum te numești ?

Iar el a spus : Asclepiade.

Polemon l-a întrebat : Ești creștin ?

Asclepiade a răspuns : Da.

8. Polemon a zis : Al cărei Biserici ?

Asclepiade a spus : Al Bisericii Universale.

Polemon a întrebat : Pe cine adori ?

Asclepiade a răspuns : Pe Iisus Hristos.

9. Polemon a zis : Acesta este, deci, altul ?

Asclepiade a răspuns : Nu, ci este Același pe care L-au mărturisit și aceștia.

31. Vezi citatele din Sf. Scriptură la nota 27.

32. Vezi citatele din Sf. Scriptură la nota 28.

X.

1. După ce au spus ei acestea, i-au dus la închisoare. O mare mulțime îi urma, încît piața gema de lume.

2. Și unii ziceau despre preotul Pioniu : Cum oare acesta, care este totdeauna galben, are acum fața aprinsă ca focul ?

3. Iar pentru că Sabina ținea pe Pioniu de haine, din pricina împulzelii mulțimii, unii, luînd-o în rîs, ziceau : Iat-o ! parcă se teme să nu fie înțărcată !

4. Iar unul (din mulțime) a zis : Dacă nu jertfesc, să fie pedepsiți.

Polemon a zis : Nu merg înaintea noastră lictorii care poartă fasciile și securea, ca să avem puterea (de a-i pedepsi).

5. Un altul a zis : Vedeți, omulețul merge să jertfească ; iar el vorbea despre Asclepiade, care era împreună cu noi.

6. Pioniu a spus : Tu minți, căci el nu va face aceasta.

Iar alții ziceau : Cutare și cutare au jertfit.

Pioniu a spus : Fiecare are alegerea sa, de ce-mi spuneți mie ? Eu mă numesc Pioniu.

7. Alții ziceau : O ! ce fel de religie este aceasta, care se înfățișează astfel !

Pioniu a spus : O cuncașteți mai bine pe a voastră, prin foamea, morțile și plăgile pe care le-ați suferit.

8. Iar un oarecare i-a zis : Și tu ai suferit de foame împreună cu noi !

Pioniu i-a răspuns : Da, și eu, dar cu speranța în Dumnezeu.

XI.

1. Zicînd el acestea, fiind ei tare înghesuiți, pînă aproape de înăbușire, i-au băgat la închisoare, încredințîndu-i paznicilor.

2. Intrînd ei, au găsit închis un preot al Bisericii universale cu numele de Limn, pe o femeie Macedonia, din satul Carina, și pe un bărbat din secta frigienilor (sau montaniștilor), numit Eutihian.

3. Pe cînd se aflau ei acolo împreună, paznicii închisorii au băgat de seamă că Pioniu, dimpreună cu cei din jurul său, nu primesc darurile aduse de credincioși. Căci zicea (preotul) Pioniu : Cînd aveam nevoie de multe, n-am fost pentru nimeni povară ³³, iar acum cum vom primi ?

4. S-au mîniat, deci, paznicii închisorii, deoarece primeau daruri de la cei ce veneau la aceștia (la creștini) și, furioși, i-au aruncat în fundul închisorii, ca să nu mai primească nici un fel de ajutor.

³³. I Tes. 2, 9 ; II Tes. 3, 8 ; Fapte 20, 33—34 ; I Cor. 4, 12 ; II Cor. 11, 9 ; 12, 13—14 și 16.

10 — Actele martirice

5. Așadar, preamărind pe Dumnezeu, s-au liniștit, dînd paznicilor darurile primite, încît mai marele închisorii și-a schimbat hotărîrea și a poruncit să fie aduși iarăși unde stăteau mai înainte.

6. Dar ei au rămas (acolo unde se aflau), zicînd : Slavă Domnului, deoarece aceasta ni s-a întîmplat spre bine.

7. Căci acolo aveau libertatea să vorbească (despre Dumnezeu) și să se roage ziua și noaptea.

XII.

1. Totuși, chiar și la închisoare au venit mulți dintre păgîni, voind să-i înduplece (să se lepede de credință), dar auzind răspunsurile lor, se mirau.

2. Au intrat și dintre frații creștini care de nevoie au fost siliți (să se lepede), făcînd plîns mare, încît în fiecare oră se auzea plîngerea lor, mai ales din partea celor ce erau evlavioși și cu viețuire frumoasă. Iar Pioniu, plîngînd, le-a spus :

3. «Sînt pedepsit cu o nouă pedeapsă și sfișiat în bucăți, văzînd măr-găritarele Bisericii călcate în picioare de porci³⁴ și stelele cerului trase spre pămînt de coada balaurului³⁵, iar via pe care a sădit-o dreapta lui Dumnezeu, pustiiată de mistreți³⁶. Iar acum o culeg cei ce merg alături de calea (vieții).

4. Copiii mei, pe care vă nasc din nou în dureri pînă ce Hristos va lua chip în voi³⁷, cei iubiți de mine au mers pe căi greșite³⁸.

5. Acum Suzana a fost pîndită de bătrînii cei nelegiuîți, acum ei dezbracă pe cea gingașă și frumoasă ca să se sature de frumusețea ei și să dea mărturie mincinoasă împotriva ei³⁹.

6. Acum Aman e amețit de biruință, iar Estera și întreaga cetate tremură de frică⁴⁰.

7. Acum nu-i foamete de pline, nici sete de apă, ci foamete și sete de a auzi cuvîntul Domnului⁴¹.

8. Au ațipit oare toate fecioarele și au adormit cu totul ?⁴²

9. S-a împlinit cuvîntul Domnului Iisus (care a spus) : «Fiul Omului, cînd va veni, va găsi, oare, credința pe pămînt ?»⁴³.

34. Mt. 7, 6.

35. Apoc. 12, 4.

36. Ps. 9, 9 și 13—14.

37. Gal. 4, 19.

38. Bar. 4, 26.

39. Suz. 1, 1—63.

40. Est. 3, 15.

41. Amos 8, 11.

42. Mt. 25, 5.

43. Lc. 18, 8.

10. Aud că fiecare vinde pe aproapele său, ca să se împlinească ceea ce spune Scriptura că «frate pe frate va da la moarte» ⁴⁴.

11. Satana a cerut, deci, să vă cearnă ca pe grâu ; ⁴⁵ iar lopata de foc se află în mîna lui Dumnezeu Cuvîntul, spre a curăți aria ⁴⁶.

12. Sarea s-a stricat; îndată a fost aruncată afară și este călcată în picioare de oameni ⁴⁷.

13. Să nu creadă, însă, cineva, copiii mei, că a slăbit puterea lui Dumnezeu, ci noi (am slăbit).

14. «Căci n-a slăbit mîna Mea, zice Domnul, să vă izbăvească ; nici nu s-a îngreuiat urechea Mea să vă audă ; că păcatele voastre au pus depărtare între Mine, Dumnezeul vostru, și voi» ⁴⁸.

15. Noi am făcut nedreptăți, unii chiar disprețuind pe Dumnezeu ; noi am păcătuit unii față de alții, mușcîndu-ne și învinovățîndu-ne unii pe alții ⁴⁹.

16. Totuși, dreptatea noastră trebuia să prisosească cu mult mai mult pe a cărturarilor și fariseilor ⁵⁰.

XIII.

1. Aud că iudeii cheamă pe unii dintre voi la sinagogi ; de aceea fiți cu luare aminte să nu săvîrșiți de bună voie un păcat și mai mare, și nici-meni dintre voi să nu făptuiască păcatul de neiertat împotriva Duhului Sfînt ⁵¹.

2. Să nu fiți voi, împreună cu ei, conducători ai Sodomei și popor al Gomorei ⁵², pentru că mîinile lor sînt plîne de sînge ; ⁵³ căci noi nici pe profeți nu i-am ucis ⁵⁴, nici pe Hristos nu L-am vîndut și nici nu L-am răstignit ⁵⁵.

3. Dar, de ce să vă spun multe ? Amintiți-vă de cele pe care le-ați auzit (și acum luați aminte la cele pe care le-ați învățat). Ați auzit și faptul pe care-l spun iudeii : Hristos a fost om și a sfîrșit de moarte silnică.

4. Să ne spună ei nouă, care sînt ucenicii vreunui om ucis cu sila, de care s-a umplut lumea toată ?

44. Mt. 10, 21 ; Mc. 13, 12 ; Lc. 21, 16.

45. Lc. 22, 31.

46. Mt. 3, 12 ; Lc. 3, 17.

47. Mt. 5, 13 ; Mc. 9, 50 ; Lc. 14, 34—35.

48. Is. 59, 1—2.

49. Gal. 5, 14.

50. Mt. 5, 20.

51. Mt. 12, 31 ; Mc. 3, 29 ; Lc. 12, 10.

52. Is. 1, 10.

53. Is. 1, 15 ; 59, 3.

54. Mt. 23, 37 ; Lc. 13, 34 ; Fapte 7, 52 ; I Tes. 2, 15.

55. Mt. 27, 25 ; Mc. 15, 13—14 ; Lc. 23, 21—23 ; In. 19, 15 ; Fapte 7, 52 ; I Tes. 2, 15.

5. Care ucenici ai vreunui om ucis cu sila, și atîția alții împreună cu aceștia, au murit în numele învățătorului lor ?

6. În numele cărui om ucis cu sila, au fost alungați demonii atît de mulți ani, sînt alungați și vor fi alungați ? Și noi știm cîte alte minuni se fac în Biserica universală.

7. Ei nu știu că Cel ucis cu sila S-a adus la viață prin propria Sa voință.

8. Mai spun ei că Hristos a făcut vrăjitorie și s-a înălțat de pe pămînt la cer cu crucea.

9. Dar care Scriptură, la ei sau la noi, spune acestea despre Hristos ? Cine dintre cei drepti a spus vreodată astfel ; nu sînt nelegiuîți cei ce vorbesc așa ? Cum spun ei să creadă cineva pe cei lipsiți de evlavie și să nu creadă mai ales pe cei drepti ?

XIV.

1. Eu am să vă dovedesc că e minciună, ceea ce spun ei acum că s-a întîmplat, fapt despre care i-am auzit vorbind pe iudei, din vîrsta copilăriei.

2. Este scris că Saul a întrebat prin femeia vrăjitoare și i-a zis celei ce făcea astfel de vrăjitorie : «Adu-mi pe Samuel profetul» ⁵⁶.

3. Și a văzut un bărbat înalt în haină lungă. Și a cunoscut Saul că acesta este Samuel, și l-a întrebat despre cele ce voia ⁵⁷.

4. Ce este, deci ? A putut vrăjitoarea să-l aducă pe Samuel sau nu ?

5. Dacă, deci, spun că da, au mărturisit că nedreptatea e mai puternică decît dreptatea, și au fost osîndiți.

6. Iar de vor spune că nu l-au adus, atunci nu l-au adus (prin vrăjitorie) nici pe Domnul Hristos.

7. Dar lămurirea textului este aceasta : Cum a putut vrăjitoarea cea necurată, în care locuia demonul, să aducă sufletul Sfîntului profet care se odihnea în sinurile lui Avraam ? ⁵⁸ Căci celui mai mic i se poruncește de cel mai mare ?

8. Nu cumva cum bănuiesc aceștia (iudeii), a fost adus Samuel ? Să nu fie ! Dar ce este aceasta ?

9. Precum îngerii însoțesc pe aceia care nu se depărtează de Dumnezeu, tot așa slujitorii diavolești servesc oricărui vrăjitor, mag, înșelător și ghicitor.

10. Și nu e de mirare ; căci spune apostolul : «Însuși satana se preface în înger al luminii ; nu este, deci, lucru mare, dacă și slujitorii lui

56. I Regi 28, 11.

57. I Regi 28, 14—15.

58. Lc. 7, 22—25.

iau chip de slujitori ai dreptății ; ⁵⁹ căci și anticristul se va arăta în Hristos» ⁶⁰.

11. Deci n-a adus pe Samuel, ci vrăjitoarei și necredinciosului Saul li s-au arătat demonii iadului, care au luat chipul lui Samuel.

12. Scriptura însăși ne învață ; căci cel ce s-a arătat în chipul lui Samuel i-a zis lui Saul : «*Și tu vei fi astăzi cu mine*» ⁶¹.

13. Dar cum poate Saul, adoratorul idolilor, să se afle împreună cu Samuel ? Este lămurit că Samuel nu putea fi împreună cu necredincioșii și înșelătorii, și cu demonii care stăpîneau pe Saul. Așadar, cel ce s-a arătat nu a fost Samuel.

14. Iar dacă este cu neputință să fie adus sufletul Sfîntului prooroc, cum să fie adus (prin vrăjitorie) Iisus Hristos, Care este în ceruri, pe Care L-au văzut ucenicii înviind și înălțîndu-se de pe pămînt, și pentru Care ei au murit ca să nu-L tăgăduiască ?

15. Iar dacă la acestea nu le puteți răspunde, spuneți-le : Chiar dacă am căzut, noi sîntem mai buni decît voi, care, fără să fiți siliți, ați părăsit credința și ați jertfit idolilor.

16. Să nu vă potriviți lor, fraților, în deznădejde, ci prin pocăință să rămîneți în Hristos. Căci El este milostiv să vă primească iarăși ca copii».

XV.

1. După ce Pioniu a spus acestea și i-a îndemnat să plece din închisoare, s-a prezentat paznicul templului, Polemon, și ofițerul de cavalerie Teofil, împreună cu persecutorii și cu mulțime mare, zicîndu-le :

2. Iată, episcopul vostru, Euctimon, a jertfit, supuneți-vă și voi. Lepidus și episcopul Euctimon au să vă întrebe în templul zeiței Nemesis.

3. Pioniu le-a spus : Se obișnuiește ca cei aruncați în temniță să rămînă pînă la venirea proconsulului ; de ce vă atribuiți puterile acestuia ?

4. Aceștia au plecat, vorbind multe și s-au întors iarăși cu prizonierii și cu mulțimea de oameni, iar ofițerul Teofil le-a zis cu viclenie : Proconsulul a trimis (porunca) să fiți duși la Efes.

5. Pioniu a zis : Să vină cel trimis și să ne ia. Ofițerul de cavalerie a zis : Cel mai mare e vrednic de cinste ; chiar de nu vrei, aici eu sînt conducătorul.

6. Dar acesta, strîngîndu-l de gulerul din jurul gîtului, pînă aproape să-l sugrume, l-a dat călăului.

59. II Cor. 11, 14.

60. II Tes. 2, 3—11 ; I In. 2, 18 ; Lc. 21, 8.

61. I Regi 28, 19.

7. Au mers, deci, în piață împreună cu ceilalți creștini și cu Sabina, strigînd cu voce tare : *Sîntem creștini*. Și, aruncîndu-se la pămînt, spre a nu fi duși la templul păgîn, șase dintre persecutori l-au ridicat pe Pioniu de cap, dar nu l-au putut stăpîni, el aplecîndu-se și lovindu-i cu genunchii în coaste, în mîini și în picioare.

XVI.

1. Deci au ridicat pe cel ce striga (pe Pioniu) și l-au pus jos lîngă templul în care se afla Euctimon (episcopul Smirnei), care jertfise zeilor.

2. Și Lepidus a zis : Voi de ce nu jertfiți, Pioniu ?

Iar cei din jurul lui Pioniu au răspuns : Pentru că sîntem creștini.

3. Lepidus a zis : Ce Dumnezeu adorați ?

Pioniu a spus : Pe Cel ce a făcut cerul și pămîntul, marea și toate cele dintr-însele⁶².

4. Lepidus a întrebat : Deci acesta este cel răstignit ?

Pioniu a răspuns : Pe acesta L-a trimis Dumnezeu pentru mîntuirea lumii⁶³.

5. Conducătorii, strigînd tare, au început să ridă și Lepidus să-l blesteme.

6. Iar Pioniu striga : «Respectați religia, cinstiți dreptatea, cunoașteți suferințele altora, urmați legile voastre. Pe noi ne pedepsiți ca pe cei ce nu se supun și voi nu vă supuneți. Vi s-a poruncit să ne pedepsiți, iar nu să fim siliți (să jertfim)».

XVII.

1. Fiind de față un oarecare Rufin dintre aceia cărora li se pare că se disting prin oratorie, i-a zis : «Încetează, Pioniu, și nu te lăuda în zadar !»

2. Iară Pioniu i-a zis : «Acestea sînt dovezile tale ? Acestea sînt studiile tale ? Socrate n-a suferit asemenea ocări din partea atenienilor. Acum toți sînteți ca pîrîtorii Anytos și Melitos ?

3. Oare Socrate, Aristide, Anaxarh și ceilalți filozofi se preamăreau în deșert, după voi, cînd practicați înțelepciunea, dreptatea și tăria sufletească ?»

4. Iar Rufin, auzind acestea, a tăcut.

XVIII.

1. Un bărbat dintre cei mari, avînd slavă lumească, și Lepidus i-au zis : Nu striga, Pioniu.

62. Vezi nota 27.

63. In. 3, 17 ; 12, 47 ; Mt. 18, 11 ; Lc. 9, 55 ; I Tim. 2, 4 ; Tit 2, 11.

2. Iar el i-a zis : *Și tu nu mă sili (să jertfesc). Aprinde focul și noi înșine ne vom sui.*

3. Un oarecare Terentius din mulțime a strigat : *Să știți că aceștia înfricoșează pe ceilalți ca să nu jertfească.*

4. În sfârșit, au fost încoronați, iar ei, rupînd coroanele, le-au aruncat.

5. A venit un slujbaş al statului, poruncindu-le (să mănînce) din cele jertfite idolilor. Dar n-a îndrăznit să se apropie de vreunul dintre ei, ci le-a mîncat el însuși în fața tuturor.

6. Strigînd ei, *noi sîntem creștini*, nemaiavînd ce să le facă, i-a trimis din nou la închisoare, în timp ce mulțimea îi batjocorea și lovea.

7. Și un oarecare i-a zis Sabinei : *«Nu puteai tu să mori în țara ta ?» «Care este țara mea ?»* a spus ea ; *«Eu sînt sora lui Pioniu».*

8. Iar lui Asclepiade, Terentius, care organiza atunci jocurile cu animalele sălbatice, i-a zis : *«După ce vei fi condamnat, te voi cere pentru luptele de gladiatori, spre întrecere cu fiul meu».*

9. Asclepiade i-a răspuns : *«Nu mă înfricoșezi cu acestea».*

10. Astfel, i-au dus pe ei la închisoare. Și pe cînd Pioniu intra în **temniță**, unul dintre persecutori l-a lovit cu putere în cap, încît s-a rănit pe sine însuși. Pioniu, însă, a rămas liniștit.

11. Dar minile și coastele celui ce l-a lovit s-au umflat, încît abia mai putea respira.

12. Intrînd ei la închisoare, proslăveau pe Dumnezeu, pentru că au rămas în numele lui Hristos nepătați, încît nu i-a biruit nici vrăjmașul (diavolul), nici fățarnicul Euctimon (episcopul Smirnei), și petreceau în psalmi și rugăciuni, întărindu-se unii pe alții.

13. Ni s-a spus după acestea că episcopul Euctimon a voit să ne silească (să jertfim) și că el însuși a adus la templul zeiței Nemesis un miel, pe care frigîndu-l, după ce a voit să mănînce din el, l-a dus acasă întreg.

14. El a fost luat în rîs pentru jurămîntul său mincinos, deoarece jurase pe soarta împăratului, fiind încoronat la sărbătorile zeiței Nemesis și tăgăduind că este creștin, fără să-i pară rău ca celorlalți creștini pentru această tăgăduire.

XIX.

1. După acestea, proconsulul a venit la Smirna, și, fiind adus Pioniu, a suferit martiriul. Grefierii au făcut însemnări cu patru zile înainte de idele lui martie.

2. Proconsulul Quintillianus, stînd pe scaunul de judecată, a întrebat : *Cum te numești ?*

El a răspuns : Pioniu.

3. Proconsulul a zis : Jertfești ?

El a răspuns : Nu.

4. Proconsulul a întrebat : Ce religie sau sectă urmezi ?

El a răspuns : A Bisericii Universale.

5. Proconsulul a întrebat : Care Biserică Universală ?

El a răspuns : Sînt preot al Bisericii Universale.

6. Proconsulul (a întrebat) : Tu ești învățătorul acestora ?

El a răspuns : Da, am învățat.

7. El a întrebat : Tu ești învățătorul acestei nebunii ?

El a răspuns : (Sînt învățătorul) cinstirii lui Dumnezeu.

8. Proconsulul a întrebat : Care cinstire ?

El a răspuns : Cinstirea lui Dumnezeu Tatăl, care a creat toate.

9. Proconsulul i-a zis : Jertfește.

Pioniu a răspuns : Nu, eu trebuie să mă rog lui Dumnezeu.

10. Iar proconsulul a zis : Noi toți cinstim zeii, cerul și zeii care sînt în cer. De ce privești în aer ? Jertfește aerului.

11. Pioniu a răspuns : Nu privesc aerul, ci pe Cel ce a făcut aerul, cerul și toate cele dintr-însele.

12. Proconsulul a zis : Spune-mi, cine le-a făcut ?

El a răspuns : Nu se cuvine a spune.

13. Desigur, Dumnezeu, adică Zeus, care este în cer, căci el este regele tuturor zeilor.

XX.

1. Proconsulul i-a zis lui Pioniu, care tăcea, fiind întins pe stîlp : Jertfești ?

Pioniu a răspuns : Nu.

2. După ce l-a strujit cu unghii de fier, i-a zis proconsulul : Întoarce-te (la credința noastră) ; de ce ești nebun ?

Pioniu a răspuns : Nu sînt nebun, ci mă tem de Dumnezeul Cel viu.

3. Proconsulul (a zis) : Mulți alții au jertfit și trăiesc, și sînt înțelepți.

Pioniu a răspuns : Eu nu jertfesc.

4. Proconsulul a zis : Gîndește-te în tine însuși, înainte de a fi întrebat și schimbă-te.

Pioniu a răspuns : Nu.

5. Proconsulul i-a zis : De ce te grăbești la moarte ? Pioniu a răspuns : Nu la moarte, ci la viață.

6. Quintillianus proconsulul i-a zis: «Nu faci mare lucru, grăbindu-te la moarte; căci și cei ce se înscriu pentru luptele cu fiarele disprețuiesc moartea pentru puțin argint, iar tu ești unul dintre aceia. Pentru că te grăbești, deci, la moarte, vei fi ars de viu».

7. Proconsulul a citit de pe o tăbliță în latinește: «Am hotărît ca Pioniu, care a mărturisit că este creștin, să fie ars de viu».

XXI.

1. Pioniu a mers în grabă la amfiteatru, plin fiind de rîvnă pentru credință și, stînd de față grefierul însoțitor, s-a dezbrăcat de bună voie.

2. Apoi, înțelegînd că trupul său a rămas curat și întreg, s-a umplut de mare bucurie și, ridicînd ochii spre cer și mulțumind lui Dumnezeu că l-a păstrat astfel, s-a întins pe lemn și i-a spus soldatului să-i bată cuiele.

3. Iar după ce a fost pironit, i-a zis iarăși slujitorul public: Căiește-te și ți se vor scoate cuiele.

4. Iar Pioniu a răspuns: Am simțit că sînt puse, și gîndindu-se puțin a zis: De aceea mă grăbesc (la moarte) ca să înviez repede, vorbind lămurit despre învierea morților.

5. L-au ridicat, deci, pe lemn, iar după acestea au ridicat pe un oarecare preot, Mitrodor, din secta marcioniților.

6. S-a întîmplat ca Pioniu să fie la dreapta, iar Mitrodor la stînga, și amîndoi priveau spre răsărit.

7. După ce s-a adus pentru ei focul și lemnele au fost îngrămădite în jurul lor, Pioniu a închis ochii, încît mulțimea a crezut că și-a dat sufletul.

8. Dar el, rugîndu-se încet, ajungînd la sfîrșitul rugăciunii, a deschis ochii.

9. Urcîndu-se îndată flacăra, Pioniu, cu fața veselă, spunînd cel din urmă amin și zicînd: Doamne primește sufletul meu⁶⁴, suspinînd ușor și fără de chin, a murit și, ca pe o comoară, și-a încredințat duhul Tatălui, cel ce a făgăduit că va păzi orice sînge (vărsat) și orice suflet condamnat pe nedrept.

XXII.

1. Petrecînd fericitul Pioniu astfel de viață nepătată, fără păcate și curată, avînd totdeauna mintea ațintită spre Atotputernicul Dumnezeu și spre Iisus Hristos, Domnul nostru, mijlocitorul dintre Dumnezeu și

64. *Fapte* 7, 59.

oameni ⁶⁵, s-a învrednicit de un astfel de sfârșit, trecînd prin poarta cea strîmtă ⁶⁶ la lumina cea puternică și mare.

2. Strălucirea coroanei lui s-a arătat și asupra trupului. Căci după ce s-a stins focul, noi cei de față am văzut că acesta era asemănător cu trupul unui atlet pregătit și în plină putere.

3. Urechile lui nu se înțepeniseră, perii capului întineriseră, iar barba i se împodobise, înflorind ca la cei tineri.

4. O frumusețe minunată strălucea iarăși pe fața lui, încît păgînii înspăimîntați, avînd conștiința tulburată de teamă, s-au retras.

XXIII.

S-a întîmplat aceasta în timpul proconsulului Asiei, Julius Proculus Quintillianus, sub al doilea consulat al împăratului Gaius Mesius Quintus Trajanus Decius Augustus și cel de al treilea al lui Vettius Gratus, cu patru zile înainte de idele lui martie, după romani, în douăzeci și nouă ale lunii a șasea, după cei din Asia, într-o zi de sîmbătă, la ora zece, iar după noi împărătînd Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Facere 1, 1 - VIII, 3, 143.
cap. 6, 7, 8 - IV, 23, 141.
19, 1-29 - IV, 18, 141.
Ieșire 16, 2 - IV, 11, 140.
16, 3 - IV, 11, 140.
20, 3-5 - III, 3, 139.
20, 11 - VIII, 3, 143.
22, 1-6 - IV, 11, 140.
23, 5 - IV, 5, 139.
25, 24 - IV, 11, 140.
Numeri 11, 4-5 - IV, 11, 140.
14, 1-2, 27 - IV, 11, 140.
14, 2-3 - IV, 11, 140.
16, 3, 11 - IV, 11, 140.
16, 11 - IV, 11, 140.
21, 5 - IV, 11, 140.
25, 1 - IV, 11, 140.
25, 3 - IV, 11, 140.
Deuteronom 4, 3 - IV, 11, 140.
6, 13-15 - III, 3, 139.
Iosua 22, 17 - IV, 11, 140.
I Regi 28, 11 - XIV, 2, 148.
28, 14-15 - XIII, 2, 148.
28, 19 - XIV, 12, 149.
Eстера 3, 15 - XII, 6, 146.

Psalmi 9, 9, 13-14 - XII, 3, 146.
105, 19 - IV, 11, 140.
105, 25 - IV, 11, 140.
105, 28 - IV, 11, 140.
105, 37-38 - IV, 11, 140.
Pilde, 11, 31 - IV, 16, 141.
24, 17 - IV, 6, 139.
Isaia 1, 10 - XIII, 2, 147.
1, 15 - XIII, 2, 147.
36, 16 - VIII, 3, 143.
42, 5 - VIII, 3, 143.
59, 1-2 - XII, 14, 147.
59, 3 - XIII, 2, 147.
Ieremia 7, 31 - IV, 11, 140.
Iezechiel 16, 27-29 - IV, 11, 140.
23, 39 - IV, 11, 140.
Daniel 3, 18 - IV, 24, 141.
3, 18 - V, 2, 142.
Amos 4, 13 - VIII, 3, 143.
8, 11 - XII, 7, 146.
Baruh 4, 26 - XII, 4, 146.
Ist. Suzanei 1, 1-63 - XII, 5, 146.
II Macabei 7, 28 - VIII, 3, 143.
Matei 3, 12 - IV, 14, 140.
3, 12 - XII, 14, 147.

65. I Tim. 2, 5; I In. 2, 1; Evr. 12, 24.

66. Mt. 7, 13; Lc. 13, 24.

*) Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la paragraf, iar ultima indică pagina. Cifrele cu numerele arabe între 132-137 indică paginile introducerii.

- 5, 13 - XII, 12, 147.
 5, 20 - XII, 16, 147.
 7, 6 - XII, 3, 146.
 7, 13 - XXII, 1, 154.
 10, 21 - XII, 10, 147.
 11, 27 - VIII, 3, 143.
 12, 31 - XIII, 1, 147.
 16, 47-48 - IV, 15, 141.
 18, 11 - XVI, 4, 150.
 23, 37 - XIII, 2, 147.
 25, 5 - XII, 8, 146.
 27, 25 - XIII, 2, 147.
 Marcu 3, 29 - XIII, 1, 147.
 9, 50 - XII, 12, 147.
 13, 12 - XII, 10, 147.
 15, 13-14 - XIII, 2, 147.
 Luca 3, 17 - XII, 11, 147.
 6, 21 - VII, 5, 143.
 7, 22-25 - XIV, 7, 148.
 9, 55 - XVI, 4, 150.
 10, 22 - VIII, 3, 143.
 12, 10 - XIII, 1, 147.
 13, 24 - XXII, 1, 154.
 13, 34 - XIII, 2, 147.
 14, 34-35 - XII, 12, 147.
 18, 8 - XII, 9, 146.
 21, 8 - XIV, 10, 149.
 21, 16 - XII, 10, 147.
 22, 31 - XII, 11, 147.
 23, 21-23 - XIII, 2, 147.
 Ioan 1, 9 - V, 4, 142.
 1, 18 - VIII, 3, 143.
 3, 17 - XVI, 4, 150.
 12, 31 - IV, 17, 141.
 12, 47 - XVI, 4, 150.
 14, 7 - VIII, 3, 143.
 19, 15 - XIII, 2, 147.
 Fapte 4, 24 - VIII, 3, 143.
 5, 26 - III, 5, 139.
 7, 52 - XIII, 2, 147.
 7, 59 - XXI, 9, 153.
 14, 15 - VIII, 3, 143.
 17, 5 - V, 2, 142.
 20, 33-34 - XI, 3, 145.
 Romani 12, 13 - I, 1, 138.
 I Corinteni 4, 12 - XI, 3, 145.
 10, 7 - IV, 11, 140.
 10, 8 - IV, 11, 140.
 II Corinteni 11, 9 - XI, 3, 145.
 11, 14 - XIV, 10, 149.
 12, 13-14, 16 - XI, 3, 145.
 Galateni 4, 19 - XII, 4, 146.
 5, 14 - XII, 15, 147.
 Efeseni, 3, 6 - VIII, 3, 143.
 I Tesaloniceni 2, 9 - XI, 3, 145.
 2, 15 - XIII, 2, 147.
 II Tesaloniceni 2, 3-11 - XIV, 10, 149.
 3, 8 - XI, 3, 145.
 I Timotei 2, 4 - XVI, 4, 150.
 2, 5 - XXII, 1, 154.
 Tit 2, 11 - XVI, 4, 150.
 Evrei 10, 26-27 - IV, 10, 140.
 12, 24 - XXII, 1, 154.
 Iacob 5, 20 - I, 2, 138.
 I Petru 4, 18 - IV, 16, 141.
 II Petru 3, 12-24 - IV, 24, 141.
 I Ioan 2, 1 - XXII, 1, 154.
 2, 18 - XIV, 10, 149.
 Apocalipsa 10, 6 - VIII, 3, 143.
 12, 4 - XII, 3, 146.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

- Aaron, IV, 11, 140.
 Act martiric, 136.
 Adepți, 135.
 Adorator, XIV, 13, 149.
 Aer, XIX, 10, 11, 152.
 Agricultor, IV, 14, 140.
 Ajutor, XI, 4, 145.
 Alegere, X, 6, 145.
 Alexandru, păgîn din Smirna, VI, 1, 2, 4, 142.
 Aman, slujitorul regelui Mediei și Persiei Artaxerxe, XII, 6, 146.
 Amfiteatrul din Smirna, 135; VII, 1, 143; XXI, 1, 153.
 Amîn, XXI, 9, 153; XXIII, 1, 154.
 Amintire, I, 2, 138.
 An, ani, 137; XIII, 6, 148.
 Anaxarh, filozof grec, 134; XVII, 3, 150.
 Animale sălbatice, XVIII, 8, 151.
 Anticristul, XIV, 10, 149.
 Anytos, acuzatorul lui Socrate, 134; XVII, 2, 150.
 Apă, III, 1, 139; IV, 20, 22, 141; XII, 7, 146.
 Apărare, 136.
 Apel, 134.
 Apostasie, 134.
 Apostol, I, 1, 138; XIV, 10, 148.
 Aproapele, XII, 10, 147.
 Aria, XII, 11, 147.
 Ardere pe rug, 132; 133; 135.
 Arestare, 133.
 Argint, XX, 6, 153.
 Arie, IV, 14, 140; XII, 11, 147.
 Aristide, politician din Atena, 134; XVII, 3, 150.
 Asclepiade, martir la Smirna, 132; 133; 135; II, 3, 138; III, 4, 139; IX, 7, 8, 9, 144; X, 5, 145; XVIII, 8, 9, 151.
 Asia proconsulară, 132; 135; XXIII, 154.
 Asin, IV, 5, 139.
 Asprime, 133.

Atenieni, 134; XVII, 2, 150.

Atenție, V, 1, 142.

Atitudine, 133.

Atlet, XXII, 2, 154.

Aur, IV, 11, 140; IV, 24, 141; V, 2, 142.

Autor, 132; 133; 135.

Autoritățile romane din Smirna, 132; 133; 135.

Avraam, XIV, 7, 148.

B

Baal — Peor, numit și Beelfegor, zeu la asirieni, IV, 11, 140.

Balaur, XII, 3, 146.

Bancă, bănci (cu sens de scaune), III, 7, 139.

Barbă, XXII, 3, 154.

Bărbat, -ți, 133; 136; I, 1, 138; IV, 2, 139; XI, 2, 145; XIV, 3, 148; XVIII, 1, 150.

Bărbat apostolic, I, 2, 138.

Bătrâni, XII, 5, 146.

Beelfegor (Baal-Peor), zeu la asirieni, IV, 11, 140.

Bibliotheca hagiographica Graeca, 136.

Bibliotheca hagiographica Latina, 136.

Binele, 133; IV, 11, 140; V, 4, 142; XI, 6, 146.

Biruință, XII, 6, 146.

Biserica, 134; 137; XII, 3, 146.

Biserica universală din Smirna, 132; 134; 136; II, 1, 138; IX, 2, 6, 8, 144; XI, 2, 145; XIII, 6, 148; XIX, 4, 5, 152.

Biserica veche, 134.

Bucăți, XII, 3, 146.

Bucurie, XXI, 2, 153.

Bunătate, 133; V, 3, 142.

Bună voie, IV, 3, 10, 13, 139—140; XIII, 1, 147; XXI, 1, 153.

C

Cale, căi, XII, 3, 4, 146.

Calea vieții, XII, 3, 146.

Cap, 135; XV, 7, 150; XVIII, 10, 151; XXII, 3, 154.

Caracter, 136.

Carina, sat în provincia romană Asia proconsulară, 134; XI, 2, 145.

Carte, -ți, 136.

Cartea Judecătorilor, IV, 12, 140.

Casă, I, 3, 138.

Casă de desfrîu, VII, 5, 143.

Cauză, 134; IV, 14, 140; IV, 20, 24, 141.

Cavalerie, XV, 1, 5, 149.

Cădere, IV, 6, 140.

Călău, XV, 6, 149.

Cărturari, XII, 16, 147.

Cărțile Regilor, IV, 12, 140.

Cenușă, IV, 19, 141.

Cer, ceruri, V, 2, 142; VIII, 3, 143; IX, 6, 144; XII, 3, 146; XIII, 8, 148; XIV,

14, 149; XVI, 3, 150; XIX, 10, 11, 13, 152; XXI, 2, 153.

Cetate, IV, 21, 141; VI, 3, 142; XII, 6, 146.

Chin, -uri, 136; XXI, 9, 153.

Chip, 134; IV, 24, 141; XII, 4, 146; XIV, 11, 12, 149.

Chip de aur, V, 2, 142.

Cinste, 136; XV, 5, 149.

Cinstire, XIX, 7, 8, 152.

Citate, 134.

Coadă, XII, 3, 146.

Coaste, XV, 7, 150; XVIII, 11, 151.

Comoară, XXI, 9, 153.

Comparație, 133.

Compunere, 132.

Conducător, -ri, XIII, 2, 147; XV, 5, 149; XVI, 5, 150.

Consulat, 135; 136; XXIII, 154.

Conștiință, XXII, 4, 154.

Copil, copii, 134; XII, 4, 13, 146—147; XIV, 16, 149.

Copilărie, XIV, 1, 148.

Coroană, -ne, 135; XVIII, 4, 151; XXII, 2, 154.

Credință, 134; 135; 136; I, 138, IV, 3, 139; IX, 4, 144; XII, 1, 9, 146; XIV, 15, 149; XXI, 1, 153.

Credința greco-romană, 133; XX, 2, 152.

Credincios, -și, XI, 3, 145.

Creștin, -ni, 133; 134; 135; 136; 137; I, 2, 138; III, 1, 139; IV, 1, 139; IV, 10, 13, 140; VII, 3, 5, 143; VIII, 2, 4, 143; IX, 2, 4, 5, 7, 144; XI, 4, 145; XII, 2, 146; XV, 7, 150; XVI, 2, 150; XVIII, 6, 14, 151; XX, 7, 153.

Cruce, XIII, 8, 148.

Cuie, 135; 136; XXI, 2, 3, 153.

Cura, 135; 136.

Curăție, 133; V, 3, 142.

Cursă, curse, V, 5, 142.

Cuviință, I, 1, 138.

Cuvînt, cuvinte, 136; IV, 2, 139; IV, 7, 140; VI, 4, 142; XII, 7, 9, 146.

Cuvîntare, 132; 133; 134; 136.

Cuvîntul — Iisus Hristos, IV, 24, 141; VIII, 3, 143; IX, 6, 144; XII, 11, 147.

D

Dar, -uri, XI, 3, 4, 5, 145—146.

Data, 136.

Datare, 136.

Decapolis, oraș lângă Marea Tiberiadei, în Galileea, IV, 21, 141.

Decius, Gaius Mesius Quintus Trajanus Augustus, împărat roman, 132; 134, 135; 136; 137; II, 1, 138; XXIII, 154.

Demon, -ni, XIII, 6, 148; XVI, 7, 13, 148—149.

Demonii iadului, XIV, 11, 149.

Depărtare, XII, 14, 147.

Desfrîu, VII, 5, 143.

Deucalion, erou legendar la greci, IV, 23, 141.
 Deznădejde, XIV, 16, 149.
 Diavolul, XVIII, 12, 151.
 Doamne, XXI, 9, 153.
 Dobîndire, V, 5, 142.
 Domnie, 135.
 Domnul Iisus Hristos (Dumnezeu), 136; I, 2, 138; XI, 6, 146; XII, 6, 7, 9, 14, 146—147; XXII, 1, 153; XXIII, 1, 154.
 Dovadă, -zi, 134; XVII, 2, 150.
 Dreapta, XXI, 6, 153.
 Dreapta lui Dumnezeu, XII, 3, 146.
 Drept, -ți, IV, 16, 141; XIII, 9, 148.
 Dreptate, 134; IV, 8, 140; XII, 16, 147; XIV, 5, 10, 148—149; XVI, 6, 150; XVII, 3, 150.
 Duh, Sfîntul Duh, 134; XIII, 1, 147.
 Duh, cu sens de suflet, XXI, 9, 153.
 Dumnezeire, 134.
 Dumnezeu, 134; 135; III, 3, 4, 139; IV, 11, 140; IV, 18, 20, 24, 141; V, 5, 142; VII, 5, 143; VIII, 3, 143; IX, 6, 144; X, 8, 145; XI, 5, 7, 146; XII, 3, 11, 13, 14, 15, 146—147; XIV, 9, 148; XVI, 3, 4, 150; XVIII, 12, 151; XIX, 7, 8, 13, 152; XX, 2, 152; XXI, 2, 153; XXII, 1, 153.
 Dumnezeu Cuvîntul, XII, 11, 147.
 Dumnezeu Tatăl, XIX, 8, 152.
 Durere, -ri, 134; XII, 4, 146.
 Dușman, -ni, IV, 8, 140.

E

Efes, oraș, capitala provinciei romane Asia proconsulară, 132; 134; 135; XV, 4, 149.
 Egipt, IV, 11, 140.
 Elini, III, 6, 139; IV, 4, 139.
 Episcop, 134; XV, 2, 149; XVI, 1, 150; XVIII, 12, 13, 151.
 Estera, ajunsă soție a lui Artaxerxe, regele Mediei și Persiei, XII, 6, 146.
 Etna, vulcan în Sicilia, IV, 21, 141.
 Euctimon, episcopul Smirnei care a re-negat pe Hristos, jertfind zeilor, 134; XV, 2, 149; XVI, 1, 150; XVIII, 12, 13, 151.
 Eutihian, eretic montanist, dus la închisoarea din Smirna, XI, 2, 145.
 Eusebiu de Cezareea, istoric bisericesc, 135; 136.
 Eutihian, montanist din provincia Frigia, 134.
 Evlavie, XIII, 9, 148.
 Evlavioși, XI, 2, 146.
 Exemplu, 134.

F

Faptă, fapte, I, 1, 138; IV, 16, 141.
 Fapt, XIII, 3, 147; XIV, 1, 148.

Farisei, XII, 16, 147.
 Fascii, X, 4, 145.
 Față, fețe, IV, 2, 139; X, 2, 145; XXI, 9, 153; XXIII, 4, 154.
 Februarie, 132; 133; 136; II, 1, 138.
 Fecioară, XII, 8, 146.
 Femeie, femei, III, 6, 139; VII, 5, 143; IX, 4, 144; XI, 2, 145; XIV, 2, 148.
 Fericirea veșnică, VII, 5, 143.
 Fiare sălbatice, XX, 6, 153.
 Fier, XX, 2, 152.
 Fiică, fiice, IV, 11, 140.
 Ființă, IV, 20, 141.
 Filozof, -fi, 134; XVII, 3, 150.
 Fire, IV, 20, 141.
 Fiu, fil, IV, 2, 11, 139—140; XVIII, 8, 151.
 Fiul lui Dumnezeu, 133.
 Fiul omului (= Iisus Hristos), XII, 9, 146.
 Flacăra, XXI, 9, 153.
 Foame, X, 8, 145.
 Foamete, X, 7, 145; XII, 7, 146.
 Foc, 135; IV, 21, 22, 24, 141; X, 2, 145; XII, 11, 147; XVIII, 2, 151; XXI, 7, 153; XXII, 2, 154.
 Foișor, foișoare, III, 6, 139.
 Folos, IV, 22, 141; VII, 2, 143.
 Forță, 134.
 Frate, -ți, 136; I, 2, 138; IX, 4, 144; XII, 2, 10, 146—147; XIV, 16, 149.
 Frică, XII, 6, 146.
 Frigia, provincie romană în Asia Mică, 134.
 Frigian, 134.
 Frigieni, numiți și montaniști, sectă în Frigia din Asia Mică, X, 2, 145.
 Frumusețe, IV, 2, 139; XII, 5, 146; XXII, 4, 154.
 Fum, IV, 19, 141.
 Funcționar, 134.
 Fund, XI, 4, 145.

G

Genunchi, XV, 7, 150.
 Ghicitor, XIV, 9, 148.
 Gît, 133; II, 3, 138; XV, 6, 149.
 Gladiatori, XVIII, 8, 151.
 Glumă, IV, 3, 139.
 Gomora, fost oraș în Iudeea, XIII, 2, 147.
 Gordian, împărat roman, IX, 4, 144.
 Gratus, Vettius, consul roman, 135; XXIII, 154.
 Grefier, 133; IX, 1, 144; XIX, 1, 151; XXI, 1, 153.
 Greșeală, -li, IV, 3, 139.
 Grîu, IV, 14, 140; XII, 11, 147.
 Guler, XV, 6, 149.
 Guvernator, VII, 1, 143.

H

Haină, -ne, X, 3, 145; XIV, 3, 148.
 Homer, IV, 2, 4, 139.
 Hotărîre, XI, 5, 146.

Hristos și Domnul Hristos, 132; 133; 134; 136; VII, 5, 143; VIII, 3, 143; IX, 2, 144; XII, 4, 146; XIII, 2, 3, 8, 9, 147—148; XIV, 6, 10, 16, 148—149; XVIII, 12, 151.

I

Iad, XIV, 11, 149.
Idele, 136; XIX, 1, 151; XXIII, 154.
Idol, -li, 135; IV, 11, 140; VI, 3, 142; VII, 2, 143; XIV, 13, 15, 149; XVIII, 5, 151.
Ieșirea, carte în Vechiul Testament, IV, 12, 140.
Iisus Hristos, 133; IV, 7, 140; IV, 24, 141; IX, 6, 8, 144; XII, 9, 146; XIV, 14, 149; XXII, 1, 153; XXIII, 1, 154.
Incendiu, -ii, IV, 23, 141.
Indicație, -ții, 136.
Informație, -ii, 137.
Inimă, I, 1, 138; IV, 11, 140.
Insulă, -le, IV, 21, 141.
Insulte, 134.
Intenogatoriu, 132; 133; 135.
Introducere, 133.
Iordanul, IV, 18, 141.
Ironie, VI, 2, 142.
Istoric, 134.
Istorisire, 133; 136.
Iudeea, IV, 18, 141.
Iudei, 133; III, 6, 139; IV, 2, 139; IV, 5, 8, 10, 139—140; XIII, 1, 3, 147; XIV, 1, 8, 148.

I

Îmbelșugare, VIII, 3, 143.
Îmbulzeală, X, 3, 145.
Împărat, 132; 134; III, 2, 139; VIII, 4, 143; IX, 4, 144; XVIII, 14, 151; XXIII, 154.
Înăbușire, 133; XI, 1, 145.
Început, IV, 7, 140.
Închisoare, 133; 134; 135; 136; II, 4, 138; VI, 3, 142; X, 1, 145; XI, 1, 3, 4, 5, 145—146; XII, 1, 146; XV, 1, 149; XVIII, 6, 10, 12, 151.
Încurajare, 136; I, 2, 138.
Îndemn, -uri, 136.
Îndoială, III, 2, 139; VII, 5, 143.
Îndrăzneală, 136; IV, 9, 140.
Înger, -rii, XIV, 9, 148.
Înger al luminii, XIV, 10, 148.
Însemnări, XIX, 1, 151.
Înșelător, -ri, XIV, 9, 13, 148—149.
Întindere, IV, 14, 140.
Întrecere, XVIII, 8, 151.
Întelegciune, 134; XVII, 3, 150.
Învățător, IV, 4, 7, 139—140; XIII, 5, 148; XIX, 6, 7, 152.
Învățătură, -uri, 134; 136; I, 2, 138.
Învierea morților, XXI, 4, 153.

J

Jertfă, -fe, 132; 133; 134; 135; IV, 11, 140; VII, 2, 143.
Jertfe idolești, II, 4, 138.
Jocuri, XVIII, 8, 151.
Judecata viitoare, IV, 24, 141.
Judecată, 134; IV, 17, 141; XIX, 2, 151.
Judecători, carte a Vechiului Testament, IV, 12, 140.
Jurămint mincinos, XVIII, 14, 151.

L

Lanțuri, 133; II, 3, 138; III, 5, 139; VI, 2, 3, 142; IX, 4, 144.
Lămurire, XIV, 7, 148.
Lăuntrul pământului, IV, 22, 141.
Legătură, 133.
Legea (V. Testament), IV, 11, 140.
Legile romane, 134; XVI, 6, 150.
Lemn, lemne, XXI, 2, 5, 7, 153.
Lepidus, funcționar roman în orașul Smirna, 134; XV, 2, 149; XVI, 2, 3, 4, 150; XVIII, 1, 150.
Libertate, XI, 7, 146.
Lictor, -ri, soldați romani care purtau fasciile și securea, X, 4, 145.
Lidia, provincie romană în Asia Mică, IV, 21, 141.
Limn, preot al Bisericii universale din Smirna, 132; 133; II, 1, 138; XI, 2, 145.
Liniște, V, 1, 141.
Locuitor, -ri, IV, 18, 141.
Lopată, IV, 14, 140.
Lopata de foc, XII, 11, 147.
Luare aminte, VI, 1, 142; XIII, 1, 147.
Lucrare, lucrări, 136; V, 5, 142.
Lucru, III, 5, 139; IV, 4, 139; XIV, 10, 148; XX, 6, 153.
Lume, I, 2, 138; IV, 17, 141; X, 1, 145; XIII, 4, 147; XVI, 4, 150.
Lumină, 133; V, 3, 4, 142; XIV, 10, 148; XXII, 1, 154.
Lună (a anului), 136; II, 1, 138; XXIII, 154.
Lupte cu fiarele, XX, 6, 153.
Lupte de gladiatori, XVIII, 8, 151.

M

Macedonia, creștină din Smirna, originară din satul Carina, 132; 134; II, 1, 138; XI, 2, 145.
Mag, XIV, 9, 148.
Magistrat, -ți, 130; 136.
Marcion, eretic din Asia Mică, 135.
Marcioniți, sectă, aderenții lui Marcion, 135; XXI, 5, 153.
Marcu Aureliu, împărat roman, 135; 136.
Marea, IV, 15, 20, 141; XVI, 3, 150.
Marea Moartă, IV, 20, 141.

Martie, 132; 135; 136; 138; XIX, 1, 151; XXIII, 154.
 Martir, -ri, 132; 133; 134; 135; 136; I, 2, 138; II, 1, 138.
 Martirii scilitani din localitatea Scili, provincia Africa, 136.
 Martiriu, 132, 133; 136; 137; XIX, 1, 151.
 Martiriul Sf. Pioniu, 132; 133; 136; 138.
 Martirologiul Ieronimian, 136.
 Martor ocular, 133.
 Mărgăritare, XII, 3, 146.
 Mărturie, XII, 5, 146.
 Mărturisire, 136.
 Meletos, tatăl lui Homer, IV, 2, 139.
 Melitos, acuzatorul lui Socrate, 134; XVII, 2, 150.
 Mesia, 133.
 Miel, 134; XVIII, 13, 151.
 Mijlocitor, XXII, 1, 153.
 Milă, IV, 8, 140.
 Minciună, XIV, 1, 148.
 Mintea, XXII, 1, 153.
 Minuni, XIII, 6, 148.
 Mirare, XIV, 10, 148.
 Mistreți, XII, 3, 146.
 Mitrodor, preot din secta marcioniților, martir la 12 martie 250, XXI, 5, 6, 153.
 Mină, miini, 135; IV, 1, 2, 139; IX, 3, 144; XII, 11, 14, 147; XIII, 2, 147; XV, 7, 150; VIII, 11, 151.
 Mîntuirea lumii, XVI, 4, 150.
 Minie, IV, 18, 141.
 Moarte, -tile, 132; 133; 135; 136; V, 5, 142; X, 7, 145; XII, 10, 147; XIII, 3, 147; XX, 5, 6, 152—153; XXI, 4, 153.
 Moarte martirică, 135.
 Moise, IV, 5, 11, 139—140.
 Montaniști, adepții ereticului Montan, din Asia Mică, 134; XI, 2, 145.
 Mort, -ți, IV, 11, 140; XXI, 4, 153.
 Muceniță, 132.
 Mulțime, 133; 134; III, 5, 139; V, 1, 142; X, 1, 3, 4, 145; XV, 1, 4, 149; XVIII, 3, 6, 151; XXI, 7, 153.
 Munte, -ți, IV, 11, 140; IX, 4, 144.

N

Năvod, IV, 15, 141.
 Neam, neamuri, IV, 11, 140.
 Nebunie, XIX, 7, 152.
 Necredincios, -și, IV, 16, 21, 141; XIV, 11, 13, 149.
 Nedreptate, -ți, XII, 15, 147; XIV, 5, 148.
 Nelegiuit, -ți, XII, 5, 146; XIII, 9, 148.
 Nemesis, zeiță care avea un templu în orașul Smirna, 134; VI, 3, 142; VII, 2, 143; XV, 2, 149; XVIII, 13, 14, 151.
 Neoprofetism, 134.
 Neputință, XIV, 14, 149.
 Nevoie, 134; VI, 4, 142; XI, 3, 145; XII, 2, 146.

Noapte, XI, 7, 146.
 Noe, patriarh la evrei, IV, 23, 141.
 Noul Testament, 133; 136.
 Nume, 132; IX, 3, 144; XI, 2, 145; XII, 2, 146; XIII, 5, 6, 148; XVIII, 12, 151.

O

Ocări, XVII, 2, 150.
 Ochi, XXI, 2, 7, 8, 153.
 Ofițer de cavalerie, 134; XV, 1, 4, 5, 149.
 Om, oameni, III, 6, 139; IV, 8, 10, 140; IV, 20, 141; VI, 1, 142; VIII, 4, 143; XII, 12, 147; XIII, 3, 4, 5, 6, 147—148; XV, 4, 149; XXII, 1, 154.
 Omuleț, X, 5, 145.
 Oraș, 133.
 Oratorie, 134; XVII, 1, 150.
 Oră, XII, 2, 146; XXIII, 154.
 Orgels, P., istoric, 136.
 Osîndire, 133.

P

Pace, VI, 3, 142.
 Parte, -ți, 132; 133; IV, 23, 141; XII, 2, 146; XVII, 2, 150.
 Patimă, -mi (ca suferință), 136.
 Paznic, 132; 133; 134; III, 1, 2, 139; V, 1, 142; VII, 1, 5, 143; VIII, 2, 143; IX, 2, 144; XI, 1, 3, 4, 5, 145—146; XV, 1, 149.
 Păcat, -te, IV, 10, 140; IV, 18, 141; XII, 14, 147; XIII, 1, 147; XXII, 1, 153.
 Păcătoș, -și, IV, 16, 141.
 Păgîn, -ni, 133, 134; 136; IV, 12, 140; XII, 1, 146; XXII, 4, 154.
 Pămînt, IV, 18, 19, 21, 22, 23, 141; VIII, 3, 143; IX, 6, 144; XII, 3, 9, 146; XIII, 8, 148; XIV, 14, 149; XV, 7, 150; XVI, 3, 150.
 Pedepsă, XII, 3, 146.
 Perii capului, XXII, 3, 154.
 Persecuție, -ții, 132; 134; 136; 137; II, 1, 138; IX, 4, 144.
 Persecutor, -ri, 134; XV, 1, 7, 149—150; XVIII, 10, 151.
 Piața din Smirna, 133; 134; III, 4, 6, 139; V, 2, 142; X, 1, 145; XV, 7, 150.
 Picioare, XII, 3, 146; XII, 12, 147; XV, 7, 150.
 Piese, 132.
 Pildă, IV, 21, 141.
 Pioniu, preot și martir la Smirna, 132; 133; 134; 135; 136; I, 1, 138; II, 1, 2, 138; III, 3, 139; IV, 1, 2, 139; V, 1, 2, 3, 142; VI, 1, 2, 3, 142; VII, 1, 2, 3, 143; VIII, 1, 2, 3, 4, 143; IX, 1, 2, 3, 4, 144; X, 2, 3, 6, 7, 8, 145; XI, 3, 145; XII, 2, 146; XV, 1, 3, 5, 7, 149—150; XVI, 1, 2, 3, 4, 6, 150; XVII, 1, 2, 150; XVIII, 1, 7, 10, 150—151; XIX, 1, 2, 9.

11, 152; XX, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 152—153; XXI, 1, 4, 6, 7, 9, 153; XXII, 1, 153.
 Piine, VII, 1, 143; XII, 7, 146.
 Piine sfântită, III, 1, 139.
 Piritori, 134; XVII, 2, 150.
 Plagă, -gi, X, 7, 145.
 Pleavă, IV, 14, 140.
 Plingere, XII, 2, 146.
 Plinset, 134; XII, 2, 146.
 Poartă, III, 6, 139; XXII, 1, 154.
 Pocăință, 134; XIV, 16, 149.
 Polemon, paznicul templului roman din Smirna, 132; 133; 134; III, 1, 4, 139; IV, 1, 139; V, 2, 142; VII, 1, 2, 3, 5, 143; VIII, 1, 2, 3, 4, 143; IX, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 144; X, 4, 145; XV, 1, 149.
 Policarp, martir, 132; 133; II, 1, 2, 138.
 Polita, pagină din Smirna, 133; IX, 3, 4, 144.
 Pomenire, 132; I, 1, 138; II, 1, 134.
 Popor, 136; VI, 1, 142; VII, 1, 139; XIII, 2, 147.
 Populație, 133.
 Porci, XII, 3, 146.
 Portic, III, 6, 139.
 Porunca, porunci, III, 2, 3, 139; XV, 4, 149.
 Post, II, 3, 138.
 Potop, potoape, IV, 23, 141.
 Povară, IV, 5, 139; XI, 3, 145.
 Preot, 132; 133; 134; 135; 136; II, 1, 138; IX, 4, 144; X, 2, 145; XI, 2, 145; XI, 3, 145; XIX, 5, 152; XXI, 5, 153.
 Pricină, IV, 4, 139; IV, 18, 141; IX, 3, 144; X, 3, 145.
 Prigonitor, -ori, XV, 4, 149.
 Prilej, IV, 9, 140.
 Proces, 132.
 Proces-verbal și procese-verbale, 132; 133.
 Proconsul, 132; 134; XV, 3, 4, 149; XIX, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 151—152; XX, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 152—153; XXIII, 154.
 Proconsulul Asiei, 134; 135.
 Profet, -ți, IV, 18, 141; XIII, 2, 147; XIV, 2, 7, 148.
 Prooroc, -ci, 133; XIV, 14, 149.
 Psalmi, XVIII, 12, 151.
 Putere, puteri, X, 4, 145; XII, 13, 147; XV, 3, 149; XVIII, 10, 151; XXII, 2, 154.

Q

Quintillianus, Julius Proclus, proconsulul Asiei Mici, 132; 135; XIX, 2, 151; XX, 6, 153; XXIII, 154.

R

Rană, răni, 136.
 Răsărit, III, 6, 139; XXI, 6, 153.
 Răspuns, -uri, 132; 133; XII, 1, 146.

Rătăcire, I, 2, 138.
 Rege, XIX, 13, 152.
 Regi, cărți ale V. Testament, IV, 12, 140.
 Reîntoarcere, 133.
 Religia (creștină), 134.
 Religie, X, 7, 145; XVI, 4, 150; XIX, 4, 152.
 Rînd, IX, 3, 144.
 Ris, IV, 3, 139; X, 3, 145; VIII, 14, 151.
 Rivnă, IX, 4, 144; XXI, 1, 153.
 Rod, IV, 19, 141.
 Romani, popor, XXIII, 154.
 Rufin, orator din Smirna, 134; XVII, 1, 4, 150.
 Rug, 132; 133; 135; 136.
 Rugăciune, -ni, XVIII, 12, 151; XXI, 8, 153.

S

Sabat, III, 6, 139.
 Sabina, mărturisitoare a credinței creștine la Smirna, numită și Teodota, 132; 133; 135; II, 1, 3, 138; III, 4, 139; VII, 5, 143; IX, 3, 4, 6, 144; X, 3, 145; XV, 7, 150; XVIII, 7, 151.
 Samuel, profet, XIV, 2, 3, 4, 8, 11, 12, 13, 148—149.
 Sarea, XII, 12, 147.
 Sat, 134; XI, 2, 145.
 Satana, XII, 11, 147; XIV, 10, 148.
 Saul, regele Iudeilor, XIV, 2, 3, 12, 13, 148—149.
 Sărbătoare, II, 2, 138.
 Sărbătorile zeiței Nemesis, XVIII, 14, 151.
 Săvîrșire, I, 1, 138.
 Scaun, scaune, III, 7, 139.
 Scaun de judecată, XIX, 2, 151.
 Scenă, 133.
 Scop, 132.
 Scriere, 132; I, 2, 138.
 Scriptură, XII, 10, 146; XIII, 9, 148; XIV, 12, 149.
 Secta frigienilor sau montaniștilor, 134; XI, 2, 145.
 Secta marcioniților, 135; XXI, 5, 153.
 Sectă, 134; XI, 2, 145; XIX, 4, 152; XXI, 5, 153.
 Secure, X, 4, 145.
 Semn, -ne, IV, 17, 141.
 Sens, -uri, 136.
 Sentimente, 133.
 Sentință, 135.
 Sete, XII, 7, 146.
 Sfinți, I, 1, 138.
 Sfîrșit, 135; 136; I, 2, 138; IV, 23, 141; XXI, 8, 153; XXII, 1, 154.
 Sicilia, insulă în Marea Mediterană, IV, 21, 141.
 Sila, III, 5, 139; VI, 2, 142; XIII, 4, 5, 6, 7, 147—148.

Sinagogi, XIII, 1, 147.
 Sinaxarul constantinopolitan, 136.
 Simbăta, III, 1, 139; XXIII, 154.
 Simbăta cea mare, II, 1, 138.
 Singe, XIII, 2, 147; XXI, 9, 153.
 Sinurile lui Avraam, XIV, 7, 148.
 Slava, XXIII, 154.
 Slava Domnului, XI, 6, 146.
 Slava lumească, XVIII, 1, 150.
 Slujbaş, 135; XVIII, 5, 151.
 Slujitor public, XXI, 3, 153.
 Slujitori, XIV, 9, 10, 148.
 Slujitori diavolești, XIV, 9, 148.
 Slujitori ai dreptății, XIV, 10, 149.
 Smirna, 132; 133; 134; II, 1, 138; IV, 2, 139; XVI, 1, 150; XVIII, 12, 151; XIX, 1, 151.
 Soartă, XVIII, 14, 151.
 Socrate, filozof grec, 134; XVII, 2, 3, 150.
 Sodoma, fost oraș în Iudeea, XIII, 2, 147.
 Soldat, XXI, 2, 153.
 Solomon, IV, 6, 140.
 Soră, XVIII, 7, 151.
 Sosire, 135.
 Speranță, IV, 16, 141; X, 8, 145.
 Stat, 135; XVIII, 5, 151.
 Stăpînă, 133; IX, 3, 144.
 Stele, XII, 3, 146.
 Stîlp, 135; XX, 1, 152.
 Stînga, XXI, 6, 153.
 Străin, -ni, IV, 18, 141.
 Strălucire, XXII, 2, 154.
 Studii, XVII, 2, 150.
 Suferință, -țe, 134; 136; XVI, 6, 150.
 Suflare, IV, 14, 140.
 Suflet, 135; XIV, 7, 14, 148—149; XXI, 7, 9, 153.
 Suzana, soția lui Ioachim din Babilon, XII, 5, 146.

T

Tatăl (Dumnezeu), XXI, 9, 153.
 Tăbliță, XX, 7, 153.
 Tăgăduire, XVIII, 14, 151.
 Tărie sufletească, 134; 136; XVII, 3, 150.
 Teamă, IV, 10, 140; IV, 20, 141; XXII, 4, 154.
 Temniță, XV, 3, 149; XVIII, 9, 151.
 Templul roman din Smirna, 132; 133; 134; III, 1, 139; V, 1, 142; VI, 3, 142; XV, 1, 7, 149—150; XVI, 1, 150.
 Templul zeiței Nemesis în Smirna, 134; III, 1, 139; VI, 3, 142; VII, 2, 5, 143; IX, 2, 144; XV, 2, 149; XVIII, 13, 14, 151.
 Teodota, numită mai întîi Sabina, mărturisitoare a credinței creștine la Smirna, 132; 133; IX, 3, 5, 144.
 Teofil, ofițer de cavalerie în orașul Smirna, 134; XV, 1, 4, 149.

Terentius, păgîn din Smirna, 134; XVIII, 3, 8, 151.
 Text, 132; 133; 136; XIV, 7, 148.
 Timp, 132; 134; 135; 136; 137; II, 1, 138; IV, 23, 141; V, 1, 142; IX, 4, 144; XVIII, 6, 151; XXIII, 154.
 Tineri, XXII, 3, 154.
 Trup, -uri, IV, 20, 141; XXI, 2, 153; XXII, 2, 154.

Ț

Țară, IV, 18, 141; XVIII, 7, 151.

U

Ucenici, XIII, 4, 5, 147—148; XIV, 14, 149.
 Umezeală, IV, 19, 141.
 Unghii de fier, XX, 2, 152.
 Ureche, urechi, XII, 14, 147; XXII, 3, 154.
 Urmărire, 133.
 Ușurință, IV, 14, 140.

V

Val de neoprofetism, 134.
 Valoare istorică, 136.
 Vechiul Testament, 133; 134; 136.
 Vecii vecilor, XXIII, 154.
 Vedenie, II, 2, 138.
 Vedere, II, 4, 138.
 Venire, XV, 3, 149.
 Via, XII, 3, 146.
 Viață, 136; XII, 3, 146; XIII, 7, 148; XX, 5, 152; XXII, 1, 153.
 Viclenie, XV, 4, 149.
 Viețuire, XII, 2, 146.
 Vigoare, IV, 20, 141.
 Vinovat, -ți, IV, 16, 141.
 Vițel de aur, IV, 11, 140.
 Vint, IV, 14, 140.
 Vîrstă, XIV, 1, 148.
 Voce, XV, 7, 150.
 Voie, IV, 3, 10, 139—140; IV, 13, 140.
 Voință, XIII, 7, 148.
 Vrajitor, XIV, 9, 148.
 Vrajitoare, XIV, 2, 4, 7, 11, 148—149.
 Vrajitorie, XIII, 8, 148; XIV, 2, 6, 14, 148—149.
 Vrajmaș, -și, IV, 5, 6, 139—140; XVIII, 12, 151.
 Vulcan, IV, 21, 141.

Z

Zeu, zei, 132—133; 134; 135; III, 1, 2, 139; IV, 3, 139; IV, 9, 11, 13, 140; IV, 24, 141; V, 2, 142; VI, 3, 142; XVI, 1, 150; XIX, 10, 13, 152.
 Zeus, căpetenia zeilor, XIX, 13, 152.
 Zi, zile, 132; 135; 136; II, 1, 2, 3, 138; III, 1, 139; XI, 7, 146; XIX, 1, 151; XXIII, 154.

MARTIRIUL SFINȚILOR CARP, PAPIL ȘI AGATONICA

(Martirizați la 13 octombrie 250,
sub împăratul Deciu (249 — 253))

INTRODUCERE

Istoricul Eusebiu de Cezareea vorbește despre trei martiri din Pergam, în Asia proconsulară, Carp, Papil și Agatonica, martirizați, după părerea sa, imediat după Sfântul Policarp și preotul Pioniu, în timpul domniei împăratului Marcu Aureliu (161—180)¹. Mai mulți istorici cu renume, printre care Adolf von Harnak², Dom H. Leclercq³, H. Lietzmann⁴, J. Vogt⁵, H. Musurillo⁶, H. Grégoire, P. Orgels, J. Moreau și A. Maricq⁷ ș.a., au susținut opinia lui Eusebiu, anume că cei trei martiri amintiți din Pergam au suferit martiriul în timpul lui Marcu Aureliu și a coregentului său Lucius Verus (161—169).

1. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 15, 48, ed. G. Bardy, p. 190.

2. A. Harnak, *Die Akten des Karpus, des Papyrus und der Agathonike*, în «Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur», Band III, Leipzig, 1888, 3—4, p. 440—454.

3. H. Leclercq, în *Les Martyrs*, t. I, p. 77.

4. Hans Lietzmann, *Die älteste Gestalt der Passio SS. Carpi, Papyli und Agathonike*, în Festgabe K. Müller, Tübingen, 1922, p. 46—57; Idem, *Kleine Schriften*, I, 1958, p. 239—250.

5. J. Vogt, *Christenverfolgung*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Band II, Stuttgart, 1958, col. 1175.

6. H. Musurillo, *op. cit.*, p. XVI.

7. H. Grégoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Maricq, *Les persécutions dans l'Empire romain*, 2-e éd., în *Mémoires de l'Académie royale de Belgique. Classe de Lettres*, 56. Bruxelles, 1964, no. 5, p. 26—28 și nota 25, p. 111.

Alţi istorici însă, ca B. Aubé⁸, P. Allard⁹, L. Duchesne¹⁰, J. de Guibert¹¹, W. Hoffman¹², H. Delehay¹³, J. Lebreton, J. Zeiller¹⁴, J. Daniélou şi H. Marrou¹⁵ ş.a., sprijinindu-se pe faptul că Flavius Optimus era proconsulul Asiei proconsulare între 250—251, sub împăratul Deciu, pun cu mai mare temei data martiriului lui Carp, Papil şi Agatonica la 13 octombrie 250, dată pe care o acceptăm şi noi.

Data martiriului Sfinţilor Carp, Papil şi Agatonica, la care este adăugat şi Agatodor, la 13 octombrie 250, sub împăratul Deciu, s-a păstrat şi în Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae¹⁶, în Bibliotheca hagiographica Graeca¹⁷, fără Agatodor, şi în Martyrologium Hieronymianum, unde îi găsim amintiţi la 12 martie, la 12 şi 13 aprilie¹⁸.

Din actul martiric reiese că proconsulul Flavius Optimus a obligat mai întâi pe Carp să sacrifice zeilor, după porunca împăraţilor, dar el a refuzat, afirmînd cu mult curaj că zeii, fiind făcuţi din materie pămîntească, vor pieri cu timpul. «Dumnezeul nostru, însă, a mărturisit Carp, fiind în afară de timp şi făcătorul veacurilor, rămîne nepieritor şi veşnic şi totdeauna acelaşi, arătîndu-Se fără adăogire sau micşorare, iar zeii sînt făcuţi de oameni şi vor pieri în timp...»¹⁹.

Mînios, proconsulul a poruncit ca Sfîntul Carp să fie întins pe lemn şi strujit şi chinuit cu ghiare de fier.

8. R. Aubé, *Un text inédit d'Actes de martyres du III-e siècle*, în «Revue archéologique», 42 (1881), p. 348, 360; la p. 354—360, text grec şi latin.

9. Paul Allard, *Histoire des persécutions pendant la première moitié du troisième siècle*, 4-e éd., Paris, 1919, p. 427—432.

10. L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Eglise*, t. I, 3-e éd., Paris, 1923, p. 266, n. 1 et 368, n. 1.

11. Joseph de Guibert, *La date du martyre des Saints Carpos, Papylos et Agath-nice*, în «Revue des questions historiques», 83 (1908), p. 5—23. Vezi şi M. L. de Regibus, *La cronologia degli Atti di Carpo, Papilo et Agatonice*, în «Didaskaleion», III (1914), p. 305—320.

12. W. Hoffman, *Optimus*, 1, în A. Pauly, G. Wissowa und K. Kroll, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Neue Bearbeitung, 35-er Halband, Stuttgart, 1939, col. 802—805.

13. H. Delehay, *Les Passions des martyrs...*, p. 136—141; Idem, *Les Actes des martyrs de Pergame*, în «Analecta Bollandiana», 58 (1940), p. 142—176.

14. J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin du 2-e siècle à la paix constantinienne*, t. II de l'*Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours*, publiée sous la direction de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1935, p. 149.

15. J. Daniélou et H. Marrou, *Nouvelle Histoire de l'Eglise*. I. *Des origines à Saint Grégoire le Grand*, Paris, 1963, p. 247.

16. Ed. H. Delehay, col. 134—136; ei sînt amintiţi şi la 28 iunie, col. 776—778.

17. Ed. Fr. Halkin; t. I, p. 103—104. Vezi şi studiul lui R. van Doren, în *Dictionnaire d'Histoire et géographie Ecclésiastique*, 11 (1949), 1121 şi H. Musurillo, *op. cit.*, p. XV—XVI şi LXIII—LXIV.

18. J. B. de Rossi et L. Duchesne, t. II, 1, p. 31 şi ed. H. Delehay et H. Quentin, t. II, 2, p. 140, la 12 martie; II, 2, p. 185, la 12 aprilie; II, 2, p. 188 la 13 aprilie.

19. *Martiriul Sfinţilor Carp, Papil şi Agatonica*, 16, ed. H. Musurillo, p. 24.

Apoi a fost interogat Sfântul Papil, creștin din copilărie, care, de asemenea, n-a voit să jertfească zeilor. Proconsulul a poruncit ca amândoi să fie arși de vii.

Văzînd curajul celor doi martiri, o femeie creștină, Agatonica, avînd un copil, a mărturisit că și ea este creștină, și, veselă, s-a întins singură pe lemnul rugului spre a fi arsă de vie, rugîndu-se : «Doamne, Doamne, Doamne, ajută-mi, căci la Tine am găsit scăparea !»²⁰. Iar cei ce o priveau s-au înduioșat, zicînd: «Groaznică judecată și nedrepte porunci»²¹.

Actul martiric al Sfinților Carp, Papil și Agatonica păstrează aproape în întregime ordinea judecării și condamnării lor după procesul verbal de judecată al tribunalului roman din Pergam, în Asia Proconsulară.

*
* *

Am făcut traducerea de față după următoarele ediții critice : Panaiot C. Hristu, *Tă Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν...* Text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, *Tesalonic*, 1978, p. 180—191 ; H. Musurillo, op. cit., text grec și traducere engleză, p. 22—28 ; text latin și traducere engleză, p. 28—37, care e mai scurt. În textul latin, Carp apare ca episcop la Gurdo, sub Deciu, iar Pamfil, corect Papil, diacon la Tiatira.

Vezi și edițiile : G. Lazzati, *Gli sviluppi della letteratura sui martiri nei primi quattro secoli*, Torino, 1956, p. 135—137 ; D. Ruiz Bueno, *Actas de los mártiros*, text grec cu traducere spaniolă, Madrid, 1951, p. 337—382 ; altă ediție 1962.

C. Kirsch, L. Ueding, *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae*, Freiburg im Breisgau, 6-te Auflage, 1947, p. 55—60 ; VIII Auflage, Freiburg im Breisgau, 1960 ; H. Delehay, *Les Actes des martyrs de Pergame*, în «*Analecta Bollandiana*», 58 (1940), p. 150—153, text latin, p. 154—157, text grec. Tot aici, p. 158—176, *Passio SS. Carpi et sociorum*, text grec, după Codex Vaticanus Graecus 797, fol. 196—214, care este o istorisire lungă, plină de detalii, ce nu are de-a face cu actul

20. *Ibidem*, 46, p. 28.

21. *Ibidem*, 45, p. 28. R. Klein, *Der frühe Christentum im römischen Staat*, Darmstadt, 1971 ; R. Rémondon *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurèle à Anastase* (coll. Nouvelle Clio, 11), 2-e éd., Paris, 1970 ; Marta Sordi, *Il Cristianesimo e Roma*, Bologna, 1965 ; Idem, *La data dell'editto di Decio e il significato della persecuzione anticristiana*, în «*Revista di storia della Chiesa in Italia*», XXXIV (1980), p. 451—461 ; A. Alföldi, *Zu den Christenverfolgung in der Mitte des 3. Jahrhundert*, în «*Klio*» 31 (1938), p. 323—348.

martiric original, ci urmărește zidirea morală a credincioșilor ; R. Knopf, G. Krüger, op. cit., p. 11—13, text grec ; G. Rauschen, Martyrium SS. Carpi, Papyli et Agathonicae în Monumenta minora saeculi secundi, în Florilegium Patristicum, Fasc. III, ed. 2-a, Bonnae, 1914, p. 105—112, text grec și latin.

Vezi și ediția și studiul lui Pio Franchi de'Cavalieri, Note agiografice, fasc. 6, în «Studi e Testi», 33 (1920), p. 3—45, care a editat Codex latinus 4 (sec. XI). Textul martiriului Sfinților Carp, Papil și Agatonica, compus de Simeon Metafrast, care ni s-a păstrat în limba latină după mai multe manuscrise grecești, la 13 aprilie, în Acta Sanctorum, t. II, Parisiis et Romae, 1866, p. 122—126, este plin de detalii legendare.

Vezi și următoarele traduceri în diferite limbi :

A. Hamman, op. cit., trad. italiană, p. 53—57 ; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 87—91 ; P. Hanozin, op. cit., p. 120—125 ; G. Rauschen, Echte alte Märtyrerakten. Martyrium der Heiligen Karpus, Papyrus und Agathonike, în op. cit., p. 313—317, traducere germană ; H. Leclercq, în Les Martyrs, t. I, p. 77 ș.u.

În limba română : Ion Dinu, în Un document creștin-apusean de conștiință ortodox-orientală. Aspecte din persecuția lui Marcu Aureliu, Cernăuți, 1937, p. 60—63, traducere foarte depărtată de textul grecesc și latinesc, fiind făcută după traducerea franceză a lui H. Leclercq.

MARTIRIUL SFINȚILOR CARP, PAPIL ȘI AGATONICA

(Martirizați la 13 octombrie sub împăratul Deciu, 249 — 253)

1. Pe cînd era proconsul la Pergam¹ Flavius (Optimus), au fost aduși înaintea lui fericiții Carp și Papil, martirii lui Hristos².

2. Iar proconsulul, stînd pe scaunul de judecată, a zis : Cum te numești ?

3. Fericitul a spus : Numele meu cel dintîi și ales este cel de creștin, iar dacă întrebî de numele pe care-l port în lume, acesta este Carp.

4. Proconsulul a spus : Îți sînt cunoscute poruncile împăraților³ despre datoria de a cinși pe zei, cei ce conduc toate. De aceea vă sfătuiesc să vă apropiați de altar și să jertfiți.

5. Eu sînt creștin și ador pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care a venit în timpurile de pe urmă pentru mîntuirea noastră și spre a ne scăpa de rătăcirea diavolului ; iar acestor idoli nu jertfesc.

6. Fă ceea ce voiești ; căci e cu neputință ca eu să jertfesc aparițiilor înșelătoare ale demonilor. Iar cei ce jertfesc acestora sînt asemenea lor.

7. Căci precum adevărații închinători, — după dumnezeiasca Evanghelie a Domnului, — care adoră pe Dumnezeu în duh și adevăr⁴, se aseamănă în slavă cu Dumnezeu și sînt nemuritori împreună cu El, primind viața cea veșnică prin Cuvîntul, tot așa, cei ce se închină acestora (zeilor) se aseamănă deșertăciunii demonilor și vor pieri împreună cu ei în gheena.

8. Căci este o judecată dreaptă pentru cel ce a înșelat pe om, făptura cea aleasă a lui Dumnezeu, vorbesc despre diavol, cel care a îndemnat din propria sa răutate la aceasta.

De aceea să știi, proconsule, că eu nu jertfesc acestora.

1. Pergamul era oraș în Asia Proconsulară, a cărei capitală era orașul Efes.

2. Carp era episcop de Gados, iar Papil, diacon de Tiatira.

3. E vorba de împăratul Deciu (250—253), și de împărații persecutori ai creștinilor dinaintea lui.

4. În. 4, 23.

9. Iar proconsulul, mîniindu-se, a zis : Jertfiți zeilor și nu mai vorbiți prostii.

10. Carp, zîmbind, a zis : Zeii, care n-au creat cerul și pămîntul, să piară ⁵.

11. Proconsulul a zis : Tu trebuie să jertfești, căci astfel a poruncit împăratul.

12. Carp a spus : Cei vii nu jertfesc celor morți.

13. Proconsulul a zis : Zeii, ți se par că sînt morți ?

14. Carp a spus : Vrei să asculți ? Aceștia, nefiind nici dintre oameni, n-au trăit vreodată, pentru ca ei să și moară.

15. Vrei să știi că lucrul acesta este adevărat ? Lasă cinstirea pe care crezi că trebuie să le-o dai și vei cunoaște că nu sînt nimic. Căci ei sînt materie pămîntească și vor pieri cu timpul.

16. Dumnezeuul nostru, însă, fiind în afară de timp și făcătorul veacurilor ⁶, rămîne nepieritor și veșnic, și totdeauna același ⁷, arătîndu-se fără adăogire sau micșorare, iar zeii sînt făcuți de oameni și vor pieri în timp, cum s-a spus.

17. Iar pentru faptul că aceștia (oamenii) sînt folosiți și înșelați, să nu te miri. Căci diavolul, căzînd de la început din starea lui de mărire, prin propria-i răutate, fiind zdrobit de sfinți (creștini), luptă împotriva lor și pregătește războaie, grăbindu-se să vestească alor săi.

18. De asemenea, ispitind și din cele ce ni se întîmplă nouă în fiecare zi, fiind el mai înainte de timp, prezice cele viitoare, pe care el însuși le va face să fie rele.

19. Căci are din hotărîrea lui Dumnezeu (puterea) de a cunoaște nedreptatea și prin îngăduința lui Dumnezeu ispitește pe om, căutînd să-l rătăcească de la credință.

20. Crede mie, proconsule, că te afli într-o mare înșelăciune.

21. Proconsulul a zis : Lăsîndu-te să flecărești multe, ai ajuns la ocărîrea zeilor și a împăraților. Ca să nu mai lungim (cercetarea), jertfești ? Ce zici ?

22. Carp a zis : E cu neputință să jertfesc, căci niciodată n-am jertfit idolilor.

23. Deci, îndată a poruncit ca, fiind atîrnat, să fie strujit (cu ghiare de fier). Iar el a strigat : Sînt creștin. Și a fost mult timp chinuit, fiind strujit, și n-a mai putut să vorbească.

5. Ier. 10, 11.

6. In. 1, 3 și 10; Fapte 4, 24; 14, 15; Ef. 3, 9; Col. 1, 16; Evr. 1, 2; Apoc. 4, 11; 10, 6; Fac. 1, 1; Ieș. 20, 11; Ps. 32, 6; Is. 37, 16; 42, 5; Amos 4, 13; II Mac. 7, 28.

7. Apoc. 1, 4 și 8; Ieș. 3, 14; Evr. 1, 12; 13, 8.

24. Și, lăsînd pe Carp, proconsulul s-a întors spre Papil, zicîndu-i : Ești senator ?

25. Iar el a zis : Sînt cetățean.

26. Proconsulul a zis : Cetățeanul cărui oraș ?

27. Papil a zis : al Tiatirei.

28. Proconsulul a întrebat : Copii ai ?

29. Papil a răspuns : Am mulți pentru Dumnezeu.

30. Iar unul din cei din popor a zis : După credința creștinilor spune el că are copii.

31. Proconsulul a zis : De ce minți, spunînd că ai copii ?

32. Papil a spus : Vrei să știi că nu mint, ci că spun adevărat ? În fiecare provincie și oraș, am copii în Dumnezeu.

33. Proconsulul a întrebat : Jertfești ? Ce spui ?

34. Papil a răspuns : Din copilărie, slujesc lui Dumnezeu și n-am jertfit niciodată idolilor, căci sînt creștin, și mai mult decît aceasta n-ai să auzi de la mine. Căci nici nu am să-ți spun ceva mai bun și mai frumos.

35. Fiind și el întins pe lemn și strujit (cu ghiare de fier), a schimbat trei chinuitori și n-a scos un cuvînt, ci, ca un viteaz atlet, a primit furia protivnicului (diavolului).

36. Văzînd, însă, proconsulul răbdarea lor mai presus de închipuire, poruncește ca ei să fie arși de vii ; și, coborînd, se grăbeau amîndoi spre amfiteatru, ca să părăsească repede lumea.

37. Papil, cel dintîi, a fost întins, fiind pironit pe stîlp, și, pe cînd se ruga în liniște, și-a dat sufletul.

38. Și după el, fiind pironit (pe stîlp) Carp, acesta a zîmbit. Iar cei de față, mirîndu-se, i-au zis : Ce este, de ce rîzi ?

39. Iar fericitul a zis : «Am văzut slava Domnului și m-am bucurat, și am văzut totodată deosebirea față de voi, căci eu nu sînt părtaș la răutățile voastre».

40. După ce soldatul a pus lemnele și focul s-a aprins, Sfîntul Carp, în timp ce era ars, a zis : «Și noi ne-am născut din aceeași mamă, Eva, și avem același trup, dar privind la judecata cea dreaptă, suferim toate».

41. Zicînd acestea, și focul urcîndu-se, s-a rugat, zicînd : «Binecuvîntat ești Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, că m-ai învrednicit și pe mine de această pîrtică (a patimilor Tale)». Și zicînd aceasta, și-a dat sufletul.

•
• • •

42. Iar o oarecare femeie, Agatonica, fiind de faţă, şi văzînd slava Domnului, despre care s-a spus că o văzuse Carp, cunoscînd că chemarea este cerească, a ridicat îndată glasul, spunînd : Cina aceasta a fost pregătită şi pentru mine⁸ ; deci trebuie să iau şi eu parte spre a mânca, la această slăvită cină.

43. Iar poporul striga zicînd : Fie-ţi milă de copilul tău !

44. A zis, însă, fericita Agatonica : «Are pe Dumnezeu, Cel ce poate să-l ocrotească, fiindcă El este păzitorul tuturor. Iar eu pentru aceasta, sînt aici». Şi, dezbrăcîndu-şi hainele, veselă, s-a întins singură pe lemn.

45. Iar cei ce priveau s-au înduioşat, zicînd : Groaznică judecată şi nedrepte porunci.

46. Fiind întinsă pe stîlp, iar focul aprinzîndu-se în jurul trupului ei, a strigat, zicînd : «Doamne, Doamne, Doamne, ajută-mi, căci la Tine am găsit scăparea !».

47. Şi astfel şi-a dat sufletul şi s-a săvîrşit împreună cu sfinţii ale căror moaşte, luîndu-le în ascuns creştinii, le-au păstrat spre slava lui Dumnezeu şi pentru lauda martirilor Săi, căci Lui se cuvine slava şi puterea, Tatălui şi Fiului şi Sfîntului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Facere 1, 1 — 16, 167.
Ieşire, 3, 14 — 16, 167.
20, 11 — 16, 167.
Psalmi, 32, 6 — 16, 167.
Isaia 37, 16 — 16, 167.
42, 5 — 16, 167.
Ieremia 10, 11 — 10, 167.
Amos 4, 13 — 16, 167.
II Macabei 7, 28 — 16, 167.
Matei 22, 4 — 42, 169.
Luca 14, 15—17 — 42, 169.
Ioan 1, 3, 10 — 16, 167.

4, 23 — 7, 166.
Fapte 4, 24 — 16, 167.
14, 15 — 16, 167.
Efeseni 3, 9 — 16, 167.
Coloseni 1, 16 — 16, 167.
Evrei 1, 2 — 16, 167.
1, 12 — 16, 167.
13, 8 — 16, 167.
Apocalipsa 1, 4, 8 — 16, 167.
4, 11 — 16, 167.
10, 6 — 16, 167.

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

A
Act martiric, 163, 164.
Adăogire, 163 ; 16, 167.
Adevăr, 7, 166.
Agatodor, martir la Pergam, 163.
Agatonica, martiră în Pergam, 162 ; 163 ; 164 ; 166 ; 42, 44, 169.
Allard, Paul, istoric francez, 163.
Altar, 4, 166.
Amfiteatru, 36, 168.

Amin, 47, 169.
Apariţii înşelătoare, 6, 166.
Aprilie, 163.
Asia proconsulară, provincie romană, 162 ; 163 ; 164.
Atlet, 35, 168.
Aubé, B., istoric francez, 163.

B
Bibliotheca hagiographica Graeca, 163.

8. Mt. 22, 4 ; Lc. 14, 15—17.

* Cîtrele arabe între 1—47, indică paragraful, iar ultimele, între 162—169, pagina.

C

Carp, episcop de Gados, martir la Pergam, 162; 163; 164; 166; 1, 3, 10, 12, 14, 22, 24, 166—168; 38, 40, 42, 168—169.
 Cer, 10, 167.
 Cercetare, 21, 167.
 Cetățean, 25, 26, 168.
 Chemare, 42, 169.
 Chinuitor, -ri, 35, 168.
 Cină, 42, 169.
 Cinstire, 15, 167.
 Condamnare, 164.
 Copil, copii, 164; 28, 30, 31, 32, 168; 43, 169.
 Copilărie, 164; 34, 168.
 Coregent, 162.
 Credință, 19, 167; 30, 168.
 Creștin -ni, 164; 3, 5, 17, 23, 166—168; 30, 34, 168; 47, 169.
 Creștină, 164.
 Curaj, 163; 164.
 Cuvînt, cu vînte, 35, 168.
 Cuvîntul (= Iisus Hristos), 7, 166.

D

Data, 163.
 Daniélou, J., istoric și teolog catolic francez, 163.
 Datorie, 4, 166.
 Deciu, împărat roman, 162; 163; 166.
 Delehayé, H., aghiograf belgian, 163.
 Demon, -ni, 6, 7, 166; 42, 169.
 Deosebire, 39, 168.
 Deșertăciune, 7, 166.
 Diavol, 5, 8, 17, 166—167; 35, 168.
 Doamne, Doamne, Doamne, 164; 46, 169.
 Domnie, 162.
 Domnul (= Iisus Hristos), 7, 166; 39, 168.
 Duchesne, L., istoric francez, 163.
 Duh (cu sensul de *spirit*), 7, 166.
 Duh, Sfîntul Duh, 47, 169.
 Dumnezeu, 163; 7, 8, 16, 19, 166—167; 29, 32, 34, 163; 44, 47, 169.

E

Evanghelie, 7, 166.
 Eusebiu de Cezareea, istoric bisericesc, 162.
 Eva, 40, 168.

F

Fapt, 163; 17, 168.
 Făcător, 163; 16, 167.
 Făptură, 8, 166.
 Femeie, 164; 42, 169.
 Fiul lui Dumnezeu, 5, 166; 41, 168; 47, 169.

Foc, 40, 41, 46, 168—169.
 Furie, 35, 168.

G

Gheena, 7, 166.
 Ghiare de fier, 163, 23, 35, 167—168.
 Glas, 42, 169.
 Grégoire, H., istoric belgian, 162.
 Guibert, J. de, istoric francez, 163.

H

Haine, 44, 169.
 Harnak, Adolf von, 162.
 Hoffmann, H., istoric german, 163.
 Hotărîre, 19, 167.
 Hristos, 1, 5, 166.

I

Idol, -li, 5, 22, 166—168; 34, 168.
 Iisus Hristos, 41, 168.
 Istoric, -ci, 162, 163.

Î

Împărat, -ți, 162; 163; 166; 4, 11, 21, 166—167.
 Început, 17, 167.
 Închinător, -ri, 7, 166.
 Închipuire, 36, 168.
 Îngăduință, 19, 167.
 Înselăciune, 20, 167.
 Întregime, 164.

J

Judecare, 164.
 Judecată, 164; 8, 166; 40, 44, 168—169.

L

Laudă, 47, 169.
 Lebreton, J., istoric francez, 163.
 Leclercq, Dom H., istoric francez, 162.
 Lemn, lemne, 163; 164; 35, 40, 44, 168—169.
 Lietzmann, Hans von, istoric german, protestant, 162.
 Liniște, 37, 168.
 Lucru, 15, 167.
 Lume, 3, 166; 36, 168.

M

Mamă, 40, 168.
 Marcu Aureliu, împărat roman, 162.
 Maricq, A., istoric, 162.
 Marrou, istoric francez, 163.
 Martie, 163.
 Martir, -ri, 162; 164; 1, 166; 47, 169.
 Martiriul Sfinților Carp, Papil și Agatonica, 162; 166.

Martiriu, 163.
 Martyrologium Hieronymianum, 163.
 Materie, 163; 15, 167.
 Mărire, 17, 167.
 Micşorare, 163; 16, 167.
 Milă, 43, 169.
 Mîntuire, 5, 166.
 Moaşte, 47, 169.
 Moreau, J., istoric, 162.
 Musurillo, H., aghiograf, 162.

N

Nedreptate, 19, 167.
 Neputinţă, 6, 22, 166.
 Nume, 1, 166.

O

Ocărire, 21, 167.
 Octombrie, 163; 166.
 Om, oameni, 163; 8, 14, 16, 17, 19, 166—167.
 Opinie, 162.
 Optimus, Flavius, proconsulul Asiei proconsulare, 163; 1, 166.
 Ordinea, 164.
 Orgels, P., istoric, 162.
 Oraş, 26, 32, 168.

P

Papil, diacon în oraşul Tiatira, martir în Pergam, 162; 163; 164; 1, 166; 24, 27, 29, 32, 34, 37, 168.
 Parte, 42, 169.
 Patimi, cu sens de suferinţe, 41, 168.
 Pămînt, 10, 167.
 Păreră, 162.
 Părtaş, 39, 168.
 Părticică, 41, 168.
 Păzitor, 44, 169.
 Pergam, oraş din provincia romană Asia proconsulară, 162; 1, 166.
 Pioniu, preot, martir la Smirna, 162.
 Policarp, Sfîntul, martir la Smirna, 162.
 Popor, 30, 168; 43, 169.
 Poruncă, -ci, 163; 164; 4, 166; 45, 169.
 Proces-verbal, de judecată, 164.
 Proconsul, 163; 164; 1, 2, 4, 8, 9, 11, 13, 20, 21, 166—167; 24, 26, 28, 31, 33, 36, 168.
 Prostie, prostii, 9, 167.
 Protivnic (=diavolul), 35, 168.

Provincie, 32, 168.
 Putere, 19, 167; 47, 169.

R

Răbdare, 36, 168.
 Rătăcirea diavolului, 5, 166.
 Rău, rele, 18, 167.
 Răutate, -ţi, 8, 17, 166—167; 39, 168.
 Război, -boaie, 17, 167.
 Renumă, 162.
 Rug, 164.

S

Scaun de judecată, 1, 166.
 Scăpare, 164; 46, 169.
 Senator, 24, 168.
 Sfînti, cu sensul de creştini, 17, 167; 47, 169.
 Slavă, 7, 166; 47, 169.
 Slava Domnului, 39, 42, 168—169.
 Slava lui Dumnezeu, 47, 169.
 Soldat, 40, 168.
 Stare, 17, 167.
 Stilp, 37, 38, 168; 46, 169.
 Suflă, 37, 41, 168; 47, 169.
 Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, 163.

T

Tatăl (ca Dumnezeu), 47, 169.
 Temei, 163.
 Tiatira, oraş în provincia Asia proconsulară, 27, 168.
 Timp, timpuri, 162; 163; 5, 15, 16, 17, 23, 166—167.
 Tribunalul roman din Pergam, 164.
 Trup, 40, 46, 168—169.

V

Veac, -uri, 163; 16, 167.
 Vecii vecilor, 47, 169.
 Viaţa veşnică, 7, 166.
 Verus, Lucius, coregentul împăratului roman Marcu Aurelian, 162.
 Vogt, J., istoric german, 162.

Z

Zeiller, J., istoric francez, 163.
 Zeu, zei, 163; 164; 4, 7, 9, 10, 13, 16, 21, 166—167.
 Zi, zile, 18, 167.

ACTELE PROCONSULARE ALE SFÎNTULUI CIPRIAN, EPISCOPUL CARTAGINEI

(Martirizat la 14 septembrie 258)

INTRODUCERE

Sfântul Ciprian, episcopul Cartaginei între anii 249 și 258, reședința provinciei romane Africa, a fost unul dintre cei mai mari și renumiți episcopi ai Bisericii universale. Viața și activitatea sa ne-a fost descrisă în amănunt de diaconul și prietenul său Pontius¹, dar cele mai bune știri despre martiriul și sfârșitul vieții sale ni le dau Acta proconsularia din 257 și 258² și scrisorile sale, îndeosebi scrisorile 20³ și 80⁴.

Thascius Caecilius Cyprianus s-a născut la Cartagina din părinți păgâni de bună condiție socială, dar el se converti la creștinism către 246. Cultura și zelul său pentru propoveduirea credinței lui Hristos au contribuit ca să fie ales în 249 episcop al Bisericii din Cartagina, care ajunse în timpul păstoriei sale la mare înflorire.

În timpul grelei persecuții a împăratului Deciu (249—251), el s-a retras în împrejurimile Cartaginei, de unde conducea și încuraja Biserica sa. Întors la Cartagina în 251, el reglementă, cu mult tact, de acord cu Biserica Romei, situația celor căzuți — a lapsilor, din timpul persecuției lui Deciu, prezidă sinodul din Cartagina din 251 și reorganizează Bise-

1. Pontius diaconus, *Vita Caecilii Cypriani*, ed. G. Hartel, în *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, t. III, pars. III, Vindobonae, 1871, XC—CX, și ed. A. von Harnack, *Das Leben Cyprians von Pontius, Die erste christliche Biographie*, în *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, XXXIX, Heft, 3, Leipzig, 1913.

2. *Acta proconsularia*, ed. G. Hartel, ibidem, p. CX—CXIV și ed. H. Musurillo, *op. cit.*, p. 167—175; ed. R. Knopf-G. Krüger, *op. cit.*, p. 62—64.

3. Sf. Ciprian, ep. XX, Ed. Saint Cyprien Correspondance. Texte établis et traduits par le Chanoîn Bayard, t. I, Paris, 1925, p. 53—55; ed. G. Hartel, în *Corp. Script. Eccl. Lat.*, t. III, pars II, Vindobonae, 1871, p. 527—529.

4. Sf. Ciprian, ep. LXXX, ed. Bayard, t. II, Paris, 1925, p. 319—321; ed. G. Hartel în *Corp. Script. Eccl. Lat.*, t. III, pars II, p. 839—840.

rica provinciei Africa, activînd cu succes în toate domeniile : ierarhic, moral-disciplinar, liturgic, biblic și în orînduirea cultului martirilor ⁵.

Ca orator și teolog, el a lăsat o operă importantă, prețuită de întreaga Biserică.

Aici, marele episcop ne interesează ca martir.

În august 257, împăratul Valerian (253—260), fostul ministru de finanțe al împăratului Deciu, promulgă primul său edict de persecuție contra creștinilor, prin care deschide un război declarat Bisericii. Creștinii erau din nou obligați să aducă sacrificii zeilor, mai ales clericilor. Adunările creștine au fost interzise, sub amenințarea pedepsei cu moartea, iar bunurile Bisericilor au fost confiscate. Mulți clerici și credincioși au fost închiși, iar alții au fost condamnați la munci forțate în mine, sau exilați.

La 30 august 257, episcopul Ciprian a fost adus în fața proconsulului Africei, Aspasius Paternus (257—258), care rezida în Cartagina, iar acesta, în urma interogatoriului, încredințîndu-se că Sfîntul Ciprian refuză să aducă sacrificii zeilor, l-a exilat în localitatea Curubis, azi Kourba ⁶.

În iulie 258, împăratul Valerian, dorind să pună mîna pe averile Bisericii, despre care credea că sînt foarte mari, deoarece Biserica ajută atîția săraci, văduve, orfani și bolnavi, a promulgat un nou edict de persecuție a creștinilor, care agravează prevederile edictului din 257, pedepsind pe creștini cu degradarea civilă, exilul, confiscarea averii și moartea. Edictul lovea mai ales pe episcopi, preoți și diaconi, și pe creștinii de rang social înalt.

Sfîntul Ciprian ne spune precis în această privință, în scrisoarea 80 : «Valerian, scrie el, într-un edict către senat a dat ordinul ca episcopii, preoții și diaconii să fie executați imediat, iar senatorii, persoanele distinse și cavalerii romani să fie privați de demnitatea și bunurile lor și dacă, în ciuda acestora, continuă să se numească creștini, să fie pedepsiți cu moartea, iar matroanele romane să fie despuiate de bunurile lor și trimise în exil» ⁷.

5. În afară de Scrisoarea XX, ed. Bayard, p. 53—55, vezi și scrierile Sf. Ciprian : *De lapsis*, ed. G. Hartel, în Corp. Script. Eccl. Lat., t. III, pars I, Vindobonae, 1868, p. 237—264; *Ad Fortunatum. De exhortatione martyrii*, ed. G. Hartel, ibidem, t. III, pars I, p. 317—347; *De laude martyrii*, ed. G. Hartel, ibidem, t. III, pars III, Vindobonae, 1871, p. 26—52; *De duplici martyrio. Ad Fortunatum*, ed. G. Hartel, ibidem, t. III, pars III, Vindobonae, 1871, p. 220—247; Vezi și Fer. Ieronim, *De viris illustribus*, LXVII. Cyprianus; LXVIII. Pontius, ed. N. Dianu, București, 1920, p. 102.

6. Sf. Ciprian, *Acta proconsularia*, I, 1—7; II, 1—2, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 168—170. Pentru proconsulul Aspasius Paternus, vezi : *Prosopographia Imperii Romani*, pars I, ed. E. Groag et A. Stein, Berolini et Lipsiae, 1933, p. 258, nr. 1263; IV, 258, nr. 1263.

7. Sf. Ciprian, ep. XX, ed. Bayard, t. II, p. 320, ed. G. Hartel, în Corp. Script. Eccl. Lat., t. III, pars II, Paris, 1871, p. 839—840.

Sfântul Ciprian se aștepta să fie arestat, căci iată ce scrie el, în continuare : «La acest edict, împăratul Valerian a adăugat copia unei scrisori, cu privire la persoana noastră, pe care a adresat-o guvernatorilor de provincie. Sperăm în fiecare zi să vedem această scrisoare, stînd în tîria credinței și gata să suferim, așteptînd prin duhul și îndurarea Domnului cununa vieții veșnice. Să știți că papa Sixt (al Romei) a fost executat într-un cimitir la 6 august (258) și patru diaconi împreună cu el» ⁸.

Voind să moară ca martir, Sfântul Ciprian s-a întors de la Curubis la Cartagina, locuind în grădinile sale, unde aștepta în fiecare zi să fie arestat. Într-adevăr, la 13 septembrie 258, fiind consuli Tuscus și Bassus, a fost arestat de doi ofițeri la locuința sa din Cartagina, din ordinul proconsulului Africei, Galerius Maximus, care în 258 succedase lui Aspasius Paternus. Aceștia l-au suit într-o căruță și l-au dus la Sexti, lângă Cartagina, unde proconsulul Galerius Maximus își îngrijea sănătatea.

A doua zi, 14 septembrie 258, a început interogatoriul în atrium (sala) Sauciolium, în fața unei mari mulțimi de creștini, bărbați, femei și copii. Proconsulul l-a îndemnat să sacrifice zeilor, dar, fiindcă Sfântul Ciprian s-a împotrivit cu tărie, acesta a poruncit să fie ucis imediat cu sabia ⁹. La auzul acestei sentințe, mulțimea fraților a început să strige : «Și noi vrem să ni se taie capul împreună cu el» ¹⁰.

Sfântul Ciprian a mers de bună voie pe cîmpul Sexti și acolo și-a dezbrăcat tunică roșie, a îngenunchiat și s-a închinat Domnului. Și-a dezbrăcat apoi haina numită dalmatica, a dat-o diaconilor și aștepta călăul. Cînd a venit acesta, a poruncit celor ai săi să-i dea călăului douăzeci și cinci piese de aur. Iar frații creștini au întins în fața lui albituri și șervete ca să aibă amintirea sîngelui lui vărsat pentru credința în Domnul Hristos.

După aceea, Sfântul Ciprian și-a acoperit ochii cu mîinile. Dar, fiindcă nu putea să-și lege mîinile, i le-au legat preotul Ioan și ipodiatonul Iulian, apoi călăul i-a tăiat capul cu sabia. Trupul său a fost dus noaptea cu lumînări și cu torțe în cimitirul procuratorului Macrobius Candidianus, care se afla pe calea Mappala, lângă băile publice, și înmormîntat cu multă evlavie și mare pompă.

8. Ibidem.

9. Acta proconsularia S. Cypriani, III, 1—5; IV, 1—3, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 172. Pentru proconsulul Galerius Maximus (258), vezi : Prosopographia Imperii Romani, pars I, ed. E. Groag et A. Stein, Berolini et Lipsiae, 1933, p. 258, nr. 1263; IV, 28; H. Musurillo, op. cit., p. 169, n. 1.

10. Ibidem, V, 1, p. 174.

La câteva zile după aceasta, proconsulul Africeii, Galerius Maximus, a murit ¹¹.

În cinstea Sfântului Ciprian, s-au ridicat la Cartagina trei basilici creștine.

Noi posedăm asupra martiriului Sfântului Ciprian două relatări: Acta proconsularia, propriu-zise, care de fapt sînt cele două procese-verbale ¹² luate de creștinii de la grefa tribunalului din Cartagina, și o scurtă istorisire a unui martor ocular ¹³, care a consemnat ultimele momente din viața Sfântului Ciprian, înainte de a i se tăia capul. Avem astfel documentul autentic cel mai celebru din literatura martirologică. Stilul Actelor proconsulare ale Sfântului Ciprian, cum se va vedea din traducerea în românește care urmează, e simplu și lapidar, căci nu s-a adăugat nimic la cele consemnate de greșierul tribunalului din Cartagina în cele două procese-verbale redactate la interogatoriul proconsulului Aspasius Paternus, la 30 august 257, și la cel al proconsulului Galerius Maximus, redactat la 14 septembrie 258 în Cartagina. Ele sînt, de fapt, piese oficiale care se citeau în Biserica Cartaginei cu prilejul aniversării Sfântului Ciprian în fiecare an.

În ciuda stilului simplu și al unei uscăciuni aparente, Actele proconsulare ale Sfântului Ciprian reprezintă în istoria creștinismului un document viu, autentic, de mare valoare, pentru că ne redau realitatea și grădesc adevărul.

H. Musurillo presupune că Actele proconsulare ale Sfântului Ciprian, care au scris pe larg viața Sfântului Ciprian, cum am arătat la început, ar fi fost redactate de prietenul său, diaconul Pontius ¹⁴. Stilul lor deosebit însă, de cel al lui Pontius, ne îndreptățește să nu acceptăm această opinie.

Bibliotheca hagiographica Latina amintește de martiriul Sfântului Ciprian la 14 septembrie ¹⁵. La fel Martirologiul Ieronimian ¹⁶.

*
* *

11. Ibidem, V, 2—7, p. 174.

12. Acta proconsularia Sancti Cypriani, I, 1—6; II, 1—2, ed. H. Musurillo, p. 168—170, primul proces-verbal; II, 3—6; III, 1—6; IV, 1—3, p. 170—172, al doilea proces-verbal.

13. Ibidem, V, 1—7, ed. H. Musurillo, p. 172—174.

14. H. Musurillo, *The Acts of the christian Martyrs*, Oxford, 1972, p. XXX.

15. Ed. Socii Bollandiani, t. I, p. 307—308.

16. *Martyrologium Hieronymianum*, ed. J. B. Rossi et L. Duchesne, t. II, pars prior, p. 120; ed. H. Delehay et H. Quentin, t. II, pars posterior, p. 506.

Studii: Marta Sordi, *I rapporti fra il Cristianesimo e l'impero dai Severi a Gallieno*, în *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, Band II, Berlin — New York, 1979, p. 364—371; Idem, *Cristianesimo e Roma*, Bologna, 1965; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurèle à Anastase* (coll. Nouvelle Clio, 11), 2-e éd., Paris, 1970; A. Hastings, *A History of African Christianity, 1950—1975*, Cambridge, 1979;

Am făcut traducerea de față, prima în limba română, după ed. H. Musurillo, op. cit., p. 168—175, text latin, cu traducere engleză. Am consultat și edițiile : G. Lazzati, *Gli sviluppi...*, p. 153—159 ; *Acta Sanctorum. Propylaeum Decembris*, ed. H. Delehay, Bruxelles, 1940, p. 396, sept. 14 ; R. Knopf-G. Krüger, ed. cit., p. 62—64 ; C. Kirsch, *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae*, ed. 4-a, *Friburgi Brisgoviae*, 1923, p. 181—184 ; VIII. Auflage, Freiburg im Breisgau, 1960 ; ed. G. Hartel, în *Corp. Script. Eccl. Lat.*, t. III, pars III, *Vindobonae*, 1871, p. CX—CXIV, ed. Th. Ruinart, op. cit., p. 261—264.

Am consultat, de asemenea, traducerile :

A. Hamman op. cit., p. 149—150, traducere italiană ; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 239—244 ; P. Hanozin, op. cit., p. 129—133, traducere franceză ; P. Monceau, op. cit., p. 192—198, traducere franceză ; G. Rauschen, *Echte alte Martyrerakten. Die prokonsularischen Akten des Heiligen Cyprian*, în *Bibliothek der Kirchenväter, Band 14, Kempten und München*, 1913, p. 78—83, traducere germană ; H. Leclercq, *Les Martyres*, t. II, Paris, 1903, p. 102—106, traducere franceză.

În limba română nu avem nici o traducere. Traducerea noastră este prima.

J. Daniélou, *Les origines du christianisme latin*, Paris, 1978 ; P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, p. 450—451 și 518—524 ; W. H. C. Frend, *Martyrdom and Persecution in the Early Church*, Oxford, 1965 ; New York, 1967, p. 317—321 ; C. Saumage, *La persécution de Dèce en Afrique d'après la correspondance de St. Cyprien*, în «Byzantion», 32 (1962), 1, p. 1—29 ; J. Vogt, *Christenverfolgung*, în *Reallexikon cit.*, col. 1187—1188 ; G. Bardy, *Cyprien*, în «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique», 13 (1956), col. 1149 ; Pugliese-Carratelli, *L'età di Valeriano e di Gallieno*, *Appuntidi storia romana*, Pisa, 1951 ; H. Hummel, *The concept of martyrdom of Cyprian of Carthage*, Washington, 1946 ; H. Delehay, *Cinq leçons sur la méthode hagiographique*, Bruxelles, 1934, p. 8 ; Idem, *Les passions des martyres et les genres littéraires*, p. 82—104 ; R. Reitzenstein, *Bemerkungen zur Märtyreri-literatur. II. Nachträge, zu den Akten Cyprians*, în «Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen», 1919, p. 177—219 ; Idem, *Die Nachrichten über Tod Cyprians* în «Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften», Phil.-hist. Klasse, 14 Abh., 1913, p. 12—17 ; P. Franchi de'Cavalieri, *Studi romani*, 2 (1914), p. 185—215 ; P. Allard, *Histoire des persécutions pendant la première moitié du II-e siècle*, 3 éd., Paris, 1905, p. 338—375 ; Idem, *Les dernières persécutions du troisième siècle*, 3 éd., Paris, 1907, p. 114—123 ; P. J. Healy, *The Valerian Persecution*, 1905 ; P. Monceau, *Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne*, t. II, *St. Cyprien et son temps*, Paris, 1902, p. 179—190.

ACTELE PROCONSULARE ALE SFÎNTULUI CIPRIAN

(† 14 septembrie 258)

I.

1. Sub al patrulea consulat al împăratului Valerian (253—260) și cel de al treilea al lui Galien, cu trei zile înaintea calendelor lui septembrie (30 august 257), la Cartagina, în sala de ședințe, proconsulul Paternus a zis episcopului Ciprian :

«Prea sacrii împărați Valerian și Galien au binevoit să-mi trimită scrisori prin care au poruncit ca aceia care nu practică religia romană să ia parte la ceremoniile romane. Am cercetat, deci, cu privire la persoana ta. Ce-mi răspunzi ?»

2. Ciprian episcopul a zis : *Sînt creștin și episcop*. Nu cunosc alți zei, decît pe unul și adevăratul Dumnezeu, Care a creat cerul și pămîntul, marea și toate cele dintr-însele¹. Noi creștinii slujim acestui Dumnezeu, Lui ne rugăm ziua și noaptea pentru noi și pentru toți oamenii, și pentru sănătatea împăraților înșiși².

3. Paternus proconsulul a întrebat : Stănuiești, deci, în această voință ? Ciprian episcopul a răspuns : Voința cea bună, care cunoaște pe Dumnezeu, nu poate fi schimbată.

4. Paternus proconsulul a zis : Vei putea, deci, după porunca lui Valerian și a lui Galien să pleci în exil, în orașul Curubis ? Ciprian episcopul a zis : Merg.

5. Paternus proconsulul a zis : Împărații au binevoit să-mi scrie nu numai despre episcopi, ci și despre preoți. Vreau să știu de la tine, cine sînt preoții care locuiesc în acest oraș ? Ciprian episcopul a răspuns : Bine și folositor ați hotărît prin legile voastre ca să nu fie denunțatori. Deci ei nu pot fi descoperiți și pîrșiți de mine. Vor fi găsiți, însă, în orașele lor.

1. Fac. 1, 1 ; Is. 20, 11 ; Is. 37, 16 ; 42, 5 ; Amos 4, 13 ; II Mac. 7, 28 ; Fapte 4, 24 ; 14, 15 ; Apoc. 4, 11 ; 10, 6.

2. Mt. 22, 21 ; I Tim. 2, 1—2 ; Rom. 13, 1 ; Tit 2, 1 ; I Pt. 2, 13.

■ — Actele martiriei

6. Paternus proconsulul a zis : Astăzi eu îi caut în acest loc. Ciprian (episcopul) a zis : Deoarece rînduiala noastră oprește pe cineva să se predea de la sine și aceasta nu ar plăcea nici chiar hotărîrii tale, ei nu pot să se înfățișeze ei înșiși. Dar, căutați fiind de tine, vor fi găsiți.

7. Paternus proconsulul a zis : Vor fi găsiți de mine. Apoi a adăugat : «Împărații au poruncit să nu se facă adunări în nici un loc, nici să se întrunească vreunii în cimitire. Așadar, dacă cineva nu va respecta această folositoare poruncă, va fi pedepsit cu moartea». Ciprian episcopul a răspuns : Fă ceea ce ți s-a poruncit.

II.

1. Atunci Paternus proconsulul a poruncit ca fericitul episcop Ciprian să fie trimis în exil. Și pe cînd a rămas acolo mult timp, lui Aspasius Paternus i-a urmat Galerius Maximus, care, chemînd din exil pe sfîntul episcop Ciprian, i-a poruncit să i se prezinte.

2. După ce sfîntul martir Ciprian, alesul lui Dumnezeu, s-a întors din orașul Curubis, unde fusese trimis în exil din porunca proconsulului de atunci, Aspasius Paternus, el locuia din ordinul împărătesc în grădinile sale, unde aștepta în fiecare zi să fie arestat, după cum i se arătase.

3. Și pe cînd stătea el acolo, pe neașteptate, la idele lui septembrie (13 septembrie), fiind consuli Tuscus și Bassus, au venit la el doi slujbași, unul maestru de călărie în serviciul proconsulului Galerius Maximus, care urmasa lui Aspasius Paternus, și altul scutaș de gărzi în același serviciu.

4. Aceștia l-au suit într-o căruță, l-au așezat la mijloc și l-au adus la Sexti, unde proconsulul Galerius Maximus se retrăsese pentru a-și recăpăta o bună sănătate.

5. Proconsulul Galerius Maximus a poruncit ca Ciprian să fie aminat pentru judecată a doua zi. Și în timpul acela, fericitul Ciprian, fiind luat, a fost dus la slujbașul și maestrul de călărie din serviciul lui Galerius Maximus, bărbat foarte renumit, și a rămas cu el în casa lui de găzduire în cartierul numit Saturn, (care se află) între strada lui Venus și strada Salutaria.

6. Acolo s-a adunat toată mulțimea fraților (creștinilor) și, cînd Sfîntul Ciprian a aflat aceasta, a poruncit să fie păzite fecioarele, fiindcă toți rămăseseră în cartier, în fața ușii casei de găzduire.

III.

1. Iar a doua zi, cu optsprezece zile înaintea calendelor lui octombrie (14 septembrie 258), a venit la Sexti mulțime mare de oameni din porunca proconsulului Galerius Maximus.

2. Și astfel, același proconsul Galerius Maximus, șezînd în atriu (sala) Sauciolium, a poruncit să fie adus în aceeași zi Ciprian.

3. Iar după ce a fost adus, proconsulul Galerius Maximus a zis episcopului Ciprian : Tu ești Tasciu Ciprian ? Ciprian episcopul a răspuns : Eu sînt.

4. Galerius Maximus proconsulul a întrebat : Tu ești cel ce te-ai prezentat pentru oamenii nepioși, ca papă ? Ciprian episcopul a răspuns : Eu.

5. Proconsulul Galerius Maximus a zis : Prea sacrii împărați au poruncit să jertfești. Ciprian episcopul a zis : Nu fac.

6. Galerius Maximus proconsulul a zis : Te sfătuiesc. Ciprian episcopul a răspuns : Fă ceea ce ți s-a poruncit. Într-o chestiune atît de dreaptă nu e nevoie de nici o sfătuire.

IV.

1. Proconsulul Galerius Maximus, după ce s-a sfătuit cu consiliul său, cu părere de rău a pronunțat îndată hotărîrea prin aceste cuvinte :

«Mult timp ai trăit ca nepios, ai adunat mulți oameni la nelegiuirea ta uneltire, și te-ai arătat dușman față de zeii romani, și nici pioșii și prea sacrii împărați auguști Valerian și Galien, nici prea strălucitul Cezar Valerian, n-au putut să te readucă la respectarea riturilor romane.

2. De aceea, fiindcă ești făptuitorul celor mai nelegiuite crime și îndrumătorul vădit (al creștinilor), tu însuși vei fi pildă pentru aceia pe care i-ai adunat împreună cu tine la nelegiuirea ta ; prin sîngele tău, ordinea va fi întărită».

3. Și zicînd acestea, a citit sentința de pe tăbliță : «Se hotărăște ca Tasciu Ciprian să fie ucis cu sabia». Ciprian episcopul a zis : Mulțumesc lui Dumnezeu.

V.

1. După această hotărîre, însă, mulțimea fraților a zis : «Și noi vrem să ni se taie capul împreună cu el». Din pricina aceasta, s-a produs tulburarea fraților (creștinilor) și mulțime mare îl urma.

2. Astfel Ciprian a fost dus pe cîmpul Sexti și acolo s-a dezbrăcat de tunica roșie, a îngenunchiat și s-a închinat Domnului.

3. Și după ce și-a dezbrăcat haina numită dalmatica * și a dat-o diaconilor, stătea drept și aștepta călăul.

4. După ce a venit călăul, a poruncit celor ai săi ca să-i dea acestuia douăzeci și cinci de piese de aur. Iar frații (creștini) au întins în fața lui albituri și șervete.

5. După aceea, fericitul Ciprian și-a acoperit ochii cu mâinile. Dar fiindcă nu a putut să-și lege mâinile, i le-au legat preotul Ioan și ipo-diaconul Iulian.

6. Astfel a suferit Ciprian mucenicia și trupul lui, din cauza necinstirii păgînilor, a fost așezat în apropiere. De acolo, a fost dus noaptea cu luminări și torțe în cimitirul procuratorului Macrobius Candidianus, care se află pe calea Mappala, lângă băile publice, și înmormîntat cu evlavie și mare pompă.

7. După cîteva zile, proconsulul Galerius Maximus a murit.

8. A pățimit prea fericitul martir Ciprian cu optsprezece zile înainte de calendele lui octombrie (14 septembrie 258), sub împărații Valerian și Galien, împărășind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine cinstea și mărirea în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC **

Facere, 1, 1 — I, 2, 177.
 Ieșire 20, 11 — I, 2, 177.
 Isaia 37, 16 — I, 2, 177.
 42, 5 — I, 2, 177.
 Amos, 4, 13 — I, 2, 177.
 II Macabei 7, 28 — I, 2, 177.
 Matei 22, 21 — I, 2, 177.

Fapte 4, 24 — I, 2, 177.
 14, 15 — I, 2, 177.
 Romani 13, 1 — I, 2, 177.
 I Timotei 2, 1—2 — I, 2, 177.
 Tit 3, 1 — I, 2, 177.
 I Petru 2, 13 — I, 2, 177.
 Apocalipsa 4, 11 — I, 2, 177.
 10, 6 — I, 2, 177.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A
 Acta Proconsularia Sancti Cypriani, 172, 175.
 Actele proconsulare ale Sfîntului Ciprian, 172, 175, 177.
 Activitatea, 172.
 Acord, 172.
 Adunări, 173; I, 7, 178.
 Adevăr, 175.
 Africa, provincie romană, 172; 173; 174, 175.

Albituri, 174; V, 4, 180.
 Amenințare, 173.
 Amin, V, 8, 180.
 Amintire, 174.
 An, 172; 175.
 Aniversare, 175.
 Apropiere, V, 6, 180.
 Atriu, 174; III, 2, 179.
 August, luna, 173; 174; 175; I, 1, 177.
 Augusti — împărați, IV, 1, 179.
 Auz, 174.
 Avere, 173.
 Averele Bisericii, 173.

* Haină sacerdotală de lînă albă, lungă pînă la glezne, brodată pe margini cu o fișie de purpură.

** Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la paragraf, iar ultima indică pagina. Cifrele arabe între 172—176 indică paginile introducerii.

B

Basilici creștine, 175.
 Băile publice din Cartagina, 174; V, 6, 180.
 Bassus, consul roman, în timpul împăratului Valerian (253—260), 174; II, 3, 178.
 Bărbat, -ți, 174; III, 5, 178.
 Bibliotheca hagiographica Latina, 175.
 Biserică, -ci, 172; 173.
 Biserica din Cartagina, 172; 175.
 Biserica provinciei Africa, 173.
 Biserica Romei, 172.
 Biserica universală, 172.
 Bolnavi, 173.
 Bună voie, 174.
 Bunuri, 173.
 Bunurile Bisericii, 173.

C

Cale, 174.
 Calende, I, 1, 177; III, 1, 179; V, 8, 180.
 Candidianus, Macrobius, procurator în Cartagina, 174; V, 6, 180.
 Cap, 174; 175; V, 1, 179.
 Cartagina, 172; 173; 174; 175; I, 1, 177.
 Cartier, II, 5, 6, 178.
 Casă de găzduire, III, 5, 6, 178.
 Cauză, V, 6, 180.
 Cavalerii romani, 173.
 Călău, 174; V, 3, 4, 180.
 Căruță, 174; II, 4, 178.
 Căzuți (de la credință) — lapsi, 172.
 Ceremonii romane, I, 1, 177.
 Cer, I, 2, 177.
 Cezar — împărat, IV, 1, 179.
 Chestiune, III, 6, 179.
 Cimitir, -re, 174; I, 7, 178.
 Cimitirul procuratorului Macrobius Candidianus, care se afla pe calea Mappala, în Cartagina, 174; V, 6, 180.
 Cinste, 175; V, 8, 180.
 Ciprian, Sfântul, episcopul Cartaginei (Thascius Caecilius Cyprianus), 172; 173; 174; 175; I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 177—178; II, 1, 2, 5, 6, 178; III, 2, 3, 4, 5, 6, 179; IV, 3, 179; V, 2, 5, 6, 8, 179—180.
 Ciudă, 178; 175.
 Cîmp, 174.
 Clerici, 173.
 Condiție socială, 172.
 Confiscarea averii, 173.
 Consiliul, IV, 1, 179.
 Consulat, I, 1, 177.
 Consuli, 174; II, 3, 178.
 Continuare, 174.
 Copie, 174.
 Copii, 174.
 Credință, 172; 174.
 Credincioși, 173.
 Creștin, -ni, 173; 174; 175; I, 2, 177; II, 6, 178; IV, 2, 179; V, 1, 4, 179—180.

Creștinism, 172; 175.
 Crime, IV, 2, 179.
 Cultul martirilor, 173.
 Cuitură, 172.
 Cunună, 174.
 Curubis, localitate în provincia romană Africa, azi Kourba, 173; 174; I, 4, 177; II, 2, 178.
 Cuvînt, cuvinte, IV, 1, 179.
 Cyprianus, Thascius Caecilius, 172.

D

Dalmatica, haină episcopală a Sf. Ciprian, 174; V, 3, 180.
 Deciu, împărat roman, 172; 173.
 Degradare civilă, 173.
 Demnitate, 173.
 Denunțatori, I, 5, 177.
 Diacon, -ni, 172; 173; 174; 175; V, 3, 180.
 Document, 175.
 Domeniu, -ii, 173.
 Domnul — Iisus Hristos, Dumnezeu, 174; V, 2, 179.
 Duh, cu sensul de suflet, 174.
 Dumnezeu, I, 2, 3, 177; II, 2, 178; IV, 3, 179.
 Dușman, IV, 1, 179.

E

Edict de persecuție, 173; 174.
 Episcop, -pi, 172; 173; I, 2, 5, 177.
 Evlavie, 174; V, 6, 180.
 Exil, 173; I, 4, 177; II, 1, 2, 178.

F

Fată, 173; 174.
 Făptuitor, IV, 2, 179.
 Fecioare, II, 6, 178.
 Femei, 174.
 Frați, 174; II, 6, 178; V, 1, 4, 179—180.

G

Galien, împărat roman, I, 1, 4, 177; IV, 1, 179.
 Grădini, 174; II, 2, 178.
 Grefa tribunalului din Cartagina, 175.
 Grefier, 175.
 Guvernator, -ri, 174.

H

Haină, 174; V, 3, 180.
 Hotărîre, I, 6, 178; IV, 1, 179; V, 1, 179.
 Hristos, Domnul Hristos, 172; 174.

I

Idele, II, 3, 178.
 Iisus Hristos, V, 8, 180.
 Interogatoriu, 173; 174; 175.
 Ioan, preotul Sf. Ciprian, 174; V, 5, 180.

Ipodiascon, 174; V, 5, 180.
Istoria creștinismului, 175.
Istorisiră, 175.
Iulian, ipodiasconul Sf. Ciprian, 174; V, 5, 180.
Iulie, 173.

I

Împărat, -ți, I, 1, 2, 5, 7, 177—178; III, 5, 179; IV, 1, 179; V, 8, 180.
Împrejurimi, 172.
Început, 175.
Îndrumător, IV, 2, 179.
Îndurare, 174.
Înflorire, 172.

J

Judecată, II, 5, 178.

K

Kourba, în epoca romană Curubis, localitate în provincia romană Africa, 173.

L

Lapsi — cei căzuți de la credință, 172.
Lege, legi, I, 5, 177.
Literatura martiologică, 175.
Loc, I, 6, 7, 178.
Localitate, 173.
Locuință, 174.
Luminări, 174; V, 6, 180.

M

Maestru de călărie, II, 3, 5, 178.
Mappala, cale în Cartagina, 174; V, 6, 180.
Marea, I, 2, 177.
Martir, -ri, 172; 173; 174; II, 1, 178; V, 6, 180.
Martiriu, 175.
Martiriul Sfântului Ciprian, 175.
Martirologiul Ieronimian, 175.
Martor ocular, 175.
Matroanele romane, 173.
Maximus Galerius, proconsulul Africii, după 258, în timpul împăratului Valerian (253—260), 174; 175; II, 1, 3, 4, 5, 178; III, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 179; IV, 1, 179; V, 7, 180.
Mărire, V, 8, 180.
Ministru de finanțe, 173.
Mine, 173.
Mână, mîini, 173; 174; V, 5, 180.
Moarte, 173; I, 7, 178.
Momente, 175.
Mucenicie, V, 6, 180.
Multime, 174; II, 6, 178; III, 1, 179; V, 1, 179.
Munci, 173.
Musurillo, H., aghiograf, 175.

N

Necinstire, V, 6, 180.
Nelegiuire, IV, 2, 179.
Nevoie III, 6, 179.
Noapte, 174; I, 2, 177; V, 6, 180.

O

Ochi, 174; V, 5, 180.
Octombrie, III, 1, 179; V, 8, 180.
Ofițeri, 174.
Om, oameni, I, 2, 177; III, 1, 4, 179; IV, 1, 179.
Operă, 173.
Opinie, 175.
Oraș, orașe, I, 4, 5, 177; II, 2, 178.
Ordine, IV, 2, 179.
Orator, 173.
Ordin, 173; 174; II, 2, 178.
Orfani, 173.
Orînduire, 173.

P

Papă, 174; III, 4, 179.
Parte, I, 1, 177.
Paternus, Aspasius, proconsulul Africii (257—258), 173; 174; 175; I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 177—178; III, 1, 2, 3, 178.
Păgîn, -ni, 172; V, 6, 180.
Pămînt, I, 2, 177.
Păreră de rău, IV, 1, 179.
Părinte, -ți, 172.
Păstorie, 172.
Pedeapsă, -se, 173.
Persecuție, 172; 173.
Persoană, -ne, 173; 174; I, 1, 177.
Piese de aur, 174; V, 4, 180.
Piese oficiale, 175.
Pildă, IV, 2, 179.
Pompă, 174; V, 6, 180.
Pontius, diacon, biograful Sf. Ciprian, 172; 175.
Poruncă, -ci, I, 4, 7, 177—178; II, 2, 178; III, 1, 179.
Preot, -ți, 173; 174; I, 5, 177; V, 5, 180.
Prevederi, 173.
Pricină, V, 1, 179.
Prieten, 172; 175.
Prilej, 175.
Privință, 173.
Privire, 174; I, 1, 177.
Procese-verbale, 175.
Proconsulul Africii, 173; 174; 175; II, 2, 178.
Procurator, 174.
Propoveduire, 172.
Provincie, 172; 173; 174.

R

Rang, social, 173.
Război, 173.

Realitate, 175.
 Relatări, 175.
 Religia romană, I, 1, 177.
 Respectare, IV, 1, 179.
 Reședință, 172.
 Rituri, romane, IV, 1, 174.
 Rînduială, I, 6, 178.
 Roma, 174.

S

Sabie, 174; IV, 3, 179.
 Sacrificii, 173.
 Sală, 174; III, 2, 179.
 Sală de ședințe, I, 1, 177; III, 2, 179.
 Salutaria, stradă în Cartagina, II, 5, 178.
 Saturn, cartier în Cartagina, II, 5, 178.
 Sauciolium, atriu la Sexti, localitate lângă Cartagina, 174; III, 2, 179.
 Sănătate, 174; I, 2, 177; III, 4, 178.
 Săraci, 173.
 Scrisoare, scrisori, 172; 173; 174; I, 1, 177.
 Scutaș de gărză, II, 3, 178.
 Senat, 173.
 Senator, -ri, 173.
 Sentință, 174; IV, 3, 179.
 Septembrie, 174; 175; 178; I, 1, 177; II, 3, 178; III, 1, 179; V, 8, 180.
 Serviciu, II, 3, 5, 178.
 Sexti, localitate lângă Cartagina, 174; II, 4, 178; III, 1, 179. Cîmpul Sexti, 174; V, 2, 179.
 Sfătuire, III, 6, 179.
 Sfirșit, 172.
 Sinodul din Cartagina din 251, 172.
 Situație, 172.
 Sixt, papă al Romei, 174.
 Singe, 174; IV, 2, 179.
 Slujbaş, -și, II, 3, 5, 178.
 Stil, 175.
 Stradă, II, 6, 178.
 Succes, 173.

Ș

Servete, 174; V, 4, 180.
 Știre, știri, 172.

T

Tact, 172.
 Tăbliță, IV, 3, 179.
 Tărie, 174.
 Teolog, 173.
 Timp, 172; II, 1, 5, 178; IV, 1, 179.
 Torțe, 174; V, 6, 180.
 Traducere, 175.
 Tribunalul din Cartagina, 175.
 Trup, 174; V, 6, 180.
 Tulburare, V, 1, 179.
 Tunica roșie, haina episcopală a Sf. Ciprian, 174; V, 2, 179.
 Tuscus, consul roman în timpul împăratului Valerian (253—260), 174; II, 3, 178.

U

Uneltire, IV, 1, 179.
 Uscăciune, 175.
 Ușă, II, 6, 178.

V

Valerian, împărat roman, 173; 174; I, 1, 4, 177; IV, 1, 179.
 Valoare istorică, 175.
 Văduve, 173.
 Vecii vecilor, V, 8, 180.
 Venus, stradă în Cartagina, II, 5, 178.
 Viața, 172.
 Viața Sfîntului Ciprian, 175.
 Viața veșnică, 174.
 Voință, I, 3, 177.

Z

Zel, 172.
 Zeu, zei, 173; 174; I, 2, 177; IV, 1, 179.
 Zi, zile, 174; 175; I, 1, 177; II, 2, 5, 178; III, 1, 179; V, 7, 8, 180.

**MARTIRIUL SFÎNTULUI MONTANUS,
PRESVITERUL DIN SINGIDUNUM,
UN PREOT DACO-ROMAN**

(† 26 martie 304)

INTRODUCERE

La 24 februarie 303, împărații Dioclețian (284—305), Galeriu (293—311), ginerele său, Maximian Hercule (286—305) și Constanțiu Chlor (293—306) au dat primul edict de persecuție contra creștinilor din cele patru, trei în 303 și al patrulea în ianuarie-februarie 304, prin care prevedeau dărîmarea locașurilor de cult creștine, interzicerea adunărilor creștine, arderea cărților sfinte și a arhivelor creștine, pedepsirea aspră a clericilor și creștinilor care nu apostaziază de la credința în Hristos, pierderea averii, a privilegiilor și funcțiilor de stat, exilul ș.a.

În cursul lunii aprilie 303, cei patru împărați amintiți au dat un al doilea edict contra creștinilor, mai aspru ca cel dintîi, care lovea mai ales clerul. Edictul ordona să fie puși la închisoare episcopii, preoții, diaconii, lectorii și exorciștii, dacă nu apostaziază de la credința creștină, iar cei ce refuzau să aducă sacrificii zeilor erau uciși.

La 27 septembrie 303, au dat al treilea edict, prin care porunceau ca episcopii, preoții, diaconii și membrii clerului inferior închiși să fie puși în libertate, dacă sacrifică zeilor, iar dacă nu, să fie pedepsiți cu moartea. Se urmărea astfel convertirea clericilor creștini la păgînismul greco-roman.

În ianuarie-februarie 304, Maximian Galeriu smulse lui Dioclețian publicarea celui de al patrulea edict de persecuție, cel mai grav dat de împărații romani pînă atunci, care imita edictul lui Deciu din 249—250 și edictul lui Valerian din 258, prin care se declara război general contra creștinismului și nimicirea lui totală.

În provinciile răsăritene și în provinciile dunărene ale Imperiului roman, unde domnea Dioclețian, cu reședința la Nicomidia, în provincia Bitinia, și ginerele său, Galeriu, care avea reședința la Sirmium (Mitro-

vița), în provincia Pannonia Inferior, prevederile celor patru edicte s-au aplicat cu cea mai mare strictețe, încît numeroși creștini și clerici au căzut ca martiri în greaua persecuție dezlănțuită de cei doi împărați romani.

Prevederile edictelor s-au aplicat și în cetatea Singidunum (azi Belgrad), așezată pe Dunăre, la confluența râului Sava cu Dunărea, în provincia Pannonia Inferior (Secunda), locuită de daco-romani. Astfel, la 26 martie 304, a pătimit pentru credința sa în Domnul Hristos preotul daco-roman Montanus și soția sa, presvitera Maxima.

Văzînd preotul Montanus că mai marele cetății Singidunum (Belgrad) face începutul prigonirii slujitorilor lui Hristos, și-a adus aminte de cuvintele Domnului care spune: «Iar cînd vă vor urmări în cetatea aceasta, fugiți în cealaltă»¹. El a plecat, deci, din Singidunum la Sirmium (azi Mitrovița), reședința provinciei Pannonia Inferior (Secunda) și a Illyricului occidental, așezată pe râul Sava, unde l-au prins prigonitorii și l-au adus în fața lui Probus, guvernatorul (praeses) Pannoniei Inferior.

Iar Probus, stînd la scaunul de judecată, a început interogatoriul preotului Montanus, care a fost înregistrat într-un proces-verbal la grefa tribunalului din Singidunum, după care s-au păstrat unele informații corecte în diferite martirologii.

La întrebarea guvernatorului Probus, dacă este creștin, Montanus a mărturisit cu curaj că este creștin și preot al Bisericii lui Hristos din Singidunum. Probus i-a poruncit apoi să aducă jertfă zeilor, dar preotul Montanus n-a voit, iar Probus a dat poruncă să fie pus îndată la chinuri, în fața soției sale, Maxima, crezînd el că soția sa, mai slabă din fire, se va înduioșa de chinurile soțului și-l va îndemna să jertfească zeilor. Dar, spre uimirea guvernatorului Probus, presvitera Maxima a cerut să fie pusă și ea la munci, spre a se face și ea părtaşă, împreună cu el, la chinurile Mîntuitorului pe cruce.

În cele din urmă, văzînd guvernatorul Probus statornicia lor în credința dată de Hristos, a poruncit ca preotul Montanus și soția lui, Maxima, să fie aruncați în râul Sava. Slujitorii romani le-au legat cîte o piatră de gît și astfel au fost aruncați și înecați în râul Sava, în ziua de 26 martie 304. Trupurile lor au fost găsite apoi de creștini și îngropate cu multă cinste.

Martirologiul Ieronimian pune pomenirea lor la 26 martie și 26 aprilie².

1. Mt. 10, 22.

2. Martyrologium Hieronymianum, ed. J. B. de Rossi-L. Duchesne, t. II, 1, p. 36, 59 și t. II, 2, ed. H. Delehay et H. Quentin, p. 163.

Martiriul preotului daco-roman Montanus și al soției sale, Maxima, mai este amintit și în viața Sfintului Polion, lectorul bisericii din Cibalae (Vinkovci,

Ținând seama de informațiile istorice ale martirologiilor citate mai jos, răposatul Pr. Nic. M. Popescu, fost profesor la Facultatea de teologie din București, a refăcut viața Sfântului Montanus, preot daco-roman al Bisericii din Singidunum (Belgrad) și a soției sale, presvitera Maxima, avînd ca model textul Martiriului Sfântului Irineu, episcop de Sirmium (Mitrovița), martirizat la 6 aprilie 304, din porunca aceluiași guvernator, Probus, al provinciei Pannonia Inferior (Secunda)³.

Deși procesul-verbal de judecată al Sfântului Montanus și al soției sale, Maxima, întocmit la greșa tribunalului din Singidunum (Belgrad), s-a pierdut, refacerea lui, după documentele timpului, corespunde realității istorice. De aceea credem că e bine să reproducem și să păstrăm întocmai Viața Sfântului Montanus presviterul din Singidunum, așa cum a refăcut-o preotul profesor Nicolae M. Popescu după documentele timpului⁴.

† 28 aprilie 304). Vezi: *Martyrologium Hieronymianum*, ed. cit., t. II, 1, p. 49; t. II, 2, p. 211, nr. 19; *Bibliotheca hagiographica Latina*, t. II, Bruxelles, 1949, p. 1000, nr. 6869 și în *Acta Sanctorum Aprilie*, t. III (12), Parisiis et Romae, 1866, p. 572—573; Th. Ruinart, *Acta martyrum sincera*, Ratisbonae, 1859, p. 435—436.

Studii: A. G. Hamman, *Les martyrs de la Grande Persécution (304—311)*, Paris, 1979; Pr. prof. I. Rămureanu, Pr. prof. M. Șesan, Pr. prof. T. Bodogae, *Istoria Bisericească Universală*, București, 1975, p. 92—93; A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*, Oxford, 1963; A. Lippold-E. Kirsten, *Donauprovinzen*, în *Reallexikon für Antike und Christentum*, Bd. IV, Stuttgart, 1959, col. 147—189; J. Gaudemet, *L'Eglise dans l'Empire romain, (IV-e — V-e siècles)*, Paris, 1958; W. Seston, *Diocletianus*, în *Reallexikon cit.*, Bd. III, Stuttgart, 1956, col. 1036—1052; Idem, *Diocletien et la tétrarchie. I. Guerre et réformes (284—300)*, Paris, 1946; G.E.M. de Saint Croix, *Aspects of the «Great» Persecution*, în *«Harvard Theological Review»*, 47 (Cambridge, Mass.), 1954, p. 75—113; G. Riciotti, *La «era dei martiri». Il cristianesimo da Diocletiano a Costantino*, Roma, 1953; W. Ensslin, *Valerius Diocletianus*, în A. Pauly-G. Wissowa et W. Kroll, *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, zweite Reihe, vierzehnter Halbband, VII A, 2, Stuttgart, 1948, col. 2419—2496; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin du 2-e siècle à la paix constantinienne*, t. II de *l'Histoire de l'Eglise* de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1935, p. 463—468, cu bună bibliografie; H. Florian, *Untersuchungen zur Diokletianischen Verfolgung*, Giesse, 1928; K. Stade, *Der Politiker Diokletian und die Letzte grosse Christenverfolgung*, Frankfurt, 1926; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 53—120, înosebi p. 105—106; P. Allard, *La persécution de Diocletien et le triomphe de l'Eglise*, 3-e éd., t. I, Paris, 1908, p. 290.

3. Pr. prof. Nic. M. Popescu a folosit pentru Martiriul Sfântului Irineu de Sirmium ed. lui R. Knopf-G. Krüger, op. cit., p. 103—106, text latin. După această ediție, noi am făcut în 1975 traducerea textului latin în românește. Vezi Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sfântul Irineu, episcop de Sirmium*, în *«Studii Teologice»*, XXVII (1975), nr. 3—4, p. 206—208.

4. Pr. prof. Nicolae M. Popescu, *Viața Sfântului Montanus presviterul din Singidunum*, în *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 6—10.

MARTIRIUL SFÎNTULUI MONTANUS, PRESVITERUL DIN SINGIDUNUM, UN PREOT DACO-ROMAN

(† 26 martie 304)

În 20 de zile ale lunii lui martie pomenirea sfântului mucenic Montanus presviterul din Singidunum, care împreună cu soția sa Maxima au pătimit pentru credința în Hristos.

Să ascultăm cu luare aminte, fraților, pătimirea lui, că este întăritoare de suflet și doveditoare de răspîndirea credinței în Hristos la Dunăre, în vremea cînd, pe aceste locuri, se închea neamul nostru românesc.

Așadar păgînii împărați Dioclețian (284—305, † 316) și Maximian (286—305, † 310) porunciră ca toți creștinii ori să fie nimiciți, ori să fie întorși de la credința lor. Și răspîndindu-se această poruncă în toată împărăția, a ajuns și la cetatea Singidunum, care era așezată pe Dunăre, unde este astăzi orașul Belgradul sîrbesc.

Iar în această cetate era un preot cu numele Montanus, îmbunătățit în credința creștină atît el cît și soția sa Maxima. Și văzînd preotul Montanus că mai marele cetății acesteia face începutul prigoanei cu slujitorii Bisericii, și-a adus aminte de cuvîntul Mîntuitorului, care zice la Matei, cap. 10, 22 : «Cînd vă urmăresc pe voi în cetatea aceasta, fugiți în cealaltă». Și așa, părăsind Singidunum, a plecat spre cetatea Sirmium, care astăzi se numește Mitrovița, așezată nu departe de râul Sava. Dar aici fu prins de prigonitori și dus în fața păgînului cîrmuitor Probus, care poruncea peste toată latura aceea a Panoniei.

Deci stînd la judecată, Probus întrebă : cum te numești ? — Montanus răspunse : Montanus.

Probus întrebă : ești creștin ? — Montanus răspunse : creștin sînt.

Probus întrebă : ce slujbă ai ? — Montanus răspunse : preot al bisericii lui Hristos din Singidunum.

Probus zise : supune-te poruncii împăraților și adu jertfă zeilor. — Montanus răspunse : cine aduce jertfă zeilor și nu lui Dumnezeu va fi smuls din rădăcină.

Probus zise : împărații prea îndurători au poruncit ori să aduci jertfă, ori să fii pus la chinuri.

Montanus răspunse : eu am primit învățătură să îndur mai bine chinuri decît, lepădîndu-mă de Dumnezeu, să aduc jertfă demonilor.

Probus zise : ori aduci jertfă, ori te pun la chinuri. — Montanus răspunse : mă bucur dacă ai să faci așa, ca să mă aflu părtaș la patimile Stăpînului meu Hristos.

Atunci Probus dă poruncă să fie pus la chinuri ; și cînd era mai crud muncit, Probus îl întrebă : ce zici, Montanus, aduci jertfă zeilor ? — Montanus răspunse : aduc jertfă prin acest chin Dumnezeului meu, Căruia mereu am jertfit.

Și aducînd de față pe Maxima, soția lui Montanus, credea păgînul Probus că femeia, mai slabă din fire fiind, se va înduioșa de chinurile soțului său și-l va îndemna să jertfească zeilor. Dar, spre uimirea lui Probus, Maxima ceru să fie și ea pusă la munci ca să se facă părtașă cu soțul său la patimile Mîntuitorului.

Probus zise : voi creștinii sînteți nebuni, nu prețuiți viața. — Montanus răspunse cu Apostolul : «Cele nebune ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să facă de rîs pre cei înțelepți» (I Cor. 1, 27).

Probus zise : iar îți spun, jertfește ca să nu te chinuiesc mai rău. — Montanus răspunse : fă ce vrei ; ai să vezi cîtă răbdare îmi dă mie Domnul Iisus Hristos împotriva curselor întinse de tine.

Probus zise : am să iau hotărîrea din urmă împotriva ta. Montanus răspunse : îți mulțumesc dacă faci așa.

Și Probus dă hotărîrea aceasta : poruncesc ca Montanus și Maxima să fie aruncați în rîu, fiindcă s-au arătat nesupuși poruncilor împărătești.

Iar Montanus și cu Maxima, auzind această hotărîre de moarte, ca și cum ar fi primit un dar neprețuit, mulțumiră lui Dumnezeu, zicînd : mulțumim, Ție, Doamne Iisuse Hristoase, că ne-ai dat răbdare și ne-ai găsit vrednici de mărirea cea veșnică.

Și după ce slujitorii demonilor ajunseră cu ei la malul rîului Sava și le legară cîte o piatră de gît, Montanus, ridicîndu-și mîinile către cer, se rugă, zicînd : Doamne Iisuse Hristoase, Care ai pătimit pentru mîntuirea lumii, primește sufletele robilor Tăi Montanus și Maxima, care păti-

mesc pentru numele Tău. Crește Doamne și apără turma cea credincioasă a Bisericii Tale din Singidunum și de prin toate văile Dunării. Cu ochii minții văd, Doamne, cum în această latură de pământ se ridică un popor nou, care *în lingua romana clamat nomen Tuum sanctum per basilicas* — «cheamă numele Tău cel sfânt prin biserici, în limba romană».

Iar slujitorii demonilor inecară în riul Sava pe Sfinții Montanus și Maxima. Valurile apelor traseră la maluri trupurile lor sfințite. Întru ascuns, credincioșii le ridicară și le păstrară cu scumpătate, ca pe niște odoare de mult preț.

Și primi cununa de mucenic servul lui Dumnezeu sfântul Montanus, preotul bisericii din Singidunum, împreună cu soția sa Maxima preoteasa, în ziua de 26 martie, pe vremea păgînului stăpînitor Dioclețian și a cîrmuitorului Probus, împărătind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine mărire în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Matei, 10, 22 — 185, 187.

I Corinteni, 1, 29 — 188.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Adunări creștine, 184.
Amin, 189.
Ape, 189.
Apostol, 188.
Aprilie, 184; 185; 186
Ardere, 184.
Arhive creștine, 184.
Avere, 184.

B

Basilica — biserică, 189.
Belgrad, în vechime Singidunum, oras. în provincia romană Pannonia Inferior (Secunda), 185; 186; 187.
Biserică, -ci, 187, 189.
Biserica... din Singidunum (Belgrad), 185; 186; 187; 189.
Bitinia, provincie romană pe țărmul de vest al Asiei Mici, 184.
București, 186.

C

Cărți sfinte, 184.
Cer, 188.

Cetate, -ți, 185; 187.

Chimuri, 185; 188.

Cinste, 185.

Cîrmuitor, cu sens de guvernator, 187; 189.

Cler, 184.

Clerici, 184; 185.

Confluență, 185.

Constantiu Chlor, împărat roman, 184.

Convertirea clericilor, 184.

Credința creștină, 184; 185; 187; credința în Hristos, 184, 187.

Credincioși, 189.

Creștin, -ni, 184; 185; 187; 188.

Creștinism, 184.

Cruce, 185.

Cununa de mucenic, 189.

Curs, 184.

Curse, cu sens de uneltiri, 188.

Cuvînt, -te, 185; 187.

Curaj, 185.

D

Daco-romani, 185.

Dar, 188.

Dărimare, 184.

*) Cifrele arabe între 184—189 se referă numai la pagină.

Deciu, împărat roman, 184.
 Demoni, 188.
 Diaconi, 184.
 Dioclețian, împărat roman, 184; 187; 189.
 Document, -e, 186.
 Domnul — Iisus Hristos; Dumnezeu, 185; 188; 189.
 Dumnezeu, 188, 189.
 Dunăre, 185; 187; 189.

E

Edict, edicte de persecuție, 184; 185.
 Episcop, -i, 184; 186.
 Exil, 184.
 Exorciști, 184.

F

Facultatea de teologie din București, 186.
 Februarie, 184.
 Femeie, 188.
 Fire, 185; 188.
 Frați, 187.
 Funcții de stat, 184.

G

Galeriu, Maximian, împărat roman, 184.
 Ginere, 184.
 Git, 185; 188.
 Grefa tribunalului din Singidunum, 185; 186.
 Guvernator, 185; 186.

H

Hotărîre, 188; -re de moarte, 188.
 Hristos; Domnul Hristos, 184, 185; 187; 188; 189.

I

Ianuarie, 184.
 Iisus Hristos, 188, 189.
 Illyricul Occidental, 185.
 Imperiul roman, 184.
 Informații, 185; informații istorice, 186.
 Interogatoriu, 185.
 Interzicere, 184.
 Împărat, -ți, 184; 185; 188.
 Împărăție, 187.
 Început, 185; 187.
 Închisoare, 184.
 Întrebare, 185.
 Înțelepți, 188.
 Învățătură, 188.

J

Jertfă, -e, 185, 188.
 Judecată, 187.

L

Latură, 187; -ură de pământ, 189.
 Lectori, 184.
 Libertate, 184.
 Lingua romana — limba romană, 189.
 Loc, -uri, 187.
 Locașuri de cult creștine, 184.
 Luare aminte, 187.
 Lume, 188.
 Luma (anului), 184; 187.

M

Mal, maluri, 188; 189.
 Martie, 184; 185; 187; 189.
 Martir, -ri, 185.
 Martiriul Sfintului Irineu de Sirmium, 186.
 Martiriul Sfintului Montanus, presviterul din Singidunum, 184.
 Martirologiu, -ii, 185; 186.
 Martirologiul Ieronimian, 185.
 Matei evanghelistul, 187.
 Maxima presvitera, soția preotului daco-roman Montanus, martiră la Singidunum (Belgrad) 185; 186; 187; 188; 189.
 Maximian Hercule, împărat roman, 184; 187.
 Mărire, 189.
 Mărirea cea veșnică, 188.
 Membrii clerului inferior, 184.
 Minte, 189.
 Mitrovița, în epoca romană Sirmium, cetate în Pannonia Inferior, 185; 186; 187.
 Mîini, 188.
 Mintuirea lumii, 188.
 Mintuitorul, 185; 187; 188.
 Moarte, 184.
 Model, 186.
 Montanus, preot daco-roman, martir la Singidunum (Belgrad), 185; 186; 187; 188; 189.
 Mucenic, 187.
 Munci, cu sens de chinuri, 185; 188.

N

Neamul românesc, 187.
 Nicomidia, oraș din Bitinia, reședința Imperiului roman de răsărit, 184.
 Nimicire, 184.
 Nomen sanctum — numele cel sînt, 189.
 Nume, 189.

O

Ochii minții, 189.
 Odoare, 189.
 Oraș, 187.

P

Pannonia Inferior (Secunda), provincie romană în prefectura Illyricul Occidental, 185; 186; 187.
 Patimi, adică suferințe, 188; patimile Mîntuitorului, 188; Patimile Stăpînului meu Hristos, 188.
 Păgînismul greco-roman, 184.
 Pămînt, 189.
 Părtaș, părtașă, 185; 188.
 Pătimire, 187.
 Pedepsire, 184.
 Persecuție, 184, 185.
 Piatră, 185; 188.
 Pierderea averii, 184.
 Pomenire, 185; 187.
 Popescu, preot profesor Nic. M., 186.
 Popor, 189.
 Poruncă, -ci, 184; 185; 186; 187; 188.
 Praeses — președinte, guvernator, 185.
 Preot, -ți, 184; 185; 187; preot daco-roman, 185; 196; 187; preoteasă, 189.
 Presviter, 184; 187; presviteră, 185; 186.
 Preț, 189.
 Prevedere, -ri, 185.
 Prigoană, 187.
 Prigonirea slujitorilor lui Hristos, 185.
 Prigonitori, 185; 187.
 Privilegii, 184.
 Probus, guvernatorul (praeses) provinciei Pannonia Inferior (Secunda), 185; 187; 188; 189.
 Proces-verbal de judecată, 185; 186.
 Provincie, -ii, dunărene, 184.
 Provinci răsăritene, 184.
 Publicare, 184.

R

Răbdare, 188.
 Rădăcină, 188.
 Răspîndirea credinței (creștine), 187.
 Război, 184.
 Realitate istorică, 186.
 Refacere, 186.
 Reședință, 184; 185.
 Rîu, 185; 187; 188; 189.
 Robi, 188.

S

Sacrificii, 184.
 Sava, rîu, afluent al Dunării, 185; 187; 188; 189.
 Scaunul de judecată, 185.
 Scumpătate, 189.
 Septembrie, 184.
 Servul lui Dumnezeu, 189.
 Singidunum (vezi Belgrad), cetate în provincia Pannonia Inferior (Secunda), 185; 186; 187.
 Sirmium (= Mitrovița), cetate în provincia Pannonia Inferior (Secunda), 184, 185; 186; 187.
 Slujbă, 187.
 Slujitorii Bisericii, 187; -lui Hristos, 185; slujitorii demonilor, 188; 189; slujitorii romani, 185.
 Soț, 185; 188; Soție, 184; 185; 186; 187; 188.
 Statornicie, 185.
 Stăpînitor, 189.
 Strictețe, 185.
 Suflet, -e, 187, 188.

T

Text, 186.
 Timp, 186.
 Tribunalul din Singidunum, 185; 186.
 Trup, -uri, 185; 189.
 Turmă, 189.

U

Uimire, 185; 188.

V

Valerian, împărat roman, 184.
 Valuri, 189.
 Văle Dunării, 189.
 Viața, 188.
 Vecii vecilor, 189.
 Viața Sfîntului Montanus, presviterul din Singidunum, 186; 187.
 Vremea, 187, 189.

Z

Zeu, zei, 184; 185; 188.
 Ziua, zile, 187; 189.

MARTIRIUL SFINTELOR AGAPI, IRINA ȘI HIONA CARE AU MĂRTURISIT PE HRISTOS ÎN TESALONIC

(1 aprilie 304)

INTRODUCERE

În urma celor patru edicte de persecuție contra creștinilor, trei în 303 și al patrulea în ianuarie-februarie 304, date de împărații romani Dioclețian (284—305), ginerele său, Galeriu (293—311), Maximian Hercule (286—305) și Constanțiu Chlor (293—306), au fost arestate la Tesalonic, capitala provinciei romane Macedonia, pentru că n-au voit să mănânce din jertfele idolilor, un grup de șase tinere creștine: Agapi, Irina, Hiona, Casia, Filipa și Eutihia, împreună cu tînărul Agaton, și duse la tribunalul roman din Tesalonic, spre a fi judecate de guvernatorul *Dulcitius*.

Dintre aceste șase tinere, se distingeau, pentru credința și viața lor curată, cele trei surori, Agapi (Iubirea), Irina (Pacea) și Hiona (cea albă ca zăpada).

Informațiile autentice despre chinurile și martiriul lor ni le dă actul lor martiric, compus de un martor ocular după cele trei procese-verbale inserate în text, două mai lungi și unul scurt¹, pe care autorul și le-a procurat de la tribunalul roman din Tesalonic.

Primul proces-verbal a fost întocmit de grefierul Artemius din Tesalonic, după interogatoriul lui *Dulcitius*, guvernatorul provinciei romane Macedonia, și după răspunsurile lui Agaton și ale celor șase tinere amintite. S-au citit mai întâi cele relatate de sergentul roman Casandru, care a acuzat pe Agaton și pe cele șase tinere că n-au voit să mănânce din cele jertfite zeilor. Agaton și cele șase tinere au declarat că sînt creștine și nu pot mânca din jertfele idolilor. Guvernatorul *Dulcitius*, constatînd că Eutihia este însărcinată în luna a șaptea, a poruncit să fie păzită la

1. Martiriul Sfințelor Agapi, Irina și Hiona, III, 1—7 și IV, 1—4, primul proces-verbal; V, 1—8 și VI, 1—2, al doilea proces-verbal; VI, 2—3, al treilea proces-verbal. Vezi ed. H. Musurillo, *The acts of the christians martyrs*, Oxford, 1972 și 1979, p. 282—286; 286—290; 290—292.

închisoare², deoarece legea romană interzicea ca o femeie însărcinată să fie condamnată la moarte.

În continuare, Dulcitus a interogat mai amănunțit surorile Agapi și Hiona, ele fiind mai în vârstă, pe care el le-a îndemnat să jertfească chipurilor împăraților Dioclețian și Maximian Hercule și cezarilor Galeriu și Constanțiu Chlor. Le-a întrebat apoi dacă se află la ele scrieri, adică manuscrise sau cărți de-ale «nelegiuitorilor creștini», iar ele au răspuns că toate au fost confiscate de împărații de acum³. Este aici o referință evidentă la primul edict de persecuție al împăraților, promulgat la 24 februarie 303, prin care se ordona arderea cărților și arhivelor creștine.

În cele din urmă, guvernatorul Dulcitus, văzând statornicia lor în credința creștină și motivînd «că de atîta timp voi păstrați această nebunie, deși s-a făcut o largă înștiințare, s-au dat atîtea edicte și s-a pronunțat o amenințare așa de gravă și disprețuiți porunca stăpînilor, împăraților și cezarilor noștri, stăruind să păstrați numele cel nelegiuit al creștinilor», ba încă și astăzi ați negat în fața autorităților prin scris, «și practicați încă credința creștinilor, credință zadarnică, stricăță și urîță de toți cinstitorii zeilor», a poruncit, citind sentința de pe o tăbliță, ca : Agapi și Hiona să fie arse prin foc. Agaton, Irina, Casia, Filipa și Eutihia, pentru tinerețea lor, să fie duse la închisoare pentru un timp⁴.

Sentința s-a executat în ziua pronunțării, încît Agapi și Hiona au fost arse de vii pe o colină din Tesalonic.

Aceste informații ni le-a păstrat primul proces-verbal de judecată, de la tribunalul din Tesalonic.

Al doilea proces-verbal, inserat în textul martiriului Sfințelor Agapi, Irina și Hiona, ne relatează pe larg judecarea Irinei de către guvernatorul Dulcitus, care a început a doua zi, după arderea surorilor ei mai mari, Agapi și Hiona.

Guvernatorul Dulcitus a acuzat-o că ea a păstrat pînă în ziua judecării «multe pergamente, cărți, tablete, codice și pagini din scrierile nelegiuitilor, numiți cîndva creștini»⁵. Dar, de vrea să scape de primejdia morții, atunci trebuie să jertfească zeilor și împăraților. În continuare, a întrebat-o dacă știa cineva de cărțile creștine ascunse, iar Irina a răspuns că «nimeni altul, fără numai Atotputernicul Dumnezeu Care știe toate»... «Noi socoteam pe ai noștri niște dușmani răi, și, ca nu cumva să ne denunțe, n-am spus nimănui»⁶. Amănuntul este intere-

2. Ibidem, III, 5—7, ed. cit., p. 284.

3. Ibidem, IV, 2, ed. cit., p. 286.

4. Ibidem, IV, 3—4, ed. cit., p. 286.

5. Ibidem, V, 1, ed. cit., p. 286.

6. Ibidem, V, 4, ed. cit., p. 288.

sant pentru că ne arată cum au reușit creștinii să păstreze cărțile sfinte, spre a nu fi arse, în urma celor patru edicte date de împărații persecutori.

Dulcitius a întrebat apoi unde s-au ascuns ele după promulgarea primului edict, dat la 24 februarie 303, iar Irina a răspuns astfel: «În munți (...), sub cerul liber (...), când pe un munte când pe altul» ⁷. Aceasta a făcut pe H. Musurillo să presupună că cele trei surori erau călugărițe ⁸, dar din text nu reiese cu claritate acest fapt.

În cele din urmă, guvernatorul Dulcitius, văzînd tăria și statornicia ei în credința creștină a amenințat-o că va fi condamnată să fie arsă de vie, ca și surorile ei mai mari, dar, mai înainte de aceasta, va fi dusă într-o casă de desfrîu din Tesalonic. A fost dusă, deci, de slujbașul public Zosim într-o casă de desfrîu, însă «prin harul Sfîntului Duh, Care a ocrotit-o și a păzit-o curată pentru Dumnezeu, stăpînul tuturor, nimeni n-a îndrăznit să se atingă de ea, sau să caute să-i spună nici măcar vreun cuvînt de rușine» ⁹.

Cu aceasta, se termină cel de-al doilea proces-verbal.

Al treilea proces-verbal, inserat, de asemenea, în textul martiriului celor trei surori Agapi, Irina și Hiona, este foarte scurt. Dulcitius, stînd pe scaunul de judecată, a chemat-o pe Sfînta Irina și a scris pe o tăbliță următoarea sentință de condamnare: «Irina, pentru că n-a voit să se supună edictului împăraților și să jertfească zeilor, și încă mai practică, într-adevăr, religia creștină, am poruncit, din cauza aceasta, să fie arsă de vie, ca și cele două surori înaintea ei» ¹⁰.

În sentință, Dulcitius se referă la al patrulea edict din ianuarie-februarie 304, care agrava prevederile celor trei edicte date de împărații romani amintiți în 303.

Imediat, soldații au luat pe Sfînta Irina și au dus-o pe un oarecare loc înalt din Tesalonic, unde, cu cîteva zile mai înainte, fuseseră arse de vii și cele două surori mai mari ale ei, Agapi și Hiona. Iar sfînta Irina, cîntînd psalmi și preamărind pe Dumnezeu, s-a aruncat singură în foc și astfel s-a săvîrșit mucenicia ei. Aceasta s-a petrecut la calendele lui aprilie, care corespund datei de 1 aprilie 304 ¹¹.

Actul martiric al Sfintelor Agapi, Irina și Hiona nu ne mai spune ce s-a întîmplat cu celelalte trei tinere, Casia, Filipa și Eutihia, care erau păzite la închisoarea din Tesalonic, împreună cu ele fiind închis și tînărul

7. *Ibidem*, V, 5—7, ed. cit., p. 288—290.

8. H. Musurillo, *op. cit.*, p. XLII.

9. *Ibidem*, VI, 2, ed. cit., p. 290.

10. *Ibidem*, VI, 3, ed. cit., p. 292.

11. *Ibidem*, VIII, 2, ed. cit., p. 292.

Agaton. Este posibil ca și acestea să fi fost condamnate la moarte, sau cu exilul, dar istoria nu ne-a păstrat nici o știre despre sfârșitul lor.

Sinaxarul Constantinopolitan pune martiriul celor trei surori Agapi, Irina și Hiona la 16 aprilie 304¹². Tot la 16 aprilie 304, îl pune și Bibliotheca hagiographica Graeca¹³. Acta Sanctorum îl pune corect la 1 aprilie 304¹⁴; Bibliotheca hagiographica Latina îl pune la 3 aprilie 304¹⁵, Martirologiul Hieronymianum la 1 și 5 aprilie¹⁶, iar Breviarium Syriacum, tot la 1 aprilie 304¹⁷.

După martiriul celor trei surori Agapi, Irina și Hiona, Hroswitha (Hrotsuita) de Grandersheim (c. 935—c. 973) a compus în limba latină piesa *Dulcitius*, — guvernatorul provinciei Macedonia, care le-a condamnat la ardere de vii¹⁸.

Actul martiric al Sfințelor Agapi, Irina și Hiona este unul dintre cele mai interesante documente istorice din timpul grelei persecuții a creștinilor, sub împărații Dioclețian și Galeriu, care au dorit și s-au străduit să nimicească total creștinismul, dar, până la urmă, n-au reușit. Pe de o parte, documentul ne arată credința fierbinte, neclintită, a acestor trei surori în Domnul Hristos, iar pe de alta ne dă informații autentice de modul cum s-au aplicat prevederile celor patru edicte dintre anii 303—304. În ciuda primejdiilor de tot felul și mai ales a pedepselor grave care s-au dat de către autoritățile romane, mai ales în provinciile de răsărit și în provinciile Illyricului ale Imperiului roman, unde domneau Dioclețian și Galeriu, creștinii au reușit să ascundă cărțile sfinte și să le apere de distrugere¹⁹.

*
* *

12. *Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, ed. H. Delehay, Bruxellis, 1902, col. 605—606.

13. Ed. Fr. Halkin, t. I, ed. 3-a, Bruxellis, 1957, p. 10.

14. *Acta Sanctorum Aprilis*, t. I (10), Parisiis et Romae, 1855, p. 248—250.

15. Ed. Socii Bollandiani, t. I, ed. 2-a, Bruxellis, 1949, p. 21.

16. *Martyrologium Hieronymianum*, t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi-L. Duchesne, Bruxellis, 1894, p. 39, la 5 aprilie; t. II, pars posterior, ed. H. Delehay — H. Quentin, Bruxellis, 1931, p. 169 și 175, la 1 și 5 aprilie.

17. *Breviarium Syriacum*, p. LV, la 1 aprilie. Se află în *Martyr. Hieronym.* t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi — L. Duchesne, Bruxellis, 1894.

18. Ed. K. Strecker, Leipzig, 1930; H. Musurillo, *op. cit.*, p. XLIII; *Hrotsuitae opera Dulcitius*, P.L., CXXXVII, col. 993—1002.

19. Studii: A. G. Hamman, *Les martyrs de la Grande Persécution*, Paris, 1979; R. Rémondon, *La crise de l'Empire romain du Marc Aurèle à Anastase* (Coll. Nouvelle Cléo, 11), 2-e éd., Paris, 1970; P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, Paris, 1974, p. 518—524 și 554—556; A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*, Oxford, 1963; J. Vogt, *Christenverfolgung*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Band II, Stuttgart, 1958, col. 1198; A. Lippold — E. Kirsten, *Donauprovinzen*, în *Reallexikon cit.*, Band IV, Stuttgart, 1959, col. 1192—1204; W. Seston, *Diocletianus*, în *Reallexikon cit.*, Band III, Stuttgart, 1957,

Am folosit la traducerea din grecește a textului Martiriului Sfintelor Agapi, Irina și Hiona, ed. lui Panaiot C. Hristu, *Tà Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν...* Text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, *Tesalonic*, 1978, p. 304—327 și ed. lui H. Musurillo, *The acts of the christians Martyrs*, Oxford, 1979, p. 280—293, cu traducere engleză, precum și edițiile: R. Knopf—G. Krüger—G. Ruhbach, op. cit., p. 95—100, text grec. Textul grec original a fost publicat mai întâi de P. Franchi de' Cavalieri, *Nuove note agiografiche. I. Il testo greco originale degli Atti delle SS. Agape, Irene e Chione*, în «*Studi e Testi*», 9 Roma, 1902, p. 1—14 studiu și 15—19 text.

Versiunea latină a fost făcută de cardinalul Gulielmo Sirleto (1514—1585) și publicată de Th. Ruinart, *Acta martyrum sincera*, Ratisbonae, 1859, p. 424—427; *Acta Sanctorum Aprilis*, t. I (10), Parisiis et Romae, 1855, p. 248—250, text latin.

Am folosit, de asemenea, traducerile: A. Hamman, *La Gesta dei martiri*, Milano, 1958, p. 246—251, traducere italiană, care pune data martiriului la 3 aprilie 304; P. Hanozin, *La Geste des martyrs*, Paris, 1935, p. 208—214, traducere franceză; P. Allard, op. cit., p. 282—289 ne dă lungi paragrafe traduse în limba franceză; H. Leclercq, *Les martyrs. Le troisième siècle. Diocletien*, Paris, 1903, p. 223—229, traducere franceză.

În limba română nu s-a publicat pînă în prezent nici o traducere. Traducerea noastră este prima.

col. 1036—1052; G. Ricciotti, *La «era dei martiri». Il Cristianesimo da Diocleziano a Costantino*, Roma, 1953; W. Ensslin, *Valerius Diocletianus*, în A. Pauly-G. Wissowa-W. Kroll, *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, zweite Reihe, 14 Halbband VII, A, 2, Stuttgart 1948, col. 2438—2448; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin du 2-e siècle à la paix constantinienne*. Tome 2 de *l'Histoire de l'Eglise* de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1935, p. 468; J. Zeiller, *L'expansion du christianisme dans la péninsule des Balkans du I-er au V-e siècle*, în «*Revue internationale des Etudes Balcaniques*», I (Belgrade, 1934—1935), t. II, p. 414—419; H. Delehay, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 141—143; P. Allard, *La persécution de Dioclétien*, t. I, 3-e éd., Paris, 1908, p. 177 și 282—289.

MARTIRIUL SFINTELOR AGAPI, IRINA ȘI HIONA CARE AU SUFERIT MUCENICIA LA TESALONIC

(† 1 aprilie 304)

I.

1. În timpul viețuirii și arătării Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu cât harul celor din vechime era mai bogat, cu atât mai mare era biruința sfinților. Căci, în locul dușmanilor văzuți, erau învinși vrăjmașii cei nevăzuți, uneltele cele nevăzute ale demonilor erau date focului de femei curate și minunate, pline de Duhul Sfânt.

2. Într-adevăr, au îndrăznit să lupte trei sfinte femei din cetatea Tesalonicului cea preaslăvită de preaînțeleptul Pavel pentru credința și dragostea ei, când spune : «În tot locul a pătruns credința voastră în Dumnezeu»¹. Și iarăși zice, despre iubirea frățească : «Nu avem trebuință să vă scriem, căci voi înșivă sînteți învățați de Dumnezeu să vă iubiți unii pe alții»². Astfel, începînd persecuția împăratului Maximian (Maximian Galeriu : 293—311), aceste femei, împodobite fiind cu virtuți și credincioase învățăturilor evanghelice, părăsesc patria, neamul, averea și locuința, din dragoste față de Dumnezeu, în așteptarea bunătăților cerești, făcîndu-se vrednice de a petrece cu părintele Avraam³, fug de persecutori, după poruncă⁴, și se suie pe un munte înalt.

3. Și acolo petreceau în rugăciuni, cu trupul alipit de înălțimea muntelui, iar cu sufletul viețuiau în ceruri.

II.

1. Fiind, deci, arestate din acest loc, au fost aduse de către magistrat în fața persecutorului, ca să împlinească toate poruncile, iubind pînă la moarte pe Domnul, Cel ce le-a încoronat cu cununa nemuririi.

2. Dintre ele, una, păstrînd curăția și luminarea Botezului, după cuviosul profet care zice : «Spăla-mă-voi și mai virtos decît zăpada mă

1. I Tes. 1, 8.

2. I Tes. 4, 9.

3. Fac. cap. 12—14.

4. Mt. 10, 23.

voi albi»⁵, se numește *Hiona* (= cea albă ca zăpada); a doua, avînd în ea însăși darul Mîntuitorului și Dumnezeuului nostru și arătîndu-se față de toți pașnică, după cuvîntul cel sfînt care spune :

3. «Pacea Mea o dau vouă»⁶, a fost numită de toți *Irina* (= cea pașnică); iar ultima, dobîndind desăvîrșirea poruncii, avînd dragoste față de Dumnezeu din toată inima și iubind pe aproapele ca pe sine însăși, după Sfîntul Apostol care spune : «Sfîrșitul poruncii este iubirea»⁷, se numește în chip potrivit *Agapi* (= Iubirea).

4. Aducîndu-le magistratul pe acestea trei înaintea persecutorului și nevoind ele să jertfească zeilor, au fost condamnate să fie arse prin foc, pentru ca ele, care au crezut în Dumnezeu, să învingă prin focul cel vremelnic pe diavolul și toată oastea demonilor de sub cer, să dobîndească cununa cea neveștejită a slavei⁸ și să preamărească în tot timpul cu îngerii pe Dumnezeu, Cel ce dăruiește harul.

Iar faptele întîmplate cu ele sînt arătate mai jos.

III.

1. Guvernatorul *Dulcitius*, stînd pe scaunul de judecată, grefierul *Artemius* a zis : Dacă poruncești, voi citi înștiințarea pe care a trimis-o ofițerul de poliție către Înălțimea voastră, cu privire la cei de față.

Guvernatorul *Dulcitius* a zis : Citește.

Și el a citit, după rînduială : «Eu, *Casandru*, beneficiarul (= un grad în armata romană), către tine, stăpînul meu. Să știi, Înălțimea ta, că *Agaton*, *Irina*, *Agapi*, *Hiona*, *Casia*, *Filipa* și *Eutihia* n-au voit să mă-nince din cele jertfite idolilor și-i aduc pe aceștia în fața Înălțimii tale».

2. Guvernatorul *Dulcitius* a zis : «Ce înseamnă nebunia aceasta de a nu vă supune poruncii împăraților și cezarilor noștri, iubitori de zei ?»

Și (întorcîndu-se) către *Agaton*, i-a zis : «Pentru ce, fiind de față la cele sfinte, n-ai mîncat din cele jertfite idolilor, ca și ceilalți cinstitori ai zeilor ?»

Agaton a răspuns : «*Pentru că eu sînt creștin*».

3. Guvernatorul *Dulcitius* a zis : Mai stărui încă și azi în aceste păreri ?

Agaton a zis : Da !

Dulcitius a întrebat : Tu ce zici, *Agapi* ?

Agapi a răspuns : Am crezut în Dumnezeuul Cel viu și nu vreau să-mi pierd conștiința mea.

5. Ps. 50, 8.

6. In. 14, 27.

7. I Tim. 1, 5.

8. I Pt. 5, 4.

4. Guvernatorul Dulcitiu a zis : Tu ce spui, Irina ? Pentru ce nu te supui poruncii stăpînilor, împăraților și cezarilor noștri ?

Irina a răspuns : Din frică de Dumnezeu.

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Hiona ?

Hiona a răspuns : Am crezut în Dumnezeul Cel viu și nu voi face aceasta.

Guvernatorul a întrebat : Tu ce spui, Casia ?

Casia a răspuns : Vreau să-mi mîntuiesc sufletul meu.

5. Guvernatorul a zis : Vrei să iei parte la jertfele idolești ? Casia a răspuns : Nu vreau.

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Filipa ?

Filipa a răspuns : Spun același lucru.

Guvernatorul a întrebat : Ce înseamnă «același lucru» ?

Filipa a răspuns : Vreau mai degrabă să mor decît să mănînc (din cele jertfite idolilor).

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Eutihia ?

Eutihia a răspuns : Spun același lucru, că vreau mai degrabă să mor.

6. Guvernatorul a întrebat : Bărbat ai ?

Eutihia a răspuns : A murit.

Guvernatorul a întrebat : Cînd a murit ?

Eutihia a răspuns : De aproape șapte luni.

Guvernatorul a întrebat : De la cine, deci, ai rămas însărcinată ?

Eutihia a răspuns : De la bărbatul pe care mi l-a dat Dumnezeu.

7. Guvernatorul a zis : Cum te aflu, deci, însărcinată, cînd spui că bărbatul tău a murit ?

Eutihia a răspuns : Nimeni nu poate cunoaște voia Atotputernicului Dumnezeu. Așa a voit Dumnezeu.

Guvernatorul a zis : Te sfătuiesc, Eutihia, să renunți la această ne-bunie și să te întorci la cugetarea omenească. Ce spui ? Te supui poruncii împărătești ?

Eutihia a răspuns : Nu mă supun ; sînt creștină, slujitoarea Atotputernicului Dumnezeu.

Guvernatorul a zis : Eutihia, pentru că este însărcinată, va fi păzită în tot acest timp la închisoare.

IV.

1. Apoi a adăugat : Tu ce spui, Agapi ? Faci toate acestea pe care le facem noi, jertfind stăpînilor, împăraților și cezarilor ?

Agapi a zis : Nu jertfesc, desigur, satanei, nu-mi schimb cugetul, neclintită rămîne hotărîrea mea.

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Hiona ?

Hiona a zis : Nimeni nu poate schimba hotărîrea noastră.

2. Guvernatorul a întrebat : Nu se află la voi scrieri, manuscrise sau cărți de-ale nelegiuitorilor creștini ?

Hiona a răspuns : Nu sînt, înălțimea voastră, căci toate au fost confiscate de împărații de acum ⁹.

Guvernatorul a zis : Cine v-a dat vouă această învățătură ?

Hiona a răspuns : Atotputernicul Dumnezeu.

Guvernatorul a întrebat : Cine sînt cei ce vă sfătuiesc să vă însușiți această nebunie ?

Hiona a răspuns : Atotputernicul Dumnezeu și Fiul Său, Cel Unul Născut, Domnul nostru Iisus Hristos.

3. Guvernatorul Dulcitius a spus : «Este lămurit că toți trebuie să se supună divinității stăpînilor, împăraților și cezarilor noștri. Dar, pentru că de atîta timp voi păstrați această nebunie, deși s-a făcut o largă înștiințare, s-au dat atîtea edicte și s-a pronunțat o amenințare așa de gravă, și disprețuiți porunca săpînilor, împăraților și cezarilor noștri, stăruind să păstrați numele cel nelegiuit al creștinilor, ba încă și astăzi, fiind siliți de slujășii și autoritățile noastre ați negat prin scris, spunînd că nu voiți să faceți cele poruncite, din cauza aceasta veți primi pedeapsa cuvenită».

4. Apoi, a citit hotărîrea sa de pe tăbliță :

«Pentru că Agapi și Hiona, dintr-o cugetare nelegiuită, s-au împotrivit poruncii domnului a stăpînilor noștri auguști și cezari, și practică încă credința creștinilor, credință zadarnică, stricată și urită de toți cinstitorii zeilor, am poruncit să fie arse prin foc».

Și a adăugat : «Agaton, Irina, Casia, Filipa (și Eutihia) pentru tînețea lor, vor fi duse la închisoare pentru un timp».

V.

1. După ce Sfintele Agapi și Hiona s-au săvîrșit prin foc, în ziua următoare, fiind adusă din nou Sfînta Irina, guvernatorul Dulcitius i-a spus : «Scopul nebuniei tale este lămurit prin faptele arătate, căci ai păstrat pînă azi atîtea pergamente, cărți, tablete, codice și pagini din scrie-

9. E vorba de împărații Dioclețian (284—305) și Maximian Galeriu (293—311), care domneau peste jumătatea de răsărit a Imperiului roman. Prin edictul din 23 februarie 303, ei au ordonat interzicerea adunărilor creștine, dărîmarea locașurilor de cult, și arderea cărților sfînte.

rile nelegiuitorilor, numiți cîndva creștini, iar cînd ți s-au prezentat, le-ai recunoscut, deși de fiecare dată ai spus că nu sînt ale tale, fără să iei seama nici la pedeapsa surorilor tale (arse prin foc), nici să ai în fața ochilor acea teamă de moarte.

2. De aceea trebuie să ți se aplice pedeapsa ; dar este potrivit să-ți acordăm iertarea din iubire de oameni, încît, de vrei să recunoști acum zeii, ai să scapi de orice primejdie de moarte și de pedeapsă. Ce spui, deci ? Împlinești porunca împăraților și cezarilor noștri și ești gata să mănînci din cele jertfite idolilor și să jertfești zeilor ?»

Irina a răspuns : «Nu, nu sînt gata să fac acestea (din iubire) față de atotputernicul Dumnezeu, Care a creat cerul, pămîntul, marea și toate cele dintr-insele ¹⁰ ; căci mare este chinul cel veșnic pentru cei ce calcă cuvîntul lui Dumnezeu».

3. Guvernatorul Dulcitus a întrebat : Cine te-a îndemnat să păstrezi pînă în ziua de azi aceste scrieri pierzătoare ?

Irina a răspuns : «Dumnezeu Cel atotputernic, Cel ce ne-a poruncit să-L iubim pînă la moarte. Din pricina Lui, noi n-am îndrăznit să-L trădăm, ci am voit mai degrabă să fim arse de vii, sau să pătimim orice ni s-ar întîmpla, decît să le predăm».

4. Guvernatorul a întrebat : Știa cineva că tu păstrezi asemenea cărți în casa în care locuiești ?

Irina a zis : Nimeni altul, vede Dumnezeu, fără numai atotputernicul Dumnezeu, care știe toate. Într-adevăr, nimeni altul. Noi socotim pe ai noștri niște dușmani răi și, ca nu cumva să ne denunțe, n-am spus nimănui.

5. Guvernatorul a zis : Anul trecut, cînd s-a publicat edictul atît de important al stăpînilor, împăraților și cezarilor noștri, unde v-ați ascuns ?

Irina a răspuns : Unde a voit Dumnezeu, în munți, știe Dumnezeu, sub cerul liber.

Guvernatorul a întrebat : La cine ați locuit ?

Irina a spus : Sub cerul liber, cînd pe un munte, cînd pe altul.

6. Guvernatorul a întrebat : Cine erau cei ce vă dădeau pîine ?

Irina a spus : Dumnezeu, care o dă tuturor.

Guvernatorul a spus : Tatăl vostru știa despre voi ?

Irina a spus : Pe atotputernicul Dumnezeu, el nu știa, nu cunoștea nimic.

10. Fac. 1, 1 ; Ieș. 20, 11 ; Is. 37, 16 ; 42, 5 ; Amos 4, 13 ; II Mac. 7, 28 ; Fapte 4, 24 ; 14, 15 ; Apoc. 10, 6.

7. Guvernatorul a zis : Dintre vecini, cine știa ?

Irina a răspuns : Întrebați vecinii din orice loc, dacă vreunul știa unde eram noi.

Guvernatorul a întrebat : După ce v-ați întors din munte, cum spui tu, citeați aceste scrieri, față de cineva ?

Irina a răspuns : În casa în care locuiam, nu îndrăzneam să le scoatem ; de aceea, ne aflam într-adevăr, în mare tristețe, pentru că nu mai puteam să le studiem noaptea și ziua, cum făceam mai înainte, pînă în ziua din anul trecut (303), în care le-am ascuns.

8. Guvernatorul a zis : «Surorile tale, pentru că nu s-au supus edictului și n-au jertfit (zeilor), potrivit celor poruncite, cu privire la ele și hotărîrii date, au fost arse prin foc. Tu, însă, fiindcă te-ai făcut vinovată chiar înainte de fugă și pentru ascunderea acestor cărți pierzătoare, să fii condamnată la moarte ca și ele, dar nu în același chip, ci poruncesc, ca mai întîi, fiind luată de paznicii acestei cetăți și de slujbașul public Zosim, să fii expusă goală într-o casă de desfrînare, primind de la palat doar o piine, iar paznicii să nu-ți îngăduie să pleci».

VI.

1. Intrînd, deci, paznicii orașului și slujbașul public Zosim, guvernatorul le-a zis : «Să știți că de mi se va aduce la cunoștință, după rînduială, că aceasta (Irina) a părăsit, fie chiar pentru o oră, locul acela, în care i s-a poruncit să stea, vi se va aplica cea mai mare pedeapsă ; iar scrierile în cuferele și lădițele Irinei, să fie arse în piață».

2. Potrivit acestei porunci a guvernatorului, luînd-o paznicii, au dus-o în locul acela public de desfrîu, dar, prin harul Sfîntului Duh, Care a ocrotit-o și a păzit-o curată pentru Dumnezeu, Stăpînul tuturor, nimeni n-a îndrăznit să se atingă de ea, sau să caute să-i spună nici măcar vreun cuvînt de rușine.

După aceasta, guvernatorul Dulcitus, stînd pe scaunul de judecată, chemînd din nou pe prea sfînta Irina, i-a zis : Încă mai stărui în nebunia ta ?

Irina i-a răspuns : Nu nebunie, ci cucernicie față de Dumnezeu.

3. Guvernatorul Dulcitus a zis : Chiar de la primul tău răspuns s-a arătat lămurit că nu te supui după cum se cuvine poruncii împăraților și încă și acum vād că stărui să rămîi în această nelegiuire. De aceea, vei primi pedeapsa meritată. Și cerînd o tăbliță, a scris pe ea hotărîrea următoare :

«Irina, pentru că n-a voit să se supună edictului împăraților și să jertfească zeilor, și încă mai practică, într-adevăr, religia creștină, am poruncit din cauza aceasta să fie arsă de vie, ca și cele două surori înaintea ei».

VII.

1. După ce guvernatorul a pronunțat această hotărîre, luînd-o soldații, au dus-o pe un oarecare loc înalt, unde mai înainte au fost martirizate surorile ei. Aprinzînd ei un rug mare, au poruncit să se urce ea însăși.

2. Iar Sfînta Irina, cîntînd psalmi și preamărind pe Dumnezeu, s-a aruncat singură în foc și astfel s-a săvîrșit.

A pătimit în timpul celui de al nouălea consulat al împăratului Dioclețian și al optulea al lui Maximian August (Galeriu), la calendele lui aprilie (1 aprilie 304), împărătînd în veci Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Facere 1, 1 = V, 2, 201.
12, 14 = I, 2, 197.
Ieșire 20, 11 = V, 2, 201
Psalmi 50, 8 = II, 2, 198.
Isaia 37, 16 = V, 2, 201.
42, 5 = 2, 201.
Amos 4, 13 = V, 2, 201.
II Macabei 7, 28 = V, 2, 201.
Matei 10, 23 = I, 2, 197.

Ioan 14, 27 = II, 3, 198.
Fapte 4, 24 = V, 2, 201.
14, 15 = V, 2, 201.
I Tesaloniceni 1, 8 = I, 2, 197.
4, 9 = I, 2, 197.
I Timotei 1, 5 = II, 3, 198.
I Petru 5, 4 = II, 4, 198.
Apocalipsa 10, 6 = V, 2, 201.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Act martiric, 192; 194; 195.
Acta sanctorum, 195.
Actul martiric al Sfințelor Agapi, Irina și Hiona, 195.
Agapi (Iubirea), martiră în Tesalonic, 192; 193; 194; II, 3, 198; III, 1, 3, 198; IV, 1, 4, 199—200; V, 1, 200.
Agaton, mărturisitor al credinței creștine în Tesalonic, 192; 193; 194; III, 1, 2, 3, 188; IV, 4, 200.
Amănunt, 193.
Amenințare, 193; IV, 3, 200.
Amin, VII, 2, 203.
An, ani, 195; V, 5, 7, 201—202.
Apostol, II, 3; 198.

Aprilie, 192; 195; 197; VII, 2, 203.
Aproapele, III, 3, 198.
Arătare, I, 1, 197.
Arderea cărților, 193.
Arderea surorilor, 193; 195.
Ardere de vii, 195.
Arhive creștine, 193.
Armata romană, III, 1, 198.
Artemius, grefier la tribunalul roman din Tesalonic, 192; III, 1, 198.
Ascundere, V, 8, 202.
Așteptare, I, 2, 197.
Augusti = împărați romani, IV, 4, 200.
Autor, 192.
Autoritățile romane, 193; 195; IV, 3, 200.
Avere, I, 2, 197.
Avraam, părintele, I, 2, 197.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră, arabă, la paragraf, iar ultima la pagină. Cifrele arabe între 192—196, se referă la paginile introducerii.

B

Bărbat, III, 6, 7, 199.
Beneficiar — un grad în armata romană, III, 1, 198.
Bibliotheca hagiographica Graeca, 195.
Bibliotheca hagiographica Latina, 195.
Biruință, I, 1, 197.
Botez, II, 2, 197.
Braeviarium Syriacum, 195.
Bunătăți cerești, I, 2, 197.

C

Calendele lui aprilie, 194; VII, 2, 203.
Capitală, 192.
Casandru, sergent roman în Tesalonic, purtând și titlul de beneficiar, 192; III, 1, 198.
Casă, V, 4, 7, 201, 202; casă de desfriu în Tesalonic, 194; V, 8, 202.
Casa, mărturisitoare a credinței creștine în Tesalonic, 192; 193; 194; III, 1, 4, 5, 198—199; IV, 4, 200.
Cauză, 194; IV, 3, 200; VI, 3, 203.
Călugărite, 194.
Cărți, 193; 194; cărți creștine, 193; V, 1, 4, 8, 200—202; cărți sfinte, 195.
Cer, 194; II, 4, 198; ceruri, 1, 3, 197; V, 2, 5, 201.
Cetate, I, 2, 197; V, 8, 202.
Cezar, cezari — împărați, 193; III, 2, 4, 198—199; IV, 1, 3, 4, 199—200; V, 2, 5, 201.
Chinuri, 192.
Chinul cel veșnic, V, 2, 201.
Chipurițe împăraților, 193.
Cinstitori zailor, 193; III, 2, 198; IV, 4, 200.
Ciudă, 195.
Claritate, 194.
Codice, 193; V, 1, 200.
Colină, 193.
Constantiu Chlor, împărat roman, 192; 193.
Consulat, VII, 2, 203.
Conștiință, III, 3, 198.
Continuare, 193.
Credință, 192; I, 2, 197; credința creștină, 193; 194; credința creștinilor, 193; IV, 4, 200; credință fierbinte, 195.
Creștin, -ni, 192; 193; 194; 195; III, 2, 7, 198; IV, 2, 3, 200; V, 1, 201.
Creștină, creștine, 192; III, 7, 199.
Creștinism, 195.
Cucernicie, VI, 2, 202.
Cufere, VI, 1, 202.
Cuget, IV, 1, 199.
Cugetare, III, 7, 199; IV, 200.
Cunoștință, VI, 1, 202.
Cumuna nemuririi, II, 1, 197.

Cumuna nevestejită a slavei, II, 4, 198.
Curăție, II, 2, 197.
Cuvîntul lui Dumnezeu, V, 2, 201.
Cuvîntul cel sfînt, II, 2, 198.
Cuvînt de rușine, 194; VI, 2, 202.

D

Darul Mîntuitorului și Dumnezeului nostru, II, 2, 198.
Dată, 194.
Demoni, I, 1, 197; III, 4, 198.
Desăvîrșire, II, 3, 198.
Diavol, II, 4, 198.
Dimitrie, împărat roman, 192; 193; 195; VII, 2, 203.
Distrugere, 195.
Divinitate, IV, 3, 200.
Document, -e, istorice, 195.
Domnul — Iisus Hristos, II, 1, 197.
Dragoste, I, 2, 197; II, 3, 198.
Duh, Sfîntul Duh, 194; I, 1, 197; VI, 2, VII, 2, 203.
Dulcitiu, guvernatorul provinciei romane Macedonia, 192; 193; 194; III, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 198—199; IV, 1, 2, 3, 199—200; V, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 200—202; VI, 1, 2, 3, 202; VII, 1, 203.
Dulcitiu, piesă în limba latină de Hrotswitha (Hrotsuita) de Grandersheim, 195.
Dumnezeu, 193; 194; I, 2, 197; II, 3, 4, 198; III, 3, 198; III, 6, 7, 199; V, 2, 5, 6, 201; VI, 2, 202; VII, 2, 203; Atotputernicul Dumnezeu, III, 7, 199; IV, 2, 200; V, 2, 3, 4, 6, 201; dragoste față de Dumnezeu, I, 2, 197; II, 3, 198; frica de Dumnezeu, III, 4, 199; Dumnezeul cel viu, III, 4, 199.
Dușmani, 193; V, 4, 201; -ni văzuți, I, 1, 197.

E

Edict, -e, de persecuție, 192; 193; 194; 195; IV, 3, 200; V, 5, 8, 201—202; VI, 3, 203.
Eutihia, mărturisitoare a credinței creștine în Tesalonic, 192; 193; 194; III, 1, 5, 6, 7, 198—199; IV, 4, 200.
Exil, 195.

F

Fapt, -te, 194; II, 4, 198; V, 1, 200.
Februarie, 192; 193; 194.
Femeie, femei, 193; I, 1, 197; Sfînte femei, I, 2, 197.
Filipa, mărturisitoare a credinței creștine în Tesalonic, 192; 193; 194; III, 1, 5, 198—199; IV, 4, 200.
Fiul cel Unul Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, IV, 2, 200.

Foc, 193; 194; I, 1, 197; II, 4, 198; IV, 4, 200; V, 1, 8, 200—202; VII, 2, 203; focul cel vremelnice, II, 4, 198.
Frică, III, 4, 199.
Fugă, V, 8, 202.

G

Galeriu, numit și Maximian Galeriu, împărat roman, 192; 193; 195; I, 2, 197; VII, 2, 203.
Ginere, 192.
Grefier, 192.
Grup, 192.
Guvernator, 192; 193; 194; 195; VI, 1, 202.

H

Har, I, 1, 197; II, 4, 198; VI, 2, 202.
Harul Sfântului Duh, 194; VI, 2, 202.
Hiona (cea albă ca zăpada), 192; 193; 194; II, 2, 198; III, 1, 4, 198—199; IV, 1, 2, 4, 200; V, 1, 200.
Hotărâre, IV, 1, 4, 199—200; V, 8, 202; VI, 3, 202; VII, 1, 203.
Hristos, Domnul Hristos, 192; 195.
Hroswitha (Hrotsuita) de Grandersheim (c. 935 — c. 973), cronicar latin medieval, p. 195.

I

Ianuarie, 192, 194.
Idoli, 192; III, 1, 2, 198; V, 2, 201.
Iertare, V, 2, 201.
Iisus Hristos — Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, I, 1, 197; II, 2, 198; IV, 2, 200; VII, 2, 203.
Imperiul roman, 195.
Illyric, prefectură administrativă a Imperiului roman, 195.
Informații, 192; 193; 195.
Inima, II, 3, 198.
Interogatoriu, 192.
Irina, (Pacea), martiră în Tesalonic, 192; 193; 194; 195; II, 3, 198; III, 1, 4, 198—199; IV, 4, 200; V, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 200—202; VI, 1, 2, 3, 202—203; VII, 2, 203.
Istorie, 195.
Iubirea, 192; II, 3, 198; iubirea frățească, I, 2, 197; iubirea de oameni V, 2, 201; -rea de atotputernicul Dumnezeu, V, 2, 201.

I

Împărat, -ți, 192; 193; 194; 195; I, 2, 197; III, 2, 4, 198—199; IV, 1, 2, 3, 199—200; V, 2, 5, 201; VI, 3, 202—203.
Înălțime, I, 3, 197; III, 1, 198; IV, 2, 200.

Închisoare, 193; III, 7, 199; IV, 4, 200; închisoarea din Tesalonic, 194.
Îngeri lui Dumnezeu, II, 4, 198.
Înștiințare, 193; III, 1, 198; IV, 3, 200.
Învățătură, IV, 2, 200; învățături evanghelice, I, 2, 197.

J

Jertfele idolilor, 192; III, 5, 199.
Judecare, 193.

L

Lădițe, VI, 1, 202.
Legea romană, 193.
Limba latină, 195.
Loc, I, 1, 2, 197; II, 1, 197; VI, 1, 2, 202; loc înalt în Tesalonic, 194; VII, 1, 203; loc d' desfrâu, VI, 2, 202.
Locuință, I, 2, 197.
Lucru, III, 5, 199.
Luminarea Botezului, II, 2, 197.
Lună (a anului); 192; luni, III, 6, 199.

M

Macedonia, provincie romană, 122; 194; Magistrat, II, 1, 197; II, 4, 198.
Manuscris, 193; IV, 2, 200.
Marea, V, 2, 201.
Martiriu, 192; 193.
Martiriul Sfințelor Agapi, Irina și Hiona, 192; 193; 194; 195; 197.
Martirologium Hieronymianum, 195.
Mantor ocular, 192.
Maximian Hercule, împărat roman, 192; 193.
Mântuitorul, I, 1, 197; II, 2, 198.
Moarte, 193; 195; II, 1, 197; V, 1, 3, 8, 200—202.
Mod, 195.
Mucenicie, 194; 197.
Munte, și, 194; I, 2, 3, 197; V, 3, 7, 201—202.
Musurillo, H., aghiograf, 194.

N

Neam, I, 2, 197.
Nebunie, 193; III, 2, 7, 198—199; IV, 2, 3, 200; V, 1, 200; VI, 2, 202.
Nelegiuire, VI, 3, 202.
Nemurire, II, 1, 197.
Noapte, V, 7, 202.
Numele cel nelegiuit al creștinilor, 193; IV, 3, 200.

O

Oastea demonilor, II, 4, 198.
Ochi, V, 1, 201.
Ofițer, de poliție, III, 1, 198.
Oameni, V, 2, 201.

Oraș, VI, 1, 202.
Oră, VI, 1, 202.

P

Pace, 192; II, 3, 198.
Pagini, 193; V, 1, 200.
Palat, V, 8, 202.
Patrie, I, 2, 197.
Pavel, apostol, I, 2, 197.
Paznici, V, 8, 202; VI, 1, 2, 202.
Pământ, V, 2, 201.
Părere, -ri, III, 3, 198.
Pedeapsă, -se, 195; IV, 3, 200; V, 1, 2, 201; VI, 1, 3, 202.
Pergamente, 193; V, 1, 200.
Persecuție, 192; 193; 195; I, 2, 197.
Persecutor, -ri, I, 2, 197; II, 1, 197; II, 4, 198.
Piață, VI, 1, 202.
Piine, V, 6, 8, 201—202.
Poruncă, -ci, 193; I, 2, 197; II, 1, 197; II, 3, 198; III, 2, 4, 7, 198—199; IV, 3, 4, 200; V, 2, 201; VI, 2, 3, 202.
Prevederi, 194; 195.
Pricină, V, 3, 201.
Primejdia morții, 193; 195; V, 2, 201; primejdii, 195.
Proces verbal; -se verbale, 192; 193; 194.
Profet, II, 2, 197.
Promulgare, 194.
Pronunțare, 193.
Provincie, 192; provinciile Illyricului, 195; provinciile de răsărit, 195.
Psalmi, 194; VII, 2, 203.

R

Răspuns, -uri, 192; VI, 3, 202.
Referință, 193.
Religia creștină, 194; VI, 3, 203.
Rînduială, III, 1, 198; VI, 1, 202.
Rug, VII, 1, 203.
Rugăciuni, I, 3, 197.

S

Satana, IV, 1, 199.
Scopul, V, 1, 200.
Scrieri, 193; IV, 2, 200; V, 1, 3, 7, 200—202; VI, 1, 202.
Scriș, 193; IV, 3, 200.
Scaun de judecată, 194; III, 1, 198; VI, 2, 202.
Sentință, 193; 194; sentință de condamnare, 194.
Sergent, 192.
Sfânt, -ți, I, 1, 197.
Sfârșit, 195; II, 3, 198.
Sinaxarul Constantinopolitan, 195.
Slavă, II, 4, 198; VII, 2, 203.

Slujbaş, -și, 194; IV, 3, 200; V, 8, 202; VI, 1, 202.
Slujitoare, III, 7, 199.
Soldați, 194; VII, 1, 203.
Statornicie, 193; 194.
Stăpîn, -ni, 193; 194; III, 1, 4, 198—199; IV, 1, 3, 4, 199—200; V, 5, 201; VI, 2, 202.
Suflet, I, 3, 197; III, 4, 199.
Surori, 192; 193; 194; 195; V, 1, 8, 201—202; V, 3, 203; VII, 1, 203.

S

Știre, 195.

T

Tablete, 193; V, 1, 200.
Tată, cu sens obișnuit, V, 6, 201.
Tatăl = Dumnezeu, VII, 2, 203.
Tăbliță, 193; 194; IV, 4, 200; VI, 3, 202.
Tărie, 194.
Teama de moarte, V, 1, 201.
Tesalonic, oraș, 192; 193; 194; 197; I, 2, 197.
Text, 192; 193; 194.
Timp, 193; 195; I, 1, 197; II, 4, 198; III, 7, 199; IV, 3, 4, 200; VII, 2, 203.
Tinere creștine, 192; 194.
Tinerețe, 193; IV, 4, 200.
Tînăr, -ri, 192; 194.
Trebuință, 197.
Tribunalul roman din Tesalonic, 192; 193.
Tristete, V, 47, 202.
Trup, I, 3, 197.

U

Uneltele demonilor, I, 1, 197.

V

Vechime, I, 1, 197.
Vechi vecilor, VII, 2, 203.
Vecini, V, 7, 202.
Viață, 192.
Viețuire, I, 1, 197.
Virtute, I, 2, 197.
Virstă, 193.
Voie, III, 7, 199.
Vrăjmași nevăzuți, I, 1, 197.

Z

Zăpadă, 192; II, 2, 197—198.
Zeu, zei, 192; 193; II, 4, 198; III, 2, 198; V, 2, 8, 201—202; VI, 3, 203.
Zi, zile, 193; 194; V, 1, 3, 7, 200—201.
Zosim, slujbaş public în Tesalonic, 194; V, 8, 202; VI, 1, 202.

MARTIRIUL SFÎNTULUI IRINEU, EPISCOP DE SIRMIIUM

(† 6 aprilie 304)

INTRODUCERE

La începutul secolului al IV-lea, apare la Sirmium (azi Mitrovița, în R.S.F. Jugoslavia), reședința provinciei Pannonia Inferior (Secunda) și capitala prefecturii Illyricului, un episcop cu numele de Irineu, care a murit ca martir la 6 aprilie 304, în greaua persecuție dezlănțuită contra creștinilor de împăratul Dioclețian (284—305) și de gine-rele său, C. Galerius Maximianus (292—311), de origine daco-roman. Mama lui Galeriu, numită Romula, născută probabil în cetatea Romula din Dacia Malvensis (Inferior), azi localitatea Reșca din Oltenia, s-a refugiat din cauza atacurilor carpilor și dacilor în sudul Dunării, pe teritoriul Imperiului roman, unde, în cinstea ei, Galeriu numi un oraș din Dacia Ripensis, cu numele de Romulianum, situat la vărsarea Timocului în Dunăre, lângă Bononia (Vidin). Ea era o adoratoare fanatică a zeilor și a transmis ura ei contra creștinismului și fiului ei Galeriu¹. Cezarul Galeriu și-a stabilit de la 21 mai 295 reședința sa imperială la Sirmium și conducea de aici Praefectura Illyrici².

Nu cunoaștem dacă Sfântul Irineu a fost primul episcop al Bisericii de Sirmium până în 304, sau dacă înaintea lui au mai păstorit la Sirmium și alți episcopi.

1. Lactantius, *De mortibus persecutorum*, IX, X, XXIII, ed. S. Brandt et G. Laubmann, în *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, t. XXVI., Vindobonae, 1893, p. 183, 185, 199; H. Grégoire, *Notes Epigraphiques*, în «Byzantion», t. VIII (1933), p. 55; H. Grégoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Marcq, *Les persécutions dans l'Empire romain*, în «Mémoires de l'Académie royale de Belgique», Classe de Lettres 56, Bruxelles, 1964, nr. 5, p. 76.

2. Jacques Zeiller, *Sur l'ancien évêché de Sirmium*, în «Orientalia Christiana Periodica», XIII (1947), nr. 3—4, p. 670; Idem, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 5—6, 14; A. Lippold-E. Kirsten, *Donau-provinzen*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 154—155; W. Ensslin, *Maximianus Galerius*, în A. Pauly—G. Wissowa—W. Kroll, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, XIV, Stuttgart, 1930, col. 250; W. Seston, *Dioclétien et la tétrarchie*, Paris, 1946, p. 244; I. I. Russu, *Dacia și Pannonia Inferior*, București, 1973.

În urma celor patru edicte de persecuție contra creștinilor, trei în 303 și al patrulea în ianuarie-februarie 304, date de cei doi Auguști, Dioclețian (284—305) și Maximian Hercule (286—305) și de cei doi Cezari ai lor, Galeriu și Constanțiu Chlor (292—306), a început în provinciile dunărene ale Illyricului, unde creștinii erau numeroși, cea mai grea persecuție cunoscută până atunci în Imperiul roman.

Actul martiric al Sfântului Irineu ni s-a transmis în limba latină în forma lui originală aproape cuvânt cu cuvânt, după procesul său verbal de judecată de la grefa tribunalului roman din Sirmium, făcută de guvernatorul (*praeses*) provinciei Pannonia Inferior (*Secunda*), numit Probus, cel care la 26 martie 304 a condamnat la moarte pe preotul Montanus și pe soția lui Maxima, din Singidunum (Belgrad).

Doar introducerea și încheierea sînt adăugate de un autor creștin necunoscut, martor ocular al martiriului Sfântului Irineu. Acest fapt l-a făcut pe Jacques Zeiller, cel mai bun cunoscător al istoriei provinciilor creștine sud și nord-dunărene, să afirme că actul martiric al Sfântului Irineu «este unul dintre cele mai sobre și mai bune pe care le posedăm»³.

Acest act martiric are o mare valoare istorică, atât pentru istoria pătrunderii creștinismului în provinciile dunărene ale Imperiului roman, cît și pentru limba latină creștină vorbită și folosită în aceste provincii. Este primul model de limbă latină creștină în provinciile dunărene, deci și la nord de Dunăre, în Dacia Carpatică.

Din actul martiric al Sfântului Irineu de Sirmium, aflăm că el era episcopul Bisericii de Sirmium, că era căsătorit și tată de copii în vîrstă fragedă. Era, deci, un episcop tînr. După cum se cunoaște, în primele trei secole creștine, pînă la sinodul I ecumenic de la Niceea din 325, episcopii puteau să fie căsătoriți sau necăsătoriți, la libera lor alegere, după modelul Sfinților Apostoli, dintre care Petru și Filip au fost căsătoriți.

Pentru credința sa în Hristos, Sfântul Irineu a fost arestat din ordinul lui Probus, guvernatorul provinciei romane Pannonia Inferior și judecat la tribunalul din cetatea Sirmium. Cu toate chinurile îndurate pentru statornicia sa în credința lui Hristos, el a refuzat să tîmîieze statuile împăraților romani Dioclețian și Galeriu și să aducă sacrificii zeilor, spunînd guvernatorului Probus: «Jertfesc prin buna mărturisire a credinței mele Dumnezeuului meu, căruia l-am jertfit totdeauna»⁴. Guvernatorul a poruncit să fie chinuit. Venind pîrinții lui, și văzînd că el este chinuit,

3. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. III.

4. Martiriul Sf. Irineu, episcop de Sirmium, II, 4., ed. H. Musurillo, *The Acts of the Christians martyrs*, Introduction, texts and translations, Oxford, 1979, p. 294.

îl rugau să jertfească zeilor. Iar copiii, îmbrățișându-i picioarele, îl rugau : «Ai milă de tine și de noi, tată» ⁵.

După primele chinuri, a fost din nou muncit și mai grav, pentru că guvernatorul Probus aștepta mai curînd apostazia lui de la credința creștină, decît să-l pedepsească cu moartea, făcîndu-l martir. În acest scop el a recurs și la mijloace sentimentale, înduioșătoare, aducînd în sala de judecată soția, copiii, rudele și pe prietenii Sfîntului Irineu, care plîngeau pentru tinerețea lui, poruncindu-le să-l roage să sacrifice zeilor, pentru a scăpa astfel cu viață ; aceștia cu toții îi strigau : «Fie-ți milă de floarea tinereții tale» ⁶.

Dar Sfîntul Irineu a rezistat cu răbdare și curaj atît la ademenirile și amenințările guvernatorului Probus, cît și la lacrimile, vaietele și rugămințile soției, copiilor, rudeniilor și cunoscuților.

După multe și felurite chinuri, Probus a poruncit ca Sfîntul Irineu să fie dus din nou la închisoare. Dar, după oarecare timp, stînd guvernatorul Probus, la miezul nopții, pe scaunul de judecată, l-a adus din nou pe Sfîntul Irineu și i-a poruncit să sacrifice zeilor. Dar el a refuzat din nou.

Aducîndu-și Probus aminte că în ședința trecută soția și copiii Sfîntului Irineu plîngeau pentru tinerețea lui, l-a îndemnat să jertfească măcar pentru lacrimile lor. Dar el a răspuns : «Este o învățătură a Domnului meu Iisus Hristos, care spune : «cel ce iubește pe tată ori pe mamă, ori pe soție sau pe fii sau pe frați mai mult decît pe Mine, nu-Mi este Mie vrednic» ⁷. Iar în ce privește grija părintească față de copii, Sfîntul Irineu i-a răspuns lui Probus astfel : «Copiii mei au același Dumnezeu pe care-L am și eu, care poate să-i mîntuie» ⁸.

În cele din urmă, guvernatorul Probus, mînios că nu-l poate convinge să renege pe Hristos, a ordonat ca Sfîntului Irineu să i se taie capul cu sabia, iar după aceea trupul său să fie aruncat în rîul Sava, un afluent al Dunării.

Înainte de executarea pedepsei, Sfîntul episcop Irineu de Sirmium, a rostit această rugăciune : «Îți mulțumesc, Doamne Iisuse Hristoase, Care, prin felurite pedepse și chinuri, mi-ai dat tărie și m-ai socotit vrednic să mă fac părtaș mării Tale celei veșnice» ⁹.

Ajungînd pe podul Basent de peste rîul Sava, cu puțin înainte de a fi tăiat cu sabia și aruncat în apă, s-a rugat astfel lui Dumnezeu : «Doam-

5. Ibidem, III, 1, ed. cit., p. 296.

6. Ibidem, III, 2, ed. cit., p. 296.

7. Mt. 10, 33. Martiriul Sf. Irineu de Sirmium, IV, 6, ed. cit., p. 296.

8. Martiriul Sf. Irineu de Sirmium, IV, 8, ed. cit., p. 298.

9. Ibidem, V, 2, ed. cit., p. 298.

ne, Iisuse Hristoase, Care ai binevoit să pătimești pentru mântuirea lumii, fă să se deschidă cerurile Tale, ca îngerii să primească sufletul slujitorului Tău Irineu, cel ce moare pentru numele Tău și pentru poporul Tău, care se înmulțește în Biserica universală de la Sirmium. Îți cer și mă rog milostivirii Tale să mă primești și pe mine și să binevoiești a-i întări pe aceștia în credința Ta»¹⁰.

*Sfântul Irineu, episcopul cetății Sirmium, a pățimit mucenicia pentru Hristos în ziua a opta înaintea idelor lui aprilie, adică la 6 aprilie 304, sub împărații Dioclețian și Galeriu, fiind condamnat la moarte prin sabie din ordinul lui Probus, guvernatorul Pannoniei Inferior (Secunda)*¹¹.

Martirologiul Ieronimian, vol. I, pars prior, menționează, de asemenea, martiriul Sfântului Irineu de Sirmium, ca și actul său martiric, la 6 aprilie 304¹². Tot așa Breviarium Syriacum¹³. Dar, în Martyrologium Hieronymianum, t. II, pars posterior, data martiriului Sfântului Irineu de Sirmium și în Acta Sanctorum¹⁴ e pusă la 26 aprilie¹⁵, ceea ce este greșit.

Sinaxarul Bisericii de Constantinopol pune sărbătoarea Sfântului Irineu de Sirmium la 23 august, în aceeași zi cu a Sfântului Irineu de Lugdunum († 202)¹⁶, azi Lyon, în Franța. Bibliotheca hagiographica Graeca o pune la 26 martie și 23 august¹⁷, iar Bibliotheca hagiographica Latina, la 25 martie¹⁸.

Noi rămânem la data de 6 aprilie pe care o considerăm cea istorică, fiind indicată de textul Martiriului Sfântului Irineu de Sirmium.

Martiriul Sfântului Irineu de Sirmium este cel mai vechi act martiric în limba latină din provinciile dunărene ale Imperiului roman și de aceea valoarea lui istorică și filologică e foarte mare pentru cunoașterea simbiozei daco-geto-romane de la sudul și nordul Dunării.

«Documentul, afirmă J. Zeiller, are toate semnele vechimii. Istorisire de alură gravă, nici o exagerare sau notă falsă în scurtele dialoguri dintre Irineu și Probus, nici o descriere exagerată a chinurilor, nici o stînjnire din partea povestitorului de a face să vorbească pe soția și

10. Ibidem, V, 4, ed. cit., p. 298 și 300.

11. Ibidem, VI, ed. cit., p. 300.

12. Martyrologium Hieronymianum, t. II, pars prior, ed. J. B. De Rossi — L. Duchesne, Bruxelles, 1894, p. 40.

13. Breviarium Syriacum, ibidem, II, 1, p. LV

14. De S. Iraeneo episcopo et martyre Sirmii in Pannonia, în Acta Sanctorum, t. IX, Martii, tomus III, Parisiis et Romae, 1865, p. 554—556.

15. Ed. H. Delehaye — H. Quentin, Bruxellis, 1931, p. 176.

16. Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 917.

17. Ed. Fr. Halkin, t. II, 3-e éd., Bruxellis, 1957, p. 41, nr. 948—951 b.

18. Ed. Socii Bolyandiani, t. I, ed. 2-e, Bruxellis, 1949, p. 662, nr. 4466. Vezi și B. Latyșev, Monologii anonymi byzantini... quae supersunt, t. I, Petropoli, 1911, p. 281—283; t. II, Petropoli, 1912, p. 310—311.

copiii episcopului, nici o aluzie la fapte posterioare persecuțiilor. Impresia care se degajă din lectura Actului martiric al Sfântului Irineu este aceea a unei compuneri primare, provenind direct din registrele publice ale grefei tribunalului sau din spusele martorilor oculari»¹⁹.

Amănuntele exacte, proaspete și vii, culese de autorul necunoscut al Actului martiric al Sfântului Irineu de Sirmium, după procesul său verbal de judecată în limba latină, de le grefa tribunalului din Sirmium, probabil un martor ocular, ne lasă să înțelegem că el l-a compus la scurt timp după moartea martirică a Sfântului Irineu, întâmplată la 6 aprilie 304, adăugînd doar începutul și partea finală, în care ni se indică ziua martiriului său.

Acest fapt l-a făcut pe istoricul francez J. Zeiller să afirme că Actul martiric al Sfântului Irineu, «este unul din cele mai bine garantate dintre acelea care se păstrează din persecuția lui Dioclețian în Illyricum, iar noi apreciem, datorită circumstanțelor care l-au însoțit și renumelui postum al martirului, locul pe care-l deținea întîistătătorul Bisericii de Sirmium în cetatea sa episcopală, precum și locul pe care l-a păstrat el apoi, în istoria bisericească a regiunii danubiene»²⁰.

Sfîntul Irineu de Sirmium este menționat și în Actul martiric al Sfîntului Pollion, lectorul bisericii din Cibalae (Vinkovți, în R. S. F. Jugoslavlia), martirizat la 28 aprilie 304²¹, deci la puțin timp în urma Sfîntului Irineu.

O scurtă însemnare biografică despre Sfîntul Irineu de Sirmium ni s-a păstrat, de asemenea, și în Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae în ziua de 23 august, adică în aceeași zi cu Sfîntul Irineu, episcopul Lugdunului († 202), azi Lyon în Franța, în care se istorisește următoarele :

«Lupta Sfîntului martir Irineu, episcopul Sirmiului (Mitrovița). Acest sfînt a trăit pe timpul împărăției lui Dioclețian (284—305). Și, fiind prins, a fost dus din Sirmium în Pannonia și a fost înfățișat guvernatorului Probus, mărturisind și predicînd credința în Hristos, adevăratul Dumnezeu. Pentru aceasta, a fost pus la închisoare și, fiind scos, a fost biciuit,

19. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 80.

20. *Ibidem*, p. 81.

21. Martiriul Sf. Pollion, în *Acta Sanctorum Aprilis*, t. III (12), Parisiis et Romae, 1866, p. 572—573; Th. Ruinart, *Acta martyrum sincera*, Ratisbonae, 1859, p. 435—436; *Martyrologium Hieronymianum*, ed. J. B. De Rossi et L. Duchesne, t. II, pars prior, p. 49; ed. H. Delehaye et H. Quentin, t. II, pars. posterior, p. 211, nr. 19; *Bibliotheca hagiographica Latina*, t. II, Bruxellis, 1949, p. 160, nr. 6869; Vezi studiul: Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfîntul Irineu, episcop de Sirmium*, în «Studii Teologice» XXVII (1975) nr. 3—4, p. 208, nota 9.

iar după aceasta, primind condamnarea, i s-a tălat capul cu sabia și a fost aruncat în râul Sava. Astfel s-a săvârșit mucenicia lui» ²².

Textul citat prezintă, însă, o mică informație eronată, când spune că Sfântul Irineu «a fost adus din Sirmium în Panonia», deoarece se știe că cetatea Sirmium era atunci metropola politică și bisericească a provinciei romane Pannonia Inferior, deci se afla chiar pe teritoriul provinciei Pannonia.

Pentru termenii care constituie pînă azi fondul principal al limbii române, sînt foarte interesante cuvintele latine creștine, folosite în textul Martiriului Sfântului Irineu de Sirmium, care circulau în toate provinciile dunărene ale Imperiului roman, dintre care semnalăm :

22. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Propylaeum ad *Acta Sanctorum Novembris*, ed. H. Delehay, Bruxellis, 1902, col. 917; Pr. prof. I. Rămureanu, art. cit., p. 210.

Studii : D. Farlati — J. Coleti, *Illyricum sacrum*, t. I, Venetiis, 1741, p. 240 ș.u., t. VII, Venetiis, 1819, p. 454 ș.u.; St. Salagius, *De statu Ecclesiae Pannonicae*, Quinque-Ecclesiis, 1777, p. 8—32; Pius Bonifacius Gams, *Series episcopum Ecclesiae Catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo*, Ratisbonae, 1886, p. 378; A. G. Hamman, *Les martyrs de la Grande Persécution (304—311)*, Paris, 1979; P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, Paris, 1974, p. 518—524 și 554—556; Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfântul Irineu, episcop de Sirmium*, în «*Studii teologice*», XXVII (1975), nr. 3—4, p. 204—212; Idem, *Sinoadele de la Sirmium dintre anii 348 și 358*, în «*Studii Teologice*», XV (1963), nr. 5—6, p. 268; A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*, Oxford, 1963; A. Mócsy, *Pannonia*, în A. Pauly-G. Wissowa, W. Kroll, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, Suppl. 9 (1962), p. 751—752; Pavel Oliva, *Pannonia and the Onset of Crisis in the Roman Empire*, English translation by Iris Urwin, Baha, 1962; B. Saria, *Die Christianisierung des Donauraumes*, în *Völker und Kulturen Südosteuropas*, München, 1959, p. 18—22; A. Lippold — E. Kirsten, *Donauprovinzen*, în «*Reallexikon für Antike und Christentum*», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 167—169; J. Vogt, *Christenverfolgung*, în *Reallexikon cit.*, Band II, Stuttgart, 1958, col. 1198; W. Seston, *Diocletianus*, în *Reallexikon cit.*, Band III, Stuttgart, 1957, col. 1036—1052; M. Pavan, *La provincia romana della Pannonia Superior*, în *Atti della Accademia Nazionale dei Lincei... Memorie Anno CCCLII (1955)*, Serie VIII, vol. VI, fasc. 5, Roma, 1955, p. 374—556; Edith B. Thomas, *Über die römische Provinz Pannonien*, în «*Das Altertum*», II (1956), p. 107—119; G. Riciotti, «*La era dei martiri. Il cristianesimo da Diocletiano a Costantino*», Roma, 1953; W. Ensslin, *Valerius Diocletianus*, în A. Pauly-G. Wissowa-W. Kroll, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Zweite Reihe, 14 Halbband, VII A, 2, Stuttgart, 1948, col. 2438—2448; Tibor Nagy, *Die Geschichte des Christentums in Pannonien bis zu den Zusammenbruch des römischen Grenzschutzes*, Budapest, 1939, în limba maghiară, cu un rezumat în limba germană; J. Zeiller, *Sur l'ancien évêché de Sirmium*, în «*Orientalia Christiana Periodica*», XIII (1947), nr. 3—4, p. 670 ș.u.; Idem, *L'expansion du christianisme dans la péninsule des Balkans du I-er au V-e siècle*, în «*Revue internationale des Etudes Balcaniques*» (Belgrade), I, (1934—1935), t. II, p. 414—419; Idem, *Les origines chrétiennes...*, p. 79—81; A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche*, Band I, (Texte und Untersuchungen 50), Leipzig, 1937, p. 680, la 22 august, p. 685 și 697, la 23 august; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la fin du 2-e siècle à la paix constantinienne*, Tome 2 de *l'Histoire de l'Eglise de Aug. Flèche et V. Martin*, Paris, 1935, p. 468; H. Delehay, *Les origines du culte des martyrs*, 2-e éd., Bruxelles, 1933, p. 256; Furio Lenzi, *Introduzione del cristianesimo nell'Iliria*, Firenze, 1908; Paul Allard, *La persécution de Dioclétien*, t. I, 3-e éd., Paris, 1908, p. 290—294; Lemaire de Tillemont, *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique de six premiers siècles*, t. V, Paris, 1702, p. 250—256; t. V, 1, Bruxelles, 1707, p. 116—123.

amen (*amin*); adorare (*a adora pe Dumnezeu*), aeterna (*eternă*), pus în legătură cu vita aeterna (*viață eternă*); angelus (*înger*), cuvînt de origine greacă, intrat în limba română prin limba latină; caelum (*cer*); Christus (*Christos* și *Crist*). Scrierea Hristos în limba română este o influență tîrzie a limbii grecești, căci credincioșii români rostesc pînă azi *Cristos* și *Crist*; Jesus Christus (*Iisus Hristos*); christianus (*creștin*); civitas (*cetate*). În lucrarea *Fericitului Augustin* († 430) *De civitate Dei* se întîlnesc frecvent expresiile: civitas terrena (*cetate pămîntească*), civitas Dei (*cetatea lui Dumnezeu*) și civitas coelestis (*cetate cerească*); colere, din care s-a format termenul cultus (*cult, adică închinare datorată lui Dumnezeu*); confessio (*confesiune, mărturisire*); Deus (*zeu, Dumnezeu*), Dominus (*Domnul*); Dominus Deus (*Domnul Dumnezeu, Dumnezeu*); demonius (*demon*); dignus (*demn, echivalent al termenului slav vrednic*); divinus (*divin*); episcopus (*episcop*), termen de origine greacă, intrat în limba română prin intermediul limbii latine; filius (*fiu, Fiul lui Dumnezeu*); frater, folosit atît ca rudenie fizică cît și ca rudenie spirituală; homo, -nis (*om*); martyr (*martir*), termen de origine greacă, intrat în limba română prin limba latină; mater (*mamă*); mors, -tis; ac. mortem (*moarte*); negare și denegare (*a nega*), în expresia negare Deum (*a nega pe Dumnezeu*); nomen (*nume*), ca în în nomine Patris (*În numele Tatălui*); parens, -tis, ac. parentem (*părinte*), ca rudenie fizică și spirituală; pater (*tată*); particeps (*părtaş*), de la verbul participare (*a participa, a lua parte*); passio, -onis, ac. passionem (*pasiune*), în sensul de suferință, patimă, chin; persecutio (*persecuție*); praeceptum (*precept, poruncă, învățătură*); promissio, -onis, ac. promissionem (*promisiune*); sacrificare (*a sacrifica*); saeculum (*secol*); salus, -tus (*salvare, mîntuire*); salvare (*a salva, a mîntui*); sanctus, -i (*s(f)înt*); servus (*serv*); spiritus (*spirit*); vestimentum (*vest-mînt, veșmînt*); vita aeterna (*viața eternă, veșnică*)²³.

23. Pr. prof. I. Rămureanu, art. cit., p. 210—211. În studiul D-lui H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman*, București, 1960, nu s-a folosit și textul latin al martiriului Sfîntului Irineu de Sirmium ca izvor pentru limba latină din provinciile dunărene. Pentru cuvintele latine cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române, care sînt dintre cele mai vechi, păstrate pînă azi, vezi: Prof. Acad. Al. Graur, *Fondul principal, al limbii române*, București, 1957, p. 1—106; Idem, *Încercări asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, 1954, p. 30—183; C-tin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, t. I, București, 1974, p. 143—146; C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973, p. 116—119; *Istoria limbii române*, t. II, edit. Academiei R. S. România, București, 1969, p. 170—171; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, T. I. *Limba latină*, București, 1968, p. 77—199; Pr. prof. Ion Ionescu, *Privire asupra cuvintelor cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române*, în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), nr. 6—7, p. 343—359; M. Macrea, *Contribuții la studiul fondului principal de cuvinte al limbii române*, în «Studii și cercetări lingvistice», V, (București, 1954), nr. 1—2, p. 7—18; V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 85—143; 223.

Cultul Sfântului Irineu de Sirmium s-a menținut în această cetate multe secole. Teofilact de Ohrida, arhiepiscopul Bulgariei († 1108), istorisește călătoria unui creștin bulgar, care a mers în pelerinaj la toate locurile unde Sfinții fac minuni și îndeosebi «a vizitat și locul unde se află Sfântul Irineu, mult lăudat și el prin minuni» ἐπεζήτησε δὲ καὶ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον πολὺν καὶ αὐτὸν ᾄδόμενον ἐν τοῖς θαύμασιν²⁴.

*
* *
*

Am folosit la traducerea din latinește a textului Martiriului Sfântului Irineu de Sirmium ediția lui H. Musurillo, op. cit., 294—301, text latin cu traducere engleză; precum și edițiile R. Knopf-G. Krüger — G. Ruhbach, op. cit., p. 103—105, text latin; D. Ruiz Bueno, *Actas de los martires*, Madrid, 1962, p. 1024—1031. De S. Irenaeo episcopo et martyre Sirmii in Pannonia, în *Acta Sanctorum*, t. IX, Martii, tomus III, Parisiis et Romae, 1865, p. 544—555, la 26 aprilie, text latin; Th. Ruinart, *Acta primorum martyrum sincera et selecta* (6 aprilie), Ratisbonae, 1859, p. 432—434, text latin.

Am folosit, de asemenea, traducerile: A. Hamman, op. cit., p. 252—256, traducere italiană; Ildefonso Clerici, op. cit., p. 309—313; P. Hanozin, op. cit., p. 219—223, traducere franceză; H. Leclercq, *Les martyres*, t. II, Paris, 1903, p. 219—222, 25 mars, traducere franceză; Paul Allard, *La persécution de Dioclétien*, t. I, 3-e éd., Paris, 1908, p. 290—294 ne dă în rezumat părțile principale ale actului martiric al Sfântului Irineu de Sirmium.

Singura traducere în limba română este traducerea noastră, publicată în studiul: Pr. prof. I. Rămureanu, Sfântul Irineu episcop de Sirmium, în «*Studii teologice*», XXVII (1975), nr. 3—4, p. 206—208, pe care o reproducem din nou, după edițiile indicate, cu unele mici schimbări.

Avînd în vedere că textul latin al Martiriului Sfântului Irineu de Sirmium este cel mai vechi document istoric de limbă latină creștină folosită la începutul secolului al III-lea în provinciile dunărene ale Imperiului roman, precum și în Dacia Carpatică, și prezintă o deosebită importanță și valoare pentru cunoașterea fondului principal de cuvinte latine creștine din limba română, redăm textul și în latinește, după ediția lui H. Musurillo, op. cit., p. 294—301, după care urmează traducerea în românește.

24. Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei, († 1108), *Historia martyrii XV martyrum*, 54, P.G., CXXVI, col. 220 A; *Bibliotheca hagiographica Graeca*, t. II, 3-e éd., Bruxelles, 1957, p. 96, nr. 1198; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, p. 81; H. Delehaye, *Les origines du culte des martyrs*, 2-e éd., Bruxelles, 1933, p. 256.

PASSIO SANCTI IRENAEI EPISCOPI SIRMIENSIS

I.

1. Cum esset persecutio sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, quando diversis agonibus concertantes Christiani, a tyrannis illata supplicia devota Deo mente suscipientes, praemiis se perpetuis participes efficiebant. 2. Quod et factum est circa famulum Dei Irenaeum episcopum urbis Sirmiensem. cuius iam nunc vobis certament pandam victoriamque ostendam; qui pro modestia sua ingenita et timore divino, cui operibus rectis inserviebat, dignus nominis sui inventus est.

II.

1. Comprehensus itaque oblatus est Probo praesidi Pannoniae. Probus praeses dixit ad eum: Obtemperans praeceptis divinis sacrificandiis. Irenaeus episcopus respondit: *Qui diis et non Deo sacrificat eradicitur*¹. 2. Probus praeses dixit: Clementissimi principes iusserunt aut sacrificare aut tormentis succumbere debere. Irenaeus respondit: Mihi praeceptum est tormenta magis suscipere quam Deum denegans daemoniis sacrificare. 3. Probus praeses dixit: Aut sacrificare aut faciam te torqueri. Irenaeus respondit: Gaudeo si feceris ut domini mei passionibus particeps inveniar.

4. Probus praeses iussit eum vexari, cumque acerbissime vexaretur, dixit ad eum praeses: Qui dicis, Irenae? Sacrifica. Irenaeus respondit: Sacrifico per bonam confessionem Deo meo, cui semper sacrificavi.

III.

1. Advenientes vero parentes eius, videntes eum torqueri precabantur eum. hinc pueri pedes eius amplectentes dicebant: Miserere tui et nostri, pater. inde uxores lugentes vultum et aetatem eius precabantur. 2. parentum vero omnium luctus et fletus erat super eum, dome-

1. Ies. 22, 20.

sticorum gemitus, vicinorum ululatus et lamentatio amicorum, qui omnes clamantes ad eum dicebant: Tenerae adolescentiae tuae miserere. 3. sed, ut dictum est, meliore cupiditate detentus, sententiam domini ante oculos habens, quae dixit, *Si quis me negaverit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui in caelis est*², omnes ergo despiciens nulli eorum respondit, festinabat enim ad supernae spem vocationis pervenire. 4. Probus praeses dixit: Quid dicis? flectere horum lacrymis ab insania tua et consulens adolescentiae tuae sacrificia. Irenaeus respondit: Consulo mihi in perpetuum si non sacrificavero. 5. Probus iussit eum recipi in custodiam carceris, plurimis vero diebus ibidem clausus diversis poenis est affectus.

IV.

1. Quodam autem tempore media nocte, residente pro tribunali praeside Probo, introductus est iterum beatissimus martyr Irenaeus. 2. Probus dixit ad eum: Iam sacrificia, Irenaeae, lucrans poenas. Irenaeus respondit: Fac quod iussum est, hoc a me non exspectes. 3. Probus indignatus eum fustibus caedi praecepit. Irenaeus respondit: Deum habeo quem a prima aetate colere didici, ipsum adoro qui me confortat in omnibus, cui etiam et sacrifico, deos vero manu factos adorare non possum. 4. Probus dixit: Lucrare mortem, iam tibi sufficiant quae tolerasti tormenta. Irenaeus respondit: Lucror continuo mortem quando per eas quas mihi putas inferre poenas, quas ego non sentio, propter Deum accipio vitam aeternam. 5. Probus dixit: Uxorem habes? Irenaeus respondit: Non habeo. Probus dixit: Filios habes? Irenaeus respondit: Non habeo. Probus dixit: Parentes habes? Irenaeus respondit: Non habeo. 6. Probus dixit: Et qui fuerunt illi qui praeterita flebant sessione? Irenaeus respondit: Praeceptum est domini mei Iesu Christi dicentis: *Qui diligit patrem aut matrem aut uxorem aut filios aut fratres aut parentes super me, non est me dignus*³. 7. Itaque ad Deum in caelum adspiciens et ad eius promissiones intendens, omnia despiciens nullum parentem absque eo se nosse atque habere fatebatur. 8. Probus dixit: Vel propter filios sacrificia. Irenaeus respondit: Filii mei Deum habent quem et ego, qui potest illos salvare, tu autem fac quod tibi praeceptum est. 9. Probus dixit: Consule tibi, iuvenis, immola ut non te cruciatibus impendam. Irenaeus respondit: Fac quod vis, iam nunc videbis quantam mihi dominus Iesus Christus dabit tolerantiam adversus tuas insidias. 10. Probus dixit: Dabo in te sententiam. Irenaeus respondit: Gratulor si feceris. 11. Probus data sententia dixit: Irenaeum inobedi-

2. Mt. 10, 33.

3. Mt. 10, 37.

entem praeceptis regalibus in fluvium praecipitari iubeo. 12. Irenaeus respondit: Multifarias minas tuas et tormenta plurima exspectabam, ut etiam post haec me ferro subiiceres. Tu autem nihil horum intulisti. unde hoc facias oro, ut cognoscas quemadmodum Christiani propter fidem, que est in Deo, mortem contemnere consueverunt.

V.

1. Iratus itaque Probus super fiduciam beatissimi viri, iussit eum etiam gladio percuti. 2. Sanctus vero Dei martyr, tamquam secundam palman accipiens, Deo gratias agebat dicens: Tibi gratias ago, domine Iesu Christe, qui mihi per varias poenas et tormenta donas tolerantiam et aeternae gloriae me participem efficere dignatus es. 3. Et cum venisset ad pontem qui vocatur Basentis, exspolians se vestimenta sua et extendens manus in caelum oravit dicens: 4. Domine Iesu Christe, qui pro mundi salute pati dignatus es, pateant caeli tui, ut suscipiant angeli spiritum servi tui Irenaei, qui propter nomen tuum et plebem tuam productam de ecclesia tua catholica Sirmiensem haec patior. 5. Te peto, tuamque deprecor misericordiam, ut et me suscipere et hos in fide tua confirmare digneris. 6. Sic itaque percussus gladio a ministris projectus est in fluvium Savi.

VI.

Martyrizatus est famulus Dei sanctus Irenaeus episcopus civitatis Sirmiensem die VIII idus aprilis sub Diocletiano imperatore, agente Probo praeside, regnante domino nostro Iesu Christo, cui est gloria in saecula saeculorum, amen.

MARTIRIUL SFÎNTULUI IRINEU DE SIRMIIUM

(† 6 aprilie 304)

I.

1. În timpul persecuției împăraților Dioclețian (284—305) și Maximian (e vorba de C. Galerius Maximianus (292—311), creștinii, luptându-se prin felurite munci, îndurînd chinurile impuse de tiranii împărați cu inima încredințată lui Dumnezeu, se făceau părtași la răsplătirile Sale cele veșnice.

2. Acest fapt s-a întîmplat și cu slujitorul lui Dumnezeu, Irineu, episcopul cetății Sirmium, a cărui luptă și biruință am s-o arăt și istorisesc îndată. Pentru smerenia lui curată și teama de Dumnezeu, Căruia îi servea prin fapte bune, el s-a făcut vrednic de numele său¹ (în limba greacă Irineu înseamnă cel «pașnic» de la cuvîntul εἰρήνη (pace)).

II.

1. Așadar, fiind prins Irineu, a fost adus în fața lui Probus, guvernatorul provinciei Panonia.

Guvernatorul Probus i-a zis : Supunîndu-te poruncilor împărătești, jertfește zeilor.

Episcopul Irineu a răspuns : Cel ce jertfește zeilor și nu lui Dumnezeu va fi șters din numărul celor aleși¹.

2. Guvernatorul Probus a zis : Prea îndurătorii împărați au poruncit că trebuie să jertfești sau să mori prin chinuri. Irineu a răspuns : Mi s-a poruncit să primesc mai degrabă chinurile decît să sacrific demonilor, negînd pe Dumnezeu.

3. Guvernatorul Probus a zis : Sau jertfești sau voi porunci să fii chinuit. Irineu a răspuns : Mă bucur, de vei face-o, ca să fiu și eu părtaș la suferințele Domnului meu.

1. Ieș. 22, 20.

4. Guvernatorul Probus a poruncit să fie chinuit. Și pe cînd îl chinuiau cu cea mai mare cruzime, guvernatorul i s-a adresat : Ce zici, Irineu, jertfești ? Iar Irineu a răspuns : Jertfesc prin bună mărturisire a credinței mele Dumnezeuului meu, căruia i-am jertfit întotdeauna.

III.

1. Venind, însă, părinții lui și văzînd că este chinuit, îl rugau (să jertfească zeilor). Iar copiii lui, îmbrățișîndu-i picioarele, îi ziceau : Ai milă de tine și de noi, tată. Erau de față și femeile (adică soția și rudeniile), care, plîngînd pentru tinerețea și frumusețea lui, îl rugau (să jertfească).

2. În jurul său se auzeau plînsul și bocetele tuturor rudelor, gemetele slujitorilor, țipetele vecinilor și vaietele prietenilor, care, cu toții plîngînd, îi ziceau : Fie-ți milă de floarea tinereții tale.

3. Dar el, cum s-a spus, cuprins de o dorință mai înaltă, avînd înaintea ochilor porunca Domnului, care a zis : «Dacă cineva Mă va tăgădui în fața oamenilor și Eu îl voi tăgădui în fața Tatălui Meu, Care este în ceruri»², disprețuind toate, n-a răspuns nimănui dintre ei. Căci se grăbea să ajungă la speranța chemării de sus.

4. Atunci guvernatorul Probus i-a zis : Ce zici ? Lasă-te pentru lacrimile acestora de nebunia ta și, luînd aminte la tinerețea ta, jertfește. Irineu a răspuns : Iau aminte la mine neîncetat, dacă nu voi jertfi.

5. Probus a poruncit ca Irineu să fie dus spre pază la închisoare. Acolo a fost închis mai multe zile și a fost supus la felurite chinuri.

IV.

1. Iar după oarecare timp, stînd guvernatorul Probus, la miezul nopții, pe scaunul de judecată, a fost introdus din nou preafericitul martir Irineu.

2. Probus i-a zis : Acum jertfește, Irinee și vei fi cruțat de chinuri. Irineu a răspuns : Fă ceea ce ți s-a poruncit, iar aceasta să n-o aștepți de la mine.

3. Probus, minios, a poruncit ca el să fie bătut cu vergi. Irineu a răspuns : Am pe Dumnezeu, Căruia am învățat să mă închin din copilărie. Lui mă închin, El care mă întărește în toate și Lui îi jertfesc, iar zeilor făcuți de mîini omenești nu pot să mă închin.

4. Probus a zis : Caută să scapi de moarte. Îți sînt de ajuns chinurile pe care le-ai suferit.

2. Mt. 10, 33.

Irineu a răspuns : Sint ferit continuu de moarte, cînd, prin chinurile pe care crezi că mi le-ai făcut, dar pe care nu le simt, primesc pentru Domnul viața cea veșnică.

5. Probus a întrebat : soție ai ?

Irineu a răspuns : Nu am.

Probus a întrebat : Copii ai ?

Irineu a răspuns : Nu am.

Probus a întrebat : Părinți ai ?

Irineu a răspuns : Nu am.

6. Probus a zis : Dar aceia care au fost în ședința trecută și plîngeau, cine erau ? Irineu a răspuns : Este o învățătură a Domnului meu Iisus Hristos, care spune : «Cel ce iubește pe tată, ori pe mamă, ori pe soție, sau pe fii, sau pe frați mai mult decît pe Mine, nu-Mi este Mie vrednic»³.

7. Astfel, Irineu, privind la Dumnezeu spre cer și luînd aminte la făgăduințele Lui, disprețuind toate, mărturisea că nu cunoaște și nu are nici un părinte, afară numai pe Dumnezeu.

8. Probus a zis : Jertfește măcar pentru copii. Irineu a răspuns : Copiii mei au același Dumnezeu pe care-L am și eu, Care poate să-i mîntuie. Tu, însă, fă ceea ce ți s-a poruncit.

9. Probus a zis : Te sfătuiesc, tinere, jertfește, ca să nu te dau chinurilor.

Irineu a răspuns : Fă ceea ce vrei. Vei vedea chiar acum cîtă putere de răbdare îmi va da Domnul Hristos față de cursele tale.

10. Probus a zis : Voi da sentința cu privire la tine.

Irineu a răspuns : Îți voi mulțumi, dac-o faci.

11. Probus, dînd sentința de condamnare, a zis : Poruncesc ca Irineu, cel ce nu s-a supus hotărîrilor împărătești, să fie aruncat în fluviu.

12. Irineu a răspuns : Așteptam feluritele tale amenințări și multele tale chinuri, ca, după acestea, să mă dai sabiei. Tu, însă, nu m-ai supus la nici una din acestea. De aceea te rog să faci aceasta, ca să cunoști în ce fel s-au deprins creștinii să disprețuiască moartea pentru credința lor în Dumnezeu.

V.

1. Probus, mîniat, deci, pentru credința prea fericitului bărbat, a poruncit ca să fie tăiat cu sabia.

2. Iar Sfîntul martir al lui Dumnezeu, primind-o ca pe o a doua biruință, mulțumind lui Dumnezeu, s-a rugat, zicînd : Îți mulțumesc,

3. Mt. 10, 37 ; Lc. 14, 36.

Doamne, Iisuse Hristoase, care prin felurite pedepse și chinuri, mi-ai dat tărie și m-ai socotit vrednic să mă fac părtaș mării Tale celei veșnice.

3. Și după ce a ajuns la podul care se numește al lui Basent, dezbrăcându-se de hainele sale și ridicînd mîinile spre cer, s-a rugat zicînd :

4. «Doamne Iisuse Hristoase, Care ai binevoit să pătimești pentru mîntuirea lumii, fă să se deschidă cerurile Tale, ca îngerii să primească sufletul servului Tău Irineu, cel ce moare pentru numele Tău și pentru poporul Tău, care sporește în Biserica Ta universală de Sirmium.

5. Îți cer și mă rog milostivirii Tale să mă primești și pe mine și să binevoiești a-i întări pe aceștia în credința Ta».

6. Și astfel, fiind tăiat cu sabia de ostași, a fost aruncat în riul Sava (afluentul Dunării).

VI.

A primit mucenicia slujitorul lui Dumnezeu sfîntul Irineu episcopul cetății Sirmium, în ziua a VIII-a înaintea idelor lui Aprilie (6 aprilie), sub împăratul Dioclețian și guvernatorul Probus, împărătînd Domnul nostru Iisus Hristos, a Cărui mărire este în vecii vecilor. Amin».

INDICELE TEXTULUI LATIN

I. CUVINTE LATINE CREȘTINE

intrate în fondul principal de cuvinte latine al limbii române

A	Confessio, -onis, ac. -confessionem (confesiune, mărturisire), 213; II, 4, 215.
Adorare (a adora pe Dumnezeu), 212; IV, 3, 216.	D
Amen (amin), 212; VI, 1, 217.	Daemonium, -ii (demon, drac), 213; II, 2, 215.
Angelus, -i (înger), 212; V, 4, 217.	Deus (zeu, Dumnezeu), 213; I, 2, 215; II, 1, 2, 215; IV, 3, 4, 7, 8, 12, 216—217; VI, 1, 217.
C	Dignus (demn), 213; I, 2, 215; IV, 6, 216.
Civitas, -tis (cetate, cetatea lui Dumnezeu) 213; VI, 1, 217.	Divinus, a, um (divin), 213; II, 1, 215.
Christianus, -i (creștin), 213; I, 1, 215; IV, 12, 217.	Dominus (Domnul: Iisus Hristos), 213; II, 3, 215; III, 2, 216; IV, 6, 9, 216; V, 2, 217; VI, 1, 217.
Christus; Iesus Christus (Christos, Cristos, Crist; Iisus Christos), 212—213; IV, 6, 9, 216; V, 2, 217; VI, 1, 217.	E
Coelum, (cer), 212; III, 3, 216; IV, 7, 216; V, 3, 217.	Episcopus (episcop), 213; 215; I, 2, 215; II, 1, 215; VI, 1, 217.
Colere (a adora, a se închina), 213; IV, 3, 216; De la acest cuvînt derivă termenul <i>cultus</i> (cult).	

*) Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, iar ultima indică pagina.

F

Fillus, -ii, (fiu, Fiul lui Dumnezeu), 213; IV, 5, 6, 8, 216.

Frater, -tris (frate), 213; IV, 6, 216.

H

Homo, -nis, ac. hominem (om), 213; III, 3, 216.

M

Martyr, -tyris, (martir), 213; IV, 1, 216; V, 2, 217.

Mater, -ris, ac. matrem (mamă), IV, 6, 216.

Mors, -tis, ac. mortem (moarte), 213; IV, 4, 12, 216—217.

N

Nomen, -nis (nume), 213; I, 2, 215; V, 4, 217; în numine Patris (— în numele Tatălui), 213.

Negare și **denegare** Deum (— a nega pe Dumnezeu), 213; II, 2, 215.

P

Parens, -tis, ac. parentem (părinte), 213; III, 1, 2, 215; IV, 5, 6, 7, 216.

Particeps, -ipis (participant, părtaş), verbul participa, 213; I, 1, 215; II, 3, 215; V, 2, 217.

Passio, -onis, ac. passionem (paslune, suferință, patimă, chin), 213; II, 3, 215; **Passio Sancti Irenaei episcopi Sirmiensis**, 215.

Pater, -tris, ac. patrem (tată, părinte), 213; III, 1, 215; IV, 6, 216.

Persecutio, -onis, (persecuție), 213; I, 1, 215.

Praeceptum, -i (precept, poruncă, învățătură), 213; II, 1, 2, 215; IV, 6, 11.

Spiritus, -us (spirit), 213; V, 4, 217.

Promissio, -onis, ac. promissionem (promisiune), 213; IV, 7, 216.

S

Sacrificare (a sacrifica), 213; II, 1, 2, 3, 4, 215; III, 4, 216; IV, 2, 3, 8, 216.

Saeculum, -i (secol), 213; VI, 1, 217.

Salus, -utis (salvare, mântuire), 213; V, 4, 217.

Salvare, (a salva, a mântui), 213; IV, 8, 216.

Sanctus, (s(f)înt), 213; V, 2, 217.

Servus, -i (serv), V, 4, 217.

Spiritus, -us (spirit), 213; V, 4, 217.

V

Vestimentum, -i (vestmînt, veșmînt), 213; V, 3, 217.

Vita aeterna (Viața eternă, veșnică), 213; IV, 4, 216.

II. ALTE CUVINTE LATINE

care au intrat în majoritate în fondul principal de cuvinte latine al limbii române

A

Adolescentia, -ae (adolescență, tinerețe), III, 2, 4, 216.

Aetas, -tis (etate, vîrstă), III, 1, 215; IV, 3, 216.

Ago, -onis (luptă), I, 1, 215.

Amicus, -i (amic, prieten), III, 2, 216.

B

Basentis (Basent), pod peste riul Sava în cetatea Sirmium, V, 3, 217.

C

Carcer, -ris, ac. carcerem, (carceră închisoare) II, 5, 216.

Certamen, -nis (luptă), I, 2, 215.

Civitas, -atis, ac. civitatem (cetate), 213; VI, 1, 217.

Cupiditas, -tis, ac. cupiditatem, (cupiditate, dorință), III, 3, 216.

Custodia, -ae (pază, custodie), III, 5, 216.

D

Dies, -ei (zi), III, 5, 216.

Diocletianus, împărat roman, I, 1, 215; VI, 1, 217.

Domestici, -orum (casnici, servitorii, slujitorii), III, 2, 216.

E

Ecclesia catholica Sirmiensem (Biserica universală de Sirmium), V, 4, 217.

F

Famulus, -us (serv, slujitor), I, 2, 215; **famulus Dei** (slujitorul (servul) lui Dumnezeu), VI, 1, 217.

Ferrum, -i (fier, sabie), IV, 12, 217.

Fides, -ei (credință), IV, 12, 217; V, 5, 217.

Fiducia, -ae (credință), V, 1, 217.

Fletus, -us (plîns, bocet), III, 2, 215.

Fluvius, -ii (fluviu), IV, III, 217; V, 6, 217.
Fustis, -is (vargă, nula, băț, clomag), IV, 3, 216.

G

Gemitus, -us (geamăt, gemete), III, 2, 216.
Gladium, -ii (sabie), V, 1, 5, 217.
Gloria, -ae (glorie, mărire), V, 2, 217; aeterna gloria (mărirea eternă, veșnică), V, 2, 217; VI, 1, 217.
Gratia, -ae și gratiae, -arum (mulțumire, mulțumiri), V, 2, 217.

I

Idus aprilis (idele lui aprilie), VI, 1, 217.
Imperator, -oris (împărat), I, 1, 215; VI, 1, 217.
Insania, -ae (nebunie), III, 4, 216.
Insidiae, -arum (curse, viclenii), IV, 9, 216.
Irenaeus episcopus urbis Sirmiensem, I, 2, 215; II, 2, 3, 4, 215; III, 4, 216; IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 216—217; V, 4, 217; VI, 1, 217.

J

Juvenis, -is (tinăr), IV, 9, 216.

L

Lacrima, și lacryma, -ae (lacrimă), III, 4, 216.
Lamentatio, -onis (lamentare, plângere), III, 2, 216.
Luctus, -us (plângere, jale), III, 2, 215.

M

Manus, -us (mână), IV, 3, 216; V, 3, 217.
Maximianus (Galerius), I, 1, 215.
Minae, -arum (amenințări), IV, 12, 217.
Misericordia, -ae (milă, milostivire), V, 5, 217.
Modestia, -ae (modestie), I, 2, 215.

N

Nox, -tis, ac. noctem (noapte), IV, 1, 216; media nox (miezul nopții), IV, 1, 216.

O

Oculus, -i (ochi), III, 3, 216.
Opus, -eris (faptă, lucrare), I, 2, 215.

P

Palma, -ae (biruință, victorie), V, 2, 217.
Pannonia Inferior (Secunda), II, 1, 215.

Plebs, -bis, ac. plebem (plebe, popor), V, 4, 217.

Praemium, -i (premiu, răsplată), I, 1, 215.
Praeses, -idis (căpetenie, președinte, guvernator), II, 1, 2, 3, 4, 215; IV, 1, 216; VI, 1, 217.

Principis, -pis (principe, fruntaș, împărat), II, 2, 215.

Pes, pedis, ac. pedem (picior), III, 1, 215.

Poenă, -ae (pedeapsă), III, 4, 216; IV, 2, 4, 216; V, 2, 217.

Pons, -tis, ac. pontem (punte, pod), V, 3, 217.

Probus (praeses), guvernatorul provinciei romane Pannonia Inferior (Secunda), II, 1, 215; II, 2, 3, 4, 215; III, 4, 5, 216; IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 216—217; V, 1, 217; VI, 1, 217.

Puer, -i (copil), III, 1, 215.

S

Savus, -i, rîu, afluent al Dunării, V, 6, 217.

Sententia, -ae (sentință, hotărîre), III, 3, 216; IV, 10, 11, 216.

Sessio, -onis, ac. sessionem (sesiune, ședință), IV, 6, 216.

Sirmium, metropola provinciei romane Pannonia Inferior (Secunda), I, 2, 215; V, 4, 217; VI, 1, 217.

Spes, spei (speranță), III, 3, 216.

T

Tempus, -oris (timp), IV, 1, 216.

Timor, -oris (teamă), I, 2, 215.

Tolerantia, -ae (toleranță, îngăduință răbdare), IV, 9, 21; V, 2, 217.

Tormentum, -i (chin), II, 2, 215; IV, 4, 12, 216—217; V, 2, 217.

Tribunal, -alis (tribunal), IV, 1, 216.

Tyrannus, -i (tiran), I, 1, 215.

U

Ulutatus, -us (vaiet, țipăt), III, 2, 216.

Urbs, urbis, ac. urbem (urbe, oraș), I, 2, 215.

Uxor, -ris (soție), III, 1, 215; IV, 5, 6, 216.

V

Vicinus, -i (vecin), III, 2, 216.

Victoria, -ae (victorie), I, 2, 215.

Vir, -i (bărbat), V, 1, 217.

Vultus, -us (față, înfățișare), III, 1, 215.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Ieșire 22, 20 — II, 1, 218.
Matei 10, 33 — III, 3, 219.

Matei 10, 37 — III, 6, 220.
Luca 14, 36 — III, 6, 220.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Acta Sanctorum, 210.
Act martiric, 208; 210; 211.
Actul martiric al Sfintului Irineu de Sirmium, 208; 210; 211.
Actul martiric al Sfintului Pollion, lector, martir la Cibalae (Vinkovți, R. S. F. Jugoslavia), 211.
Ademeniri, 209.
Adoratoare, 207.
Afluent, V, 6, 221.
Alegere, 208.
Alură, 210.
Aluzie, 211.
Amănunte, 211.
Amenințări, 209; IV, 11, 220.
Amin, VI, 1, 221.
Apă, 209.
Apostasie, 209.
Apostol, Sfinți, 208.
Aprile, 207; 210; 211; VI, 1, 221.
Atac, -uri, 207.
August, (Iuna), 210; 211.
Augustin, Fericitul, 213.
Augusti, titlu imperial roman, 208.
Autor creștin, 208; autor necunoscut, 211.

B

Basent, podul peste riul Sava în cetatea Sirmium, 209; V, 3, 221.
Bărbat, V, 1, 220.
Belgrad, în epoca romană Singidunum, 208.
Bibliotheca hagiographica Graeca, 210.
Bibliotheca hagiographica Latina, 210.
Biruință, I, 2, 218; V, 2, 220.
Biserica din Cibalae (Vincovți), 211.
Biserica din Sirmium, 207; 208; 211; Biserica universală de Sirmium, 210; V, 4, 221.
Bocete, III, 2, 219.
Bononia (Vidin), cetate romană situată pe Dunăre, în provincia romană Dacia Ripensis, 207.
Breviarium Syriacum, 210.
Bulgaria, 213.

C

Cap, 209; 211.
Capitală, 207.
Carpi, populație dacă, 207.
Cauză, 207.
Călătorie, 213.
Cer, ceruri, 210; III, 3, 219; IV, 7, 220; V, 3, 4, 221.
Cetate, 207; 208; 210; 211; 212; 213; VI, 1, 221. Cetate episcopală, 211; I, 2, 218.
Cezar, -i, titlu imperial roman, acordat de împăratul Dioclețian, lui Galeriu și lui Constanțiu Chlor, 207; 208.
Chemare, III, 3, 219.
Chin, -uri, 208; 209; 210; 213; I, 1, 218; II, 2, 218; III, 5, 219; IV, 2, 4, 9, 12, 219—220; V, 2, 221.
Cinste, 207.
Circumstanță, 211.
Civitas coelestis (cetatea cerească), 213.
Civitas Dei (cetatea lui Dumnezeu), 213.
Civitas terrena (cetatea pămîntească), 213.
Compunere primară, 211.
Condamnare, 211; IV, 11, 220.
Constanțiu Chlor, împăratul roman, 208.
Copii, 208; 209; 211; III, 1, 219; IV, 5, 8, 220; Copiii episcopului, 211.
Copilărie, IV, 3, 219.
Credință, 208; 210; II, 4, 219; V, 1, 5, 220—221.
Credința creștină, 209; -ța în Dumnezeu, IV, 11, 220; -ța în Hristos, 208; 211.
Creștin, -ni, 207; 208; 213; I, 4, 218; IV, 11, 220, creștin bulgar, 213.
Creștinism, 207; 208.
Crist, 213.
Cristos și Christos, 213.
Cruzime, II, 4, 219.
Cultul Sfintului Irineu de Sirmium, 213.
Cultus (cult), 213.
Cunoaștere, 210; 214.
Cunoscător, 208.
Cunoscători, 209.
Curaj, 209.
Curse, cu sensul de viclesuguri, IV, 9, 220.
Cuvînt, -te, 208; I, 2, 218; cuvinte latine creștine, 212; 214.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, iar ultima indică pagina. Cifrele arabe cu numerele între 207—214 se referă la paginile introducerii.

D

- Daci, locuitori ai Daciei sud și nord-dunărene, 207.
 Dacia Carpatică, 208; 214.
 Dacia Malvensis (Inferior), provincie romană în dreapta Olteniei și vestul Munteniei de azi, 207.
 Dacia Ripensis, provincie romană de-a lungul Dunării din Dacia Aureliană, 207.
 Dată, 210.
 De civitate Dei, lucrarea Fericitului Augustin, 213.
 Demonii, II, 2, 218.
 Descriere, 210.
 Dialoguri, 210.
 Dioclețian, împărat roman, 207; 208; 210; 211; 211; I, 1, 218; VI, 1, 221.
 Document, 210; 214.
 Domnul — Iisus Hristos, 209; 210; II, 3, 218; III, 3, 219; IV, 4, 6, 9, 220; V, 2, 4, 221; VI, 1, 221.
 Dorință, III, 3, 219.
 Dumnezeu, 208; 209; 211; 212; 213; I, 1, 2, 218; II, 2, 4, 218—219; IV, 3, 7, 8, 12, 219—220; V, 2, 220; Dumnezeu cel adevărat, 211; slujitorul lui Dumnezeu, I, 2, 218; VI, 1, 221.
 Dunăre, 207; 208; 209; 210; V, 6, 221.

E

- Εἰρήνη — pace, I, 2, 218.
 Ediții, 214.
 Edicte de persecuție, 208.
 Episcop, -pi, 207; 208; 210; 211; II, 2, 218; VI, 1, 221.
 Episcopul Bisericii de Sirmium, 208; episcopul cetății Sirmium, 208; I, 1, 218.
 Exagerare, 210.
 Executarea pedepsei, 209.
 Expresie, 213.

F

- Fapt, -te, 208; 211; I, 2, 218; fapte bune, I, 2, 218.
 Față, II, 1, 218; III, 3, 219.
 Făgăduințe, IV, 7, 220.
 Februarie, 208.
 Femei, III, 1, 219.
 Filip, Apostol, 208.
 Fiu, fii, 207; 209; IV, 6, 220.
 Floarea tinereții, 209; III, 3, 219.
 Fluvii, IV, 11, 220.
 Fondul principal al limbii române, 212; 214.
 Formă originală, 208.
 Franța, 210; 211.
 Frați, 209; IV, 6, 220.
 Frumusețe, III, 1, 219.

15 — Actele martirice

G

- Galerius Maximianus, C., împărat roman de origine daco-romană, 207; 208; 210; I, 1, 218.
 Gemete, III, 2, 219.
 Ginere, 207.
 Grefa tribunalului roman din Sirmium, 208; 211.
 Grijă, 209.
 Guvernator, 208; 209; 210; 211; II, 2, 3, 4, 218—219; III, 4, 219; IV, 1, 219; VI, 1, 221.

H

- Haine, V, 3, 221.
 Hotărâri, IV, 11, 220.
 Hristos, Domnul Hristos, 208; 209; 210; VI, 1, 221.

I

- Ianuarie, 208.
 Ideile lui aprilie, 210; VI, 1, 221.
 Iisus Hristos, 209; 210; IV, 6, 220; V, 2, 4, 221; VI, 1, 221.
 Illyric și Illyricum, prefectură în Imperiul roman, în sec. IV—V d.Hr., 207; 211.
 Imperiul roman, 207; 208; 212.
 Impresie, 211.
 Importanță, 214.
 Influență, 213.
 Informație, 212.
 Inimă, I, 1, 218.
 Intermediu, 213.
 Introducere, 208.
 Irineu, episcop de Lugdun (Lyon), Sfîntul, 210; 211.
 Irineu, episcopul Bisericii de Sirmium, martir și sfînt, (6 aprilie 304), 207; 208; 209; 210; 211; 212; 213; 214; I, 2, 218; II, 1, 2, 3, 4, 218—219; III, 5, 219; IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 219—220; V, 4, 221; VI, 1, 221. — episcopul cetății Sirmium, I, 2, 218; VI, 1, 221. — slujitorul lui Dumnezeu, I, 2, 218; servul Tău Irineu, V, 4, 221.
 Istorie, 208, istorice bisericească, 211.
 Istorisire, 210.

Î

- Împărat, -ți, 207; 208; 210; I, 1, 2, 218; II, 2, 218; VI, 221.
 Împărăție, 211.
 Început, 207; 211; 214.
 Încheiere, 208.
 Închinare, 213.
 Închisoare, 209; 211; III, 5, 219.

ingeri, 210; V, 4, 221.
 Însemnare biografică, 211.
 Întîlînitătorul Bisericii de Sirmium, 211.
 Învățătură, 209; IV, 6, 220.

J

Judecată, 208; 209; IV, 1, 219.
 Jugoslavia, R.S.F., 207; 211.

L

Lăcrimi, 209; III, 4, 219.
 Lectură, 211.
 Legătură, 212.
 Limba greacă, 213; I, 2, 218.
 Limba latină, 208; 210; 211; 213; limba latină creștină, 208; 214.
 Limba română, 212; 213; 214.
 Loc. -uri, 211; 213.
 Localitate, 207.
 Lucrare, 213.
 Lugdunum, Lugdun, azi Lyon, în Franța, 210; 211.
 Lume, 210; V, 4, 221.
 Lupta sfîntului martir Irineu episcopul Sirmului (Mitrovița), 211; I, 2, 218.
 Lyon, în epoca romană Lugdunum, pe valea Ronului, în Franța, 210; 211.
 Luptă, I, 2, 218.

M

Mai, luna, 207.
 Mamă, 207; 209; IV, 6, 220.
 Martie, 208; 210.
 Martir, -ri, 207; 209; IV, 1, 219; V, 2, 220.
 Martiriu, 211.
 Martiriul Sfîntului Irineu de Sirmium, 207; 208; 210; 211; 212; 214; 218.
 Martirologiul Ieronimian, 210 și Martyrologium Hieronymianum, 210.
 Martor ocular, 208; martori oculari, 211.
 Maxima, soția preotului Montanus din Singidunum (Belgrad), 208.
 Maximian Hercule, împărat roman; August împreună cu Dioclețian, 208.
 Mărirea cea veșnică, 209; V, 2, 221; VI, 1, 221.
 Mărturisirea credinței, 208; II, 4, 219.
 Metropolă, 212.
 Miezul nopții, 209; IV, 1, 219.
 Mijloace, 209.
 Milă, 209; III, 1, 2, 219.
 Milostivire, 210; V, 5, 221.
 Minuni, 213; 214.
 Mitrovița, în epoca romană Sirmium, în R. Serbia din R.S.F. Iugoslavia, reședința provinciei romane Pannonia Inferior (Secunda), 207; 211.

Mîini, IV, 3, 219; V, 3, 221.
 Mîntuirea lumii; 210; V, 4, 221.
 Moarte, 208; 209; 210; IV, 4, 12, 219—220; moarte martirică, 211.
 Model, 208.
 Montanus, preot în Singidunum (Belgrad), 208.
 Mucenicie, 210; 211; VI, 1, 221.
 Munci, cu sens de chinuri, I, 1, 218.
 Musurillo, H., aghiograf, 214.

N

Nebunie, III, 4, 219.
 Niceea, 208.
 Noapte, 209; IV, 1, 219.
 Notă falsă, 210.
 Numărul celor aleși, II, 1, 218.
 Nume, 207; 210; I, 2, 218; V, 4, 221.

O

Oameni, III, 3, 219.
 Ochi, III, 3, 219.
 Ohrida, arhiepiscopie în Macedonia, 213.
 Oltenia, 207.
 Oraș, 207.
 Ordin, 208; 210.
 Origine daco-romană, 207.
 Origine greacă, 212; 213.
 Ostaș, V, 6, 221.

P

Pace, I, 2, 218.
 Pannonia Inferior (Secunda), provincie romană din prefectura Illyricului, 207; 208; 210; 211; 222; II, 1, 218.
 Partea finală, 211.
 Patimă, cu sensul de suferință, 213.
 Pază, III, 5, 219.
 Părinte, -ți, 208; III, 1, 219; IV, 5, 7, 220.
 Părtaș, 209; I, 1, 218; V, 2, 221.
 Pătrunderea creștinismului în provinciile dunărene ale Imperiului roman, 208.
 Pedepsă, -e, 209; V, 2, 221.
 Pelerinaj, 213.
 Petru, Apostol, 208.
 Persecuție, 207; 208; 211; I, 2, 218.
 Picioare, 209; III, 1, 219.
 Plînsul, III, 2, 219.
 Podul Basent de pe râul Sava, în Sirmium, 209; V, 3, 221.
 Pollin, lector, martir la Cibalae (Vinkovți, în R.S.F. Iugoslavia), 211.
 Popor, 210; V, 4, 221.
 Poruncă, -ci, II, 1, 218; porunca Domnului, III, 2, 219.
 Povestitor, 210.

Prefectura Illyrici, unitate administrativă în sec. IV d.Hr. în Imperiul roman, 207.

Praeses (= guvernator), 208.

Prefectură, unitate administrativă în Imperiul roman, care, în sec. IV, d. Hr., era împărțit în patru prefecturi, 207.

Priest, 208.

Prieteni, 209; III, 2, 219.

Probus, guvernatorul (praesus) provinciei Pannonia Inferior (Secunda), 208; 209; 210; 211; II, 1, 2, 3, 4, 218—219; III, 4, 5, 219; IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 219—220; V, 1, 220; VI, 1, 221.

Proces-verbal de judecată, 208; 211.

Provincie, 207; 208; 212; II, 1, 2, 218; provincii creștine sud și nord-dunărene, 208; provinciile dunărene ale Illyricului, 208; -le dunărene ale Imperiului roman, 208; 210; 211; 214.

Putere de răbdare, IV, 9, 220.

R

Răbdare, 209; IV, 9, 220.

Rămureanu, Pr. Prof. I., 214.

Răsplătiri veșnice, I, 1, 218.

Registre publice, 211.

Regiunea danubiană, 211.

Renum, 211.

Reșca, localitate din Oltenia, în epoca romană Romula din provincia Dacia Malvensis, 207.

Reședință, 207.

Riu, 209; 211; V, 6, 221.

Romula, mama împăratului roman Galeriu, de origine daco-romană, 207.

Romula, cetate daco-romană din provincia Dacia Malvensis (Inferior), azi localitatea Reșca în Oltenia, 207.

Romulianum, cetate în sudul Dunării, numită astfel de la Romula, mama împăratului Galeriu, 207.

Rude, 209; III, 2, 219.

Rudenie fizică și spirituală, 213; rudeni III, 1, 209.

Rugăciune, 209.

Rugăminti, 209.

S

Sabie, 209; 210; 211; IV, 11, 220; V, 1, 6, 220—221.

Sacrificii, 208.

Sală de judecată, 209.

Sava, riu, afluent al Dunării, 209; 211; V, 6, 221.

Sărbătoarea Sfintului Irineu, de Sirmium, 210.

Scaun de judecată, 209; 1, 219.

Schimbări, 214.

Scop, 209.

Scritere, 212.

Secol, 207; 208; 213; 214; secole creștine, 208.

Semnele vechimii, 210.

Sentința de condamnare, IV, 10, 11, 220.

Serbia, Republică în R. S. F. Iugoslavia, 207.

Serv, V, 4, 221.

Sfint, -ți, 211; 213.

Simbioza geto-daco-romană de la sudul și nordul Dunării, 210.

Sinaxarul Bisericii de Constantinopol, 210.

Singidunum (Belgrad), oraș, 208.

Sinodul I ecumenic de la Niceea (325), 208.

Sirmium, (azi Mitrovița, în R. Serbia din R. S. F. Iugoslavia), reședința provinciei Pannonia Inferior (Secunda) și capitala provinciei Illyricului, 207; 208; 210; 211; 212; 213; 214; I, 2, 218; VI, 1, 221; — metropolă politică și bisericească a provinciei Pannonia Inferior, 212.

Slujitor, 210; I, 2, 218; III, 2, 219; VI, 1, 221.

Smerenie, I, 2, 218.

Soție, 208; 209; 210; III, 1, 219; IV, 5, 6, 220.

Speranța chemării de sus, III, 3, 219.

Spusele martorilor oculari, 211.

Statornicie, 208.

Statui, 208.

Stinjenire, 210.

Sud, 207; sudul și nordul Dunării, 210.

Suferință, 213.

Suferințele Domnului (= Iisus Hristos), II, 3, 218.

Suflet, 210; V, 4, 221.

Statornicie, 208.

Statui, 208.

Stinjenire, 210.

Sud, 207; sudul și nordul Dunării, 210.

Suferință, 213.

Suferințele Domnului (= Iisus Hristos), II, 3, 218.

Suflet, 210; V, 4, 221.

Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, 211.

Ș

Ședință, 209; IV, 6, 220.

T

Tată, (de copil), 208; 209; III, 1, 219; IV, 6, 220.
Tatăl (Dumnezeu Tatăl), 213; III, 3, 219.
Tărie, 209; V, 2, 221.
Teama de Dumnezeu, I, 2, 218.
Teofilact de Ohrida, arhiepiscopul Bulgariei († 1108), 213.
Teritoriul, 207; 212.
Termen, -ni, 212; 212; termen slav, 212.
Text, 210; 211; 214.
Timoc, râu, afluent al Dunării, 207.
Timp, 209; 211; I, 1, 218; IV, 1, 219.
Tinere, IV, 9, 220.
Tinerețe, 209; III, 1, 2, 4, 219.
Traducere, 214.
Tribunalul roman din Sirmium, 208; 211.
Trup, 209.

Ț

Țipete, III, 1, 219.

U

Ură, 207.

V

Vaiete, 209; III, 2, 219.
Valoare, 217.
Valoare istorică și filologică, 208; 210.
Valoare istorică, 210.
Vărsare, 207.
Vechime, 210.
Vecii vecilor, VI, 1, 221.
Vecini, III, 2, 219.
Vedere, 214.
Vergi, IV, 3, 219.
Viață, 209;
Viață eternă, 212; viață veșnică, IV, 4, 220.
Vidin, în epoca romană, Bononia, 207.
Vinkovți, în epoca romană, Cibalae, oraș în R. S. F. Iugoslavia, 211.
Vîrstă fragedă, 208.

Z

Zeiller, Jacques, istoric francez, 208; 210; 211.
Zi, zile, ziua, 210; 211; III, 5, 219; VI, 1, 221.
Zeu, zei, 207; 208; 209; II, 1, 218; III, 1, 219; IV, 3, 219.

ACTELE SFÎNTULUI EUPLUS

(† 12 august 304)

INTRODUCERE

Sfântul Euplus sau Euplius, diacon al Bisericii din oraşul Catania din Sicilia, a pătimit ca martir pentru Domnul Hristos în această localitate, la 12 august 304, după cel de al patrulea edict de persecuţie dat în ianuarie-februarie 304 de împăraţii Diocleţian (284—305) şi Maximian Hercule (286—305).

Actele martirice ale Sfântului Euplus ni s-au păstrat în forma lor originală, în două versiuni, una în limba greacă, mai sobră şi scurtă, iar alta în limba latină, cu amănunte mai multe despre arestarea, judecarea şi condamnarea sa. Cele două versiuni se completează una pe alta ; de aceea aghiografii le-au publicat pe amîndouă, ele dîndu-ne o imagine precisă şi adevărată despre martiriul Sfântului Euplus. Actele Sfântului Euplus reproduc aproape exact cele două procese-verbale de judecată şi condamnare la moarte a diaconului Euplus, primul datat la 29 aprilie 304, iar al doilea la 12 august 304, după cum ni s-au păstrat în versiunea greacă, pe care creştinii şi le-au procurat de la grea tribunalului din Catania¹. În versiunea latină, cele două procese-verbale poartă data de 12 august 304, lăsîndu-ne să înţelegem că arestarea, judecarea şi martiriul Sfântului Euplus s-au petrecut în aceeaşi zi², ceea ce e puţin probabil, deoarece se cunoaşte că autorităţile romane erau foarte grijulii cu respectarea formelor juridice. La începutul secolului al IV-lea, autorităţile romane nu doreau atît de mult condamnarea creştinilor, cît întoarcerea lor la credinţa strămoşască, greco-romană, şi lăsau celor învînuîţi de creştinism un oarecare timp de gîndire, spre a reveni la credinţa în zei. Credem, de aceea, că cele două date furnizate de versiunea greacă, 29 aprilie 304, cînd diaconul Euplus s-a prezentat de bună voie

1. Panaiot C. Hristu, op. cit., p. 81—82; Actele lui Euplus. A. Recensio Graeca, ed. H. Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford, 1972, p. 310 şi 312.

2. Actele lui Euplus. B. Recensio Latina, ed. cit., p. 314 şi 316.

la tribunalul din Catania, declarînd în fața guvernatorului Siciliei, Calvisianus, că este creștin și vrea să moară pentru Hristos, fiind judecat în primă instanță, și 12 august 304, cînd a fost judecat pentru a doua oară de guvernatorul Calvisianus, supus la chinuri și condamnat la moarte prîn sabie, corespund realității istorice.

În versiunea greacă, Calvisianus poartă titlul de κορρήτωρ — corrector Sicillae, adică cel ce are autoritatea să judece procesele, care, de obicei, era și guvernatorul provinciei respective³.

În cele ce urmează, luăm informațiile după versiunea latină, care este mai cuprinzătoare.

Diaconul Euplus din Catania s-a prezentat de la sine în fața tribunalului din Catania și a început să strige: «Sînt creștin și doresc să mor pentru numele lui Hristos»⁴.

Auzind aceasta, guvernatorul Siciliei, Calvisianus, a poruncit ca Euplus să intre în sala de ședințe a tribunalului. El purta cu sine Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu, Luca și Ioan. Văzîndu-l cu acestea, Maximus, un prieten al lui Calvisianus, i-a zis: Nu se cuvine să porți cu tine astfel de scrieri contra poruncii împărătești⁵. Este aici o referință la interzicerea cărților creștine de cult, decretată de împărații Dioclețian și Maximian Hercule prîn primul lor edict de persecuție promulgat la 23 februarie 303 la Nicomidia, în Bitinia.

Guvernatorul Calvisianus a început apoi primul interogatoriu. L-a întrebat mai întîi pe Euplus de unde are cărțile și l-a pus apoi să citească din ele. Sfîntul Euplus deschizînd, a citit din Evanghelia după Matei: «Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor»⁶. Apoi a citit din Evanghelia după Marcu, următorul verset prescurtat: «Cine vrea să vie după Mine, să-și ia crucea și să Mă urmeze»⁷.

Bineînțeles, guvernatorul Calvisianus, neînțelegînd sensul cuvintelor Evangheliei, l-a întrebat pe Euplus ce înseamnă ele. Iar Euplus a răspuns că «este legea Domnului meu... Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel viu»⁸.

3. Pentru titlul de corrector — correctores vezi: Anton von Premerstein, în A. Pauly-G. Wissowa, W. Kroll, Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Band IV, Stuttgart, 1901, col. 1646—1656.

4. Actele lui Euplus, Recensio Latina, I, 1, ed. cit., p. 314.

5. Ibidem, I, 2, ed. cit., p. 314.

6. Mt. 5, 10; Ibidem, I, 5, ed. cit., p. 314.

7. Mc. 8, 34; Ibidem, I, 5, ed. cit., p. 314. Textul complet al versetului din Mc. 8, 34 este acesta: «Oricine vrea să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să urmeze Mie».

8. Actele lui Euplus, Recensio Latina, t. 6, ed. cit., p. 314.

Guvernatorul a socotit că mărturisirea lui Euplus este completă și a poruncit să fie supus la chinuri⁹. Cu aceasta se termină primul proces-verbal.

Cel de al doilea proces-verbal a fost redactat de autoritatea română a tribunalului din Catania la 12 august 304, când Sfântul Euplus a fost supus unui nou interogatoriu.

Guvernatorul Calvisianus l-a întrebat dacă-și menține prima mărturisire, iar Sfântul Euplus a declarat: «Cele pe care le-am spus atunci — la 29 aprilie 304 — le mărturisesc și acum: sînt creștin și citesc dumnezeieștile Scripturi»¹⁰.

Pentru că nu a predat cărțile interzise, guvernatorul a poruncit să fie chinuit. Apoi l-a îndemnat să se lase de nebunia lui, să adore zeii, pe Marte, Apolo și Esculap. Iar Sfântul Euplus a zis: «Eu ador pe Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt; ador Sfînta Treime, în afară de Care nu există (alt) Dumnezeu». «Să piară zeii care n-au făcut cerul și cele ce sînt întru-insele»¹¹.

Văzînd guvernatorul Calvisianus că nu-l poate convinge să sacrifice zeilor, cum prevedea cel de al patrulea edict de persecuție al împăraților Dioclețian și Maximian Hercule din ianuarie-februarie 304, a poruncit ca Sfântul Euplus să fie chinuit. Iar pe cînd îl chinuiau cu cruzime, Euplus se ruga, repetînd: «Îți mulțumesc Ție, Hristoase; ajută-mi Hristoase; pentru Tine pățimesc, Hristoase»¹². Apoi, guvernatorul Calvisianus a pronunțat de pe o tăbliță sentința de condamnare la moarte prin sabie, care s-a executat în aceeași zi, 12 august 304. Trupul său a fost înmormîntat cu mare cinste de creștini, iar pomenirea sa se face cu mare pompă pînă azi în orașul Catania din Sicilia, unde a devenit unul dintre Sfinții cei mai populari.

Sfântul Euplus face parte dintre «martirii de bună voie» ai lui Hristos, ca și Sfînta Agatonica¹³, din timpul persecuției împăratului Deciu (249—253).

Actele martirice ale Sfîntului Euplus, în versiunea greacă și latină, sînt autentice, întrucît ele reproduc aproape integral cele două procese-

9. *Ibidem*, I, ed. cit., p. 314.

10. *Ibidem*, II, 1. ed. cit., p. 316.

11. *Ibidem*, II, 5, ed. cit., p. 316. Textul citat din Sfînta Scriptură e din profetul Ieremia 10, 11 și din Faptele Apostolilor 4, 24.

12. *Ibidem*, II, 6, ed. cit., p. 316 și 318.

13. *Martiriul Sfinților Carp, Papil și Agatonica*, 42—46, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 26—29. text grec cu traducere engleză.

verbale de judecare, cu data de 29 aprilie și 12 august 304¹⁴, pe care creștinii și le-au procurat de la grefa tribunalului roman din Catania și le citeau în biserici, în fiecare an, la aniversarea martiriului Sfântului Euplus, în forma lor originală, pentru zidirea morală și spirituală a credincioșilor. Valoarea lor istorică este mare, pentru că ne informează precis și real despre modul în care s-au aplicat prevederile celor patru edicte de persecuție ale împăraților Dioclețian, Maximian Hercule și Galeriu, dintre anii 303—304, în Sicilia și Italia, guvernate atunci direct de împăratul Maximian Hercule.

Sinaxarul Bisericii de Constantinopol menționează aniversarea Sfântului Euplus la 11 august¹⁵, Bibliotheca hagiographica Graeca¹⁶ la 11 și 12 august, Bibliotheca hagiographica Latina¹⁷ la 12 august, iar Acta Sanctorum Augusti, la 12 august¹⁸.

*
* *

Am folosit pentru traducerea din grecește și latinește a Actelor Sfântului Euplus, ed. Panaiot C. Hristu, *Tà Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν*.. Text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 328—335, care publică numai versiunea greacă; ed. H. Musurillo, op. cit., *A. Recensio Graeca*, p. 310—313, cu traducere engleză; *B. Recensio Latina*, p. 314—319, cu traducere engleză și edițiile: R. Knopf, G. Krüger, G. Ruhbach, op. cit., p. 100—101, versiunea greacă; p. 101—102, versiunea latină; H. Delehaye, *Acta Sanctorum. Propylaeum*

14. Actele lui Euplus, *A. Recensio Graeca*, I—II, ed. H. Musurillo, p. 310—312; *Recensio Latina*, I—II, ed. cit., p. 314—318.

Studii: A. G. Hamman, *Les martyrs de la Grande Persécution (304—311)*, Paris, 1979; A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*, Oxford, 1963; A. Aubert, Euplus, în «*Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastique*», 15 (1963), col. 1418; A. P. Frutatz, Euplius, în «*Lexikon für Theologie und Kirche*», 3-e Auflage, Freiburg im Breisgau, 1959, col. 1186; F. Corsaro, *Studi sui documenti agiografici intorno al martirio di S. Euplo*, în «*Orpheus*» 4 (1957), p. 33—62; retipărit la Catania, în Sicilia, 1957, cu un appendix cu traducere italiană după cele mai bune surse; G. Riciotti, «*La era dei martiri. Il Cristianesimo da Diocleziano a Costantino*», Roma, 1953; P. Franchi dé Cavalieri, S. Euplo. *Note Agiografiche*, 7, în «*Studi e Testi*», 49, Roma, 1928, p. 1—54; Text p. 47—48; F. Florian, *Untersuchungen zur Diokletianischen Verfolgung*, Giesse, 1928; K. Stade, *Der Politiker Diokletian und die letzte grosse Christenverfolgung*, Frankfurt, 1926; P. Allard, *Le persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise*, t. I, 3-e éd., Paris, 1908, p. 431—435.

15. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Propyleum ad Acta Sanctorum Novembris*, ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1902, col. 881, 33—884.

16. Ed. Fr. Halkin, t. I, ed. 3-a Bruxelles, 1957, p. 192—193, nr. 629—630.

17. Ed. Socii Bollandiani, t. I, ed. 2-a, Bruxelles, 1949, p. 409—410, nr. 2727—2734.

18. *Acta Sanctorum Augusti*, t. II (36), Parissii et Romae, 1867, col. 721—722.

Vezi *Ibidem*: J. Pinnius, *De Sancto Euplo vel Euplio diacono et martyre Catanae in Sicilia. Commentarius praevius* (12 august), col. 710—721.

Decembris, *Bruxellis*, 1940, p. 334, P. Franchi de'Cavalleri, S. Euplo. Note agiografice, 7, «*Studii et Testi*», 49, Roma, 1928, p. 1—54, text p. 47—48; *Acta Sanctorum Augusti* (12 august), t. II, p. 721—722, are numai versiunea latină; Th. Ruinart, *Acta martyrum sincera et selecta*, Ratisbonae, 1859, p. 437—438, are numai versiunea latină, precedată de o introducere a lui Joh. Bollandus, In *Acta Sancti Eupli martyris*, p. 436—437. Textul latin al lui Th. Ruinart este luat după textul publicat în *Surius, Vitae Sanctorum*, t. VII, Coloniae (Köln), 1576; altă ediție VIII (1618), p. 105—106.

Am consultat, de asemenea, traduceri: P. Hanozin, *La Geste des Martyrs*, Paris, 1935, p. 215—218, traducere franceză; A. Hamman, *La Gesta dei martiri*, Milano, 1958, p. 261—264; H. Leclercq, *Les martyrs*, t. II, Le troisième siècle. Dioclétien, Paris, 1903, p. 234—235, traducere franceză.

În limba română nu avem nici o traducere. Traducerea noastră este prima.

ACTELE LUI EUPLUS

(† 12 august 304)

A. VERSIUNEA GREACA

I.

1. Era în timpul împăraților noștri, Dioclețian (284—305), în al nouălea consulat, și Maximian (286—305), în al optulea consulat, cu trei zile înainte a calendelor lui mai (29 aprilie), în prea strălucita Catania (din Sicilia), când, în fața ușii tribunalului, Euplus a strigat și a spus aceloră : «Vreau să mor, căci eu sînt creștin». Calvisianus, prea strălucitul guvernator, a zis : «Să între cel ce a strigat». Și când a intrat în sala de ședințe fericitul Euplus, care purta sfintele Evanghelii, 2. prea strălucitul Maximus¹ i-a zis : «Ai un lucru nefîgăduit și protivnic împăraților noștri».

Calvisianus guvernatorul a întrebat : «De unde sînt acestea ? au fost aduse din casa ta ?»

Fericitul Euplus a spus : «Eu n-am casă, aceasta și Domnul o știe».

3. Calvisianus a zis : «Tu ai adus acestea aici ?» Euplus a spus : «Au fost aduse de mine, precum însuși vezi».

Calvisianus guvernatorul a zis : «Și eu știu că tu le-ai adus înaintea mea, fiind eu de față. Ce sînt, deci, acestea ? Citește și spune-mi».

4. Iar când a citit din Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu, Luca și Ioan, Calvisianus guvernatorul a zis către fericitul Euplus : «Ce sînt acestea ?»

Fericitul Euplus a spus : «E legea Domnului Dumnezeuului meu, pe care am primit-o de la El».

5. Calvisianus a zis : «Spune-ne nouă, de la cine ai luat acestea ?»

1. Maximus era un prieten al guvernatorului Calvisianus, dar nu cunoaștem ce funcție îndeplinea el la Catania în Sicilia. În textul grec, Calvisianus este numit *corrector* — *κορρητορ*, adică *cel ce face dreptate*, judecător, pentru că guvernatorii romani din provincii judecau și procesele mai grave dintre cetățenii romani.

Fericitul Euplus a răspuns : «Ți-am spus, într-adevăr, că le-am primit de la Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu».

Calvisianus a zis : «Pentru că mărturisirea lui este clară pentru noi, să fie adus (la judecată) în public».

II.

1. În timpul împăraților noștri, Dioclețian, în al nouălea consulat, și Maximian, în al optulea consulat, cu o zi înaintea calendelor lui august, (12 august), în cetatea Catania, sta la mijloc, înaintea scaunului de judecată, fericitul Euplus.

Calvisianus guvernatorul i-a zis : «Să i se reamintească, cele pe care le-a mărturisit mai înainte ; ce spui, deci, în ziua de azi, arată-ne nouă».

Fericitul Euplus a zis : «Cele pe care le-am spus atunci, iată și acum le mărturisesc».

2. Calvisianus guvernatorul a zis : «Păstrezi cărțile interzise ?»

Fericitul Euplus a spus : «Le păstrez».

Calvisianus i-a zis : «Și unde sînt ?» («Să vedem ce conțin ?»)

Fericitul Euplus a răspuns : «Sînt la mine». Calvisianus a zis : «Dacă acum le ai, adă-ni-le aici».

Fericitul Euplus a spus : «Sînt aici».

Calvisianus prefectul a zis : «Euplus să fie chinuit și bătut pînă ce va făgădui că va jertfi zeilor».

Deci, fiind mult chinuit, a îndurat pînă la sfîrșit lupta muceniei sale și a primit cununa credinței adevărate.

Calvisianus guvernatorul, dînd hotărîrea de judecată, a zis : «Potrivnicii și dușmanii mărișilor noștri zei, care nu cinstesc și nu se supun stăpînilor și pururea cinstiților noștri împărați, rătăcind de bună voie față de ei, aceștia să fie îndată nimiciți».

3. «De aceea poruncim ca Euplus cel nelegiuit, care a rostit cuvinte neînțelepte la prea dreapta noastră judecată, după ce va fi supus la chinuri groaznice, să împlinească sentința prin sabie».

4. Și astfel a dobîndit fericitul Euplus cununa cea neveștejită de la Hristos, Dumnezeuul nostru, căci Lui se cuvine slava și cinstea, împreună cu prea sfîntul, curatul și de viață făcătorul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

B. VERSIUNEA LATINĂ

I.

1. În timpul celui de al noulea consulat al lui Dioclețian (284—305) și al optulea al lui Maximian (286—305), în ajunul idelor lui august (12 august), pe când se afla în fața ușii tribunalului din Catania (în Sicilia), *diaconul Euplius*¹ a strigat, zicînd : «Sînt creștin și doresc să mor pentru numele lui Iisus Hristos».

Auzind acestea Calvisianus² guvernatorul a zis : «Să intre cel ce a strigat».

2. Iar după ce Euplius a intrat în sala de ședințe a judecătorului, *purînd cu sine Evangheliile*, unul dintre prietenii lui Calvisianus, cu numele Maximus, a zis : «Nu se cuvine să porți cu tine astfel de scrieri, contra poruncii împărătești».

3. Calvisianus guvernatorul a zis către Euplius : «De unde sînt acestea ? Din casa ta le-ai adus ?»

Euplius a răspuns : «N-am casă. Aceasta o știe și Domnul meu, Iisus Hristos».

4. Calvisianus prefectul a zis : «Tu ai adus acestea aici ?»

Euplius a răspuns : «Eu le-am adus aici, precum vezi tu însuși ; m-au găsit împreună cu ele».

Calvisianus a zis : «Citește-le».

5. Euplius, deschizînd, a citit : «*Fericiți cei prizoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor*»³. Și în alt loc : «*Cine vrea să vie după Mine, să-și ia crucea sa și să Mă urmeze*»⁴.

6. După ce (Euplius) a citit acestea și altele, Calvisianus guvernatorul a zis : «Aceasta ce vrea să fie ?».

Euplius a zis : «Este legea Domnului meu, care mi s-a predat mie».

Calvisianus prefectul a zis : «De cine ?»

Euplius a răspuns : «De Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel viu».

Calvisianus guvernatorul, întrerupîndu-l, a zis : «Fiindcă ne-a făcut cunoscută mărturisirea lui, să fie dat chinuitorilor și să fie interogat sub chinuri». Și după ce a fost predat, a început a doua cercetare prin întrebări.

1. În versiunea latină, Euplius este numit *Euplius* și era *diacon*, ceea ce nu ne spune versiunea greacă.

2. Calvisianus poartă titlul de *consularis*, — fost consul, în versiunea latină. Vezi ed. H. Musurillo, op. cit., p. 314—316. O singură dată, la capitolul II, 6, ed. cit., p. 316, este numit *praefectus*.

3. Mt. 5, 10.

4. Mc. 8, 34. Versetul complet este astfel : «Oricine vrea să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să urmeze Mie».

II.

1. În timpul celui de al doilea consulat al lui Dioclețian și al optulea al lui Maximian, în ajunul idelor lui august (12 august), Calvisianus guvernatorul a zis către Euplius, care era chinuit : «Cele ce le-ai spus la mărturisirea ta astăzi, ce zici acum despre ele ?»

Euplius, însemnându-și fruntea (cu semnul crucii), cu mîna liberă, a zis :

«Cele ce le-am spus atunci, le mărturisesc și acum. Eu sînt creștin și citesc dumnezeieștile Scripturi».

2. Calvisianus a zis : «De ce le-ai păstrat la tine și nu ai predat aceste scrieri pe care împărații le-au interzis ?».

Euplius a răspuns : «Fiindcă sînt creștin și nu se cuvenea să le predau ; e mai bine să mor decît să le predau ; în acestea este viața cea veșnică ; cine le predă pierde viața de veci ; ca să n-o pierd, pe aceasta dau viața mea».

3. Calvisianus, întrerupîndu-l, a zis : «Euplius, care n-a predat Scripturile, potrivit poruncii împăraților, ci le-a citit poporului, să fie chinuit».

Și pe cînd îl chinuiau, Euplius a zis : «Îți mulțumesc. Ție Hristoase ; apără-mă, căci pentru Tine pătimesc».

4. Calvisianus guvernatorul a zis : «Lasă-te, Euplius, de această nebulie, adoră zeii și vei fi eliberat».

Euplius a zis : «Ador pe Hristos și urăsc pe zei ; fă ceea ce vrei, eu sînt creștin ; am dorit aceasta de mult timp ; fă ceea ce vrei ; adaogă și altele, eu sînt creștin».

După ce a fost chinuit mult timp, (prigonitorii) au poruncit să înceteze chinurile.

5. Calvisianus a zis : «Nenorocitele, adoră zeii. Adoră pe Marte, Apollo și Esculap».

Euplius a zis : «Eu ador pe Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt ; ador Sfînta Treime, în afară de Care nu există (alt) Dumnezeu». «Să piară zell care n-au făcut cerul și pămîntul și cele ce sînt într-însele⁵. Sînt creștin».

6. Calvisianus prefectul a zis : «Jertfește, de vrei să fii eliberat».

Euplius a zis : «Mă jertfesc pe mine numai lui Hristos Dumnezeu ; nu am ce să fac mai mult ; degeaba te silești : sînt creștin».

5. Ier. 10, 11 ; Fapte 4, 24.

Calvisianus a poruncit să fie iarăși chinuit mai tare. Și pe cînd îl chinuiau, Euplius a zis: «Îți mulțumesc, Ție, Hristoase». Și repeta într-una. Dar, părăsindu-l puterile, rostea acestea sau altele numai cu buzele și fără glas.

III.

1. Calvisianus, intrînd înăuntrul sălii de ședințe, a dictat hotărîrea de judecată și, ieșind afară, aducînd tăblița, a citit:

«Poruncesc ca Euplius creștinul, care a disprețuit pe împărat, a ocărît pe zei și nu s-a căit, să fie ucis cu sabia. Luați-l!».

2. Atunci i s-a atîrnat de gît Evanghelia, cu care fusese arestat, iar un crainic striga acestea: «Euplius creștinul, vrăjmașul zeilor și al împăraților».

3. Euplius, vesel, repeta mereu: «Mulțumesc lui Hristos Dumnezeu».

Iar cînd a fost adus la locul execuției, ingenunchind, s-a rugat mai mult timp. Și iarăși mulțumind, și-a întins gîtul și a fost tăiat de călău. Trupul său a fost ridicat după aceea de creștini și fiind uns cu mirse, a fost înmormîntat.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Jeremia 10, 11 — 231; II, 5, 237.
Matei 5, 10 — 230; I, 5, 236.

Marcu 8, 34 — 230; I, 5, 236.
Fapte 4, 24 — 231; II, 5, 237.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Acta Sanctorum Augusti, 232.
Actele martirice ale Sfîntului Euplius, 229; 231; 234.
Agatonica, martiră în orașul Pergam din provincia romană Asia proconsulară, 231.
Aghlografi, 229.
Ajun, II, 1, 236; II, 1, 237.
Amănunte, 229.
Amin, II, 4, 235.
An, 232.
Aniversare, 232.
Apollo, zeu, 231; II, 5, 237.
Aprilie, 229; 231; 232; I, 1, 234.
Arestare, 229.
August, luna, 229; 230; 231; 232; 234; II, 1, 235; I, 1, 236; II, 1, 237.
Autoritate, 230.
Autoritate romană, 231; autoritățile romane, 229.

B

Bibliotheca hagiographica Graeca, 232.
Bibliotheca hagiographica Latina, 232.
Biserica din orașul Catania, în Sicilia, 229.
Bisericii, 232.
Bitinia, provincie romană în Asia Mică, 230.
Bună voie, 229; 231; II, 2, 235.
Buze, II, 6, 238.

C

Calendele lui august, II, 1, 235; calendele lui mai, I, 1, 234.
Calvisianus, guvernatorul Siciliei, 230; 231; I, 1, 2, 3, 4, 5, 234—235; II, 1, 2, 235; I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 236; II, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 237—238; III, 1, 238.
Casă, I, 2, 234; I, 3, 4, 236.
Catania, oraș în Sicilia, 229; 230; 231; 232; I, 1, 234; II, 1, 235; I, 1, 236.
Călău, III, 3, 238.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, iar ultima la pagină. Cifrele arabe între 229—233 se referă la paginile introducerii.

Cărți, 231; cărți creștine de cult, 230; cărți interzise, II, 2, 235.
 Cer, -uri, 230; 231; II, 5, 237; împărăția cerurilor, 230; I, 5, 236.
 Cercetare, I, 6, 236.
 Cetate, II, 1, 235.
 Chin, -uri, 230; 231; II, 3, 235; I, 6, 236; II, 4, 237.
 Chinuitori, I, 6, 236.
 Cinste, 231, II, 4, 235.
 Condamnare, 229; condamnarea creștinilor, 229; condamnarea la moarte, 231.
 Consulat, I, 234; II, 1, 235; I, 1, 236; II, 1, 237.
 Corrector κορρητωρ — cel ce face dreptate, Judecător, 230.
 Crainic, III, 2, 238.
 Credincioși, 232.
 Credința cea adevărată, II, 2, 234; credința greco-romană, 229; credința în zei, 229.
 Creștin, -i, 229; 230; 231; 232; I, 1, 234; I, 1, 236; II, 1, 2, 4, 5, 6, 237; III, 1, 2, 3, 238.
 Creștinism, 229.
 Cruce, 230; I, 5, 236; II, 1, 237.
 Cruzime, 231.
 Cult, 230.
 Cununa credinței adevărate, II, 2, 235;
 Cuvintele Evangheliei, 230.
 Cuvinte neînțelepte, II, 3, 235.

D

Data, -te, 232.
 Deciu, împărat roman, 231.
 Diacon, 229; 230; I, 1, 236.
 Dioclețian, împărat roman, 229; 230; 231; 232; I, 1, 234; II, 1, 235; I, 1, 236; II, 1, 237.
 Domnul — Iisus Hristos Dumnezeu, 229; I, 2, 4, 5, 234—235; I, 3, 6, 236.
 Dreptate, I, 5, 236; cei prizoniți pentru dreptate, 230; I, 5, 236.
 Duhul Sfânt, 231; II, 5, 237; Sfântul, curatul și de viață făcătorul Duh, II, 4, 235.
 Dumnezeu, 231; II, 5, 6, 237; Dumnezeu cel viu, 230; Domnul Dumnezeu, I, 4, 234.
 Dușmani, II, 2, 235.

E

Edicte de persecuție, 229; 230; 231; 232.
 Esculap, zeu, 231; II, 5, 237.
 Euplus, sau Euplius, diacon și martir, 229; 230; 231; 232; I, 1, 2, 4, 5, 234—235; II, 1, 2, 3, 4, 235; I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 236; II, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 237—238; III, 1, 2, 3, 238; Euplius creștinul, vrăjmașul zedlor și al împăraților, III, 2, 238.

Evanghelie, -ii, 230; I, 2, 236; III, 2, 238; cuvintele Evangheliei, 230.
 Evanghelii, Sfintele, după Matei, Marcu, Luca și Ioan, 230; I, 4, 234.
 Execuție, III, 3, 238.

F

Februarie, 229; 230; 231.
 Fiul lui Dumnezeu — Iisus Hristos, 230—231, II, 5, 237.
 Forme juridice, 229.
 Formă originală, 229; 232.
 Frunte, II, 1, 237.

G

Galeriu, împărat roman, 232.
 Gîndire, 229.
 Git, III, 2, 3, 238.
 Glas, II, 6, 238.
 Grefa tribunalului din Catania, 229; 232.
 Guvernator, 230; 231; I, 2, 3, 4, 234; II, 1, 2, 235; I, 1, 3, 6, 236; II, 1, 4, 237.

H

Hotărîre de judecată, II, 2, 235; III, 1, 238.
 Hristos și Domnul Hristos, 229; 230; 231; II, 3, 4, 6, 237; Hristos Dumnezeuul nostru, II, 4, 235 și II, 6, 237; III, 2, 238; numele lui Iisus Hristos, 230; I, 2, 236.

I

Ianuarie, 229, 231.
 Idele lui august, I, 1, 236; II, 1, 237.
 Iisus Hristos, 230; II, 3, 237; Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu, 230; I, 5, 234; I, 4, 6, 236; numele lui Iisus Hristos, I, 1, 236.
 Imagine, 229.
 Informații, 230.
 Instanță (de judecată), 230.
 Interogatoriu, 230; 231.
 Interzicerea cărților creștine de cult, 230.
 Ioan, apostol, 230; I, 4, 234.
 Italia, 232.

I

Împărat, -ți, 229; 230; 231; 232; I, 1, 234; II, 1, 2, 235; II, 2, 3, 237; III, 1, 2, 238.
 Împărăție, 230; împărăția cerurilor, I, 5, 236.
 Întoarcere, 229.
 Început, 229.
 Întrebări, I, 6, 236.

J

Judecare, 229, 232.

Judecată, I, 5, 235; II, 1, 3, 235; III, 1, 238.

Judecător, I, 2, 236.

L

Legea Domnului, 230; I, 6, 236; Legea Domnului Dumnezeu, I, 4, 234.

Limba greacă, 229.

Limba latină, 229.

Localitate, 229.

Locul execuției, III, 3, 238.

Luca, evanghelist, 230; I, 4, 234.

Lupta muceniciei, II, 2, 235.

M

Mai, luna, I, 1, 234.

Marcu, evanghelist, 230; I, 4, 234.

Marte, zeu, 231; II, 5, 237.

Martir, -ri, 229; 231.

Martiriu, 229; 232.

Matei, apostol, 230; I, 4, 234.

Maximian Hercule, împărat roman, 229; 230; 231; 232; I, 1, 234; II, 1, 235; I, 1, 236; II, 1, 237.

Maximus, prieten al guvernatorului Siciliei, Calvisianus, 230; I, 2, 236.

Mărturisire, 231; I, 5, 235; I, 6, 236; II, 1, 237.

Măresme, III, 3, 238.

Mină, II, 1, 237.

Moarte, 230; moarte prin sabie, 230; 231.

Mod, 232.

Mucenie, II, 2, 235.

N

Nicomidia, oraș în provincia romană Bitinia, capitala Imperiului roman de Răsărit, sub împăratul Dioclețian, 230.

Nebunie, 231; II, 4, 237.

Nume, 230; I, 1, 236.

O

Oraș, 229; 231.

P

Pământ, II, 5, 237.

Persecuție, 230; 231.

Pomenire, 231.

Pompă, 231.

Popor, II, 3, 237.

Poruncă, 230; I, 2, 236; II, 3, 237.

Prefect, III, 2, 235; I, 4, 6, 236; II, 6, 237.

Prevederi, 232.

Prieten, 230; I, 2, 236.

Prigonitori, II, 4, 237.

Procese, 230; proces-verbal, 231; procese verbale de judecată, 229; 232.

Protlivnici, II, 2, 235.

Puteri, II, 6, 238.

R

Realitate istorică, 230.

Referință, 230.

Respectarea formelor juridice, 229.

S

Sabie, 230; 231; II, 3, 235; III, 1, 238.

Sala de ședințe a tribunalului, 230; I, 2, 236; III, 1, 238.

Scaun de judecată, III, 1, 235.

Scrieri, 230; I, 2, 236; II, 2, 237.

Scripturi, 231; II, 3, 237; dumnezeieștile Scripturi, 231; II, 1, 237.

Secol, 229.

Semnul crucii, III, 1, 237.

Sensul cuvintelor Evangheliei, 230.

Sentință, II, 3, 235; sentința de condamnare la moarte, 231.

Sfânt, -ți, 231.

Sicilia, insulă la sudul Italiei, 229; 230; 231; 232; I, 1, 234; I, 1, 236.

Sinaxarul Bisericii de Constantinopol, 232.

Slavă, II, 4, 235.

Stăpâni, II, 2, 235.

Ș

Ședință, -e, 230; I, 2, 236; III, 1, 238.

T

Tatăl (—Dumnezeu Tatăl), 231; II, 5, 237.

Tăbliță, 231; III, 1, 238.

Timp, 231; I, 1, 234; II, 1, 235; I, 1, 236; II, 1, 4, 237; III, 3, 238; timp de gândire, 229.

Titlu, 230.

Treime, Sfânta Treime, 231; II, 5, 237.

Tribunalul din Catania, 230; 231; 232; I, 1, 234; 236.

Trup, 231; III, 3, 238.

U

Ușă, I, 1, 234; I, 1, 236.

V

Valoare istorică, 232.

Veci, vecilor, II, 4, 235.

Verset, 230.

Versiune, -ni, 229; versiunea greacă, 229; 230; 231; 234; versiunea latină, 229; 230; 231; 236.

Viață, viața cea veșnică, viața de veci, II, 2, 237.

Vrăjmașul, zellor și al împăraților, III, 2, 238.

Z

Zeu, zei, 231; 232; II, 2, 235; II, 4, 237; III, 1, 2, 238.

Zi, zile, 229; 231; I, 1, 234; II, 1, 235.

Zidire morală și spirituală, 232.

MARTIRIUL SFÎNTULUI DASIUS

(† 20 noiembrie 304)

INTRODUCERE

După cel de al patrulea edict de persecuție, promulgat de împărații Dioclețian (284—305) și ginerele său, Maximian Galeriu (292—311) în ianuarie-februarie 304, prin care amenința cu pedeapsa cu moartea pe creștinii care nu sacrifică zeilor, a fost martirizat, la Axiopolis (Hinoș, Cernavoda, jud. Constanța) sărbătorit și la Durostorum (Silistra), la 20 noiembrie 304, soldatul roman Dasius¹. El servea ca ostaș în Legio XI Claudia, care staționa la Dunăre, din secolul al II-lea, adusă de împăratul Traian (98—117) în cetatea Durostorum (Silistra), pe atunci reședința provinciei romane Moesia Inferior, având comandant în anul 304 pe legatus Bassus².

Motivul arestării și condamnării la moarte a sfântului Dasius este următorul :

Era obiceiul, larg răspândit, mai ales printre soldații romani de la Dunăre, ca pentru sărbătoarea Saturnaliilor care se celebrau șapte zile, la început, între 17 și 24 decembrie în fiecare an, apoi la 1 ianuarie și în zilele următoare, în cinstea zeului grec Cronos, la romani Saturn, zeul timpului, să se aleagă la sorți dintre soldați un rege al Saturnaliilor, care se îmbrăca cu hainele și insignele zeului Saturn, având permisiunea ca timp de treizeci de zile înaintea sărbătorii, mergând în fruntea unui cortegiu de soldați, să se dea la tot felul de petreceri, excese și desfrouri, după exemplul lui Saturn, spre ilaritatea și hazul mulțimii. Iar după tre-

1. H. Musurillo, *The acts of the christian martyrs*, Oxford, 1972, p. XL. Martiriul Sfântului Dasius, *ibidem*, p. 272—279, text grec cu traducere engleză.

2. Ritterling, *Legio XI Claudia*, în A. Pauly-G. Wissowa-W. Kroll, *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Band XII, Stuttgart, 1925, col. 1690—1704; A. Rădulescu-Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, București, 1979, p. 98 și 104. *Istoria României*, ed. Academiei R. P. Române, t. I, București, 1960, p. 486—487; V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923, p. 140; V. Culică, *Estampille de la XI-e legion Claudia de Durostorum*, în «Dacia» N.S., XXII (1978), p. 225—237.

cerea celor treizeci de zile de distracții și desfrâuri, cel ales rege era jertfit pe altarul zeului Cronos sau Saturn, prin săbiile soldaților³.

Sărbătoarea Saturnaliilor era foarte populară în Imperiul roman și dura mai multe zile. În timpul sărbătorii Saturnaliilor toți oamenii se socoteau egali, iar sclavii petreceau împreună cu stăpînii lor și-și permiteau toate licențele și plăcerile, în amintirea vîrstei de aur, după credința lor, cînd zeul Saturn era atotputernic⁴.

Sărbătoarea Saturnaliilor are origini foarte vechi. Ea era asemănătoare cu sărbătoarea Saceelor — ἡ ἑορτὴ τῶν Σακαίων — la perși și la sici, populație de origine iraniană, care locuia în Pont și Capadocia. În cadrul ei aveau loc și sacrificii umane⁵. De la perși, ea s-a răspîndit în Babilon, în cinstea zeiței Iștar și în provinciile Asiei Mici, unde se sărbătorea cu mare pompă în orașul Zela din Pont, în cinstea zeiței Anaitis. Sicii erau înrudiți cu populațiile trace din Asia Mică și Peninsula Balcanică, precum și cu geto-dacii de la sudul și nordul Dunării⁶, încît se explică popularitatea sărbătorii Saturnaliilor printre soldații romani de la Dunăre, unde mulți dintre ei erau de origine orientală.

Pentru Biserica, grav era faptul că chiar și unii creștini participau la sărbătoarea Saturnaliilor, în secolul al IV-lea, la calendele lui ianuarie. Aceștia, cum ne relatează Actul martiric al Sfîntului Dasius, «deși se numesc creștini, merg cu pompă măreață, schimbîndu-și firea lor și se îmbracă în chipul și înfățișarea diavolului. Imbrăcați în piei de capră, schimbîndu-și înfățișarea, ei leapădă chipul cel bun în care s-au rendscut (prin Taina Botezului) și reiau chipul cel rău în care s-au născut»⁷.

Sfîntul Dasius a fost ales prin sorți de camarazii săi ca rege al Saturnaliilor la 17 noiembrie 304, pentru ca în răstimpul celor treizeci de zile dinaintea calendelor lui ianuarie să îndeplinească rolul zeului Sa-

3. Martiriul Sfîntului Dasius, I, 1—3, II—V, 1—3, ed. cit., p. 272—274. Studii: M. P. Nilson, *Saturnalia*, la A. Pauly-G. Wissowa-W. Kroll und Kurt Wite, *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, zweite Reihe (R.Z.), 2-er Band, Stuttgart, 1923, col. 201—211; J. Geffcken, *Die Verhöhnung Christi durch die Kiregsknechte* in «Hermes», *Zeitschrift für klassische Philologie*, 41, Berlin, 1906, p. 220—229; Wendland, *Saturnalia-König*, in «Hermes», XXXIII (1898), p. 176—178; L. Parmentier-Fr. Cumont, *Le roi des saturnales*, in «Revue de Philologie», XXI (Paris) 1897, p. 143—153; V. Terpkova-Zamjova, *Jocurile carnavalului în Silistra în Evul mediu*, în limba bulgară, în *Ezikovedsko-etnografski izledovanija*, în cinstea lui St. Romanski, Sofia, 1960, p. 705—708.

4. M. P. Nilsson, *Saturnalia*, în *Real-Encycl. cit.*, col. 201—211.

5. Dion Hrysostomos, *Oratio IV. Περὶ βασιλείας*, 161—162, ed. L. Dindorfius, t. I, *Lipsiae* (Teubner), 1857, p. 76; Τὴν τῶν Σακαίων ἑορτὴν, ἣν Πέρσαι ἄγουσιν; H. Leclercq, *Dasius*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. IV, Paris, 1920, col. 272—283.

6. L. Parmentier-Fr. Cumont, *art. cit.*, p. 144—146. Pentru cultul zeului Saturn la geto-daco-romani, vezi Anton Dumitriu, *Cartea întîlnirilor admirabile*, București, 1981, p. 291—296.

7. Martiriul Sf. Dasius, III, 2, ed. cit., p. 274.

turn sau Cronos. El, însă, s-a opus cu tărie să îndeplinească acest nelegiuit obicei, încît între el și camarazii săi de arme a izbucnit conflictul.

Sfîntul Dasius le-a răspuns cu îndrăzneală și curaj că este mai bine pentru el să se aducă jertfă de bună voie Domnului Hristos, decît să fie jertfit de ei zeului lor, Cronos⁸.

În urma mărturisirii Sfîntului Dasius că este creștin, camarazii săi l-au adus la închisoare, apoi în fața legatului Bassus al Legiunii XI Claudia, spre a fi judecat. Mărturisind și în fața lui Bassus că este creștin, acesta l-a îndemnat să adore chipurile împăraților. Dar Sfîntul Dasius a refuzat, spunînd că nu se închină decît «unuia, curatului și veșnicului Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, Cel în trei nume și fețe, dar de o singură ființă...; mărturisesc cu glasul credința în Sfînta Treime, pentru că, întărit fiind printr-însa, biruiesc și nimicesc îndată nebunia diavolului»⁹.

În cele din urmă, legatul Bassus, văzînd tăria credinței sale în Hristos, după ce l-a supus la multe chinuri, a dat sentința să i se taie capul. Mergînd spre locul de execuție, Sfîntul Dasius a răsturnat vasele de tămîiere și statuile idolilor¹⁰.

Tăierea capului Sfîntului Dasius s-a săvîrșit, cum spune actul său martiric în cetatea Durostor, la trei zile după alegerea sa ca rege al Saturnaliilor, adică la 20 noiembrie 304, într-o zi de vineri, de către ostașul Anicet Ioan¹¹.

Textul Martiriului Sfîntului Dasius, nume de origine ilirică, ridică unele probleme serioase pe care le vom expune pe scurt.

Există mai întîi îndoială cu privire la cetatea în care a fost martirizat Sfîntul Dasius, dacă într-adevăr aceasta este Durostorum (Silistra) sau Axiopolis (Hinog, Cernavodă, jud. Constanța), unde Martirologiul Ieronimian menționează la 5 august¹², 4¹³ și la 18 octombrie¹⁴, precum și la 20 noiembrie¹⁵ sărbătoarea Sfîntului Dasius. Într-o scurtă inscripție în limba greacă, de la începutul secolului al IV-lea, descoperită în 1947, la Axiopolis, de arheologul Ion Barnea, sînt menționate numele a trei martiri: Chiril, Quindeus sau Cindeus și Tasius sau Dasius. După opinia arheologului român, inscripția greacă arată că Sfîntul Dasius din

8. *Ibidem*, IV, 4, ed. cit., p. 274.

9. *Ibidem*, VIII, 2, ed. cit., p. 276.

10. *Ibidem*, XI, 2, ed. cit., p. 278.

11. *Ibidem*, XII, 1—2, ed. cit., p. 278.

12. *Martyrologium Hieronymianum*, t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, Bruxellis, 1894, p. 101; t. II, pars posterior, ed. H. Delehaye et H. Quentin, Bruxellis, 1931, p. 418; nr. 3, 5 și 15, la 5 august.

13. *Ibidem*, t. II, 1, p. 129, și t. II, 2, p. 540 la 4 octombrie.

14. *Ibidem*, t. II, 2, p. 561, la 18 octombrie.

15. *Ibidem*, t. II, 1, p. 145, și t. II, 2, p. 609, 610, la 20 noiembrie.

*Durostorum a suferit moartea de martir la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), de unde moaștele lui au fost transportate la Durostorum, iar de acolo la Ancona, în Italia, în 579*¹⁶.

Este posibil, însă, ca atât Martirologiul Ieronimian cât și inscripția greacă descoperită la Axiopolis, în 1947, să se refere nu numai la martiriul, ci și la cultul Sfântului Dasius, care se săvârșea atât la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), cât și în cetatea apropiată Durostorum (Silistra), așa cum erau sărbătorii în diferite localități și alți martiri, deși locul pătimirii lor nu era cel indicat de cetățile menționate de martirologii.

Mai aproape de adevăr este să rămânem în ceea ce privește locul pătimirii Sfântului Dasius la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), deși actul său martiric indică clar: ἡβλησεν δὲ ὁ ἅγιος Δάσιος ἐν τῇ πόλει Δουροστόρφ — A pătimit Sfântul Dasius în cetatea Durostor»¹⁷. În favoarea cetății Durostor ca loc al martiriului Sfântului Dasius, a pledat în afară de actul său martiric și faptul că, atunci când moaștele sale au fost transportate din Durostorum, în 579, din cauza năvălirii avarilor, în biserica Sfântului Cyriacus din Ancona, în Italia, inscripția de pe sarcofagul său, de multe secole gol, menționează cu precizie: «Ἐνθαῦτα κατάκειται ὁ ἅγιος μάρτυς Δάσιος ἐνεχθεὶς ἀπὸ Δωροστόλου — Aici zace Sfântul martir Dasios, adus din Durostol»¹⁸. Acest fapt, însă, nu poate constitui un indiciu sigur că el a suferit martiriul la Durostor, ci numai că moaștele sale au stat un timp la Durostor.

16. H. Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXI (1912), p. 259 și 265—268; Teodor M. Popescu, *Martiriul Sf. Dasius*, în *Prinos închinat patriarhului Nicodim al României...*, București, 1946, p. 224; I. Barnea, *Artă creștină în România*, t. I, Secolele III—IV, București, 1979, p. 9—10 și 44, pl. 4; Idem, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977, p. 101—104; Idem, *O inscripție creștină de la Axiopolis*, în «*Studii Teologice*», VI (București), 1954, nr. 3—4, p. 219—228; Radu Vulpe și Ion Barnea, *Romanii la Dundera de Jos*, București, 1968, p. 380; I. Barnea, *Monumenti paleocristiani della Scizia Minore*, Faenza-Ravenna, 1971, p. 24—27; Idem, *Quelques considérations sur les inscriptions chrétiennes de la Scythie Mineure*, în «*Dacia*» n.s. I (1957), p. 280, fig. 6; Idem, *Creștinismul în Scythia Minor după inscripții*, în «*Studii teologice*», VI (1954), nr. 1—2, p. 81; Idem, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R. S. România*, în «*Studii teologice*», X (1958), nr. 5—6, p. 296—297; Idem, *În legătură cu inscripția despre mucenicii de la Axiopolis*, în «*Ortodoxia*», VI (1954), nr. 4, p. 585—587; A. Grabar, *Martyrium. Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique*, t. II, Paris, 1946, p. 488—493; Ioan I. Mușat, *Istoricul orașului Cernavodă*, București, 1968; R. Netzhammer, *Die christliche Märtyrer am Ister*, București, 1938, p. 3.

17. *Martiriul Sfântului Dasius*, XII, 2, ed. cit., p. 278; Pentru Axiopolis (Hinog, Cernavodă), vezi I. Barnea, *Artă creștină în România*, I, Secolele III—IV, București, 1979, p. 9—10 și 44.

18. N. Natalucci, *Antichità cristiane di Ancona*, Ancona, 1934, p. 74—78, fig. 80; G. Mercati, *Per la storia dell'urna di S. Dasio martire*, în *Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia, Rendiconti*, t. IV (1925—1926), Roma, 1926, p. 59—74; Reprodus în vol. *Opere minori*, Vatican, 1936, p. 318—336; Franz Cumont, *Le tombeau de Saint Dasius de Durostorum*, în «*Analecta Bollandiana*», XXVII (1908), p. 369—372; P. Franchi de' Cavalieri, *Dasius*, în «*Nuovo bulletino di archeologia cristiana*», X (1904) p. 20—22.

Franz Cumont, primul editor al textului grec al Martiriului Sfîntului Dasius, în 1897, acceptă autenticitatea lui, dar e de părere că a fost redactat la finele secolului al VII-lea, către 679, cînd Moesia a fost pierdută pentru Imperiul roman de răsărit, datorită invaziei bulgarilor, după un text latin original din secolul al IV-lea, la scurt timp după eveniment, avînd în vedere că în provincia Moesia se vorbea curent limba latină¹⁹.

Alți istorici și aghioграфи, dintre care cităm pe J. Geffcken²⁰, H. Delehay²¹, J. Zeiller²², au exprimat serioase îndoieli asupra autenticității actului martiric al Sfîntului Dasius.

Cu totul lipsită de temei este părerea lui Radu Constantinescu, care, în mod eronat și tendențios, afirmă că *Passio Dasii*, «acest mic roman, nu era un izvor care ar putea să ne inspire încredere, și tot ce aflăm aici privitor la sacrificarea lui Dasius, regele creștin al Saturnaliilor, nu e decît delir mitic²³. «Delir mitic» nu poate fi decît afirmația eronată a d-sale, deoarece descoperirile arheologice și informațiile martirologiilor ne arată cît de mulți martiri creștini au pătimit pe pămîntul Scythiei Minor sau Daciei Pontice (Dobrogea) și de-a lungul Dunării, în timpul grelei persecuții a creștinilor, dezlănțuită de împărații Dioclețian și Galeriu.

Fără vreun temei istoric serios, Ch. Auner a făcut din Sfîntul Dasius un episcop martir²⁴.

Pentru cunoașterea datei redactării textului Martiriului Sfîntului Dasius ne sînt utile două informații scoase din textul grec în forma în care a ajuns el pînă la noi.

În primul rînd, cum am văzut, în fața legatului Bassus, Sfîntul Dasius mărturisește credința sa în Sfînta Treime²⁵, așa cum a fost ea formulată de Părinții episcopi la sinodul I ecumenic de la Niceea, din 325, în Simbolul de credință și în hotărîrile lor.

În al doilea rînd, textul Martiriului Sfîntului Dasius, vorbind despre sărbătoarea Saturnaliilor, spune că «această necurată tradiție, care a

19. Franz Cumont, *Les actes de Saint Dasius*, în «*Analecta Bollandiana*», XV (1897), p. 5—11, în deosebi p. 8.

20. J. Geffcken, *Die Verhöhnung Christi durch die Kriegsknechte*, în «*Hermes*», 41 (1906), p. 220—229.

21. H. Delehay, *Bulletin des publications hagiographiques*, în «*Analecta Bollandiana*», XXVII (1908), fasc. I—II, p. 217—218.

22. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 110—120, mai ales, p. 112—116.

23. Radu Constantinescu, *Les martyrs de Durostorum*, în «*Revue des Etudes Sud-Est Européennes*», V (1967), nr. 1—2, p. 5—20, aici p. 10—11; I. Barnea, *A propos des origines du christianisme en Scythie Mineure*, în «*Dacia*», XII (Bucarest, 1968), p. 417—420, a combătut temeinic afirmațiile eronate din studiul lui R. Constantinescu.

24. Ch. Auner, *Dobrogea*, în «*Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*», IV (Paris), 1920, col. 1231—1260.

25. Martiriul Sfîntului Dasius, VIII, 2, ed. cit., p. 276.

ajuns pînă în zilele noastre, din nefericire, se mai păstrează încă»²⁶. Această precizare din textul Martiriului Sfîntului Dasius ne lasă deci să înțelegem că, în momentul cînd autorul necunoscut l-a compus, sărbătoarea Saturnaliilor se mai celebra încă printre soldații romani de la Dunăre. Oficial, existența politică a Imperiului roman pîgîn a încetat în 376, dar a continuat Imperiul roman de Răsărit, care, sub împăratul Teodosie cel Mare (380—395), a devenit Imperiu creștin. Acest împărat a luat măsuri severe contra pîgînismului roman, îndeosebi contra templelor și practicilor pîgîne în 381, 382 și 392, încît, în urma acestora, sărbătoarea Saturnaliilor nu mai putea fi celebrată de soldații romani.

Ținînd seama de cele două informații de mai sus, se poate accepta că Martiriul Sfîntului Dasius este un document autentic, pe care autorul l-a compus între 325 și 380, mai probabil la sfîrșitul secolului al IV-lea, în latinește, cum a afirmat primul lui editor, savantul belgian Franz Cumont, în 1897²⁷. După acest original latin intermediar, mai tîrziu, după toată probabilitatea în secolul al VI-lea, către 579, un alt autor necunoscut l-a redactat în grecește.

Este posibil ca actuala versiune a textului grecesc să fie nu numai o simplă traducere a textului latin intermediar din secolul al IV-lea, alcătuit atunci pe baza procesului-verbal de la grefa tribunalului roman din Durostorum (Silistra), ci să fie o prelucrare sau o amplificare a lui, ceea ce ar explica unele stîngăcii de stil și de vocabular ale textului grec²⁸.

Așa cum a ajuns pînă la noi, în versiunea greacă, Martiriul Sfîntului Dasius este un document de mare valoare istorică, pentru faptul că ne procură informații prețioase despre cultul zeului Cronos sau Saturn

26. Ibidem, III, 1, ed. cit., p. 272: Αὕτη ἡ μυσαρὰ παράδοσις καὶ μέχρις ἡμῶν τῶν ὁρχάτων περιελθοῦσα ἀθλωτέρως παραφυλάττεται.

27. Franz Cumont, *Les actes de Saint Dasius*, în «*Analecta Bollandiana*», XV (1897), p. 8—9.

28. Pr. prof. Ene Braniste, *Martiri creștini la Dunăre în timpul persecuțiilor. Martiriul Sfîntului Dasius*, în *Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena*, V (1976), p. 85—95; aici p. 86. Să se vadă și studiile: A. G. Hamman, *Les martyrs de la Grande Persecution* (304—311), Paris, 1979; Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», XCII (1975), nr. 7—8, p. 991, n. 104 și p. 995, n. 145; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, t. I, București, 1980, p. 78; A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*, Oxford, 1963; A. Lippold, E. Kirsten, *Donauprovinzen*, în «*Reallexikon für Antike und Christentum*», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 167—168; Pr. prof. Liviu Stan, *Sfinții români*, Sibiu, 1945, p. 9—10; Pr. G. Moisesescu, Pr. St. Lupșa, Pr. A. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, t. I, București, 1957, p. 49; G. Riciotti, «*La era dei martiri*», *Il cristianesimo da Diocleziane a Costantino*, Roma, 1953; S. Reli, *Martiri creștini în țările daco-romane*, în *Omagiu I.P.S. Dr. Nicolae Bălan*, Sibiu, 1940, p. 699—709. Retipărit în *Istoria vieții bisericești a românilor*, t. I, Cernăuți, 1942, p. 79—81; H. Delchaye, *Les pasteurs des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 321—328; Idem, *Les origines du culte des martyrs*, 2-e éd., Bruxelles, 1933, p. 226, 250—251.

și despre practicile sărbătorii Saturnaliilor printre soldații romani de la Dunăre în secolele III și IV, și totodată despre răspîndirea creștinismului la populația geto-daco-romană autohtonă la începutul secolului al IV-lea, de la sudul și nordul Dunării.

După cum ne informează actul său martiric, Sfântul Dasius a pătimit în Durostor, la 20 noiembrie 304, dar, cum am văzut, inscripția descoperită la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), arată că el a suferit martiriul în această din urmă cetate²⁹. Tot la 20 noiembrie, s-a păstrat data martiriului său în Sinaxarul Constantinopolitan³⁰ și în Bibliotheca hagiographica Graeca³¹.

*
* *
*

Am utilizat la traducerea Martiriului Sfântului Dasius, ed. lui Panaiot C. Hristu, Τὰ Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν... text în limba greacă veche cu traducere în limba greacă modernă, Tesalonic, 1978, p. 358—369; ediția lui H. Musurillo, op. cit., p. 272—279, text grec cu traducere engleză și edițiile: R. Knopf-G. Krüger-G. Ruhbach, op. cit., p. 91—95, text grec; H. Delehay, Acta Sanctorum, Propylaeum Decembris, Bruxelles, 1940, p. 530, 20 nov.; Franz Cumont, Les Actes de S. Dasius, în «Analecta Bollandiana», XVI (1897), p. 11—15, editio princeps, text grec.

Am folosit, de asemenea, traducerile: P. Monceau, La vraie Légende dorée, Paris, 1928, p. 283—378: Martyre du soldat Dasius; H. Leclercq, Les martyrs, t. II. Le troisième siècle, Dioclétien, Paris, 1903, p. 424—427; Vezi și Thurston and Leeson, Butler's Lives of the Saint, II (1938), p. 252—253.

Două bune traduceri s-au publicat în limba română de: Teodor M. Popescu, op. cit., p. 226—228 și Pr. prof. Ene Braniște, în Almanahul cit., p. 89—92, precedat de un bun studiu introductiv.

Traducerea noastră prezintă unele deosebiri față de cele două traduceri românești.

29. Martiriul Sfântului Dasius, XII, ed. H. Musurillo, p. 278; I. Barnea, *Arta creștină în România...*, p. 9—10 și 44, pl. IV.

30. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Propylaeum ad Acta Sanctorum novembris*, ed. H. Delehay, Bruxelles, 1902, p. 241.

31. Ed. Fr. Halkin, t. I, ed. 3-a, Bruxelles, 1957, p. 151.

MARTIRIUL SFÎNTULUI DASIUS

(† 20 noiembrie 304)

I.

1. Pe cînd împăraseau nelegiuirii pîngăritori ai celor sfinte, Maximian (Galeriu 292—311) și Dioclețian (284—305), era în timpurile acelea, printre legiunile soldaților, acest obicei ca să se celebreze în fiecare an sărbătoarea cea însemnată a lui Cronos.

2. Și ei socoteau faptul acesta de a sărbători ziua lui, mai însemnată decît celelalte zile, ca un dar plăcut și ales al lui Cronos.

Așadar, în ziua lui, fiecare săvîrșea nelegiuirea dorită; iar cel pe care cădeau sorții, îmbrăcînd o haină împărătească, după asemănarea lui Cronos însuși, mergînd în frunte, în public, în fața întregului popor, cu o măreție nerușinată și îndrăzneată, escortat de o mulțime de soldați, avînd îngăduită voia pentru treizeci de zile, își împlinea poftele cele nelegiuite și rușinoase și se dădea la plăceri diavolești.

3. Iar după împlinirea celor treizeci de zile, sărbătoarea lui Cronos lua sfîrșit și odată cu ea și această dorită sărbătoare a lor.

Atunci, însuși cel ce purtase înfățișarea împărătească, săvîrșind, după obicei, jocurile cele nerușinate și necurate, se aducea îndată pe sine jertfă nelegiuirilor și spurcaților idoli, fiind ucis în săbii.

II.

1. Cînd, însă, alegerea a căzut și pe fericitul Dasius, ca și el să săvîrșească această nelegiuire și rînduiala sărbătorii, acesta a răsărit, cum s-a spus, ca un crin între spini¹. I s-a poruncit și era silit spre a săvîrși (cele rînduite) în ziua cea însemnată a sărbătorii lui Cronos.

III.

1. Această necurată tradiție, care a ajuns pînă în zilele noastre, din nefericire, se mai păstrează încă, fiindcă, nici sfîrșindu-se lumea, nu ia sfîrșit obiceiul cel urît, ci mai rău se întărește.

1. Cînt. 2, 2.

2. Căci în ziua calendelor lui Ianuarie, oamenii ușuratici, urmînd obiceiul păgînilor, *deși se numesc creștini*, merg cu pompă măreață, schimbîndu-și firea lor și se îmbracă în chipul și înfățișarea diavolului. Imbrăcați în piei de capră, schimbîndu-și înfățișarea, ei leapădă chipul cel bun în care s-au renăscut (prin Taina Botezului) și reiau chipul cel rău în care s-au născut. Astfel, ei, care au mărturisit la Botez că se leapădă de diavolul și de amăgirile lui, se întorc iarăși la el prin faptele cele rele și rușinoase.

IV.

1. Cunoscînd Fericitul Dasius că aceasta este o tradiție deșartă, a călcat în picioare lumea cu înșelăciunile ei, a disprețuit pe diavolul cu amăgirile lui și a luat jugul lui Hristos cel răstignit, împotriva nerușinării diavolului.

2. Căci, înțelept fiind, aprins de rîvnă sfîntă, cugeta acestea în mintea lui: «De mă voi îngriji în aceste treizeci de zile ale acestui deșert și nerușinat obicei, de cinstirea demonilor, pe care credința creștinilor o disprețuiește și o oprește, mă dau pe mine însumi pieirii veșnice.

3. Dar nu numai aceasta, ci mă lipsesc în chip nenorocit și de această viață trecătoare. Căci ce-mi va folosi mie, dacă, după cele treizeci de zile, sfîrșindu-se uritele și necuratele jocuri ale lui Cronos, voi fi dat sabiei? Împlinind cu curaj porunca (împăraților), mă dau pe mine sabiei, pentru cinstirea necuraților demoni, iar după trecerea din viață, voi fi aruncat în focul cel veșnic.

4. Este mai bine pentru mine să sufăr puținele chinuri și munci, pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, iar după moarte să moștenesc viața cea veșnică, împreună cu toți Sfinții».

V.

1. S-a hotărît, deci, în ziua aceea, ca fericitul Dasius să fie adus de toți spre a săvîrși măreața sărbătoare a lui Cronos.

2. Iar fericitul Dasius a răspuns soldaților care-l sileau: «Fiindcă mă siliți la această întinăciune, este mai bine pentru mine să fiu jertfă de bună voie Domnului Hristos, decît să mă jertfesc idolului vostru».

3. Auzind acestea, slujitorii fărădelegii l-au închis îndată într-o temniță întunecoasă, iar a doua zi, scoțîndu-l din închisoare, l-au dus, trăgîndu-l, la pretoriul legatului Bassus.

VI.

1. Iar după ce Sfîntul martir Dasius a fost adus de grupa (soldaților) la scaunul de judecată al legatului Bassus, privind la el, Bassus a

zis : «De ce stare ești și cum te numești ?» Fericitul Dasius a răspuns cu îndrăzneală și în voie :

— «Sînt, după stare, ostaș, iar despre numele meu îți voi spune : *numele meu cel ales e cel de creștin*, iar după numele pus de părinți, mă numesc Dasius».

VII.

1. Legatul Bassus a zis : «Roagă-te chipurilor stăpînilor noștri împărați, care ne asigură pacea, ne dau leafa și îngrijesc în fiecare zi de tot binele nostru».

2. Fericitul martir Dasius a spus :

— «Eu chiar ți-am spus și-ți spun că *sînt creștin* și nu slujesc împăratului pămîntesc, ci împăratului celui ceresc și primesc darul Lui, trăiesc din harul Lui și mă îmbogățesc din negrăita Lui iubire de oameni».

VIII.

1. Legatul Bassus a zis :

— «Roagă-te, Dasie, la sfintele chipuri ale împăraților noștri, pe care chiar și neamurile barbare le adoră și slujesc lor».

2. Fericitul martir Dasius a răspuns :

— «Eu mărturisesc că sînt creștin, precum am mărturisit adeseori, și nu mă supun nimănui altuia, decît unuia, curatului și veșnicului Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, Cel în trei nume și fețe, dar de o singură ființă. Iată, pentru a treia oară mărturisesc cu glasul credința în Sfînta Treime, pentru că, întărit fiind printr-Însa, biruiesc și nimicesc îndată nebunia diavolului».

IX.

Legatul Bassus a zis :

— «Nu știi, Dasie, că orice om se supune poruncii împărătești și sfințelor legi ? Fiindcă, te cruț, răspunde-mi fără grijă și fără teamă».

2. Iar fericitul și smeritul atlet al lui Hristos, Dasius, i-a răspuns, zicînd :

— «Fă ceea ce ți s-a poruncit de către necredincioșii și necurații împărați. Căci eu păstrez credința mea pe care am făgăduit Dumnezeului meu, odată pentru totdeauna, s-o păstrez și o păstrez, și cred cu putere și tărie să rămîn în această mărturisire a mea. Iar amenințările tale nu pot să mă schimbe de la această alegere».

X.

1. Legatul Bassus a zis :

— «Iată, ai un timp de două ore, de voiești să te răzgîndești cu mintea ta, ca să poți trăi cu noi în mărire».

2. Iar fericitul Dasius a zis :

— «Ce nevoie este de un răgaz de două ore ? Ți-am arătat voința și alegerea mea, spunînd : «Fă ceea ce voiești, căci sînt creștin. Căci iată, disprețuiesc și pe împărați și mărirea lor, și o privesc cu scîrbă, ca, după despărțirea de această viață, să pot trăi viața de dincolo».

XI.

1. Atunci legatul Bassus, după ce l-a supus la multe chinuri, a dat hotărîrea să i se taie capul. Iar pe cînd acesta mergea spre slăvita lui mucenie, un oarecare mergea înaintea lui cu nelegiuitul vas de tămîiere.

2. Și fiindcă îl sileau să aducă jertfă spurcaților demoni, atunci, fericitul Dasius, luînd cu mîinile sale vasele de tămîiere a împrăștiat tămîia lor și a răsturnat idolii cei nelegiuiți și necurați ai păgînilor, aruncîndu-i la pămînt, și și-a într-armat fruntea cu semnul sfintei cruci a lui Hristos, cu a cărui putere s-a luptat cu tărie împotriva tiranului.

XII.

1. S-a săvîrșit, deci, Sfîntul martir prin tăierea capului, la 20 ale lunii noiembrie, în ziua de vineri, la ora a patra, fiind ziua a 24-a a lunii (cerești). A fost lovit cu sabia de ostașul (călăul) Anicet Ioan², și s-a săvîrșit în pace mucenia lui.

2. A pătimit, deci, Sfîntul martir Dasius în orașul Durostor, pe cînd împărațeau Maximian (Galeriu) și Dioclețian, fiind judecat de legatul Bassus, iar în cer împărățind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia (se cuvine) slava, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, acum și în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Cîntarea Cîntărilor 2, 2 — II, 1, 248.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Actul martiric al Sfîntului Dasius, 242 ;
243 ; 244 ; 245 ; 247.

Adevăr, 244.

Afirmație, 245.

Aghiografi, 245.

2. Anicet Ioan, Tudor Popescu, *art. cit.*, p. 228, n. 6.

Dom. H. Leclercq în *Les Martyres, Recueil de pièces authentiques sur les martyres, depuis les origines du christianisme jusqu'au XX-e siècle*, t. II. Le troisième siècle. Dioclétien, Paris, 1903, p. 427, socotește acest cuvînt nume comun și-l traduce «de nebiruitul ostaș, Ioan» — «L'invincible soldat Jean».

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, iar ultima indică pagina. Cifrele cu numerele între 241—247 se referă la paginile introducerii.

Alegere, 243; II, 1, 248; XI, 2 și X, 2, 250—251.
 Altar, 242.
 Amăgiri, III, 2, 249; IV, 1, 249.
 Amenințări, IX, 2, 250.
 Amin, XII, 2, 251.
 Amintire, 242.
 Amplificare, 246.
 An, 241; I, 1, 248.
 Anaitis, zeiță cinstită în orașul Zela din Pont, Asia Mică, 242.
 Ancona, oraș în Italia, 244, 244.
 Anicet, Ioan, ostaș în armata romană din cetatea Durostorum, 243; XII, I, 251.
 Arestare, 241.
 Arme, 243.
 Asemănare, I, 2, 248.
 Asia Mică, 242.
 Atlet, IX, 2, 250.
 August, luna, 243.
 Auner, Ch., arheolog, 245.
 Autenticitate, 245.
 Autor, 246; autor necunoscut, 246.
 Avari, 244.
 Axiopolis (Hinog, Cernavodă), cetate pe dreapta Dunării, în provincia romană Scythia Minor, 241; 243; 244; 247.

B

Babilon, cetate, 242.
 Barnea Ion, arheolog, 243.
 Bassus, legatus, comandant militar al legiunii Legio XI Claudia, 241; 243; 245; V, 3; 249; VI, 1, 249; VII, 1, 250; VIII, 1, 250; IX, 1; 250; X, 1, 251; XI, 1, 251; XII, 2, 251.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 247.
 Binele, VII, 1, 250.
 Biserica Sfântului Cyriacus din Ancona, 244.
 Biserică, 242.
 Botez, Taină, 242; III, 2, 249.
 Bulgari, 245.
 Bună voce, 243; V, 2, 249.

C

Calendele lui ianuarie, 242; III, 2, 249.
 Camarazi de arme, 242; 243.
 Cadru, 242.
 Cap, 243; XI, 1, 255.
 Capadocia, provincie romană, în Asia Mică, 242.
 Capră, 242; III, 2, 249.
 Cauză, 244.
 Cărlău, XII, 1, 251.
 Cer, XII, 2, 251.
 Cernavodă, în epoca romană Axiopolis, oraș pe dreapta Dunării în Dobrogea, 241; 243; 244; 247.
 Cetate, -ți, 241; 243; 244; 247.
 Chin, -uri, 243; IV, 4, 249; XI, 1, 251.

Chipul și înfățișarea diavolului, 242; III, 2, 249.
 Chipul cel bun, 242; III, 2, 249.
 Chipul cel rău, 242; III, 2, 249.
 Chipurile (statuile) împăraților (romani), 243; VII, 1, 250; VIII, 1, 250.
 Chiril, martir la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), 243.
 Cindeus sau Quindeus, martir la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), 243.
 Cinste, 242.
 Cinstire, IV, 2, 249; cinstirea demonilor, IV, 2, 3, 249.
 Condamnare la moarte, 241.
 Conflict, 243.
 Constantinescu, Radu, ceretător, 245.
 Constanța, județ, 241; 243.
 Cortegiu de soldați, 241.
 Credință creștină 243; IX, 2, 250; credința creștinilor, IV, 2, 249; -ța în Sfânta Treime, 245; VIII, 2, 250; Simbolul de credință, 245; tăria credinței în Hristos, 243.
 Credința (păgână), 242.
 Creștin, -ni, 241; 242; 243; 245; III, 2, 249; IV, 2, 249; VI, 1, 250; VII, 1, 250; VIII, 2, 250; X, 2, 251.
 Creștinism, 247.
 Crin, II, 1, 248.
 Cronos, zeul timpului la greci 241; 242; 243; 246; I, 1, 2, 3, 248; II, 1, 3, 248; V, 1, 249.
 Crucea lui Hristos, XI, 2, 251.
 Cultul zeului Cronos, 246.
 Cultul Sfântului Dasius, 244.
 Cumont, Franz, istoric belgian, 245; 246.
 Cunoaștere, 245.
 Curaj, 243; IV, 3, 249.
 Cyriacus, sfânt, cinstit în orașul Ancona din Italia, 244.

D

Dacia Pontică sau Scythia Minor (Dobrogea), 245.
 Darul, VII, 1, 250.
 Dar plăcut și ales al lui Cronos, I, 2, 248.
 Dasius, soldat roman la Durostorum, martir, 241; 242; 243; 244; 245; 246; 247; II, 1, 248; IV, 1, 249; V, 1, 2, 249; VI, 1, 249—250; VII, 2, 250; VIII, 2, 250; IX, 1, 2, 250; X, 2, 251; XI, 2, 251; XII, 2, 251.
 Dasius, episcop martir, 245.
 Dasius sau Tasius, martir la Axiopolis (Hinog, Cernavodă, 241; 244; 247.
 Data redactării textului martirului Sf. Dasius, 245; data martiriului, 247.
 Decembrie, 241.
 Delehay, H., aghiograf belgian, 245.
 Delir mitic, 245.

Demoni, IV, 2, 3, 249; XI, 2, 251.

Descoperiri arheologice, 245.

Desfriri, 241; 242.

Despărțire, X, 2, 251.

Diavol 242; 243; III, 2, 249; IV, 1, 249; VIII, 2, 250; nerușinarea diavolului, IV, 1, 249.

Dioclețian, împărat roman, 241; 245; I, 1, 248; XII, 2, 251.

Distrații, 242.

Dobrogea, 245.

Document autentic, 246; document de mare valoare istorică, 246.

Duhul Sfânt, 243; VIII, 2, 250; XII, 2, 251.

Dumnezeu, 243; IX, 2, 250; unul, curatul și veșnicul Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh cel în trei nume și fețe, de o singură ființă, 243; VIII, 2, 250.

Dunăre, 241; 242; 245; 246; 247.

Durostorum (Siliștra), cetate pe dreapta Dunării, 241; 243; 244; 246; Durostol și Durostor, 241; 247; XII, 2, 251.

E

Edict de persecuție, 241.

Editor, 245; 246.

Episcop, -i, 245; episcop martir, 245.

Eveniment, 245.

Excese, 241.

Execuție, 243.

Exemplu, 241.

Existența politică a Imperiului roman (376); 246.

F

Fapt, 242; 244; 246; I, 2, 248; fapte rele și rușinoase, III, 2, 249.

Favoare, 244.

Fărădelege, V, 3, 249.

Februarie, 241.

Fețe, 243; VIII, 2, 250.

Ființă, 243; VIII, 2, 250.

Finele, 245.

Fire, 242; III, 2, 249.

Fiul (lui Dumnezeu), Iisus Hristos, 243; VIII, 2, 250.

Focul cel veșnic, IV, 3, 249.

Formă, 245.

Frunte, 241; I, 2, 248; XI, 2, 251.

G

Galeriu, C. Maximian, 241; 245; I, 1, 248; XII, 2, 251.

Geffcken, J., istoric german, 245.

Geto-dacii de la sudul și nordul Dunării, 242.

Ginere, 241.

Glas, 243; VIII, 2, 250.

Grafa tribunalului din Durostorum (Siliștra), 246.

Grijă, IX, 1, 250.

Grupă, VI, 1, 249.

H

Haine, 241; haină împărătească, I, 2, 248.

Har, VII, 1, 250.

Haz, 241.

Hinog, localitate la sud de Cernavodă, pe dreapta Dunării, în Dobrogea, 241; 244; 247.

Hotărîre, -ri, 245; XI, 1, 251.

Hristos, Domnul Hristos, 243; IV, 1, 4, 249; V, 2, 249; atlet al lui Hristos IX, 2, 250; crucea lui Hristos, XI, 2, 251; jugul lui Hristos cel răstignit, IV, 1, 249.

I

Ianuarie, 241; 242.

Idol, -li, 243; I, 3, 248; V, 2, 249; XI, 2, 251.

Iisus Hristos, Domnul Iisus Hristos, IV, 4, 249; XII, 2, 251.

Ilaritate, 241.

Imperiul roman, 242; 246; Imperiul roman de răsărit, 245; 246; imperiul creștin, 246.

Indiciu, 244.

Informații, 245; 246; informațiile martirologiilor, 245.

Inscripția greacă de la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), 243; 244; 247; inscripția de pe sarcofagul Sfântului Dasius, 244.

Invazia bulgarilor, 245.

Insigne, 241.

Istorici, 245.

Italia, 244.

Iștar, zeiță cinstită în Babilon, 242.

Iubire de oameni, VII, 1, 250.

Izvor, 245.

I

Împărat, -ți, 241; 243; 245; 246; IV, 3, 249; VII, 1, 250; VIII, 1, 250; IX, 2, 250; X, 2, 251; împărat ceresc, VII, 1, 250; împărat pămîntesc, VII, 1, 250.

Împlinire, I, 3, 248.

Început, 241; 243.

Încredere, 245.

Închisoare, 243; V, 3, 249.

Îndoială, -i, 243; 245.

Îndrăzneală, 243; VI, 1, 250.

Înfățișare, 242; I, 3, 248; III, 2, 249.

Înșelăciune, IV, 1, 249.

Întinăciune, V, 2, 249.

J

Jertfă, 243; „ 3, 248; V, 2, 249; XI, 2, 251.

Jocuri nerușinate și necurate (ale lui Cronos), I, 3, 248; IV, 3, 249.
Jugul lui Hristos cel răstignit, IV, 1, 249.

L

Leafă, VII, 1, 250.
Legat (legatus), termen militar roman; comandant al unei legiuni 241; 243; 245; V, 3, 249; VI, 1, 249; VII, 1, 250; VIII, 1, 250; IX, 1, 250; X, 1, 250; XI, 1; 251; XII, 2, 251.
Legi, IX, 1, 250.
Legio XI Claudia, 241; 243.
Legiunile soldaților, I, 1, 248.
Licențe, cu sensul de plăceri, 242.
Limba greacă, 243.
Limba latină, 245.
Loc de execuție, 243; locul pătimirii, 244.
Localități, 244.
Lumea, III, 1, 248; IV, 1, 249.

M

Martir, -ri, 243; 244; 245; VI, 1, 249; XII, 1, 2, 251.
Martiriu, 244—247.
Martiriul Sfântului Dasius, 241; 243; 245; 246; 248.
Martirologii, 244; 245.
Martirologiul Ieronimian, 243; 244.
Măreție, I, 2, 248;
Mărire, X, 1, 2, 251.
Mărturisire, 243; IX, 2, 250.
Măsurii, 246.
Mintea, IV, 2, 249; X, 1, 251.
Miini, XI, 2, 251.
Moarte, 241; IV, 4, 249; moarte de martir, 244.
Moastele Sfântului Dasius, 244.
Moestia Inferior, provincie romană în sudul Dunării, 241; 245.
Moment, 246.
Motiv, 241.
Mucenicie, XI, 1, 251; XII, 1, 251.
Mulțime, 241; mulțime de soldați, I, 2, 248.
Munci, cu sens de chinuri, IV, 4, 249.

N

Năvălirea avarilor, 244.
Neamuri barbare, VIII, 1, 250.
Nebunia diavolului, 243; VIII, 2, 250.
Nefericire, 246; III, 1, 248.
Nelegiuire, I, 2, 248; II, 1, 248.
Nerușinarea diavolului, IV, 1, 249.
Nevoie, X, 2, 251.
Niceea, cetate în provincia romană Bitinia, unde s-a ținut Sinodul I ecumenic în 325, 245.
Noiembrie 241; 242; 243; 247; 248; XII, 1, 251.
Nume, 243; IV, 4, 249; VI, 1; 250; VIII, 2, 250.

O

Obicei, 241; 243; I, 1, 248; III, 1, 2, 248—349; IV, 2, 249.
Octombrie, 243.
Om, oameni, 242; III, 2, 249; VII, 1, 250; IX, 1, 250.
Opinie, 243.
Oraș, 242, XII, 2, 251.
Oră, -e, X, 1, 2, 251; XII, 1, 251.
Origine ilirică, 243; origine iraniană, 242; origine orientală 242.
Ostaș, 241; 243; VI, 1, 250; XII, 2, 251

P

Pacea, VII, 1, 250; XII, 1, 251.
Passio Dasii (= Pățimirea sau Martiriul lui Dasius), 245.
Păgini, III, 2, 249; XI, 2, 251.
Păgînismul roman, 246.
Pămînt, XI, 2, 251; pămîntul Scythiei Minor, 245.
Părere, 245.
Părinți, VI, 1, 250.
Părinții episcopi de la Sinodul I ecumenic de la Niceea, 245.
Pățimire, 244.
Pedeapsă, pedeapsa cu moartea, 241.
Peninsula Balcanică, 242.
Permisiiune, 241.
Persecuție 241; persecuția creștinilor, 245.
Persi, 242.
Petreceri, 241.
Picioare, IV, 1, 249.
Piei de capră, 242; III, 2, 249.
Piere vesnică, IV, 2, 249.
Pîngăritori ai celor sfinte, I, 1, 248.
Plăceri, 242; plăceri diavolești, I, 2, 248.
Pofte nelegiuite și rușinoase, I, 2, 248.
Pompă, 242; III, 2, 249.
Pont, provincie romană în Asia Mică, 242.
Popor, I, 2, 248.
Popularitate, 242.
Populație, 242; populație geto-daco-romană, 247; populații trace din Asia Mică și Peninsula Balcanică, 242.
Poruncă, -ci, IV, 3, 249; IX, 1, 250.
Practici păgîne, 246; practicile sărbătorii Saturnaliilor, 247.
Precizie, 244; precizare, 246.
Pretoriu, V, 3, 249.
Probabilitate, 246.
Prelucrare, 246.
Proces-verbal, 246.
Probleme, 243.
Provincie romană, 241; provinciile Asiei Mici, 242.
Putere, IX, 2, 250; XI, 2, 251.

Q

Quindeus sau Cindeus, martir la Axio-polis (Hinog, Cernavodă), 243.

R

Răgaz, X, 2, 251.
 Răspîndirea creștinismului în populația geto-daco-romană de la sudul și nordul Dunării, 247.
 Răstimp, 242.
 Redactare, 245.
 Rege, 241; rege al Saturnaliilor, 242; 243; «regele creștin al Saturnaliilor», 245.
 Reședință, 241.
 Rînduială, sărbătorii (Saturnaliilor), II, 1, 248.
 Rivnă sfîntă, IV, 2, 249.
 Rol, 242.
 Roman, ca gen literar, 245.
 Romani, 241.

S

Sabie, săbii, 242; I, 3, 248; IV, 3, 249; XII, 1, 251.
 Sacee, sărbătoare la perși, (ἡ ἑορτὴ τῶν Σακαίων), 242.
 Sacrificarea lui Dasius, 245.
 Sacrificii umane, 242.
 Sarcofagul (sfîntului Dasius), 244.
 Saturn, zeul timpului la romani, 241; 242; 246.
 Saturnalii, sărbătoare la romani, 241; 242; 241; 242; 245; 246; 247.
 Sărbătoare, 241; 242; II, 1, 248; sărbătoarea Sfîntului Dasius, 243.
 Sărbătoarea lui Cronos, I, 1, 3, 248; II, 1, 248; V, 1, 249.
 Scaun de Judecată, VI, 1, 249.
 Scîrbă, X, 2, 251.
 Sclavi, 242.
 Scythia Minor, sau Dacia Pontică (Dobrogea), provincie a Imperiului roman, 245.
 Secol, -e, 241; 242; 243; 244; 245; 246; 247.
 Semnul sfintei Cruci a lui Hristos, XI, 2, 251.
 Sentință, 243.
 Sfinți, IV, 4, 249.
 Sfirșit, 246.
 Sici, populație de origine iraniană, 242.
 Silistra, în epoca romană Durostorum, oraș pe dreapta Dunării, 241; 243; 244; 237.
 Simbolul de credință, 245.
 Sinaxarul Constantinopolitan, 247.
 Sinodul I ecumenic de la Niceea, din 325, 245.
 Slavă, XII, 2, 251.
 Slujitorii fărădelegii, V, 3, 249.
 Soldat, -ți, 241; V, 2, 249; soldații romani, 242; 246; 247; I, 1, 2, 248; grupa soldaților, VI, 1, 249.
 Sortii, 241; 242; I, 2, 248.

Spîni, II, 1, 248.
 Stare, VI, 1, 250.
 Statuile idoloilor, 243.
 Stăpîni, 242; VII, 1, 250.
 Stil, 246.
 Stingăcli de stil și de vocabular, 246.

T

Taina Botezului, 242; III, 2, 249.
 Tasiu sau Dasius, martir la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), 243.
 Tatăl (Dumnezeu), 243; VIII, 2, 250; XII, 2, 251.
 Tăierea capului, 243; XII, 1, 251.
 Tămîie, XI, 2, 251.
 Tămîiere, 243; XI, 1, 2, 251.
 Tărie, 243; IX, 2, 250; XI, 2, 251.
 Teamă, IX, 1, 250.
 Temei, 245; temei istoric, 245.
 Temniță, V, 3, 249.
 Temple păgîne, 246.
 Teodosie cel Mare, împărat roman, 246.
 Text, 243; text grec, 245; 246; 237; text latin, 245; 246; text original latin, 246.
 Timp, 241; 242; 244; 245; X, 1, 251, timpuri, I, 1, 248.
 Tiran, XI, 2, 251.
 Tradiție necurată, 245; III, 1, 248; tradiție deșartă, IV, 1, 249.
 Traducere a textului latin, 246.
 Trecere, 242; trecere din viață, IV, 3, 249.
 Traian, împărat roman, 241.
 Treime Sfîntă, 243; 245; VIII, 2, 250.
 Tribunalul din Durostorum, (Silistra), 246.

V

Valoare istorică, 246.
 Vas, -e de tămîie, 243; XI, 1, 2, 251.
 Vecii vecilor, XII, 2, 251.
 Vedere, 245.
 Versiunea textului grec, 246.
 Viață, IV, 3, 249; X, 2, 251; viața de dincolo, X, 2, 251; viața trecătoare, IV, 3, 249; viața cea veșnică, IV, 4, 249.
 Vineri, 243; XII, 1, 251.
 Virsta de aur, 242.
 Vocabular, 246.
 Voie, I, 2, 248; VI, 1, 250.
 Voință, X, 2, 251.

Z

Zeiller, J., istoric francez, 245.
 Zela, oraș din provincia romană Pont, în Asia Mică, 242.
 Zeu, zei, 241; 242; 246; zeiță, 242.
 Zi, zile, 241; 242; 243; 246; I, 2, 3, 248; II, 1, 248; III, 1, 2, 248—249; IV, 2, 3, 249; V, 1, 3, 249; VII, 1, 250; XII, 1, 251.

MARTIRIUL SFÎNTULUI ALEXANDRU ROMANUL

(13 mai 297—305)

INTRODUCERE *

«Martiriul» sau pătimirea Sfîntului Alexandru Romanul, a cărui traducere o publicăm aici se cuprinde în codicele grecesc Parisinus 1534 f. 278—295, redactat în secolul XII și tipărit de D. Dimitrov în «Izvestija na Bălgarskija Arheologiceski Institut» tom VIII, Sofia, 1935, pag. 116—161. Martirizarea Sfîntului a fost cunoscută de timpuriu și în limba latină, dar textul ei a fost tradus după alt original grecesc, aflat în mănăstirea Grottaferrata lângă Roma, care încă în 1551 a fost tipărit la Veneția de A. Lipomanus, iar după aceea de mai multe ori, între care și în «Acta Sanctorum», edition novissima, Bruxelles 1866, pag. 192—194 (la data de 13 mai). În toate aceste redacții latinești, se descrie numai partea primă a «Martiriului». Probabil au fost inițial mai multe redacții. Nu avem cunoștință ca monahii bollandiști să fi publicat această versiune mai lungă, așa cum o avem în Parisinus 1534, deși despre ea H. Delehay, declara în 1912, (Saints de Trace et de Mésie, în «Analecta Bollandiana» tom XXXI (1912), p. 245), că «poate o va publica».

După cum afirmau toți cercetătorii (Delehay op. cit., p. 160), cinstea acordată martirilor era strîns legată de locul unde se aflau mormîntul respectiv al moaștelor lor. Însă, în ținuturile dunărene, sute de ani a trăit vie nu numai tradiția Sfîntului Sava Gotul (a cărui «pătimire» tot Delehay o publica în același periodic, p. 216—222), ci și a altor martiri, care și-au avut încă din sec. IV—VI locașuri de cult închinare în cinstea lor, fie în Constantinopol, fie în alte orașe sud-dunărene. Așa a fost cazul cu Sf. Mochie, preot din Amfipoli (Tracia), martirizat în Bizanț în anul 295, unde își va avea biserică despre care vorbesc atît actele «sinodului de la Stejar» (403), cît și «Alexiada» Anei Comnena de după anul 1100.

* Introducere de Pr. prof. Teodor Bodogae.

La fel Sf. Acachie, fost sutas roman, își avea încă în sec. IV—V mai multe locașuri de pomenire în Bizanț și în împrejurimi. Nu e locul aici să amintim de mulți alți creștini martirizați în sudul Dunării, unde persecuția lui Diocleșian a blătuit atunci mai tare decât în ori care altă parte a Imperiului Roman. Cele 40 de mucenițe, în frunte cu Glicheria, martirizată în Bereea (azi Stara Zagora, Bulgaria) sînt întâlnite și în tradițiile goșilor. Poate vom reveni mai pe larg asupra acestei probleme în alt loc.

Cît de popular a fost cultul Sf. Alexandru Romanul în ținuturile sud-dunărene, se poate vedea din faptul că un mucenic cu același nume e pomenit ca martir în Dobrogea, la Noviodunum și Tomis, unde era sărbătorit la 1 octombrie, cum mărturisesc vechile martirologii romane și ieronimiane. În sinaxarul Bisericii din Constantinopol, Mineiele-i puneau data la 25 februarie, ba și la 14 (15) mai. Unii cercetători (Netzhammer) socoteau că e vorba de una și aceeași persoană și că ar fi un sfînt local. A se vedea Pr. Prof. I. Rămureanu : Sfînți și martiri la Tomis, în «B.O.R.», 1974, p. 99, n. 18, și Pr. Prof. E. Braniște : Martiri și sfînți pe teritoriul Dobrogei de azi, în «De la Dunăre la Mare», București, 1979, p. 37 și 46—47.

După cum reiese din textul «Martiriului» alăturat, interesează mai puțin originea mucenicului și amănuntele chinurii sale, în schimb, de mare importanță sînt prezența numeroșilor creștini care-l întîmpină prin toate orașele și satele de-a lungul văilor Mariței și a afluenților ei, de la Sardica (Sofia de azi) pînă la Bizanț, unde avea să fie martirizat acest viteaz soldat, dar tot așa de importante sînt datele topografice ale itinerariului, care pot interesa nu numai pe arheologi (care le-au identificat pe baza vestitelor «Tabula Peutingeriana», «Itinerarium Burdigalense», «Itinerarium Antonini Augusti», etc.), ci și pe istoricii Bisericii Creștine din această «Romanitate Orientală», de care vorbea adeseori N. Iorga.

Se știe că textul Minologhionului bizantin (Migne, P.G., 117, 453—454) ca și prelucrarea Sf. Simeon Metafrastul (așa cum o avem păstrată în Mineiul pe februarie, ediția București 1893, pag. 249), sînt mult mai prescurtate decât textul alăturat, care, chiar dacă ni se prezintă într-o copie din sec. XII, presupune totuși o vechime mult mai mare, după cum ne spune istoricul localității Drizipara.

Drizipara (sau Druzipara) era o stație «mansio», unde se aflau hanuri pentru alimentarea călătorilor, precum și cai de poștă pentru

schimb, pe cînd «*mutationes*» aveau numai cai pentru schimb (situată pe cunoscuta «*Via Egnatia*» între actualele localități Bergouli (vechiul Arcadiopolis) și Ciorlu (vechiul Tzurulon) din Tracia. Drizipara a devenit centru important îndeosebi în urma pătimirii pe hotarele lui a Sfîntului Alexandru între anii 297—305. Biserica în care au fost așezate moaștele lui ajunsese celebră în urma multelor pelerinaje care se făceau aici. Încă din prima jumătate a sec. VI, scaunul ierarhic de aici avea rang de mitropolie autocefală, ocupînd locul al 31-lea între scaunele supuse Patriarhiei de Constantinopol. În anul 591, Drizipara a fost jefuită de avari care au luat-o cu asalt. «*Cronografia*» lui Teofan afirmă (Migne P. G. 108, 576) că creștinii de aici, deși reduși la număr, au opus o mare rezistență, luptînd ca niște eroi, pînă ce, fiind copleșiți de mulțimea dușmanilor, s-au refugiat spre localitatea vecină Peirinthos (Heracleea Traciei). Din secolul IX, numele Drizipara dispare, fiind înlocuit cu Mesini (Mesyni). Tot ca mitropolie autocefală este enumerată și în secolele VII—IX (Gelzer : *Ungedrückte*, p. 356 ; G. Ralli-M. Potti : *Sintagma* V, 457). Iar din secolul X ea urcă chiar pe locul 20 din cele 49 arhiepiscopii supuse Constantinopolului, în secolul XIII pe locul 14, în secolul XIV pe locul 12. Dintre titularii scaunului de Drizipara notăm ca cel mai cunoscut pe Teodosie, prezent la Sinodul V ecumenic (Mansi IX, 175 B ; 192 D, 391 C) și Chiriace, de la Sinodul VII ecumenic (Mansi XII, 1098 A ; XIII 385 B). În afară de știrile oferite de H. Delehaye și D. Dimitrov, a se vedea Emm. Konstantinidis : Drizipara, în «*Enciclopedia teologică greacă*», vol. V (Atena 1964), p. 234—235. R. Oberhummer : «*Drizipara*» în *Pauly-Wissowa, Realencyclopädie...* vol. X, 1741—1742. Sinaxarul Bisericii de Constantinopol menționează ziua martiriului Sfîntului Alexandru Romanul de Drizipara, în Tracia, și pomenirea lui la 13 mai¹. Sărbătoarea lui este amintită și la 25 februarie².

Bibliotheca hagiographica Graeca menționează, de asemenea, data pătimirii și pomenirii Sfîntului Alexandru Romanul la 10, 13 și 14 mai ; la 25 februarie este amintită de asemenea sărbătorirea lui³.

1. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, opera et studio, H. Delehaye în *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, Bruxelles, 1902, col. 680—682.

2. *Ibidem*.

3. Ed. Fr. Halkin, t. I, 3-éd., Bruxellis, 1157, p. 14.

Pentru genul panegric și uneori contaminat cu elemente comune descrierilor altor «pasiones» sud-dunărene, a se vedea H. Delehay, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921. *passim*; D. Dimitrov, *op. cit.*, p. 120 ș.u. Atât martiriul sfântului Alexandru, cât și amintirea vie a altor mucenici creștini sud-dunăreni constituie o dovadă strălucită a intensului proces de încreștinare a romanității orientale de la sfârșitul secolului al III-lea. Are dreptate D. Dimitrov (*op. cit.*, p. 121) că indicarea clară a distanțelor dintre stațiunile străbătute de sfântul Alexandru precum și alte amănunte topografice confirmă veracitatea celor afirmate de acest «itinerarium», care nu prezintă «ficțiuni aghio-grafice», ci realități istorice, verificate după cum am văzut veacuri de-a rândul. Redactarea «martiriului» în formă mai dezvoltată pare a aparține primului mileniu (sec. VI—VII), manuscrisul parizian actual fiind doar o copie din secolul XII. Altfel nu putem explica tradiția vie și îndelungată jucată de acest centru bisericesc atât de strâns legat de amintirea martiriului.

PĂTIMIREA SFÎNTULUI MĂRITULUI MARE MUCENIC AL LUI HRISTOS ALEXANDRU *

1. Pe vremea nelegiuitului împărat Maximian¹ bîntuia cruntă prigoană împotriva creștinilor din întreaga împărăție romană. O căpetenie oarecare², plecată lucrurilor diavolești, a ridicat din porunca împăratului Maximian un templu în cinstea lui Zeus, cale de vreo 200 metri de Roma. Împăratul Maximian însuși poruncise ca toți creștinii, cîți vor fi găsiți (printre soldați), să fie siliți să aducă jertfă zeilor, rînduind în acest scop ca toți să fie de față la sfințirea templului. În acest scop, a rînduit să fie trimiși crainici prin toate cetățile să dea de veste și să spună: «Ascultați bărbați ai orașului, prieteni ai zeilor! Mîine va trebui să vă aflați cu toții, împreună cu împăratul, la templul lui Zeus!» Ascultînd deci toți de chemarea crainicilor și de sunetul trâmbiței, se pregăteau fiecare să se înfățișeze împreună cu împăratul la templul lui Zeus. Pînă și dintre negustori mulți și-au luat cu ei mesele și s-au înfățișat acolo, atît ca să-și vîndă din marfă³, cît și ca să se închine lui Zeus. Între ei era și un bărbat bogat foarte, cu numele Tiberian, avînd sub el mulți soldați, pe care i-a repartizat comitele Felix⁴. Convocînd,

* Traducere de Pr. prof. Teodor Bodogae.

1. Asociat la 19 septembrie 286 de către Dioclețian la conducerea imperiului, Maximian (Marcu Aurelius Valerius Maximianus) și-a luat în domnie supranumele de «Herculius» (herculeanul) drept simbol al participării lui la opera de redresare «păgînă» a «dominatului» din ultima epocă din viața Imperiului Roman. Probabil pentru a face pe plac cezarului Galeriu (gimerele prot-augustului împărat Dioclețian), care a procedat în anii 297—298 la o «curățire» a armatei de «elementele dubioase» sau creștine, Maximian va fi luat hotărîrea de a trimite pe Alexandru să fie judecat și executat în Orient. Se știe că aici în Orient erau cei mai mulți creștini în toate straturile sociale. Așa se și explică de ce nicidecînd n-au murit atîția martiri sud-dunăreni ca în această persecuție. J. Zeiller: *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 53—120.

2. Ἐξαυτοπάρχης — centurio — sutas, deci cam echivalent cu un căpitan. Dar, în plin regim clientelar și de început de feudalism, serviciile de conducere se acordau celor înstăriți. Și Tiberian era «bogat foarte» /πλούσιος ἀφόδρα/.

3. În traducerea latină se precizează altfel: «lăsîndu-și treburile lor, mulți s-au dus și au adus jertfe lui Jupiter».

4. «Les amis personnels de l'Empereur continuent à être appelés amis, «comites». Ce titre même est donné honorifiquement, comme récompense, à la fin d'une carrière... Les fonctions militaires, particulièrement délicates, sont confiées aux amis, aux «co-

dar, la sine pe toți soldații, Tiberian le-a spus : «Ascultați fraților ! Știți că împăratul a poruncit ca mine fiecare din noi să ne înfățișăm la templu deodată cu Înălțimea Sa. Să fiți, dar, pregătiți și voi să mergem cu toții împreună la templu». După ce le-a spus acestea, Tiberian le-a dat să înțeleagă că împăratul a și plecat spre templu, de aceea s-au unit în grabă cu toții, în frunte cu comitele, ca să ajungă înaintea împăratului la templu.

2. Dar unul din ostași cu numele Alexandru, creștin încă din copilărie și temător de Dumnezeu, a luat cuvîntul și a grăit către comite : «Dacă ai fi spus să ne ducem să ne închinăm Dumnezeului Celui ceresc, bine ai fi grăit, dar cei pe care voi îi numiți zei, aceia sînt demoni, iar nu zei». La aceasta, Tiberian i-a răspuns și a zis : «Eu am vorbit de un singur Dumnezeu ⁵ și acesta este zeul Jupiter. Cît despre alți zei, care sînt mai mulți, pe aceia nici împăratul nu-i cinstește și nici noi». La aceste cuvinte, Alexandru a răspuns și a zis : «Zeus, căruia voi îi spuneți Dumnezeu ca și ceilalți (mai mulți), nu numai că sînt demoni, dar în realitate sînt și mincinoși, căci înșală pe cei ce li se închină, ducîndu-i la pierzanie, după cum mărturisiți voi înșivă, atunci cînd spuneți că Jupiter al vostru a îndrăgit o femeie, pe care aflînd-o lîngă mare a păcătuit cu ea ⁶. Dar cine a mai auzit vreodată ca un zeu să săvîrșească astfel de fapte necurate ? După cum am spus, acești zei ai voștri nu numai că sînt zei mincinoși, ci sînt chiar demoni (răufăcători). Dumnezeul nostru (al creștinilor) este însă nevăzut. El este Cel ce a făcut cerul și pămîntul și nu are lipsă de astfel de jertfe de care aduceți voi demonilor celor necurați, căci Dumnezeu cere o jertfă curată și nesîngeroasă». Auzind acestea Tiberian a răspuns și a zis : «Nu fi nebun, Alexandre, și nu huli zeitățile noastre binefăcătoare, care ne-au zidit toate, ca nu cumva, auzind împăratul, să se revolte și împotriva mea, pentru că m-aș arăta prea îngăduitor cu tine».

3. Pe cînd vorbeau acestea pe drum, Tiberian a grăbit pasul să se înfățișeze la templu măcar deodată cu împăratul, căci se făcuse de acum tocmai ora cînd împăratul trebuia să aducă jertfă zeilor. Aducîndu-și, dar, aminte de spusele lui Alexandru, Tiberian s-a apropiat de împăratul Maximian și i-a vorbit așa : «pe soldații încredințați sub comanda

mites)... Ce qui est grave pour l'avenir, c'est que la «comitiva» tend à substituer un service de l'Etat au service personnel (F. Lot. : *La fin du monde antique et le début du moyen âge*, Paris, 1927, p. 104—106).

5. În plină epocă sincretistă, epoca «dominatului» lui Dioclețian, era firesc să se accentueze «zeul suprem unic» /ἐὶς Θεός/ W. Ensslin : *Diocletianus*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Bd. III (Stuttgart, 1956), p. 1036—1052.

6. E vorba de una din multele «aventuri» ale lui Zeus cu nimfa Io, pe care a ademenit-o la păcat, metamorfozînd-o mai tîrziu în jumică. Décharme : *Mythologie*, ed. VII, Paris, 1927, p. 70.

mea i-am aflat pe toți ascultători de porunca⁷ ce le-am dat; în schimb unul dintre ei nu numai că mi s-a împotrivit, ci a și batjocorit pe zei, spunînd că zeii pe care-i cinstește împăratul și voi sînt draci necurați, parcă el n-ar ști că toți cei ce se împotrivesc puterii noastre de mîna mea vor pieri». Auzind aceste lucruri, Maximian s-a supărat foarte și a zis către Tiberian: «Unde este cel despre care spui acestea? Adu-l înapoi, ca să aud și eu ce spune». Tiberian i-a răspuns: «Atît de mult disprețuiește porunca Ta și a mea, împărate, încît nici n-am îndrăznit să-l înfățișez aici». Atunci Împăratul a poruncit ca trei ostași să-l pună în cătușe și să-l aducă în fața cortului său.

4. În vremea aceasta fericitul Alexandru se odihnea pe pat în tabără, căci era doar ceasul al șaselea (amiază). Între timp, i se înfățișase în vis un înger al Domnului și-i spuse: «Alexandre, îndrăznește, căci multe ai să pătimești pentru numele lui Hristos Cel răstignit întrucît ți s-au pregătit multe munci și iată că vin asupra ta ostașii împăratului, dar să nu te temi nici să nu se îngrijoreze inima ta, căci voi rîndui să fii ajutat în toate muncile cîte ți-or veni de la împărat. Ridică-te, dar, și te roagă Domnului tău, căci eu sînt cu tine pînă îți vei sfîrși călătoria!». Auzind acestea de la înger, fericitul Alexandru s-a sculat și a început să cînte: «Cel ce locuiește în ajutorul Celui prea înalt, sub acoperămintul Dumnezeului cerului se va sălăslui. Va zice Domnului: «sprijinitorul meu ești și scăparea mea în ziua întristării mele și celelalte» (Ps. 90, 1—2).

5. Sfîrșindu-și cîntarea, rugîndu-se, Alexandru a ieșit afară din casă și a întîmpinat pe soldați, care fuseseră pînă atunci tovarăși de-ai lui. Iar acum, cînd l-au văzut, de frică au căzut jos, căci fața lui strălucea ca un fulger. Atunci le-a zis fericitul Alexandru: «Ridicați-vă, fraților. De ce vă temeți?». Iar soldații i-au răspuns zicînd: «Am văzut o putere înconjurîndu-te și de frică am căzut jos». La aceasta fericitul Alexandru le-a răspuns zicînd: «Ascultați, fraților! Dumnezeu Cel ceresc a cercetat pe robul său. Faceți ce vi s-a poruncit de către cei ce v-au trimis și, punîndu-mi cătușele, duceți-mă». Atunci soldații au răspuns și i-au zis: «Ne sfătuiserăm să nu-ți spunem nimic. Dar tu de unde știi toate acestea?». Răspuns-a fericitul Alexandru și le-a zis: «N-am vreme să vă spun acum prea multe, pentru că mă grăbesc pentru lupta ce mă așteaptă și pe care mi-a gătit-o Domnul Cel ceresc. Veți vedea că o să fiu dus de la Roma la Bizanț».

7. Πρώταγμα, edict sau ordin împărătesc. Neexecutarea lui putea fi socotită drept trădare sau revoltă și se pedepsea cu moartea. În acest înțeles au văzut lucrurile atît Declu (în a. 251), cît și mai tîrziu, însuși Maximian în a. 311, cînd a hotărît «retrac-tarea ordonanțelor de persecuție, Eusebiu, *Istoria*, VI, XLI, 1; VIII, XVIII, 2 etc.

6. Zicînd acestea, fericitul Alexandru plecîndu-și genunchii a început să se roage din nou și să zică așa : «Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul părinților noștri, binecuvîntat să fii în veci. Și acum, Stăpîne nu mă despărți de ceata dreptilor Tăi și nu mă îndepărta pe mine cel ce vreau să vin la Tine, pentru că am cunoscut numele cel sfînt și înfricoșat, căci mi te-ai făcut ajutor și sprijinitor. Trimite-mi, dar, Doamne, pe îngerul Tău ca să-mi fie ajutor și limba lui să-mi dea grai în fața împăratului Maximian». După ce și-a terminat ruga, ostașii au pus mîna pe el, l-au pus în lanțuri și l-au dus înaintea împăratului. Mama lui, Pimenia, nu știa ce s-a întîmplat; în vreme ce soldații se grăbiseră să-l înfățișeze în fața cortului împăratului. Mulțimile, cînd l-au văzut, au fost cuprinse de mirare adîncă, pentru că tînărul avea o înfățișare plină de bărbăție la cei aproape 18 ani ai lui, cu o ținută foarte frumoasă, fața lui pîrînd ca de înger. Văzîndu-l atît de voios la față defăimătorii s-au înfuriat și au zis : «Pe acesta ar fi trebuit să-l fi pîrît și mai devreme împăratului». Auzînd acestea, fericitul s-a încălzit în inima sa, fața i s-a înroșit ca focul și a grăit către clevetitori : «Păstrați-vă pîrile pentru momentul cînd voi fi în fața împăratului!». Auzînd Maximian despre sosirea lui Alexandru, a trimis să-l cheme pe Tiberian la el și după ce acesta a venit, împăratul i-a zis : «Iată că a venit omul pe care am trimis să-l aducă ostașii».

7. Zicînd acestea, împăratul a poruncit să-i fie adus tînărul la scaunul de judecată⁸. L-a întrebat drept aceea împăratul și a zis : «E drept că ai călcat în picioare poruncile statului nostru Alexandre, împotrivîndu-te prostește să te înfățișezi împreună cu comandantul tău (comitele) și cu ceilalți tovarăși să te închini împreună cu mine marelui zeu Jupiter?». La aceasta, fericitul Alexandru a răspuns zicînd : «Eu mă închin Dumnezeului Celui din cer și Fiului Său (Iisus) Hristos și Duhului Celui Sfînt, pentru că în afară de El eu nici nu cunosc alt Dumnezeu și mărturisesc că nici nu există altul afară de El, căci să știi că în afară de Dumnezeu Cel ceresc nu există altul, așa că să nu mă mai întrebi nici o vorbă despre alt Dumnezeu. Cît despre Măria ta, împărate, mărturisesc că nu mă tem de amenințările și de chinurile la care vrei să mă supui». Atunci mîniindu-se Maximian a grăit : «Cum vorbești tu ? Ce-i în stare să facă Dumnezeuul tău ?» Răspunsu-i-a Alexandru și i-a spus : «Dumnezeul meu este nevăzut și toate le poate, nerămînîndu-i nimic cu neputință». Răspuns-a Maximian și i-a zis : «Dar mai poate fi socotit Dumnezeu, cîeva care a

8. Expresia *τὸ βῆμα* folosită de mai multe ori în decursul acestei călătorii trebuie înțeleasă ca «scaun de judecată», tribună sau boxă în care acuzatul e supus cercetării judiciare. Altfel, *τὸ βῆμα* era și altarul Bisericii, iar altădată tribuna oratorului. Aici, însă, judecata sau ancheta se făcea în fața cortului împăratului sau a locuitorului lui, așa cum se cunoaște din Matei 27, 19; Ioan 19, 13 etc. În sens comun, *βῆμα* înseamnă «pas».

fost răstignit de oameni și apoi a murit?». La aceasta Alexandru a răspuns și a zis : «Păzește-ți gura, Satano, căci nu ești vrednic să pomenesti numele Celui răstignit. Nesocotitul, ai auzit că a fost răstignit și că a murit, dar cum de n-ai auzit și faptul acela că după ce s-a sculat din morți El a mai ridicat din morminte pe mulți morți și le-a dat viață!».

8. A răspuns Maximian și a zis : «Mi-e milă de tinerețea ta, căci văd că ești tânăr și de vîrstă fragedă». Fericitul Alexandru a răspuns și a zis : «De tine să-ți fie milă, nebunule, și să te trezești din cursa diavolului». Maximian i-a grăit : «O ! tu de trei ori nenorocitul, vino și jertfește ca să nu-ți sfîrșești rău zilele vieții». Răspuns-a Alexandru și a zis : «Pe tine să te numești de trei ori nenorocit, pentru că cinstești demonii cei necurați, în timp ce eu nu mă tem de amenințările tale nici de chinurile pe care le vei rîndui împotriva-mi căci mă va scăpa ajutorul lui Dumnezeu». Maximian i-a răspuns : «Ți-am mai spus, ai milă de tine și vino să jertfești zeilor, căci dacă vei face acest lucru vei fi unul din fruntașii gărzii din palatul meu»⁹. Răspuns-a drept aceea Alexandru și a zis : «Cărui Dumnezeu ceri să-i aduc jertfă?» Maximian i-a răspuns : «Marelui zeu Jupiter»¹⁰. Atunci fericitul Alexandru ridicîndu-și mîinile spre cer s-a rugat zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, nu mă părăsi pe mine nevrednicul, ci vino în ajutorul păcătosului robului Tău». Și sfîrșindu-și rugăciunea, și-a ridicat privirea spre cer, a văzut cerurile deschise și pe Fiul lui Dumnezeu șezînd de-a dreapta Tatălui, și a răspuns lui Maximian, zicînd : «Cărui Dumnezeu zici să mă închin?». Răspuns-a Maximian : «Ți-am spus doar, marelui zeu roman Jupiter». Răspuns-a sfîntul Alexandru și a zis : «Nu ți-am spus oare că Jupiter sau Zeus e doar un demon, deci un zeu mincinos ? După cum ți-am spus și adineaori, el s-a legat de o femeie oarecare și din patimă pentru ea a schimbat făptura ei în junincă, iar a lui în taur, înșelînd-o astfel prin magie?». Cînd a auzit acestea, Maximian a rîs cu hohot și a zis către el : «Vezi cît de puternici sînt zeii noștri, încît pot apărea în diferite înfățișări înaintea oamenilor». Sfîntul Alexandru a răspuns și a zis : «Partea lor ți-ai ales-o, blestematele, lăudînd faptele lor necurate, pentru că nu cunoști pe Dumnezeu Cel adevărat, Cel care te-a cinstit și ți-a dat în-părăția pe care o ai».

9. «Pătîmirea» abundă în expresii latinești. «Palatium» era reședința împăratului ; expresia provine probabil de la muntele Palatin din Roma, unde se afla ea.

10. Se cunoaște influența cultelor orientale asupra lui Dioclețian, care și-a luat și porecla de «Iovios», ceea ce vrea să spună că așa cum Jupiter e «zeul suprem, dacă nu unic al universului, tot așa și împăratul (de acum divinizat) e sufletul lumii, unde divina lui providență conducea totul» (Pierre Grimal, *Civilizația romană*, trad. Eug. Cîrăk, București, 1973, vol. I, p. 84).

9. A răspuns Maximian și l-a zis : «Împărăția, zeli noștri mi-au dat-o». Alexandru i-a răspuns, zicînd : «Dușman al adevărului, ce ești ! Cu toate că ești om cuminte, se vede că tot nu cunoști pe Dumnezeu, căci te-ai dat pierzării, crezînd în demoni». Maximian i-a răspuns : «Totuși mi-e milă de tine, deși ți-am răbdat toate îndrăznelile, vorbindu-mi de parcă aș fi unul de seama ta». La aceasta fericitul Alexandru a răspuns și a zis : «Rușinează-te tu, pentru că, deși ești întreg la minte, totuși te-ai năucit, închinîndu-te unor idoli surzi și nesimțiți, părăsind pe Dumnezeul Cel viu și luîndu-te pe urma tatălui tău, satana. Întoarce-te, dar, de la întuneric la lumină, ca să nu pieri în gheena focului !».

Înfuriindu-se la aceste vorbe, Maximian a chemat pe Tiberian, dîndu-i în seamă pe fericitul Alexandru și spunîndu-i : «Iată, te împuternicesc să cercetezi cu de-amănuntul în drumul de la Roma pînă la Bizanț în legătură cu zeli noștri și cu acel Iisus, pe care-L cinstește Alexandru, și de vei găsi vreun temei adevărat să nu te porți față de el cu cruțare, ci să te folosești de toată puterea pe care ți-am dat-o în legătură cu el și cu toți așa zișii creștini, ca să cunoască toți că cei ce se împotrivesc edictului pe care l-am dat, de mîna mea vor pieri». Atunci fericitul Alexandru a spus : «Îți mulțumesc, tiranule, că m-ai făcut vestit în toată împărăția». La care Maximian a adăugat : «Pe toți zeli ! de mîna lui Tiberian n-o să scapi pînă ce nu-ți va fi milă de viața ta, așa cum mie mi-a fost milă de tine». La aceasta Alexandru a răspuns grăind : «Tocmai pentru aceasta sînt mulțumitor Dumnezeului meu, pentru că poate voi fi găsit vrednic să pățimesc pentru numele lui Hristos prin toate popasurile și prin întreaga împărăție».

10. Auzind aceste vorbe, împăratul Maximian a poruncit să-l scoată afară din cortul lui. După ce l-a luat în primire, Tiberian a șezut a doua zi el însuși pe scaunul de judecată și a poruncit ca sfîntul Alexandru să i se înfățișeze la cercetări. Fericitului Alexandru i-a venit să rîdă și a zis : «Iată că satana iarăși s-a gătit, întrarmîndu-se împotriva mea». După ce a sosit în fața lui, l-a întrebat Tiberian așa : «Cum e Alexandre ? Tot mai stăruiești în gîndurile tale prostești ? Ai încredere măcar în mine și adu jertfă zeilor ca să scapi de chinuri». Fericitul Alexandru a răspuns și a zis : «Am văzut o altă mărire care mi s-a pregătit și de iubirea aceleia s-a bucurat și s-a veselit duhul meu». Tiberian i-a răspuns : «Dacă dai ascultare poruncii împăratului și aduci jertfă zeilor, atunci vei dobîndi o bucurie și o veselie cu mult mai mare ; dacă, însă, stăruiești în nebuna ta încăpăținare, mă leg pe toți zeli să-ți împrăștii oasele prin toate popasurile din întreaga împărăție»¹¹. Atunci i-a răspuns Alexan-

11. În traducerea latină «per omnes urbes et regiones» (ed. D. Dimitrov, p. 148)

dru și i-a grăit : «Eu ascult de porunca Stăpinului meu din ceruri, iar de amenințările tale nu mă tem, nici de muncile tale nu mă îngrozesc». Auzind aceste vorbe, Tiberian s-a înfuriat foarte și a poruncit să-l lege de un copac și așa să-l pîrlească de viu. În timp ce sfîntul pătimea acestea, nu s-a simțit din partea lui nici cel mai mic geamăt decît doar că-și îndrepta privirea spre cer și mulțumea Atotputernicului Dumnezeu. Văzînd acestea, Tiberian a poruncit să-l dezlege de copac și, scoțîndu-l afară din cetate, a poruncit ostașilor să-i scoată cătușele grele și să o pornească pe jos spre Tracia.

11. În timpul acesta îngerul Domnului s-a arătat în vis mamei lui spunîndu-i : «Pimenio, scoală-te degrabă, gătește-ți copiii și toate viețuitoarele (de pe lîngă casă), dar să nu te întristezi în sufletul tău, ci pleacă și du-te pe urma fiului tău, care își va sfîrși mucenicia, mărturisind pe Hristos. După cum ți-am spus mai înainte să nu te pierzi cu firea, căci îl vei întîlni la primul popas». Auzind de la înger aceste cuvinte, mama fericitului Alexandru s-a bucurat foarte și s-a sculat, după cum i-a spus îngerul, și a pornit-o la drum după fiul ei. Sosind, așadar, în orașul Cartagena¹² și aflîndu-l tocmai pe cînd comitele Tiberian își continua cercetările, mama lui a strigat cu glas mare și a zis : «Dumnezeul Cel prea înalt, Păstorul Cel bun Căruia i-ai fost încredințat, să-ți stea în ajutor, fiule!». Iar Tiberian, auzind glasul mamei lui, a întrebat : «Al cui e glasul acesta?». Multă mulțime de oameni a fost adusă înaintea comitelui ca martori (că au auzit aceste vorbe), dar nimeni n-a putut spune de unde a venit glasul.

12. Atunci a strigat Tiberian către fericitul Alexandru : «Adu jertfă zeilor, nenorocitele!». La aceasta, Alexandru a răspuns grăind : «Eu aduc jertfă de laudă Dumnezeului Celui din cer». Tiberian i-a zis : «Nu ai spus tu că Dumnezeul vostru n-are lipsă de jertfe?». Alexandru a răspuns : «De jertfe sîngeroase, într-adevăr, n-are lipsă, așa cum aduceți voi, dar îi plac jertfele dreptății și ale sfințeniei, pentru că însuși Dumnezeul nostru este sfînt». Atunci a poruncit Tiberian să-l ardă la subsuori cu făclii aprinse, zicîndu-i : «Să vedem dacă va veni Dumnezeul tău să te scape din mîinile mele!». Și slujitorii acestui îndrăcit au făcut ce li s-a poruncit și aprinzînd torțele i le-au pus cum s-a poruncit. Dar fericitul Alexandru, ridicîndu-și ochii spre cer, a grăit : «Slavă Ție, Doamne, Iisuse Hristoase, Care ai trimis pe arhanghelul Mihail la Babilon și ai izbă-

12. În varianta latină nu figurează numele orașului (Cartagena), ci doar «întrînd în orașul în care fusese dus tocmai pe cînd Tiberian continua cu cercetările...». Să fi fost vorba de alt oraș, cu un nume apropiat Cartaginei și care se va fi aflat pe drumul de la Roma peste Istria și apoi pe valea Savei spre Sardica și pe care copistul n-o va fi putut descifra bine? De pildă Cortinium sau Cortona? Nu știm. Pe de altă parte, Itinerariul nu știm cum ar fi plecat din Roma spre Tracia prin Sardica tocmai peste Cartagina!

vit pe cel trel tineri din cuptorul cu foc¹³; mîntuiește-mă și pe mine din pîrjolul acestei nevoi și nimicește pe tiran cu puterea Ta, ca să pot spune și eu împreună cu David: «trecut-am prin foc și prin apă și ne-ai scos iarăși la limanul odihnei»¹⁴. Atunci, văzînd Tiberian că focul nu l-a cuprins, rușinîndu-se, a poruncit celor ce-l munciau să-l lase în pace, apoi a adăogat: «Dezlegați-i lanțurile și luați-o pe jos înaintea mea, căci și eu am să vă ajung din urmă». În timpul acesta, mama lui văzînd că fiul său ajunsese acum destul de departe de conducător, a rugat pe soldați să-i dea voie să se apropie de el și să-i vorbească. Și pe cînd se apropia, văzîndu-și mama, fericitul Alexandru a zis către ea: «Bine ai venit, buna mea mamă. Urmează-mă pînă la stația următoare ca așa mi-a descoperit mie Domnul». Iar cîțiva dintre ostași au răspuns și i-au zis: «Fericit ești, Alexandre, că mare ți-e credința, mare este Dumnezeuul creștinilor. Căci deși pătimești multe chinuri pentru numele Lui, totuși nu L-ai blestemat».

13. Zicînd acestea, își urmau cu toții călătoria după cum le poruncise căpetenia lor. Și, cum mergeau așa pe drum, au dat de un izvor și, așezîndu-se jos, au început să mănînce. Și l-au rugat soldații și pe fericitul Alexandru să guste ceva deodată cu ei. Căci trecuseră patru zile¹⁵ de cînd fericitul nu gustase nici pîine nici apă. Atunci luptătorul lui Hristos, așezîndu-se în genunchi, a început să cînte așa: «Ridicat-am ochii mei la munți, de unde va veni ajutorul meu. Ajutorul meu de la Domnul Cel ce a făcut cerul și pămîntul¹⁶. Doamne, Iisuse Hristoase, păzește nepîngărit pe mieluşelul Tău ca să nu se bucure asupra mea vrăjmaşul meu, căci am cunoscut numele Tău cel sfînt și înfricoşător, să nu mă fac de ruşine înaintea tiranului meu, ci să trimiți pe îngerul Tău și dreapta Ta să-mi fie ajutor și ocrotitor». Și îndată ce și-a sfîrșit rugăciunea, în clipa aceea i s-a arătat îngerul Domnului și i-a zis: «Nu te teme, Alexandre, căci a auzit Domnul cererea ta și m-a trimis ca să-ți stau într-ajutor». Iar pentru că și cei ce erau cu el au auzit glasul îngerului grăind cu el, însă fără să vadă pe nimeni altul, s-au înspăimîntat foarte și au căzut cu fețele la pămînt. Atunci le-a grăit fericitul Alexandru: «Ridicați-vă, fraților». Iar soldații, ridicîndu-se, au căzut în genunchi, închinîndu-se lui. Atunci le-a zis sfîntul Alexandru: «Ce-ați stat să vedeți, fraților? De ce faceți așa ceva?» Răspuns-au oamenii și au zis: «Am auzit glasul lui Dumnezeu, Care-ți grăia și ne-a cuprins frica, neputînd suferi glasul Lui».

13. Dan. 3, 27.

14. Ps. 65, 11.

15. În variantă latină se vorbește de 40 de zile. Să fie vorba de vremea păresimilor?

16. Ps. 121, 1—2.

14. Pe cînd vorbeau ei acestea, i-a ajuns din spate Tiberian cu însoțitorii lui. Și cu el veniseră și niște fruntași din cetate. A întrebat, deci, Tiberian pe slujitori și a zis : «Cum se numește localitatea aceasta ?». Ei i-au răspuns : «Krima¹⁷, care se tilcuiește locul judecății». Tiberian a zis : «Aduceți-l aici pe Alexandru, care se socotește creștin, ca să-l întreb ce a mai hotărît : nu cumva s-a răzgîndit, căindu-se, ca să jertfească zeilor ?» Așadar, din nou a șezut conducătorul pe scaunul de judecată, iar odată cu el au venit de față și patru asesori¹⁸. Chemîndu-l dar pe fericitul Alexandru, l-a întrebat comitele : «Ce mai este nou Alexandre ? Tot mai stăruiești în nebunia ta cea rea, încît nu vrei să jertfești zeilor ? Tot mai ai putere în trup și nu vrei să vii să aduci jertfe zeilor, căci într-adevăr mi-e milă de tine și vreau să te întorc către puternicii noștri zei». Atunci fericitul Alexandru i-a răspuns zicîndu-i : «Nelegiuirile și orbit de diavolul, ce ești ! Te-ai dat cu totul satanei și atunci cum poate să-ți fie milă de mine ? Căci satanei, tatălui tău, nu i-e milă de nimeni, ci pe toți vrea să-i piardă în gheena focului cu el cu tot». Răspuns-a Tiberian și i-a zis : «Cap neînțelept ce ești ! Atîtea vorbești parcă ai grăi cu unul de seama ta ; din iubire, mi-e milă de tine și de aceea îți trec cu vederea și batjocurile tale pe care mi le-ai adresat mie, căruia trebuia să-mi arăți mai multă cinste ?» I-a răspuns Alexandru, zicînd : «Într-adevăr, te asemeni cu cel ce te-a născut pe tine, cu satana, căci așa-i semeni ca o piatră din capul unghiului. Nu știi că localitatea aceasta se numește «loc de judecată ?» Chiar de aceea a și venit peste tine judecata lui Dumnezeu. Căci se apropie Cel ce va judeca viii și morții și Care va da fiecăruia după faptele lui și atunci vei cunoaște cuvintele mele, pe care ți le spun acum. Acela, dar, va judeca între mine și între tine și aceasta fiindcă judeci fără dreptate pe un rob al Lui. Acela vede însă fără-delegea cu care te porți față de mine și muncile pe care le pui asupra mea. Ele sînt însă pentru mine laudă, iar pentru tine pierzare».

15. Atunci Tiberian, auzind acestea, s-a înfuriat și mai tare și a poruncit să așeze *tepi ascuți* pe jos și să-l silească pe sfîntul Alexandru să calce pe ele în cîntec de fluier. Dar și această pedeapsă a îndurat-o fericitul fără să se plîngă deloc. Văzînd Tiberian că Alexandru arăta ca și cînd n-ar fi simțit nimic, s-a înfuriat peste măsură și a poruncit să fie bătut cu toiege noduroase de măr pădureț, iar în timp ce ostașii îl ciomăgeau, el a răspuns și i-a zis comitelui : «Cîine turbat, acestea sînt muncile tale ? Mai adaugă dacă ai și altele mai mari, căci prin darul lui

17. Să fie vorba de Sirma, Sirmium în loc de Crima ? Căci stația următoare va fi Sardica (Sofia). Pe de altă parte, cuvîntul *xpíμα* înseamnă osînda, așa cum vedem din Lc. 23, 40 ; 24, 20 etc. În acest sens se exprimă și traducerea latină : locul osîndirii.

18. *Ilpotixtopes* — consiliarii (în latînește).

Hristos, din chinurile pe care mi le-ai adus, nimic nu simt, întrucât îmi stă într-ajutor Stăpînul meu, Domnul Iisus Hristos și îngerul Lui. Știu că ai putere peste trupul meu; folosește-o cum vrei, dar peste sufletul meu nici tu, nici tatăl tău, satana, nu aveți putere, decît numai Domnul meu Iisus Hristos». Tiberian a grăit: «Nenorocitele! În foc am să te pierd, să văd dacă vine Hristos, cum zici tu, să te scape din mîinile mele. Și așa să știi că-ți voi împrăstia măduarele și oasele prin toată împărăția pe unde vom trece ca să nu mai afle nici o femeie nimic din trupul și oasele tale ca să nu le ungă ca și cum ar fi fost ale unuia dintre sfinții voștri și să vie apoi să se închine lor. Și de acum m-am hotărît ca și cenușa oaselor tale s-o arunc în rîu, pentru ca nici o pomenire să nu rămînă din trecerea ta pe aici!»

16. A răspuns drept aceea fericitul Alexandru și a zis: «Iată îți spun că pe tine te va nimici Hristosul meu și-ți va împrăstia ție oasele și trupul prin văzduh, încît și pomenirea ta se va șterge curînd de pe pămînt, căci am nădejde în Domnul meu Iisus Hristos că-ți va scurta drumul și n-o să mai vezi fața împăratului tău celui nelegiuit și se va șterge și amintirea ta de pe pămînt, pentru că n-ai cinstit pe Dumnezeu Cel Prea Înalt, care te-a cinstit și ți-a dat puterea aceasta, nenorocitele. Căci dacă L-ai fi cunoscut ai avea viață și în ceruri. Acum, însă, pentru că te-ai ferit de Dumnezeu Cel viu și ai îndrăgit pe tatăl tău, satana, tu vei pieri cu el în gheena focului. Căci eu binecuvîntînd voi binecuvînta pe Domnul meu Iisus Hristos, care mă va mîntui din mîinile tale cele fără de lege». Auzind acestea, Tiberian s-a infuriat peste măsură și fața lui s-a întunecat, apoi a poruncit slujitorilor lui ca să rămînă acolo pe loc și să-i pregătească cina. Acolo a și dormit el și toți însoțitorii, iar drept sălaş al sfîntului soldații l-au legat sub un copac. Pe cînd dormea, lui Tiberian i s-a arătat în vis un înger al Domnului foarte înspăimîntător, purtînd o sabie în mînă și zicîndu-i: «Tiberiane, am venit împotriva ta, pentru că te-ai purtat rău cu robul lui Dumnezeu (Alexandru) și să știi că de acum cu sabia aceasta am să te ucid. Sculîndu-te, dar, să nu mai intri în nici un alt oraș, ci grăbește-te să treci Iliricul¹⁹, căci s-a apropiat de acum timpul, cînd urmează să se sfîrșească pătimirile robului lui Dumnezeu». Îndată ce a văzut arătarea aceea înspăimîntătoare, Tiberian a început să tremure și măduarele lui i se părea că se desfac de pe el. S-a sculat, deci, tremurînd și adunîndu-i pe toți însoțitorii și pe căpeteniile de unități, le-a istorisit tuturor vedenia pe care a avut-o. Ascultîndu-l ceilalți, i-au zis: «Am avut de gînd și noi să-ți spunem că prea greu chinuiești pe acest rob al lui Dumnezeu, dar ne-am temut.

19. În traducerea latină: «grăbește să treci cît mai repede ținutul Iliricului ca să ajungeți la Bizanț» (Cf. D. Dimitrov, *op. cit.*, 151, nota).

Acum am înțeles și noi că mare este Dumnezeuul creștinilor și că pe cei care muncesc pe creștini îi va mistui focul».

17. Auzind acestea, Tiberian s-a speriat și mai mult și în acel ceas de noapte a poruncit tuturor să pornească mai departe la drum, luându-l și pe Sfântul Alexandru cu lanțurile lui. După ce au trecut pe lângă mai multe cetăți, fără să fi intrat în vreuna, din pricina vedeniei, după spusa îngerului, care zisese: «să te grăbești cât mai mult să străbați Iliricul și s-ajungeți la Bizanț, dar așa fel ca nici într-o cetate să nu intri». De aceea, de-a lungul întregii călătorii, el n-a mai îndrăznit să-l mai cerceteze pe fericitul Alexandru cu nici un chip. Dar de acum trupul sfântului nu mai simțea nici o durere, pentru că o mare putere dumnezeiască îl întărea. Trecînd deci prin Iliric au ajuns la cetatea Sardica (azi Sofia), dar, desigur, n-au intrat în ea nici sfântul, nici conducătorul. Auzind însă orășenii și căpeteniile cetății, au ieșit în întâmpinare cu multă pompă și de asemenea și creștinii care se aflau acolo, auzind că un comandant duce pe un mucenic, au ieșit din cetate pe ascuns și au aflat pe fericitul Alexandru stînd așa încătușat în marginea drumului. Și văzîndu-l localnicii, au căzut la picioarele lui și au zis către dînsul: «Roagă-te pentru noi, robule al Dumnezeului Celui Preaînalt». Iar Sfântul Alexandru le-a răspuns: «Rugați-vă voi, fraților, pentru mine, ca să sfîrșesc această călătorie în Hristos și cununa pe care mi-a făgăduit-o Dumnezeu s-o primesc de la El». Trecînd apoi mai departe prin niște pasuri²⁰, au venit într-o fortăreață cu numele Bona Mansio²¹ (Bona Mansio — popas bun)²², deasupra cetății Filipopolei, unde în dreptul stațiunii nr. 40 au descălecat.

18. Aici, aducîndu-și aminte Tiberian de Alexandru a poruncit să-l aducă din nou înaintea lui la scaunul de judecată. Și chemîndu-l să vie foarte aproape de el, l-a întrebat: «Cum mai stau lucrurile, Alexandre? tot stăruiești în nebunia ta și nu vrei să te schimbi adresîndu-te marilor noștri zei și cerîndu-le să te miluiască, adică lui Zeus și lui Asclepios²³, care cîrmuiesc lumea întreagă?». Fericitul Alexandru a răspuns

20. În textul latin se spune: «apoi au trecut printr-un oraș numit Clisura». Strimtorile acestea au avut întotdeauna o mare importanță în istoria sud-estului european, atît pe vremea luptelor dintre bizantini și bulgari, cît și dintre turci și voievozii locali, situație pe care a folosit-o și Iancu de Hunedoara în iarna lui 1443—1444. Credem că și în cazul istorisit de «Pătimirea Sf. Alexandru» e vorba de trecerea prin popasurile munților dintre valea Iskerului și a Mariței spre Filipopol (Plovdiv).

21. «Bona mansio» (Lissae — azi Vjetreni), botezată așa încă de pe vremea legiunilor romane. K. Jirecek: *Heerstrasse...*, p. 35; C. Müller: *Itineraria romana*. Stuttgart, 1916, p. 536.

22. «Stațiunea LX» cam 40 km înainte de graniță. Altfel σκαυεῖον era stația de graniță, aici probabil între prefectura Iliric și Tracia.

23. Asklepios (sau Esculap la romani), fiul lui Apollo, era zeul medicinei. Cultul lui era foarte răspîdit în Balcani.

și a zis : «Fiu orb și fără minte al diavolului, ce ești, tot mai vrei s-auzi din partea mea că nu jertfesc zeilor ? Ți-am spus doar, încă de la început, că sînt creștin și că cinstesc pe Dumnezeu Cel ceresc, iar nu pe demonii necurați cei asemenea vouă». Răspuns-a Tiberian și i-a zis : «Doamne ferește ! Eu însă nu ți-am poruncit să aduci jertfă unor demoni, ci zeilor, adică lui Jupiter și lui Asclepios, care sînt zeii cei mai mari». Iar fericitul Alexandru a zis : «Păzește-ți gura satano, căci nu știi ce grăiești !». Răspuns-a Tiberian și a zis : «Să nu mai lungim vorba ; dacă vrei să jertfești zeilor, bine ; iar de nu, atunci de ce-ți bați joc de mine, om răutăcios ce ești și de ce hulești pe zei ? Alexandre, fie-ți milă de tine, ți-o repet ; iau martor pe toți zeii că am să-ți curm îndată ciripitul din lumea aceasta». La care fericitul Alexandru a răspuns zicînd : «Tocmai pentru aceasta mă și rog Domnului Hristos ca toți locuitorii pămîntului să dea slavă Domnului Hristos pentru muncirea mea». Atunci Tiberian a poruncit ostașilor săi : «Luați-l din fața mea, căci nu mai pot îndura ocările lui, duceți-l în cetatea Filipopol și băgați-l la închisoare, iar eu am să vă ajung din urmă». Așa că, trimițînd Tiberian pe Alexandru mai înainte, s-a pornit și el, și au ajuns cu toții la Filipopol în Tracia.

19. Iar cei din cetate în frunte cu căpeteniile cetății auzind de sosirea lui Tiberian și a însoțitorilor lui, au ieșit cu pompă mare în întîmpinare și s-au dus apoi cu toții în cetate să aducă jertfă lui Zeus și lui Asclepios. În același timp, auzind și creștinii din cetate că Tiberian a trimis la închisoarea din localitate pe un oarecare mucenic, strîngîndu-se laolaltă, s-au dus la închisoare și au rugat pe temnicer să le deschidă poarta ca să vadă pe martirul lui Hristos. Și le-a îngăduit lor temnicerul pentru că și el era dintre temătorii de Dumnezeu. Și deschizîndu-le poarta, au intrat cu toții și au văzut pe fericitul Alexandru stînd cu picioarele în butuci și purtîndu-și lanțurile, apoi au căzut cu toții la picioarele lui, l-au îmbrățișat și i-au sărutat lanțurile zicînd : «Bine ai venit, robule al Domnului, să binecuvîntezi și orașul și patria noastră. Să-ți dea Domnul răbdare să-ți isprăvești călătoria. Căci și noi creștinii cu multă frică și cu cutremur locuim aici, pentru că și pe noi creștinii de aici prefectul ne pune zilnic la pedeapsă, dar cu toată că ne amenință, nu ajunge să pedepsească pe toți, deoarece, prin lucrarea lui Dumnezeu, avem mulți creștini în cetatea aceasta, ba chiar și dintre căpeteniile ei²⁴ și pînă la urmă avem nădejde că puterea lui Dumnezeu va birui pe păgînii cei rău credincioși și că pînă la urmă toți se vor creștina. Ai răbdare, așadar, mucenicule al lui Hristos, și îndură vitejește toate nedreptățile ce ți s-au adus de stăpînitorii cei fără de lege.

24. A se vedea H. Delehaye, *Les saints de Thrace*, p. 232-247.

20. După un timp, și-a adus aminte Tiberian că trimisese înainte în temniță pe Sfântul Alexandru și a grăit către căpeteniile cetății: «Trebuie să vă spun că împăratul mi-a dat în seamă încă de la Roma un creștin pe care urma ca în tot cursul drumului să-l îndemn să se întoarcă să cinstească pe zei, dar n-am putut nicicum să-l înduplec la așa ceva, căci el răspunde cu încăpăținare, aducînd chiar jigniri atît mie, cît și zeilor noștri, și cu toate că l-am pus la multe feluri de munci, totuși, cu nimic nu l-am putut clinti din credința lui; dacă porunciți, am să-l chem în fața voastră, poate că înaintea mai multora se va rușina și se va întoarce spre toți zeii noștri cei binefăcători». Și trimițînd la temniță după Sfântul Alexandru, i-a poruncit să se înfățișeze iarăși înaintea lui la scaunul de judecată. Și i s-a adresat Tiberian împreună cu căpetenia cetății și au zis către Alexandru: «Auzit-ai, oare, Alexandre că și în această cetate sînt creștini, dar toți aduc jertfă zeilor și că numai tu singur te împotrivești și hulești pe zei? Vino măcar acum împreună cu mine și cu conducătorul acestei cetăți să mergem și să jertfim zeilor!». Răspuns-a fericitul Alexandru și i-a zis: «Întunecatule la minte și fiu al diavolului ce ești! ce vrei să auzi din nou de la mine? Ți-am spus doar de mai multe ori că eu sînt creștin și că demonilor necurați, nu le aduc jertfă; îți spun, iată, pentru ultima dată, că eu cinstesc pe Dumnezeu Cel ceresc și nu mă lepăd de numele Domnului meu Iisus Hristos. Altceva, afară de acest lucru, să știi că nu vei auzi din partea mea».

21. Auzind acestea, Tiberian împreună cu comandantul Filipopolului, au poruncit ca Alexandru să fie luat din sala tribunalului, iar ostașilor le-a spus: «Puneți-i din nou lanțurile și, pornind pe șosea, mergeți cu el înainte, că și eu am să vă ajung din urmă». Plecînd dar soldații cu Sfântul Alexandru și sosind la un rîu cu numele Sermius²⁵ și spălîndu-și Sfântul Alexandru mîinile și fața, s-a întors către răsărit și s-a rugat zicînd: «Doamne, Iisuse Hristoase, preamărit fie numele Tău cel sfînt». După ce-a spus acesteă, luîndu-l iarăși în primire soldații, au pornit-o înainte pe șoseaua împărătească²⁶ pînă au ajuns la o localitate, unde se ținea tirg, al cărui nume era Paremvoli sau Castrametatio²⁷.

25. Sermius, riul Strema, un afluent al Mariței, la 12 km răsărit de Plovdiv. D. Dimitrov, *op. cit.*, p. 126.

26. Τῇ δημοσίᾳ ὁδῷ — pe drumul public sau împărătesc, de astă dată cel care lega Sirmium, capitala Iliricului, de Bizanț, peste Sardica, Filipopol — Turnulom. E vechiul bulevard al popoarelor, pe unde vor înainta mai tîrziu spre centrul Europei și turcii otomani. A se vedea Fr. Miklosich, *Heeresstrasse*, p. 36, mai nou: *Atlas zur Kirchengeschichte*, hrg. H. Jedin, Freiburg i. Br., 1977, harta 18.

27. «Παραβολή» sau latinește «castrimetatio» era lagărul sau cantonamentul, unde staționau trupele. Poate că avem și aici un caz similar celor de origină militară, ca *pavimentum* (pămîntul), *fossatum* (sat), *civitas* (cetate), *veteranus* (bătrîn) etc. Se vede

Aici i-a ajuns din urmă și Tiberian și, chemînd la el pe mucenic, i-a zis: «Vezi, Alexandre, că te-am îndemnat și de față cu comandantul Filipopolului și n-ai vrut deloc să m-ascuți și să jertfești zeilor». I-a răspuns Sfîntul Alexandru și i-a zis: «Fiu al diavolului ce ești, iarăși vrei s-auzi de la mine că nu vreau să jertfesc? Ți-am spus odată că eu sînt creștin». Atunci, mîniindu-se Tiberian, a poruncit ca întinzîndu-l să-l lege de patru țărushi și cîte patru inși să-i dea două sute de lovituri. Îndurînd cu bărbăție și muncile acestea, fericitul nu zicea nimic, ci răbda cu ochii îndreptați spre Domnul Iisus Hristos din cer. Și s-a auzit un glas din cer grăind: «Îmbărbătează-te, Alexandre și nu te îngrozi de munci, căci sînt trecătoare și iată eu sînt cu tine». Cînd a auzit acest glas, Tiberian s-a spăimîntat foarte și a poruncit ostașilor să plece cu el iarăși înainte.

22. Și luîndu-l îndată în primire, au pornit-o din nou la drum și au sosit într-o fortăreață cu numele Karasura, care se află la mijloc, la patruzeci de stadii după Filipopol și la 18 stadii înainte de Bereea²⁸ și intrînd Tiberian în cetate, a poposit acolo, căci era tocmai vremea amiezii. Iar ostașii ducînd pe Sfîntul mucenic Alexandru, au mers ceva mai departe de cetate sub niște copaci și acolo s-au oprit. Și a grăit atunci fericitul Alexandru către ostași: «Fraților, să ședem puțin la umbră». Și, într-adevăr, văzînd ce răcoare plăcută e acolo, fericitul a răsuflat ușurat. Și după ce au plecat din nou, le-a spus: «Drept să vă spun, fraților, mi-e sete». Ostașii, însă, i-au răspuns: «Dar de unde apă în locul acesta?». Răspunsu-le-a sfîntul și le-a zis: «Așteptați puțin, fraților, căci puternic e Dumnezeuul meu să ne dăruiască apă chiar și în locul acesta». Și spunînd acestea și-a îndoit genunchii și s-a rugat zicînd: «Doamne, Iisuse Hristoase, cela ce ai lovit piatra în pustie și ai scos apă poporului Tău Israil ca să nu ducă lipsă și sete, caută și acum, Doamne, spre robul tău și arată-ne apă în locul acesta, ca să bea robul tău și să preamărească numele Tău». Și după ce a isprăvit rugăciunea, îndată s-a deschis pămîntul sub unul dintre stejari și a ieșit apă multă, rece și limpede, din care au băut el și ostașii cei împreună cu el, care, văzînd minunea pe care o săvîrșise sfîntul mucenic, s-au minunat și au zis unii către alții: «Cu adevărat, mare este Dumnezeuul creștinilor, că ascultă așa de repede pe robii săi»!

23. Apoi Tiberian, șezînd din nou pe scaunul de judecată, a poruncit să se înfățișeze fericitul Alexandru, iar cînd acesta a venit, l-a întrebat

că în acest «castru», s-a obișnuit a se ținea tîrg /ἐμπορίον/. Traducerea latină sună «ubi emporium erat, quod Castrametatio dicebatur».

28. Castrul Karasura n-a putut fi identificat, dar faptul că se indică distanța în mile între cele două orașe (Filipopol sau Plovdiv și Bereea sau Stara Zagora), e o dovadă în plus despre cunoștințele geografice ale autorului «Pătîmirii».

din nou : «Spune-mi, Alexandre, faci ce ți-a poruncit împăratul sau nu ?» La aceasta fericitul Alexandru a răspuns : «Eu împlinesc porunca împăratului ceresc, iar pe tine nici nu te cunosc cine ești, după cum nu recunosc (stăpîn peste suflete) nici pe împăratul tău cel muritor». Auzind din gura lui un astfel de răspuns, comandantul nu l-a mai invitat să mai declare nimic, ci a zis numai către soldați : «Luați-l cît mai repede de aici și porniți-o spre cetatea Bereea». Iar soldații, plecînd cu el, au ajuns la un rîu numit Arzo²⁹ și sfîntul era înfierbîntat după un drum atît de lung. Spălîndu-se deci pe mîini și pe față, sfîntul a văzut în apropiere un stejar mare și a zis către ostași : «Haideți, fraților, să ne odihnim puțin sub stejarul acesta». Și în timp ce se așezară acolo, iată că sosește și Tiberian, care, atunci, cînd îi vede șezînd împreună, le grăiește : «Slugi ticăloase ce sînteți, cum de i-ați îngăduit să șadă și el ?». Și ascultîndu-i pe toți, au pornit spre Bereea, unde temîndu-se de frica împăratului, căpeteniile au făcut o primire strălucită lui Tiberian, deși cei mai mulți din locuitori erau creștini. Dar creștinii cum au auzit că trece pe la ei mucenicul Alexandru, au ieșit bucuroși cu toții în întîmpinarea sfîntului și i-au zis : «Bine ai venit, robule al lui Dumnezeu, să vizitezi și să binecuvintezi și orașul și patria noastră. Îmbărbătează-te, dar, și nu șovăi deloc a pătîmi pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos».

24. Iar pe cînd vorbeau ei așa, iată că Tiberian a poruncit să-l cheme pe mucenic să i se înfățișeze din nou la scaunul de judecată. Invitîndu-l, dar, să se apropie, comandantul i-a zis : «Alexandre, ascultă-mă ca pe un părinte și vino să jertfim împreună zeilor, căci de vei face acest lucru îți făgăduiesc de față cu toți că am să te eliberez îndată și dacă-ți va plăcea fii cu mine, din clipa aceea te voi trece între primele căpetenii în unitatea mea, iar dacă nu vrei să rămîi cu mine, atunci poți pleca unde îți va plăcea». Auzind aceste vorbe ale lui Tiberian, sfîntul a început să zîmbească și a zis către el : «Vai ! ce amară mîngîiere îmi oferi. Cuvintele îmi chinuie și mai mult sufletul. Dar m-a ferit Dumnezeu să urmez sfatul tău. De multe ori am spus doar că eu sînt creștin și nu voi jertfi demonilor necurați. Și-ți mai spun că de acum înainte cuvînt din gura mea nu vei mai auzi». Atunci Tiberian, după ce au ieșit din oraș, a zis către soldați : «Legăți-i din nou legăturile și să mă urmeze la distanță pe șoseaua principală». Și sosind Tiberian la marginea rîului Arzon, de care am amintit, care se află la o distanță cam de 40 de mile după Bereea, au găsit acolo un han cu mai multe paturi și au poposit cu toții acolo împreună cu mucenicul. Iar acesta, apropiindu-se de Ti-

29. Să fie acest rîu Arzo, afluentul Mariței Armak ? Dar atunci cum de s-a întors convoiul înapoi spre Bereea, bine știind că la acest oraș (Bereea — Stara Zagora) trebuia să fi ajuns înainte, rîul fiind situat la răsărit de oraș.

berian, l-a rugat să-i îngăduie să-și facă rugăciunea, ceea ce comandantul i-a aprobat. Și văzînd Alexandru un nuc mare s-a dus spre el și, plecîndu-și genunchii, s-a rugat zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, trimite îngerul tău să-mi ia sufletul că nu mă mai țin puterile». Văzînd Tiberian cum se roagă sfîntul, a zis către ai săi : «Iarăși își face rugile lui vrăjitoarești. Mă tot mir de unde a învățat aceste graiuri pline de înțeles, căci doar înaintea ochilor mei a crescut și eu sînt cel ce l-am instruit în rînduiala ostășească, dar niciodată nu mi-am dat seama c-ar putea cunoaște astfel de deprinderi vrăjitoarești. Mult mă mir de unde le-a învățat!». Și chemîndu-l, i-a zis : «Haide Alexandre, apropie-te și adu jertfă zeilor!». La aceasta, el a răspuns : «Întunecat mai poți fi la minte, dacă ți-am spus de atîtea ori, că nu jertfesc idolilor și totuși mă silești să ți-o mai spun».

25. Cînd a auzit aceste vorbe, comandantul a poruncit să se fiarbă untdelemn și să i-l toarne pe spate. Dar, venind în chip nevăzut îngerul Domnului, a spart vasul și a vărsat untdelemnul pe slujitori. Văzînd acestea, Tiberian s-a infuriat foarte și a strigat slujitorilor : «Nimic nu sînteți în stare să-i faceți ? Nu vedeți că el nu simte nici o durere ?». Atunci a poruncit să-l lovească cu toiege fără milă, strigîndu-i într-una : «Jertfește zeilor!». Dar, de fiecare dată, Alexandru răspundea : «Închide-ți gura, satano, dușman al adevărului și prieten al tatălui tău, diavolul!». Auzind acestea, comandantul spumega de mînie împotriva lui și, scrișnind din dinți, a poruncit să fie întins cu fața în jos sub un nuc și așa să-l bată cu toiege fără milă cîte patru ostași. Dar, în tot timpul cît l-au ciomăgit, el n-a scos din gură nici cel mai mic geamăt. Văzînd Tiberian că nimic nu folosește, a poruncit de la o vreme soldaților să se odihnească după atîta oboseală. După ce s-a ridicat de jos, fericitul Alexandru a înălțat rugăciune către Dumnezeu, zicînd : «Binecuvîntează, Doamne, copacul acesta, că sub el m-am învrednicit să mărturisesc numele Tău cel sfînt». Și îndată ce a spus aceste cuvinte, mulțime de creștini din apropiere au venit și s-au apropiat de el, fără să mai ceară voie de la comandant și l-au însoțit cam un kilometru pe șoseaua împărătească, după care, îmbrățișîndu-l, l-au lăsat în pace și s-au întors pe la casele lor. Iar Tiberian nu mai îndrăznea să facă nimic sau să spună ceva împotriva trecătorilor care cercetau pe sfînt.

26. De la o vreme, ostașii, luîndu-l în primire pe sfîntul mucenic, au luat-o pe șosea înainte după porunca comandantului, care îi urmau împreună cu însoțitorii. După un timp, i-a ajuns și el, anume la localitatea numită Borkia ³⁰. Aici a întrebât comandantul pe localnici, zicînd :

³⁰. Borkia sau Vorkia — Agurkoi (?) pe Marița, în drum spre provincia Evropa de lîngă țarmul Egeii.

«Spuneți-mi, fraților, cum se poate ajunge mai de-a dreptul în ținutul evropoliților?». Iar ei i-au răspuns: «Dacă vrei un drum mai scurt, luați-o peste munți și veți ieși în câmpie la localitatea numită Burtodexion». Căci, știind Tiberian că în Adrianopol sînt mulți creștini, a ocolit șoseaua, ca să nu intre în oraș. Trecînd deci prin apropiere și lăsînd anume orașul în dreapta și cetățuia la stînga, au luat-o de-a dreptul cum i-au spus oamenii, și a ajuns în Burtodexion. Și sosind aici, a aflat sfîntul pe mama sa, care, îndată ce l-a văzut, i-a căzut la picioare și a început să plîngă, apoi, ridicîndu-se, l-a sărutat cu drag. Răspunzîndu-i, fericitul i-a zis: «Nu plînge, maică, pentru că am nădejde în Domnul Hristos că miine o să se sfîrșească toate». În timpul acesta, Tiberian găzduise în cetățuie. Și apoi, pornind-o la drum pe la ora 8 din noapte, a poruncit ca și sfîntul să plece din locul acela, legat în lanțuri.

27. Pe cînd răsărea soarele, au ajuns la vadul unui rîu, unde au dat peste un han și a întrebat Tiberian: «Cum se cheamă rîul?». Și i-a spus: «Șoricel³¹ se numește». Și chemînd Tiberian pe Sfîntul Alexandru, i-a zis: «Vino, frate Alexandre, și mărturisește-ți credința în zei». La aceasta, Alexandru a răspuns: «Stîrpitură, ce ești a satanei, tatăl tău, iar mă întrebi același lucru și iarăși numești zei pe cei care nu există?». Atunci Tiberian i-a zis: «La multe munci te-am pus și nimic n-a ajutat și iată m-am înstrăinat pentru tine și de orașul și de patria mea, și cu nimic n-am reușit să te înduplec să te întorci la zeii moștri. De acum, însă, să știi că se va termina cu tine». Și zicînd acestea, Tiberian a luat-o în grabă spre locul unde avea să se săvîrșească mucenicia sfîntului lui Hristos. Aproape fugind s-a oprit la localitatea Drizipera³², în drumul spre Bizanț. Aici a șezut Tiberian la un loc mai ridicat, dincolo de rîul Ergin³³ spre răsărit și a chemat pe fericitul Alexandru zicîndu-i: «Iată, azi s-a terminat și cu tine, Alexandre. Am să poruncesc să-ți arunce trupul în rîu ca să te mănînce vietățile apelor». I-a răspuns fericitul Alexandru și i-a zis: «Îți mulțumesc, tirane, dacă faci într-adevăr așa cum ai zis. Acum, în sfîrșit, m-a izbăvit Domnul din mîinile celor fără de lege». Auzind acestea, Tiberian a dat sentința contra lui și predînd pe Sfîntul Alexandru în mîna a patru ostași cu ordinul să-i taie capul, iar, lăsîndu-i să execute porunca, el a luat-o din loc.

28. Luîndu-l dar în primire soldații, au pornit-o în dreapta șoselei către mieznoapte, grăbindu-se să ducă la îndeplinire cele poruncite. Rotindu-și privirile în toate părțile, fericitul Alexandru a văzut și dintr-o parte și din alta strîngîndu-se mulți creștini ca să-i vadă sfîrșitul.

31. Iziorikellos /Ἰζιορικέλλος/, un diminutiv străromân? Traducerea latină ține să adauge «pe acest rîu localnicii l-au botezat șoricel».

32. Driripera, în traducerea latină — Druzipera.

33. Rîul Ergene din Tracia. afluent al fluviului Marița.

Mucenicul a cerut celui care conducea execuția să-i îngăduie să-și facă rugăciunea, ceea ce i s-a îngăduit. Apoi a cerut apă și unul din cei de față găsim un vas oarecare a adus fericitului apă din râul Ergin. Și spălându-și minile și fața și, pecetluindu-și trupul cu întreitul semn al Sfintei Cruci și întorcându-se cu fața spre răsărit, a zis : «Mărire Ție, Dumnezeu părinților noștri, ai lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacob, de care se cutremură toată făptura și I se închină toate ca unui ziditor al cerului și al pământului și creator al tuturor puterilor nevăzute ale cerului. Căci Ție, Dumnezeule a toate, Ți se închină cu frică mare cerurile ca unui domn nevăzut, nestricat și fără prihană. Pe Tine, serafimii neîndrăznind să te privească, îți strigă : Sfânt, Sfânt, Sfânt e Domnul, plin e cerul și pământul de mărirea Lui. Pe Tine soarele, dimpreună cu toată oastea cerului, te binecuvintează și pământul și toți oamenii lui, fiarele și toate vietățile îți înalță mărirea ca unuia, Care singur are putere în veci, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh. Pomeneste Doamne pe cei ce cu frică îți aduc mulțumiri și care laudă numele Tău cel Sfânt, și să nu mă treci cu vederea, Stăpîne, iubitorule de oameni, nici pe mine păcătosul și nevrednicul robul Tău».

29. Și întorcându-se apoi către mulțimea celor care se strînsese acolo, a zis : «Mă gîndesc și la voi, frați și părinți creștini, și vă rog întru Domnul să vă aduceți aminte de nevoințele mele, pe care nu m-am dat înapoi să le îndur pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca să fie milostiv pentru păcatele mele și ale neamului nostru, că milostiv și mult milosîrd este Stăpînul nostru Hristos. Căci știți, fraților, cît drum am străbătut împreună cu Tiberian cel păgîn și fără de lege, care în tot cursul călătoriei nu m-a cruțat deloc, dîndu-mă celor mai crunte chinuri. Dar toate le-am răbdat pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca să sfîrșesc călătoria și să rușinez pe Tiberian vrăjmașul, care m-a asuprit atît de cumplit împreună cu diavolul, cel ce a fost ajutorul lui». Iar după ce a grăit acestea către mulțime, s-a adresat ostașului, zicînd : «Frate, mai ai puțină răbdare pînă îmi spun ultima rugăciune». Și căzînd în genunchi, s-a rugat, zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, auzi rugăciunea robului Tău, care s-a nevoit pentru numele Tău și dă această mîngăiere trupului meu ca acolo unde va fi așezat el să se facă semne și minuni și vindecări în locul acela». Și îndată ce și-a terminat rugăciunea s-a făcut glas din cer zicînd : «Tot ce-ai cerut, iubitorule și viteazule mucenic Alexandre, se va face așa ca să nu te mai superi de nimic. Vino, dar, și bucură-te de odihnă împreună cu părinții tăi, așa cum ți-a fost ea gătită în împărăția cerurilor, iar acum iată că te ia în primire arhanghelul Mihail, care-ți aduce cununa pe care ți-ai dorit-o atîta».

Auzind dar glasul Domnului, fericitul s-a ridicat și a zis către călău : «Vino, frate, și fă ce ți s-a poruncit !»

30. Iar Celestin, unul dintre ostașii care urmau să-l ucidă, a zis către sfânt : «Mucenice al lui Hristos, mie mi-a ieșit sorții să te execut, roagă-te dar pentru mine ca să nu mi se socotească păcat acest lucru». La aceasta, a răspuns Sfântul Alexandru : «Vino, fiule și fă-ți datoria căci nu al tău este păcatul, dacă împlinești ce ți s-a poruncit». După ce a grăit acestea, Celestin și-a suflecat mâinile, a luat sabia și spintecînd o pînză l-a legat la ochi pe fericitul Alexandru. Dar, cînd a voit să-i reteze capul, a văzut o putere îngerească, înfățișîndu-se înaintea lui, așa că n-a mai avut curajul să s-atingă de mucenic. Atunci a zis fericitul Alexandru : «Împlinește, frate, ceea ce ți s-a poruncit !». Ostașul, însă, a răspuns : «Mă tem robule al lui Dumnezeu, pentru că văd o mulțime de bărbați amenințatori așezați în jurul meu». Atunci Sfântul Alexandru s-a rugat din nou zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, învrednicește-mă să sfîrșesc cu viața în ceasul acesta». Și după ce și-a încheiat ruga, îngerul s-a depărtat puțin de la el, iar ostașul, izbind tare cu spada, i-a tăiat capul, dar îngerii luînd sufletul fericitului Alexandru, s-au ridicat cu el la cer, preamărind pe Dumnezeu cu glas mare în auzul tuturor celor de față. Și s-a sfîrșit fericitul Alexandru în numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh.

31. Iar mama fericitului Alexandru, presimțind și tot întrebînd de ostașii lui Tiberian, a sosit în localitatea numită Turlom, zicînd : «Unde va fi fiul meu ?». Iar acesteia unul dintre oameni i-a spus : «Astăzi s-a dat sentința, iar fiul tău se pare că se află în localitatea numită Drizipara, la 18 mile de aici. Informîndu-se amănunțit pe ce cale s-apuce mai iute, mama lui s-a repezit pe drum ca fulgerul și a ajuns la Drizipara. Mergînd îndurerată și mugind ca o vacuță care-și caută vițelul, s-a întîlnit cu ostașii, care tăiaseră capul sfîntului și-i aruncaseră în rîu trupul și capul. După rînduiala lui Dumnezeu, patru cîini, jucîndu-se pe lîngă rîu, traseră la țarm trupul sfîntului, lingîndu-l cu limbile și stînd acolo parcă și păzindu-l / să nu-l mănînce păsările de pradă /. Îndată ce s-a apropiat mama fericitului, cam la vreo 2 mile de locul unde se afla trupul lui, doi cîini s-au pornit în întîmpinarea ei ca niște soli și o însoțeau, unul de-a dreapta și altul de-a stînga, conducînd-o spre locul unde se afla trupul sfîntului mucenic. Iar ea, luîndu-l, l-a uns cu multe mirodenii și înfășurîndu-l în giulgiuri prețioase, l-a îngropat cu duioșie într-un loc anumit dincolo de rîul Ergin, spre apus, unde a bineplăcut Duhului Sfînt. După ce și-a împlinit toate, avînd drept ajutor pe Duhul Sfînt, ca să-i aducă o mare bucurie, i s-a arătat dar de la Dumnezeul nostru Iisus Hristos, venind chiar îngerii și cîntînd cîntări de preamărire.

32. Săvârșind multe minuni prin darul lui Dumnezeu Sfântul Alexandru vine și acum într-ajutor celor apăsați de munci și dă tămăduiri celor încercați de suferințe îndelungate. Și s-a sfârșit Sfântul Alexandru în luna mai, ziua a 13-a, în al șaselea consulat al păgînului Tiberian, precum și al împăratului Maximian cel păgîn și fără de lege, iar după rînduiala creștină acum pe timpul în care împărățește Domnul nostru Iisus Hristos (în veci).

33. După ce s-au petrecut toate acestea, Sfântul Alexandru s-a arătat și mamei sale, zicîndu-i: «Bine ai făcut, doamnă și buna mea mamă, iar pentru că te-ai oboșit urmîndu-ți fiul în toată lungă lui călătorie, să-ți dea Domnul meu Iisus Hristos să primești împreună cu mine răsplata Lui întru împărăția Lui. De aceea să nu te mai întristezi, ci grijind de copii să viețuiești în pace la casa ta. Și nădăjduiesc că Domnul meu Iisus Hristos nu te va uita, și în curînd te va aduce lîngă mine». Auzind acestea, mama Pimenia s-a dus bucurîndu-se și preamărind pe Dumnezeu, veselindu-se cu copiii ei, spunînd tuturor că mare dar a închinat ea Domnului Hristos prin fericitul Alexandru. Și mare a și fost darul lui peste tot locul, dar mai ales acolo unde zac sfintele moaște ale sfîntului și vestitului mucenic Alexandru, spre mărirea și lauda lui Hristos, adevăratului nostru Dumnezeu, Căruia se cuvine mărirea în vecii vecilor, Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Daniel 3, 27 — 12, 267.

Psalmi 65, 11 — 2, 267.

90, 1 — 4, 262.

Psalmi 120, 1—2 — 13, 267.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC **

A

Acachie, sutaș roman, Sfînt, 257.

Acoperămînt, 4, 262.

Acta Sanctorum, editio novissima, 256.

Actele sinodului de la Stejar, (403), 256.

Adevăr, 9, 265; 25, 275.

Adrianopol, cetate în Tracia, 26, 276.

Afluenți, 257.

Ajutor, 4, 6, 262—263; 8, 264; 11, 266;

13, 267; 29, 277; 31; 278; 32, 279.

Alexandru Romanul, martir, sfînt, 256;

257; 258; 259; 2, 3, 261; 4, 5, 262;

6, 7, 263—264; 8, 264; 9, 10, 11, 265—

266; 12, 266; 13, 267; 14, 15, 268; 16,

269; 17, 18, 19, 270—271; 20, 21, 22,

23, 272—274; 24, 25, 275; 27, 28, 276;

29, 30, 31, 32, 33, 277—279.

Alexiada Anei Comnena, 256.

Alimentare, 257.

Amănunte, 257; amănunte topografice, 259.

Amenințări, 7, 263; 8, 264; 10, 266.

Amiază, 4, 262; 22, 273.

Amin, 33, 279.

Amintire, 259; 16, 269.

Amfipoli, oraș în Tracia, 256.

An, -ani, 256; 258; 6, 263.

Ana Comnena, scriitoare bizantină, († 1153, sau 1155), 256.

Apă, ape, 12, 267; 13, 267; 22, 273; 27, 28, 276—277.

Apropiere, 23, 274; 25, 26, 275—276.

Apus, 31, 278.

Arătare, 16, 269.

* Cifrele arabe cu numere între 1—33 se referă la capitolele din textul martiriului, iar cele cu trei numere, între 256—279, indică paginile.

** Indicele introducerii și al textului martiriului Sfîntului Alexandru Romanul a fost întocmit de Pr. prof. I. Rămureanu.

Arcadiopolis, cetate, azi Bergouli, localitate în Tracia, 258.
 Arhanghel, 12, 266; 29, 277.
 Arheologi, 257.
 Arhiepiscopii supuse Constantinopolului, 258.
 Arzo și Arzon, riu în Tracia, afluent al Marișei, 23, 24, 274.
 Asalt, 258.
 Asclepios, zeu la greci, 18, 19, 270—271.
 Ascultare, 10, 265.
 Asesori, 14, 268.
 Auzul, 30, 278.
 Avari, 258.
 Avraam, patriarh biblic, 28, 271.

B

Babilon, cetate, 12, 266.
 Batjocuri, 14, 268.
 Bărbat, -ți, 1, 260; 30, 278.
 Bărbăție, 6, 263; 21, 273.
 Bereea, oraș, azi Stara Zagora, în Bulgaria, 257; 22, 273; 23, 24, 274.
 Bergouli, localitate în Bulgaria, vechiul Arcadiopolis, din Tracia, 258.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 258.
 Biserică, 256; Biserica creștină, 257; Biserica de Constantinopol, 257; biserică de zid, 258.
 Bizanț, 256; 257; 5, 262; 9, 265; 17, 270; 27, 276.
 Blestemat, 8, 264.
 Bodogae, Teodor, Pr. prof. 247.
 Bona Mansio (= popas bun), stațiune pentru schimbarea căilor în epoca romană, lângă Filipopoli, 17, 270.
 Borkia, azi Agurkoi, localitate pe fluviul Marișă, 26, 275.
 Braniște, Pr. prof. Ene, 257.
 Bruxelles, 256; 259.
 București, 257.
 Bucurie, 10, 265; 31, 278.
 Bulgaria, 257.
 Burtodoxion, localitate în provincia romană Europa, din Tracia, 26, 276.
 Butuci, 19, 271.

C

Cai de poștă, 257, cai pentru schimb, 258.
 Cale, 31, 278.
 Cap, 14, 268; 27, 276; 30, 278; 31, 378; piatra din capul unghiului, 14, 268.
 Cartagina, oraș, capitala provinciei romane Africa, 11, 266.
 Casă, -se, 5, 262; 11, 266; 25, 275; 33, 272.
 Castrametatio (= lagăr, cantonament) grecește Paremvoli, localitate între Filipopol și Bizanț, 21, 272.
 Caz, 256.
 Călătorie, 257.

Călătorie, 4, 262; 13, 267; 17, 270; 19, 271; 29, 277; 33, 279.
 Călău, 29, 30, 278.
 Căpetenie, -ii, 1, 260; 13, 267; 17, 270; 19, 271; 23, 274; 24, 274; căpeteniile cetății, 20, 272; căpetenii de unități (militare), 16, 269.
 Cătușe, 3, 262; 5, 262; 10, 266.
 Ceas (oră), 4, 262; 17, 270; 30, 278.
 Ceafa dreptilor, 6, 263.
 Cel preainalt, 4, 262.
 Celestin, -ostașul căruia i s-a poruncit să ucidă pe Sfântul Alexandru, 30, 278.
 Centru bisericesc, 258; 259.
 Cenușa oaselor, 15, 269.
 Cer, -uri, 2, 261; 4, 262; 7, 263; 8, 264; 10, 266; 12, 266; 13, 267; 16, 269; 21; 273; 28, 277; 29, 30, 277—278.
 Cercetare, -ri, 10, 265; 11, 266.
 Cercetători, 256; 257.
 Cerere, 13, 267.
 Cetate, -ți, 1, 260; 10, 266; 14, 268; 17, 270; 18, 19, 20, 271—272; 22, 278; 23, 274.
 Cetățuie, 26, 276.
 Chemare, 1, 260.
 Chin, -uri, 7, 263; 8, 264; 10, 265; 12, 267; 15, 269; 29, 277.
 Chimuire, 257.
 Chiriace, mitropolit de Drizipara (Messyni), participant la sinodul VII ecumenic (787), 258.
 Cină, 16, 269.
 Cinste, 256; 1, 260; 14, 268.
 Ciorlu, localitate în Bulgaria, Vechiul Tzurlon, (Turlon), din Tracia, 258; 31, 278.
 Ciripit, 18, 271.
 Cîine turbat, 15, 268.
 cîini, 31, 278.
 Cîmpie, 26, 276.
 Cîntare, 5, 262; cîntări de preamărire, 31, 278.
 Cîntec de fluier, 15, 268.
 Clevetitori, 6, 263.
 Clăpă, 13, 267; 24, 274.
 Codicele grec Parisinus 1534, 256.
 Comandant, 7, 263; 17, 270; 23, 24, 25, 26, 274—275; Comandantul Filipopolului, 21, 272—273.
 Comandă, 3, 261.
 Comite, grad militar în armata romană, 1, 2, 260, 261; 7, 263; 11, 266; 14, 268; 15, 268.
 Conducător, 12, 267; 14, 268; 17, 270; 20, 272.
 Constantinopol, 256; 257; 258.
 Consulat, 32, 279.
 Copac, -ci, 10, 266; 16, 269; 22, 273; 25, 275.
 Copie, 257; 259.
 Copii, 11, 266; 33, 279.
 Copilărie, 2, 261.

- Cort, 3, 262; 6, 263; 10, 265.
 Craimici, 1, 260.
 Creatorul tuturor puterilor nevăzute ale cerului, 28, 277.
 Credință, 12, 267; 20, 272; credința în zei, 27, 276.
 Crestin, -ni, 257; 258; 1, 2, 260—261; 9, 265; 14, 268; 16, 17, 270; 18, 19, 20, 271—272; 21, 22, 273; 23, 24, 274; 25, 26, 275—276; 28, 276; 29, 277.
 Cronografia lui Teofan, cronicar bizantin, 258.
 Cruce, 28, 277.
 Cruțare, 9, 265.
 Cultul Sfintului Alexandru Romanul, 257.
 Cunoștință, 256.
 Cumună, 17, 270; 29, 277.
 Curaj, 30, 278.
 Cursa diavolului, 8, 264.
 Cursul călătoriei, 29, 277; cursul drumului, 20, 272.
 Cuptorul de foc, 12, 267.
 Cutremur, 19, 271.
 Cuvânt, -te, 2, 261; 11, 266; 14, 268; 24, 274; 25, 275.
- D**
- Dar, -uri, 15, 268; 31, 32, 33, 278—279.
 Data, 256; 257; 258; 20, 272.
 Date topografice, 257.
 Datorie, 30, 278.
 David, prorocul, 12, 267.
 Defăimători, 6; 263.
 Delehay, H., aghiograf belgian, 256; 258; 259.
 Demon, -ni, 2, 261; 8, 264; 9, 265; demonii cei necurați, 8, 264; 18, 271; 20, 272; 24, 274.
 Deprinderi, 24, 274.
 Descrieri, 259.
 Diavol, 8, 264; 14, 268; 18, 271; 20, 272; 21, 273; 245, 275; 29, 277; cursa diavolului, 8, 264.
 Dimitrov, istoric bulgar, 256; 258; 259.
 Dinți, 25, 275.
 Dioclețian, împărat roman, 257.
 Distanță, -țe, 259; 24, 274.
 Doamnă, 33, 279.
 Dobrogea, 257.
 Domnul (= Iisus Hristos, Dumnezeu), 4, 6, 262—263; 11, 266; 12, 266; 13, 267; 15, 269; 16, 269; 18, 19, 271; 20, 272—273; 22, 273; 27, 276; 29, 277; 33, 279; Domnul cel ceresc, 5, 262; Domn nevăzut, 28, 277; ingerul Domnului, 11, 266; rob al Domnului, 19, 271.
 Dovadă, 259.
 Draci, 3, 262.
 Dreapta, 13, 267; 26, 276; 28, 276; 31, 278.
 Dreapta Tatălui, 8, 264.
 Dreptate, 259; 12, 266; 14, 268.
- Drepti, 6, 263.
 Drizipara, sau Druzipera (Messyni), localitate în Tracia, 257; 258; 27, 276; 31, 278.
 Drum, 3, 261; 9, 265; 11, 266; 13, 267; 16, 269; 17, 270; 20, 272; 22, 273; 23, 274; 26, 27, 276; 29, 277; 31, 278.
 Duh, cu sensul de suflet, 10, 265.
 Duhul, Sfintul Duh, 7, 263; 28, 277; 30, 278; 31, 278.
 Dumnezeu, 2, 260; 7, 263; 8, 264; 9, 265; 12, 266; 16, 269; 17, 270; 22, 273; 24, 274; 25, 275; 28, 277; 30, 278; 31, 33, 278—279; Dumnezeu cel adevărat, 8, 264; Dumnezeu cel din cer, 12, 265; Dumnezeu cel ceresc, 2, 261; 5, 262; 7, 263; 18, 271; 20, 272; Dumnezeu cel cerului, 4, 262; 7, 263; Dumnezeu creștinilor, 12, 267; 16, 270; 22, 273; Dumnezeu cel nevăzut, 7, 263; Dumnezeu părinților noștri, 6, 262; 28, 277; Dumnezeu cel Preaînalt, 11, 269; 16, 269; 17, 270; Dumnezeu cel viu, 9, 265; 16, 269; ajutorul lui Dumnezeu, 8, 264; atotputernicul Dumnezeu, 8, 256; 10, 266; darul lui Dumnezeu, 32, 279; Glasul lui Dumnezeu, 13, 267; Judecata lui Dumnezeu, 14, 268; lucrarea lui Dumnezeu, 19, 271; 19, 271; rînduiala lui Dumnezeu, 31, 278; robul lui Dumnezeu cel Preaînalt, 16, 17, 269—270; 23, 274; 30, 278; temător, -ri de Dumnezeu, 2, 261; 19, 271.
 Dunăre, 257.
 Duioșie, 31, 278.
 Durere, 17, 270; 25, 275.
 Dușman, -ni, 258; dușman al adevărului, 9, 265; 25, 275.
- E**
- Edict, 9, 265.
 Ediție, 257.
 Elemente, 259.
 Enciclopedia teologică greacă, 258.
 Ergin, râu, afluent al fluviului Marița din Tracia, 27, 276; 28, 277; 31, 378.
 Eroii, 258.
 Evropoliți, locuitori ai provinciei romane-Evropa, din Tracia, 26, 276.
 Execuție, 28, 277.
- F**
- Fapt, -e, 257; 2, 261; 7, 8, 264; 14, 268.
 Față, -țe, 5, 262; 6, 263; 10, 265; 13, 267; 16, 269; 18, 271; 20, 21, 272; 23, 274; 25, 275; 28, 277.
 Făclii, 12, 266.
 Făptură, 8, 264; 28, 277.
 Fărădelege, 14, 268.
 Februarie, 257; 258.
 Felix, comite la Roma, 1, 260.
 Femeie, 2, 261; 8, 264; 15, 269.

Fiare, 28, 277.
 Ficțiuni aghiotografice, 259.
 Filipopol, cetate în Tracia, 17, 270; 18, 271; 21, 22, 272—273; 22, 273.
 Fire, 11, 266.
 Fiu, fii, 11, 266; 12, 267; 18, 271; 21, 273; 30, 31, 278; 33, 279.
 Fiul diavolului, 20, 272; 21, 273.
 Fiul — Iisus Hristos, 7, 263; 28, 277; 30, 278; Fiul lui Dumnezeu, 8, 264.
 Fluier, 15, 268.
 Foc, 6, 263; 9, 265; 12, 267; 14, 15, 268; 16, 269—270.
 Formă, 259.
 Fortăreață, 17, 270; 22, 273.
 Frate, -ți, 1, 261; 5, 262; 13, 267; 17, 270; 22, 273; 23, 274; 26, 27, 276; 29, 30, 277—278.
 Frică, 5, 262; 13, 267; 19, 271; 23, 274; 28, 277.
 Fruntași, 14, 268; fruntașii gărzii, 8, 264.
 Fulger, 5, 262; 31, 278.

G

Gardă, 8, 264.
 Geamăt, 10, 266; 25, 275.
 Gelzer, istoric german, 258.
 Gen Panegiric, 259.
 Genunchi, 6, 262; 13, 267; 22, 273; 24, 275; 29, 277.
 Gheena focului, 9, 265; 14, 268; 16, 269.
 Giulgiuri, 31, 278.
 Gînd, -uri, 10, 265; 16, 269.
 Glas, 11, 266; 13, 267; 21, 273; 29, 30, 277—278; glasul Domnului, 29, 278; glasul lui Dumnezeu, 13, 257; glasul îngerului, 13, 267.
 Glicheria, mucenită, 257.
 Goți, 257.
 Grai, -ri, 6, 263; 24, 275.
 Grottafermata, minăstire lângă Roma, 256.
 Gură, 7, 263; 18, 271; 23, 274; 24; 274; 25, 275.

H

Han, -hanuri, 257; 24, 274; 27, 276.
 Heraclea Traciei (Peirinthos), 258.
 Hohot, 8, 264.
 Hotare, 258.
 Hristos, 4, 262; 11, 266; 15, 269; 16, 269; 17, 270; 18, 271; 22, 273; 24, 275; 26, 276; 33, 272; darul lui Hristos, 15, 269; lauda lui Hristos, 33, 279; luptătorul lui Hristos, 13, 267; martirul lui Hristos, 19, 271; mucenic al lui Hristos, 19, 271; 30, 278; numele lui Hristos, 4, 262; 9, 265; sfîntul lui Hristos, 27, 276; slava Domnului Hristos, 18, 271; Stăpînul nostru Hristos, 29, 277.

I

Iacob, patriarh biblic, 28, 277.
 Idoli, 9, 265; 24, 275.

Iisus Hristos, 6, 262; 7, 263; 8, 264; 9, 265; 12, 266; 13, 267; 15, 269; 16, 269; 20, 21, 272—273; 22, 273; 23, 274; 24, 275; 29, 277; 30, 278; 31, 32, 33, 278—279.
 Iiric, prefectură a Imperiului roman în sec. IV—V, 16, 269; 17, 270.
 Imperiul roman, 257.
 Importanța, 257.
 Indicare, 259.
 Inimă, 4, 262; 6, 263.
 Inși, 21, 273.
 Iorga, N., istoric, 257.
 Isaac, fiul patriarhului Avraam, 28, 277.
 Israil, popor, 22, 273.
 Istoric, 257.
 Istoricul localității Drizipara, 257.
 Itinerar, 257.
 Itinerarium, 259.
 Itinerarium Burdigalense, 257.
 Itinerarium Antonini Augusti, 257.
 Iubire, 10, 265; 14, 268.
 Izvestija na Bălgarskija Arheologiceski Institut, 256.
 Izvor, 13, 267.

I

Împărat, -ți, 1, 2, 3, 260—262; 4, 262; 6, 7, 263; 8, 264; 10, 265; 16, 269; 20, 272; 23, 274; Împărat ceresc, 23, 274.
 Împărăția cerurilor, 29, 277; Împărăția (lui Iisus Hristos), 33, 279; Împărăția romană, 1, 260; 8, 9, 265; 10, 265; 15, 269.
 Împrejurimi, 257.
 Încăpăținare, 10, 265; 20, 272.
 Început, 18, 271.
 Închisoare, 18, 19, 271.
 Încredere, 10, 265.
 Încrêștinarea romanității orientale, 259.
 Îndeplinire, 28, 276.
 Îndrăzneală, -li, 9, 265.
 Înfățișare, -ri, 6, 263; 8, 264.
 Înger, 4, 6, 262—263; 11, 266; 13, 267; 15, 16, 269; 17, 270; 24, 274; 30, 278; îngerul Domnului, 11, 266; 13, 267; 16, 269; 25, 275; 31, 278.
 Însotitor, 14, 268; 16, 269; 19, 271; 26, 275.
 Întîmplare, 17, 270; 19, 271; 23, 274; 31, 278.
 Întristare, 4, 262.
 Întumeric, 9, 265.
 Înțeles, 24, 275.

J

Jertfă, -e, 1, 2, 3, 260—261; 8, 264; 10, 265; 12, 266; 14, 268; 18, 271; 20, 272; 24, 275; Jertfele dreptății și ale sfînteniei, 12, 266; Jertfă de laudă, 12, 266; jertfe singeroase, 12, 266.
 Jigniri, 20, 272.

Judecată, 7, 263; 10, 265; 14, 268.
Junincă, 8, 264.
Jupiter, sau Zeus, zeul suprem la romani,
2, 261; 8, 263—264; 18, 271.

K

Karasura, castru roman situat între ora-
șele Filipopol și Bereea, 22, 273.
Kilometru, 25, 275.
Konstantinidis, E., istoric grec, 258.
Krima (locul Judecății), localitate, 14, 268.

L

Lanțuri, 6, 263; 12, 267; 17, 270; 19, 271;
21, 272; 26, 276.
Laudă, 12, 266; 14, 268; 28, 277; 33, 279.
Legătură, -ri, 9, 265; 24, 274.
Lege, 32, 279.
Limanul odihnei, 12, 267.
Limbă, limbi, 6, 263; 31, 278.
Limba latină, 256.
Lipsă, 12, 266; 22, 273.
Lipomanus, A., editor, 256.
Loc, 256; 257; 258; 22, 273; 26, 27, 276;
29, 277; 31, 278; 33, 279; loc de ju-
decată, 14, 268.
Localitate, -ți, 257; 258; 14, 268; 19, 271;
21, 272; 26, 275—276; 27, 276; 31, 278.
Localnici, 17, 270; 26, 275.
Locașuri de cult, 256; locașuri de pome-
nire, 257.
Locuitori, 18, 271; 23, 274.
Lovituri, 21, 273.
Lucrarea lui Dumnezeu, 19, 271.
Lucru, -uri, 3, 262; 8, 264; 18, 270; 20,
272; 24, 274; 27, 276; 30, 278; lucruri
dăvolesti, 1, 260.
Lume, 18, 270—271.
Lumină, 9, 265.
Lună, a anului, 32, 279.
Luptă, 5, 262.
Luptătorul lui Hristos, 13, 267.

M

Mație, 8, 264.
Mai, luna, 256; 257; 258; 32, 279.
Maică, 26, 276.
Mamă, 6, 263; 11, 266; 12, 267; 26, 276;
31, 32, 278—279; 33, 279.
Mansi, D., editor al actelor sinodale, 258.
Mansio (= stație, han), 257; și Bona
Mansio (= popas bun), 17, 270.
Manuscris parizian (= Codex graecus
Parisinus 1534), 256; 259.
Marea, 2, 261.
Marfă, 1, 260.
Marginea drumului, 17, 270; marginea
riului, 24, 274.
Marita, fluviu în Tracia, 257.
Martir, -ri, 256; 257; martirul lui Hris-
tos, 19, 271.

Martiriu, 256; 258; 259.
Martiriul (pătımirea) Sfântului Alexandru
Romanul, 256; 257; 258; 259; 260.
Martirizarea, 256.
Martirologii, 257.
Martor, 1, 266; 18, 271.
Maximian Hercule, împărat roman, 1, 260;
3, 262; 6, 7, 263; 8, 264; 9, 10, 265;
32, 279.
Mădulare, 15, 269; 16, 269.
Măr pădureț, 15, 268.
Mărire, 10, 265; 28, 277; 33, 279.
Măsură, 15, 268; 16, 269.
Mese, 1, 260.
Metri, 1, 260.
Mesini (Messyni), fost Drizipara, locali-
tate în Tracia, 258.
Miazănoapte, 28, 276.
Mielușel, 13, 267.
Migne, J.P., editor francez, 258.
Mihail, arhanghel, 12, 266; 29, 277.
Milă, 1e, 8, 264; 9, 265; 14, 268; 18, 271;
24, 274; 25, 275; 31, 278.
Mileniu, 259.
Mimee, 257.
Minologhioul bizantin, 257.
Minte, 9, 265; 18, 271; 20, 272; 24, 275.
Minune, -ni, 22, 273; 29, 277; 32, 279.
Mirare, 6, 263.
Mirodenii, 31, 278.
Mitropolie autocefală, 258.
Mînă, mîini, 3, 262; 6, 263; 8, 264; 9,
265; 12, 266; 15, 269; 16, 269; 21, 272;
23, 274; 28, 277; 30, 278; mîinile celor
fără de lege, 27, 276.
Mîngiere, 24, 274; 29, 277.
Minie, 25, 275.
Moaste, 256; 258; 33, 279.
Mochit, preot din Amfipoli (Tracia), mar-
tir, 256.
Moment, 6, 263.
Monahii bollandiști, 256.
Mormînt, -te, 256, 7, 264.
Morți, 7, 264; 14, 268.
Mucenic, 257; 257; 17, 270; 19, 271; 21,
22, 273; 23, 24, 274; 26, 275; 28, 277;
29, 30, 277; 31, 278; 33, 279; mucenici
creștini sud-dunăreni, 259; mucenic al
lui Hristos, 260; 30, 278.
Mucenicia, 11, 266; 27, 276.
Mucenițe, 257.
Multime, 29, 277; -me de bărbați, 30, 278;
-me de creștini, 25, 275; -me dușmani-
lor, 258; -me de oameni, 11, 266; mul-
timi, 6, 263.
Mulțumiri, 28, 277.
Munci, cu sens de chinuri, 4, 262; 10,
266; 14, 15, 268; 20, 272; 21, 273; 27,
276; 32, 279.
Muncire, cu sens de chinuire, 18, 271.

Munți, 13, 267, 26, 276.
Mutationes (locuri pentru schimbarea cailor de poștă la romani), 258.

N

Nădejde, 16, 269; 19, 271; 26, 276.
Neam, 29, 277.
Nebun, 8, 264.
Nebunie, 14, 268; 18, 270.
Nedreptate, -ii, 19, 271.
Negustori, 1, 260.
Nelegiuit, 14, 268.
Nenorocit, 8, 264; 12, 266; 15, 269; 16, 269.
Neputință, 7, 263.
Netzhammer, arheolog german, 257.
Nevoie, 12, 267.
Nevoințe, 29, 277.
Nevrednic, 8, 264; 28, 277.
Noapte, 17, 270; 26, 276.
Noviodunum, cetate romană în dreapta Dunării, 257.
Nuc, 24, 275; 25, 275.
Număr, 258.
Nume, 257; 2, 261; 4, 262; 13, 267; 17, 270; 22, 273; 22, 273; 29, 277; numele Domnului, 20, 272; numele Domnului Iisus Hristos, 23, 274; 29, 277; numele lui Hristos, 4, 262; 9, 265; numele celui răstignit, 7, 264; numele cel sfânt, 21, 272; 25, 275; 28, 277; numele cel sfânt și înfricoșător, 6, 263; 13, 267; numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, 30, 278.

O

Oase, 10, 265; 15, 16, 269; cenușa oaselor, 15, 269.
Oastea cerului, 28, 277.
Oberhammer, R., istoric, 258.
Oboseală, 25, 275.
Ocări, 18, 271.
Ochi, 12, 266; 13, 267; 21, 273; 24, 275; 30, 278.
Ocrotitor, 13, 267.
Octombrie, 257.
Odihnă, 12, 267; 29, 277.
Om, oameni, 6, 7, 263; 8, 264; 9, 265; 11, 266; 13, 267; 18, 271; 26, 276; 28, 277; 31, 278.
Oraș, -e, 257; 1, 260; 11, 266; 16, 269; 19, 271; 23, 274; 24, 274; 26, 27, 276; orașe sud-dunărene, 256.
Oră, 3, 261, 26, 276.
Orășeni, 17, 270.
Ordin, 27, 276.
Origine, 257.
Original grecesc, 256.
Ostaș, -și, 2, 261; 3, 262; 4, 262; 6, 263; 10, 266; 12, 267; 12, 267; 15, 268; 18, 271; 21, 272—273; 22, 273; 23, 274; 25,

275; 26, 275; 27, 276; 29, 277; 30, 31, 278.

P

Pace, 12, 267; 25, 275; 33, 279.
Palat, 8, 264.
Paremyoli, latinește Castrametatio (= la-găr, cantonament), localitate între Filipopol și Bizanț, 21, 272.
Parisinus 534, codice, 256.
Parte, -ți, 256; 257; 8, 264; 10, 266; 18, 271; 20, 272; 28, 276.
Pas, 3, 261.
Passiones (=martirii), 259.
Pasuri, cu sens de trecători, 17, 270.
Pat, -uri, 4, 262; 24, 274.
Patimă, 8, 264.
Patriarhia de Constantinopol, 258.
Patrie, 19, 271; 23, 274; 27, 274.
Pauly-Viessowa, istorici germani, 258.
Păcat, -te, 29, 277; 30, 278.
Păcătos, 8, 264; 28, 277.
Păgini, 19, 271.
Pământ, 2, 261; 13, 267; 16, 259; 18, 271; 2, 273; 28, 277.
Părinte, -ți, 6, 263; 24, 274; 28, 277; 29, 277.
Păsări de pradă, 31, 278.
Păstorul cel bun, 11, 266.
Pătimire, -ri, 256; 258; 260; 16, 269.
Pedeapsă, 15, 268; 19, 271.
Peirinthos (Heracleea), localitate în Tracia, 258.
Pelerinaje, 258.
Periodic, 256.
Persecuția lui Dioclețian, 257.
Persoană, 257.
Piatră, 22, 273; piatra din capul unghiului, 14, 268.
Picioare, 7, 263; 17, 270; 19, 271; 26, 276.
Pierzanie, 2, 261.
Pierzare, 9, 265; 14, 268.
Pline, 13, 267.
Pimenia, mama Sf. Alexandru, 6, 263; 11, 266; 33, 279.
Pinză, 30, 278.
Piri, 6, 263.
Pirjol, 12, 267.
Poartă, 19, 271.
Pomenire, 257; 258; 15, 16, 269.
Pompă, 17, 270; 19, 271.
Popas, -uri, 9, 265; 10, 11, 265—266; 17, 270.
Poporul Israel, 22, 273.
Poruncă, -ci, 1, 260; 3, 262; 7, 263; 10, 265—266; 23, 274; 26, 275; 27, 276.
Potli, M., canonist grec, 258.
Preamărire, 31, 278.
Prefect, 19, 271.

Prelucrare, 257.
 Prezență, 257.
 Prieten, -ni, 1, 260; 25, 275.
 Prigoană, 1, 260.
 Primire, 10, 265; 21, 22, 272—273; 23, 274; 26, 275; 28, 276; 29, 277.
 Privire, -ri, 8, 264; 10, 266; 28, 276.
 Problemă, 257.
 Proces de încreștinare, 259.
 Pustie, 22, 273.
 Putere, -ri, 3, 262; 5, 262; 9, 265; 12, 267; 14, 268; 15, 269; 16, 269; 24, 274; 28, 277; puterea lui Dumnezeu, 19, 271; putere dumnezeiască, 17, 270; putere îngerească, 30, 278; puteri nevăzute ale cerului, 28, 277.

R

Rang de mitropolie autocefală, 258.
 Rolly, G., canonist grec, 258.
 Răbdare, 19, 271; 29, 277.
 Răcoare, 22, 273.
 Rămureanu, I. Pr. prof. 257.
 Răsărit, 21, 272; 27, 276; 28, 277.
 Răsplată, 33, 279.
 Răspuns, 23, 274.
 Realitate, 2, 261; realități istorice, 259.
 Redactare, 259.
 Redacții latinești, 256.
 Rezistență, 258.
 Rînduială creștină, 32, 279; -la lui Dumnezeu, 31, 378; -la ostășească, 24, 275.
 Rîu, 15, 269; 21, 272; 23, 274; 24, 274; 27, 28, 276—277; 31, 278.
 Rob, 5, 262; 8, 264; 14, 268; 16, 269; 17, 270; 19, 271; 22, 23, 273—274; 28, 29, 277.
 Roma, 256; 1, 260; 5, 262; 9, 265; 20, 272.
 Romanitatea orientală, 257; 259.
 Rugă, 6, 263; 24, 275; 30, 278.
 Rugăciune, 8, 264; 13, 267; 22, 273; 24, 25, 276; 28, 277; 29, 277.
 Rușine, 13, 267.

S

Sabie, 16, 269; 30, 278.
 Sala tribunalului, 21, 272.
 Sardica, azi Sofia, capitala provinciei romane Dacia Mediterranea, 257; 17, 270.
 Satana, 7, 9, 10, 264—265; 14, 15, 268—269; 16, 269; 18, 274; 25, 275; 27, 276.
 Sate, 257.
 Sava Gotul, martir, sfînt, 256.
 Sărbătoare, 258.
 Sărbătorire, 258.
 Sălaș, 16, 269.
 Scaun ierarhic, 258; scaune supuse patriarhiei de Constantinopol, 258.
 Soavnul de judecată, 7, 263; 10, 265; 14, 168; 18, 270; 20, 272; 23, 24, 273—274.

Scăpare, 4, 262.
 Schimb, 258.
 Scop, 1, 260.
 Secol, 256; 257; 258; 259.
 Semne, 29, 277; semnul Sfintei Cruci, 28, 277.
 Sentință, 27, 276; 31, 278.
 Serafimi, 28, 277.
 Sermius, rîu, probabil Strema, afluent al Mariței, 21, 279.
 Sete, 22, 273.
 Stat, 24, 274.
 Sfințenie, 12, 266.
 Sfințire, 1, 260.
 Sfînt, -ți, 256; 257; 15, 16, 269; 17, 270; 22, 273; 23, 24, 25, 26, 274—276; 27, 276; 30, 31, 278.
 Sfirșit, 259; 28, 276.
 Simeon Metafrastul, Sfîntul, 257.
 Sinaxarul Bisericii de Constantinopol, 257; 258.
 Sinodul V ecumenic (553), 258; sinodul VII ecumenic (787), 258.
 Sinodul de la Stejar (403), 256.
 Slavă, 12, 267; slavă Domnului Hristos, 18, 271.
 Slugi, 23, 274.
 Slujitori, 12, 266; 14, 268; 16, 269; 25, 275.
 Soare, 27, 276; 28, 277.
 Sofia, în vechime Sardica, 256, 257; 17, 270.
 Soldat, -ți, 257; 1, 260—261; 3, 261; 5, 6, 262—263; 12, 13, 267; 16, 269; 21, 272; 23, 274; 24, 274; 25, 275; 28, 276.
 Soli, 31, 278.
 Sorți, 30, 278.
 Sosire, 6, 263; 19, 271.
 Spate, 25, 275.
 Sprijinitor, 4, 6, 262—263.
 Spusele, 3, 261.
 Stadii, 22, 273.
 Stana Zagora, oraș în Bulgaria, 257.
 Stat, 7, 263.
 Stație, (latinește mansio), 257; 12, 267.
 Stațiune, -uni, 259; 17, 270.
 Stăpîn, 6, 262; 15, 169; 23, 274; 28, 277; 29, 277; Stăpînul din ceruri, 10, 266; stăpînul nostru Hristos, 29, 277; stăpîn iubitor de oameni, 28, 279;
 Stăpînituri, 19, 271.
 Stejar, -ri, 22, 23, 273—274.
 Stînga, 26, 276; 31, 278.
 Stîrpitură, 27, 276.
 Subsuori, 12, 266.
 Sudul Dunării, 256.
 Suferințe, 32, 279.
 Suflet, -te, 11, 256; 15, 269; 23, 274; 24, 274—275; 30, 278.
 Sunetul trâmbiței, 1, 260.
 Sutaș, roman, 257.

S

Șoricel, grecește Tziorikkellos (diminutivul de la cuvântul șoarece), râu cu nume străromân din provincia romană Europa, în Tracia, 27, 276.
 Șosea, 21, 272; 24, 274; 25, 26, 275—276, 28, 276.
 Știri, 258.

T

Tabără, 4, 262.
 Tabula Peutingeriana, 257.
 Tatăl, Dumnezeu Tatăl, 8, 264; 28, 277; 30, 278.
 Tată, ca om, 9, 265; 14, 15, 268; 16, 269; 25, 275; 27, 276.
 Taur, 8, 264.
 Tămăduiri, 32, 279.
 Temătorii de Dumnezeu, 19, 271.
 Temei, 9, 265.
 Temnicer, 19, 271.
 Temniță, 20, 272.
 Templu, 1, 260—261; 3, 261.
 Teodosie, mitropolit de Drizipara (Messyni), participant la sinodul V ecumenic (553), 258.
 Teofan, cronicar bizantin, 258.
 Text, 256; 257.
 Tiberian, consul și comandant militar la Roma, persecutor al creștinilor, 1, 2, 3, 260—262; 6, 263; 9, 10, 11, 265—266; 12, 266; 14, 15, 168—269; 16, 269; 17, 18, 19, 270—271; 20, 21, 22, 272—273; 23, 24, 25, 26, 27, 273—276; 29, 277; 31, 278; 32, 279.
 Timp, 4, 262; 8, 264; 10, 11, 266; 12, 267; 15, 268; 16, 269; 19, 271; 20, 272; 23, 274; 25, 26, 275; 32, 279.
 Tinerețe, 8, 264.
 Tiran, 9, 265; 12, 267; 13, 267; 27, 276.
 Titulari, 258.
 Tânăr, -tineri, 6, 7, 263; 8, 264; 12, 267.
 Tîrg, 21, 272.
 Toiege, 25, 275; toiege de măr pădureț, 15, 268.
 Tomis, cetate principală în Scythia Minor, 257.
 Torțe, 12, 266.
 Tovarăși, 5, 262; 7, 263.
 Tracia, 256; 258; 10, 266; 18, 271.
 Tradiție, 256; 259; tradițiile goților, 257.
 Traducere, 256.
 Trecători, 25, 257.
 Trecere, 15, 269.
 Tribunal (din Filipopol), 20, 272.
 Trîmbiță, 1, 260.
 Trup, 14, 268; 15, 16, 269; 17, 270; 27, 276; 28, 29, 277; 31, 278.

Ț

Țärm, 31, 278.
 Țăruși, 21, 273.
 Țepi, 15, 268.
 Ținut, 26, 276; ținuturi dunărene, 256; ținuturi sud dunărene, 257.
 Ținută, 6, 263.
 Țurlon și Țurlom localitate în Tracia azi Ciorlu în Bulgaria, 258; 31, 278.

U

Umbră, 22, 273.
 Unghi, 14, 268.
 Unitate, -ți (militare), 16, 269; 24, 274.
 Untdelemn, 25, 275.
 Urmă, 11, 266.

V

Vadul unui râu, 27, 276.
 Vas, 25, 275; 28, 277.
 Văcuță, 31, 278.
 Văile Mariței (fluviu), 257.
 Văzduh, 16, 269.
 Veac, veacuri, veci, 259; 6, 262; 28, 277; 32, 279; vecii vecilor, 33, 279.
 Vechime, 257.
 Vedenie, 16, 269; 17, 270.
 Vedere, 14, 268; 28, 277.
 Venetia, 256.
 Veraoitate, 259.
 Versiune lungă, 256.
 Veselie, 10, 265.
 Vestă, 1, 260.
 Via Egnatia, drum roman, 258.
 Viață, 7, 8, 264; 9, 265; 16, 269; 30, 278.
 Vietăți, 28, 277; vietățile apelor, 27, 276.
 Vietuitoare, 11, 266.
 Vii, 14, 268.
 Vindecări, 29, 277.
 Vis, 4, 262; 11, 266; 16, 269.
 Vițe, 31, 278.
 Vîrstă, 8, 264.
 Voie, 12, 267; 25, 275.
 Vobă, -e, 257; 7, 263; 9, 10, 11, 265—266; 11, 266; 18, 271; 24, 25, 274—275.
 Vrajmaș, 13, 267; 29, 277.
 Vreme, 1, 260; 4, 262; 22, 273; 25, 26, 275.

Z

Zeități, 2, 261.
 Zeu, zei, 1, 2, 3, 260—262; 7, 263; 8, 264; 9, 10, 265—266; 12, 266; 14, 268; 18, 270—271; 20, 272; 21, 273; 24, 274—275; 25, 275; 27, 274.
 Zeus, căpetenia zeilor în mitologia și religia greacă, 1, 260; 2, 261; 8, 264; 18, 270; 19, 271.
 Zi, ziua, zile, 258; 4, 262; 8, 264; 10, 265; 13, 267; 32, 279.
 Ziditor al cerului, 28, 277.

TESTAMENTUL SFINȚILOR ȘI SLĂVIȚILOR
PATRUZECI DE MARTIRI AI LUI HRISTOS
CARE S-AU SĂVÎRȘIT ÎN SEVASTIA
(ARMENIA)

(† 9 martie; 320)

INTRODUCERE

Sfinții patruzeci de mucenici au suferit martiriul pentru Hristos în timpul persecuției împăratului roman Liciniu (308—324), la 9 martie 320. Ei erau soldați creștini, făcând parte din Legio XII Fulminata, care staționa la Melitene în Armenia¹. Pentru că au refuzat să aducă sacrificii zeilor și să venereze statuile împăraților romani, au fost condamnați la moarte, fiind lăsați să înghețe în noaptea geroasă din 9 martie 320, în lacul Sebastia sau Sevastia² din Armenia, apoi arși într-un cuptor din vecinătatea lacului.

Actele lor martirice autentice s-au pierdut, iar cele care au ajuns până la noi sînt socotite neautentice³.

Ni s-a păstrat, însă, în limba greacă Testamentul lor, care forma un adaos la Actele lor martirice, fiind unul dintre cele mai impresionante și emoționante documente din epoca persecuțiilor creștinilor din primele patru secole, unic în felul său în vechea literatură aghiografică.

Textul grec al Testamentului celor patruzeci de martiri din Sevastia a fost publicat mai întâi de P. Lambecius în 1671⁴.

1. Ritterling *Legio XII Fulminata*, la A. Pauly, G. Wissowa, W. Kroll, *Real-Encyclopädie, des klassischen Altertumswissenschaft*, Band 12, Stuttgart, 1925, p. 1705—1709; P. Franchi de'Cavalieri, *Note agiografiche*, 7, în «*Studi e Testi*», 49 (1928), p. 155—184, aici 168, n. 3.

2. V. Inglesian, *Sebasta*, în *Lexikon für Theologie und Kirche*, 9, Freiburg im Breisgau, 1964, p. 555—556; H. Leclercq, *Sebaste*, în «*Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de Liturgie*», t. XV, Paris, 1950, p. 1107—1111.

3. Vezi textul lor grec la Otto von Gebhardt, *Acta martyrum selecta*, Berlin, 1902, p. 171—181. Vezi traducerea lor în limba franceză la Dom H. Leclercq, *Les Martyrs. t. II. Le troisième siècle. Dioclétien*, Paris, 1903, p. 377—383. Text latin în *Acta Sanctorum Martii*, ed. H. Delehaye, t. II (8), Parisiis, et Romae, 1865, p. 19—24. Vezi tot aici: *De Sanctis XL martiribus Sebastenis. Commentarius praeuius*, p. 12—19.

4. Vezi *Codex Vindobonensis theologicus* 10, editat de P. Lambecius, Wien, 1778; H. Musurillo, *op. cit.*, p. XLIX—L.

Un vechi text slavon a fost publicat de G. N. Bonvetsch în 1892⁵.

Versiunea finală a textului grec a fost publicată de G. N. Bonvetsch în 1897, după o nouă colațiune a manuscrisului Codex Parisinus graecus 1500 (sec. XII)⁶ și retipărită de R. Knopf-Gustav Krüger⁷ și H. Musurillo⁸.

Deși D. P. Buckle⁹ și R. Reitzenstein¹⁰ au exprimat unele îndoieli asupra autenticității textului, în genere, Testamentul celor patruzeci de martiri este socotit un document autentic¹¹.

Simplicitatea textului, unele detalii locale, sinceritatea și curajul martirilor în fața morții care-i așteaptă, informațiile lor despre părinții și rudele lor, mențiunea unor orașe din Armenia, constituiesc criterii interne care pledează în favoarea autenticității acestui important document istoric.

Ni s-au păstrat, de asemenea, două Omilii de laudă la cei patruzeci de martiri, una ținută de Sfântul Vasile cel Mare¹², alta de Sfântul Grigorie de Nyssa¹³ și imnele și cuvântările Sfântului Efrem Sirul¹⁴, din care se constată realitatea martiriului celor patruzeci de soldați, morți înghețați în lacul Sevastia din Armenia.

Testamentul lor a fost compus sub forma unei scrisori de Meletie, unul din cei patruzeci de martiri, ajutat de Aetius și Eutychius, și adre-

5. Vezi Versiunea paleoslavă, codex 180, după originalul Bibliotecii Troițko-Sergieskaia Monastiri, Zagorsk, (A.D. 1445); G. N. Bonwetsch, în «Neue Kirchliche Zeitschrift», 3 (1892), p. 705—726; Vezi observațiile lui J. Hausleiter, *ibidem*, p. 978—988, H. Musurillo, *op. cit.*, p. XLIX și LXXI, n. 82.

6. Das Testament der vierzig Märtyrer, ed. G. N. Bonwetsch und L. Seeberg, în «Studien zur Geschichte der Theologie und Kirche», I, Leipzig, 1897, p. 75—89.

7. R. Knopf — G. Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, 3-a Auflage, Tübingen, 1929, p. 116—119; 4-e Auflage, G. Ruhbach, Tübingen, 1965, p. 116—119.

8. H. Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford, 1972, p. 354—361, text grec cu traducere engleză.

9. D. P. Buckle, *The Forty Martyrs of Sebaste, a Study of Hagiographical Development*, în «Bulletin of the John Rylands Library», VI (1921), nr. 3 și observațiile lui Paul Peeters, în «Analecta Bollandiana», XLI (1923), fasc. 1 și 2, p. 176—177.

10. R. Reitzenstein, *Die Nachrichten über den Tod Cyprians*, Heidelberg, 1913, p. 44; H. Musurillo, *op. cit.*, p. XLIX și LXXI, n. 84.

11. M. Fortina, *La politica religiosa dell'imperatore Licinio*, în «Revista di Studi Classici», 7 (1959), p. 245—265; 8 (1960), p. 3—23; P. Frachi de'Cavalieri, *art. cit.*, p. 155—184; H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 213—235; F. Goerres, *Die Religionspolitik des Kaisers Licinius*, în «Philologus», LXXII (1913), p. 250—262; Idem, *Kritische Untersuchungen über die Licinische Christenverfolgung*, Jena, 1875.

12. Sf. Vasile, Omilia 19, *La cei patruzeci de martiri*, P.G., XXXI, col. 507—526. Vezi traducerea latină la Th. Ruinart, *Acta martyrum sincera et selecta*, Ratisbonae, 1859, p. 545—550.

13. Sf. Grigorie de Nyssa, *În lauda Sfinților patruzeci de martiri*, P.G., XLVI, col. 749—788.

14. Sf. Efrem, *Hymni et sermone*, III, ed. T. J. Lamy, Mechlin, 1889; H. Musurillo, *op. cit.*, p. XLIX și LXXI, n. 80.

sau preoșilor, părinților, fraților și surorilor, soților, copiilor, prietenilor și cunoscuților lor¹⁵.

Punctul central al Testamentului celor patruzece de martiri îl constituie dorința lor unanimă ca moaștele lor, după ce vor fi scoase din cuptorul de foc, să fie depuse în localitatea Sarim sau Sarin, de lângă orașul Zela, din Armenia. «Căci, spun ei, chiar dacă noi toți sîntem din localități diferite, ne-am ales, însă, un singur și același loc de odihnă. Deoarece împreună am dat aceeași luptă, ne-am hotărît să avem împreună același loc de odihnă, în locul spus mai înainte»¹⁶.

În același timp, îi roagă ca nimeni să nu ia vreo părticică din osemintele lor, «încercînd, cum se exprimă ei, să ne despartă unii de alții, pe noi cei pe care Sfîntul nostru Mîntuitor ne-a unit în credință, prin harul și pronia Sa»¹⁷.

Ei îi roagă apoi, în privința tîndrului Evnoicus, probabil sclav în Legio XII Fulminatq de la Melitene, în Armenia, că dacă și el va suferi martiriul împreună cu ei, moaștele lui să fie depuse în același loc cu ale lor. Iar dacă, prin harul lui Dumnezeu, el nu va suferi martiriul, ei îi recomandă să se elibereze și să trăiască în viață după poruncile lui Hristos¹⁸.

La sfîrșit, ei salută în termeni simpli, dar foarte mișcători, ca unii pe care nu-i mai așteaptă nimic altceva în această viață decît martiriul, avînd credința neclintită în harul și puterea lui Dumnezeu, care-i va aduce la viață în ziua cea mare a învierii, pe preoșii, părinții, soțiile, copiii, frații, surorile și prietenii lor.

Iată ultimele cuvinte ale lui Aetius : «Eu, Aetius, salut rudele mele, pe Marcu și Aquilina, pe preotul Claudiu, pe frații mei, Marcu și Trifon, pe surorile mele, pe soția mea Domna, împreună cu copilul meu»¹⁹.

Iată salutările lui Eutihie : «Eu, Eutihie, salut pe cei ce trăiesc în Ximara, pe mama mea Iulia, pe frații mei Chiril, Rufus și Eutihie, pe sora mea Chirila, pe logodnica mea, Basilia, și pe diaconii Claudiu, Rufin și Proclus»²⁰.

15. Testamentul Sfinților și slăviților patruzece de martiri, I, 1, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 354.

16. Ibidem. Pentru localitatea Sarim sau Sarin vezi nota 1 din traducerea Testamentului în românește.

17. Ibidem, I, 4, ed. cit., p. 356.

18. Ibidem, I, 5, ed. cit., p. 356.

19. Ibidem, III, 2, ed. cit., p. 358—360.

20. Ibidem, III, 3, ed. cit., p. 360.

Testamentul ne-a păstrat numele celor patruzeci de martiri la sfârșitul lui. După nume, unii sînt greci, alții latini, dar între ei, cu siguranță, erau și armeni.

Testamentul Sfinților și slăviților patruzeci de martiri este un document istoric de valoare pentru faptul că ne informează despre grelele suferințe pe care le-au îndurat creștinii în părțile de răsărit ale Imperiului roman, în timpul asprei persecuții a împăratului Liciniu, dintre anii 320—324. Liciniu a fost învins de Constantin cel Mare (306—337) în lupta de la 18 septembrie 324, la Chrysopolis, pe coasta Asiei Mici, în fața Constantinopolului, iar în urma unor intrigi contra lui Constantin, a fost condamnat la moarte și executat la Tesalonic în 324.

Nu cunoaștem cît timp au stat moaștele celor patruzeci de martiri la Sarim, lîngă orașul Zela, în Armenia.

Istoricul Sozomen ne informează că o femeie, numită Macedonia, păstra, în prima jumătate a secolului al V-lea, moaștele celor patruzeci de martiri de la Sevastia, din Armenia, în casa ei, situată în afara zidurilor Constantinopolului, în timpul patriarhului Proclus al Constantinopolului (434—446)²¹. Se cunoaște că bizantinii păstrau mare respect moaștelor Sfinților, încît informația lui Sozomen poate fi socotită ca adevărată.

Sărbătoarea Sfinților și slăviților patruzeci de martiri este amintită în fiecare an, la 9 martie, în Sinaxarul Constantinopolitan²², în Bibliotheca hagiographica Graeca²³, în Bibliotheca hagiographica Latina²⁴, și

21. Sozomen, *Ist. bis.*, IX, 2, ed. J. Bidez—G. Hansen, în *Die griech. christl. Schrift. d.e. Jahrh.*, Band 50, Berlin, 1960, p. 392—394 și P.G., t. XLVIII, col. 1597—1601.

Studii: P. Petit, *Histoire générale de l'Empire romain*, Paris, 1974, p. 565—567; A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity, in the Forth Century*, Oxford, 1963; M. Fortina, *La politica religiosa dell'imperatore Licinio*, în «*Revista di Studi Classici*», 7 (1959), p. 245—265; 8 (1960), p. 3—23; G. Riciotti, *La «era dei martiri». Il cristianesimo da Diocleziano a Constantino*, Roma, 1953; M. Ormanian, *L'Eglise armenienne, son histoire, sa doctrine, son régime, sa discipline, sa liturgie, sa littérature, son présent*, 2-e éd., Antelias (Liban), 1954; H. Delehaye, *Les origines du culte des martyrs*, Bruxelles, 1933, p. 61, 85, 177; Idem, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 213—235; D. P. Buckle, *The forty Martyrs of Sebaste. A study of hagiographic development*. Extras din «*The Bulletin of the John Rylands Library*», VI (1921), t. 3, 9 p.; P. Franchi de'Cavalieri, *Note agiografiche*, 7, în «*Studi e Testi*», 49 (1928), p. 155—184; P. Allard, *La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise*, 3-e éd., t. II, Paris, 1908, p. 322—327: *La persécution de Licinius*; Ch. Antoniadès, *Kaiser Licinius*, München, 1884; F. Goerres, *Die Religionspolitik des Kaisers Licinius*, în «*Philologus*», LXXII (1913), p. 250—262; Idem, *Kritische Untersuchungen über die Licinische Christenverfolgung*, Jena, 1875.

22. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 521—524.

23. Ed. Fr. Halkin, 3-e éd., t. II, Bruxelles, 1957, p. 97, nr. 1201—1202.

24. Ed. Socii Bollandiani, t. II, 2-e éd., Bruxelles, 1949, p. 1092—1093; nr. 7537—7539; Retipărită după ediția din 1898—1899.

în Martirologiul Ieronimian²⁵. În *Acta Sanctorum Martii*, pomenirea lor este menționată la 10 martie²⁶.

* *

Am folosit la traducerea din grecește a Testamentului Sfinților și slăviților patruzeci de martiri, ediția lui H. Musurillo, op. cit., p. 354—361, text grec, cu traducerea engleză, și ed. R. Knopf — G. Krüger, ed. cit., p. 116—119.

Vezi și *Acta Sanctorum. Propylaeum Decembris*, ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1940, p. 91.

Am folosit, de asemenea, traduceri: Pierre Hanozin, *La Geste des martyrs*. Paris, 1935, p. 257—261; traducere franceză; Adalberto Hamman, *La Gesta dei martiri. Introduzione di Daniel-Rops*, Milano, 1953, p. 322—325. În limba română, traducerea noastră este cea dintâi.

25. *Martyrologium Hieronymianum. Acta Sanctorum Novembris*, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, t. II, pars prior, Bruxellis, 1894, p. 30; ed. H. Delehaye et H. Quentin, t. II, pars posterior, Bruxellis, 1931, p. 134.

26. *Acta Sanctorum Martii*, ed. H. Delehaye, t. II (8), Parisiis et Romae, 1865, p. 19—24; Vezi tot aici: *De sanctis XL martiribus Sebastenis. Comentarius praevious*, p. 12—19.

TESTAMENTUL SFINȚILOR ȘI SLĂVIȚILOR PATRUZECI DE MARTIRI AI LUI HRISTOS CARE S-AU SĂVÎRȘIT ÎN SEVASTIA

(† 9 martie 320)

I

Meletie, Aetius și Eutihie, întemnițații lui Hristos, sfinților episcopi și preoți, diaconilor și mărturisitorilor, și celorlalți membri ai Bisericii, salutare în Hristos.

1. După ce, prin harul lui Dumnezeu și prin rugăciunile comune ale tuturor, vom săvârși lupta care ne așteaptă, atunci voim ca această dorință a noastră cu privire la moaștele noastre să vă fie cea mai de seamă. Dorim ca moaștele noastre să fie strinse de cei din jurul preotului și tatălui nostru Proidius, de frații noștri Crispin și Gordius, împreună cu poporul cel rîvnitor, cu Chiril, Marcu și Sapricius, fiul lui Ammonius, spre a fi depuse în satul Sarim¹ de lîngă orașul Zela.

Căci, chiar dacă noi toți sîntem din localități diferite, ne-am ales, însă, un singur și același loc de odihnă. Deoarece împreună am dat aceeași luptă, ne-am hotărît să avem împreună același loc de odihnă, în locul spus mai înainte. Acestea, deci, s-au părut Duhului Sfînt și ne-au plăcut și nouă.

2. De aceea, noi cei din jurul lui Aetius și Eutihie și a celorlalți frați ai noștri în Hristos, rugăm pe adevărații noștri părinți și frați, să se rețină de la orice întristare și tulburare, să respecte hotărîrea comunității noastre frățești și cu grabă să vină în ajutorul dorinței noastre, pentru ca, datorită ascultării și iubirii noastre, să dobîndiți răsplata cea mare de la Părintele nostru comun.

1. Weissbach, *Sarim* sau *Sarein*, e greu de identificat. W. Ruge, *Sarein*, în A. Pauly—G. Wissowa—W. Kroll, *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Zweite Reihe (R—Z), 1-er Halbband, Stuttgart, 1914, col. 2497, socotește că este un sat, situat la vest de orașul Zela (Z'leh), în Armenia; Franz Cumont, *Sarin dans Le Testament des martyrs de Sébaste*, în «*Analecta Bolandiana*», XXVI (1906), fasc. 2, p. 241—242.

3. Încă vă rugăm pe toți, ca din m'oăștele noastre scoase din cuptor, nimeni să nu păstreze ceva pentru sine, ci, îngrijind de stringerea lor la un loc, să le dea celor numiți mai înainte, pentru ca, arătînd puterea sîrguinței și curăția ostenellilor bunătății și iubirii lor, să dobîndească răsplata, așa precum Maria (Magdalena), care s-a apropiat de mormîntul lui Hristos, a văzut înaintea tuturor pe Domnul și ea, cea dintîi, a primit bucuria, binecuvîntarea și harul ².

4. Iar dacă cineva s-ar împotrivi dorinței noastre, să fie lipsit de răsplata dumnezeiască, fiind răspunzător de toată neascultarea, pierzînd pentru o mică dorință ceea ce este drept, încercînd, pe cît ar fi puterea lui, să ne despartă unii de alții, pe noi cei pe care Sfîntul nostru Mîntuitor ne-a unit în credință, prin harul și pronia Sa.

5. Iar dacă și tinărul Evnoicus, prin voința lui Dumnezeu Cel iubitor de oameni, va ajunge la același sfîrșit al luptei, el a cerut să aibă același loc de odihnă cu noi. Dacă, prin harul lui Dumnezeu, va fi păzit nevătămat și va suferi încă încercări în lume, îl sfătuim să trăiască în libertate, avînd ca pildă martiriul nostru, și-l îndemnăm să păzească poruncile lui Hristos, pentru ca în ziua cea mare a învierii să dobîndească împreună cu noi fericirea, pentru că, în lume ființînd, a îndurat împreună cu noi aceleași necazuri.

6. Căci iubirea față de aproapele privește la dreptatea lui Dumnezeu, iar cel ce nu ascultă de frați oalcă porunca lui Dumnezeu. Căci este scris : *«Cel ce iubește nedreptatea urăște sufletul său»* ³.

II.

1. Așadar, vă rog, frate Crispine, să vă depărtați de orice poftă și rătăcire lumească. Căci mărirea lumii este înșelătoare și neputincioasă, înflorește pentru puțin și îndată se veștejește ca iarba grădinii ⁴, primind sfîrșitul mai repede ca începutul. Mergeți mai degrabă la iubitorul de oameni Dumnezeu, care dăruiește bogăție neîmpuținată celor ce aleargă la El și dă ca răsplată viața veșnică celor ce cred în El.

2. Timpul acesta este folositor celor ce voiesc să se mîntuiască, oferind prilejul potrivit pentru pocăință, pentru practicarea adevăratei viețuirii celor ce nu amîină nimic pentru viitor. Căci schimbarea vieții este neprevăzută. Și chiar de ai cunoaște-o, vezi ceea ce este de folos și

2. In. 20, 1—2 ; 14—18.

3. Ps. 10, 5.

4. Is. 40, 6—8.

arată în modul acesta curăția credinței, pentru ca prin aceasta să ștergi urma păcatelor făptuite mai înainte. «Căci în starea în care te voi găsi, zice Domnul, în aceea te voi și judeca» ⁵.

3. Sîrguiți-vă, deci, să fiți fără greșală în poruncile lui Hristos, ca să scăpați de focul cel nestins și veșnic ⁶. Căci glasul cel dumnezeiesc strigă : «Timpul s-a scurtat» ⁷.

4. Mai presus de toate, cinștiți iubirea ; căci numai ea singură respectă datoria iubirii frățești și se supune legii lui Dumnezeu. Căci prin fratele cel văzut se cinstește Dumnezeu Cel nevăzut ⁸. Dacă pe cei născuți din aceeași mamă cuvîntul (îi numește) frați, tot așa sînt socotiți frați toți cei ce iubesc pe Hristos. Într-adevăr, sfîntul nostru Mîntuitor și Dumnezeu a spus că sînt frați între ei, nu cei ce sînt părtași firii, ci cei uniți în credință, prin viețuirea lor cea mai bună și *împlinesc voia Tatălui nostru Care este în ceruri* ⁹.

III.

1. Salutăm pe venerabilul preot Filip, pe Proclianus și pe Diogene, împreună cu sfînta lor Biserică. Salutăm pe venerabilul Proclianus, cel ce locuiește în Phydela ¹⁰, împreună cu sfînta lui Biserică și cu ai săi. Salutăm pe Maximus cu Biserica lui, pe Magnus cu Biserica lui. Salutăm pe Domnus și ai săi, pe Iles, tatăl nostru, pe Valens cu Biserica lui.

Eu, Meletie, salut rudeniile mele, pe Lutanius, Crispus, Gordius cu ai lor, pe Elpidius cu ai săi și pe Hyperechius cu ai săi.

2. Salutăm și pe cei din localitatea Sarim, pe preot împreună cu ai săi, pe Hesychius cu ai săi ; pe Chiriac cu ai săi. Salutăm pe toți cei ce locuiesc la Chadouthi ¹¹, pe fiecare după nume ; salutăm și pe toți cei din Charisphon, pe fiecare după nume.

Eu, Aetius, salut rudele mele, pe Marcu și Aquilina, pe preotul Claudiu, pe frații mei, Marcu și Trifon, pe surorile mele, pe soția mea, Domna, împreună cu copilul meu.

5. Acest bine cunoscut *agraphon*, cuvînte nescrise în Sfînta Scriptură, au fost atribuite lui Iisus Hristos, de exemplu de Sf. Iustin Martirul, în *Dialogul cu Iudeul Trifon*, 47, 5, ed. C. Th. E. Otto, în *Corpus Apologetarum christianorum*, t. II, pars II, editio 3-a, Jenae, 1877, p. 160 D ; aici sînt citate și alte izvoare ,p. 161, n. 21. Sf. Ioan Scărarul, însă, în *Scala Paradisi*, gradul 7, P.G., LXXXVIII, 813 D, le atribuie profetului Iezechiel, 7, 8 ; 33, 20. Pentru întreaga discuție să se vadă : M. R. James, *The Apocryphal New Testament*, Oxford, 1955, *agraphon*, 2, p. 35 ; A. J. Bellinzoni, *The Sayings of Jesus in the Writing of Justin Martyr*, Leydens, 1967, p. 131—134 ; H. Musurillo, *The Acts of the Chrystian Martyrs*, Oxford, 1972, p. 359, nota 10.

6. Mt. 25, 41.

7. I Cor. 7, 29 ; Comp. I Pt. 4, 7.

8. I In. 4, 20.

9. Mt. 6, 9.

10. Localitate neidentificată.

11. Localitate neidentificată.

3. Eu, Eutihie, salut pe cei ce trăiesc în Ximara¹², pe mama mea, Iulia, pe frați mei, Chiril, Rufus și Eutihie, pe sora mea Chirila, pe logodnica mea, Basilia, și pe diaconii Claudiu, Rufin și Proclus.

Salutăm, de asemenea, pe slujitorii lui Dumnezeu : Sapricius, fiul lui Ammonius, pe Genesisius, pe Suzana, împreună cu ai lor.

4. Vă salutăm, deci, pe toți, noi cei patruzeci de frați întemnițați : Meletie, Aetius, Eutihie, Kyrion, Candidus, Aggias, Gaius, Chudion, Heracleie, Ioan, Teofil, Sisinnius, Smaragdus, Philoctemon, Gorgonius, Chiril, Severian, Teodul, Nicallus, Flaviu, Xanthius, Valeriu, Hesychius, Domitian, Domnus, Aelian, Leontie (numit și Teoctist), Evnoicus, Valens, Acacius, Alexandru, Vicratius (numit și Vivian), Priscus, Sacerdon, Ecdicius, Atanasie, Lisimah, Claudiu, Iles și Meliton.

Așadar, noi cei patruzeci de întemnițați ai Domnului Iisus Hristos am semnat cu mâna unuia dintre noi, Meletie, și am întărit toate cele scrise mai înainte și ele sînt dorințele noastre ale tuturor.

Ne rugăm cu sufletul și Duhul cel dumnezeiesc ca noi toți să dobîndim bunătățile cele veșnice ale lui Dumnezeu și împărăția Sa, acum și în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Psalmi 10, 5 — I, 3, 293.
Isaia 40, 6—8 — II, 1, 293.
Iezechiel 7, 8; 33; 20 — 294, n. 5.
Matei 6, 9 — II, 4, 294.
24, 41 — II, 3, 294.

I Ioan 4, 20 — II, 4, 294.
20, 1—2; 14—18 — I, 3, 293.
I Corinteni 7, 29 — II, 3, 294.
I Petru 4, 7 — II, 3, 294.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Acacius, martir, III, 4, 295.
Act martiric; acte martirice, 287.
Acta Sanctorum Martii, 291.
Adaos, 287.
Aelian, martir, III, 4, 295.
Aetius, martir, 288; 289; I, 1, 2, 292; III, 2, 4, 294—295.
Aggias, martir, III, 4, 295.
Ajutor, I, 2, 292.
Alexandru, martir, III, 4, 295.
Amin, III, 4, 295.
Ammonius, creștin din Armenia, tatăl lui Sapricius, I, 1, 292; III, 3, 294.
An, ani, 290.
Aquilina, ruda martiriului Aetius, 289; III, 2, 294.
Aproapele, I, 6, 293.

Armeni, 290.
Armenia, 287; 288; 289; 290.
Ascultare, I, 2, 292.
Asia Mică, 290.
Atanasie, martir, III, 4, 295.
Autenticitate, 288.

B

Basilia, logodnica martirului Eutihie, 289; III, 3, 295.
Bibliotheca hagiographica Graeca, 290.
Bibliotheca hagiographica Latina, 290.
Binecuvîntarea I, 3, 293.
Biserica I, 1, 292; III, 1, 294; membri ai Bisericii, 292.
Bizantinii, 290.
Bogăție, II, 1, 293.
Bonvetsch, G.N., editor și istoric german, 288.

12. Poate fi identificată cu Zimara, localitate situată între Satela și Melitene, în Armenia. H. Musurillo, op. cit., p. 361; n. 17; Fr. Cûmont, *Zimara dans le Testament des martyrs de Sebaste*, în «Analecta Bolandiana», XXIII (1904), p. 448.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, iar cifrele cu trei numere între 287—295, indică pagina.

Buckle, D.P., istoric, 288.
 Bucurie, I, 3, 293.
 Bunătate, I, 3, 293.
 Bunătățile cele veșnice ale lui Dumnezeu, III, 4, 295.

C

Candidus, martir, III, 4, 295.
 Casă, 290.
 Ceruri, II, 4, 294.
 Chadouthi, localitate în Armenia neidentificată, III, 2, 294.
 Charisphon, localitate din Armenia, III, 2, 294.
 Chiriac, creștin din Armenia, III, 2, 294.
 Chiril, martir, III, 4, 295.
 Chiril, fratele martirului Eutihie, 289; I, 1, 292; III, 3, 295.
 Chirila soră martirului Eutihie, 289; III, 3, 295.
 Chrysopolis, localitate pe coasta Asiei Mici, în fața Constantinopolului, 290.
 Chudion, martir, III, 4, 295.
 Claudiu, diacon în Armenia, 289; III, 3, 295.
 Claudiu, martir, III, 4, 295.
 Claudiu, preot în Armenia, 289; III, 2, 294.
 Coasta Asiei Mici, 290.
 Codex Parisinus graecus, 288.
 Colațiune, 287.
 Comunitate, I, 2, 292.
 Constantin cel Mare, împărat roman, 290.
 Constantinopol, capitala Imperiului roman de răsărit, 290.
 Copii, 289; 279; copilul martirului Aetius, 289; III, 2, 294.
 Credință, 289; I, 4, 293; II, 2, 4, 294.
 Creștin, -ni, 287; 290.
 Crispin, creștin din Armenia, I, 1, 292; II, 1, 293.
 Crispus, ruda martirului Meleti, III, 1, 294.
 Criterii, 288.
 Cumoscuși, 289.
 Cuptor, 287; I, 3, 293; cuptorul de foc, 289.
 Curaj, 288.
 Curăție, I, 3, 293; II, 2, 294.
 Cuvînt, cuvinte, 289; II, 4, 294.
 Cuvîntările Sfîntului Efrem Sirul, 288.

D

Datoria iubirii frățești, II, 4, 294.
 Detalii, 288.
 Diaconi, 289; I, 292; III, 3, 295.
 Diogene, creștin din Armenia, III, 1, 294.
 Document, 287; 288; 290.
 Domițian, III, 4, 295.
 Domna, soția martirului Aetius, 289; III, 2, 294.
 Domnul, I, 3, 293; II, 2, 294; III, 4, 295.
 Domnus, creștin din Armenia, III, 1, 294.
 Domnus, martir, III, 4, 295.

Dorința, -țe, 289; I, 1, 2, 3, 4, 292—293; III, 4, 295.
 Dreptate, I, 6, 293.
 Duhul Sfînt, I, 1, 292; Duhul cel dumnezeiesc, III, 4, 295.
 Dumnezeu, II, 1, 4, 293—294; III, 4, 295; Dumnezeu cel iubitor de oameni, I, 5, 293; II, 1, 293; Dumnezeu cel nevăzut, II, 4, 294; dreptatea lui Dumnezeu, I, 6, 293; harul lui Dumnezeu, 289; I, 1, 5, 292—293; legea lui Dumnezeu, II, 4, 294; porunca lui Dumnezeu, I, 6, 293; puterea lui Dumnezeu, 289; voința lui Dumnezeu, I, 5, 293.

E

Ecdicius, martir, III, 4, 295.
 Efrem Sirul, sfînt, 287.
 Elpidius, ruda martirului Meleti, III, 1, 294.
 Episcopi, I, 1, 292.
 Epoca persecuției creștinilor, 287.
 Eutihie, fratele martirului Eutihie, 289; III, 3, 295.
 Eutihie și Eutychius, martir, 288; 289; I, 2, 292; III, 3, 4, 295.
 Evnoicus, martir, 289; I, 5, 293; III, 4, 295.

F

Fapt, 290.
 Favoare, 288.
 Femeie, 290.
 Ferice, I, 5, 293.
 Filip, preot din Armenia, III, 1, 294.
 Fire, II, 4, 294.
 Flaviu, martir, III, 4, 295.
 Focul cel nestins și veșnic, II, 3, 294.
 Folos, II, 2, 293.
 Formă, 288.
 Frate, -ți, 289; 279; I, 1, 2, 6, 292—293; II, 1, 4, 293—294; III, 2, 3, 4, 294—295.

G

Gaius, martir, III, 4, 295.
 Genesius, creștin din Armenia, III, 3, 295.
 Glas dumnezeiesc, III, 3, 294.
 Gordius, ruda martirului Meleti, I, 1, 292; III, 1, 294.
 Gorgonius, martir, III, 4, 295.
 Grabă, I, 2, 292.
 Grădină, II, 1, 293.
 Greșală, II, 3, 294.
 Grigorie de Nyssa, 288.

H

Har, 288—279; I, 1, 3, 4, 5, 292—293.
 Heraclie, martir, III, 4, 295.
 Hesychius, creștin din Armenia, III, 2, 294.
 Hesychius, martir, III, 4, 295.
 Hotărîre, I, 2, 292.
 Hristos, 287; 289; I, 1, 2, 292; II, 4, 294; poruncile lui Hristos, 289; I, 5, 293; II, 3, 294; martiri ai lui Hristos, 287; 292; mormîntul lui Hristos, I, 3, 293.

Hyperechius, ruda martirului Meletie, III, 1, 294.

I

Iarba, II, 1, 293.

Iisus Hristos, III, 4, 295.

Ies, creștin din Armenia, III, 1, 294.

Ies, martir, III, 4, 295.

Imperiul roman, 290.

Iubire, I, 2, 3, 292—293; II, 4, 294; iubirea față de aproapele I, 6, 293; iubire frățească, II, 4, 294.

Imne, 288.

Informație, -ții, 288; 290.

Intrîgi, 290.

Ioan, martir, III, 4, 295.

Iulia, mama martirului Eutihie, 289; III, 3, 295.

I

Împărăție, III, 4, 295.

Împărat, -ți, 287.

Început, II, 1, 293.

Încercări, I, 5, 293.

Îndoieli, 288.

Întristare, I, 2, 292.

Înviere, 289; I, 5, 293.

K

Knopf, Rudolf, editor german, 287.

Krüger, Gustav, editor german, 287.

Kyrión, martir, III, 4, 295.

L

Lacul Sevastia din Armenia, 287; 288.

Lambecius, P., editor, 287.

Laudă, 278.

Laudă, 278.

Lege, II, 4, 294.

Legio XII Fulminata, 287, 289.

Leontie, numit și Teoctist, martir, III, 4, 295.

Libertate, I, 5, 293.

Liciniu, împărat roman, 287, 290.

Lisimah, martir, III, 4, 295.

Limba greacă, 287.

Literatura aghiografică, 287.

Loc, 289; loc de odihnă, 289; I, 1, 5, 292—293.

Localitate, -ți, 289; I, 1, 292; II, 2, 294.

Logodnică, 289; III, 3, 295.

Lume, I, 5, 293; II, 1, 293.

Luptă, 289; 290; I, 1, 5, 292—293.

Lutanius, ruda martirului Meletie, III, 1, 294.

M

Macedonia, femeie din Constantinopol, 290.

Magnus, cleric din Armenia, III, 1, 294.

Mamă, 289; II, 4, 294; III, 3, 295.

Manuscris, 287.

Marcu, fratele martirului Aetius, 289; I, 1, 292 și III, 2, 294.

Marcu, ruda martirului Aetius, 289; III, 2, 294.

Maria Magdalena, sfință, I, 3, 299.

Martie, 287; 290; 291.

Martir, -ri, 287; 288; 289; 290; 291.

Martiriu, 287; 288; 289; I, 5, 293.

Martirologiul Ieronimian, 291.

Maximus, cleric din Armenia, III, 1, 294.

Mărirea lumii, II, 1, 293.

Mărturisitori, I, 1, 292.

Meletie, martir, 288; I, 1, 292; III, 2, 4, 294—295.

Melitene, localitate în Armenia, 287; 289.

Meliton, martir, III, 295.

Membri, I, 1, 292.

Mențiuni, 288.

Mînă, III, 4, 295.

Mîntuitor, 289; I, 4, 293; II, 4, 294.

Moarte, 287; 288; 290.

Moaște, 289; 290; I, 1, 2, 3, 292; 293.

Mormînt, I, 3, 293.

Mucenic, -ci, 287.

Musurillo, H., editor și istoric, 287.

N

Neascultate, I, 4, 293.

Necazuri, I, 5, 293.

Nedreptate, I, 6, 293.

Nicallus, martir, III, 4, 295.

Noapte, 287.

Nume, 290; III, 2, 294.

O

Odihnă, 289.

Om, oameni, I, 5, 293; II, 1, 293.

Omiliile de laudă la cei patruzeci de martiri, 288.

Oraș, -șe, 288; 289; 290.

Oseminte, 289.

Osteneli, I, 3, 293.

P

Patriarh, 290.

Păcat, -te, II, 2, 294.

Părinte, cu sensul de Dumnezeu Părinte-le, I, 2, 292.

Părinți, 288; 289; I, 2, 292.

Părtășii, II, 4, 294.

Părticică, 289.

Părțile de răsărit ale Imperiului roman, 290.

Persecuție, 287; 290.

Philoctemon, III, 4, 295.

Phydela, localitate din Armenia, neidentificată, III, 1, 286.

Pildă, I, 5, 293.

Pocăință, II, 2, 293.

Poftă, II, 1, 293.

Pomenire, 291.

Popor, I, 1, 292.

Porunci, 289; I, 5, 6, 293. II, 3, 294.

Practicare, II, 2, 203.
 Preot, -ji, 289; I, 1, 292; III, 2, 294.
 Prieteni, 289.
 Prilej, II, 2, 293.
 Priscus, martir, III, 4, 425.
 Proclianus din Phydela, cleric din Armenia, III, 1, 294.
 Proclus, diacon în Armenia, 289; III, 3, 295.
 Proclus, patriarh al Constantinopolului, 290.
 Proidius, preotul celor patruzeci de martiri, I, 1, 292.
 Promie, 289; I, 4, 293.
 Punct central, 289.
 Putere, 289; I, 3, 4, 293.

R

Răsărit, 290.
 Răspată, I, 2, 3, 292—293; II, 1, 293; răspată dumnezeiască, I, 4, 293.
 Rătăcire, II, 1, 293.
 Realitate, 288.
 Reitzenstein, R., istoric german, 287.
 Respect, 290.
 Rude, 288; 289; III, 2, 294; rudenii, III, 1, 2, 294.
 Rufin, diacon în Armenia, 289; III, 3, 295.
 Rufus, fratele martirului Eutihie, 289; III, 3, 295.
 Rugăciuni, I, 1, 292.

S

Sacerdon, martir, III, 4, 295.
 Sacrificiu, -ii, 287.
 Sapricius, cleric, fiul lui Ammonius, din Armenia, I, 1, 292; III, 3, 295.
 Salutare, -ri, 289; I, 1, 292.
 Sarim sau Sarein, sat în Armenia, lângă orașul Zela, 289; 290; I, 1, 292; III, 2, 294.
 Sat, I, 1, 292.
 Sărbătoarea Sfinților patruzeci de martiri, 290.
 Schimbare, I, 2, 293.
 Sclav, 289.
 Scrisoare, 288.
 Sebastia, sau Sevastia, 287; 288; 290; 292.
 Secol, -le, 287; 290.
 Septembrie, 290.
 Severian, martir, III, 4, 295.
 Sfint, -ți, 290.
 Sfârșit, 289; 290; I, 5, 293; II, 1, 293.
 Simplitate, 288.
 Sinaxarul Constantinopolitan, 290.
 Sinceritate, 288.
 Sisinnius, martir, III, 4, 295.
 Sîrguință, I, 3, 299.
 Slujitorii lui Dumnezeu, III, 3, 295.
 Smaragdus, martir, III, 4, 295.
 Soldați, 288; soldați creștini, 287.
 Soră, surori, 289; 279; III, 2, 3, 294—295.
 Soție, soții, 289; III, 2, 294.

Sozomen, istoric bisenicesc, 290.
 Stare, II, 2, 294.
 Statuile împăraților români, 287.
 Stringere, I, 3, 293.
 Suferințe, 290.
 Suflet, I, 6, 293; III, 4, 295.
 Suzana, creștină din Armenia, III, 3, 295.

T

Tată, I, 1, 292; III, 1, 294.
 Tatăl din ceruri, II, 4, 294.
 Teoctist, numit și Leontie, martir, III, 4, 295.
 Teodul, martir, III, 4, 295.
 Teofil, martir, III, 4, 295.
 Termeni, 289.
 Tesalonic, cetate, 290.
 Testamentul sfinților... patruzeci de martiri, 287; 288; 289; 290; 292.
 Text, 288; text grec, 287; text slavon, 288; I, 5, 293.
 Timp, 287; 289; 290; II, 2, 3, 293—294.
 Tîmăr, 289.
 Trifon, fratele martirului Aetius, 289; III, 2, 294.
 Tulburare, I, 2, 292.

U

Urme, II, 2, 294.

V

Valens, cleric din Armenia, III, 1, 294.
 Valens, martir, III, 4, 295.
 Valeriu, martir, III, 4, 295.
 Valoare, 290.
 Vasile cel Mare, sfint, 288.
 Vecii vecilor, III, 4, 295.
 Vecinătate, 287.
 Versiune, 288.
 Viață, 289; II, 2, 293; viață veșnică, II, 1, 293.
 Vicratius (numit și Vivian), martir, III, 4, 295.
 Viețuire, II, 2, 4, 293—294.
 Viitor, II, 2, 293.
 Vivian numit și Vicratius, martir, III, 4, 295.
 Voie, II, 4, 294.
 Voință, I, 5, 293.

Z

Zela, localitate din Armenia, 289; 290; I, 1, 292.
 Zeu, zei, 287.
 Ziua cea mare a învierii, 289; I, 5, 293.
 Ziduri, 290.

X

Xanthius, martir, III, 4, 295.
 Ximara, localitate în Armenia, care poate fi identificată cu Zimara, localitate situată între Satela și Melitene, 289; și nota 12, p. 288; III, 3, 295.

MARTIRIUL SFÎNTULUI MUCENIC EMILIAN DIN DUROSTOR

(† 18 iulie 362)

INTRODUCERE

Sfântul Mucenic Emilian, soldat din armata romană de la Dunăre, a pătimit pentru credința sa în Hristos la 18 iulie 362, în timpul împăratului Iulian Apostatul (361—363), în cetatea Durostor (Silistra).

Unele scurte informații pentru a cunoaște martiriul lui ne-au păstrat: Fericitul Ieronim¹, Prosper de Aquitania², Teodoret de Cir³, Teofan⁴, Cronica Alexandrină⁵ și Nichifor Calist⁶.

Sfântul Ambrozie al Milanului amintește despre moartea unui martir sub împăratul Iulian Apostatul, condamnat să fie ars pe rug de Capitolus, corect Capitolinus, martir care nu poate fi altul, fără îndoială, decât Sfântul Emilian de Durostor⁷.

Deși scurte, aceste informații ne relatează faptul istoric real că un soldat roman din cetatea Durostor (Silistra), numit Emilian, făcându-se

1. Martirologium Hieronymianum. Acta Sanctorum Novembris, t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, Bruxellis, 1894, p. 93, t. II, par posterior; ed. H. Delehaye et H. Quintin, Bruxellis, 1931, p. 382—383; Fer. Ieronim, Chronica ad annum 363, ed. Rudolf Helm, Die Chronik des Hieronymus (Hieronymi Chronicon), in «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderten», Band VII, 1. Leipzig, 1913, p. 243; P. L., XXVII, col. 503—504; «Emilianus ob ararum subversionem Durostori a vicario incenditur».

2. Chronica ad annum 362, P. L., LI, col. 580; Prosperi Tironis, Epitoma Chronicon, in Chronica Minora saeculi IV, V, VI, VII, t. I., ed. Th. Mommsen, in Monumenta Germaniae Historica. Auctores antiquissimi, t. IX, Berolini, 1892, p. 457.

3. Teodoret de Cir, Istoria bisericească, III, 6, 5, ed. Léon Parmentier, Theodoret's Kirchengeschichte, in «Die griech. christ. Schriftst. d. e. drei Jahr.», Band 19, Leipzig, 1911, p. 183.

4. Theophanis, Chronographia, t. I, ed. C. de Boor, Lipsiae (B. G. Teubner), 1883, p. 51; P. G., t. CVIII, col. 164 A.

5. Cronica Alexandrină (Chronicon Pascale), ed. L. Dindorfius in «Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae», t. I, Bonnae, 1832; P. G. XCII, col. 745 A.B.

6. Nichifor Calist, Istoria bisericească, X, 9, P. L. CXLVI, col. 645.

7. Sf. Ambrozie, Epistola XL, 17, P. L., t. XVI, col. 1154—1155; H. Delehaye, Saints de Thrace et de Mésie, in «Analecta Bollandiana», XXXI (1912), p. 236, propune textul spre îndreptare, înlocuind numele propriu «Capitolium illum», la nominativ Capitolus, prin numele corect Capitolinus.

vinovat în timpul împăratului Iulian Apostatul de răsturnarea altarelor zeilor și de sfărîmarea statuiilor lor, a fost condamnat să fie ars pe rug de viu, de Capitolin, vicarul sau prefectul provinciei romane Thracia.

În afară de izvoarele istorice menționate mai sus, ni s-a păstrat actul său martiric, în limbile greacă și latină de un autor necunoscut, publicat de Pierre Boschius (van den Bossche), în 1868, în *Acta Sanctorum Julii*, la 18 iulie, pe baza unui manuscris italo-grec, din 1725, Codex Vaticanus 866⁸. Nu se cunoaște vechimea actului martiric original, redactat mai întâi în limba latină, după care s-a făcut traducerea grecească, dar e posibil ca el să fi fost alcătuit la finele secolului al IV-lea, la scurt timp după arderea pe rug a Sfîntului Emilian, deci după 362, sau la începutul secolului V.

Actul martiric al Sfîntului Emilian, publicat de P. Boschius în 1868, ne relatează că împăratul Iulian Apostatul, în al patrulea an al consulatului său, a dat un edict care interzicea creștinismul în tot Imperiul roman. Un oarecare Capitolin, care în actul martiric are funcția de prefect al Traciei, numit în unele izvoare istorice vicarul Traciei, a fost trimis de Iulian în cetatea Durostor (Silistra) să cerceteze dacă se află în ea creștini. Chemînd Capitolin pe conducătorii cetății, aceștia i-au declarat că jură pe puterea lor că în Durostor nu se află nici un creștin.

Lucuros de răspunsul mai marilor cetății, Capitolin i-a invitat la un ospăț. Dar, în timp ce ei se veseleau și petreceau, soldatul Emilian din garnizoana cetății Durostor a intrat în templul zeilor și a spart cu un ciocan de fier statuile zeilor și sfeșnicele cele mari, a răsturnat altarele și jertfele puse pe ele, precum și vasele cu libațiuni și a plecat nevăzută de nimeni.

Servitorul lui Capitolin, intrînd în templul zeilor și văzînd cele întîmplate, merge îndată și anunță prefectului Capitolin cele întîmplate, iar acesta dă ordin să fie găsit imediat vinovatul.

Ieșind îndată servitorii, au văzut trecînd prin fața templului un țaran venit de la munte și crezînd ei că acesta este făptașul, l-au arestat și au început să-l bată și să-l chinuie.

Sfîntul Emilian, văzînd că în locul său este chinuit un om nevinnovat, denunță fapta sa servitorilor, iar aceștia l-au arestat la 16 iulie și l-au dus imediat în fața lui Capitolin, spre a fi judecat și condamnat. Cunoscînd acum cele întîmplate în templu, Capitolin a condamnat pe

8. *Martyrium Sancti Aemiliani*. Auctore anonymo. Ex codice ms. pervetusto Vaticano num. 866, ed. P. Boschius, în *Acta Sanctorum Julii*, t. IV (in folio), Paris et Romae, 1868, p. 373—377, precedat de un studiu introductiv, p. 370—373, sub titlul: *D. S. Aemiliano — martyre Dorostori in Mysia... Commentarius praevius*.

mai-marii cetăți Durostor să plătească o mare amendă, pentru că l-au informat greșit.

În timpul primului interogatoriu, Sfântul Emilian a mărturisit cu îndrăzneală în fața lui Capitolin că este creștin și că sufletul lui l-a îndemnat să calce în picioare zeii cei neînsuflețiți, ca să cunoască toți că sînt pietre fără suflet, muți și surzi, în care nu se află nici un fel de grăire.

Mînios de această mărturisire, Capitolin a poruncit ca Sfântul Emilian să fie dezbrăcat și întors cu fața în jos, iar servitorii l-au bătut cu cruzime cu vine de bou. Apoi Capitolin porunci soldaților să-l întoarcă cu fața în sus, pentru a fi lovit și pe piept⁹.

Fiind interogat a doua oară, Sfântul Emilian a mărturisit acum că este servul lui Hristos și fiul lui Sabbatianus, prefectul cetății Durostor¹⁰. Era deci dintr-o familie cu bună stare, care locuia în Durostor.

Văzînd statornicia Sfântului Emilian în credința creștină, Capitolin îl condamnă să fie ars de viu, iar pe tatăl lui îl amendează cu o livră de argint, fiindcă nu s-a îngrijit de purtarea fiului său.

Servitorii l-au luat imediat pe Sfântul Emilian și l-au dus pe malul Dunării, unde se afla rugul și l-au aruncat în foc. Dar focul nu l-a misuit, căci Dumnezeu l-a păstrat neatins prin harul său.

Iar soția prefectului Capitolin, fiind creștină, a ridicat sfintele lui moaște și împreună cu cetățenii creștini și bărbații cucernici l-au înmormîntat cu psalmi și cu cîntări în locul numit Gedina, ca la trei mile sau stadii de Durostor.

Actul martiric se încheie cu precizarea că mucenicia Sfântului Emilian s-a întîmplat în luna septembrie, ziua a treia, fără să indice anul¹¹.

Intr-o altă versiune a textului grec semnalată de Bibliotheca hagiographica Graeca, 33 b¹², și publicat de François Halkin în 1972 după Codex Parisinus (P) 1177 și Codex Marcianus (M) 360, în locul numelui Gedina este trecut numele Gezidina¹³, ca loc de înmormîntare a Sfîntu-

9. Martiriul Sfîntului Emilian, 1—8, ed. P. Boschius, p. 373—375.

10. Ibidem, 9, p. 375.

11. Ibidem, 10—11, p. 375—376. Vezi mai pe larg studiul și traducerea. I. Pulpea (— I. Rămureanu), Sfîntul mucenic Emilian din Durostor, în «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 4—6, p. 125—140, aici p. 5—9; Fr. Halkin, Saint Emilien de Durostorum martyr sous Julien, în «Analecta Bollandiana», 90 (1972), fasc. 1—2, p. 27, 29. A. Lippold — E. Kirsten, Donauprovinzen, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 169; H. Delehay, Recherches sur le Légendier Romain, în «Analecta Bollandiana», 51 (1933), Fasc. I et II, p. 34—98, aici p. 56—57. B. de Gaiffier, «Sub Iuliano Apostata» dans le Martyrologe Romain, în «Analecta Bollandiana», 74 (1956), Fasc. I et II, p. 5—49, aici p. 13.

12. Ed. Fr. Halkin, t. I, 3-e éd. Bruxelles, 1957, p. 9.

13. Μάρτυριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Αἰμιλιανῶς, ed. fr. Halkin, Saint Emilien de Durostorum martyr sous Julien, în «Analecta Bollandiana». 90 (1972), Fasc. I et II, p. 30—35, aici p. 35.

lui Emilian, ca la trei stadii depărtare de Durostor. Numele de Gizidina apare în loc de Gezidina în Sinaxarul Sfântului Emilian din Viețile Sfinților¹⁴, tradus după un text deosebit decît cel publicat de P. Boschius în 1868, după Codex Vaticanus 866.

Cît privește ziua martirizării Sfântului Emilian, actul său martiric, publicat de P. Boschius, spune că a fost arestat la 16 iulie (paragraful 5) și martirizat la 3 septembrie (paragraful 11), care este o dată prea depărtată, încît nu poate fi data cea adevărată a muceniei sale¹⁵.

Bibliotheca hagiographica Graeca ne informează că Sfântul Emilian a suferit martiriul la 18 iulie 362¹⁶, deci la două-trei zile după arestare, iar ziua de 18 iulie 362 s-a păstrat și în Mineiele Bisericii Ortodoxe¹⁷, pînă astăzi, încît o putem socoti data cea adevărată a martiriului său.

Cercetătorul român Radu Constantinescu, fără nici un temei istoric serios, socotește în mod eronat arderea Sfântului Emilian la Durostor «legendă»¹⁸. Opinia domniei sale, însă, a fost combătută temeinic de mai mulți istorici și arheologi români, îndeosebi de Ion Barnea¹⁹.

În redactarea Martiriului Sfântului Emilian, care a ajuns pînă la noi în limbile greacă și latină, autorul necunoscut s-a servit de un izvor comun, de istorisire sau o relatare mai veche în limba latină, probabil contemporană cu martiriul sfântului, pe care n-o mai avem astăzi, dar scheletul ei îl putem recunoaște din informațiile date de scriitorii bisericești, de aghiografi și de actul martiric însuși. H. Delehaye crede că această istorisire va fi poate găsită într-o zi²⁰.

14. Viețile Sfinților din luna Iulie, Căldărușani, 1836, la 18 iulie.

15. Martiriul Sf. Emilian, 5 și 11, ed. P. Boschius, p. 374—375.

16. Ed. Fr. Halkin, t. I, ed. 2-a, Bruxellis, 1957, p. 9.

17. Chronicon Paschale (Cronica Alexandrină), ed. Lud. Dindorfius, în «Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae», t. I, Bonnae, 1832, p. 549 și p.L., XCII, col. 745 A. B; Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 827; Mineiul lunii iulie, ed. 2-a, București, 1910, la 18 iulie; Viețile Sfinților. Luna lui iulie, 18. Căldărușani, 1836; Gherasim Timuș, Dicționar Agiografic cuprinzînd pe scurt Viețile Sfinților, București, 1898, p. 244; Viețile Sfinților pe care-i prăznuiește Biserica creștină Ortodoxă de Răsărit, de un pios creștin. Vol. XI, la 18 iulie, p. 878—883; B. Zotu Mollosos, Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Αἰμιλιανοῦ... 16 (18) iulie 372, Atena, 1895, 32 p.; Le Petit, Bibliographies des Acolouthies grecques, Bruxelles, 1926.

18. Radu Constantinescu, Les Martyrs de Durostorum, în «Revue des Études Sud-Est Européennes», V (1967), nr. 1—2, p. 12.

19. Ion Barnea, A propos des origines du christianisme en Scythie Mineure, în «Dacia», XII (București, 1968), p. 417—420. Vezi și I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu, Creștinismul în Dacia, în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), nr. 9—10, p. 754—756; Pr. prof. Ioan G. Coman, Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor — Dobrogea la patrimoniul creștinismului creștin din secolele al IV-lea, al VI-lea, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 1, p. 4, n. 3.

20. H. Delehaye, Saints de Thrace et de Mésie, în «Analecta Bollandiana» XXXI (1912), p. 263: «on la retrouvera peu-être un jour». Tot el a promis că va studia mai tîrziu diferitele recensiumi ale textului Acta Aemiliani, ibidem; Idem, Les origines du culte des martyrs, 2-e édition, Paris, 1933, p. 247—248; Idem, Recherches sur le Légendier Romain, în «Analecta Bollandiana», 51 (1933), fasc. I et II, p. 57.

Versiunea inedită grecească a Martiriului Sfîntului Emilian, semnalată de Bibliotheca hagiographica Graeca, 33 b²¹, publicată în 1972 de Fr. Halkin după Codex Parisinus (P) 1177 și Codex Marcianus (M) 360, nu este, după opinia editorului, documentul original pierdut, dar seamănă cu el. Ea nu este de preferat textului greco-latin, publicat în 1868 după Codex Vaticanus 866, de P. Boschius²². După informațiile date în ediția lui P. Boschius, ne-am orientat și noi în introducerea de față.

Martiriul Sfîntului Emilian de Durostor, este un document istoric important pentru cunoașterea procesului de creștinare a populației autohtone geto-daco-romane de la sudul și nordul Dunării în a doua jumătate a secolului al IV-lea²³.

*
* *

Am folosit la traducerea Martiriului Sfîntului Emilian, Textul grec și latin, publicat de P. Boschius, în *Acta Sanctorum Julii*, t. IV, *Parisiis et Romae*, 1868 (în folio), p. 373—377. Traducerea de față prezintă unele mici modificări față de prima noastră traducere publicată în studiul Sfîntul mucenic Emilian din Durostor, în «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 4—6, p. 135—138. Extras. București, 1944, p. 17—20.

21. Ed. Fr. Halkin, t. I, 3-e éd., Bruxelles, 1957, p. 9.

22. Fr. Halkin, *Saint Emilien du Durostorum, martyre sous Julien*, în rev. cit., p. 27—36, îndeosebi p. 29.

23. Alte studii în afară de cele citate: A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*, Oxford, 1963; E. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche*, erster Band, erster Teil (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Band 50), Leipzig, 1937, p. 265, 360, 432, 437, 455, 665: Aemilianus; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 126—128. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1980, p. 80; Le Quien, *Oriens Christianus*. Tom. I, Paris, 1740, p. 1227—1230; Ecclesia Dorostori.

În limba română: G. Popa-Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetății Drăstorul-Silistra*, București, 1913; Pr. S. Reli, *Istoria vieții bisericești a românilor*, t. I, Cernăuți, 1942, p. 81—82.

Pentru împăratul Iulian Apostatul (361—363): I. Pulpea (I. Rămureanu), *Lupta împăratului Iulian împotriva creștinismului*, București, 1942, p. 193 (cu bogată bibliografie); A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*, Oxford, 1963; Benoist-Méchin, *L'Empereur Julien ou le rêve calciné*, Paris, 1969; G. Ricciotti, *Julien l'Apostat*, trad. de l'Italien par F. Hayward, Paris, 1959; trad. engleză by M. J. Costelloe, Milwaukee, 1960; J. Bidez, *La vie de l'empereur Julien*, Paris, 1930. Trad. germană de H. Rinn, München, 1940; R. Andreotti, *Il regno dell'imperatore Giuliano*, Bologna, 1936; N. Gaetano, *L'Imperatore Giuliano l'Apostata*, ed. 4-a, Milano, 1928; H. Rostagni, *Giuliano l'Apostata*, Torino, 1920; M. W. Douglas Simpson, *Julian the Apostate*, Aberdeen, 1930; J. Geffcken, *Kaiser Julianus*, Leipzig, 1914; P. Allard, *Julien l'Apostat*, 3 vol., 3-e éd., Paris, 1906—1919, în deosebit t. III, p. 87.

MARTIRIUL SFÎNTULUI MUCENIC EMILIAN DIN DUROSTOR

(† 18 Iulie 362)

1. Împărățind prea nelegiuitul Iulian, s-a ridicat prigonire rea și plină de minie și cursă împotriva ostașilor lui Hristos. Într-adevăr, numitul Iulian a dat edicte în fiecare cetate, poruncind ca toți, din orice oraș și din orice țară, să se păzească cu mare teamă, iar dacă cineva s-ar afla creștin să piară, fiind muncit cu felurite chinuri. Prin această nelegiuită poruncă, a hotărât să se păzească această lege, în al patrulea an al consulatului său. Cu aceste edicte înșelătoare, a pornit război împotriva lui Hristos, prin mânia sa tiranică, în tot Răsăritul și Apusul.

2. Și a așezat pe un anume Capitolin, (bărbat) plin de înșelăciune și cu mintea întunecată, doritor fiind încă și de vărsare de sânge și avînd mare rîvnă pentru idoli, în cetatea Durostor, care se află în țara Mysiei (Moesia), în locul prefecturii lui. A fost deci trimis numitul Capitolin în cetatea aceasta. Iar acesta intrînd în templu, după ce a adus jertfe tuturor zeilor săi, s-a întors în palatul său. Și în ziua următoare, stînd după obicei la scaunul său de judecată, amenințînd împotriva creștinilor cu aplicarea poruncii, a zis astfel : «Dacă se află vreun creștin în această cetate, care nu primește jertfele zeilor, cu îngăduința mea să vorbească».

Adunarea (cetățenilor) a răspuns : «Jurăm pe puterea noastră : Toți cei ce locuiesc în această cetate se închină zeilor noștri și, neîncetat, le aduc jertfe, cu toată cinstirea».

Auzind acestea Capitolin, umplîndu-se de mare bucurie, a poruncit să fie chemat la un ospăț toate căpeteniile sale, spunîndu-le : «Vă văd foarte rîvnitori pentru zei și se cuvine să ne bucurăm în această zi».

3. Pe cînd aceștia petreceau împreună cu Capitolin, fericitul Emilian, privind împrejur și văzînd timpul potrivit ca să cîștige cununa vieții celei de sus, fiindcă se socotea pe sine creștin nu numai în fața lui Dumnezeu și a îngerilor, ci cunoscut și (în fața) oamenilor, ca lucrul acesta să fie arătat tuturor, îmbrăcat fiind totdeauna ca un viteaz ostaș al lui

Hristos, cu platoșa credinței, cinstita cruce, încins cu aceste arme, a intrat în templul idolilor și, luând un ciocan de fier, a răsturnat cu mâinile sale toți idolii care se găseau într-însul, a doborât altarele, a spart sfeșnicele și a vărsat toate vasele (cu libațiuni) și paharele lor. Apoi, a plecat, nefiind cunoscut de nimeni.

4. Atunci, servitorul lui Capitolin, văzînd aceasta, a alergat cu mare teamă să-i vestească toate cele întîmplate în templu, spunîndu-i : «Jur pe Înălțimea Voastră, dacă îmi tai capul, căci putere ai (s-o faci) pentru ceea ce s-a întîmplat. Este rușine a-ți aduce la cunoștință. În timp ce noi lucram în serviciul Înălțimii Voastre, cineva, intrînd în templu, a răsturnat toți zeii, a împrăștiat jertfele, a spart sfeșnicele cele mari și nu numai aceasta, ci a răsturnat și altarele, și unde a fugit nu știu.

Auzind acestea Capitolin, tare s-a tulburat și cu mare mînie a zis către cel ce i-a vestit acestea : «În grabă căutați-l și aflîndu-l, să mi-l aduceți ca să-l pierd, oricine ar fi el».

5. Atunci, ieșind servitorii au întîlnit pe un oarecare țaran venind de la munte, pe care, după ce l-au arestat, l-au bătut și l-au dus la palatul lui Capitolin. Văzînd fericitul Emilian pe acesta, a zis întru sine : «De voi ascunde faptul, mîntuirea mea va fi pierdută, fiindcă s-a apropiat cel ce m-a chemat pe mine prin moarte la împărăția Lui cea nemuritoare». Și, cugetînd acestea, s-a dus în mijloc și, oprind loviturile servitorilor, a început să spună : «Lăsați-l pe acesta, vă rog, lăsați-l, căci el nu a păcătuit cu nimic, ci eu sînt cel ce a făcut ceea ce spuneți voi».

Deci, apucîndu-l pe el soldații, adică Valerianus și Maxentius, din a zecea țară a lui Claudius, în ziua a șasea, ora a treia, în 16 zile ale lunii Iulie, l-au adus cu ocări la palatul lui Capitolin, care, șezînd pe scaun la locul public de judecată, i-a poruncit să vină în mijloc.

6. Capitolin prefectul întrebă : «De ce lucru s-a făcut vinovat omul acesta ?»

Adunarea (cetățenilor) a răspuns : «Cerem ajutorul prea strălucirii voastre și prea luminății auguștilor noștri împărați. După ce armata lor a adus jertfe nemuritorilor zei, a fost găsit acest Emilian, intrînd în templu și a împrăștiat nu numai altarele, ci chiar și jertfele puse peste ele. De aceea propunem ca să răzbunați ocările (aduse) zeilor și să pierdeți pe acest nelegiuit prin cele mai groaznice chinuri».

Atunci Capitolin, umplîndu-se de mînie, a zis : «Tîrziu ne-a înștiințat adunarea (cetățenilor), iar lanțurile creștinismului s-au slăbit de foarte mult timp, încît au ajuns chiar pînă la necinstirea zeilor ; de aceea va plăti împărăteștii visterii o livră de aur».

7. Apoi a întrebât mai întîi pe mucenic : «Cum te numești?» Prea puternicul atlet al lui Hristos a răspuns : «Dacă mă întrebi de numele

meu obișnuit, mă numesc Emilian ; dacă, dimpotrivă, cauți numele meu cel desăvârșit, socotește-mă a mă numi creștin».

Capitolin prefectul a întrebat : «Spune, omule nefericit, cine te-a rătăcit ca să aduci astfel de ocări nemuritorilor zei ?» Sfântul Emilian a răspuns : «Dumnezeu și sufletul meu mi-au poruncit să calc în picioare pe acești neînsuflețiți, ca să se arate tuturor că sînt pietre fără suflet, muți și surzi, în care nu se află nici un fel de grăire. Să știi, deci, că n-am adus nici o ocară. Dumnezeu a creat toate, iar zeii tăi, care n-au creat nimic, să piară».

Capitolin, prefectul, a întrebat : «Tu ești cel care a răsturnat altarele ?» Sfântul Emilian a răspuns : «Cu dreptate spune Sfînta Scriptură : «Să se facă asemenea lor, cei ce le fac pe ele și toți cei ce se încred în ele»¹.

8. Atunci, mîniindu-se, Capitolin prefectul a zis : «Dezbrăcîndu-l pe el, să-l întindeți la pămînt pentru ca să știe că se află în fața prefectului». Iar după ce l-au dezbrăcat, prefectul i-a zis : «Spune-mi, deci, cine te-a înșelat ca să aduci o asemenea nelegiuire zeilor?».

Atunci, prea fericitul Emilian, cu mare îndrăzneală, i-a răspuns : «Am spus mai înainte și iarăși spun că Dumnezeu și sufletul meu m-au îndemnat să nimicesc jertfele cele necurate».

Capitolin prefectul a poruncit slujitorilor : «Apucîndu-l pe el, umpleți-l de răni adînci, ca să știe că nelegiuirea lui părere nu-i este de nici un folos și nu-l va elibera din mîinile mele». Iar în timp ce-l băteau cumplit, prefectul i-a zis : «Spune, nefericitele, cine te-a rătăcit ca să săvîrșești acestea ?

Prea Fericitul Emilian i-a răspuns : «Ți-am spus ție că nimeni, fără numai Dumnezeu și sufletul meu m-au făcut să răstorn zeii cei spurcați și călcîndu-i în picioare să arunc jertfele voastre cele nelegiuite».

Prefectul Capitolin i-a zis : «Vedeți, ne vorbește cu mîndrie. Întoarceți-l și loviți-l pe piept ca să știe că toți cei ce nu ascultă de legile împăraților sînt supuși la asemenea pedepse».

9. Deci, după ce l-au lovit cu cea mai mare cruzime multă vreme cu vine de bou, a zis prefectul : «Lăsați-l». Și au încetat cei ce-l loveau.

Apoi, l-a întrebat prefectul : «Rob ești, sau liber» ? Sfîntul Emilian a răspuns : «Rob sînt al lui Hristos, iar fiu sînt al lui Sabbatianus, prefectul acestei cetăți».

Capitolin, prefectul i-a spus : «O, Emiliane ! Nimic nu există din ceea ce crezi că vei moșteni. Cu atît mai mult (nu există), Acela în care (crezi) că este mîntuirea oamenilor, fiindcă, după legi, te-ai făcut îndrăz-

1. Compară Ps. 113, 16 : «Asemenea lor (idolilor) să fie cei ce-i fac pe ei și toți cei ce se încred în ei».

neț, aducînd ocări zeilor. La ce-ți va folosi mărimea trupului tău ? Căci ai disprețuit să te împotrivești chinurilor, ca să te arăți mai nevrednic dintre toți. Pentru aceasta, ca nu cumva și alții să se gîndească la acestea și, prin tine, să se rătăcească în numele tău, tu singur vei fi aruncat în flacăra cuptorului. Iar tatăl tău va plăti stăpînirii o livră de argint, fiindcă, din cauza nepurtării lui de grijă, te afli astfel».

10. Atunci, servitorii au apucat pe fericitul atlet al lui Hristos, Emilian, și l-au dus afară din cetate, aproape de malul fluviului Dunărea, unde se găseau cei ce pregăteau rugul, care i-a devenit cunună pentru bărbăția lui.

Atunci, prea puternicul atlet al lui Hristos, Emilian, a zis servitorilor : «Liberați-mă puțin ca să mă rog Dumnezeuului meu».

Și, după ce s-a rugat și și-a împlinit rugăciunea, l-au apucat servitorii și l-au aruncat în foc, socotind că va deveni îndată cenușă. Dar focul, cunoscînd pe mucenicul lui Hristos, nu l-a mistuit, ci l-a păzit întreg și neatins, iar pe slujitorii lui Capitolin, cei ce erau aproape, i-a cuprins flacăra și i-a ars de tot.

Văzînd slăvitul mucenic Emilian că focul nu l-a atins, ci sfîntul a rămas nevătămat, a mărit pe Dumnezeu, și, întorcîndu-se către Răsărit, s-a însemnat cu semnul Crucii și ridicîndu-și privirile către cer a zis : «Doamne Iisuse Hristoase, primește sufletul meu» ! Și, zicînd astfel, a adormit în pace.

11. Iar femeia lui Capitolin prefectul, fiind creștină, rugată de concetățenii săi, a cerut de la bărbatul ei corpul Sfîntului Emilian, pe care nu l-a mistuit focul, ci Dumnezeu l-a păstrat neatins prin harul Său.

Deci, cînd s-a învrednicit să ridice sfintele lui moaște, a poruncit îndată cetățenilor săi creștini și bărbatilor cucernici, să înmormînteze trupul sfîntului după vrednicia încoronatului mucenic Emilian, cu psalmi și cu cîntări, în locul numit Gedina, ca la trei mile de cetatea ce se numește Durostor. Și, după ce cu evlavie l-au uns cu preacinstitul mir, l-au așezat în mormînt.

A suferit mucenicia Sfîntul lui Hristos, Emilian, în luna lui Septembrie, în ziua a treia, împărătînd Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC *

A

Act martiric, 300 ; 301 ; 302.
Acta Sanctorum Julii, 300.

Adunare, 2, 304 ; 6, 305.

Aghiograf, 302.

Ajutor, 6, 305.

*) Cifrele arabe între 1. și 11 se referă la capitol, iar cifrele arabe cu trei numere între 299—307, indică pagina.

Altarele zeilor, 300; 3, 4, 305; 6, 7, 305—306.
 Ambrozie al Milanului, Sfânt, 299.
 Amendă, 301.
 Amin, 11, 308.
 An, 300; 301; 1, 304.
 Aquitania, provincie romană în Galia, 299.
 Aplicare, 2, 304.
 Apus, 1, 304.
 Ardere pe rug, 300; 302.
 Arheologi, 302.
 Arestare, 302.
 Argint, 301; 9, 307.
 Armata romană, 6, 305.
 Arme, 3, 305.
 Atlet, 7, 305; 10, 307.
 Aur, 6, 305.
 Autor, 300; 302.

B

Barnea, Ion, arheolog, 302.
 Bărbat, -ți, 301; 2, 304; 11, 307.
 Bărbăție, 10, 307.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 301; 302; 303.
 Biserica Ortodoxă, 302.
 Boschius (van den Bossche), Pierre, editor, 300; 302; 303.
 Bucurie, 2, 304.
 Bună stare, 301.

C

Cap, 4, 305.
 Capitolinus și Capitolin, vicarul sau prefectul provinciei romane Moesia Inferior, 299; 300; 301; 2, 304; 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 304—307.
 Capitolius, corect Capitolinus, 299.
 Cauză, 9, 307.
 Căpeteni, 2, 304.
 Cenușă, 10, 307.
 Cer, 10, 307.
 Cetate, 299; 300; 301; 1, 2, 304; 9, 10, 11, 306—307.
 Cetățeni, 301; 2, 304; 6, 305; 11, 307.
 Chim, -uri, 1, 304; 6, 305; 9, 306.
 Cinstire, 2, 304.
 Ciocan de fier, 300; 3, 305.
 Cîntări, 301; 11, 307.
 Claudius, conducător roman civil, 5, 305.
 Codex Marcianus (M) 360, 301; 303.
 Codex Parisinus (P) 1177, 301; 303.
 Codex Vaticanus 866; 300; 302; 303.
 Concetățeni, 11, 307.
 Conducătorii cetății, 300.
 Constantinescu, Radu, cercetător în domeniul istoriei, 302.
 Consulat, 300; 1, 304.
 Corpul, 11, 307.
 Credință, 299; credința creștină, 301; plătoșa credinței, 3, 305.

Creștin -ni, creștină, 300; 301; 1, 2, 3, 304; 7, 306; 11, 307.
 Creștinare, 303.
 Creștinismul, 300; 6, 305.
 Cronica Alexandrină, 299.
 Cruce, 3, 305; semnul Crucii, 10, 307.
 Cruzime, 301; 8, 306.
 Cunoaștere, 303.
 Cunoștință, 4, 305.
 Cununa vieții celei de sus, 3, 304; 10, 307.
 Cuptor, 9, 307.
 Cursă, cu sens de umeltire, vicleșug, 1, 304.

D

Data, 302.
 Delehay, H., aghiograf, belgian, 302.
 Depărtare, 302.
 Document, 303.
 Dreptate, 7, 306.
 Duhul Sfânt, 11, 307.
 Dumnezeu, 301; 3, 304; 7, 8, 306; 10, 11, 307.
 Dunărea, fluviu, 299; 301; 303; 10, 307.
 Durostor (Silistra), cetate, 299; 300; 301; 302; 2, 304; 11, 306.

E

Editor, 303.
 Edict, -te, 300; 1, 304.
 Emilian din Durostor, Sfânt, 299; 300; 301; 302; 303; 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 304—307.
 Evlavie, 11, 307.

F

Familie, 301.
 Fapt, faptă, -te, 299; 300; 5, 305.
 Față, 300; 301; 3, 304.
 Făptaș, 300.
 Femeie, 11, 307.
 Fiu, 301; 9, 306.
 Flacăra, 10, 307; flacăra cuptorului, 9, 307.
 Fluviul Dunărea, 10, 307.
 Foc, 301; 10, 11, 307.
 Folos, 8, 306.
 Funcție, 300.

G

Garnizoană, 300.
 Gedina, loc în apropiere de Durostorum, 301; 11, 307.
 Gezidina și Gizidina, loc lângă Durostor 301; 302.
 Grăire, 301; 7, 306.
 Grije, 9, 307.

H

Halkin, François, aghiograf, belgian, 301; 303.

Har, 301; 11, 307.
 Hristos, 1, 304; 9, 10, 306—307; atlet al lui Hristos, 7, 305; 10, 307; credința în Hristos, 299; mucenicul lui Hristos, 10, 307; ostaș al lui Hristos, 1, 304; 3, 305; servul lui Hristos, 301; Sfintul lui Hristos, 11, 307.

I

Idol, -ii, 2, 304; 3, 305.
 Ieronim, scriitor bisericesc latin, 299.
 Iisus Hristos, 10, 11, 307.
 Imperiul roman, 300.
 Informații, 299; 302.
 Interogatoriu, 301.
 Introducere, 302; 303.
 Istoric, 302.
 Istorisire, 302.
 Iulian Apostatul, împărat roman, 299; 300; 1, 304.
 Iulie, 299; 300; 302; 304; 5, 305.
 Izvor, 302; izvoare istorice, 300.

I

Împărat, -ți, 6, 305; 8, 306.
 Împărăția cea nemuritoare, 5, 305.
 Înălțimea voastră, 4, 305.
 Început, 300.
 Îndrăzneală, 301; 8, 306.
 Îndoială, 299.
 Îngăduință, 2, 304.
 Înger, 3, 304.
 Înzmormântare, 301.
 Înșelăciune, 2, 304.

J

Jertfe, 300; 2, 304; 4, 305; 6, 305; 8, 306.
 Judecată, 2, 304; 5, 6, 305.

L

Lanțuri, 6, 305.
 Lege, legi, 1, 304; 8, 9, 306.
 Legendă, 302.
 Libațiuni, 300; 3, 305.
 Limba greacă, 300; 302.
 Limba latină, 300, 302.
 Livră de argint, 301; 9, 307; livră de aur, 6, 305.
 Loc, 300; 301; 2, 304; 5, 305; 11, 307; loc de înzmormântare, 301.
 Lovituri, 5, 305.
 Lucru, 3, 304.
 Lună (a anului), 301; 5, 305; 11, 307.

M

Malul Dunării, 301; malul fluviului Dunărea, 10, 307.
 Manuscris italo-grec, 300.
 Martir, -ri, 299.

Martiriu, 299, 302.
 Martiriul Sfintului mucenic Emilian din Durostor, 299; 302; 303; 304.
 Martirizare, 302.
 Maxentius, soldat în armata romană de la Durostor, 5, 305.
 Mărime, 9, 306.
 Mărturisire, 301.
 Milan, în epoca romană Mediolanum, 299.
 Mile, 301; 11, 306.
 Minele Bisericii Ortodoxe, 302.
 Minte, cu sens de rațiune, 2, 304.
 Mir, 11, 307.
 Mysia, pentru Moesia, provincie romană în sudul Dunării, 2, 304.
 Miini, 3, 305; 8, 306.
 Mândrie, 8, 306.
 Minie, 1, 304; 4, 6, 305, 7.
 Mîntuire, 5, 305; 9, 306.
 Moarte, 299; 5, 305.
 Moaște, 301; 11, 307.
 Mormînt, 11, 307.
 Mucenic, 299; 304; 7, 305; 10, 11, 307.
 Mucenicie, 301; 302; 11, 307.
 Munte, 300; 5, 305.

N

Necinstire, 6, 305.
 Nefericit, 8, 306.
 Nelegiuire, 8, 306.
 Nelegiuit, 6, 305.
 Nepurtare de grije, 9, 307.
 Nichifor, Calist, istoric bizantin, 299.
 Nume, 301; 302; 7, 305—306; 9, 307.

O

Obicei, 2, 304.
 Ocară, -ri, 5, 6, 7, 305—306; 9, 306.
 Om, oameni, 300; 3, 304; 6, 7, 305—306; 9, 306.
 Opinie, 302; 303.
 Oraș, 1, 304.
 Oră, 5, 305.
 Ordin, 300.
 Ospăț, 300; 2, 304.
 Ostaș, -și, 1, 304; viteaz ostaș, 3, 304.

P

Pace, 10, 306.
 Pahare, 3, 305.
 Palat, 2, 304; 5, 305.
 Paragraf, 302.
 Pămînt, 8, 306.
 Părere, 8, 306.
 Pedepse, 8, 306.
 Picioare, 300; 7, 8, 306.
 Piept, 301; 8, 306.
 Pietre, 301; 7, 306.
 Platoșe, 3, 305.

Populația geto-daco-romană de la sudul și nordul Dunării, 303.
 Poruncă, -ci, 1, 2, 304.
 Precizare, 301.
 Prefect, 300; 301; 6, 7, 8, 9, 11, 305—307; prefect al Traciei, 300.
 Prefectură, 2, 304.
 Prigonire, 1, 304.
 Priviri, 10, 306.
 Procesul de creștinare a populației geto-daco-romane de la sudul și nordul Dunării, 303.
 Prosper de Aquitania, scriitor bisericesc, 299.
 Provincie, 300.
 Psalmi, 301; 11, 307.
 Purtare, 301.
 Putere, 300; 2, 4, 304—305.

R

Răni, 8, 306.
 Răsărit, 1, 304; 10, 307.
 Răspuns, 300.
 Răsturnare, 300.
 Război, 1, 304.
 Redactare, 302.
 Relatare, 302.
 Rivnă, 2, 304.
 Rob, 9, 306.
 Rug, 299; 300; 301; 10, 307.
 Rugăciune, 10, 301.
 Rușine, 4, 305.

S

Sabbatianus, prefectul cetății Durostor, 301; 9, 306.
 Scaun de judecată, 2, 304; 5, 305.
 Schelet, 302.
 Scriitor bisericesc, 302.
 Scriptură, Sfânta, 7, 306.
 Secol, 300; 303.
 Semnul Crucii, 10, 307.
 Septembrie, 301; 302; 11, 307.
 Serv, 301.
 Serviciu, 4, 305.
 Servitor, -ri, 300; 301; 4, 5, 305; 10, 307.
 Sfărmare, 300.
 Sfeșnice, 300; 3, 4, 305.
 Sfânt, 302; 11, 307.
 Silistra, oraș, în epoca romană, Durostor, 299; 300.
 Sinaxarul Sfântului Emilian, 302.
 Singe, 2, 304.
 Slavă, 11, 307.

Slujitori, 8, 306; 10, 307.
 Soldat, -ți, 299; 300; 301; 5, 305.
 Soție, 301.
 Stadii, 301; 302.
 Statornicie, 301.
 Statuie, 300; statuile zeilor, 300.
 Stăpânire, 9, 307.
 Strălucire, 6, 305.
 Suflet, 301; 7, 8, 306; 10, 306.

T

Tată, 301; 9, 307.
 Tatăl, Dumnezeu, 11, 307.
 Teamă, 1, 304; 4, 305.
 Temei istoric, 302.
 Templu, 300; 2, 304; 3, 4, 305; 6, 305; templul idolilor, 3, 305; templul zeilor, 300.
 Teodoret de Cir, istoric bisericesc, grec, 299.
 Teofan, cronicar bizantin, 299.
 Text grec, 301; 302; text greco-latin, 303.
 Thracia și Tracia, provincie romană, 300.
 Timp, 299; 300; 301; 3, 4, 304—305; 6, 305; 8, 306.
 Traducere grecească, 300.
 Trup, 9, 306; 11, 307.

Ț

Țăran, 300; 5, 305.
 Țară, 1, 2, 304; 5, 305; țara Mysiei (Moesiei), 2, 304.

V

Valerianus, soldat în armata romană de la Durostorum, 5, 305.
 Vase cu libațiumi, 300; 3, 305.
 Vărsare de sânge, 2, 304.
 Vechime, 300.
 Vecii vecilor, 11, 308.
 Versiune a textului grec, 301; 303.
 Viața cea de sus, 3, 304.
 Vicar, 289; vicarul Traciei, 300.
 Viețile Sfinților, 302.
 Vine de bou, 301; 9, 306.
 Vinovat, 300.
 Vistierie, 6, 305.
 Vreme, 9, 306.

Z

Zeu, zei, 300; 301; 2, 304; 4, 305; 6, 7, 305—306; 8, 9, 306—307.
 Zi, ziua, 301; 302; 2, 304; 5, 305; 11, 307.

MARTIRIUL SFÎNTULUI SAVA GOTUL

(12 aprilie 372)

INTRODUCERE

Sfântul Sava Gotul a suferit martiriul pentru Hristos în răsăritul Daciei Carpatice, fiind înecat în râul Buzău, la 12 aprilie 372, din ordinul lui Atharid, conducătorul goșilor păgîni.

Informațiile despre viața și pătımirea sa pe pămîntul patriei noastre ni s-au păstrat în actul său martiric, compus sub forma unei Scrisori trimisă de Biserica Goșiei din Dacia nord-dunăreană către Biserica din Capadocia, la rugămintea și intervenția Sfântului Vasile cel Mare († 379) către Iunius Soranus, «prea strălucitul guvernator (dux) al Scythiei Minor» — λαμπρότατος δοῦξ Σκυθίας —, rudenia sa, care era creștin, spre a-i trimite moaștele Sfântului¹.

În drumul lor spre îndepărtata Capadocie, moaștele Sfântului Sava Gotul erau însoțite de această lungă scrisoare în limba greacă, unul dintre cele mai interesante și importante documente istorice referitoare la răspîndirea creștinismului în Dacia Carpatică la populația autohtonă geto-daco-romană și la goși, în a doua jumătate a secolului al IV-lea, purtînd titlul lung: Biserica lui Dumnezeu care locuiește în Gothia către Biserica lui Dumnezeu care se află în Capadocia și tuturor comunităților Sfintei Biserici universale, care de fapt, nu este altceva decît Martiriul Sfântului Sava Gotul = Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Σάβα Γότθου².

1. Sf. Vasile cel Mare, *Scrisoarea CLV. Către Soranus*, comandantul militar al Scythiei Minor, ed. Yves Courtonne, Saint Basile, *Lettres*, t. II, Paris, 1961, p. 80—81; *Fontes Historiae Dacoromanae (Izvoarele istoriei României)*, t. II, București, 1970, p. 88—89; Migne, P.G., t. XXXII, col. 612—613, unde *Scrisoarea CLV*, poartă acest titlu: *Basilius Sorani Scythiae ducis propinqui sui, querelis respondet*.

2. Martiriul Sfântului Sava Gotul, ed. R. Knopf—G. Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, 3-e Auflage, Tübingen, 1929, p. 119—124, text grec; H. Delehay, *Saint de Thrace et de Mésie*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXI (1912), p. 216—221, text grec; Vezi și traducerea lui Fr. Zinus în limba latină, la Th. Ruinart, *Acta Martyrum sincera et selecta*, Ratisbonae, 1859, p. 617—620; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 710—715, în limba greacă cu traducerea în românește, cap. II, III, IV, VI, VII și VIII.

Din textul Martiriului Sfântului Sava, aflăm că el era «got de neam și trăia în Gothia» — γότθος ὢν τῷ γένει καὶ διατελῶν ἐν τῇ Γοθία ³, că era creștin ortodox, trăind din copilărie — ἐξέτι νηπίου ⁴ în virtute de-săvîrșită, ajungînd bărbat desăvîrșit, prin cunoașterea Fiului lui Dumnezeu.

De mic, el cînta psalmi în biserica unui sat (κώμη), în care slujea preotul Sansalas, era pașnic, cumpătat, înfrînat, blînd și smerit, trăind în feciorie și petrecînd tot timpul în rugăciune și post ⁵.

Cînd goții păgîni au pornit persecuția contra creștinilor, silindu-i să mănînce din cărnurile jertfite idolilor, unii dintre ei, voind să scape de prigonire pe creștinii înrudiți cu ei, le-au oferit acestora să mănînce în public carne neiertată, spre a înșela astfel pe persecutori. Faptul e important, căci ne arată că între populația autohtonă creștină geto-daco-romană și goții păgîni se stabiliseră raporturi de bună conviețuire. Sfîntul Sava s-a opus la această înșelăciune, încît consătenii săi l-au alungat din sat, dar, după un timp, l-au reprimi ⁶.

Pornind din nou persecuția, unii păgîni se pregăteau să jure că în satul lor nu se află creștini. Dar Sfîntul Sava i-a oprit, spunîndu-le cu îndrăzneală: «Pentru mine să nu jure nimeni, căci eu sînt creștin» ⁷. Apoi s-a înfățișat de bună voie conducătorului prigonitorilor, care, văzîndu-l după îmbrăcăminte că e atît de sărac, a zis, disprețuindu-l: «Un astfel de om nu poate nici să fie de folos, nici să vatăme» ⁸.

Pentru a treia oară s-a pornit persecuție mare — διωγμός μέγας — contra creștinilor în Gothia nord-dunăreană. Sfîntul Sava, dorind să sărbătorească Paștile în 372, a plecat în alt oraș — εἰς ἑτέραν πόλιν — ⁹ ceea ce ne face să înțelegem că mai existau și alte orașe, la preotul got Guththicas, spre a petrece Sfintele Paști împreună cu acesta. Pe drum, însă, i s-a arătat un bărbat foarte mare și luminos la înfățișare, care i-a poruncit să se întoarcă la preotul Sansalas. Acesta plecase, din cauza persecuției, din Gothia, în România — ἐν τῇ Ῥωμανία ¹⁰, adică în Imperiul roman de răsărit, cum se numea el atunci, fără ca Sfîntul Sava să știe, dar se întorsese curînd printre ai săi pentru sărbătorirea Paștilor.

3. Martiriul Sf. Sava Gotul, I, 2, ed. cit., p. 119.

4. Ibidem, I, 3, p. 119.

5. Ibidem, II, 1 și 2, p. 120.

6. Ibidem, III, 1 și 2, p. 120.

7. Ibidem, III, 4, p. 120.

8. Ibidem, III, 5, p. 120.

9. Ibidem, IV, 1, p. 121.

10. Ibidem, IV, 2, p. 121.

Astfel Sfîntul Sava s-a întors din drum și a găsit în sat pe preotul Sansalas și au sărbătorit împreună Paștile, în satul în care locuiau. Dar în noaptea a treia după Paști, a venit prigonitorul Atharid, fiul dregătorului Rothesteu, cu o ceată de tilhari și i-au arestat¹¹. Pe preotul Sansalas, l-au pus într-o căruță, iar pe Sfîntul Sava, gol, l-au purtat prin văi împădurite arse de curînd, lovindu-l și biciuindu-l. A doua zi i-au întins mîinile pînă la capetele unei osii, iar pe altă osie i-au întins picioarele, și așa legat, l-au trîntit la pămînt pe spate și nu l-au cruțat, chinuindu-l aproape toată noaptea. Dar, după ce au adormit slujitorii, o oarecare femeie, care se sculase de cu noapte, pentru a pregăti mîncare celor din casă, l-a dezlegat, iar el a dat ajutor femeii la lucrul ei¹².

Aflînd persecutorul Atharid cele întîmplate, a poruncit ca să lege mîinile Sfîntului Sava și să fie atîrnat de o grîndă a casei, ceea ce arată că locuitorii acestui sat, fără îndoială geto-daco-romani, aveau case cu tavane de grînzii¹³, căci goșii locuiau în corturi.

După aceasta, trimișii lui Atharid, aducînd mîncăruri de la jertfele idolești, au silit pe preotul Sansalas și pe Sfîntul Sava să mănînce din ele, însă ei au refuzat cu tărie. Aflînd acestea, aprins de minie, persecutorul Atharid a poruncit ca Sfîntul Sava să fie omorît. Lăsînd legat pe preotul Sansalas, slujitorii au luat pe Sfîntul Sava ca să-l înece în riul Buzău (Μουσαῖος)¹⁴. La un moment, slujitorii au voit să-l elibereze. Dar Sfîntul Sava le-a spus: «De ce nu îndepliniți ceea ce vi s-a poruncit. Iată, de față stau în slavă cei ce au venit să mă primească» (îngerii)¹⁵.

Atunci aceștia l-au coborît în apă, i-a pus un lemn peste gît și l-au împins la adînc, săvîrșind mucenicia în vîrstă de 38 de ani, în ziua a cincea a Sîmbetei cea după Paști, cu o zi înainte de idele lui aprilie, adică la 12 aprilie 372, fiind împărați ai Imperiului roman Valentinian (372—392, în Apus), și Valens (364—378, în Răsărit)¹⁶.

Trupul său, după ce ucigașii l-au scos din apă, a rămas nevătămat și a fost îngropat cu toată cîntea de creștini. Apoi, prin stăruința lui Iunius Soranus, guvernatorul Scythiei Minor, sau Daciei Pontice (Dobrogea), moaștele sale au fost duse în Capadocia, patria Sfîntului Sava¹⁷, spre

11. Ibidem, IV, 2—5, p. 121.

12. Ibidem, IV, 5—6, și V, 1—3, p. 121—122.

13. Ibidem, V, 3, p. 122.

14. Ibidem, VI, 1, p. 122.

15. Ibidem, VII, 5, p. 123.

16. Ibidem, VII, 6, p. 123.

17. Ibidem, VII, 1—2, p. 123. Vezi și studiile: St. Năsturel, *Les actes de Saint Sabas le Goth* (B.H.G. 3, 1607). *Histoire et archéologie*, în «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», VII (1969), no. 1, p. 175—197; Enrica Follieri, *Saba Goto et Saba Stratelata*, în «Analecta Bollandiana», LXXX (1962), p. 249—397; A. Lippold — E. Kirsten,

a fi depuse într-o biserică din Cezareea, unde păstorea Sfântul Vasile cel Mare († 379).

Martiriul Sfântului Sava nu ne mai spune ce s-a mai întâmplat mai departe cu preotul Sansalas.

Sinaxarul Bisericii de Constantinopol menționează martiriul Sfântului Sava Gotul la 17 aprilie, fiind ars în această zi pe acoperișul unei case, în timpul persecuției lui Athanaric¹⁸, conducătorul goților păgini și nu înecat, în râul Buzău, cum ne înfățișează actul său martiric.

Bibliotheca hagiographica Graeca menționează pe Sfântul Sava Gotul la 12, 15 și 17 aprilie¹⁹.

Sinaxarele din Mineiele grecești pun data sărbătorii Sfântului Sava Gotul la 18 aprilie²⁰, iar această dată au urmat-o și Sinaxarele din Mineiele românești²¹. Ar fi bine ca ziua sărbătoririi Sfântului Sava Gotul să revină la 12 aprilie, aceasta fiind data în care a fost înecat în râul Buzău.

Donauprovinzen, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 170; Pr. prof. V. Sibiescu, Sfântul Sava «Gotul». La 1600 de ani de la mucenicia sa, în «Glasul Bisericii», XXXI (1972), nr. 3—4, p. 335—388; Idem, Legăturile Sfântului Vasile cel Mare cu Scythia Minor (Dobrogea), în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 1, p. 147—158; Pr. prof. St. Alexe, 1600 de ani de la moartea Sfântului Sava Gotul, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 5—6, p. 556—568; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, t. I, București, 1980, p. 99—102; Pr. Gh. Moisesescu, Pr. St. Lupas, Pr. A. Filipas, Istoria Bisericii Române, t. I, București 1957, p. 62—64; Ion Dinu, Citind martiriul Sfântului Sava Gotul, în «Tomis», XV (1941), nr. 12, p. 7—19; J. Mansion, A propos des chrétiens de Gothie, în «Analecta Bollandiana», XLVI (1928), Fasc. III—IV, p. 365—366. Idem, Les origines du christianisme chez les Goths, în «Anal. Boll.», XXXIII (1914), fasc. I, p. 5—30; J. Zeiller, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain, Paris, 1918, p. 407—542; H. Delehaye, Saintes de Thrace et de Mésie. V. Martyrs de l'Eglise de Gothie, în «Analecta Bollandiana», XXXI, (1912), p. 273—291; Idem, Les passions des martyrs et les genres littéraires, Bruxelles, 1921, p. 145—150.

Pentru goții de la nordul Dunării s-au publicat bune studii de următorii: H. Wolfram, Geschichte der Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des VI. Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie, München, 1979, 540 p. E. K. Chrissos (Tesalonic), Gothia Romana. Zur Rechtslage des Föderatenlandes der Westgoten im 4. Jahrhundert, în «Dacoromania», I (1973), p. 52—64; E. A. Tompson, The Visigoths in the time of Ulfila, Oxford, 1966; Idem, Christianity and Northern Barbarian. The conflict between Paganism and Christianity in the fourth century, Oxford, 1963, p. 56—63; Idem, The Conversion of the Visigoths to Catholicism, în «Nottingham Medieval History Studies», 4 (1960), p. 4—35; K. K. Klein, Germanen in Südosteuropa, in Völker und Kulturen Südosteuropa, München, 1959, p. 32—56; I. D. Coterlan, Dacoromania Germanica. Probleme istoriografice. Contribuții la istoria teritoriilor carpato-danubiene între secolele III și VII, Madrid, 1955; L. Schmidt, Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Ostgermanen, 2-e Auflage, München, 1941.

18. Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitane, ed. H. Delehaye, în Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, Bruxellis, 1902, p. 608; r. 32—46 și p. 609, r. 1—5.

19. Ed. F. Halkin, t. II, 3-e éd., Bruxellis, 1957, p. 228, nr. 1607.

20. Vezi Mineiele grecești, tipărite la Veneția, în 1793, 1818, 1864; Vezi la Pr. V. Sibiescu, art. cit., p. 380.

21. Mineiul lunii aprilie, ed. IV-a, București, 1967, p. 153—154; la 18 aprilie; ed. 2-a, București, 1910, p. 152.

Sfântul Sava Gotul nu trebuie confundat cu Sfântul Sava Stratilatul, sărbătorit în Biserica Răsăritului la 24 aprilie²², despre care, însă, cercetătoarea italiană Enrica Follieri a încercat să demonstreze că n-a existat cu adevărat, fiind doar o dublură nereală a Sfântului Sava Gotul²³.

Referitor la autorul Martiriului Sfântului Sava Gotul, unii cercetători români și străini susțin că el a fost condus de episcopul Bretanio de Tomis, când moaștele Sfântului, în trecerea lor spre Capadocia, ar fi stat un timp la Tomis, unde-și avea reședința Iunius Soranus, guvernatorul Scythiei Minor, care, la rugămintea Sfântului Vasile cel Mare, intervenise pentru trimiterea lor, cum am văzut mai înainte. Cei ce au formulat această opinie se întemeiază pe expresia «din voința presbiteriului» — διὰ τοῦ θελήματος πρεσβυτερίου —²⁴, din textul actului martiric al Sfântului Sava Gotul, și cred că e vorba de presbiteriul Bisericii de Tomis, care ar fi dat aprobarea ca moaștele Sfântului să fie trimise din Gothia nord-dunăreană în Capadocia.

În realitate, din citirea și cercetarea atentă a Martiriului Sfântului Sava Gotul, reiese că acest «presbiteriu» — πρεσβυτερίου, adică colegiul preoților», aparținea Bisericii din Gothia nord-dunăreană și nu Bisericii de Tomis, ținând seama de faptul că aceasta avea atunci în fruntea conducerii ei pe episcopul Bretanio, iar el nu avea nevoie de aprobarea presbiteriului preoților. Colegiul preoților lua conducerea unei Biserici numai în caz de vacanță episcopală, iar la Biserica de Tomis nu era cazul, avînd episcop pe Bretanio. Dealtfel, însuși autorul necunoscut al Martiriului Sfântului Sava Gotul ne lasă posibilitatea să înțelegem că el l-a scris în grecește în Dacia Carpatică, deoarece el spune că moaștele Sfântului Sava «au fost trecute din țara barbară în Romania» (Imperiul roman) — ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ εἰς τὴν Ῥωμανίαν²⁵ și roagă să se anunțe fraților de dincolo — τοῖς ἐπέκεινα ἀδελφοῖς σημάνετε — adică fraților

22. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. cit., p. 627; *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. cit., t. III, 3-e éd., p. 67, nr. 2388; Mineiul lunii aprilie, ed. IV-a, București, 1967, p. 221; ed. II-a, București, 1910, p. 219; J. Zeiller, op. cit., p. 430, n. 2.

23. Enrica Follieri, art. cit., p. 249—307, în deosebi, p. 279.

24. Martiriul Sfântului Sava Gotul, VIII, 2, ed. R. Knopf — G. Krüger, p. 123. Cel dintîi care a încercat să argumenteze că episcopul Bretanio de Tomis este autorul Martiriului Sf. Sava Gotul, este J. Mansion, *Les origines du christianisme chez les Goths*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXIII (1914), fasc. I, p. 15—20, părere pe care și-a însușit-o J. Zeiller, op. cit., p. 431; E. van Cauwenbergh, Bretanio, în «*Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique*, t. X, Paris, 1938, col. 619, iar dintre cercetătorii români următorii: Ion Dinu, art. cit., p. 13—19; Pr. prof. N. Șerbănescu, 1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența episcopiei Tomisului, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1005—1006; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, op. cit., p. 99—102.

25. Martiriul Sf. Sava Gotul, VIII, 1, ed. cit., p. 123.

din Imperiul roman, «ca în toată Biserica universală și apostolică să se fără bucurie mare, preamărind pe Domnul, Cel ce face alegerea slujitorilor săi»²⁶.

Primind moaștele Sfântului Sava Gotul la Cezareea Capadociei, Sfântul Vasile cel Mare mulțumește prin două scrisori, nr. 164 și 165, prietenului și compatriotului său, arhiepiscopului Ascholiu al Tesalonicului, pentru că s-a îngrijit de trimiterea lor²⁷.

În cazul acesta, putem admite că autorul Martiriului Sfântului Sava Gotul este unul dintre preoții Bisericii Gothiei din Dacia nord-dunăreană, poate preotul Sansalas, dar nu se poate afirma cu certitudine că el a fost preot daco-roman²⁸. Actul martiric al Sfântului Sava Gotul, scris într-o frumoasă limbă greacă, ne confirmă mediul intelectual înalt care exista printre preoții geto-daco-romani și goți, din Dacia Carpatică, pe la 373, când a fost scris. Din cuprinsul său, se constată că autorul este un cleric care cunoaște bine viața și faptele Sfântului Sava Gotul și în același timp, ca bun teolog, cunoaște Sfânta Scriptură, folosind numeroase texte din Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu și Luca, din Faptele Apostolilor și din Epistolele Sfântului Apostol Pavel.

26. *Ibidem*, VIII, 2, p. 123. Vezi mai pe larg la Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1975), nr. 7—8, p. 1001—1006; *Idem*, *Sfântul Vasile cel Mare și creștinii din Scythia Minor și Dacia Nord-dunăreană*, în lucrarea *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la salvirea sa*, București, 1980, p. 378—393, în special p. 384—393.

27. Sf. Vasile, *Scrisoarea CLXIV. Către Ascholiu episcopul Tesalonicului*, ed. Yves Courtonne, op. cit., t. II, p. 97; P.G., XXXII, col. 633; *Scrisoarea CLXV*, ed. cit., p. 100 și P.G. XXXII, col. 637; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 88.

Cercetătorul german Wolf Dieter Hauschild, *Basilius Briefe*, II, Stuttgart, 1973, a încercat să demonstreze că scrisoarea 165 a Sfântului Vasile n-a fost adresată arhiepiscopului Ascholiu al Tesalonicului, fără ca părerea sa să fie acceptată.

28. H. Delehay, *Saintes de Thrace et de Mésie*, în rev. cit., p. 291, cel dintâi a susținut că preotul Sansalas este autorul Martiriului Sf. Sava Gotul. Părerea aceasta și-a însușit-o Pr. prof. Ioan Ionescu, *Pomenirea Sfântului martir Sava Gotul*, în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 3—4, p. 190 și Sansala, primul preot creștin daco-roman atestat documentar, *ibidem*, XXII (1970), nr. 5—6, p. 485—490.

Înainte de acestora, Gherasim Timuș, episcopul Argeșului (1898—1911), în art. *Epistola Bisericii Goției pentru martirul Sf. Sava*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIV (1890—1891), nr. 9, p. 817—825, aici p. 823, a susținut că aceasta este scrisă de preoții Bisericii din Goția.

Pr. prof. V. Sibiescu, art. cit., p. 362 și în art. *Legăturile Sf. Vasile cel Mare cu Scythia Minor*, în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 1, p. 31, susține că autorul scrisorii este un preot din anturajul episcopului Bretanio, care deținea știrile de la preotul Sansalas, dar această părere nu se sprijină pe nici o mărturie istorică, ci rămâne doar o ipoteză.

Max H. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gotischen zu kappadokischen Kirche*, în *Festschrift Fr. Kluge zum 70. Geburtstag am 21. Junie 1926 dargebracht*, Tübingen, 1926, neagă existența unor relații între Biserica Capadociei și Biserica Gothiei.

Martiriul Sfintului Sava Gotul este un document autentic și unic pentru cunoașterea răspîndirii creștinismului în Dacia Carpatică printre geto-daco-romani și goji în secolul al IV-lea. Nu e vorba numai de existența unor misionari și creștini sporadici, izolați, ci exista chiar o Biserică organizată în sate și orașe, cu episcopi, preoți și credincioși.

Acest prețios document menționează existența a două comunități creștine în partea de răsărit a Daciei nord-dunărene, una într-un sat — *κώμη* — la care slujea preotul Sansalas, și în care cânta psalmi Sfintul Sava Gotul²⁹, și alta într-un oraș — *πόλις*, în care slujea preotul Guththicas³⁰, lăsîndu-ne să presupunem că mai existau și alte orașe și sate în care existau biserici. Acestea aparțineau populației autohtone geto-daco-romane, care avea biserici de zid sau de lemn și case cu tavane de grinzi. Se cunoaște că gojii, popor nomad, locuiau de obicei în corturi și aveau chiar biserici în corturi. Istoricul grec Sozomen ne relatează că gojii nord-dunăreni aveau un cler organizat, care săvîrșea serviciile creștine în corturi, iar cînd triburile gote se deplasau în alte locuri, preoții lor îi însoțeau³¹. Aceste interesante informații sînt confirmate de Fericitul Ieronim într-una din scrisorile sale, în care se exprimă în acești termeni: «Armata goșilor, cu fețe roșietice și părul blond, transportă corturile ambulante ale bisericilor lor»³².

Această Biserică din Dacia nord-dunăreană nu-și ducea viața ei în mod izolat, ci se afla în legătură cu Bisericile creștine din provinciile romane din sudul Dunării, cu Biserica din Scythia Minor, Dobrogea de azi, și cu Biserica Capadociei din Asia Mică.

* * *

Am folosit pentru traducerea de față ed. lui R. Knopf — G. Krüger, op. cit., p. 119—124, text grec; H. Delehay, în art. cit., p. 216—221, text grec; Th. Ruinart, op. cit., p. 617—620, traducerea lui Fr. Zinus în limba latină; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 710—715, cap. II, III, IV, VI, VII și VIII, text grec cu traducere în românește.

Prof. I. R. Mircea a semnalat versiunea slavă a Martiriului Sfintului Sava Gotul într-un Minei din secolul al XV-lea de la Mîndstirea Putna,

29. Martiriul Sf. Sava Gotul, III, 1, ed. cit., p. 120.

30. Ibidem, IV, 1, p. 121.

31. Sozomen, *Ist. Bis.*, VI, 37, ed. J. Bidez — G. Hansen, în *Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderten*, Band 50, Berlin, 1960, p. 293.

32. Fer. Ieronim, *Epistola XCIII. Ad. Laetam de institutione illiac*, ed. J. Labourt, *Saint Jérôme, Lettres*, t. V, Paris, 1955, p. 146.

ms. sl. 51—565—571, f. 177—178. Vezi și P. St. Năsturel, art. cit., p. 181, n. 17 ; H. Leclercq, *Les martyrs*, t. III, 2-e éd., Paris, 1921, p. 119—125, traducere franceză.

Am consultat, de asemenea, numeroasele traduceri din limba română, după cum urmează :

C. Erbiceanu, *Ulfila. Viața și doctrina lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană în secolul al IV-lea*, București, 1898, p. 65—71 și în «*Biserica Ortodoxă Română*», XXII (1898—1899), nr. 4, p. 375—381 ; Gherasim Timuș, *Epistola Bisericii Goției pentru martiriul Sf. Sava*, ibidem, XIV (1890—1891), nr. 9, p. 817—825 ; Ion Dinu, *Contribuțiuni la cunoașterea vlădicăi Bretanion sau Vetranion*, în «*Tomis*», XVIII (1941), nr. 12, p. 9—13, făcută după traducerea franceză a lui H. Leclercq ; Pr. prof. V. Sibiescu, *Sfântul Sava Gotul*, în rev. cit., p. 385—388 ; Pr. conf. St. Alexe, în rev. cit., p. 557—560 ; Arh. Epifanie Norocel, 1600 de ani de la moartea martirică a Sf. Sava Gotul, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XLVIII (1972), nr. 3—4, p. 150—153, după mai mulți autori.

Traducerea noastră de față, prezintă unele deosebiri față de traducerile românești citate mai sus.

MARTIRIUL SFÎNTULUI SAVA GOTUL

(† 12 aprilie 372)

Biserica lui Dumnezeu, care se află în Goția, către Biserica lui Dumnezeu care se află în Capadocia și comunităților de pretutindeni ale Bisericii universale : mila, pacea, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului nostru Iisus Hristos să se înmulțească.

I.

1. Se adeverește și acum cu tărie ceea ce s-a spus de fericitul Petru, că, în orice neam, cel ce se teme de Dumnezeu și lucrează dreptatea este primit de El ¹. Căci s-a făcut cunoscut acest lucru și în cele întimplate cu fericitul Sava, care este martir al lui Dumnezeu și al Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

2. Acesta, trăind în mijlocul unui popor nestatornic și viclean ², s-a arătat în lume ca un luminător, imitînd pe sfinți și strălucind în faptele cele bune după Hristos.

3. Căci încă din copilărie, spre nimic altceva nu s-a arătat rîvnitor, decît numai spre evlavie față de Mîntuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos, stăruind în această virtute desăvîrșită și ajungînd bărbat desăvîrșit prin cunoașterea Fiului lui Dumnezeu ³.

4. Iar fiindcă celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate lucrează împreună spre bine ⁴, el a ajuns la răsplătirea chemării de sus ⁵, pe care o dorea din tinerețe. Astfel, luptîndu-se pe față împotriva celui potrivnic și învingînd răutățile vieții, pașnic arătîndu-se față de toți, pentru amintirea lui și întărirea credincioșilor, nu ni s-a îngăduit să ne liniștim, ci să scriem faptele lui minunate.

1. *Fapte* 10, 35.

2. *Fil.* 2, 15.

3. *Et.* 4, 13.

4. *Rom.* 8, 28.

5. *Fil.* 3, 14.

II.

1. Căci el era drept în credință, cucernic, gata spre toată ascultarea cea în dreptate, blînd, simplu la cuvînt, dar nu în cunoștință ⁶, vorbind tuturor în chip pașnic despre adevăr, făcînd să tacă pe idolatri, nese-mețîndu-se, ci purtîndu-se cum se cuvine celor smeriți, liniștit și nu grăbit la cuvînt, și foarte rîvnitor spre tot lucrul bun ⁷.

2. Cînta psalmi în biserică și aceasta cu sîrguință, nu se îngrijea de bani sau de averi decît numai pentru trebuință, era cumpătat, în toate înfrînat, trăind în feciorie, retras, postind după rînduială, stăruind în rugăciuni cu smerenie, supunînd pe toți la buna rînduială; ⁸ el împlinea datoriile sale, fără să săvîrșească cele nefolositoare, avînd o credință cu totul curată, care lucrează prin dragoste ⁹, încît nimic nu-l oprea să îndrăznească a vorbi totdeauna cu Domnul.

III.

1. Căci nu o dată, ci de mai multe ori înainte de sfîrșitul lui, el a arătat prin credință lucrarea cucernică. Mai întîi, cînd conducătorii din Goția au început să se pornească împotriva creștinilor, s-a părut unor păgîni din satul în care locuia Sava, să ofere creștinilor rude cu ei să mănînce în public, în fața persecutorilor, carne nejertfită, în loc de carne adusă jertfă idolilor, spre a feri pe ai lor neîntinați și a înșela pe prigonitori.

2. Cunoscînd acestea, fericitul Sava, nu numai că el n-a mîncat din mîncărurile oprite, ci, mergînd în mijlocul lor, a mărturisit tuturor, zicînd: «Dacă cineva va mîncă din cărnurile acelea, acesta nu poate să fie creștin». Și i-a oprit pe toți să nu cadă în cursa diavolului. Din cauza aceasta, cei ce au născocit această înșelăciune, l-au alungat din sat; apoi, după un timp oarecare, i-au îngăduit să se reîntoarcă.

3. Pornindu-se din nou persecuția, după obiceiul care era la goți, unii dintre păgîni, din satul amintit mai înainte, aducînd jertfe demonilor, se pregăteau să jure în fața persecutorului că în satul lor nu se află nici un creștin.

4. Dar Sava, îndrăznind din nou și mergînd în mijlocul adunării, a zis: «Pentru mine să nu jure nimeni, căci eu sînt creștin». Atunci, de față fiind persecutorul, sătenii, ascunzînd pe ai lor, au jurat că în satul lor nu se află niciun creștin, fără numai unul.

6. *II Cor.* 11, 6.

7. *Mt.* 5, 16; *Ef.* 2, 10; *Tit* 2, 7, 14; 3, 8, 14; *I Pt.* 2, 12.

8. *II Tes.* 3, 11.

9. *Gal.* 5, 6.

5. Auzind conducătorul fărădelegii, a poruncit să fie înfățișat Sava. Iar cînd s-a înfățișat, acesta a întrebat pe cei de față dacă are vreo avere. Iar ei, răspunzînd că «nu are nimic decît îmbrăcăminte», nelegiuitul, disprețuindu-l, a zis : «Un astfel de om nu poate nici să fie de folos, nici să vatăme». Și zicînd aceasta, a poruncit să-l scoată afară.

IV.

1. După aceea, pornindu-se de către cei păcătoși mare persecuție în Goția împotriva Bisericii lui Hristos, cînd s-a apropiat Sfînta zi a Paștelui, (Sfîntul Sava) a voit să plece în alt oraș, la preotul Guththicas, spre a petrece sărbătoarea împreună cu el. Iar pe cînd mergea el pe cale, i s-a arătat un bărbat foarte mare și luminos la înfățișare, care i-a zis : «Întoarce-te și mergi la preotul Sansalas». Iar Sava i-a răspuns, spunîndu-i : «Sansalas a plecat departe».

2. Căci Sansalas, fugind din cauza persecuției, se afla în Romania (Imperiul roman de răsărit) ; atunci, însă, venise de curînd printre ai săi, pentru sfînta zi a Paștelui. De aceea, neștiind Sava despre întoarcerea acestuia, a răspuns acestuia celui ce i se arătase și se lupta să meargă la preotul Guththicas (Γουθθικας).

3. Însă, nevoind el să se supună poruncii, deodată, deși la ora aceea era timp senin, a apărut un noian nesfîrșit de zăpadă pe fața pămîntului, care astupa drumul și nu putea să treacă mai departe.

4. Atunci a înțeles el că voia lui Dumnezeu este cea care-l împiedică să meargă mai departe, poruncindu-i să se întoarcă la preotul Sansalas. Și, binecuvîntînd pe Domnul, s-a întors. Și, văzînd pe Sansalas, i-a istorisit lui și multora altora vedenia pe care a avut-o pe cale.

5. Au sărbătorit împreună ziua Paștelui. Dar, în noaptea a treia după sărbătoare, iată că Atharid, din rîndul necredincioșilor, fiul dregătorului Rothesteu, a năvălit în satul acela cu o ceată de tilhari nelegiuiți și, găsind pe preot dormind în casa lui, a pus să fie legat. De asemenea, și pe Sava, zmulgîndu-l din pat, l-au legat. Pe preot l-au arestat într-o căruță, iar pe Sava (l-au luat) gol, cum se născuse. Și i-au purtat prin văi împădurite pe care le arseseră de curînd, prigonindu-i și bătîndu-i cu cruzime cu nuiiele și bice, și purtîndu-se fără milă față de servii lui Dumnezeu.

V.

1. Dar cruzimea dușmanilor a întărit răbdarea și credința celui drept ; căci, făcîndu-se ziuă, lăudîndu-se în Domnul, zicea celor ce-l chinuiseră : «Oare nu m-ați purtat voi prin locuri arse, printre ascuțișu-

rile cioturilor, bătîndu-mă ? Vedeți, însă, dacă s-au rănit picioarele mele și dacă pe trupul meu am vînatăi și de la rănilor pe care mi le-ați făcut ?

2. Văzînd ei, deci, că pe trupul lui nu apărea nimic din cele ce-i făcuseră să sufere fără milă, luînd o osie de căruță și punîndu-i-o pe umeri, i-au alungit mîinile, întinzîndu-i-le pînă la capetele osiei, și i-au legat, de asemenea, și picioarele pe o altă osie. În sfîrșit, întins astfel pe cele două osii, l-au aruncat, lăsîndu-l să zacă pe spate la pămînt, și nu l-au cruțat, chinuîndu-l aproape toată noaptea.

3. Însă, după ce au adormit slujitorii (ce-l chinuseră), venind o oarecare femeie, care se sculase de cu noapte pentru ca să pregătească mîncare celor din casă, l-a dezlegat. Iar el, deși dezlegat, a rămas pe loc fără teamă, ajutînd femeii la lucrul ei. Și, făcîndu-se ziuă, cunoscînd acest fapt, nelegiuitul Atharid a poruncit să i se lege mîinile și să fie atîrnat de o grindă a casei.

VI.

1. Și, nu mult după aceea, au venit trimișii lui Atharid, aducînd mîncăruri de la jertfele idolești. Iar ei au zis preotului și lui Sava : «Atharid a poruncit să vi se aducă aceasta ca să mîncăți și să scăpați de moarte sufletele voastre».

2. A răspuns preotul și a zis : «Noi nu mîncăm acestea, căci nu ne este îngăduit nouă. Rugați, însă, pe Atharid să poruncească să fim răstigniți, sau să ne ucidă într-un alt chip, după cum ar vrea el».

3. A întrebat apoi Sava : «Cine este cel ce a trimis acestea ? Iar ei au spus : «Stăpînul Atharid». Sava, însă, a zis : «Unul singur este stăpînul, Dumnezeu din ceruri. Iar Atharid este un nelegiuit blestemat. Și aceste mîncăruri ale pierzării sînt necurate și spurcate ca și Atharid, cel ce le-a trimis».

4. Spunînd Sava acestea, unul dintre servitorii lui Atharid, aprinzîndu-se de mînie, luînd un drug, l-a aruncat în pieptul Sfîntului, cu ascuțișul, încît cei de față socoteau că, fiind zdrobit prin izbitura loviturii, va muri îndată.

5. Dar el, învingînd prin rîvna evlaviei durerea provocată de vrăjmași, a zis slujitorului : «Tu socotești acum că m-ai rănit cu drugul. Să știi, însă, aceasta că atît de mult m-a durut, încît am socotit că ai aruncat în mine cu un fir de lînă».

6. Și s-a arătat cu adevărat dovada văzută a celor spuse : căci el nici n-a strigat, nici n-a gemut ca în durere, nici nu s-a văzut în genere vreun semn de rană pe trupul lui.

VII.

1. Atunci, aflînd Atharid toate acestea, a poruncit să fie omorît. Deci, slujitorii fărădelegii, lăsînd legat pe preotul Sansalas, au luat pe Sava și l-au dus să-l înece în riul numit Mousaios (Buzău).

2. Iar fericitul (Sava), amintindu-și de porunca Domnului și iubind pe aproapele ca pe sine însuși ¹⁰ a zis : «Ce a păcătuit preotul (Sansalas) că nu moare împreună cu mine» ? Și ei i-au răspuns : «Nu este treaba ta să hotărăști despre aceasta».

3. Zicînd ei aceasta, el a strigat ¹¹ în bucuria Duhului Sfînt ¹² și a zis : «Binecuvîntat ești, Doamne ¹³ și preamărit este numele Tău, Iisuse, în veci amin, căci Atharid s-a străpuns pe sine însuși ¹⁴ cu moarte veșnică și cu pierzare ¹⁵, iar pe mine mă trimite la viața cea pururea fiitoare, căci astfel ai binevoit întru servii tăi ¹⁶, Doamne, Dumnezeuul nostru».

4. Și pe cînd îl duceau (spre a fi înecat), pe tot drumul a mulțumit lui Dumnezeu, socotind că suferințele timpului de acum nu sînt vrednice de slava viitoare, care se va descoperi Sfinților ¹⁷.

5. Iar cînd a fost adus la malul riului, cei ce-l țineau au zis între ei : «Hai să eliberăm pe acest nevinovat, căci de unde va ști aceasta Atharid» ? Dar fericitul Sava a zis către ei : «De ce vorbiți deșertăciuni și nu îndepliniți ceea ce vi s-a poruncit ? Eu văd cea ce voi nu puteți vedea. Iată, de față stau în slavă cei ce au venit să mă primească» (îngerii).

6. Atunci au coborît în apă pe cel ce mulțumea și preamărea pe Dumnezeu, — căci pînă la sfîrșit i-a servit lui duhul —, și aruncîndu-l și punîndu-i un lemn peste gît, l-au împins spre adînc. Și, săvîrșindu-se astfel prin lemn și apă, el a păstrat curat semnul mîntuirii, fiind de 38 de ani.

7. S-a săvîrșit în ziua a cincea a Sîmbetei după Paști, care este cu o zi înainte de idele lui aprilie (12 aprilie 372), în timpul domniei împăraților Valentinian (372—392) și Valens (364—378), consuli fiind Flaviu Modest și Arintheu.

10. Mt. 5, 43 ; 22, 39 ; Mc. 12, 31 și 33 ; Lc. 10, 27 ; Rom. 13, 9.

11. Mc. 1, 23.

12. Lc. 1, 14.

13. Dan. 2, 20.

14. I Tim. 6, 10.

15. Mt. 7, 13.

16. Mt. 3, 17.

17. Rom. 8, 18.

VIII.

1. După aceea, ucigașii, scoțându-l din apă, l-au lăsat neîngropat și au plecat. Dar nu s-a atins de el nici un fel de cîine, nici vreo fiară sălbatică, ci trupul lui a fost ridicat de frați și îngropat. Iar Junius Soranus, prea strălucitul conducător al Scythiei, trimițînd bărbați vrednici de încredere, l-a dus pe acesta din țara barbară în România (în Imperiul roman de Răsărit).

2. Și, dînd patriei sale un dar prețios și rod slăvit al credinței, l-au trimis în Capodocia la Prea cucernicia voastră, din voința presbiteriului (din Goția), Domnul rînduind cele spre bucurie fraților celor ce sufăr și se tem de El.

3. Întrunindu-vă, deci, în adunare duhovnicească, în ziua în care luptătorul a primit cununa (mucenicia), să vestiți și fraților de dincolo (din Imperiul roman), ca în toată Biserica universală și apostolească să se facă bucurie mare, slăvind pe Domnul, cel ce face alegerea servilor săi.

4. Salutați pe toți sfinții (creștinii). Vă salută cei ce au fost persecutați împreună cu voi. Iar celui ce poate să ne facă pe noi toți să intrăm, prin harul Său, în împărăția cea cerească, slavă, cinste, putere, preamărire, împreună cu Fiul Cel Unul Născut și cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor, amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Daniel 2, 20 — VII, 3, 323.
Matei 3, 17 — VII, 3, 323.
5, 16 — II, 1, 320.
5, 43 — VII, 2, 323.
7, 13 — VII, 3, 323.
22, 39 — VII, 2, 323.
Marcu 1, 3 — VII, 3, 323.
12, 31, 33 — VII, 2, 323.
Luca 1, 14 — VII, 3, 323.
10, 27 — VII, 2, 323.
Fapte, 10, 35 — I, 1, 319.
Romani 8, 18 — VII, 4, 323.
8, 28 — I, 4, 319.
13, 9 — VII, 2, 323.

II Corinteni 11, 6 — II, 1, 320.
Galateni 5, 6 — II, 2, 320.
Efeseni 2, 10 — II, 1, 320.
4, 13 — I, 3, 319.
Filipeni 2, 15 — I, 2, 319.
3, 14 — I, 4, 319.
II Tesaloniceni 3, 11 — II, 2, 320.
I Timotei 6, 10 — VII, 3, 328.
Tit 2, 7, 14 — II, 1, 320.
3, 8, 14 — II, 1, 320.
I Petru 2, 12 — II, 1, 320.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A
Acoperiș, 314.
Actul martiric al Sfîntului Sava Gotul,
311; 314; 315; 316.
Adevăr, II, 1, 320.
Adînc, 313; VII, 6, 323.

Adunare, III, 4, 320; adunare duhovni-
cească, VIII, 3, 324.
Ajutor, 313.
Alegere, 316; VIII, 3, 324.
Amin, VII, 323; VIII, 4, 324.
Amintire, I, 4, 319.

* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la paragraf, iar cifra cu trei numere între 311—324 indică pagina.

Ani, 313; VIII, 6, 323.
 Apă, 319; VII, 6, 323; VIII, 1, 324.
 Aprilie, 311; 313; 314; 315; VII, 7, 323.
 Aproapele, VIII, 3, 323.
 Aprobare, 315.
 Apus, 313.
 Arhiepiscop, 316.
 Arintheu, consul, VII, 7, 323.
 Armata goților, 317.
 Ascholiu (Acholius), arhiepiscopul Tesaloniceului, 316.
 Ascultare, II, 1, 320.
 Ascuiș, -uri, V, 1, 322; VI, 3, 322.
 Asia Mică, 317.
 Athanaric, conducătorul principal al goților păgâni, 314.
 Atharid, un conducător mai mic al goților păgâni, fiul dregătorului got Rothesteu, 311; 313; IV, 5, 321; V, 3, 322; VI, 1, 2, 3, 4, 322; VII, 1, 3, 5, 323.
 Avere, -ri, II, 2, 320; III, 5, 321.
 Autor, 315; 316.

B

Bani, III, 2, 320.
 Bărbat, -ți, 312; I, 3, 319; IV, 1, 321; VIII, 1, 324.
 Bibliotheca hagiographica Graeca, 314.
 Bice, IV, 5, 321.
 Biserica din Capadocia, 311; 317; 319;
 Biserica din Cezareea Capadociei, 314;
 Biserica lui Dumnezeu din Gothia, 311;
 319; Biserica Goției din Dacia nord-dunăreană, 311; 315; 316; 317; Biserica lui Hristos, IV, 1, 321; Biserica Răsăritului, 315; Biserica universală și apostolească, 311; 316; 319; VIII, 3, 324;
 Biserica din Scythia Minor, 317; Biserica de Tomis, 315.
 Biserica, -ci, 314; 315; 317; biserica unui sat, 312; II, 2, 320; biserici în corturi, 317; biserici de zid sau de lemn, 317.
 Bretanio de Tomis, episcop, 315.
 Bucurie, 315; VII, 3, 318; VII, 3, 323; VIII, 2, 3, 324.
 Bună voie, 312.
 Buzău, (Μουσαῖος), rîu în răsăritul Daciei Carpatice, 311; 313; 314; VII, 1, 323.

C

Cale, IV, 1, 4, 321.
 Capadocia, provincie romană în Asia Mică, 311; 313; 315; 316; VIII, 2, 324.
 Capetele unei osii, 313; V, 2, 222.
 Carne neiertită, 312; III, 1, 320; carne jertfită idolilor, III, 1, 320; cărnuri, 312; III, 2, 320.
 Casă, -se, 313; 314; IV, 5, 321; V, 3, 322; Case cu tavane de grinzii, 317.
 Cauză, 312, III, 2, 320; IV, 2, 321.

Caz, 315; 316.
 Căruță, 313; IV, 5, 321.
 Ceată de tîlhari, 313; IV, 5, 321.
 Cer, -uri, VI, 3, 322.
 Cercetare, 315.
 Cercetătoare italiană, 315; cercetători români și străini, 315.
 Certitudine, 316.
 Cezareea Capadociei, oraș, 314; 316.
 Chemarea de sus, I, 4, 319.
 Cînte, 313; VIII, 4, 324.
 Cioturi, V, 1, 322.
 Cîțire, 315.
 Cîine, VIII, 324.
 Cler, 317;
 Cleric, 316.
 Colegiul preoților, 315.
 Compatriot, 316.
 Comunități, 311; 319; comunități creștine, 317.
 Conducător, -ri, 311; 312; 314; III, 1, 5, 320—321; VIII, 1, 324.
 Conducere, 315.
 Consăteni, 312.
 Conviețuire, 312.
 Copilărie, 312; I, 3, 319.
 Cort, -uri, 313; 317.
 Credință, II, 1, 2, 320; III, 1, 320; V, 1, 321; VIII, 2, 324.
 Credincioși, 317; 1, 4, 319.
 Creștin, -ni, 311; 312; 313; 317; III, 1, 2, 3, 4, 320; VIII, 4, 324.
 Creștinism, 311; 317.
 Cruzime, IV, 5, 321; V, 1, 321.
 Cunoaștere, 312; 317; cunoașterea Fiului lui Dumnezeu, I, 3, 319.
 Cunoștință, II, 1, 320.
 Cumuna (muceniciei), VIII, 3, 324.
 Cuprîns, 316.
 Cursa diavolului, III, 2, 320.
 Cuvînt, II, 1, 320.

D

Dar prețios, VIII, 2, 324.
 Dacia Carpatică, 311; 315; 316; Dacia nord-dunăreană, 311; 316; 317.
 Dacia Pontică (Dobrogea), numită și Scythia Minor, 313.
 Data, 314.
 Datorii, II, 2, 320.
 Demonii, III, 3, 320.
 Deșertăciuni, VII, 5, 323.
 Diavol, I, 4, 319; III, 2, 320.
 Διωγμός μέγας — persecuție mare, 312.
 Dobrogea, în epoca romană Dacia Pontică; Scythia Minor, 313; 317.
 Document, -e istorice, 311; 317.
 Domnie, VII, 7, 323.
 Domnul — Iisus Hristos Dumnezeu, 316; 319; I, 3, 319; II, 2, 320; IV, 4, 321; V, 1, 321; VII, 2, 3, 323; VIII, 2, 3, 324.

Dovadă, VI, 6, 322.
 Dragoste, 319; II, 2, 320.
 Dregător, 313; IV, 5, 321.
 Dreptate, I, 3, 319; II, 1, 320.
 Drug, VI, 4, 5, 322.
 Drum, 311; 312; 313; IV, 3, 321; VII, 4, 323.
 Dublură, 315.
 Duhul Sfânt, VIII, 3, 322; VIII, 4, 324.
 Duhul, cu sens de suflet, VII, 6, 323.
 Dumnezeu, 312; I, 1, 3, 4, 319; VII, 3, 4, 6, 323; dragostea lui Dumnezeu Tatăl, 319; Dumnezeu din ceruri, VI, 3, 322; Fiul lui Dumnezeu, 312; I, 3, 319; servii lui Dumnezeu, IV, 5, 321; voia lui Dumnezeu, IV, 4, 321.
 Dunărea, fluviu, 317.
 Durere, VI, 5, 6, 322.
 Dușman, -ni, V, 1, 321.
 Dux = guvernator, 311.
 Δούξ Σκυθίας = guvernatorul Scythiei (Minor), 311.

E

Episcop, -pi, 315; 317.
 Epistolele Sfântului Apostol Pavel, 316.
 Evanghelii, Sfintele, 316.
 Evlavie, I, 3, 319; VI, 5, 322.
 Existență, 317.
 Expresie, 315.

F

Fapt, -te, 312; 315; 316; I, 2, 4, 319; V, 3, 322.
 Faptele Apostolilor, 316.
 Față, IV, 3, 321.
 Fărădelege, III, 5, 321; VIII, 1, 323.
 Fețe roșietice, 317.
 Feciorie, 312; II, 2, 320.
 Femeie, 313; V, 3, 322.
 Fiară, VIII, 1, 324.
 Fir de lână, VI, 5, 322.
 Fiu, 313; IV, 5, 321.
 Fiul lui Dumnezeu, 312; I, 3, 319; Fiul cel Unul-Născut, VIII, 4, 324.
 Flaviu Modest, consul, VII, 7, 323.
 Follieri, Enrica, cercetătoare italiană, 315.
 Folos, 312; III, 5, 321.
 Formă, 311.
 Frați, 315; VIII, 1, 2, 3, 324.
 Fruntea conducerii, 315.

G

Geto-daco-romani, 313; 317;
 Gît, 313; VII, 6, 323.
 Gothia și Goția, 311; 312; III, 1, 2, 320; IV, 1, 321; VIII, 2, 324; Gothia nord-dunăreană, 312; 315.
 Goți, 311; 312; 314; 316; 317; III, 3, 320; goții, nord-dunăreni, 317; goți păgîni, 312; 314; goții, popor nomad, 317.

Grindă, 313; 317; V, 3, 322.
 Guththicas, preot got, 312; 317; IV, 1, 2, 321.
 Guvernator (dux), 311; 313; 315.

H

Har, VIII, 4, 324.
 Hristos, 311; I, 2, 319.

I

Idele lui aprilie, 313; VII, 7, 323.
 Idol, -li, 312.
 Idolatri, III, 1, 320.
 Ieronim, scriitor bisericesc latin, 317.
 Iisus Hristos, I, 1, 3, 319; VII, 3, 323.
 Imperiul roman, 313; 316; VIII, 3, 324.
 Imperiul roman de răsărit, numit și Romania (Ρωμαία), 312; 315; IV, 2, 321; VIII, 1, 2, 324.
 Informații, 311; 317.
 Intervenție, 311.
 Ionescu, Ioan, preot, 316.
 Istoric, -ci, 317.
 Iunius Soranus, guvernatorul Scythiei Minor, 311; 313; 315; VIII, 1, 324.
 Izbitoră, VI, 3, 322.

I

Îmbrăcăminte, 312; III, 5, 321.
 Împărat, -ți, 313; VIII, 7, 323.
 Împărăția cerească, VIII, 4, 324.
 Încredere, VIII, 1, 324.
 Îndrăzneală, 312.
 Înfățișare, 312; IV, 1, 321.
 Îngerii, 313; VII, 5, 323.
 Înselăciune, 312; III, 2, 320.
 Întărirea credincioșilor, I, 4, 319.
 Întoarcere, IV, 2, 321.

J

Jertfe idolești, 313; III, 3, 320; VI, 1, 322.

K

Κόμη (sat), 312.

L

Lemn, 313; VIII, 6, 322.
 Limba greacă, 311; 316.
 Lână, VI, 5, 322.
 Loc, -uri, 317; V, 1, 321.
 Locuitori, 313.
 Lovitură, VI, 4, 322.
 Luca, evanghelist, 316.
 Lucrare oucermică, III, 1, 320.
 Lucru, 313; I, 1, 319; II, 1, 320; V, 3, 322.
 Lume, I, 2, 319.
 Luminător, I, 2, 319.
 Luptător, VIII, 3, 324.

M

Malul râului, VII, 5, 323.
 Marcu, evanghelist, 316.
 Martir, -ri, martir al lui Dumnezeu, I, 1, 319.
 Martiriu, 311.
 Martiriul Sfintului Sava Gotul, 311; 312; 314; 315; 316; 317; 319.
 Matei, apostol și evanghelist, 316.
 Mediul intelectual, 316.
 Milă, 319; IV, 5, 321; V, 1, 322.
 Mineie grecești, 314; Mineie românești, 314.
 Misionari, 317.
 Mină, mîini, 313; V, 2, 3, 322.
 Mîncare, -ri, mîncăruri, 313; V, 3, 322; VI, 1, 3, 322. mîncăruri oprite, III, 2, 320; mîncăruri ale pierzării VI, 3, 322.
 Minie, 313; VI, 4, 322.
 Mîntuire, VII, 6, 323.
 Mîntuitorul Iisus Hristos, I, 1, 3, 319.
 Moarte, VI, 1, 322; moarte veșnică, VII, 3, 323.
 Moaște, 311; 313; 315; 316.
 Moment, 313.
 Mucenicie, 313; VIII, 3, 324.
 Μουσαῖος — Buzău, riu în estul Daciei Carpatice, 313; VII, 1, 323.

N

Neam, 312; I, 1, 319.
 Necredincioși, IV, 5, 321.
 Nelegiuît, III, 5, 321; VI, 3, 322.
 Nevoie, 315.
 Noapte, 313; IV, 5, 321; V, 2, 3, 322.
 Noian de zăpadă, IV, 3, 321.
 Nuiele, IV, 5, 321.
 Nume, VIII, 3, 323.

O

Obicei, III, 1, 320.
 Om, oameni, 312; III, 5, 321.
 Opinie, 315.
 Oraș (Πόλις), orașe, 312; 317; IV, 1, 321.
 Oră, IV, 3, 321.
 Ordin, 311.
 Osie de căruță, 313; V, 2, 322.

P

Pace, 319.
 Paște, 312; 313; IV, 5, 321; VII, 7, 323; ziua Paștelui, IV, 1, 5, 321.
 Pat, IV, 5, 321.
 Patrie, 311; 313; VIII, 2, 324.
 Pavel, apostol, 316.
 Păcătoși, IV, 1, 321.
 Păgîni, 312; III, 1, 3, 320.
 Pămînt, 311; 313; IV, 3, 321; V, 2, 322.
 Părere, 316.
 Părul blond, 317.

Pătimire, 311.
 Persecuție, 312; 314; III, 3, 320; IV, 1, 2, 321; persecuția lui Athanaric, 314.
 Persecutor, -ri, 312; 313; III, 1, 3, 320.
 Picioare, 313; V, 1, 2, 322.
 Petru, apostolul, I, 1, 319.
 Piept, VI, 4, 322.
 Pierzare, VII, 3, 323.
 Πόλις — oraș, 312.
 Popor, I, 2, 319; popor nomad, 317.
 Populația geto-daco-romană, 311; 317; populația creștină geto-daco-romană, 312.
 Porumcă, IV, 3, 321; VII, 2, 323.
 Posibilitate, 315.
 Post, 312.
 Preamărire, VII, 4, 324.
 Preot, -ji, 312; 313; 315; 316; 317; IV, 1, 4, 5, 321; VI, 1, 2, 323; VII, 1, 2, 322; preoții Bisericii Gothiei din Dacia Carpatică sau nord-dunăreană, 316; preoți geto-daco-romani, 316; preoți goți, 316.
 Presbiteriu, Πρεσβυτέριον, 315; VIII, 2, 324; presbiteriul Bisericii de Tomis, 315; presbiteriul preoților, 315.
 Prieten, 316.
 Prigonire, 312.
 Prigonitor, -ri, 312; 313; III, 1, 320.
 Protivnic (diavolul), I, 4, 319.
 Provinciile romane din sudul Dunării, 317.
 Psalmi, 312; 317; II, 2, 320.
 Putere, VIII, 4, 324.

R

Rană, răni, V, 1, 322; VI, 6, 322.
 Raporturi de bună conviețuire, 312.
 Răbdare, V, 1, 321.
 Răsărit, 311; 313; 315.
 Răsăritul Daciei Carpatice sau Daciei nord-dunărene, 311; 317.
 Răspîndirea creștinismului în Dacia Carpatică, 311; 317.
 Răsplătirea chemării de sus, I, 4, 319.
 Răutățiile vieții, I, 4, 319.
 Realitate, 315.
 Reședință, 315.
 Rînd, IV, 5, 321.
 Rînduială, II, 2, 320.
 Rîu, 311; 313; 314; VII, 1, 5, 323.
 Rivnă, VI, 5, 322.
 Rod, slăvit al credinței, VIII, 2, 324.
 Romania — Ρωμανία, adică Imperiul roman de răsărit, 312; 315; IV, 2, 321; VIII, 1, 324.
 Rotheșteu, dregător got, tatăl lui Atharid, prigonitorul creștinilor, 313; IV, 5, 321.
 Rude, III, 1, 320.
 Rudenie, 311.
 Rugăciune, -ni, 312; II, 2, 320.
 Rugămintă, 311; 315.

S

- Samsalas, preot, 312; 313; 314; 316; 317; IV, 1, 2, 3, 4, 321; VII, 1, 2, 3, 323.
- Sat (σάτις), -te, 312; 313; 317; III, 1, 2, 3, 4, 320.
- Sava Gotul, Sfântul, 311; 312; 313; 314; 315; 316; 317; 319; I, 1, 319; III, 1, 2, 4, 5, 320—321; IV, 1, 2, 5, 321; VI, 3, 4, 322; VII, 1, 2, 5, 323.
- Sava Stratilatul, Sfânt, 315.
- Sărac, 312.
- Sărbătoarea Sfântului Sava Gotul, 314.
- Sărbătoarea Paștilor, IV, 1, 5, 321.
- Sărbătorire, 312; 314.
- Săteni, III, 4, 320.
- Scriptură, Sfânta, 316.
- Scrisoare, -ri, 311; 316; 317.
- Scythia Minor, — Dacia Pontică, provincie romană la sud de gurile Dunării, 311; 313; 315; 317; VIII, 1, 324.
- Secol, 311.
- Semn, VI, 6, 322; semnul mântuirii, VII, 6, 323.
- Servi, IV, 5, 321; VII, 3, 323; VIII, 3, 324.
- Servicii creștine, 317.
- Servitori, VI, 4, 322.
- Sfânt, -ți, 311; 315; I, 2, 319; VI, 4, 322; VII, 4, 323; VIII, 4, 324.
- Sfârșit, III, 1, 320.
- Sinaxare grecești, 314; Sinaxare românești, 314.
- Sinaxarul Bisericii de Constantinopol, 314.
- Simbăta de după Paște, 313; VII, 7, 323.
- Sirguintă, II, 2, 320.
- Slavă, 313; VII, 5, 323; VIII, 4, 324; slava viitoare, VII, 4, 323.
- Slujitor, -ri, 313; 316; V, 3, 322; VI, 5, 322; slujitorii fărădelegii, VII, 1, 323.
- Smerenie, II, 2, 320.
- Sozomen, istoric bisericesc grec, 317.
- Spate, 313; V, 2, 322.
- Stăpîn, VI, 3, 322.
- Stăruință, 313.
- Suferințe, VII, 4, 323.
- Suflet, -te, VI, 1, 322.
- T**
- Tatăl, Dumnezeu, 319.
- Tavane de grinzi, 313; 317.
- Teamă, V, 3, 322.
- Tărie, 313; I, 1, 319.
- Teolog, 316.
- Termen, -ni, 317.
- Tesalonic, oraș, 316.
- Text, -te, 312; 315; 316.
- Timp, 312; 314; 315; 316; III, 2, 320; IV, 3, 321; VII, 4, 7, 323.
- Titlu, 311.
- Tinerete, I, 4, 319.
- Tilhari, 313; IV, 5, 321.
- Tomis, azi Constanța, cetate, 315.
- Treabă, VII, 3, 323.
- Trebuință, II, 2, 320.
- Trecere, 315.
- Triburi gote, 317.
- Trimișii, 313; VI, 1, 322.
- Trimitere, 315; 316.
- Trup, 313; V, 1, 2, 322; VI, 6, 322; VIII, 1, 324.
- Ț**
- Țara barbară, 315; VIII, 1, 324.
- U**
- Uciagași, 313; VIII, 1, 324.
- Umeri, V, 2, 322.
- Unul Născut, VIII, 4, 324.
- V**
- Vacanță episcopală, 315.
- Valens, împărat roman, al Imperiului roman de răsărit, 313; VII, 7, 323.
- Valentinian, împărat roman al Imperiului roman de Apus, 313; VII, 7, 323.
- Văi împădurite, 313; IV, 5, 321.
- Vasile cel Mare, Sfântul, 311; 314; 315; 316.
- Vecii vecilor, VII, 3, 323; VIII, 4, 324.
- Vedenie, IV, 4, 321.
- Viață, 311; 316; 317; I, 4, 319; viața cea pururea fiitoare, VII, 323; Viața Sfântului Sava Gotul, 307.
- Virtute, 312; I, 3, 319.
- Vinătăi, V, 1, 322.
- Vîrstă, 313.
- Voie, IV, 4, 321.
- Voința presbiteriului (θέλημα πρεσβυτερίου), 315; VIII, 2, 324.
- Vorbă, 315; 317.
- Vrăjmași, VI, 5, 322.
- Z**
- Zăpadă, IV, 3, 321.
- Zi, ziua, 313; 314; IV, 1, 5, 321; V, 1, 3, 321—322; VII, 7, 323; VIII, 3, 324.

EPISCOPI LA TOMIS-CONSTANȚA ÎN SECOLELE III—IV

INTRODUCERE

Creștinismul s-a răspândit în Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea) pentru prima oară, după tradiția creștină, consemnată de istoricul Eusebiu de Cezareea († 340), de către Sfântul Apostol Andrei, «Cel dintîi chemat» la apostolie de Iisus Hristos.

Despre misiunea apostolică a Sfîntului Apostol Andrei în Scythia Minor, istoricul Eusebiu de Cezareea relatează către 324, după informațiile mai vechi cu un secol ale lui Origen († 254), din prima jumătate a secolului al III-lea, următoarele : «Cînd Sfînții Apostoli și ucenici ai Mîntuitorului nostru s-au împrăștiat peste tot pămîntul (...) precum cuprinde tradiția, Andrei a luat (spre evanghelizare) Scythia (...)»¹, prin care cei mai mulți istorici înțeleg Scythia Minor sau Dacia Pontică adică teritoriul care se întindea la sud de gurile Dunării, corespunzător Dobrogeii actuale.

Tradiția după care Sfîntul Andrei a predicat Evanghelia la popoarele din jurul Mării Negre și în ținuturile care se întind pînă la Dunăre ne-a păstrat-o și Pătimirea Sfîntului Andrei de la 30 noiembrie, ziua în

1. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 1, ed. Ed. Schwartz, în «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte», Bd. VII, 1, Leipzig, 1903, p. 189 și ed. G. Bardy, Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique*, t. I, livres I—IV, Paris, 1952, p. 97 ; Origen, *E Tomo III Commentariorum Origenis in Genesis*, 24, 9, P.G., XII, col. 92 A ; *Origenes Matthaeus Erklärung II. Die lateinische Übersetzung der Commentariorum series*, herausg. unter Mitwirkung von E. Benz und E. Klostermann, Leipzig, 1933, p. 76.

Dintre numeroasele studii, cităm : Pr. prof. I. Rămureanu, *Noi considerațiuni privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în «Ortodoxia», XXVI (1974), nr. 1, p. 164—178, aici 169, tradus în limbile : franceză, engleză, germană, spaniolă și rusă, în rev. «Pages d'Histoire», no. 3—4, p. 64—84 ; Idem, *Sfinți și martiri la Tomis—Constanța*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1976), nr. 7—8, p. 975—977 ; P. Peterson, *Andrew, Brother of Simon Peter. His history and his legends*, Leiden, 1958 ; D. M. Pîpîdi, *În jurul izvoarelor literare ale creștinismului daco-roman în «Contribuții la istoria veche a României»*, ed. 2-a, București, 1967, p. 481—496. Vezi alte studii în lucrările menționate mai sus.

care se face aniversarea sa în fiecare an, din Sinaxarul Bisericii de Constantinopol, în care se spune : «Lui Andrei cel dintîi chemat, i-au căzut la sorți Bitinia, părțile Pontului Euxin (Marea Neagră) și ale Propontidei (Marea de Marmara), cu cetățile Calcedon și Bizanț, Macedonia, Tracia și regiunile care se întind pînă la Dunăre... καὶ τὰ ἕως τοῦ Ἰστροῦ φθάνοντα — Tesalia, Elada (Grecia centrală), Ahaia și cetățile Aminsos, Trapezunt, Heracleea (Pontului) și Amastris (Amastra)» ². Aceste informații au fost repetate apoi și de alte izvoare istorice ³.

Viața creștină, din Dacia Pontică (Dobrogea) s-a dezvoltat repede, încît, la sfîrșitul secolului al III-lea, exista o episcopie la Tomis (Constanța), metropola politică și bisericească a Scythiei Minor.

În Viața Sfinților Epictet și Astion, care au suferit martiriul pentru Hristos pe la 290, în timpul împăratului Dioclețian (284—305), sărbătoriți în fiecare an la 8 iulie, se face mențiunea despre primul episcop de Tomis, Evangelicus, care a venit la Halmiris (Salmorus, probabil Cetatea Zaporijenilor, jud. Tulcea), în a 14-a zi după moartea martirilor amintiți — «Christi pontifex Evangelicus in urbem Almiridensium devenisset» ⁴, spre a boteza pe părinții tîndrului Astion, Alexandru și Marcelina, convertiți la creștinism după moartea fiului lor, de preotul Bonosus.

2. *Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, opera et studio H. Delehaye, în «Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris», Bruxellis, 1902, col. 265—266; *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fr. Halkin, ed. 3-a, t. I, Bruxelles, 1957, p. 29—34, nr. 93—110; t. II, 1957, p. 193, nr. 1498; *Petrus et Andreas*; t. III, 1957, p. 13—14, nr. 2056; *Bartholomaeus et Andreas Apostoli*; *Bibliotheca hagiographica Latina*, ed. Socii Bollandiani, t. I, ed. 2-a Bruxelles, 1949, p. 71, nr. 428 și 429, la 30 noiembrie; *Martyrologium Hieronymianum*, t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi, et. L. Duchesne, în «Acta Sanctorum Novembris», Bruxellis, 1894, p. 148; *Commentarius perpetuus in Martyrologium Hieronymianum*, t. II, pars posterior, ed. H. Delehaye et H. Quentin, Bruxellis, 1931, p. 628; *Les Petits Bollandistes, Vies de Saints*, Paris, 1888, p. 682—689; *Acta Apostolorum apocrypha*, ed. R. A. Lipsius et M. Bonnet, t. II, 1, Lipsiae, 1898, p. 1—127; R. A. Lipsius, *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden*, Band I, Braunschweig, 1883, p. 543—622; Fr. Blatt, *Die Lateinischen Bearbeitungen der Acta Andrae und Matthiae apud Antropohagos*, în «Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft», Giesen, 1930, p. 32—94.

3. Vezi aceste izvoare analizate la Prof. D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 481—496; Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în *rev. cit.*, p. 975—978 și *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în *rev. cit.*, p. 159—171; Pr. prof. Nic. Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența episcopiei Tomisului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 978—982; Pr. prof. Ene Braniște, *Martiri și sfinți pe teritoriul Dobrogei de azi*, în «De la Dunăre la Mare», ed. 2-a, Galați, 1979, p. 34—62.

4. Despre episcopul Evangelicus de Tomis, vezi mențiunea în: *De Sanctis Epicteto presbytero et Astione monacho, martyribus, Almiridensibus (Halmyris) in Scythia*, 8 iulie, în «Acta Sanctorum Julii», t. II (29), Parisiis et Romae, 1867, p. 540—551, aici p. 546 d. Vezi bibliografia despre *Sfinții Epictet și Astion* în studiul Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în *rev. cit.*, p. 980, nota 21; Ion Barnea, *Artă creștină în România*, t. I, București, 1979, p. 7.

În acest document, se spune precis că «prea fericitul Evangelicus era episcopul și întîistătătorul sfințelor lui Dumnezeu biserici din această provincie»⁵, adică din Scythia Minor (Dobrogea).

El a păstorit la Tomis între anii 290 și 300, dar nu cunoaștem dacă s-a încoronat cu moartea martirică.

Michael le Quien socotește reală existența episcopului Evangelicus de Tomis și începe cu el șirul episcopilor din această cetate⁶.

În timpul grelei persecuții a împăraților Dioclețian (284—305) și a ginerelui său, Galeriu (292—311), au murit ca martiri numeroși creștini, în cetățile Scythiei Minor (Dobrogea), dar nu ni s-au păstrat actele lor martirice, ci numai simple însemnări în sinaxarele și martirologiile creștine⁷.

La 29 septembrie 1971, arheologul Victor Heinrich Baumann a descoperit trupurile a patru martiri, Zotikos, Attalos, Kamasis și Philippos, în cripta basilicii din Niculițel, care au suferit martiriul pentru Hristos, fie între 303—305, în timpul persecuției lui Dioclețian și Galeriu, fie în timpul persecuției împăratului Liciniu (308—324), dintre anii 320—324, la Naviodunum (Isaccea), iar de acolo trupurile lor au fost aduse și îngropate, la o dată care nu se poate preciza, în cripta basilicii din Niculițel. În prezent, moaștele lor se află depuse în biserica mîndstirii Cocos (jud. Tulcea).

Dl. V. H. Baumann, care a descoperit cripta cu moaștele celor patru martiri din basilica de la Niculițel a adoptat în cele din urmă părerea că au pătimit la nordul Dunării, în Gothia nord-dunăreană, în persecuția dezlănțuită de Athanaric, conducătorul goților păgîni, între 368—372⁸.

5. De Sanctis Epicteto presbytero et Astione monacho, în «Acta Sanctorum Julii», t. II (29), p. 546 d și 550.

6. Michael le Quien, *Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus*, t. I, Parisiis, 1740, col. 1210; P. B. Gams, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae, 1918, p. 22—25.

7. Vezi numele acestor martiri în studiile: Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în rev. cit., p. 975—1011; Pr. prof. Ene Braniște, *Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi*, în op. cit., p. 34—62.

8. Victor-Heinrich Baumann, *Bazilica cu «martyricon» din epoca romanității târzii, descoperită la Niculițel (județul Tulcea)*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», 41 (1972), nr. 2, p. 17—26; Idem, *Considerații preliminare asupra basilicii creștine din satul Niculițel*, în «Pontica», V (1972), p. 547—564; Idem, *Nouveaux témoignages chrétiens sur le limes nord-scythique: la basilique à martyricon de basse époque romaine découverte à Niculițel (dép. de Tulcea)*, în «Dacia», NS, XVI (1972), p. 189—202; Idem, *De la Turcoaia la Niculițel. Mărturii și monumente vechi creștine*, în «De la Dunăre la Mare», ed. 2-a, Galați, 1979, p. 114—116; Idem, *Cîteva precizări rezultate din cercetarea monumentului paleocreștin din comuna Niculițel (jud. Constanța)*, Cluj-Napoca, 1979. Extras din «Acta Musei Napocensis», XIV (1977), p. 245—267; Pr. prof. I. Rămureanu, *Martirii creștini de la Niculițel, descoperiți în 1971*, în «Biserica Orto-

Opinia aceasta a fost emisă mai întâi de Dl. P. Diaconu, care a afirmat că, după ce martirii amintiți au suferit moartea sub Athanaric, «unde va pe teritoriul de astăzi al Munteniei sau al Moldovei», trupurile lor au fost aduse la sud de Dunăre⁹. Nu există, însă, alte mărturii istorice pentru ca această părere să poată fi acceptată, încît ea rămîne pînă în prezent în stadiul de ipoteză.

Eruditul aghiograf H. Delehay menționează în Comentarul său la *Martyrologium Hieronymianum* amintirea a trei frați, Argeu, Narcis și Marcelin, care au suferit martiriul pentru Hristos între anii 320—324, în timpul persecuției împăratului Liciniu, numiți în martirologiul citat «tineri creștini, fiii episcopului» = pueri christiani (fili(i) episcopi¹⁰, dar, pînă în prezent, nu cunoaștem numele acestui episcop.

În 1974, arheologul Ion Barnea a descoperit la Tomis o inscripție creștină în limba greacă, prin care se confirmă existența unui episcop martir la Tomis, după toată probabilitatea între 320—324, în timpul persecuției împăratului Liciniu (308—324), care, după părerea sa, ar putea fi Titus sau Philus¹¹. Pînă în prezent, însă, nu s-a putut dovedi cu mărturii istorice temeinice existența unui episcop tomitan cu numele de Philus (*Filius*) sau Titus.

doxă Română», XCI (1973), nr. 3—5, p. 464—471; I. Barnea, *Martyrion-ul de la Niculișel*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1973), nr. 1—2, p. 218—228; Idem, *Un martyrium descoperit la Niculișel* (jud. Tulcea), în «Studii și cercetări de istorie veche», 24 (1973), nr. 1, p. 123—126; Idem, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie, Città del Vaticano*, 1977, p. 92—93 și 146—154; Idem, *Arta creștină în România*, t. I, București, 1979, p. 8 și 40, planșa 2; Idem, *O importantă descoperire arheologică: Martyrion-ul de la Niculișel*, jud. Tulcea, în «Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena», XIV (1975), p. 70—79; P. St. Năsturel: *Quatre martyrs de Noviodunum (Scythie Mineure)*, în «Analecta Bollandiana», 91 (1973), no. 1—2, p. 5—8; Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 276—278; nr. 267; Diac. P. I. David, *Primii martiri creștini cunoscuți pe teritoriul patriei noastre*, în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 3—4, p. 277—281; Arhim. Ieronim Moțoc, *Martirionul și bazilica de la Niculișel-Tulcea*, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1973), nr. 1—2, p. 226—228.

9. Petre Diaconu, *Despre data pămîririi lui Zotikos, Attalos, Kamasis și Philippos*, în «Studii și cercetări de istorie veche», 24 (1973), nr. 4, p. 633—641, îndeosebi p. 634, 638, 640. Vezi și următorii: Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare, Dobrogea*, București, 1979, p. 140—141; Pr. prof. I. G. Coman, *Scritorii bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 295—298.

10. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. cit., p. 368; *Acta Sanctorum Ianuarii*, t. I, Romae, 1866, p. 133—135; *Martyrologium Hieronymianum*, ed. cit., t. II, 1, p. 5; t. II, 2, p. 23—24; Vezi problema pe larg la Pr. prof. I. Rămureanu, *Științi și martiri la Tomis-Constanța*, în rev. cit., p. 982—985.

11. Ion Barnea, *Inscripții paleocreștine inedite din Tomis*, în «Pontica», VII (1974), p. 377—380; Idem, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie, Città del Vaticano*, 1977, p. 37; Idem, *Arta creștină în România*, t. I. Secolele III—IV, București, 1979, p. 44; Compară: *Acta Sanctorum Ianuarii*, Parisiis, 1866, p. 133; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, t. II, București, 1970, p. 704—707; Em. Popescu, op. cit., p. 58, nr. 22.

Istoricul bisericesc Euseblu de Cezarcea ne procură știrea importantă că la Sinodul I ecumenic de la Niceea, din 325, a participat și un episcop «scit», fără să-i spună numele, scriind că «nici scitul nu lipsea din ceată» — οὐδὲ Σκύθης ἀπελημπάνετο τῆς χορείας¹², adică nu lipsea din numărul episcopilor prezenți la Sinod. Acesta era de fapt, reprezentantul Bisericii de Tomis-Constanța din Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea) și nu poate fi confundat cu reprezentantul Bisericii din Scythia Maior de la nordul Mării Negre, care, de asemenea, era prezent la Sinodul I ecumenic din 325.

Referitor la aceasta, avem informația istoricului Gelasiu de Cizic, care, menționând numele Bisericilor din Imperiul roman și din afara hotarelor lui, care au trimis episcopi la Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325, relatează «că fiecare din cele două Sciții, — Σκυθία ἑκατέρα — adică Scythia Minor (Dobrogea) și Scythia Maior de la nordul Mării Negre, au trimis episcopi la sinodul I ecumenic¹³. Ca atare, prezența unui episcop «scit», la Sinodul I ecumenic de la Niceea, al cărui nume nu-l cunoaștem, ca reprezentant al Bisericii de Tomis—Constanța din Scythia Minor, poate fi acceptată ca reală. Michael le Quien trece acest episcop «scit», al cărui nume nu-l cunoaștem, în șirul episcopilor de Tomis. El n-ar fi murit ca martir, ci și-a sfârșit viața prin moarte naturală, după 325¹⁴.

Acest episcop necunoscut de la Tomis nu poate fi identificat în persoana episcopului Marcus Comensis sau Tomensis, cum au crezut unii cercetători, deoarece acest Μάρκος Κομῆων sau Τομῆων apare în actele Sinodului I ecumenic de la Niceea din 325, ca episcop de Tomea, în grecește Τόμες sau Τόμης, localitate situată în Dacia Mediterranea, lângă Remesiana¹⁵. Într-adevăr, Procopius amintește de

12. Eusebiu, *Viața fericitului împărat Constantin*, III, 7, ed. Ivar Heikel, în «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte», t. VII, Leipzig, 1902, p. 70.

13. Gelasiu de Cizic, *Ist. Bis.*, III, 26 și 38, 15, ed. G. Loeschke und Margret Heinemann, în «Griech. christ. Schrift», Band 28, Leipzig, 1918, p. 105 și 136.

14. Michael le Quien, *Oriens Christianus*, t. I, col. 1213; P.B. Gams, *Series episcoporum*, p. 428.

15. J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. II, Florentiae, 1759, reproduction Paris, Leipzig, 1901, col. 696; Ernest Honigmann, *Une liste inédite des Pères de Nicée*, în «Byzantion», XX (1950), Actes du VII-e Congrès des Etudes Byzantines, Bruxelles, 1948, t. II, p. 339; A. A. Bolșacov-Ghîmpu, *Episcopul de Tomis a participat la Sinodul I ecumenic de la Niceea (325)*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1974), nr. 5—6, p. 437—445; Ion Barnea, *Identități ale Romanității în «Magazin Istoric»*, X (1976), nr. 1, p. 31. Vezi problema discutată pe larg la Pr. prof. I. Rămureanu, în

Τόμος castellum Illyrici, cetate situată în Dacia Mediterranea, lângă Remesiana ¹⁶.

Episcopii de Tomis—Constanța au contribuit în cea mai mare măsură la răspîndirea credinței creștine, atît printre grecii care locuiau în cetățile Pontului Sîng, cît și la populația autohtonă geto-daco-romană din Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea), iar unii dintre ei s-au încununat cu moarte martirică. Nu ni s-au păstrat, însă, actele lor martirice, ci doar însemnări în martirologiile creștine, cum am arătat mai înainte.

Sinodul I Ecumenic de la Niceea. Condamnarea ereziei lui Arie. Simbolul Niceean, în «Studii teologice», XXIX (1977), nr. 1—2, p. 26—31; Idem, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în rev. cit., p. 985—987, unde sînt semnalate și alte informații.

16. Procopius, *De aedificiis*, IV, ed. J. Haury-G. Wirth, Leipzig, 1967, p. 123.

Studii: Radu Vulpe și Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos (Din istoria Dobrogei)*, t. II, București, 1968, p. 436—438; 498; Gh. Ștefan, *A propos des luttes entre Byzantins et Avars à la fin du VI-e siècle, de notre ère*, în «Dacia», N.S. XI (1967), p. 235—258; A. A. Bolsacov-Ghimpu, *Localisation des sites de l'époque romaine et byzantine dans la zone du Bas Danube*, în «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», XI (1973), nr. 3, p. 553—561; V. Tărpkova-Zaimova, *Les rapports entre la population indigène des régions balkaniques et les «barbares» au VI-e siècle*, în «Bizantinobulgarica», I, Sofia, 1962, p. 74.

SFÎNTUL BRETANIO, EPÎSCOP DE TOMIS

(364? — † 25 ianuarie 381?)

După *Acta Sanctorum Ianuarii*¹, se sărbătorea în fiecare an la Tomis (Constanța), la 25 ianuarie, aniversarea Sfântului *Bretanio* sau *Brettannio(n)* sau *Betranion* (364?—381?) episcopul cetății Tomis și al provinciei romane *Scythia Minor* (Dobrogea), numită oficial cu acest titlu de la marea reformă administrativă a împăratului Dioclețian (284—305), din 292.

El este al patrulea episcop de Tomis, cunoscut din documente și inscripții, primul fiind *Evangelicus de Tomis*, care a păstorit între anii 290 și 300.

După toată probabilitatea, Sfântul Bretanio era originar din provincia Capadocia, din Asia Mică, aparținând unei familii creștine. Era, deci, creștin din copilărie. Nu cunoaștem alte amănunte din viața sa și nici prin ce împrejurări a ajuns *episcop la Tomis*. În tot cazul, el păstora la Tomis cu câțiva ani înainte de anul 369, când împăratul Valens (364—378) l-a cunoscut personal cu ocazia vizitei făcute în catedrala din Tomis în vara sau la începutul toamnei anului 379, când a încheiat pacea la Novidunum (Isaccea) cu goții de la nordul Dunării².

Valens, împăratul Imperiului roman de răsărit, a fost de-a lungul întregii sale domnii susținătorul ereticilor arieni, făcând eforturi continue să impună arianismul în Imperiul roman, deci și în *Scythia Minor*, în dauna ortodoxiei niceene.

1. De *S. Bretanio episcopo Tomitano in Scythia*, în *Acta Sanctorum Ianuarii* (25. ianuarie), t. III, Parisiis, 1873, p. 235.

2. Pentru pacea încheiată în 369 la Novidunum (Isaccea) de împăratul Valens cu goții de la nordul Dunării, vezi: Ammianus Marcellinus, *Res Gestae*, XXVII, 5, ed. C. Clark, t. II, Berlin, 1915, p. 428—430 și ed. Weidmann, t. II, Berlin, 1963; Themistios, *Oratio X: Despre pace*, adresată împăratului Valens, în *Themistii orationes*, ed. G. Downey, t. I, Leipzig, 1965, p. 195—214, și în *Fontes Historia Dacoromanae*, t. II, București 1970, p. 56—67; I. Barnea, *Themistios despre Scythia Minor* în «Studii și cercetări de istorie veche», XVIII (1967), nr. 4, p. 563—574; Radu Vullpe și Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1967, p. 394—395; A. Rădulescu și Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare, Dobrogea*, București, 1979, p. 134.

În timpul vizitei sale la Tomis, Valens a intrat în catedrala episcopală de aici și a încercat să împună episcopului Bretanio și credincioșilor ortodocși doctrina eretică a arienilor. Dar episcopul Bretanio, renumit prin virtuțile și curăția vieții sale, s-a arătat un apărător dîrz și curajos al credinței niceene, stabilită de Părinții Sinodului I ecumenic de la Niceea din 325, și a părăsit îndată catedrala împreună cu credincioșii, lăsînd pe împărat în biserică, împreună cu însoțitorii săi.

După opinia cercetătorilor români, basilica în care s-a produs conflictul dintre împăratul Valens și episcopul Bretanio ar fi aceea din curtea liceului nr. 2, de pe strada Traian din Constanța, în apropiere de faleza portului, singura de altfel ridicată la sfîrșitul secolului al IV-lea, descoperită în jurul anului 1960³, căci celelalte trei basilici din Tomis-Constanța, descoperite în 1960—1961, datează din secolele V—VI.

Istoricul Sozomen ne relatează cu amănunte întîlnirea dintre împăratul eretic Valens și episcopul ortodox Bretanio în basilica din Tomis, pentru a ilustra tăria și statornicia în credința ortodoxă a Sfîntului Bretanio, pe care el a apărut-o cu curaj și îndrăzneală în fața împăratului arian. Iată în ce fel ne istorisește Socrate despre acest eveniment :

«Se spune că sciții (locuitorii autohtoni geto-daco-romani din Scythia Minor) au rămas statornici în vechea credință (niceeană). Neamul acesta are multe orașe, sate și cetăți, dar metropola este Tomis, oraș mare și bogat pe țărmul mării, pe malul stîng, pentru cine navighează în Pontul Euxin (Marea Neagră).

Este un vechi obicei, care se păstrează și acum, ca un singur episcop să păstorească bisericile întregului neam. În timpul în care vorbim, ele erau păstorite de Bretanio, iar împăratul Valens a venit la Tomis. După ce a intrat în biserică, îndemnîndu-l cum obișnuia el, să se unească cu

3. V. Barbu, *Tomis, orașul poetului exilat*, București, 1972, p. 99—103; I. Barnea, *Arta creștină în România*, t. I, Secolele III—IV, București, 1979, p. 132, pl. 48; Idem, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977, p. 126—128; Idem, *Monumenti paleocristiani della Scizia Minore*, Faenza-Ravena, 1971, p. 34; Idem, *Eléments d'art grec des basiliques paléochrétiennes de la Scythie Mineure*, Athènes, 1964, p. 333—334; Idem, *Nouvelles considérations sur les basiliques chrétiennes de Doubroudja*, în «Dacia», XI—XII (1945—1947), p. 223—224; Idem, *Roman byzantine basilicae discovered in Dobrogea between 1948—1958*, în «Dacia», N.S. II (1958), p. 341—348; Idem, *Monumente de artă creștină, descoperite pe teritoriul R. P. Române (III)*, în «Studii teologice», XVII (1965), nr. 3—4, p. 133—181; pentru Tomis, p. 150—159; Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), nr. 7—8, p. 1002—1003; P. S. Epifanie Tomitanul, *Bazilicile din Tomis*, în «De la Dunăre la Măre», ed. 2-a, Galați, 1979, p. 84—89, aici p. 87; A. A. Bolșacov-Ghimpu, *Scythia Minor, prima mitropolie de pe teritoriul țării noastre*, în «Glasul Bisericii», XXVIII (1969), nr. 11—12, p. 1223—1225; A. Rădulescu, *Monumente romano-bizantine din sectorul de vest al cetății Tomis* (Constanța, 1966), p. 23—84, aici p. 74, n. 51; V. Pârvan, *Nouve considerations sul vescovato della Scizia Minore*, în *Rendiconti*, «Atti de la Pontificia Accademia Romana di Archeologia», serie III, t. II, Roma, 1924, p. 129 p. 133—134.

cei din erezia potrivnică (ariană), *Bretanio a vorbit în fața împăratului cu îndrăzneală, despre dogma sinodului din Niceea, apoi l-a părăsit și s-a dus în altă biserică, iar poporul l-a urmat.*

S-a adunat aproape toată cetatea spre a-l vedea pe împărat, bănuind că se va întâmpla ceva deosebit. Părăsit acolo, împreună cu cei din jurul său, Valens, suportînd cu greu această înfruntare, prinzînd pe Bretanio, a poruncit să fie dus în exil, dar, nu mult după aceea, i-a permis să se întoarcă. Căci, după cum cred eu, vedea bine că sciții (geto-daco-romanii) sînt supărați pentru exilarea episcopului și se temea ca nu cumva ei să pună la cale vreo răscoală, *știind că sînt viteji*, iar prin poziția locurilor, necesari Imperiului roman, fiind așezați ca un zid de apărare în fața năvălirilor barbare. În acest chip, deci, Bretanio s-a arătat mai puternic decît zelul împăratului. Căci era, dealtfel, bărbat bun și renumit prin virtutea vieții sale, după cum mărturisesc și sciții (geto-daco-romanii) înșiși»⁴.

Informația că împăratul Valens a venit la Tomis, metropola Scythiei Minor, și a voit să impună arianismul și în această provincie, dar a întîmpinat opoziția dîră a episcopului Bretanio, «care strălucea prin tot felul de virtuți», cum se exprimă istoricul Teodoret, ne-a fost păstrată și de acest istoric, scriind, pentru cinstirea Sfîntului Bretanio următoarele :

«Iar Bretanio, care strălucea prin tot felul de virtuți, încredințîndu-i-se ca arhiereu conducerea cetăților a toată Scythia, și-a aprins mintea cu rîvnă (dumnezeiască) și a combătut stricarea dogmelor și fără-

4. Sozomen, *Ist. Bis.*, VI, 21, ed. J. Bidez—G. Ch. Hansen, în «*Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte*», Band 50, Berlin, 1960, p. 263—264. Traducerea ne aparține; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 255 și 707—709; *Acta Sanctorum Januarii*, t. III, Parisiis, 1873, p. 235.

Studii: Michael le Quien, *Orient Christianus in quator patriarchatus digestus*, t. I, Parisiis, 1740, p. 1213; P. B. Bonifacius, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo*, Ratisbonae, 1873, p. 420. V. Barbu, *Tomis. Orașul poetului exilat*, București, 1970, p. 69—70, pune în 268 întîlnirea dintre împăratul Valens și episcopul Bretanio; Wilh. Enssling, *Vetranio*, art. în Pauly—Wissowa, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, neue Bearbeitung, 2-e Reihe, VI-er Halbband, Stuttgart, 1958, col. 1840; E. van Cauwenbergh, *Bretanio*, în «*Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique*», t. X, Paris, 1938, col. 999—1004; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 172; 307—308.

În limba română: Pr. prof. I. Rămureanu, *Șiști și martiri la Tomis-Constanța*, în «*rev. cit.*», p. 1001—1003; Pr. prof. N. Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Tomisului*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXXVII (1969), nr. 9—10, 21—22; Radu Vulpe și Ion Barnea, *op. cit.*, p. 397—398; IPS. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Prima mărturie documentară despre episcopia Tomisului*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 960—962; Pr. Ilie Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XXXVIII (1962), nr. 1—2, p. 21—22.

Vezi și V. Părvan, *op. cit.*, p. 120; R. Netzhhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrogea*, Bukarest, 1918, p. 9—11.

delegilor lui Valens împotriva sfinților (dreptcredincioșilor), strigînd cu prea dumnezeiescul David: «Grăit-am întru mărturiile Tale, înaintea împăraților și nu m-am rușinat» ⁵.

Luînd în considerare rugămîntea Sfîntului Vasile cel Mare (†379), arhiepiscopul Cezareei Capadociei, către guvernatorul (dux) Scythiei Minor, Iunius Soranus, rudenia sa, de a transporta în Capadocia moaștele Sfîntului Sava Gotul, de unde era originar, înecat în riul Buzău la 12 aprilie 372, în timpul persecuției dezlănțuite între anii 368—372, de Athanaric, conducătorul goților păgîni, împotriva creștinilor din Gothia nord-dunăreană, unii istorici sînt de părere că Sfîntul Bretanio ar fi jucat un rol atît în transportarea moaștelor Sfîntului Sava, cît și în redactarea actului său martiric, dar nu se poate preciza nimic în această privință.

Acești istorici cred că moaștele Sfîntului Sava Gotul, în trecerea lor spre îndepărtata Capadocie, ar fi stat un timp la Tomis-Constanța, iar în acest timp Sfîntul Bretanio ar fi compus *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*, în limba greacă, sub forma unei lungi scrisori cu acest titlu lung: *Biserica lui Dumnezeu care locuiește în Gothia către Biserica lui Dumnezeu care se află în Capadocia și tuturor comunităților Sfintei Biserici universale* ⁶.

Istoricii și cercetătorii care formulează o astfel de opinie se întemeiază pe cuvintele «din voința presbiteriului» — «διὰ τοῦ πρεσβυτερίου» — din textul *Martiriului Sfîntului Sava Gotul* și cred că e vorba de presbiteriul Bisericii din Tomis, care ar fi dat aprobarea ca moaștele Sfîntului Sava să fie transportate în patria sa, în Capadocia ⁷.

Cum am arătat, cînd am vorbit despre *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*, din citirea și cercetarea atentă a textului, se constată că e vorba de *presbiteriul Bisericii din Gothia nord-dunăreană*, care, neavînd atunci

5. Ps. 118, 46. Teodoret, *Ist. Bis.*, IV, 35, ed. L. Parmentier—F. Scheilweiler, *Theodoret's Kirchengeschichte*, în «Die griech. christ. Schrift. der ersten Jahrh.», 2-e Auflage, Band 44 (19), Berlin, 1954, p. 273; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 234; Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în «rev. cit.», p. 1003.

6. *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*, ed. R. Knopf—G. Krüger, *Ausgewählte Martyrerakten*, 3-e Auflage, Tübingen, 1929, p. 119—124.

7. *Martiriul Sf. Sava Gotul*, VIII, 2, ed. cit., p. 123; J. Mansion, *Les origines du christianisme chez les Goths*, în «Analecta Bollandiana», XXXIII (1914), fasc. I, p. 15—20, cel dintîi a încercat să argumenteze că episcopul Bretanio de Tomis este autorul *Martiriului Sfîntului Sava Gotul*. Opinia aceasta și-au însușit-o: J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 431; E. van Cauwenbergh, *Bretanio*, în «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique», t. X, Paris, 1938, col. 619.

Dintre cercetătorii români și-au însușit-o: Ion Dinu, *Citind Martiriul Sf. Sava Gotul*, în «Tomis», XV (1941), nr. 12; p. 13—19; Pr. N. Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența episcopiei Tomisului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1005—1006; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, t. I, București, p. 101—102; 133—134 ș.u.

în fruntea ei un episcop, era condusă de un presbiteriu — *πρεσβυτέριον* — adică de «colegiul preoților», cum erau conduse și alte Biserici în cazul unei vacanțe episcopale, care a dat aprobarea pentru transportarea moaștelor Sfântului Sava în Capadocia, încît nu poate fi vorba de presbiteriul Bisericii de Tomis, căci aceasta avea atunci în fruntea ei un episcop, pe Sfîntul Bretanio de Tomis. În consecință, *nu se poate atribui Sfîntului Bretanio de Tomis paternitatea Martiriului Sfîntului Sava Gotul*, căci acest act martiric a fost redactat în Gothia nord-dunăreană de unul dintre preoții goți sau geto-daco-romani, poate de preotul Sansalas⁸, despre care, însă, nu se poate afirma cu certitudine că era un preot geto-daco-roman, cum a încercat să argumenteze Pr. Prof. Ioan Ionescu^{8 bis}.

Unii istorici și patrologi, din dorința de a pune și mai mult în relief persoana episcopului Bretanio de Tomis, au încercat să argumenteze că Sfîntul Vasile cel Mare i-a adresat două scrisori de mulțumire nr. 164 și 165, pentru transportarea moaștelor Sfîntului Sava Gotul din Gothia nord-dunăreană în Capadocia⁹.

8. Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*, în acest volum, p. 316; *Sfîntul Vasile cel Mare și creștini din Scythia Minor și Dacia nord-dunăreană*, în lucrarea, *Sfîntul Vasile cel Mare. Inchinare la 1600 de ani de la săvîrșirea sa*, București, 1980, p. 378—393; Idem, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), nr. 7—8, p. 1004—1006, cu bogată bibliografie. Pr. Prof. Ion Ionescu, *Aspecte cu caracter istoric privind Sinodul al II-lea ecumenic legate de jînurile daco-romane*, în «Glasul Bisericii», XL (1981), nr. 6—8, p. 611—630, aici p. 625—627.

8 bis. H. Delehay, în studiul *Saints de Thrace et de Mésie*, în «Analecta Bollandiana», XXXI (1912), p. 291, cel dintîi a susținut că autorul *Martiriului Sfîntului Sava Gotul* este preotul got Sansalas. Această părere și-a însușit-o Pr. prof. Ioan Ionescu, în studiile: *Fomenirea Sfîntului martir Sava Gotul*, în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 3—4, p. 190 și *Sansala, primul preot creștin daco-roman atestat documentar*, *ibidem*, XXII (1970), nr. 5—6, p. 485—490;

Gherasim Timuș, *Epistola Bisericii Goției pentru martiriul Sfîntului Sava*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIV (1890—1891), nr. 9, p. 817—825, a susținut că Martiriul Sf. Sava Gotul a fost scris de preoții Bisericii din Goția.

Pr. prof. V. Sibiescu, *Sfîntul Sava, «Gotul», La 1600 de ani de la mucenicia sa*, în «Glasul Bisericii», XXXI (1972), nr. 3—4, p. 335—388, aici p. 362 și în art. *Legăturile Sf. Vasile cel Mare cu Scythia Minor*, în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 1, p. 31, a susținut că autorul *Martiriului Sf. Sava Gotul* este un preot din anturajul episcopului Bretanio, care deținea știrile de la preotul Sansalas, fără ca această părere să se sprijine pe vreo mărturie istorică, ea rămînînd doar o simplă ipoteză.

9. Sf. Vasile, *Scrisoarea CLXIV. Către Ascholiu, episcopul Tesalonicului*, ed. Yves Courtonne, Saint Basile, *Lettres*, t. II, Paris, 1961, p. 97 și P. G., XXXII, col. 633; *Scrisoarea CLXV*, ed. cit., p. 100 și P. G., XXXII, col. 637; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, București, 1970, p. 88. Cercetătorul german W. D. Hausschild, *Basilius Briefe*, II, Stuttgart, 1973, a încercat să demonstreze că scrisoarea nr. 165 a Sf. Vasile nu a fost adresată arhiepiscopului Ascholiu al Tesalonicului, fără ca opinia să poată fi acceptată. Cel dintîi care a susținut că destinatarul celor două scrisori, nr. 164 și 165, ale Sf. Vasile cel Mare nu ar fi arhiepiscopul Ascholiu al Tesalonicului, ci episcopul Bretanio de Tomis, este cercetătorul german B. Pfeilschiffen, *Kein neues Werk des Wulfila*. Festgabe Alois Knöpfler gewidmet, München, 1907, p. 210, iar opinia sa a

În realitate, această opinie nu poate fi susținută cu argumente valabile, în primul rând pentru faptul că Sfântul Vasile cel Mare a adresat scrisorile de mulțumire nr. 164 și 165 prietenului și compatriotului său, arhiepiscopul Ascholiu al Tesalonicului, cum arată formula lor de adresare, pusă la începutul celor două scrisori: «*Către Ascholiu, episcopul Tesalonicului*» = 'Ασχολίῳ ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης¹⁰.

Încă din 1914, istoricul francez J. Mansion a argumentat temeinic că destinatarul celor două scrisori, 164 și 165, ale Sfântului Vasile cel Mare este arhiepiscopul Arsoliu al Tesalonicului, vicarul Illyricului oriental, tot un capadocian¹¹, din care făcea parte Moesia Inferior, cu cele două Dacii sud-dunărene, Dacia Ripensis și Dacia Mediteranea (Interioră), care aveau strânse legături economice, politice și religioase cu geto-daco-romanii de la nordul Dunării¹².

La părerea că destinatarul celor două scrisori de mulțumire, 164 și 165, ale Sfântului Vasile cel Mare, este arhiepiscopul Ascholiu al Tesalonicului a rămas și Pr. prof. Ioan G. Coman, care afirmă lămurit: *Nu sînt motive ca Ascholiu să fie înlocuit cu Bretanio*¹³.

Dintre cercetătorii români, G. Zotu este cel dintîi care a afirmat că destinatarul celor două scrisori, 164 și 165, ale Sfântului Vasile cel Mare, este arhiepiscopul Ascholiu al Tesalonicului¹⁴.

fost adoptată de următorii: H. Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, în rev. cit., p. 288, n. 6; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 431; L. Schmidt, *Geschichte der Deutschen Stämme bis zum Ausgang des Völkerwanderung. Die Ostgermanen*, 2-e Auflage, München, 1941, p. 234, n. 4.

Dintre cercetătorii români și-au însușit această opinie: Pr. Gh. I. Moises, *Sfinții trei ierarhi în Biserica Românească*, în «*Ortodoxia*», XII (1960), nr. 1, p. 9, n. 18; Pr. prof. N. Șerbănescu, art. cit., p. 1006—1007; Pr. prof. V. Șibiescu, art. cit., p. 362—366 și *Legăturile Sf. Vasile cel Mare cu Scythia Minor*, în «rev. cit.», p. 151—152; Pr. Conf. Șt. Alexe, *1600 de ani de la moartea Sf. Sava Gotul*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», XC (1972), nr. 5—6, p. 562—563; Pr. Mircea Păcurariu, op. cit., p. 101—102.

10. Sf. Vasile, *Scrisoarea CLXIV*, ed. Yves Courtonne, t. II, op. cit., p. 97 și P.G., XXXII, col. 633; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 88; Sf. Vasile, *Scrisoarea CLXV*, ed. Yves Courtonne, op. cit., t. II, p. 100 și P.G., XXXII, col. 637.

Max H. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gottischen zu kappadokischen Kirche*, în «*Festschrift Fr. Kluge, zum 70 Geburtstag am 21. Juni 1926 dargebracht*», Tübingen, 1926, a negat existența unor relații între Biserica din Capadocia și Biserica Gothiei nord-dunărene.

11. J. Mansion, *Les origines du christianisme chez les Goths*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXIII (1914), fasc. I, p. 15—19; Idem, *A Propos des chrétiens de Gothie*, ibidem, XLVI (1928), fasc. III—IV, p. 365—366; Vezi și Max H. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gottischen zu kappadokischen Kirche*, Tübingen, 1926.

12. Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în «rev. cit.», p. 1005—1006; Idem, *Sfântul Vasile cel Mare și creștinii din Scythia Minor și Dacia nord-dunăreană*, vol. *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvîrșirea sa*, București, 1979, p. 378—393, aici 385—393.

13. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Aria misionară a Sf. Niceta de Remesiana*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXVII (1948), nr. 5—8, p. 351, nota 4.

14. G. Zotu, *Sfântul Sava, martir gothu*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», VII (1883), nr. 3, p. 160—180.

Chiar dacă nu i se poate atribui Sfântului Bretanio de Tomis paternitatea *Martiriului Sfântului Sava Gotul*, și nici nu se poate susține cu argumente valabile că lui i-au fost adresate cele două scrisori de mulțumire, nr. 164 și 165 ale Sfântului Vasile cel Mare, pentru transportarea moaștelor Sfântului Sava Gotul în Capadocia, scrisori care, în realitate, au fost adresate arhiepiscopului Ascholiu al Tesalonicului, tot un capadocian, episcopul Bretanio de Tomis a fost în timpul său o figură de frunte a Bisericii de Tomis, din Scythia Minor, sau Dacia Pontică (Dobrogea), unde a predicat și a apărat cu îndrăzneală și curaj credința niceeană (ortodoxă), rușinînd chiar pe împăratul arian Valens al Imperiului roman de Răsărit.

Pentru virtuțile, ostenele și viața lui curată, el este trecut în rîndul sfinților, cum aflăm din martirologiile creștine, iar amintirea sa se pomenește în fiecare an la 25 ianuarie.

Sfântul Bretanio a avut ca succesor la episcopia de Tomis-Constanța pe episcopul Gerontius sau Terentius numit și Terennius, care a participat la Sinodul II ecumenic de la Constantinopol din 381¹⁵, în timpul domniei împăratului Teodosie cel Mare (379—395).

15. I. B. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. III, Florentiae, 1759; reproduction Paris-Leipzig, 1901, col. 572: Gerontius. În tom. VI, col. 1181, însă, este numit Terentius. În *Codex Theodosianus*, XVI, I, 3, ed. G. Haenel, Bonnae, 1842, col. 1478, este numit în loc de Terentius: «Terennius episcopus Scythiae», Vezi și Sozomen, *Ist. Bis.*, 9, 6, ed. J. Bidez—G. Ch. Hansen, Berlin, 1960, p. 312; Michael Le Quien, *Criens Christianus*, t. I, p. 1213; B. P. Gams, *Series episcoporum*, p. 420; Les Petits Bollandistes, t. I, Paris, 188, p. 599 și 613.

Studii: Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în «rev. cit.», p. 1006; Idem, *Sinodul al II-lea de la Constantinopol (381)*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 5—6, p. 351 și în «Ortodoxia», XXXIII (1981), nr. 3, p. 305 și 76; Adolf Martin Ritter, *Das Konzil von Konstantinopol und sein Sympol*, Gottingen 1965, p. 128; N. Q. King, *The 150 Holy Father of the Council of Constantinople, 381, A.D.* în *Studia Patristica*, vol. I, Berlin, 1957, p. 639; E. Honigmann, *Recherche sur les listes des Pères de Nicée*, în «Byzantion», XI (1939), 2, p. 440; W. Ensslin, Terennius, în *Pauly-Wissowa, «Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft»*, 2-e Reihe, Bd. V, Stuttgart, 1934, col. 587; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 172; 337—338; R. Netzhammer, *Elesul și Tomis*. Trad. din lb. germană, de Gala Galaction, în «Convorbiri literare», LXIV (1931), aprilie, p. 300. Idem, *Die christlichen Altertümer des Dobruscha*, București, 1918, p. 39.

SFÎNTUL TEOTIM EPISCOP DE TOMIS

(390? — 407?)

Episcopul Teotim a păstorit la Tomis (Constanța), metropola civilă și bisericească a Scythiei Minor sau Daciei Pontice (Dobrogea), către finele secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, după toată probabilitatea între anii 390?—407?. Pentru viața sa aleasă și curată, el a fost trecut în rîndul sfinților.

Aniversarea sa se sărbătorea în fiecare an la Tomis, la 20 aprilie, după cum se spune în această zi și în *Acta Sanctorum*: «La Tomis, se face pomenirea Sfîntului Teotim (Theotimos) episcopul, pe care l-au cinstit și barbarii necredincioși, pentru sfințenia și minunile lui»¹.

Nu cunoaștem nici cînd, nici unde s-a născut, nici cînd a început păstoria lui Tomis, nici cînd a încetat din viață și nici dacă era de origine grec, got sau autohton geto-daco-roman.

Luînd în considerație, însă, mărturia istoricului Sozomen care-l numește «*Teotim Scitul*»², precum și informațiile de mai tîrziu pe care ni le dă istoricul bizantin Nichifor Callist (sec. XIV), care numește pe Teotim «*bărbat de neam scit și barbar*» — σκύθης καὶ βάρβαρος ἄνθρωπος³ — putem presupune că era un *autohton geto-daco-roman* de la Tomis, deși unii istorici au crezut că era grec de neam⁴, iar alții got⁵.

1. *Acta Sanctorum Aprilis*, 20 aprilie, t. II (XI), Parisiis et Romae, 1866, p. 753.

2. Sozomen, *Ist. Bis.*, VII, 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, în «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte», Band 50, Berlin, 1960, p. 341; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, București, 1970, p. 228.

3. Nichifor Callist, *Ist. Bis.*, XIII, 45, P.G., CXLVI, col. 908; C. Scorpan, *La continuité de la population et des traditions gètes dans les conditions de la romanisation de la Scythia Minor*, în «Pontica», VI (1973), p. 137—151.

4. Pr. prof. Gh. I. Moisesescu, *Sfinții trei Ierarhi în Biserica Românească*, în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 1, p. 11, n. 29.

5. G. Waitz, *Über das Leben und die Lehre des Ulfila*, Hanover, 1840, p. 56; Pr. prof. N. Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența episcopiei Tomisului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1008—1009; V. Părvan, *Contribuții epigrafice la studiul creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 71, n. 342.

Alți cercetători, pentru a scoate în relief originea geto-dacă a episcopului Teotim de Tomis, fac o apropiere între descrierea lăsată despre el de istoricul bizantin Nichifor Callist, care spune că el purta *plete lungi* — κομήτης, ca filozofii, fiind *filozof*, înainte de a ajunge episcop la Tomis, având înfățișarea de rînd a dacilor, care obișnuiau să se poarte *pletoși* — *comati* ⁶.

Remarcăm, însă, că argumentul *pletelor lungi*, purtate de episcopul Teotim, nu poate fi invocat pentru dovedirea originii lui geto-dace, deoarece în lumea antică greco-romană, unii dintre greci și romani, mai ales filozofii, pentru a se distinge de poporul de rînd, purtau barbă, plete și mantie lungă, așa cum a purtat în secolul al IV-lea împăratul Iulian Apostatul (361—363).

Păstoria Sfîntului Teotim de Tomis a început înainte de 392, căci, la această dată, Fericitul Ieronim († 420), în lucrarea sa *De Viris illustribus*, ne dă despre el următoarele informații: «Teotim, episcop de Tomis în Scythia — *Theotimus Scythiae Tomorum episcopus*, a publicat sub formă de dialog, în stilul vechii elocințe, lucrări scurte și comatice (adică lucrări cu conținut moral). Aud că mai scrie și alte lucrări» ⁷.

Aceasta ne îndreptățește să afirmăm că el a început păstoria la Tomis cu cel puțin doi ani înainte.

Prin harul lui Dumnezeu cel Atotputernic, Sfinții au primit și darul facerii de minuni, pe care Mîntuitorul l-a dăruit mai întîi Sfinților Apostoli.

Istoricul Sozomen ne dă în *Istoria sa bisericească* informații bogate și interesante, din care putem desprinde activitatea pastorală și misionară a Sfîntului Teotim de Tomis în Scythia Minor (Dobrogea), profilul său moral și minunile sale, care au impresionat și pe hunii barbari.

Iată cum ni-l înfățișează Sozomen: «În această zi, 20 aprilie, se face pomenirea lui *Teotim scitul*, care conducea Biserica de Tomis și din restul Scythiei, *bărbat cultivat în filozofie*, pe care barbarii huni, care locuiau lângă Dunăre, copleșindu-l cu laude și admirație pentru virtutea lui, îl numeau *Dumnezeul romanilor* — θεὸν Ῥωμαίων ὀνόμαζον».

«Într-adevăr, ei (hunii) au fost puși la încercare cu fapte dumnezeiești din partea lui. Se spune că, pe cînd călătorea el în țara de aici

6. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Insemnări asupra lui Teotim de Tomis*, în «Glasul Bisericii», XVI (1957), nr. 1, p. 46.

7. Fer. Ieronim, *De viris illustribus*, ed. N. Dianu, București, 1920, p. 129; Michael Le Quien, *Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus*, t. I, Parisiis, 1740, col. 1213—1214; B. P. Gams, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo*, Ratisbonae, 1873, p. 420; Les Petits Bollandistes, *Vies des Saints*, t. IV, Paris, 1888, p. 550; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 172; 547—549.

a barbarilor, aceștia (hunii) i-au ieșit în întâmpinare pe același drum, mergînd spre Tomis. Cei din jurul său, plîngîndu-se că vor pieri îndată, el a coborît de pe cal și a început să se roage. Iar barbarii (hunii) nu l-au zărit nici pe el, nici pe însoțitorii săi și nici caii de pe care descălecaseră, ci au trecut pe alături. Deoarece aceștia (hunii) năvăleau deseori și făceau stricăciuni sciților (geto-daco-romanilor), fiind sălbatici din firea lor, el i-a adus la blîndețe, ospătîndu-i și făcîndu-le daruri. Din această cauză, un bărbat barbar, bănuind că el este bogat, a încercat să-l facă rob și, pregătindu-și o funie cu laț, sprijinindu-se pe scut, cum obișnuia în lupta cu dușmanii, a ridicat mîna dreaptă, voind să arunce lațul, spre a-l trage la sine și către cei de un neam cu el. Dar, odată cu această încercare, brațul ridicat i-a rămas nemișcat în aer, iar barbarul nu a fost eliberat de legăturile cele nevăzute, pînă ce n-au intervenit ceilalți barbari, iar Teotim s-a rugat lui Dumnezeu pentru el.

Se spune că el a păstrat părul lung, după obiceiul pe care-l avea, cînd a început să se ocupe cu filozofia. A avut o viață modestă, iar timpul cînei nu și l-a stabilit la aceeași oră, ci cînd îi era foame sau sete. Cred că era faptă de filozof să nu cedeze necesităților firii, după bunul plac, ci după nevoie»⁸.

La rîndul său, istoricul Socrate scrie cu admirație despre Sfîntul Teotim, episcop de Tomis, numindu-l «bărbat foarte strălucit prin cucernicia și sfințenia vieții sale»⁹.

Am văzut din portretul pe care îl face istoricul Sozomen Sfîntului Teotim, că el era «bărbat cultivat în filozofie» — ἀνὴρ ἐν φιλοσοφίᾳ τραφεὶς, ducînd o viață cumpătată, plină de osteneli, înfrînări și renunțări, potrivită cu viața unui adevărat filozof, care «nu cedează necesităților (trupului)»¹⁰, ci caută să le domine prin puterea voinții.

După unii cercetători, adevărata filozofie în care s-a cultivat și exercitat Sfîntul Teotim de Tomis, nu era altceva decît «monastica filosofia»¹¹, adică învățătura și viața duhovnicească monahală, în care se exercita, în căutarea adevărului, binelui și frumosului, numită de grecii antici καλοκαγαθία, cale pe care Părinții Bisericii, episcopii, clericii și monahii au ridicat-o la o mare valoare și au înfrumusețat-o cu înalta

8. Sozomen, *Ist. Bis.*, 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 341—342; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 228—229, text grec; p. 710—711, text latin; *De Sancto Theotimo, episcopo Tomitano in Scythia*, în *Acta Sanctorum Aprilis*, 20 aprilie, t. II, p. 753—754. Trad. rom. ne aparține.

9. Socrate, *Ist. Bis.*, VI, 12, P.G., LXVII, col. 701. Compară în *Acta Sanctorum Aprilis*, 20 aprilie, t. II (XI), p. 754.

10. Sozomen, *Ist. Bis.*, VI, 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 31; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 228 și 710.

11. Vezi trad. latină a *Istoriei bisericești a lui Sozomen*, P.G., LXVII, col. 1499 B; Pr. prof. Ioan G. Coman, *Însemnări asupra lui Teotim de Tomis*, în «rev. cit.», p. 46.

și sublima învățătură a Domnului Hristos, numind-o «filocalie» = «iubire de frumos».

În tot cazul, putem afirma cu certitudine că Sfântul Teotim, de origine probabil geto-daco-romană, și-a făcut cultura printre greci, scriind grecește tot atât de bine ca un grec.

Din lucrarea Sfântului Ioan Damaschin (†749) intitulată Ἱερὰ Παράλληλα — *Sacra Parallela* (Paralele sacre), care ne-au păstrat unele scurte fragmente — excerpta — din scrierile în grecește ale Sfântului Teotim de Tomis, putem deduce că el s-a ocupat în special cu probleme de ordin moral.

Între alte scrieri, el a scris Omilii cu conținut moral, dintre care una se referă la cuvintele Mântuitorului din Evanghelia după Matei, V, 23: «Iar dacă îți vei aduce darul tău la altar»¹², din care Sfântul Ioan Damaschin a extras unele sentințe, spre a ilustra caracterul lor moral-duhovnicesc. Iată unele din aceste sentințe moral-duhovnicești ale Sfântului Teotim, păstrate în *Sacra Parallela* de Sfântul Ioan Damaschin:

«Faptele trupului pot fi întrerupte de multe (piedici), dar cel ce păcătuiește cu gândul, prin însăși iuțeala gândului, făptuiește complet păcatul»¹³.

«Lucru grav nu este să suferi greu, ci să suferi pe drept»¹⁴.

«Ați aminti de Dumnezeu înseamnă a-ți aminti de viață, iar a-L uita înseamnă a muri»¹⁵.

De aceea, afirmă, el, nu este fericire mai mare pentru un creștin, decât cunoașterea lui Dumnezeu¹⁶.

Foarte frumoase idei ne-a lăsat Sfântul Teotim de Tomis referitoare la liniștea sufletească, pentru că, spune el, aceasta contribuie în mare măsură la desăvârșirea sufletului. Iată cuvintele sale: «În mintea tulburată și plină de griji, zice Sfântul Teotim, nu se află nici un gând frumos și nu se revarsă peste ea harul lui Dumnezeu. A ajunge la desăvârșirea sufletului, înseamnă a-l elibera de griji, căci, datorită grijilor, se nimicește. De aceea se spune despre sufletul desăvârșit că este, într-adevăr, ca un crin în mijlocul spinilor. Căci crinul din Evanghelie

12. Sf. Ioan Damaschin, *Sacra Parallela*, Litera Z, tit. I. De quaerendo Deo — Despre căutarea lui Dumnezeu), P.G., XCVI, col. 525 A; B. Altaner, — A. Stuhler, *Patrologie*, Freiburg-Basel-Wien, 1966, p. 528; trad. ital. de A. Babolin, ed. VI-a, 1968, p. 564—565; K. Holl, *Die Sacra-Parallela von Johannes Damascenus*, Leipzig, 1897; M. Richard, *Sacra Parallela*, în «Actes du XII-e Congrès International d'études byzantines», 1961, t. I, Beograd, 1964, p. 485—499.

13. Sf. Ioan Damaschin, *Sacra Parallela*, Tit. IX. Despre voința și simțirea Sufletului, P.G., XCVI, col. 241, AB.

14. *Ibidem*, Lit. B, Tit. XXXIII, Despre pedeapsa lui Dumnezeu, *ibidem*, col. 520 B.

15. *Ibidem*, Lit. D, Tit. XXI, Despre lauda lui Dumnezeu, *ibidem*, col. 520 B.

16. *Ibidem*, Lit. Z, Tit. I. Despre căutarea lui Dumnezeu, *ibidem*, col. 525 A; Lit. I, Tit. XXV, Despre credință și pietate față de Dumnezeu, col. 533 D.

înseamnă sufletul lipsit de griji, care nici nu se ostenește, nici nu toarce și totuși s-a îmbrăcat mai frumos decât slava lui Solomon»¹⁷.

«Despre cei ce poartă grijă numai față de cele trupești, Scriptura spune: «Toată viața celui nelegiuit este plină de griji»¹⁸. Este, într-adevăr, lucru necucernic să porți grijă toată viața de cele trupești și să nu te îngrijești deloc de cele viitoare. De aceea zice Ieremia în *Plîngerile* sale că «cei ce au fost crescuți în purpură stau trîniți în gunoaie»¹⁹.

«Cînd stăruim, într-adevăr, în gînduri strălucitoare și înflăcărare, atunci sîntem îmbrăcați în purpură, dar cînd sîntem atrași de cele trecătoare, atunci ne acoperim de gunoaie».

«Cel ce merge pe patru picioare este cu totul necurat. Merge pe patru picioare, cel ce se încrede în cele pieritoare și, din grija față de ele, neglijează în întregime partea conducătoare (a omului), sufletul. După cum cei legați cu lanțuri merg cu greutate, tot așa cei legați (numai) de această viață nu reușesc să ducă pînă la capăt calea virtuții»²⁰.

De astfel de gînduri înălțătoare era animat Sfîntul Teotim.

Unii cercetători au presupus că în cele ale filozofiei Sfîntul Teotim ar fi fost discipolul lui Ulfila, cunoscutul episcop al goților arieni de la nordul și sudul Dunării între anii 341 și 382²¹, opinie mai mult interesantă decât adevărată, deoarece aceasta nu poate fi dovedită prin nici o mărturie istorică temeinică.

Merită să scoatem în relief că, pe lîngă activitatea sa de scriitor bisericesc, Sfîntul Teotim a desfășurat ca episcop de Tomis o frumoasă activitate misionară în Scythia Minor sau Dacia Pontică. În timpul său,

17. Mt. 6, 28—29.

18. Iov 25, 20.

19. *Plîng.* 4, 5.

20. Sf. Ioan Damaschin, *Sacra Paralela*, lit. S. Tit. XIX, *Despre grija față de cele materiale*, P.G., XCVI, col. 364 AB. Trad. textelor citate ne aparține.

În scrierea *Sacra Paralela* a Sf. Ioan Damaschin, P.G., XCVI, col. 241, 319, 364, 520, 525, 533, Sf. Teotim de Tomis este numit greșit «Teotim episcop de Scythopolis». Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis—Constanța*, IV. *Sfîntul Teotim, episcop de Tomis*, în «Bis. Ort. Rom.», XCII (1974), nr. 7—8, p. 1006—1011; Vezi și J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 548, n. 4. Vezi și studiile Pr. prof. Ioan G. Coman, *Însemnări despre Teotim de Tomis*, în «rev. cit.», p. 46—50; Idem, *Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor—Dobrogea la patrimoniul ecumenismului creștin în secolele al IV-lea — al VI-lea*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 1, p. 12—13 și 21; Idem, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 69 și 307—308.

21. G. Waitz, *Über das Leben und die Lehre des Ulfila*, Hanover, 1840, p. 56; V. Părvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 71, n. 46.

Pentru episcopul Ulfila vezi: Auxentius de Durostor, *De fide, vita et obitu Ulfila*, în «Fontes Historiae Dacoromanae», t. II, p. 110—111; Fr. Kauffmann, *Aus der Schule des Wulfila: Auxentii Dorostorensis epistola de fide, vita et obitu Wulfilae*, în «Zusammenhang der Disertatio Maximini contra Ambrosium», Strassburg, 1899, p. 75—76. Vezi alte lucrări la Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis—Constanța*, în «rev. cit.», p. 1008, n. 240.

cum ne informează istoricul bizantin Iordanes, au năvălit la Dunărea de Jos neamul hunilor «gens omni ferocitate atrocior»²² — «neam mai crud decât orice sălbăticie», care făceau adesea incursiuni de pradă nu numai în Scythia Minor, ci și în provinciile sud-dunărene ale Imperiului roman, cauzînd populației suferințe de nedescris.

Oricît de sălbatici s-au arătat hunii, Sfîntul Teotim a reușit să se impună în fața acestor cruzi năvălitori, prin blîndețe, prin evlavia și virtuțile sale, prin faptele sale de milostenie, încît barbarii înșiși l-au numit «Dumnezeul romanilor» — θεὸν Ῥωμαίων ὀνόμαζον²³.

În această activitate misionară, Sfîntul Teotim de Tomis a avut un ajutor prețios din partea Sfîntului Ioan Gură de Aur († 407), patriarhul Constantinopolului, care a trimis în jurul anului 399 misionari din Bizanț, cum ne informează istoricul Teodoret de Cir, cu siguranță și la îndemnul Sfîntului Teotim, pentru «sciții nomazi de la Dunăre» — τῶν νομαδῶν Ἑκυθῶν παρὰ τὸν Ἰστρον²⁴, prin care trebuie să înțelegem desigur popoarele migratoare de la Dunăre din acel timp, goții și hunii. La această activitate misionară desfășurată de Sfîntul Teotim printre huni, activitate susținută și patronată de Sfîntul Ioan Gură de Aur, se referă, fără îndoială, Fericitul Ieronim, cînd, într-una din scrisorile sale, se exprimă în acești termeni: «Hunii învață Psaltirea, iar frigurile Scythiei se încălzesc de căldura credinței» — «Huni discunt Psalterium, Scythiae frigora fervent calore fidei»²⁵.

Sfîntul Teotim de Tomis a prețuit în chip deosebit pe Sfîntul Ioan Gură de Aur și a rămas toată viața în strînse legături de prietenie cu acest inegalabil arhipăstor și patriarh de Constantinopol, pe care l-a apărut cu căldură în diferite împrejurări nefericite prin care a trecut.

Astfel, în anul 400, aflăm că Sfîntul Teotim de Tomis a participat la un sinod local de la Constantinopol, prezidat de Sfîntul Ioan Gură de Aur,

22. Iordanes, *Getica*, XXIV, 121, ed. Th. Mommsen, în «Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi», vol. V, 1, Berlin, 1882, p. 89; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 427.

23. Sozomen, *Ist. Bis.*, VII, 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 341; *Fontes Historiae Dacoromanae*, t. II, p. 427.

24. Teodoret al Cirului, *Ist. Bis.*, V, 31, ed. L. Parmentier, F. Scheidweiler, în «Die griech. christ. Schrift. der ersten Jahr.» Band 44, Berlin, 1954, p. 330; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 546; E. A. Thompson, *A History of Attila and the Huns*, Oxford, 1948, p. 38.

25. Fer. Ieronim, *Epistola CVII. Ad laetam de institutione filiae*, 2, ed. Isidor Hilberg, în «Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum», t. LX, Vindobonae-Lipsiae, 1912, p. 292 și ed. J. Labourt, Saint Jérôme, *Lettres*, t. V, Paris, 1955, p. 146.

Studii: R. Vulpe — Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 406—407; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938, p. 322; Pr. prof. V. Sibiescu, *Activitatea misionară a Sfîntului Ioan Hrisostom printre goți*, în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), nr. 3—4, p. 375—383; C. Erbiceanu, *Goții în Dacia și Misia*, în «Bis. Ort. Rom.», XII (1872), p. 137—139.

în care cei 22 de episcopi prezenți au judecat pe episcopul Antim al Efesului, pentru șapte acuzații aduse, în primul rînd simonia²⁶.

La sinodul de la Stejar, localitate în apropiere de Calcedon, ținut în 403, în palatul prefectului imperial Rufin, Sfîntul Teotim de Tomis a apărut cu căldură și curaj pe Sfîntul Ioan Gură de Aur, de acuzația că favoriza pe călugării origeniști, pe care i-o aducea din invidie față de patriarhul capitalei Imperiului, patriarhul Teofil al Alexandriei (385—412) și episcopul Epifanie al Salaminei (†403), din Cipru, precum și de alte acuzații și intrigi, țesute de acești doi ierarhi în jurul Sfîntului Ioan Gură de Aur, spre a face pe placul Eudoxiei, soția împăratului Arcadiu (395—408), vrăjmașă neîmpăcată a marelui patriarh al Constantinopolului.

În textul latin din *Acta Sanctorum Aprilis*, ni se spune cu privire la Sfîntul Teotim următoarele, după notele culese de Baronius: «A înflorit (Teotim) în timpul împăratului Arcadiu, cel ce a luat parte la sinodul din Constantinopol (403) și a stat de partea Sfîntului Ioan Hrisostom, la care s-a discutat despre nimicirea scrierilor lui Origen. În această chestiune, el a fost de părere că nu trebuie nimicite lucrările lui Origen, în care el expune dreapta credință»²⁷.

În favoarea acestei păreri a scris Fericitul Ieronim²⁸, Fericitul Augustin²⁹, apoi papa Gelasiu al Romei (492—496)³⁰.

26. Paladie al Helenopolei, *Dialog istoric... despre viața și traiul Fericitului Ioan Hrisostom*, cap. XII, P.G., XLVII, col. 47; Idem, *Vita S. Ioannis Chrysostomi*, P.G., XLVII, col. 179. Vezi și ed. Schläpfer — W. Nigg, 1966; J. D. Mansi, *Sanctorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. III, Florentiae, 1759; reproduction Paris—Leipzig, 1901, col. 991 D; 993 A; R. P. Coleman — Norton, *Paladii Dialogus de vita S. Joanni Chrysostomi*, Cambridge, 1928, și trad. engleză a *Dialogului lui Paladie*, de Herbert Moore, *The Dialog of Paladius concerning the life of Chrysostom*, în «Translation of Christian Literature, Greek texts», London, New York, 1921.

Studii: B. Altaner, A. Stuber, *Patrologie*, p. 240; P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *De la mort de Théodose à l'élection de Grégoire le Grand*, t. IV, de l'Histoire de l'Eglise de Aug. Fliche, et V. Martin, Paris, 1937, p. 134—135; Fritz Geyer, *Theotimos, Bishop of Tomi*, în «Paulys-Wissowa, Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft». Neue Bearbeitung von W. Kroll, zweite Reihe, (R—Z), IX Halband, Stuttgart, 1934, col. 2255; Pr. prof. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 1008—1013; Prof. Ilie Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 1—2, p. 24—25; E. Nagiu, *Totim, episcop de Tomis*, în «Revista istorică», XXXI (1945), p. 167—171.

27. Baronius, *Notae ad XX Aprilis*, în *Annalibus ad an. 402*, n. 10 et 11, în *Acta Sanctorum Aprilis*, t. II (XI), p. 754.

28. Fer. Ieronim, *Epistola XLII ad Tranquillianum, quomodo Origenem legere debeamus*, ed. Isidor Hilberg, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LIV, Vindobonae-Lipsiae, 1910, p. 583—584.

29. Fer. Augustin, *Epistola XL. Către Ieronim*, ed. Al. Goldbacher, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XXXIV, 2, Pragae-Vindobonae-Lipsiae, 1908, p. 79—81.

30. *Concillum Romanum*. I. Libri sacri et authentici ab apocryphis sunt discreti, sub Gelasio, anno Domini 494; IV. Item, *Origenis nonnulla opuscula quae vir beatissimus Hieronymus non repudiat*, legenda suscepimus..., P.L., LIX, col. 161 BC și în *De-*

În sinodul de la Constantinopol din 403, în care s-a discutat, între altele, ortodoxia scrierilor lui Origen și problema «celor patru frați lungi, origeniști», alungați de patriarhul Teofil al Alexandriei, din Egipt, primiți în 401 în Biserica de Constantinopol de către Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Teotim de Tomis a apărut cu demnitate și curaj pe Sfântul Ioan Gură de Aur.

Istoricul Socrate relatează că episcopul Epifanie de Salamina din Cipru, ascultînd de îndemnurile patriarhului Teofil al Alexandriei, a adus cu sine la Constantinopol o hotărîre prin care afirma că Origen nu este scos din comunitatea Bisericii, dar se condamnă *părțile eretice din scrierile sale*.

Adunînd în sinod pe episcopii care se aflau atunci în Constantinopol, Sfântul Epifanie le-a citit hotărîrea de condamnare a cărților lui Origen, declarînd că el nu are de zis nimic contra acestora, dar așa i s-a părut lui Teofil al Alexandriei să le condamne. În discuții, episcopii s-au împărțit. Unii, din respect pentru Epifanie, au semnat hotărîrea de condamnare a scrierilor lui Origen, dar mulți dintre ei refuzară să facă acest lucru.

Din numărul acestora din urmă a fost și Sfântul Teotim de Tomis, care a răspuns episcopului Epifanie în termenii următori : «*Eu, Epifanie, nu vreau să necinstesc memoria unui om, care a murit de mult timp în credință și nici nu îndrăznesc să fac un lucru nelegiuit, condamnînd cărțile pe care nu le-au condamnat înaintașii noștri. De altfel, nici o învățătură greșită, a declarat Teotim, nu se află în scrierile lui Origen și, aducînd una din cărțile acestuia, a început să citească și le-a arătat că învățăturile lui Origen sînt cele ale Bisericii*». Apoi a adăugat, exprimîndu-se astfel : «*Cei ce necinstesc aceste scrieri au uitat că ei necinstesc cărțile din care au fost ele extrase (cărțile Sfintei Scripturi)*. Aceasta a răspuns *Teotim, bărbat foarte strălucit prin cucernicia și sfințenia vieții sale, lui Epifanie*»³¹.

Aproape în aceeași termeni se exprimă și istoricul Sozomen, referitor la apărarea scrierilor lui Origen, făcută în Sinodul de la Stejar din 403, de episcopul Teotim de Tomis, în fața episcopului Epifanie de Salamina și a celorlalți sinodali³².

cretum Magister Gratiani, Pars prior, Distinctio XV, cap. III, în Corpus Juris canonici, editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludovici Richter curas, instruxit Aemilius Friedberg, t. I, Lipsiae, 1879, p. 38.

31. Socrate, *Ist. Bis.*, VI, 12, P.G., LXVII, col. 700—701. Traducerea textului grec ne aparține. Vezi și textul latin la Cassiodorus, *Historia tripartita*, X, 11, P.L., LXIX, col. 1175—1176 și în *Acta Sanctorum Aprilis*, la 20 aprilie, t. II (11), p. 754.

32. Sozomen, *Ist. Bis.*, VIII, 14. ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 369. Text latin în *Acta Sanctorum Aprilis* (20 aprilie), t. II (11), p. 754; Palladius, de Hellenopolis, *Dialog istoric... despre viața și traiul Sfîntului Ioan Hrisostom*, cap. XIII, P.G., XLVII,

Nu știm când și-a sfârșit zilele Sfântul Teotim de Tomis, dar, după toată probabilitatea, el a murit înainte de 407, când a încetat din viață marele și ilustrul său prieten, Sfântul Ioan Gură de Aur. Prin Sfântul Teotim, Biserica de Tomis-Constanța de azi, se mândrește în fața istoriei și a întregii creștinătăți că a apărut pe unul dintre cei mai mari și străluciți patriarhi de Constantinopol, Sfântul Ioan Gură de Aur.

Pentru curăția și sfințenia vieții sale, pentru virtuțile și calitățile sale literare teologice, pentru activitatea și ostenele sale misionare, episcopul Teotim de Tomis se bucură de cinstită deosebită, fiind trecut în rândurile sfinților, iar amintirea sa se face în fiecare an la 20 aprilie.

În secolele V, VI și VII Biserica de Tomis a ajuns la mare înflorire. Tomis, pînă către sfârșitul secolului al V-lea, singura reședință episcopală a întregii provincii Scythia Minor sau Dacia Pontică, a fost ridicată sub împăratul Anastasie I (491—518) la rangul de mitropolie, avînd sub jurisdicția ei 14 episcopii, rang pe care l-a păstrat și sub împărații Iustin I (518—527) Iustinian (527—565) și împărații următori pînă către sfârșitul secolului al VII-lea. Numele episcopiilor menționate în *Notitiae Episcopatum*, (sec. VIII), Carolus de Boor, sînt acestea: Anaxiopolis (Axio-polis = Himog, Cernavodă); Capidava (Calachioi-Capidava), Bipainos (Ibida), Coupros (Carsium?), Nicomidia? (Noviodunum), Desu (Aegys-sus = Tulcea), Salsovia (Mahmudia, jud. Tulcea), Halmyris (Salmorus, probabil Cetatea Zaporojenilor), Tropaeum Traiani (Adamclisi), Zeldipa (Zeldapa și Zeldepa = Abrit), Dionysopolis (Balcic), Callatis (Mangalia), Histria, Constantiniana³³. Aceste reședințe episcopale co-

col. 47; J. M. Leroux, *Jean Chrysostome et la querelle origéniste*, în *Epektasis. Mélanges patristiques offerts au Card. Jean Daniélou*, Paris, 1972, p. 335—341; Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis—Constanța*, în *rev. cit.*, p. 1010—1011; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes...*, p. 548; Ch. J. Hefele — Dom. H. Leclercq, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, t. III, 1, Paris, 1908, p. 137—154; P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhler, G. de Planval, *op. cit.*, p. 137—138; R. Netzhammer, *Das altchristliche Tomi*, Salzburg, 1908, p. 22—26; Idem, *Creștinătatea în vechea Tomi*, Baia Mare, 1904, p. 25—30; Idem, *Die altchristliche Kirchenprovinz Scythien (Tomis)*, în *«Strena Buliciana»*, Zagrebiae-Aspalathi, 1924, p. 402—403; Idem, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, Bukarest, 1918, p. 12; A. Rădulescu, *Starea religioasă a Dobrogei în decursul vremurilor*, București, 1904, p. 77—79.

33. Carl de Boor, *Nochträge zu den Notitiae Episcopatum*, I. în *«Zeitschrift für Kirchengeschichte»*, 12 (1891), p. 520—534; aici p. 531—532, nr. 674—694; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977, p. 261; Idem, *Arta creștină în România*, t. I, București, 1979, p. 14; Idem, *Les villes de la Scythie Mineure des V—VII siècles*, în *«Bulletin de l'Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen»*, X, 2, Bucarest, 1972, p. 154—155; și 174—176; Idem, *Contributions to Dobrudja History under Anastasius*, în *«Dacia»*, N. S., IV (1960), p. 363—374; Idem, *Nouvelles contributions à l'histoire de la Dobroudja, sous Anastas I-er*, în *«Dacia»*, N.S., XI (1967), p. 355—356; Prof. Emilian Popescu, *Organizarea ecclesiastică a provinciei Scythia-Minor în secolele IV—VI*, în *«Studii Teologice»*, XXXII (1980), nr. 7—10, p. 590—605; Idem, *Contribution à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux V-e — VIII-e de notre ère*, în *«Dacia»*, N.S., XIII (1969), p. 403—415; Idem, *Hat der Patriarch Nikolaus III (1084—1111) dem Kaiser Markian das Gesetz des Codex Iust., I. 3, 35 (36), zu*

respund în cea mai mare parte celor 15 orașe citate în lucrarea Synek-demos a lui Hieracles, apărută înaintea lucrării *Notitiae Episcopatum*, și anume: Tomis, Dionysopolis, Akrai, Kallatis, Istros, Constantiniana, Zeldepa, Tropaeum, Axiopolis, Capidava, Carsos, Trosmis, Noviodunum, Aegissus (sic), Halmyris³⁴.

Mitropolia de Tomis, cu cele 14 episcopii ale ei, a jucat un mare rol nu numai la răspîndirea și întărirea creștinismului, ci și la *menținerea și continuitatea romanității la populația autohtonă greco-daco-romană din Scythia Minor* sau Dacia Pontică (Dobrogea) în secolele V—VII.

Se poate afirma pe drept că creștinarea geto-daco-romanilor din Scythia Minor și a celor de la nordul Dunării, din Dacia Carpatică, cu care ei se aflau în legătură nemijlocită, s-a făcut în același timp cu romanizarea. Mai mult încă, *creștinarea geto-daco-romanilor și menținerea neîntreruptă a creștinismului la ei a facilitat și a contribuit la romanizarea lor.*

recht zugeschriben, în «Klironomia», t. 7 (Tesalonic, 1975), nr. 1, ian. p. 49—71; G. I. Konidaris, *Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχίου καὶ «τάξις» αὐτῶν*, t. I. Atena, 1934, p. 50; H. Gelzer, *Zur Zeitbestimmung der Notitia Episcopatum*, în «Jahrbuch für Protestantische Theologie», XII (1886), p. 342; 344—345.

34. H. Honigmann, *Le Synèkdemos d'Hieroclès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre*, Bruxelles, 1939, p. 13—14. Vezi și ed. A. Burckhard, *Hieroclis Synekdemus*, Leipzig, 1893, și ed. G. Parthey, Berlin, 1866, J. Barnea, *Les villes de la Scythie Mineure*, în Bull. ist., p. 147; Em. Popescu, *Une liste des cités grecques, datant du VI-e siècle de notre ère*, în Actes du II-e Congrès International des études du Sud-Est Européen, Athènes, 7—13 mai 1970. T. 11, Athènes, 1972, p. 325—332, în-deosebi 410—411.

INSCRIPTIA LUI ABERCIUS

INTRODUCERE

Inscripția episcopului Abercius de Hierapolis, în Frigia, compusă din 22 de versuri hexametrice, este, după părerea savantului belgian Henri Grégoire, «regina inscripțiilor creștine»¹.

Sfântul Abercius de Hierapolis a trăit între anii 140 și circa 216, în timpul împăraților romani Antonin Piu (138—161), Marcu Aureliu (161—180), Comod (180—192), Pertinax (193), Septimiu Sever (193—211) și poate Caracalla (211—217), fiind episcop al Bisericii de Hierapolis, la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea. El este sărbătorit ca sfânt la 22 octombrie, în fiecare an².

Viața sa, scrisă după alte Vieți de Sfinți mai vechi de Simeon Metafrastul (sec. X), deși cuprinde multe elemente legendare, după gustul bizantinilor, prezintă totuși unele știri istorice din care putem reconstitui activitatea sa ca episcop la Hierapolis, cetate situată pe râul Lycus, în provincia romană Phrygia I Pacatiana, și misionar în țările din Orientul Apropiat.

În această Viață, care cuprinde multe legende, se spune că episcopul Abercius, după ce a convertit prin predicile sale orașul Hierapolis, a fost chemat la Roma de împăratul Marcu Aureliu, spre a vindeca pe fiica sa, Lucilla, de demonul care o stăpînea, ceea ce el a reușit. Călătoria sa la Roma poate fi considerată reală, dar chemarea sa de împăratul Marcu Aureliu și vindecarea fiicei sale Lucilla sînt elemente legendare, deoarece se cunoaște că Marcu Aureliu a fost ostil creștinilor, pe care i-a persecutat în timpul domniei sale.

La întoarcerea sa de la Roma, el a făcut misiune creștină în orașele Siriei și Mesopotamiei. Ajunge mai întîi la Antiohia, de unde trece la

1. H. Grégoire, *Bardesane et Saint Abercius*, în «Byzantion», XXV—XXVI—XXVII (1955—56—57), fasc. 1, p. 363.

2. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, 22 octombrie, ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 153—155; *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fr. Halkin, t. I, ed. 3-a, Bruxelles, 1957, p. 1—2, nos. 2—4; Th. Nyssen, *S. Abercii Vita*, Lipsiae, 1912, p. 87—122.

Apameea, vizitează și alte orașe din Siria, unde împacă pe credincioși, tulburați atunci de erezia lui Marcion, trece apoi Eufratul și vizitează Biserica din Nisibi și alte Biserici din Mesopotamia, unde combate, de asemenea, pe ereticii marcioniști³. În Siria, a fost întâmpinat de un grup de creștini, conduși de un oarecare Bardesane, care-i dau titlul *διδασκαπός-τολος* = «cel întocmai cu Apostolii»⁴, având în vedere, fără îndoială, căldătoriile sale misionare, întocmai ca ale Apostolilor. P. Batiffol⁵ și G. Bareille⁶, urmat de H. Grégoire⁷ și alți istorici, cred că Abercius poate fi identificat în persoana lui Avircius Marcellus — Ἀυίρκιος Μαρκέλλος, citat de istoricul Eusebiu de Cezareea ca autor al unor scrieri contra montanismului, redactate către 192—193⁸.

Episcopul Abercius muri la scurt timp după întoarcerea din căldătoria sa misionară în Siria și Mesopotamia și a fost înmormântat în orașul său natal, la Hierapolis, într-un monument construit sub forma unui altar, pe care și-a gravat pe o piatră pătrată, încă din viață, înainte de 216, epitaful său în limba greacă, care constituie una din cele mai interesante inscripții creștine de la sfârșitul secolului al II-lea.

Inscripția a fost inserată la sfârșitul Vieții Sfântului Abercius⁹, redactată, după opinia lui W. M. Ramsay între 363 și 385^{9 bis}. Inscripția lui Abercius, fiind anterioară anului 216, probabil la sfârșitul secolului al II-lea, deci într-o epocă în care se practica încă în Biserică disciplina arcana, adică păstrarea misterului liturgic și al tainelor creștine față de păgînii neinițiați în doctrina creștină și nebotezați, e plină de simbolisme și sensuri ascunse, pe care le cunoșteau numai creștinii inițiați în învățătura și Tainele Bisericii.

3. *Viața și traiul celui între Sfinți părintele nostru Averchie (Abercius), episcopul Hierapolei*, la 22 octombrie, în *Acta Sanctorum Octobris*, t. IX (57), Bruxellis, 1858, p. 493—514, text grec și latin; P.G., CXV, col. 1212—1248. O traducere rusă după un text grec a fost publicată la Moscova în 1880, în *Mineiul mitropolitului Macarie. Vezi S. Abercii vita*, ed. Th. Nissen, Lipsiae, 1912, p. VI (XXVIII—154 p.).

4. *Ibidem*, cap. 36, p. 512; P.G., CXV, col. 1244 C; H. Grégoire, *Bardesane et Saint Abercius*, în «Byzantion», t. XXV—XXVI—XXVII (1955—56—57), fasc. 1, p. 363—368.

5. P. Batiffol, *Abercius* (Inscription d') I. Text, traduction. II. Historique. III. Interpretation, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», t. I, 1-ère partie, Paris, 1923, col. 57—64, aici, col. 60.

6. G. Bareille, *ibidem*, IV. Importance, col. 65.

7. H. Grégoire, *art. cit.*, p. 364.

8. Eusebiu de Cezareea, *Ist. Bis.*, V, 16, 3, ed. G. Bardy, Eusèbe de Césarée, *Histoire Ecclésiastique*, t. II, livres V—VII, Texte grec. Traduction et notes, Paris, 1955, p. 46; P. de Labriolle, *La crise montaniste*, Paris, 1913, p. 581—584.

9. Inscripția Sf. Abercius a fost publicată mai întâi de J. B. Pitra, în al său *Spicilegium Solesmense*, t. III, Paris, 1855, p. 533, apoi de H. Delehaye, în *Acta Sanctorum Octobris, Viața... Sf. Abercius*, 41, t. IX (57), Bruxellis, 1858, p. 513 F. Vezi și *De S. Abercio episcopo Hierapolitano in Phrygia*. Comentarius praevius, p. 491, text grec și latin; P.G., CXV, col. 1245 D și 1248 A.

9 bis. Vezi Scrisoarea lui W. M. Ramsay publicată de Solomon Reinach, în «Revue Archéologique», II (1883), p. 194.

Din cauza simbolismului și sensului ascuns al inscripției, și datorită faptului că ea a fost integrată în Viața Sfântului Abercius, reîncutată în secolul al X-lea de Simeon Metafrastul, care e plină de legende și de unele neadevăruri istorice, mult timp s-a păstrat rezervă față de veridicitatea și autenticitatea ei. Două noi descoperiri arheologice au confirmat, însă, realitatea și istoricitatea ei.

Mai întâi, în 1882, W. M. Ramsay a descoperit pe valea râului Glaukos, un afluent al râului Meandru, așezarea a trei orașe, Hieropolis, Brouzos și Otrous, în Phrygia II Salutaris, și diferite inscripții grecești pe care le-a publicat¹⁰. Una dintre ele, descoperită în satul Kelendres, situat aproape de Synnada, pe o stea creștină, era epitaful unui oarecare Alexandru, fiul lui Antonie, datat în anul 300 al erei frigiene, care corespunde cu anul 216 al erei creștine¹¹.

L. Duchesne, cel dintâi, a remarcat că primele și ultimele rînduri ale inscripției lui Alexandru, afară de partea de la mijloc, prezintă mare asemănare cu rîndurile corespunzătoare din inscripția lui Abercius¹², dată mai întâi la iveală de J. B. Pitra¹³ și R. Garrucci¹⁴, după unele manuscrise care cuprind Viața Sfântului Abercius, compusă în secolul al X-lea de Simeon Metafrastul.

În 1883, tot W. M. Ramsay a descoperit la Hieropolis, în Phrygia II Salutaris, un fragment din epitaful lui Abercius, 9 versuri hexametrice, încadrate în zidul unei băi publice.

Cînd s-a ridicat inscripția, ea s-a sfărîmat în două : partea superioară a mers la Constantinopol, la patriarhul armenilor catolici, iar partea inferioară a fost păstrată de Ramsey însuși la Aberdeen, în Scoția. Întregul fragment constituie numai partea centrală a inscripției lui Abercius.. În februarie 1893, cele două părți ale fragmentului au fost dăruite papei Leon XIII (1878—1903) și se află în prezent în muzeul de la Latran¹⁵, din Roma.

10. W. M. Ramsay, *Trois villes phrygiennes*, în «Bulletin de Correspondance Hellénique», III, 1882, p. 303.

11. *Ibidem*, p. 518.

12. L. Duchesne, *Saint Abercius, évêque d'Hieropolis en Phrygie*, în «Revue des Questions Historiques», 1883, p. 53.

13. J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, III, (1855), p. 533 ș.u.

14. R. Garrucci, *Appendice di Notizie Archeologiche*, în «Civiltà Cattolica», II, (1856), p. 83.

15. Vezi Scrisoarea lui W. M. Ramsay publicată de Solomon Reinach, în «Revue Archéologique», II (1883), p. 194; J. B. de Rossi, *Bolletino di Archeologia Cristiana*, 1894, p. 65 ș.u. H. Marrucchi, *Nuove osservazioni sulla iscrizione di Abercio*, în «Nuovo Bolletino di Archeologia Cristiana», 1895, p. 17; De Wall, *Die Inschrift des Aberkios (Kleine Mittheilungen)*, în «Römische Quartalschrift», Roma, VII (1894), p. 329; A. Abel, *Etude sur l'inscription d'Abercius*, în «Byzantion», III (1926), fasc. 2, p. 321—441, aici p. 321—328; 333—334; 'Αβέρκιος în Ὁρθόδοξη καὶ Ἡθική Ἐγκυκλοπαίδεια, t. I, Atena, 1962, col. 42—44.

Pe baza acestei senzaționale descoperiri și pe baza inscripției lui Alexandru, fiul lui Antonie, din 216, s-a putut reconstitui inscripția autentică a episcopului Abercius de Hierapolis din Phrygia I Pacatiana, alcătuită de el, fiind încă în viață, în hexametri, fără îndoială, înainte de 216. Inscripția lui Abercius este, deci, anterioară inscripției lui Alexandru, din 216, dar nu se poate preciza nici anul redactării ei, nici anul morții lui Abercius, care a trăit cel mult pînă în 216. Ea a fost compusă și gravată pe mormîntul lui Abercius, probabil la finele secolului al II-lea. După descoperirea inscripției lui Abercius, în 1883, compusă de el însuși, cum spune singur, încă din viață, fiind în vîrstă de 72 de ani, s-a constatat de toți istoricii și arheologii că și inscripția lui Abercius inserată în Viața sa redactată de Simeon Metafrastul în secolul al X-lea, după unele Vieți de Sfinți mai vechi, merită toată încrederea și ne oferă textul ei integral.

Odată descoperită și reconstituită integral, în 22 versuri hexametrice, inscripția lui Abercius, care, de fapt, este epitaful lui, a dat naștere unei lungi controverse între savanții care nu se îndoiesc de caracterul ei creștin, iar aceștia constituie majoritatea, și cei care, puțini la număr, o atribuie, în genere, sincretismului religios păgîn. Nu vom putea trece aici pe larg toate aceste lungi discuții, ci vom aminti pe scurt doar unele opinii.

Astfel, la 11 februarie 1894, profesorul G. Ficker de la Universitatea din Halle, prezintă la Academia de Științe din Berlin un memoriu în care a încercat să demonstreze că epitaful lui Abercius este o inscripție

P. Testini, *Archeologia cristiana*, Roma, 1958, p. 423—427; H. Strathman und Th. Klauser, *Aberkios*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Band I, Stuttgart, 1950, col. 12—17; A. Ferrua, *Della patria e del nome di Abercio*, în «Civiltà Cattolica», 1943, nr. 4, 279—305; W. H. Calder, *The Epitaph of Avircius Marcellus*, în «Journal of Roman Studies», 29, (1939), p. 1—4; H. Grégoire, *Encore l'inscription d'Aberkios*, în «Byzantion» VIII (1933), 1, p. 89—91; E. Orth, *Zur Grabschrift des Aberkios*, în «Berliner Philologische Wochenschrift», 48 (1928), p. 1149—1152; P. Batiffol, *Abercius (Inscription d')*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», t. I, 1-ère partie, Paris, 1923, col. 52—64; G. Bareille, *Abercius. IV. Importance*, *ibidem*, col. 64—66; J. P. Kirsch, *Abercius*, în «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique», t. I, Paris, 1912, col. 105—106; W. Lüdke und Th. Nissen, *Abercii titulus sepulcralis, Die Grabschrift des Aberkios ihre Überlieferung und ihr Text*, Leipzig, 1910; Th. Nissen, *Aberkios*, în «Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft», 9 (1908), p. 191—199; 316—320; H. Leclercq, *Abercius*, în «Dict. d'Arch. chrét. et de Lit.», t. I, 1-ère partie, Paris, 1907, col. 66—87; Th. Zahn, *Avercius von Hieropolis*, în «Realencyclopädie für prot. Theologie», Bd. 2, Leipzig, 1897, p. 315—317; G. de Sanctis, *Die Grabschrift des Aberkios*, în «Zeitschrift für katholischen Theologie», 21 (1897), p. 673—695; A. von Harnack, *Zur Aberkios — Inschrift*, în «Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur», XII (1895), fasc. 4, p. 3—28; L. Duchesne, *L'Épitaphe d'Abercius*, în *Mélanges Archéologiques et Historiques de l'Ecole Française de Rome*, XV, Rome, 1895, p. 155, combatte opinia lui Harnack: A. Jülicher, *Avircius*, în A. Pauly, *G. Wissowa, Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Bd. 2, Stuttgart, 1895, p. 2393—2394; C. Robert, *Die Grabschrift des Aberkios*, în «Hermes», Berlin, 1894, p. 421 ș.u.

păgînă, aparținînd unui preot al misterelor păgîne ale cultului zeilor frigieni, perechea Attis și Magna-Mater Cybele din Pessinonte¹⁶.

Opinia sa, însă, a fost temeinic combătută de istoricul francez L. Duchesne, care conchide astfel : «Dl. Ficker a vrut, fără îndoială, să rîdă și a făcut să rîdă Academia din Berlin»¹⁷. «Cum să tratăm pe un ton serios, se exprimă la rîndul său, celebrul arheolog italian J. B. de Rossi, și să discutăm ca demne de o controversă științifică astfel de vise»¹⁸.

A. von Harnack a susținut că inscripția lui Abercius este un produs al sincretismului păgîno-creștin. «Păstorul cu ochii mari, care privește toate de sus», din inscripție, este un mit solar ; acest păstor poate fi Attis-Helios, iar «fecioara curată» este zeița Cybele¹⁹.

Pe bună dreptate i-a răspuns L. Duchesne că identificarea «păstorului» din inscripție cu zeul Attis nu se sprijină pe nici un temei²⁰.

A. Dietrich, profesor la Universitatea din Marburg, a susținut fără nici un temei serios, că Abercius era un adorator al pietrei negre a zeului solar, Elagabal din Edessa²¹.

Încă de la început, cei mai mulți dintre învățați, în frunte cu descoperitorul inscripției lui Abercius în 1882, W. M. Ramsay, s-au declarat pentru originea ei creștină.

În cele ce urmează expunem interpretarea creștină a celor 22 de versuri hexametrice ale acestei celebre inscripții.

În versurile 1—2, Sfîntul Abercius spune că fiind cetățean al unei cetăți alese — iar aceasta este, cum am arătat, orașul Hierapolis, de pe rîul Lycus, din provincia romană Phrygia I Pacatiana, «și-a făcut acest (mormînt), încă din viață, pentru a avea în vedere un loc spre a depune aici trupul său».

Cu versurile 3—5 și în continuare pînă la versul 17, apare simbolismul inscripției, care a dat naștere la cele mai aprinse discuții.

Autorul inscripției spune în versul 3 că «se numește Abercius» și este «ucenicul Păstorului celui sfînt (curat)» — μαθητῆς ποιμένος ἀγροῦ, iar acesta este, desigur, Iisus Hristos, despre care spune în versurile 4 și 5 că «paște turmele de oi pe munți și pe cîmpii, care are ochi mari, privind toate de sus».

16. G. Ficker, *Der heidnische Charakter der Aberkios-Inschrift*, în «Sitzungsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, 1894, p. 187—212.

17. L. Duchesne, în «Bulletin critique», XV (1894), p. 177.

18. J. B. de Rossi, în «Bulletino di Archeologia cristiana», 1894, p. 69.

19. A. von Harnack, *op. cit.*, p. 3—28.

20. L. Duchesne, *L'Épigraphie d'Abercius*, în *Mélanges Archéol. et Hist. de l'Ecole Française de Rome*, t. XV, Rome, 1895, p. 155.

21. A. Dieterich, *Die Grabschrift des Aberkios*, Leipzig, 1896, V — 54 p.

Acest Păstor, se exprimă el în versul 6, «m-a învățat să păstrez Sfintele Scripturi — Οὗτος γὰρ μ' ἐδίδαξε (φολάξει) γράμματα [πιστά, adică *ισρά* γράμματα = Sfintele Scripturi.

În versurile 7—9, amintește de vizita sa la Roma, unde «a contemplat împărăția» (versul 7) și «a văzut pe împărăteasa cea cu veșmînt și încălțăminte de aur». Aici textul devine, prin simbolismul său, destul de obscur.

Cei mai mulți învățați au susținut că prin termenul βασιλῆα (βασιλεία) adică «împărăția» din versul 7 se poate înțelege cetatea-împărătească, Roma, cu senatul și împăratul ei. Dar Termenul poate să se refere și la Biserica universală care este βασιλεία = «împărăția», avînd în vedere că Biserica Romei era renumită, pentru că la Roma se aflau mormintele Sfinților Apostoli Petru și Pavel, pe care, desigur, Sfîntul Abercius dorea să le vadă.

Prin termenul βασίλισσα = «împărăteasa» se înțelege desigur, Sfînta Fecioră Maria, «împărăteasa cea cu veșmînt și încălțăminte de aur», care se bucura de cinstire deosebită din timpul vieții Mîntuitorului și al Sfinților Apostoli, fiind mama Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos, și are aici cea mai veche referință, în afară de chipul Sfintei Fecioare Maria cu pruncul Iisus în brațe din catacomba Domitillei din Roma, din secolul al II-lea și de un alt chip din catacomba Priscillei din Roma tot din secolul II²². Apoi, el continuă astfel în versetul 9 : «Și am văzut acolo poporul care are o pecetie strălucitoare» — Λαὸν δ' εἶδον ἐκεῖ λαμπρὰν σφραγίδαν ἔχοντα. «Pecetia strălucitoare» — λαμπρά σφραγίς este, fără îndoială, baia Botezului, care pune sigiliul sau pecetia creștină pe cel care prin Taina Sfîntului Botez devine membru al Bisericii universale.

Versurile 10—12 nu prezintă dificultăți. Sfîntul Abercius spune că a vizitat toate orașele Siriei, apoi, trecînd dincolo de Eufrat, a vizitat cetatea Nisibi, «întîlnind pretutindeni oameni de aceeași credință, avînd pe Pavel însoțitor de drum». Hemistihul 12 : «avînd pe Pavel însoțitor de drum» — Παῦλον ἔχων ἑποχον — e mai obscur, Sfîntul Abercius voind să spună că avea cu sine pe drum epistolele Sfîntului Apostol Pavel, după care se orienta în propoveduirea credinței.

Versurile 13—16, foarte importante, ne descriu Cina Euharistică, la care Sfîntul Aberciu a fost invitat pretutindeni, pe unde a umblat, la Roma și în bisericile din Siria și Mesopotamia, precum și în cetatea Nisibi. El spune că i se dădea «ca hrană» — τροφή, «peștele din izvor, foarte mare și curat» — ἰχθὺν ἀπὸ πηγῆς, πανμεγέθη καὶ καθαρὸν, (versul 13), «pe care l-a pescuit o fecioară curată» — παρθένος ἀγνή, (versul 14), la care «se

22. Pr. Prof. I. Rămureanu, Cinstirea Sfintelor icoane în primele trei secole, în «Studii teologice», XXIII (1971), nr. 9—10, p. 649, notele 127 și 128.

adăuga vin curat, amestecat cu apă și pîine» — οἶνον χρηστὸν ἔχουσα, κέρασμα διδοῦσα μετ' ἄρτου, «pe care îl da continuu prietenilor spre mîncare» (versul 15 și 16). Termenul τροφή = «hrană» din versetul 13 se referă, fără îndoială, la Sfînta Euharistie ²³.

Peștele — ΙΧΘΥΣ — este Iisus Hristos, simbolul creștinilor din primele trei secole, care are aici una din cele mai vechi referințe. Se știe că cele cinci litere ale acestui nume formează acrostihul formulei după care se recunoșteau creștinii: Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ = «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul».

Referitor la simbolul peștelui, ΙΧΘΥΣ, Clement Alexandrinul († înainte de 215) se exprimă în acești termeni: «Iisus Hristos este ca un pește — καθάπερ ἰχθύς, — care învață pescuirea oamenilor prin apă» ²⁴.

Origen († 254), succesorul lui Clement Alexandrinul la școala catehetică din Alexandria, amintește de asemenea, de «Hristos cel numit figurat ἰχθύς = «pește» ²⁵.

În Apus, scriitorul latin Tertulian († după 220) se exprimă referitor la simbolul peștelui, în temenii următori: «Iar noi, peștișorii (creștinii) — pisciculi, după peștele nostru Iisus Hristos — secundum Ἰχθύς nostrum Jesum Christum, ne naștem în apă și nu ne mîntuim decît rămînînd în apă» ²⁶, adică în darurile Botezului creștin.

În inscripția lui Pectorios din Autun (Augustodunum) din Gallia, la nord-vest de Lyon, de la sfîrșitul secolului II, sau începutul secolului III, descoperită de J. B. Pitra la 24 iunie 1839, se află, de asemenea, ideea că «Peștele» — Ἰχθύς se dă ca hrană creștinilor, în versurile acestea :

23. Louis Réau, *Iconographie de l'art chrétien*. T. II, *Iconographie de la Bible. Nouveau Testament*, Paris, 1958, p. 406—426; Gertrud Schiller, *Ikongraphie der christlichen Kunst*, Band I, Gütersloh, 1966, p. 173—174; K. Wessel, *Abendmahl und Apostelkommunion*, Recklinghausen, 1961; Idem, *Abendmahl*, în «*Reallexikon für byzantinischen Kunst*», Lieferung I, Stuttgart, 1963, p. 1—11; Idem, *Apostelkommunion*, ibidem, Lief. 2, Stuttgart, 1963, p. 239—245; H. Leclercq, *Pain. Multiplication des pains*, în «*Dict. d'Archéol. chrét. et de Lit.*», t. III, 1, Paris, 1937, col. 436—461; J. Quasten, *Monumenta eucharistica et liturgica*, *Florilegium Patristicum*, fasc. VII, 1, Bonnae, 1935, p. 21—25 și ed. G. Rauschen, ibidem, Bonnae, 1914, p. 20—21; A. Greif, *Zum Verständnis der Aberkios-Inschrift*, în «*Theologie und Glaube*», 18 (1926), p. 78—88; J. Wilpert, *Fractio Panis*, Freiburg im Breisgau, 1893, Anhang, II, p. 103 ș.u. *Die Grab-schrift des Aberkios*.

Vezi și altă bibliografie la Pr. prof. I. Rămureanu, *Cinstirea Sfintelor icoane în primele trei secole*, în «*Studii Teologice*», XXIII (1971), nr. 9—10, p. 648—651, notele 122—135; Pr. Victor N. Popescu, *Simboalele euharistice în frescele din catacombe*, sec. I—III, București, 1937.

24. Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, III, 11, 59, ed. Otto Stählin, în «*Griech. christ. Schrift. d.e. Jahrh.*», Bd. I, Leipzig, 1905, p. 270.

25. Origen, *Comentarii la Evangelia după Matei*, XIII, 10 (584), P.G., XIII, 1120 C.

26. Tertulian, *De Baptismo*, 1, ed. A. Reifferscheid et G. Wissowa, în «*Corp. Scrip. Eccl. Lat.*», t. XXXI, Pragae-Vindobonae-Lipsiae, 1893, p. 69. Vezi și alte referințe la Pr. Prof. I. Rămureanu, *Cinstirea Sfintelor icoane în primele trei secole*, în «*Studii Teologice*», XXIII (1971), nr. 9—10, p. 628—632, cu o bogată bibliografie.

Ἰχθὺς οὐράνιος = «Peștele cel ceresc»... dă creștinilor «hrana dulce ca mierea a Mîntuitorului... ținînd Peștele — Ἰχθὺς în mîini»²⁷.

Prin termenii inscripției lui Abercius, «fecioara curată» — παρθένος ἀγνή (versetul 14), se înțelege, fără îndoială, preacurata Fecioară Maria, care a născut după trup pe Cuvîntul Cel întrupat, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și constituie o mărturie că chiar de la început creștinii au socotit pe Maica Fiului lui Dumnezeu «pururea Fecioară», Fecioară preacurată.

În versurile 17 și 18, Abercius ne spune că a dictat acestea, încă fiind în viață, la vîrsta de 72 de ani.

În versul 19, el imploră pe «cel ce va înțelege acestea și crede la fel cu el, — adică de este creștin, să se roage pentru el».

În versurile 20—22, ultimele, el roagă pe cei din viață să nu pună vreun altul în mormîntul său, iar de-o va face cineva, acela să plătească două mii piese de aur tezaurului roman și o mie de piese de aur, scumpei sale patrii, Hieropolis (corect Hierapolis).

Deși numeroși arheologi și istorici sînt de părere că Sfîntul Abercius a păstorit ca episcop în orașul Hierapolis, lîngă Synnada, din provincia romană Phrygia II Salutaris, unde W. M. Ramsay a descoperit în 1883, fragmentul cu 9 versuri hexametrice, încadrat în peretele unei băi publice, noi credem, totuși, că el a păstorit ca episcop, probabil între anii 175—216, în orașul Hierapolis din provincia Phrygia I Pacatiana, cum ne informează izvoarele grecești: Ἀβέρκιος ἐπίσκοπος Ἱερὰπόλεως Φρυγίας — Abercius, episcop al Hierapolei Frigiei²⁸.

*
*
*

J. Quasten, *Fish, Symbolism of*, în «New Catholic Encyclopædia», t. 5, New York, London, 1967, p. 943—946; P. du Bourguet, *La peinture paléochrétienne*, Amsterdam et Paris, 1965, p. 29—32; Louis Réau, op. cit., p. 28—29; L. Bréhier, *L'art chrétien. Son développement iconographique des origines à nos jours*, 2-è éd., Paris, 1928, p. 28; Fr. Dölger, Band I, *Das Fischsymbol in frühchristlichen Zeit*. ΙΧΘΥΣ als Kürzung des Namens Jesu ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΥ ΣΩΤΗΡ, zweite Auflage, Münster im Westphalen, 1928; Idem, *Ikhtus. Die Fisch — Denkmäler der frühchristlichen Plastik*, Malerei und Kleinkunst, Münster im Westphalen, 1928; Idem, ΙΧΘΥΣ, Band II. *Der heilige Fisch in der antiken Religionen und im Christentum*. Textband, Münster im Westphalen, 1922, p. 448—507; 549—555.

27. P. Testini, *Archeologia cristiana*, Roma, 1958, p. 422 ș.u.; H. Leclercq, *Pectorios*, în «Dict. d'archéol. chrét. et de Lit.», t. XIII, 1-re partie, Paris, 1937, col. 2892—2893, text grec cu traducere franceză; S. Abel, art. cit., p. 374 și 377, text grec cu traducere franceză; *Epitaphium Pectorii*, ed. G. Rauschen, *Monumenta eucharistica et liturgica*, în *Florilegium Patristicum*, fasc. VII, Bonnae, 1914, p. 22—23 și ed. J. Quasten, ibidem, fasc. VII, 1, Bonnae, 1935, p. 173—175; J. Wilpert, *Fractio Panis*, Freiburg im Breisgau, 1895, p. 103 ș.u.

28. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehay, col. 153; *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fr. Halkin, t. II, p. 12; Nic. Nilles, *Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis Accademiis clericorum accomodum*, t. I, Oeniponte (Innsbruck), 1896, p. 305; *Acta Sanctorum Octobris*, la 22 octombrie, t. IX ((57), Bruxellis, 1958, p. 493—514; P.G., CXV, col. 1212—1248, text grec și latin.

Pentru traducerea în românește a textului grec reconstituit al Inscripției lui Abercius, am folosit următorii autori :

H. Grégoire, *Bardesane et Abercius*, în «Byzantion», t. XXV-XXVI-XXVII (1955—56—57), fasc. 1, p. 367—368, text grec ; H. Strathmann — Th. Klauser, *Aberkios*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Bd. I, Stuttgart, 1950, col. 13—14, text grec, cu traducere germană ; Epitaphium Abercii, ed. G. Rauschen, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, în «Florilegium Patristicum», fasc. VII, Bonnae, 1914, p. 20—21, text grec și latin și ed. J. Quasten, ibidem, fasc. VII, 1, Bonnae, 1935, p. 21—25 ; A. Abel, *Etude sur l'inscription d'Abercius*, în «Byzantion», III (1926), fasc. 2, p. 325, text grec și p. 438 (traducere franceză) ; p. 355—394, interpretare ; P. Batiffol, *Abercius (Inscription d')*, în «Dict. de Théol. Cath.», t. I, 1, Paris, 1923, 57, text grec cu traducere franceză, și p. 60—65, interpretare ; J. P. Kirsch, *Abercius*, în «Dict. d'hist. et de géogr. ecclés.», t. I, Paris, 1912, col. 105, traducere franceză, W. Lüdke und Th. Nissen, *Abercii titulus sepulcralis, Die Grabschrift des Abercius, ihre Überlieferung und ihr Text*, Leipzig, 1910 ; H. Leclercq, *Abercius*, în «Dict. d'archéol. chrét. et de Lit.», t. I, 1, Paris, 1907, col. 70—71, text grec ; col. 74—75, traducere franceză ; col. 76—84, explicarea inscripției.

În limba română, traducerea noastră este prima.

INSCRIPȚIA LUI ABERCIUS

TRADUCERE

1. Cetățean al unei cetăți alese, am făcut acest (mormânt),
2. din viață, pentru a avea în vedere un loc spre a depune aci trupul
meu,
3. eu, Abercius, ucenicul Păstorului celui sfânt,
4. care paște turmele de oi pe munți și pe câmpii,
5. Cel ce are ochi mari, privind toate de sus.
6. Acesta, într-adevăr, m-a învățat (să păstrez) Sfintele Scripturi,
7. El, cel care m-a trimis la Roma să privesc împărăția
8. și să văd pe împărăteasa cea cu veștmînt și încălțăminte de aur.
9. Am văzut acolo, de asemenea, poporul care are o pecetie strălucitoare.

10. Și am văzut cîmpia Siriei și toate orașele ; Nisibi, de asemenea,
11. trecînd Eufратul. Am găsit pretutindeni oameni de aceeași credință,
12. avînd pe Pavel însoțitor de drum. Pretutindeni mă conducea credința.
13. Și mi s-a dat în orice loc ca hrană peștele din izvor,
14. foarte mare, curat, pe care l-a pescuit o Fecioară curată,
15. iar pe acesta îl da prietenilor continuu spre mîncare
16. adăugînd un vin curat, pe care-l dădea amestecat cu apă și pline.
17. Eu, Abercius, am spus să fie scrise aici acestea,
18. Avînd, într-adevăr, șaptezeci și doi de ani.
19. Cel ce înțelege acestea și crede la fel să se roage pentru Abercius.
20. Dar nimeni să nu pună pe un altul în mormîntul meu.
21. Iar de-o va face, va plăti două mii piese de aur vistieriei romanilor
22. Și scumpei mele patrii, Hieropolis (Hierapolis) o mie piese de aur.

INSCRIȚIA LUI PECTORIOS DIN AUTUN

INTRODUCERE

Inscripția lui Pectorios, în limba greacă, a fost descoperită de cardinalul J. B. Pitra, la 24 iunie 1839, în cimitirul orașului Autun (Augustodunum), la nord-vest de Lyon (Lugdunum), în centrul Galliei (Franța). Ea se compune din 11 versuri grecești, gravate pe o tăbliță de marmură de 0,52 pe 0,54 cm și a fost reconstituită din șapte fragmente găsite cu ocazia unor săpături în vechiul cimitir al orașului Autun (Augustodunum) din epoca galo-romană, datînd de la sfîrșitul secolului al II-lea, sau începutul secolului al III-lea. Alți cercetători și arheologi urcă data ei pînă în secolul al V-lea¹, dar această datare nu corespunde realității, deoarece simbolul Peștelui — ΙΧΘΥΣ, amintit de trei ori în inscripție, plus acrostihul primelor cinci versuri care ne dau cuvîntu' Ιχθός — Pește, simbolul lui Iisus Hristos — începe să dispară de pe monumentele și din inscripțiile creștine după jumătatea secolului al III-lea. Apoi trebuie să ținem seama că în secolul al III-lea creștinii erau bine cunoscuți în Imperiul roman, astfel încît ei nu mai simțeau necesitatea să-și manifeste existența și să se recunoască între ei prin diferite simbolisme, ca de exemplu Ιχθός — «Pește», cuvînt grecesc, din care primii creștini au format acrostihul atît de cunoscut: Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ = «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul»².

Inscripția a fost pusă încă din viață de Pectorios, bărbat necunoscut, de origine orientală, pe mormîntul mamei sale, al tatălui său, Aschandios și al fraților săi, cu prilejul morții mamei sale. Reiese din versurile 7—11 ale inscripției că întîi a murit tatăl, apoi frații săi și la urmă mama sa, după moartea căreia a pus inscripția în memoria ei, a tatălui său, Aschandios, și a fraților săi. Alți arheologi, însă, au susținut, de altfel,

1. H. Leclercq, *Pectorios*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. XIII, 2-e partie, Paris, 1937, col. 2884—2898, aici col. 2884, 2895, 2896.

2. Vezi textul grec reconstituit al Inscripției lui Pectorios la H. Leclercq, «Dict. cit.», col. 2892.

fără un temel solid, că inscripția a fost pusă de altcineva dintre rudeniile lui Pectorios, după moartea sa³.

Se disting în inscripție două părți. Prima parte este compusă din trei distihuri elegiace, deci șase versuri, și constituie un fel de mărturisire de credință; partea a doua, care are un caracter funebru și se referă direct la mama, tatăl și frații lui Pectorios, constă din cinci hexametri. Ritmul versului 11 din inscripție poate fi un hexametr sau un pentametr.

Inscripția poartă în stînga acrostihul 'Ιχθύς = Pește, format din prima literă a fiecăruia dintre cele cinci versuri elegiace⁴.

Primele trei distihuri în șase versuri elegiace sînt dedicate în termeni simbolici creștinilor și lui Iisus Hristos. Creștinii sînt numiți în inscripție «neam dumnezeiesc» — θεῖον γένος, «al Peștelui cel ceresc» — 'Ιχθύος ὀρνίθου... «izvorul cel nemuritor al apei divine»... și al «Mîntuitorului sfinților» — Σωτήρος δ' ἁγίων, adică Mîntuitorul creștinilor⁵.

Creștinii sînt îndemnați să trăiască în sfințenie, de aceea ei sînt numiți în inscripție «neam dumnezeiesc». «Căci este scris», spune Sfîntul Apostol Petru: «Fiți sfinți, căci Eu sînt sfînt»⁶. Iar Sfîntul Apostol Pavel spune: «Căci toți sînteți fii ai lui Dumnezeu, prin credința în Iisus Hristos»⁷.

Prin termenii «apa divină» în text la plural, «apele divine» θεσπεσίων ὁδάτων, trebuie să înțelegem desigur că e vorba de apa Botezului, care deschide creștinului calea sigură pentru a deveni membru al Bisericii⁸ și de aceea creștinii se numesc «neam dumnezeiesc».

Versurile 5 și 6 ale distihului 3 se referă direct la Taina Sfintei Euharistii, care este numită «Hrana cea dulce ca mierea... a Mîntuitorului sfinților (creștinilor)» = Σωτήρος δ' ἁγίων μελιγδέα... βρώσιν, care se dă spre mîncare celui flămînd, «ținînd în mîinile sale Peștele — ιχθύν ἔχων παλάμαις, adică primind în palmele sale trupul lui Iisus Hristos. Este în afară de orice îndoială că prin termenul 'Ιχθύς = Pește, trebuie să înțelegem pe Iisus Hristos, căci creștinii își hrănesc sufletul nu numai cu Cuvîntul lui Dumnezeu din Sfintele Evanghelii, ci își hrănesc trupul și sufletul cu «hrana cea dulce ca mierea... a Mîntuitorului sfinților», cum spune inscripția lui Pectorios⁹, adică cu Sfînta Euharistie.

3. H. Leclercq, «Dict. cit.», col. 2895.

4. Inscriptia lui Pectorios, vers. 1—5, ed. H. Leclercq, în «Dict. cit.», col. 2892.

5. Ibidem.

6. I Pt. 1, 16; Lev. 11, 44; 19, 2 și 20, 7.

7. Gal. 3, 26.

8. Inscriptia lui Pectorios vers. 3, ed. H. Leclercq, în «Dict. cit.», col. 2892.

9. Ibidem. Pentru termenul 'Ιχθύς, vezi bibliografia în Inscriptia lui Abercius de Hierapolis, n. 26, p. 358 și Pr. prof. I. Rămureanu, Cinstirea Sfintelor icoane în primele

Versul 7 din partea a doua a inscripției compusă din cinci hexametri, este exprimarea dorinței personale a lui Pectorios, care se roagă fierbinte în acești termeni: «Doresc, deci, să mă satur de Pește, Stăpîne Mîntuitorule» = ἰχθῦν χό(ρταζ') ἄρα, λιλαίω, δέσποτα ὡς 10, adică el dorește să se cuminece cu trupul și sîngele lui Iisus Hristos, care este hrana cea adevărată a trupului și a sufletului pentru creștini.

Ultimele patru versuri hexametrice constituie de fapt o inscripție funerară și se referă la membrii decedați ai familiei lui Pectorios.

În versul 8, Pectorios roagă pe Mîntuitorul, care este numit «lumina celor morți» — φῶς τῶν θανόντων, ca «mama sa să se odihnească în pace» 11.

În ultimele trei versuri, Pectorios se adresează celorlalți membri repausați din familia sa, e vorba de tatăl său Aschandios și de frații săi, ca ei să-și amintească de el, Pectorios, «în pacea Peștelui său» — (ἰχθῦος εἰρήνῃ σέο), adică în pacea lui Iisus Hristos 12. Aceasta presupune că mai întîi a murit tatăl, apoi frații și la urmă mama, iar cu ocazia morții mamei sale, el a ridicat monumentul și a pus inscripția.

Inscripția lui Pectorios din Autun (Augustodunum), în Gallia, de la sfîrșitul secolului al II-lea sau începutul secolului al III-lea, este de cea mai mare importanță pentru istoria creștinismului primar din secolele I—III, pentru că ne vorbește în termeni simbolici despre Taina Botezului, numită «apa divină» și Taina Sfintei Euharistii, numită «hrana cea dulce ca mierea... a Mîntuitorului Sfinților (creștinilor)», numit aci prin

trei secole, în «Studii teologice», XXXIII (1971), nr. 9—10, p. 628—632, notele 43—53; J. Quasten, *Fish, Symbolism of*, în «New Catholic Encyclopedia», t. 5, New York, London, p. 943—946; Otto Pohl, *Das Ichtyos Monument von Autun*, Berlin, 1880.

10. Inscripția lui Pectorios, ed. H. Leclercq, în «Dict. cit.», col. 2892. Pentru Sfînta Euharistie la primii creștini, vezi Pr. prof. I. Rămureanu, art. cit., p. 648, n. 122 și p. 650—651, notele 133—134; Gertrud Schiller, *Ikongraphie der christlichen Kunst*, Band I, Glittersloh, 1966, p. 173—174; K. Wessel, *Abendmahl und Apostelkommunion*, Recklinghausen, 1961; Idem, *Abendmahl*, în «Reallexikon für byzantinischen Kunst», Lieferung, 1, Stuttgart, 1963, p. 1—11; L. Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, t. II, Nouveau Testament, Paris, 1956, p. 406—426; H. Leclercq, *Pain. Multiplication des pains*, în «Dict. d'Archéol. chrét. et de Lit.», t. III, Paris, 1937, col. 436—461; L. Bréhier, *L'art chrétien. Son développement iconographique des origines à nos jours*, 2-e éd., Paris, 1928, p. 45—46; W. B. Frankland, *The early Eucharist* (A. D. 30—180), London, 1902; J. F. Keating, *The Agape and the Eucharist in the early Church*, London, 1901; W. Wilpert, *Fractio Panis*, Freiburg im Breisgau, 1895; Idem, *Prinzipienfragen der christlichen Archäologie*, Freiburg im Breisgau, 1889, p. 42, 44, 55.

În românește: Victor N. Popescu, *Simboalele euharistice în frescele din catacombe*, sec. I—III, București, 1937.

11. Inscripția lui Pectorios, ed. H. Leclercq, în «Dict. cit.», col. 2892.

12. Ibidem. J. Quasten, *Pectorios, epitaph of*, în «New Catholic Encyclopedia», t. II, New York, London, 1967, p. 49—50; M. Garducci, *Pectorios*, în «Rendiconti della Pontificia Accademia di Archeologia» 23—24 (1947—1949), p. 243—252; A. Abel, *Etude sur l'inscription d'Abercius*, în «Byzantion», III (1926), fasc. 2, p. 374—377: Pectorios.

termenul Ἰχθὺς = «Pește»¹³, care este acrostihul cuvintelor Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ și înseamnă: «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mintuitorul».

*
*
*

Am folosit pentru traducerea Inscripției lui Pectorios, ed. lui H. Leclercq, în «Dict. cit., col. 2892, text grec cu traducere franceză; Idem, art. Abercius, în «Dict. cit., t. I, 1-e parte, Paris, 1907, col. 83; ed. G. Rauschen, Epitaphium Pectorii Monumenta Eucharistica et Liturgica vetustissima, în «Florilegium Patristicum», fasc. VII, Bonnae, 1914, p. 22—23, text grec și latin și ed. J. Quasten, ibidem, Bonnae, 1935, p. 173—175.

În limba română traducerea noastră este prima.

INSCRIPTIA LUI PECTORIOS DIN AUTUN

TRADUCERE

1. Neam dumnezeiesc al Peștelui (Ἰχθὺς) ceresc, păstrează o inimă curată,
2. primind printre muritori izvorul cel nemuritor
3. al apei divine; încălzește-ți, prietene, sufletul tău
4. în apele veșnice ale înțelepciunii bogate.
5. Primește hrana cea dulce ca mierea a Mintuitorului sfinților (creștinilor);
6. mănânc-o, tu, cel flămînd, ținînd în mîinile tale Peștele (Ἰχθὺς).
7. Doresc, deci, să mă satur de Pește, Stăpîne Mintuitorule.
8. Te rog pe Tine, lumina celor morți, ca mama să se odihnească în pace.
9. Aschandie, tată, atît de scump inimii mele,
10. împreună cu prea dulcea mea mamă și frații mei,
11. amintește-ți de Pectorios, în pacea Peștelui tău (Ἰχθὺς).

¹³. Vezi textul grec reconstituit al Inscripției lui Pectorios la H. Leclercq, Dict cit., col. 2892.

BIBLIOGRAFIE GENERALA PENTRU ACTELE MARTIRICE

I. Ediții

- Panaiot C. Hristu, *Tà Μαρτύρια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν*. Introducere, text, traducere, comentarii (*Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*, nr. 30), Tesalonic, 1978. Lucrarea conține textele *Actelor martirice*, în limba greacă veche, cu traduceri în limba neogreacă.
- Herbert Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford, 1972, retipărită în 1979. Text grec și latin la unele, cu traducere engleză.
- Rudolf Knof — Gustav Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, 3-a Auflage, Tübingen, 1929; vierte Auflage von G. Ruhbach, Tübingen, 1965, text grec.
- D. Ruiz Bueno, *Actas de los mártires*, text grec, cu traducere spaniolă, Madrid 1962.
- G. Lazzati, *Gli sviluppi della letteratura sui martiri nei primi quattro secoli*, Torino, 1956.
- J. Bollandus et socii, *Acta Sanctorum*. Antwerpen (Anvers), 1643. Ediție nouă, Paris, de la 1854—1931 și continuare, aproape 70 vol. până în prezent; vol. 64, Paris, 1910.
- Martyrologium Hieronymianum*, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, în *Acta Sanctorum Novembris*, t. II, pars prior, *Bruxellis*, 1894. A fost reeditat de H. Delehay et Dom H. Quentin, sub titlul: *Commentarius perpetuus in Martyrologium Hieronymianum*, în *Acta Sanctorum Novembris*, t. II, pars posterior, *Bruxellis*, 1931.
- Martyrologium Romanum*, ed. typica Vaticana, Roma, 1914, 1922.
- Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Francis Halkin, ed. 3-a, t. I—III, *Bruxellis*, 1957.
- Bibliotheca hagiographica Latina*, ed. Scocii Bollandiani, ed. a 2-a, t. I, ed. II, *Bruxellis*, 1949.
- Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, în *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, ed. Hipp. Delehay, *Bruxellis*, 1902.
- G. Rauschen, *Monumenta minora saecula secundi*, în *Florilegium Patristicum*, 3, *Bonnae*, 1914.
- B. Latyšev, *Menologii anonymi byzantini quae supersunt*, fasc. 2, Petrograd, 1912.
- O. von Gebhardt, *Acta martyra selecta. Ausgewählte Märtyrerakten und andere Urkunden aus der Verfolgungszeit der christlichen Kirche*, Berlin, 1902, text grec și latin.
- Simeon Metafrastul, *Vitae Sanctorum*, t. CXIV, col. 305—1460; t. XCV și t. CXVI, col. 9 — 1425.
- Th. Ruinart, *Acta primorum martyrum sincera et selecta*, *Ratisbonae (Regensburg)*, ed. 2-a, Paris, 1889, text latin.

II. Traduceri

în limbile franceză, engleză, germană și italiană

- A. Hamman, *La Geste du sang*. Texte français avec introduction de H. Daniel-Rops, Paris, 1953. Traducere italiană de Elena Contucci, sub titlul: *La Gesta dei martiri*, Milano, 1958.
- H. Rahner, *Die Märtyrerakten der zweiten Jahrhunderts*, Freiburg, 1954. Traducere a șapte acte martirice în limba germană.

- Pierre Hanozin, *La Geste des martyrs*, Paris, 1935, traducere franceză.
- Ildefonso Clerici, *Atti autentici dei martiri*. Versione italiana, Milano, 1927.
- P. Monceaux, *La vraie Légende dorée*, Paris, 1928, traducere în limba franceză 15 acte martirice autentice.
- Sisto Colombo, *Atti dei martiri*. I-a serie. Testi greci e latini, tradotti con introduzione e note, Torino, 1928, 300 p.
- E. C. E. Owen, *Some Authentic Acts of the early Martyrs*, Oxford, 1927, în limba engleză.
- Gerhard Rauschen, *Echte alte Märtyrerakten*, în *Bibliothek der Kirchenväter*, Band 14, Kempten und München, 1913, p. 9—81, a tradus în limba germană opt Acte martirice autentice.
- H. Leclercq, *Les Martyrs, Recueil des pièces authentiques sur les martyrs depuis les origines du christianisme jusqu'au XX-e siècle*, t. I—III, Paris, 1902, 1903, 1904. Altă ediție, Paris, 1921, 14 volume traducere franceză.
- E. Le Blant, *Les actes des martyrs*. (Suplément aux Acta sincera de Dom Ruinart, Paris, 1888; retipărită, Paris, 1923.

III. Studii

- Achelis, *Die Martyrologien, ihre Geschichte und ihr Wert*, Berlin, 1900.
- Aigrain, R., *L'Hagiographie: ses sources, ses méthodes, son histoire*, Paris, 1953.
- Allard, Paul, *Dix leçons sur le martyre*, Paris, 1930.
- Idem, *Histoire des persécutions pendant les deux premiers siècles* t. I, 4-e éd., Paris, 1911; t. II, *Histoire des persécutions pendant la première moitié du troisième siècle*, 3-e éd. Paris, 1905.
- Idem, *Les dernières persécutions du troisième siècle*, 3-e éd., Paris, 1907.
- Idem, *La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise*, 3-e éd. 2 vol. Paris, 1908.
- Idem, *Julien l'Apostat*, 3-e éd., III vol., Paris, 1906—1915.
- Idem, *Le christianisme et l'Empire romain de Néron à Théodose*, 9-e éd., Paris, 1925.
- Aubé, B., *Les chrétiens dans l'Empire romain de la fin des Antonins au milieu du III-e siècle (180—249)*, 2-e éd., Paris, 1881, VI — 530 p.
- Barnes, T. D., *Pre-Dacian Acta Martyrum*, în «Journal of Theological Studies», 19 (1969), p. 510—525.
- Le Blant, Edmond, *Les persécuteurs et les martyrs*, Paris, 1893.
- Campanhausen, H. von, *Bearbeitungen und Interpolationen des Polykarmartyrium*, Heidelberg, 1957.
- Idem, *Die Idee des Martyriums in den alten Kirche*, Göttingen, 1936, 2-e Auflage, Göttingen, 1964.
- Canfield, L. H., *The Early Persecutions of the Christians*, New York, 1913.
- Casey, R. P., *Μάρτυς. The Beginning of Christianity*, London, 1933.
- Colzoni, I., *Τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχείον εἰς τὴν Ἑκκλησίαν τῶν μαρτύρων*, Atena, 1952.
- Daniel, Rops, H., *Apôtres et martyrs*, Paris, 1956.
- Daniélou, P. et Robert Aubert, *Nouvelle histoire de l'Eglise. I. Des origines à Saint Grégoire le Grand*, Paris, 1963 p. 112—127; 169—190; 238—241; 263—276.
- Delehaye, Hippolyte, *Mélanges d'hagiographie grecque et latine*, Bruxelles, 1966.
- Idem, *Cinq leçons sur la méthode hagiographique*, Bruxelles, 1934.
- Idem, *Les origines du culte des martyrs*, 2-e éd., Bruxelles, 1933.
- Idem, *Essai sur le culte des Saints dans l'antiquité*, Bruxelles, 1927.
- Idem, *Les légendes hagiographiques*, 3-e éd., Paris, 1927; 4-e éd., Bruxelles, 1955.
- Idem, *Sanctus. Essai sur le culte des Saints dans l'antiquité*, Bruxelles, 1927.
- Idem, *Les martyrs, d'Egypte*, Bruxellis, 1923; 5-e éd., Bruxelles, 1966.
- Idem, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxellis, 1921, 3-e éd., Paris, 1927; 4-e éd., Paris, 1955.
- Idem, *Martyr et confesseur*, în «Analecta Bollandiana», XXXIX, (1921), fasc. I et II, p. 20—49.
- Idem, *A travers trois siècles. L'oeuvre des Bollandistes, 1615—1915*, Bruxelles, 1920.

- Idem, *Les légendes grecques des Saints militaires*, Paris, 1909.
- P. Dörfler, *Die Anfänge der Heiligenverehrung nach den römischen Inschriften und Bildwerken*, München, 1913.
- Duchesne, L., *Origines du culte chrétien*, 5-e éd., Paris, 1925.
- Dufourcq, A., *Etude sur les Gesta martyrum romains*, t. I, Paris, 1900.
- Dukakis, K., 'Ο Μέγας Συναξαριστής, t. 1—12, Atena, 1889—1897; 1963.
- Erhard, A., *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von dem Anfängen bis zum Ende des 16 Jahrhunderts. Teil I, Band I—III* (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, nr. 50—52), Leipzig, 1936—1941.
- Idem, *Die Kirche der Märtyrer*, München, 1932.
- Florian, H., *Untersuchungen zur Diokletianischen Verfolgung*, Giesse, 1928.
- Freund, W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church, A study of a conflict from the Maccabees to Donatus*, Oxford, 1965, New York, 1967.
- Gaudement, J., *L'Eglise dans l'Empire romain, (IV—V-e siècles)*, Paris, 1958.
- Gossi-Gondi, F., *Principi e problemi di critica agiografica*, Roma, 1919.
- Grabar, A., *Martyrium. Recherche sur le culte des reliques et l'art chrétien antique*, t. I—III, Paris, 1943—1946.
- Grégoire, H., P. Orgels, J., Moreau et A. Maricq, *Les persécutions dans l'Empire romain*, 2-e, éd., in «Mémoires de l'Académie de Belgique», Classe de Lettres et de Sciences morales et politiques, 56, Bruxelles, 1964, nr. 5, p. 5—187.
- Gunther, E., *Μάρτυς. Die Geschichte eines Wortes*, Hamburg, 1941.
- Idem, *Die Psychologie der Heiligenlegende*, 1949.
- Halkin, François, *Martyrs grecs, II-e — VIII-e siècle*, (22 études), London, V.R., 1974, 324 p.
- Idem, *Légendes grecques des «martyrs romains»*, (Bollandistes Subsidia hagiographica, 55), Bruxelles, 1973, 240 p.
- Hamman, A., *La vie quotidienne des premiers chrétiens au II-e siècle (95—197)*, Paris, 1971.
- Idem, *Les premiers martyrs de l'Eglise*, Paris, 1979.
- Idem, *Les martyrs de la grande Persécution (304—311)*, Paris, 1979.
- Hardy, E. G., *Christianity and the Roman Government*, London, 1894; retipărit ca *Studies in Roman History*, t. I, London, 1910.
- Harmand, L., *Le monde romain sous les Antonins et les Sévères*, Paris 1960.
- Hedde, R., *Martyre*, in «Dictionnaire de Théologie Catholique», t. X, 1-ère partie Paris, 1927, col. 220—252.
- Hertling, L., von et E. Kirschbaum, *Roman catacombs and their martyrs*, Milwaukee, 1956.
- Holl, K., *Die Vorstellung vom Märtyrer und die Märtyrerakte in ihrer geschichtlichen Entwicklung. Gesammelte Aufsätze, Band. II*, 1928, p. 68—102.
- Homo, L., *Les empereurs romains et le christianisme*, Paris, 1931.
- Hornus, J. M., *Evangile et Labarum*, Genève, 1960.
- Jones, A. H. M., *Le déclin du monde antique, 284—610*. Traduit de l'anglais par A. Servandoni-Duparc, Paris, 1970.
- Klauser, Th., *Christlicher Märtyrerkult, heidnischer Heroenkult und spätjüdische Heiligenverehrung*, Köln, 1960.
- Klein, R., *Das frühe Christentum im römischen Staat*, Darmstadt, 1971.
- Last, H., *The Study of the Persecutions*, in «Journal of Roman Studies», 27 (1937), p. 80, s.u.
- Lazzati, G., *Gli sviluppi della letteratura sui martiri nei primi quattro secoli (con appendice di testi)*, Torino, 1956.

- Lebreton, et J. Zeiller, *L'Eglise primitive. T. I. L'Histoire de l'Eglise de Aug. Fliche et V. Martin*, Paris, 1943, p. 259—274, 283—353 ; 397—418.
- Idem, *De la fin du 2-e siècle à la paix constantinienne. T. II, de l'Histoire de l'Eglise de Aug. Fliche et V. Martin*, Paris, 1953, p. 113—160.
- Leclercq, H., *Saint*, chap. XV. *Les origines du culte des martyrs*, in «Dict. d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. XV, 1, Paris, 1950, col. 401—462.
- Idem, *Persecution*, ibidem, t. XIV, 1-ère partie, Paris, 1939, col. 523—594.
- Idem, *Les martyrs*, ibidem, t. X, 2, Paris, 1932, col. 2359—2512.
- Lepelly, *L'Empire romain et le christianisme*, Paris, 1969.
- Linsenmeyer, A., *Die Bekämpfung des Christentums durch den römischen Staat bis zum Tode des Kaisers Julian*, 1914.
- Lipold, A. -- E. Kirsten, *Donauprovinzen*, in «Reallexion für Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 147—189.
- Lods, M., *Confesseurs, et martyrs*, in «Cahiers Théologiques», 41, Paris, 1958.
- Lucius, E., *Die Anfänge des Heiligenkults in der griechischen Kirche*, Tübingen, 1904.
- Manaresi, A., *L'Impero romano e il cristianesimo*, Torino, 1914.
- Meer, F. von der, et Christine Mohrman, *L'Eglise des martyrs*, 30—313, *Continuation de l'Atlas de l'Antiquité chrétienne* p. 33—216, Paris, Bruxelles, 1960.
- Merill, E. T., *Essays in Early Christian History*, London, 1924.
- Meslin, M., *Le Christianisme dans l'Empire romain*, Paris, 1970.
- Meslin, M. et J. R. Palanque, *Le Christianisme antique*, Paris, 1970.
- Idem, *Le Christianisme antique*, Paris, 1967 (Présentation et texts traduits).
- Momigliano, A., *Il conflitto tra paganism e cristianesimo nel sec. IV*, Torino, 1968. Traducere engleză de A. A. Barb, *The Conflict between Paganism and Christianity*, Warburg—Oxford, 1970.
- Monachino, V., *Il fondo giuridico delle persecuzioni nei primi due secoli*, Roma, 1955.
- Moreau, J., *Persécution du christianisme dans l'Empire romain*, Paris, 1956.
- Pérez de Urbel, J., *Los martires de la Iglesia*, Barcelona, 1956.
- Petit, P., *Histoire générale de l'Empire romain*, Paris, 1974. Introduction bibliographique, p. 7—12.
- Peterson, E., *Zeuge und Wahrheit*, Leipzig, 1937.
- Pezzella, S., *Gli Atti dei martiri. Introduzione a una storia dell'antica agiografia*, Roma, 1965.
- Phytraki, A., *Δείψανα καὶ τὰ μαρτύρων κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, Atena, 1955.
- Idem, *Μαρτύριον καὶ μοναχικὸς βίος*, Atena, 1948.
- Quentin, H., *Les martyrologes historiques du moyen âge*, Paris, 1908.
- Ricciotti, G., *La era dei martiri. Il cristianesimo da Diocleziano a Constantino*, Roma, 1953.
- Saint Croix, G. E. M. de, *Why were the Early Christian persecuted?*, in «Past and Present», 26 (London, 1963) p. 6—38.
- Idem, *Aspects of the «Greate» Persecution*, in «Harvard Theological Review», 47 (1954), p. 75—113.
- Shervin-White, A. N., *The Early Persecutions and Roman Law Again*, in «Journal of Theological Studies», N. S., 3 (1952), 199—213.
- Idem, *Why were the Early Christian Persecuted? An Amendament*, in «Past and Present», 27 (London, 1964), p. 23—27.
- Sild, O., *Das altchristliche Martyrium*, Dorpadt, 1920.
- Simonetti, E., *L'Origine degli atti dei martiri*, Memorial G. Bardy, in «Revue des Etudes Augustiniennes», I (Paris, 1956), p. 39—57.
- Idem, *Studi agiografici*, Roma, 1955.

- Sordi, Marta, *I rapporti fra il Cristianesimo e l'impero da Severo a Gallieno*, în «Aufstieg und Niedergang der römischen Welt». Ed. II, Berlin, — New York, 1979, p. 340—374.
- Idem, *Il Cristianesimo e Roma*, Bologna, 1965.
- Speigl, J., *Der römische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus*, Amsterdam, 1970.
- Stode, K., *Der Politiker Diokletian und die letzte grosse Christenverfolgung*, Frankfurt, 1926.
- Syrkau, H. W., *Martyrium in jüdischen und frühchristlichen Zeit*, Göttingen, 1938.
- Schoenaich, G., *Die Kämpfe zwischen Römertum und Christentum*, 1927.
- Vogt, J. und Hugh Last, *Christenverfolgung*, în «Reallexicon für Antike und Christentum», Band. II, Stuttgart, 1958, col. 1159—1228.
- Zeiller, J., *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 53—120.

În limba română

- Branîşte, Pr. Prof. Ene, *Martiri şi Sfinţi pe pământul Dobrogei de azi*, în «De la Dunăre la Mare», ed. a 2-a, 1979, p. 34—62.
- Mihălcescu, Pr. Prof. Ioan, *Cultul martirilor la păgîni şi cultul martirilor la creştini*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLIII, (1925), nr. 1, p. 22—29.
- Idem, *Cultul martirilor creştini şi cultul eroilor păgîni*, ibidem, XLIII (1925), nr. 7, p. 395—400.
- Pulpea, Ioan (— Pr. Prof. Ioan Rămureanu), *Sfîntul mucenic Emilian din Durostor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 4—6, p. 125—140.
- Rămureanu, Pr. Prof. Ioan, *Sfinţi şi Martiri la Tomis—Constanţa*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLII (1974), nr. 7—8, p. 975—1011.
- Idem, *Sfîntul Irineu, episcop de Sirmium*, în «Studii teologice», XXVII (1975), nr. 3—4, p. 204—212.
- Idem, *Cinstirea Sfîntelor icoane în primele trei secole*, în «Studii Teologice», XXII (1971), nr. 9—10, p. 621—671, cu bogată bibliografie.
- Rămureanu, Pr. Prof. Ioan, Pr. Prof. Milan Şesan şi Pr. Prof. T. Bodogae, *Istoria bisericească universală*, Bucureşti, 1975, p. 63—97, cu bogată bibliografie.

C U P R I N S U L

	Pag.
<i>Introducere generală</i>	5
Indice scripturistic, real și onomastic	15
1. Martiriul Sfintului Policarp, episcopul Smirnei	
Introducere	18
Traducere	27
Indice scripturistic	35
Indice real și onomastic	36
2. Martiriul Sfinților mucenici Iustin, Hariton, Harit, Evelpist, Hierax, Peon și Liberian	
Introducere	41
Traducere	47
Indice scripturistic, real și onomastic	50
3. Martirii de la Lyon	
Introducere	53
Traducere	61
Indice scripturistic	72
Indice real și onomastic	73
4. Martiriul Sfinților scilitani	
Introducere	80
Traducere	84
Indice scripturistic	85
Indice real și onomastic	86
5. Martiriul Sfintului Apollonius	
Introducere	88
Traducere	93
Indice scripturistic	99
Indice real și onomastic	100
6. Martiriul Sfințelor Perpetua și Felicitas	
Introducere	104
Traducere	112
Indice scripturistic, real și onomastic	125
7. Martiriul Sfintului Pioniu, preot, și al celor dimpreună cu el	
Introducere	132
Traducere	138
Indice scripturistic	154
Indice real și onomastic	155
8. Martiriul Sfinților Carp, Papil și Agatonica	
Introducere	162
Traducere	166
Indice scripturistic, real și onomastic	169
9. Actele proconsulare ale Sfintului Ciprian, episcopul Cartaginei	
Introducere	172
Traducere	177
Indice scripturistic, real și onomastic	180

	Pag.
10. Martiriul Sfintului Montanus, presviterul din Singidunum, un preot daco-roman	
Introducere	184
Martiriul Sfintului Montanus	187
Indice scripturistic, real și onomastic	189
11. Martiriul Sfintelor Agapi, Irina și Hiona, care au mărturisit pe Hristos în Tesalonic	
Introducere	192
Traducere	197
Indice scripturistic, real și onomastic	203
12. Martiriul Sfintului Irineu, episcop de Sirmium	
Introducere	207
Passio Sancti Irinaei episcopi Sirmiensi	215
Traducere	218
Indicele textului latin	221
Indice scripturistic, real și onomastic	224
13. Actele Sfintului Euplus	
Introducere	229
Traducere	234
Indice scripturistic, real și onomastic	238
14. Martiriul Sfintului Dasius	
Introducere	241
Traducere	248
Indice scripturistic, real și onomastic	251
15. Martiriul Sfintului Alexandru romanul	
Introducere	256
Traducere	260
Indice scripturistic, real și onomastic	279
16. Testamentul Sfinților și slăviților patruzeci de martiri ai lui Hristos, care s-au săvârșit în Sevastia (Armenia)	
Introducere	287
Traducere	292
Indice scripturistic, real și onomastic	295
17. Martiriul Sfintului mucenic Emilian din Durostor	
Introducere	299
Traducere	304
Indice real și onomastic	307
18. Martiriul Sfintului Sava Gotul	
Introducere	311
Traducere	319
Indice scripturistic, real și onomastic	324
19. Episcopi la Tomis—Constanța în secolele III—IV	329
20. Sfintul Bretanio, episcop de Tomis	335
21. Sfintul Teotim, Episcop de Tomis	342
22. Inscripția lui Abercius	352
23. Inscripția lui Pectorios de Autun	362
Bibliografie generală	336